

МІНІСТЕРСТВО
ОСВІТИ І НАУКИ
УКРАЇНИ

МАТЕРІАЛИ

ЗБІРНИК ТЕЗ І ДОПОВІДЕЙ

І МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

«ЄВРОПЕЙСЬКЕ МАЙБУТНЄ: ФІЛОСОФСЬКО-ОСВІТНІ СТУДІЇ»,

ПРИСВЯЧЕНОЇ ДНЮ ЄВРОПИ

(ЧАСТИНА 1)

«EUROPEAN FUTURE: PHILOSOPHICAL AND EDUCATIONAL STUDIES»,

DEDICATED TO THE DAY OF EUROPE

9-10 ТРАВНЯ 2024 РОКУ

М. ХЕРСОН, М. ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ 2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ *(м. Київ, Україна)*
ДНУ «ІНСТИТУТ МОДЕРНІЗАЦІЇ ЗМІСТУ ОСВІТИ» *(м. Київ, Україна)*
ХЕРСОНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ,
КАФЕДРА ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ГУМАНІТАРНИХ ТА ПРИРОДНИЧИХ ДИСЦИПЛІН
(м. Херсон, м. Хмельницький, Україна)
ВІЛЬНЮСЬКИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ГЕДИМІНАСА,
ФАКУЛЬТЕТ КРЕАТИВНИХ ІНДУСТРІЙ *(м. Вільнюс, Литва)*
ОПОЛЬСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ, ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК *(м. Ополе, Польща)*
МІЖНАРОДНИЙ КЛАСИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ПИЛИПА ОРЛИКА,
КАФЕДРА ЖУРНАЛІСТИКИ ТА ФІЛОЛОГІЇ *(м. Миколаїв, Україна)*
НАУКОВИЙ ЧАСОПИС «ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ» ІНСТИТУТУ ВИЩОЇ ОСВІТИ НАПН
УКРАЇНИ У СПІВПРАЦІ З УКРАЇНСЬКИМ ТОВАРИСТВОМ ФІЛОСОФІЇ ОСВІТИ
(м. Київ, Україна)
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЗАПОРІЗЬКА ПОЛІТЕХНІКА»,
ГУМАНІТАРНИЙ ФАКУЛЬТЕТ *(м. Запоріжжя, Україна)*
ЧЕРКАСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ,
КАФЕДРА ФІЛОСОФСЬКИХ І ПОЛІТИЧНИХ НАУК *(м. Черкаси, Україна)*
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ,
КАФЕДРА ФІЛОСОФІЇ, СОЦІОЛОГІЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ
(м. Івано-Франківськ, Україна)
RESEARCH NETWORK «FOREIGN OBJEKT» *(San Francisco, USA)*
ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ «ГЛОБАЛЬНИЙ ПОГЛЯД» *(м. Херсон, Україна)*

МАТЕРІАЛИ

І Міжнародної науково-практичної конференції
«ЄВРОПЕЙСЬКЕ МАЙБУТНЄ: ФІЛОСОФСЬКО-ОСВІТНІ СТУДІЇ»,
присвяченої Дню Європи

«EUROPEAN FUTURE: PHILOSOPHICAL AND EDUCATIONAL STUDIES»,
dedicated to the Day of Europe

9-10 травня 2024 року

(Частина 1)
ЗБІРНИК ТЕЗ І ДОПОВІДЕЙ

м. Херсон, м. Хмельницький 2024

УДК 1:378](06)

Є 24

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Херсонського національного технічного університету
(Протокол засідання Вченої ради №13 від 28 травня 2024 р.*

Є 24 **Європейське майбутнє: філософсько-освітні студії:** Збірник тез і доповідей (Частина 1).
за ред. Г. Д. Берегової та ін. – Херсон: вид-во ФОП Вишемирський В. С., 2024. – 438 с.

ISBN 978-617-8187-17-0 (електронне видання)

Редакційна колегія:

БЕРЕГОВА Галина – доктор філософських наук, професор, професор кафедри загальноосвітніх гуманітарних та природничих дисциплін Херсонського національного технічного університету (м. Херсон, Україна) (голова);

ВЕНГЕР Олена – кандидат технічних наук, доцент, в.о. завідувача кафедри загальноосвітніх гуманітарних та природничих дисциплін Херсонського національного технічного університету (м. Херсон, Україна) (заступник голови);

КОЗАКОВА Лідія – кандидат філологічних наук, доцент кафедри загальноосвітніх гуманітарних та природничих дисциплін Херсонського національного технічного університету (м. Херсон, Україна);

МОМОТОК Олена – старший викладач кафедри загальноосвітніх гуманітарних та природничих дисциплін Херсонського національного технічного університету (м. Херсон, Україна) (відповідальний за випуск).

До збірника увійшли тексти тез і доповідей I Міжнародній науково-практичній конференції «Європейське майбутнє: філософсько-освітні студії», присвяченої Дню Європи («European Future: Philosophical and Educational Studies», dedicated to the Day of Europe), яка відбулася 9-10 травня 2024 року.

Організаційний комітет може не розділяти поглядів авторів і не несе відповідальності за достовірність поданих матеріалів, їх стиль та орфографію.

УДК 1:378](06)

ISBN 978-617-8187-17-0 (електронне видання)

© Херсонський національний
технічний університет, 2024
© ФОП Вишемирський В. С., 2024

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ / ORGANIZING COMMITTEE

Голова оргкомітету:

ЧЕПЕЛЮК Олена – ректор Херсонського національного технічного університету, доктор технічних наук, професор (м. Херсон, Україна).

Заступник(и) голови оргкомітету:

ВЕНГЕР Олена – кандидат технічних наук, доцент, в.о. завідувача кафедри загальноосвітніх гуманітарних та природничих дисциплін Херсонського національного технічного університету (м. Херсон, Україна);

АСАКАВІЧЮТЕ Вайда – доктор гуманітарних наук (філософія), професор, декан факультету креативних індустрій, Вільнюський технічний університет імені Гедимінаса (Вільнюс, Литва);

БЕРЕГОВА Галина – доктор філософських наук, професор, професор кафедри загальноосвітніх гуманітарних та природничих дисциплін Херсонського національного технічного університету (м. Херсон, Україна).

Члени оргкомітету:

АБСАВА Людмила – кандидат економічних наук, доцент, менеджерка проєктів (Управління європейськими проєктами, Фондація Central European Academy Studies and Certification (CEASC), Університет Інформатики (WSiU), Польща); член правління громадської організації «Глобальний погляд» (м. Херсон, Україна);

АНДРУШКЕВИЧ Фабіан – доктор габілітований, професор, Опольський університет, факультет соціальних наук (м. Ополь, Польща);

АСТІОНЕНКО Ігор – кандидат фізико-математичних наук, доцент кафедри загальноосвітніх гуманітарних та природничих дисциплін Херсонського національного технічного університету (м. Херсон, Україна);

БІЛИК Ярослав – кандидат історичних наук, старший викладач кафедри загальноосвітніх гуманітарних та природничих дисциплін Херсонського національного технічного університету (м. Херсон, Україна);

БЕЗПАЛЬЧЕНКО Віолета – кандидат хімічних наук, доцент кафедри загальноосвітніх гуманітарних та природничих дисциплін Херсонського національного технічного університету (м. Херсон, Україна);

БОЙКО Анжела – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософських і політичних наук, Черкаський державний технологічний університет (м. Черкаси, Україна);

БОЙЧЕНКО Михайло – доктор філософських наук, професор, в.о. завідувача кафедри української філософії та культури Київського національного університету імені Тараса Шевченка, головний редактор наукового часопису «Філософія освіти» ІВОНАПН України (м. Київ, Україна);

ВАЛАНТИНАЙТЕ Ілона – кандидат соціальних наук (освітні науки), професор кафедри креативної комунікації, факультет креативних індустрій, Вільнюський технічний університет імені Гедимінаса (м. Вільнюс, Литва);

ВАЛАТКА Витіс – доктор гуманітарних наук (філософія), професор кафедри філософії та культурології, заступник декана факультету креативних індустрій, Вільнюський технічний університет імені Гедимінаса (м. Вільнюс, Литва);

ВИГОДНЕР Інна – старший викладач кафедри загальноосвітніх гуманітарних та природничих дисциплін Херсонського національного технічного університету (м. Херсон, Україна);

ГРИЩЕНКО Олександр – кандидат філологічних наук, доцент, проректор з освітньої роботи, доцент кафедри журналістики та філології, МКУ імені Пилипа Орлика (м. Миколаїв, Україна);

ДАДЕЛО Станіслав – доктор соціальних наук (освітні науки), професор, кафедра індустрії розваг, факультет креативних індустрій, Вільнюський технічний університет імені Гедимінаса (м. Вільнюс, Литва);

ДАРГІНАВІЧЕНЕ Ірена – доктор соціальних наук (освітні науки), професор кафедри креативної комунікації, факультет креативних індустрій, Вільнюський технічний університет імені Гедимінаса (м. Вільнюс, Литва);

ДЄДКОВ Микола – кандидат історичних наук, доцент, декан гуманітарного факультету, Національний університет «Запорізька політехніка» (м. Запоріжжя, Україна);

КЕТУРАКІС Саулюс – доктор гуманітарних наук (філологія), доцент кафедри креативної комунікації, факультет креативних індустрій, Вільнюський технічний університет імені Гедимінаса (м. Вільнюс, Литва);

КОВАЙТЕ Крістіна – кандидат соціальних наук (менеджмент), доцент кафедри індустрії розваг факультету креативних індустрій, Вільнюський технічний університет імені Гедимінаса (м. Вільнюс, Литва);

КОЗАКОВА Лідія – кандидат філологічних наук, доцент кафедри загальноосвітніх гуманітарних та природничих дисциплін Херсонського національного технічного університету (м. Херсон, Україна);

КОСТЮЧКОВ Сергій – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії, соціології та соціальної роботи, Херсонський державний університет (м. Івано-Франківськ, Україна);

КУЗНЕЦОВ Сергій – кандидат технічних наук, доцент кафедри загальноосвітніх гуманітарних та природничих дисциплін Херсонського національного технічного університету (м. Херсон, Україна);

КУЗЬМЕНКО Людмила – кандидат технічних наук, доцент, фасилітаторка освітніх програм, член правління громадської організації «Глобальний погляд» (м. Херсон, Україна);

МОІСЕЄНКО Світлана – кандидат технічних наук, доцент кафедри загальноосвітніх гуманітарних та природничих дисциплін Херсонського національного технічного університету (м. Херсон, Україна);

СЕДЕРЕВИЧУТЕ-ПАЧЯУСКЕНЕ Живіле – доктор біомедичних наук (біологія), професор кафедри креативної комунікації факультету креативних індустрій, Вільнюський технічний університет імені Гедимінаса (м. Вільнюс, Литва);

СЕМЕНЧЕНКО Оксана – кандидат технічних наук, доцент кафедри загальноосвітніх гуманітарних та природничих дисциплін Херсонського національного технічного університету (м. Херсон, Україна);

СТЕКОЛЬЩИКОВА Валентина – кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент, завідувач кафедри журналістики та філології, Міжнародний класичний університет імені Пилипа Орлика (м. Миколаїв, Україна);

ТАТАРЧЕНКО Олександр – кандидат історичних наук, доцент кафедри загальноосвітніх гуманітарних та природничих дисциплін Херсонського національного технічного університету (м. Херсон, Україна);

ТОЦЬКА Наталія – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри загальноосвітніх гуманітарних та природничих дисциплін Херсонського національного технічного університету (м. Херсон, Україна);

ФРОЛОВА Маргарита – старший викладач кафедри загальноосвітніх гуманітарних та природничих дисциплін Херсонського національного технічного університету (м. Херсон, Україна).

ШЛОГЕРІЄНЕ Йоліта – доктор соціальних наук (педагогічні науки), професор, завідувач кафедри іноземних мов факультету креативних індустрій, Вільнюський технічний університет імені Гедимінаса (м. Вільнюс, Литва);

ZENONA Ona Atkočiūnienė – доктор соціальних наук (комунікація та інформаційні науки), професор кафедри креативної комунікації, факультет креативних індустрій, Вільнюський технічний університет імені Гедимінаса (м. Вільнюс, Литва);

SUSZANOWICZ Dariusz – доктор технічних наук, декан факультету природничих наук і технологій Опольського університету, факультет природничих наук і технологій (м. Ополе, Польща);

KOLASA-WIĘCEK Alicja – Ph.D. інженер, професор, Опольського університету, факультет природничих наук і технологій (м. Ополе, Польща).

ВСТУПНЕ СЛОВО

Дорогі учасники, колеги, студенти!

Сьогодні ми відкриваємо унікальний захід – Першу міжнародну науково-практичну конференцію «Європейське майбутнє: філософські та освітні студії».

Цей захід присвячений Дню Європи в Україні, де, до речі, і розташований географічний центр Європи.

Dear conference participants, colleagues, students!

We are opening the unique First International Scientific and Practical Conference "The European Future: Philosophical and Educational Studies".

This event is dedicated to Days of Europe in Ukraine, where the geographical center of Europe is located.

Метою нашого спілкування є осмислення сучасних філософсько-освітніх і комунікаційних проблем, інтеграція закладів вищої освіти в європейське освітнє середовище, гуманізація та гуманітаризація сучасного освітнього простору.

Філософія освіти є сучасним розгалуженим знанням, що охоплює багато сфер: філософія виховання, філософія мови; філософія історії, філософія математики, філософія економіки та грошей, філософія права, філософія штучного інтелекту, філософія екології, філософія здоров'я, філософія політики, філософія спілкування та комунікації.

Філософія освіти є унікальним знанням, що демонструє нам, яку людину майбутнього ми маємо виховати, як ми це можемо зробити та, головне, для чого – яким має бути соціально-педагогічний результат нашої діяльності.

Філософія освіти – це тактика і стратегія виховання, це методологічний орієнтир підготовки нашої молоді до майбутнього.

Ця відносно молода наука є сучасною стратегічною дослідницькою галуззю соціальної філософії, оскільки покликана не тільки аналізувати підстави педагогічної діяльності й освіти, надавати методи створення нових освітніх систем, а й регулювати вибір оптимальних орієнтирів освітньо-виховного процесу – окреслювати не тільки здобуття фахових знань-вмінь-навичок, а й формувати світогляд майбутніх фахівців, котрі своєю чергою впливатимуть на викристалізування ціннісної моделі своїх учнів – людей майбутнього.

Стратегічна місія сучасної філософії освіти полягає в орієнтуванні викладачів освітніх інституцій передусім на інновації в педагогіці, спрямовані на покращення якості освіти. Однак у методологічному плані на перший план все частіше виступає важливість формування «м'яких» навичок – визнається суттєвішим формування «людського в людині» – відповідно до європейських загальнолюдських цінностей.

Як бачимо, філософія освіти об'єднала сьогодні мислячих і небайдужих людей з різних країн світу: вчених, викладачів, докторантів, аспірантів, магістрантів – усіх, хто цікавиться філософсько-освітньою та комунікаційною проблематикою.

Тож побажаємо нашим учасникам вдалих виступів і плідного філософсько-освітнього спілкування!

БЕРЕГОВА Галина

СЕКЦІЯ 1

ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ

Dr. Kristina KOVAITĖ

*Vilnius Gediminas Technical University,
Faculty of Creative Industries*

Dr. Tomas BUTVILAS

*Vilnius Gediminas Technical University,
Faculty of Creative Industries*

Dr. Paulius ŠŪMAKARIS

*Vilnius Gediminas Technical University,
Faculty of Creative Industries*

SHAPING THE FUTURE OF LEARNING: POLICY STRATEGIES FOR BLENDED EDUCATION AND THE ROLE OF METAVERSE

The Abstract

The narrative surrounding educational reform is often shaped by the pronouncements of policymakers and education specialists (Affouneh et al., 2020; Dhawan, 2020). These narratives, presented as discursive constructions, attempt to define, describe, and communicate a specific vision of how the teaching and learning environment should evolve (Dhawan, 2020). This vision becomes central to policy decisions, influencing the very fabric of educational experiences. Examining these narratives through a social phenomenological lens, as proposed by Bourdieu (Affouneh et al., 2020; Martin, 2020), allows for a deeper understanding of how meaning is constructed around the concept of a transformed learning environment.

Theoretical Framework: Social Phenomenology and the Learning Environment

Social phenomenology, as championed by Bourdieu, emphasizes the role of everyday cognition and practical knowledge in shaping a knowledge-based society (Affouneh et al., 2020; Martin, 2020). This approach is particularly valuable when studying the perceptions around the changing learning environment. Discourse analysis, informed by social phenomenology, reveals the formation of representative perspectives that inform our understanding of both the learning environment itself and the culture of its transformation (Scott, 2020).

Space, Memory, and the Learning Environment

Scott (2020) further argues that the state of change in the learning environment is legitimized by the way space is defined and understood. The existing power dynamics within a space influence how a group interacts and adapts (Scott, 2020). Memory plays a crucial role in this dynamic, shaping the semantic boundaries of space and offering an ideological picture of the learning environment (Scott, 2020).

The Metaverse and the Evolving Learning Landscape

The *metaverse* is a network of virtual places that are linked together for people to interact and communicate using Immersive, virtual, and augmented reality. Immersive virtual reality (VR) technology endeavors to fully engross the user within a computer-generated environment, there by imparting the sensation of having seamlessly transitioned into the synthetic realm. A comprehensive immersive technological experience is realized when the convergence of visual, auditory, and tactile elements occurs harmoniously. Authentic immersion necessitates the utilization of either virtualreality (VR) or augmented reality (AR), as the semodalities seamlessly integrate the

sesensory dimensions. Central to immersive technology is the emphasis on interactivity and connectivity, where individuals engage with digital environments in a dynamic and interconnected manner. Contrary to mere relocation into a distinct setting, genuine immersion manifests when individuals are virtually introduced to novel environments, affording them the opportunity to acquire proficiency in navigating and interacting optimally within such digitally mediated contexts.

Therefore the landscape of learning is undergoing rapid change driven by technological advancements and shifting socio-economic realities. The emergence of the Metaverse, a virtual world facilitating immersive experiences, presents a new frontier for education (Zhang et al., 2022). This virtual space holds the potential to revolutionize learning by offering interactive and engaging experiences that transcend the limitations of physical classrooms (Onu et al., 2023).

The Generation and Order of Knowledge

Over the past two decades, the way knowledge is generated and organized has undergone a significant transformation (Affouneh et al., 2020; Mehall, 2020). These changes have impacted not only communication and work models but also our approach to learning itself. New learning environments, teaching methods, and skills are needed to prepare future generations for the demands of the ever-evolving job market (Goczek et al., 2021; Mehall, 2020).

Research Problem and Questions

This research investigates the virtual learning environment as a cornerstone of new educational policy strategies. The central question revolves around how the virtual learning environment and the means of the Metaverse can be effectively modelled within the context of Lithuanian education policy, economic development, and policymaking processes. Furthermore, the research seeks to understand how these virtual environments can ensure inclusive access to quality education, enabling learners to adapt to diverse life situations and thrive in the labour market and business world. Finally – how big data collected and analyzed in the metaverse can serve to monitor a longitudinal learning progress in order to provide input to the education, labor market, economics and investment policy making.

Research Objectives

This study aims to unveil the process of modelling the virtual learning environment and the role of Metaverse in the education sector. This will be achieved by analysing policy changes related to learning environments within educational institutions, alongside their reflection in broader education and economic development policies.

Methodology

The research employs a mixed-methods approach. A scientific literature analysis was conducted to explore the theoretical aspects of virtual learning environment modelling and the role of Metaverse. Additionally, group interviews were used to gather insights into the practical aspects of changing learning environments and how these changes are experienced within the general education school sector. By focusing on general education schools, the research aims to gain a deeper understanding of the information provided by participants.

Conclusion: Metaverse to a Policy Making

This research delves into the critical issue of shaping future learning environments. By examining the narratives surrounding educational reform, the role of the Metaverse, and the importance of social phenomenology, the study seeks to contribute to the development of effective policies for a learner-centered, virtual learning environment.

List of References:

1. Affouneh, S., Salha, S., & Khlaif, Z. N. (2020). Designing Quality E-Learning Environments for Emergency Remote Teaching in Coronavirus Crisis. *Interdisciplinary Journal of Virtual Learning in Medical Sciences*, 11(2), 135–137. <https://doi.org/10.30476/ijvlms.2020.86120.1033>
2. Dhawan, S. (2020). Online Learning: A Panacea in the Time of COVID-19 Crisis. *Journal of Educational Technology Systems*, 49(1), 5–22. <https://doi.org/10.1177/0047239520934018>
3. Dhawan, S. (2020). Teacher leadership for blended learning in a post-pandemic world. *Journal of Educational Leadership*, 78(1), 16-22.

4. Donahoe, B., Rickard, D., Holder, H., Blackwell, K., & Caukin, N. (2019). Using Edtech to Enhance Learning. *International Journal of the Whole Child*, 4(2), 57–63. <https://libjournals.mtsu.edu/index.php/ijwc/article/view/1599/1124>
5. Goczek, Ł., Witkowska, E., & Witkowski, B. (2021). How does education quality affect economic growth? *Sustainability (Switzerland)*, 13(6437), 1–22. <https://doi.org/10.3390/su13116437>
6. Hanushek, E. A., & Woessmann, L. (2020). The Economic Impacts of Learning Losses. *OECD Education Working Papers*, 225(September), 6–24. https://www.oecd-ilibrary.org/education/the-economic-impacts-of-learning-losses_21908d74-en
7. Huang, R., Tlili, A., Yang, J., & Chang, T.-W. (2020). Handbook on Facilitating Flexible Learning During Educational Disruption: The Chinese Experience in Maintaining Undisrupted Learning in COVID-19 Outbreak Exploring a new learning mode: Online-merge-Offline (OMO) Learning View project Technology Enhanced Learning View project. March. <https://www.researchgate.net/publication/339939064>
8. Klopfer, E. (2013). *Augmented Learning. Augmented Learning*, 1–7. <https://doi.org/10.7551/mitpress/9780262113151.001.0001>
9. Martin, A. (2020). How to optimize online learning in the age of coronavirus (COVID-19): A 5-point guide for educators. *Journal of Chemical Information and Modeling*, 53(9), 1689–1699. <https://newsroom.unsw.edu.au/news/social-affairs/how-optimise-online-learning-age-coronavirus%0A>
10. Mehall, S. (2020). Purposeful interpersonal interaction in online learning: What is it and how is it measured? *Online Learning Journal*, 24(1), 182–204. <https://doi.org/10.24059/olj.v24i1.2002>
11. Onu, P., Pradhan, A., & Mbohwa, C. (2023). Potential to use metaverse for future teaching and learning. *Education and Information Technologies*. <https://doi.org/10.1007/s10639-023-12167-9>
12. Scott, D. (2020). *The politics of space*. Routledge.
13. Smyrnova, E., & Zegzu, D. (2021). Digital Internet Resources in Learning and Development in Future Educators' Opinion – A Case Study. *Media Education (Mediaobrazovanie)*, 17(3), 553–570. <https://doi.org/10.13187/me.2021.3.553>
14. Zhang, X., Chen, Y., Hu, L., & Wang, Y. (2022). The metaverse in education: Definition, framework, features, potential applications, challenges, and future research topics. In *Frontiers in Psychology (Vol. 13)*. *Frontiers Media S.A.* <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.1016300>

LEŠČINSKIJ Robert

*Doctor of Social Sciences (Education),
Associate Professor, Associate Professor at
the Department of Foreign Languages,
Vilnius Gediminas Technical University*

ŠLIOGERIENĖ Jolita

*Doctor of Social Sciences (Education),
Associate Professor, Associate Professor at
the Department of Foreign Languages,
Vilnius Gediminas Technical University*

EDUCATING STUDENTS FOR THE SUPER-COMPLEX FUTURE: THE IMPORTANCE OF COLLABORATION, SELF-DIRECTEDNESS AND ORGANIZATIONAL LEARNING CAPABILITY

Abstract

One of the primary objectives of higher education institutions is to prepare future professionals for the rapidly evolving labor market. However, determining which skills to impart to students and how to do so poses significant challenges, even for countries at the forefront of scientific progress. In this report, we propose an outlook on the competencies we deem necessary for success in the 21st century. We emphasize collaboration, self-directedness, and organizational learning, which have emerged as critical in navigating the complexities of our modern world.

In his pivotal work Barnett (2000) [1] characterized the challenges of supercomplexity that university education faces in the XXI century. The author's exploration of supercomplexity delves into multiple facets, including interconnectedness, uncertainty and ambiguity, diverse perspectives,

the emergence of new challenges, the necessity for reflexivity and critical thinking, and the role of universities in preparing students to confront these challenges. However, it might be an oversimplification to suggest that the concept articulated in 2000 fully encapsulates the complexities contemporary students face, particularly in light of recent transformative events such as the rise of AI, the COVID-19 pandemic, and conflicts like the war in Ukraine. These developments have introduced additional layers of intricacy, demanding a more nuanced understanding and approach to education. Thus, in this address we shall discuss several aspects that may facilitate development of skills critical for the XXI century economies.

Collaboration stands out as a pivotal skill essential for both professional and academic success. Educators are tasked with reconfiguring course content to prioritize the cultivation of collaboration skills. Unfortunately, researchers often neglect the explicit teaching of collaboration and the integration of diverse tasks aimed at enhancing collaborative abilities [2]. Researchers [2] have looked at the possibilities to develop students' collaboration skills at ESP classes. Investigation revealed that It is imperative for ESP educators to integrate language learners into collaborative learning environments more frequently due to the deficiency in students' collaboration skills. Furthermore, such learning settings offer manifold benefits. In these contexts, students can cultivate essential 21st-century skills like problem-solving, critical thinking, ICT proficiency, and creativity, all of which are indispensable for their future success. To enhance the quality of student collaboration, ESP educators should prioritize ongoing professional development in the social dynamics of collaborative tasks. This includes analyzing best practices in collaboration, involving students in self-assessment, and utilizing Likert-type scales to evaluate various collaboration aspects. Given the positive impact of designed collaborative tasks on ESP learning, language educators ought to actively seek or create similar collaborative tasks that transcend mere linguistic objectives, fostering meaningful collaborative discourse among learners. Recognizing that students' learning trajectories are influenced by prior experiences and attitudes toward foreign language acquisition, educators must delicately balance past learning paradigms with emerging trends. This necessitates additional effort from both learners and educators to ensure a harmonious integration of traditional and contemporary approaches.

Another key focus of our report is the assessment of students' readiness for sustainable learning through the lens of self-directedness. Analysis of the data provides insights into students' perceptions of their preparedness for self-directed learning. Our findings suggest that students are only partially equipped to meet this challenge. Despite possessing the necessary digital competencies for effective engagement in the learning process, the data reveal a tendency towards procrastination. Furthermore, students perceive themselves as least proficient in stress management and procrastination management [3].

Lastly, we address the significance of organizational learning in the 21st century. The transition from traditional economic models to the knowledge-based economy has fueled a heightened interest in knowledge management and, consequently, organizational learning (OL). This paradigm shift presents considerable challenges for higher education institutions, which are now tasked with educating professionals capable of thriving in innovation-driven organizations.

Given the intricate interplay between education and the social, cultural, and economic fabric of a country or region, it is imperative to address these challenges comprehensively. Knowledge-based organizations operating within the emerging knowledge economy rely heavily on their ability to generate and process knowledge. Consequently, there is an inevitable surge in demand for employees skilled in organizational learning [4]. However, at the same time there seems to be a lack of consensus on whether and how to include OL into university courses' syllabus. When it comes to formal learning, universities, even those researched on an international scale [5], often take a limited approach to developing and implementing curricula that can adequately educate professionals to meet the challenges of working in knowledge-based organizations. The development of Organizational Learning (OL) capability tends to focus noticeably on fostering organizational knowledge at the group level rather than at the organizational level as a whole. This approach is constrained in that the aims and intended learning outcomes primarily concentrate on

the group level. Consequently, specifically designed didactic systems aimed at nurturing OL capability at the organizational level within university studies are not commonly implemented. Consequently, students, including those in management programs, often graduate without even basic knowledge of OL. Research on Lithuanian university cases indicates that, instead, these institutions tend to equate organizations and the knowledge creation processes within them with the processes that occur within groups.

References:

1. Barnett, R. (2000). University knowledge in an age of supercomplexity. *Higher education*, 40, 409-422.
2. Jaleniauskienė, E., Leščinskij, R., & Jucevičienė, P. (2019). Development of collaboration in the English for Specific Purposes courses: Opportunities and challenges.
3. Burksaitienė, N., Leščinskij, R., Suchanova, J., & Šliogerienė, J. (2021). Self-directedness for sustainable learning in university studies: Lithuanian students' perspective. *Sustainability*, 13(16), 9467.
4. Leščinskij, R. (2020). Factors influencing the development of university students' organizational learning capability through formal, nonformal and informal learning (Doctoral dissertation, Kauno technologijos universitetas).
5. Jucevičienė, P., & Leščinskij, R. (2017). Possibilities for student organizational learning in university's curriculum. In *Contemporary issues in business, management and education'2017: 5th international scientific conference*, 11-12 May, 2017, Vilnius, Lithuania: conference proceedings (pp. 413-424). Technika.

БЕРЕГОВА Галина

*доктор філософських наук, професор,
професор кафедри загальноосвітніх
гуманітарних та природничих дисциплін,
Херсонський національний технічний
університет (м. Херсон, Україна)*

ІНТЕЛЕКТУАЛІЗАЦІЯ ЗМІСТУ ФІЛОСОФСЬКОГО ЗНАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Необхідність розробляти нові підходи до навчання майбутніх фахівців у вищій вітчизняній школі пояснюється багатьма соціокультурними факторами:

(1) сучасне суспільство потребує особистостей, котрі сповідують загальнолюдські цінності, є здатними міркувати категоріями глобальних масштабів і позитивно впливати на якість життя людей не тільки певної країни, а й усієї планети;

(2) освіта постійно вимагає перегляду змісту знань, що забезпечили б інформаційний арсенал майбутнього фахівця, обґрунтували сенс та цінності його діяльності;

(3) освітньо-виховний процес необхідно спрямовувати шляхом гуманізації та гуманітаризації освіти з метою формування образу «людини майбутнього» – людини обізнаної та відповідальної, людини з активною життєвої позицією та високим рівнем моральності.

Виникає нагальна потреба звернутися до такої галузі знань, як філософія освіти, на яку нині покладається особлива місія – формувати людину майбутнього.

Пропонована нами прагматистсько-інструменталістська концепція філософії освіти – формування людини майбутнього у вищій школі та передбачає *інтелектуалізацію змісту філософського знання*.

Запитання. Ця концепція має на меті надати відповіді на такі запитання: Кого слід вчити, навчати й виховувати? Для чого слід вчити, навчати й виховувати? Як і за допомогою чого вчити, навчати й виховувати людину майбутнього?

Відповіді. Слід вчити, навчати й виховувати:

(1) творчу, мислячу, відповідальну, свідому особистість – студентів вищих навчальних закладів, майбутніх фахівців різних спеціальностей і спеціалізацій із високим рівнем культури;

(2) з метою надати людині майбутнього необхідні для життєдіяльності світоглядні знання, підняти рівень її духовності, підвищити рівень її адаптації до постійно змінюваного

світу, визначити напрями її діяльності та накреслити шляхи збереження життя людства й цивілізації з огляду на загострення глобальних криз;

(3) шляхом формування планетарно-космічного світогляду, екологічного світогляду, планетарно-космічного мислення, вихованням людського в людині, засобами передусім філософії (не зменшуючи ролі й інших наук) через систему вищої освіти [5, с. 31-45].

Прагматистсько-інструменталістське спрямування філософії освіти дає підстави розглядати філософію як загальну теорію виховання, а структуру філософського знання як інструментарій навчально-виховного процесу з орієнтацією на певний педагогічний результат, котрий у нашому випадку має спрямованість на формування нових, сучасних світоглядних установок особистості майбутніх фахівців відповідно до змінюваного світу для забезпечення виживання людства й збереження цивілізації.

Становлення сучасної особистості майбутнього фахівця передбачає формування інтелекту (критичного мислення) та ціннісно-нормативних компонентів її світогляду, що визначається розумінням філософського знання як особливого духовного явища, виявленням його місця в системі культури та співвідношення з іншими суспільними явищами.

Механізм інтелектуалізації сучасної базується на всезагальних законах Всесвіту (рух, енергообмін, взаємодія, всеєдність, логіка природи, критична маса, неповторюваність, невизначеність). Звідси – змістове наповнення філософського знання з метою формування ціннісно-світоглядних орієнтацій сучасної особистості доцільно здійснювати з огляду на матрицю філософського знання, що спирається на триєдину основу життя – енергообмін, свідомість, духовність, серед яких основну скеровуючу роль у життєдіяльності як людини, так і всієї природи виконує енергообмін, рухаючи особистість до потреби жити, творити, спілкуватись, пізнавати тощо [1].

Розуміння дії закону енергообміну дає можливість на основі взаємозалежності всіх інших законів виробити стратегію і тактику формування світогляду сучасної особистості засобами філософських наук – через філософію виховання і виховання філософією.

Інтелектуальний дискурс змістового наповнення філософського знання у вищій школі слугує стратегічним виміром соціальної реальності та дозволяє стверджувати, що піднесенню інтелектуального рівня і розширенню діапазону світоглядних орієнтацій особистості сприяє спектр таких філософських знань про природу, як натурфілософія, пантеїзм і панпсихізм з його формами – анімізмом, гілозоїзмом, ученням про душу як субстанційну й динамічну основу світу.

Філософські знання про природу, що охоплюють натурфілософію, пантеїзм і панпсихізм, сприяють суттєвому розширенню світоглядних орієнтацій особистості, а саме:

(1) натурфілософські знання допомагають усвідомити сукупність об'єктивних умов існування людства й визначити його виживання як нагальну проблему сучасності;

(2) у діапазоні пантеїстичного співвідношення «Бог – Всесвіт» розкривається розуміння духу, душі й духовності, визначаються проблеми душевного життя й духовності людини;

(3) панпсихізм як ідеалістичне вчення актуалізує звернення до проблем духовності особистості та піднесення морального рівня сучасного суспільства у зв'язку із закономірною переорієнтацією цінностей у постмодерному суспільстві (гілозоїзм розкриває витоки духовності сучасної людини з її особливим ставленням до природи й до всього світу, в анімізмі криються принципи гармонійного співіснування людини з природою, учення про душу надає уявлення про психічну реальність і справжню сутність світу).

Антропокосмізм, як комплекс уявлень про єдність людини та Всесвіту, допомагає майбутнім фахівцям аграрної галузі одержати цілісне уявлення про образ людини у філософській антропології, зрозуміти природничо-наукове спрямування космізму й ноосферизму, а також визначити роль і місце таких філософських категорій, як всеєдність і розвиток гармонії, у новому антропокосмічному світогляді [8, р. 43-50].

Основи філософського енергетизму розкривають енергетичний підхід до взаємодії природи й людини, а розгляд енергії у діапазоні «світогляд – пізнання» та її трактування як субстанційної і динамічної першооснови світу надає студентам філософське розуміння

енергетичної взаємодії людини та природи, смислового поля енергії, інтелектуального пізнання як взаємодії енергій, еволюційного енергообміну, необхідності духовно-космічної еволюції людства, що в комплексному поєднанні передбачає більш глибоке розуміння природи як феномена життя та енергообміну в ньому [2, с. 238-243].

Засвоєння майбутніми фахівцями філософських знань про природу передбачає своїм результатом побудову системних відношень «природа – людина» на різних рівнях енергетичної взаємодії (людина, природа, соціум) з урахуванням закономірностей (законів Всесвіту), принципів (єдність), що передбачає накреслення шляхів вирішення проблеми виживання людини й людства в майбутньому [7].

Пропонована нами система змістового наповнення філософського знання в освітньо-виховному процесі вищих навчальних закладів виконує подвійну функцію:

(1) надає майбутнім фахівцям узагальнені знання, необхідні для вироблення особливого, шанобливого ставлення до природи як до живої істоти (Всесвіт, Земля) та її ресурсів (землі, води, повітря, енергії);

(2) орієнтує діяльність викладачів на педагогічний результат, що розкривається через філософські підходи до навчання й учіння майбутніх фахівців.

Методологічним орієнтиром сучасного освітнього вітчизняного простору та ціннісно-нормативної моделі світогляду майбутніх фахівців вважаємо моральну філософію як фактор збагачення життєвого досвіду, розширення моральної свідомості особистості й виховання «людського в людині», оскільки морально-етичні знання надають молодій людині усвідомлення смислу й шляхів реалізації взаємовідносин з іншими людьми, суспільством і світом, а також можливість адаптації до життя морально-етичних настанов і поглядів, що складають її світоглядні позиції.

Алгоритм інтелектуалізації та формування ціннісно-нормативної сучасної особистості майбутнього фахівця засобами філософських наук слід будувати в чотирьох площинах – світогляд, цінності, етика, діяльність, що в гармонійному поєднанні передбачає досягнення в подальшому глобальної мети – зміни способу життя й напряду розвитку цивілізації.

Отже, сучасний період розвитку суспільства, позначений загостренням глобалізаційних процесів і нагальною потребою вирішення проблем виживання людства та збереження цивілізації, потребує впровадження нової концепції філософії освіти для вищої школи з орієнтацією на соціальний і педагогічний результат, варіантом якої є запропонована прагматистсько-інструменталістська концепція, побудована на засадах світоглядно-формуючого потенціалу філософського знання, спрямована на інтелектуалізацію та вироблення світоглядних позицій сучасної особистості з установками морально-етичного характеру й обов'язкове піднесенні рівня її духовності.

Література:

1. Берегова Г.Д. Інтелектуалізація філософського знання у вищій школі як вимір соціальної реальності. Науковий вісник ХДУ. Серія «Соціологічні науки». Випуск 2. Херсон: ХДУ, 2015. С.7-15.
2. Берегова Г.Д. Інтелектуальне пізнання як енергетична взаємодія. Збірник наукових праць «Гілея: науковий вісник». Випуск №153. 2020. С. 238-243.
3. Берегова Г.Д. Світоглядно-формуючі орієнтири філософії природи в теорії та практиці навчання майбутніх аграрників. Актуальні питання гуманітарних наук. Дрогобич: Видавничий дім Гельветика, 2020. Вип. 27. Том 6. С. 56-61.
4. Берегова, Г. (2024). Просвітницька місія філософії освіти в сучасному світі. Філософія освіти. *Philosophy of Education*, 29(2), 48–59. <https://doi.org/10.31874/2309-1606-2023-29-2-3>.
5. Берегова, Галина. Філософія освіти: прагматистсько-інструменталістська концепція формування людини майбутнього у вищій школі. Міжнародний журнал «Future human image». 2016. №3(6). С. 31-45.
6. Berehova, Halyna. The Philosophy of Unity and Development of Harmony as an Option of the Anthrocosmic World View. The Academic Journal «Philosophy and Cosmology». Volume 18. Kyiv: International Society of Philosophy and Cosmology, 2017: p. 104-111.
7. Berehova G. D. Natural philosophy in the system of ideological orientations of personality / Berehova Galyna, Gawdzik Andrzej. Poland, Uniwersytet Śląski w Katowicach. 2016: http://www.woiz.polsl.pl/znwoiz/z98/Bergerowa_Art.1.pdf.
8. Berehova, Halyna. Philosophy of Education: Cosmism in the System of Philosophical Knowledge. *FILOSOFIJA. SOCIOLOGIJA*. T. 31. Nr. 1. Lietuvos mokslų akademija, 2020. p. 43-50.

БОЙЧЕНКО Михайло

*доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри української філософії та
культури філософського факультету,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, головний редактор
наукового часопису «Філософія освіти»
ІВО НАПН України (м. Київ, Україна)*

ЄВРОПА ЯК ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ УКРАЇНИ: НАВЧИТИСЯ І НАВЧАТИ

Україна прагне виявити власну європейську сутність і для цього у неї є всі підстави – не лише географічні і історичні, але й культурні, політичні і, все більшою мірою – економічні. Війна, яку розв'язала у 2022 році росія проти України, показала, наскільки Україна непомітно, але впевнено вже інтегрувалася у європейський ринок. Але потенціал такої інтеграції значно більший того, що вже зроблено – і економічно, і політично, і культурно. Те, що називають офіційною євроінтеграцією, лише формалізує і підтверджує процеси, які тривають увесь час відновлення незалежності України – неквапний і невідворотний дрейф України як колонії трьохсотлітньої метрополії росії до залучення до вільного союзу європейських народів.

Україні варто не так очікувати зовнішнього схвалення чи наказу, як дати розвинутися тим процесам, які, незважаючи на усі імперські перешкоди з боку росії, відбуваються відповідно до внутрішніх закономірностей розвитку самої України.

Політико-правові аспекти євроінтеграції

Євроінтеграція сприймається традиційно як передусім політичний процес, однак це найбільш поверхневе, хоча і правильне уявлення: без виконання усіх політичних погоджень високих представників України з високими представниками країн Європейського Союзу євроінтеграція не зможе завершитися, а без публічного оголошення руху до пошуку шляхів такого погодження вона по-справжньому і не почнеться.

Втім, конкретика політичних погоджень одразу показує, що необхідно здійснити також величезну правову роботу. І це не лише про узгодження національного законодавства із рамковими законами ЄС та деякими особливостями національних правових систем окремих країн-учасниць ЄС. Така робота не може бути вичерпана навіть найбільш ретельним і досконалим юридичним аналізом і акуратно виписаними законами. Вона має бути у своїй основі здійснена на рівні змін правової культури. Багато в чому Україна у цьому сенсі завжди була і залишається Європою, але корупція вітчизняної правової системи все ще залишається не подоланою у її стійкому самовідтворенні, а тому інституційний рівень правової культури України ще потребує серйозних вдосконалень. Крім того, корупція все ще квітне і шириться на побутовому рівні, що є не менш, якщо не більш загрозливим для легітимації всієї правової системи України: навіть найкращі закони будуть «пробуксовувати», якщо не буде індивідуальної культури їхнього сумлінного дотримання.

Кантове розуміння громадянського Просвітництва

Тому утвердження Європи в Україні це – завдання, яке тісно пов'язане з Кантовим розумінням Просвітництва як набуття особистого розумового і морального повноліття. Не кивати на державу, на суди, на податкову чи інші недостатньо досконалі інстанції, а подавати власний приклад європейської поведінки – вчитися бути європейцем в усіх ситуаціях і привертати увагу оточуючих до кращих моделей поведінки, які ми самі відчуваємо як європейські.

Це важливий момент: європейськими в Україні будуть завжди не ті цінності, які хтось ззовні нам подаватиме як європейські, а скоріше завжди ті, які ми самі такими будемо

визнавати. Причому це можуть бути як цінності закордонні, так і наші власні, доволі давні, або навпаки, недавно здобуті. Можна згадувати і про часи Русі Ярослава та Анни Ярославівни, а можна звернути увагу на сучасну піонерну систему «Дія», для якої за деякими позиціями аналогів у світі майже немає, а в Україні вона звично присутня мало не у кожному смартфоні. Тобто, європейське для нас – це не завжди щось важко досяжне і чуже, але все ж своє, та, на жаль, переважно дещо недооцінене нами самими. Належне вшанування європейських цінностей, а власне і саме визнання певних цінностей як європейських залежить не лише від певних сфокусованих на цінностях рефлексій, але й від належних соціальних практик.

Ці практики виходять вже далеко за межі традиційних національних модернізаційних процесів, однак все ще відповідають основному завданню Просвітництва – забезпечити надійні умови для розвитку особистості.

Європейські цінності

Щоб досягнути визнання у суспільстві європейських цінностей, передусім, самим adeptам і провідникам цих цінностей слід бути успішними у їхній імплементації: адже навіть найкращі цінності, якщо слідування їм призводить до поразки, вже не виглядають такими привабливими.

Втім, що саме у Європі визнають європейськими цінностями, обов'язково теж треба брати до уваги, і в кожному разі про це слід достеменно знати.

«Основоположні принципи європейської інтеграції, які називаємо європейськими цінностями, чітко зазначені в Хартії фундаментальних прав Європейського Союзу, яку було прийнято 7 грудня 2000 року (м. Ніцца)... Основоположні принципи – цінності, які є єдиним комплексом та правовим статусом особистості» [3, с. 628]. У згаданій Хартії основоположні європейські цінності легко виявити за назвами основних чотирьох розділів. Це, послідовно – гідність, свободи, рівність, солідарність. До цих чотирьох варто додати ще ту, яка прописана у вступі до документу: це – цінність миру [5]. Так, вже перше речення Хартії звучить так: «Народи Європи, створюючи дедалі тісніший союз між собою, мають намір розділити мирне майбутнє на основі спільних цінностей» [4].

Якщо подивимося на ці цінності під кутом зору української історії – як давньої, так і сучасної, то зустрінемо усі їх у порядку денному України. Боротьба за мир на основі поваги до гідності і основних свобод, солідарність на основі рівності у цій гідності і цих свободах були основою і козацької січової демократії, і сучасних українських громадянських революцій – Революції на граніті (1990), Помаранчевої революції (2004), Революції гідності (2013-2014).

Освіта як шлях до Європи

Важливу роль в утвердженні цих цінностей відігравала національна система освіти, яка з 1991 року виховала вже два покоління українців з відкритою національною самосвідомістю. Але, більше того, «...європейські цінності у вітчизняній школі вже давно наявні – вони тут присутні від самих її витоків. Це і християнські цінності (нехай нині вони мають секуляризований вигляд), і цінності Просвітництва, і, віднедавна, цінності толерантності. Однак, у світлі драматичних подій останніх років Україна отримала той політичний досвід, який зближує її з європейською цивілізацією у сучасному її стані розвитку. Це досвід солідарності на ненасильницьких засадах – солідарності щодо захисту базових прав людини, утвердження її гідності, динамічного розвитку структур громадськості» [1, с. 27]. Як бачимо нині – українці готові не лише мирно всередині своєї власної країни, але й зі зброєю в руках проти зовнішнього агресора відстоювати ці цінності. Виняткову роль освіти мною було зазначено ще вісім років тому: «Саме освіта, а не політичні, правові чи економічні інститути покликана бути основним засобом збереження і трансляції європейських цінностей. Однак, варто звернути увагу на те, що у європейській освіті також є ті цінності, які властиві передусім самій освіті – вона виступає не їхнім транслятором, а їхнім пріоритетним і основним носієм. Це і цінності пайдеї, і цінності

Просвітництва, і сучасні цінності толерантності і сприяння культурному розмаїттю» [1, с. 26].

Не забуваймо і наших власних європейців, які були в Україні і три століття тому – як от Григорій Сковорода: «Але яким би не був результат такого навчання, це – спільне навчання усієї нації, це уроки, які потрібно уміти робити, і потрібно передусім робити з них правильні висновки. Свого часу таку школу життя, причому у часи жорсткого гніту усього українського, пройшов Григорій Сковорода. Нині, у часи, які стали в чомусь більш жорстокими, але все ж у часи, коли протистоїмо нападу на українство не одинаками, як Сковорода, а цілою державністю, визнаною у світі і підтриманою діяльно найрозвиненішими країнами світу, приклад Сковороди з його незламністю волі і непохитністю його цінностей є для нас взірцем, як зберегти патріотизм, приймаючи кращі вияви постконвенційності і відкидаючи її гірші прояви» [2, с. 209].

Якщо донедавна переважно Україні надавали уроки, Україну вчили, як бути європейцями, то на полі бою з сучасною авторитарною росією, державою-терористом, державою-агресором, вже Україна дає дещо призагнутий у моральному і ідейному вимірах Європі приклад, як захищати європейські цінності ціною власного життя, як бути європейцями не лише у насолоді цивілізації, але і у її захисті від новітнього варварства.

Література:

1. Бойченко М. І. Європейські цінності освіти в умовах постконвенційного патріотизму. «Освіта і доля нації». Сучасна школа: тенденції розвитку і рефлексія досвіду: Матеріали XVIII Міжнародної науково-практичної конференції (19-20 травня 2017 р.) / Харк. нац. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. Харків: ХНПУ, 2017. С. 24-28.
2. Бойченко М., Бойченко Н. Постконвенційність патріотизму Григорія Сковороди. Григорій Сковорода і ми українці: диво першого кроку і сила ініціативи: колективна монографія/ За заг. ред. Ю. Бойчука, М. Култаєвої. Харків: Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, 2023. С. 187-211.
3. Чекаленко, Л. Д. Європейські цінності – основоположні принципи європейської інтеграції. Україна дипломатична. 2013. Вип. 14. С. 628-640.
4. European Parliament. CHARTER OF FUNDAMENTAL RIGHTS OF THE EUROPEAN UNION (2000/C 364/01). Available at: http://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_en.pdf
5. Williams A. The ethos of Europe: values, law and justice in the EU. Cambridge: Cambridge university press, 2010.

БОНДАРЕВИЧ Ірина

кандидат філософських наук, доцент
кафедри філософії, Національний
університет
«Запорізька політехніка»
(м. Запоріжжя, Україна)

КРЕАТИВНІСТЬ І ЇЇ МІСЦЕ В СУЧАСНІЙ ОСВІТНІЙ ПАРАДИГМІ

Обставини, що швидко змінюються вимагають від людини виборів, які не завжди лежать в площині минулого досвіду, розрахунку логічного чи за формулою. В глобалізованому світі ми поринули в ті глибини, де закони класичної науки перейшли в некласичні, відкриваючи для нас мікро- і макро- рівні процесів взаємодії. В кореляції щодо суті самого процесу глобалізації, щільність простору процесів, явищ, предметів, існуючих на разі, збільшується і одночасно зростає його напруга. В усіх галузях науки ця тенденція зафіксована доволі виразно, притому визначається в кореляції зі специфікою кожної галузі. Так чи інакше, але дії людини безпосередньо впливають на ступінь напруження простору взаємодій, що збільшує відповідальність стосовно вибору як особистісного, так і професійного. Він має бути щонайменше швидкісним, не випадковим, креативним. І хоча креативність поки ще не артикульована як самостійна загальна компетенція для здобувачів

різних рівнів освіти вона, насправді, заслуговує на місце під номером один у відповідному переліку.

В дослідженнях з проблем креативності більше запитань ніж відповідей. Як термін, креативність доволі часто використовують у якості синоніму феномена творчості, притому також часто не визнають її окремим феноменом, рангуючи креативність за якість розвитку здібностей особистості. Ми приймаємо точку зору на креативність як здатність до творчої діяльності. Тобто творчість – це безпосередньо процес творення, а креативність – це здатність до діяльності творення, яку необхідно розвивати і підтримувати в дитини на всіх етапах виховання і навчання.

Розглядаючи питання розвитку креативності, необхідно враховувати такі аспекти її формування як креативне середовище, креативність самої особистості, власне творчий процес, і його результат – креативний продукт. Важливо, аби кожний аспект було враховано в процесі виховання і навчання. Так, креативне середовище передбачає наявність атмосфери допитливості, жаги до пізнання, вмотивованості до опановування нового як в закладі навчання, так і в родинному колі та в дружній компанії. Важливо помічати, що креативність, для того, аби бути ефективною у якості загальної компетенції здобувачів вищої освіти має стати цінністю в нашому соціумі, що, насправді не так вже і далеко від реального положення справ.

Г.Торренс [2]. виявив причини, які у тому числі і з оточуючого середовища можуть перешкоджати формуванню креативності:

- передчасна спроба усунути фантазію;
- обмеження цікавості;
- надмірний акцент на сексуальні ролі;
- акцент на запобігливості й страху, боязкості;
- неправильний акцент на деякі усні дисципліни;
- деструктивна критика і/або принизливий тиск з боку однолітків.

Під оточуючим середовищем розуміємо і атмосферу навчального закладу, і рівень особистісного розвитку викладачів, вихователів, батьків, близьких, друзів, товаришів по навчанню, а також міру доступу до культурних надбань людства тощо. Зрозуміло, що кожна із зазначених Г. Торренсом перепон може з'явитись як в навчальному закладі, так і вдома чи в компанії. Разом з тим, якщо хоч одне з перерахованих середовищ вільне від цих перепон, то цього буває достатньо, аби особистість розвивала свою здатність до творення.

Важливо розуміти, що певні риси характеру сприяють розвитку креативності, тож якщо зосередитись на їх вихованні, то, очевидно, можна підсилити свою здібність до творчості. Так, Л. Шрагіна зазначає, що для креативної особистості характерними ознаками є «самостійність суджень, упевненість у собі, вміння знаходити позитив у труднощах, естетична орієнтація й здатність ризикувати» [3]. Притому авторка зауважує, що «упевненість у собі, сміливість, свобода, вміння керувати собою, визнання винятковості власного «я» не лише притаманні творчим людям, а й підвищують імовірність реалізації їхнього творчого потенціалу» [3]. Для дорослої людини це, певної міри, усвідомлення і надання місця й сили своїй «внутрішній дитині», яка грається й з того радіє, насолоджується самим процесом творення. В якому рух, виявлення себе, влаштування середовища, сміливість, прорив зібрались одночасно. І ці якості особистості, насправді, відповідні суттєвим характеристикам самого творчого процесу. З впевненістю можна говорити, що і креативне середовище, і сама особистість, і творчий процес з його результатом просякнуті цими характеристиками. Й маркером його є радість, піднесення, задоволення. Очевидно, якщо дитина ходить в дитячий садок чи в школу з радістю, а дорослий навчається чи працює із задоволенням, то це вже є досить позитивний маркер, що засвідчує наявність підстави для розвитку креативності. Запорукою такого результату в навчанні є суб'єкт-суб'єктна парадигма навчання, виховання допитливості, заохочення до самостійності, переважаюча кількість практичних і самостійних занять тощо.

Щодо третього аспекту креативності, власне креативного процесу (творчості), то Ганс Сельє зауважував про його сім стадій. На думку дослідника креативний процес здійснюється в такий спосіб: «Спочатку ми шляхом спостережень збираємо факти, накопичуємо їх у пам'яті, потім розташовуємо їх у порядку. Іноді цього цілком достатньо для досягнення прийняттого рішення. Але якщо після свідомого процесу розмірковувань і умовиводів факти ніяк не складаються в гармонійну картинку, тоді свідомість із її вкоріненою звичкою до наведення порядку має поступитися місцем фантазії. Вони схожі на сни, і звичний інтелект відкинув би їх як цілковите безглуздя. Але іноді одна з безлічі мозаїчних картинок, створених фантазією з калейдоскопу фактів, настільки наближається до реальності, що викликає інтуїтивне прозріння, яке ніби виштовхує відповідну ідею у свідомість» [1]. Цікаво, що пусковим механізмом процесу творення є бажання знати. Допитливість – це те «пальне» на якому процес творчості розжоврюється, яким він вмотивовується і на якому тримається. Якщо з раннього віку дитина розвиває свою креативність, то чарівний вік дитячих «чомучок» згодом трансформується в непереборне бажання ставити запитання і шукати на них відповіді.

Креативний продукт як четвертий аспект креативності може відноситись до будь-якої сфери і відповідати різноманітним запитам, бути соціально визнаним (технології, запатентовані винаходи і т. ін.) чи особисто значущим (дизайн кімнати, стиль одягу тощо). І це дуже важливо розуміти, допомагаючи дитині розвивати свою креативну вдачу. Самий невеличкий креативний продукт дитячої творчості заслуговує на увагу і поціновування. Адже це буде спонукати дитину в подальшому, мотивувати до нових творчих злетів, напрацьовувати віру в свій хист, сміливість діяти і виявлятися. І, з рештою, формувати певну технологію поведінки в невизначених умовах надлишкової чи недостатньої інформації і приймати ефективні рішення.

Оскільки розвиток креативності відбувається в кореляції із особистісним розвитком, то завдання з розвитку креативності належать різноплановим площинам: логічній, емоційно-чуттєвій, психологічній, соціальній тощо. Запорукою розвитку креативності є акцентуація креативності як культурно-соціальної цінності і визначення її необхідною загальною компетенцією від першої до вищої ланки системи освіти й виховання.

Література:

1. Selye G. From dream to discovery: How to become a scientist. Moscow, Progress, 1987, 368.
2. Torrance E. Understanding creativity: Where to start? Psychological inquiry, 1993. 4(3), 232-234.
3. Шпрагіна Л. Технологія розвитку креативності. Київ: Шкільний світ, 2010. 160 с.

ГОРЯНСЬКИЙ Сергій

*аспірант, Український державний
університет
імені Михайла Драгоманова(м. Київ,
Україна)*

ЕТИЧНІ ВИМІРИ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ОСВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЯХ

У контексті постмодерністської філософії, яка відзначається скептицизмом до універсальних істин і наголошує на релятивізмі знання та індивідуалізмі інтерпретацій, дослідження етичних вимірів штучного інтелекту в освітніх технологіях України відкриває нові аспекти розуміння взаємодії людини і технології. Враховуючи постійні трансформації у сфері ІТ, освіта, що включає штучний інтелект, виходить на передній план як поле баталій між традиційними методами навчання та інноваційними підходами, що розгортаються під впливом постмодернізму. Таким чином, розгляд етичних питань стає не тільки актуальним, але й необхідним для визначення майбутнього напрямку розвитку освітньої сфери в Україні,

де культурні, соціальні та політичні контексти формують унікальні виклики для впровадження технологій.

Мішель Фуко, чії ідеї про владу, знання та дисциплінарні механізми залишаються актуальними в аналізі сучасних технологій, зокрема освітніх, надає важливий контекст для розуміння впливу штучного інтелекту на формування освітніх парадигм [1]. Використання штучного інтелекту в освіті можна розглядати як прояв дисциплінарної влади, де алгоритми не тільки розподіляють знання, але й структурують поведінку учнів та вчителів через моніторинг та оцінювання. Ці процеси відображають ідею Фуко про те, що влада переплітається зі знанням, а використання даних у штучному інтелекті в освіті ілюструє, як цифрові технології стають засобами контролю, проникаючи у внутрішні структури освітнього простору. Такий підхід вимагає критичного осмислення в контексті постмодернізму, яке дозволить глибше зануритись у питання етики, свободи та влади в освітніх технологіях [2].

Таблиця 1

Основні етичні проблеми штучного інтелекту в освітніх технологіях

Проблема	Опис	Потенційні виклики	Можливі рішення
Приватність даних	Зберігання та обробка персональних даних учнів та викладачів.	Ризик несанкціонованого доступу до даних, використання даних без згоди осіб.	Застосування політик забезпечення конфіденційності, шифрування даних.
Підзвітність	Відповідальність за рішення, прийняті на основі аналізу штучним інтелектом.	Складність визначення відповідальності при помилках алгоритму.	Розробка прозорих алгоритмів, включення людського супроводу у прийняття важливих рішень.
Справедливість	Рівний доступ до освітніх ресурсів та можливостей, незалежно від соціального чи економічного статусу.	Технологічний розрив, нерівність у доступі до технологій.	Розробка програм підтримки для регіонів і груп населення.
Автономія	Здатність індивідів контролювати власний навчальний процес і вибирати методи навчання.	Зменшення людського контролю над навчанням через автоматизовані системи.	Надання можливостей для вибору між традиційними та автоматизованими методами навчання.
Прозорість	Ясність і зрозумілість процесів штучного інтелекту для всіх користувачів.	Недостатня інформованість користувачів про те, як алгоритми обробляють їхні дані.	Організація тренінгів та освітніх програм для користувачів технологій.

Можна зазначити, що динаміка між освітою та технологіями вимагає відмови від традиційних відповідей і запрошує до переосмислення основ етичних норм у контексті неперервно змінюваних технологічних ландшафтів. Постмодерністський підхід до освіти, насичений ідеями непостійності і фрагментації, суголосний з викликами, які ставить перед нами штучний інтелект: від зміщення акцентів у педагогічній владі до переосмислення концепції авторитету знань. Таким чином, рефлексія над способами, якими штучний інтелект може впливати на індивідуальні та колективні процеси навчання, відкриває нові перспективи

для філософського аналізу. Освітні ініціативи, що включають штучний інтелект, також пропонують альтернативні механізми розподілу знань, які можуть змінити традиційні відносини влади та підпорядкування, що ставить під сумнів стабільність і незмінність педагогічних структур.

У світлі постмодерністської філософії, яка підкреслює неоднозначність та багатогранність інтерпретацій, інтеграція штучного інтелекту в освітні процеси в Україні вимагає глибокого етичного рефлексування. Складність взаємодії між технологіями та освітніми практиками, підсилена динамікою постмодернізму, зумовлює переосмислення понять автономії, приватності, справедливості, та підзвітності. Важливо враховувати, що технологічний прогрес не тільки відкриває нові можливості для педагогічної діяльності, але й ставить перед освітньою системою нові виклики, що вимагають відповідального підходу та активного діалогу між усіма зацікавленими сторонами [3].

Розробка та впровадження прозорих політик і процедур, здатних захистити інтереси учнів і вчителів, а також забезпечити етичне використання штучного інтелекту, є критично важливими для підтримання довіри та збереження освітніх цінностей. Це включає не тільки регулювання збору та використання даних, але й забезпечення рівного доступу до технологічних ресурсів, що дозволить подолати існуючі бар'єри та сприятиме інклюзивності у освітньому процесі. Навчальна сфера, таким чином, стає полігоном для експериментів та інновацій, де кожен новий крок впровадження технологій повинен супроводжуватись філософською та етичною оцінкою його наслідків.

З огляду на вище сказане, філософське осмислення ролі штучного інтелекту в освіті стає не просто академічним завданням, а невід'ємною частиною процесу модернізації освітньої системи, спрямованого на формування відповідального та свідомого підходу до використання технологій. В кінцевому підсумку, постмодерністська перспектива допомагає виявити потенціал та обмеження штучного інтелекту в освіті, надаючи нові інструменти для критичного аналізу та розуміння глибинних соціальних змін, що відбуваються у наш час.

Література:

1. Фуко М. Наглядати й карати / пер. з фр. Петра Таращука. К.: Основи, 1998. 392 с.
2. Терепиший С. Медіаграмотність в епоху штучного інтелекту: інтеграція інструментів і методів штучного інтелекту в сучасні педагогічні підходи. Актуальні питання гуманітарних наук. Вип. 60, 2023, С. 195-202.
3. Візнюк І., Буглай Н., Куцак Л., Поліщук А., Киливник В. Використання штучного інтелекту в освіті. Modern Information Technologies and Innovation Methodologies of Education in Professional Training Methodology Theory Experience Problems, 2021, С.14-22.

ЖУК Михайло

*кандидат філософських наук, доцент
кафедри*

*методики професійної освіти та
соціально-гуманітарних дисциплін,
Білоцерківський інститут неперервної
професійної освіти,
(м. Біла Церква, Україна)*

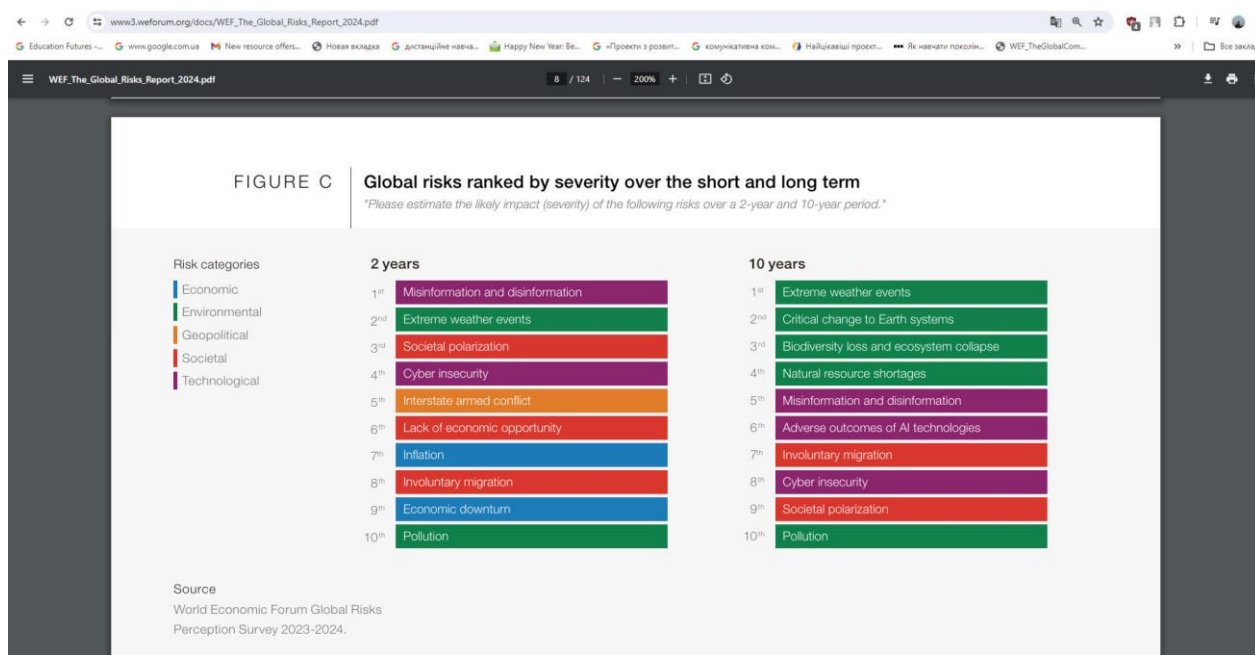
ВИКЛИКИ ТА ТРЕНДИ ФІЛОСОФІЇ ОСВІТИ 4.0

Світ увійшов в розвиток за умов швидких змін в центрі стоїть штучний інтелект. Саме це стоїть в центрі досліджень Всесвітнього економічного форуму (WEF) – четверта промислова революція (2016 р.), глобалізація 4.0 (2017 р.), освіта 4.0 (2022-2024 рр.). В Німеччині з 2011 року реалізується програма по створенню кіберфізичних систем «індустрії 4.0» (програма 2011 р., а з минуло року Німеччина стала 3 економікою світу). Для формування сучасної філософії освіти цікавим є дослідження одного з визнаних критиків

четвертої промислової революції Ю.Н. Харарі. В його виступі на ВЕФ 31.01.2020 було виділено п'ять головних проблем людства (1. Марний клас. 2. Нерівність і колонії даних. 3. Цифрова диктатура. 4. Філософська криза). При цьому він визначив філософську кризу «як спроможність приймати рішення за умов розширення можливостей штучного інтелекту» [2] В анонсі філософської кризи було висловлено тезу «Ми, люди, звикли думати про життя, як про драму прийняття рішень. У що перетвориться значення людського життя, якщо більшість рішень прийматимуть алгоритми. У нас навіть немає філософських моделей для розуміння такого існування!» [2]. У виданні «Economist» від 06.05.2023 р в статті Yuval Noah Harari argues that AI has hacked the operating system of human civilization було висловлено думку, що «за останні пару років з'явилися нові інструменти ШІ, які загрожують виживанню людської цивілізації з несподіваного боку. ШІ набув дивовижних здібностей маніпулювати та генерувати мову за допомогою слів, звуків чи зображень. Таким чином ШІ зламав операційну систему нашої цивілізації» [9]. Ю.Н. Харарі деталізував свою позицію в інтерв'ю виданню «Economist» «What will it take to control AI? With Yuval Noah Harari and Mustafa Suleyman», що розміщено за покликанням <https://www.youtube.com/watch?v=y9jhh9Tji7M&t=20s>

ВЕФ 2024 року виділив в звіті «The Global Risks Report 2024» серед ризиків на найближчі два роки виділив на перше місце проблему дезінформації. Подивіться на весь діапазон викликів, за посиланням

https://www3.weforum.org/docs/WEF_The_Global_Risks_Report_2024.pdf сторінка 8 [6].

Світ дуже швидко змінюється. І традиційна аналітика не встигає за цими змінами. Це формує аналітику невизначеностей, яка повинна сприяти їх переростанню в розуміння нових викликів, ризиків, можливостей. Саме тому з кінця 20 століття було розпочато аналітику проблеми дефіциту мислення, яке призвело до нових моделей аналітика – креативне мислення, дизайн мислення, інноваційне мислення. В дослідження Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСД) при аналізі світових трендів розвитку освіти виділено тренди та майбутнє мислення. Одним з їх пріоритетів виділяється формування пошукового мислення [5].

Дуже актуальним є ще два напрями дослідження. Дослідження освіти 4.0. Найбільш авторитетними в цьому напрямі є дослідження ВЕФ, найбільш фундаментальним з яких є доповідь 2023 року «Визначення освіти 4.0: таксономія майбутнього навчання». В її анонсі

підкреслюється, що «Навчальна таксономія Освіта 4.0 представляє повний набір навичок, ставлень і цінностей, щоб підготувати молодих учнів до добробуту в економіці майбутнього.

У цьому білому документі викладено філософію, що лежить в основі Освіта 4.0, а також конкретну таксономічну структуру навичок, ставлень і цінностей, а також їхні відповідні визначення, синтезуючи та спираючись на сучасні дослідження та усталені освітні таксономії. Цей документ об'єднує ширшу ініціативу Всесвітнього економічного форуму «Освіта 4.0» за спільною основою та розумінням того, як переосмислити системи освіти, і служить інструментом для сприяння цій трансформації» [3]. В тексті звіту освіта 4.0 розглядається як компетентність, що включає три ключових навички. Це спроможність вирішувати практичні задачі, готовність до сучасної комунікації, адаптивність [4].

Давайте деталізуємо ці позиції [1] Розв'язування задач. Уміння розв'язувати проблеми є одним із найвищих навичок кожного університету та компанії, але що це насправді означає? Студенти, які вмють вирішувати проблеми, підходять до них з цікавістю, готові прийняти виклик, що стоїть перед ними. Працюючи самостійно або разом з іншими, учні вивчають ситуацію та ставлять запитання, щоб виявити першопричину проблеми, спільно обмірковують потенційні рішення після перевірки причини, експериментують і тестують рішення в невеликому масштабі, переглядають результати цих тестів, збільшують масштаб найкраще рішення та продовжують відстежувати рішення, щоб переконатися, що воно дійсно вирішує проблему. Співпраця – Освіта 4.0. За своєю суттю співпраця полягає в тому, щоб добре працювати з іншими, інколи як лідер команди, а інколи як член команди. Студенти, які співпрацюють, впливають на хороші дані та ефективно переконання, і вони виявляють готовність змінити свою думку, коли стикаються з доказами, які суперечать їхнім початковим переконанням. Ефективні співробітники будують стосунки з усіма типами особистості, стилями роботи та походженням, діючи швидко, щоб знизити напругу та вирішити конфлікти в будь-якій команді. Крім того, вони шанобливі комунікатори, незалежно від того, – спілкуються вони особисто, на камеру, за допомогою аудіо, коли пишуть у будь-якій формі від мікро повідомлень із низьким контекстом до довгих звітів або активно слухають (при цьому відбувається переорієнтація з технологій інтерактивного навчання на технології мотивованої взаємодії – М.Ж.). Адаптивність – здатність постійно пристосовуватися до нових ситуацій і реалій довгий час недооцінювалася, оскільки «адаптивність» важко визначити. Навички адаптації варіюються від певного комфорту з невизначеністю, раптовими змінами та незнайомими обставинами до здатності приймати ефективні рішення та розробляти інноваційні рішення під тиском. Молодь, яка здатна пристосовуватися, плавно переходить від слідування до лідерства. Вони раді можливості вивчати нові теми, оволодівати новими навичками та перевіряти себе. Слід зауважити що адаптація охоплює великий діапазон застосувань – від адаптації до проблем, ресурсів, досвіду, технологічних рішень до партнерства та реалізації спільних проєктів. В університетах світу масово створюються центри «collaborative learning».

Усі розвинуті держави орієнтуються на інноваційну модель розвитку, в основі якої сьогодні стоїть глобальна система освіти 4.0. В Україні тільки анонсовано програму «Освіта 4.0: український світанок» в грудні 2022 року, але не переведено на рівень дорожніх карт, що потребують швидкої реалізації та транзитів європейського та світового досвіду.

При цьому дуже важливим є пошук сучасних моделей компетентнісного підходу. Давайте це розглянемо на прикладі рамок компетенцій ЄС. В 2006 році приймається, а в 2018 році вона замінюється на нову. Ця глобальна рамка компетенцій доповнюється компетенціями універсальними компетенціями. 2017 рік – рамка цифрових компетенцій ЄС, 2022 р. – рамка компетенцій сталого розвитку, «зелених компетенцій». Паралельно з цим формуються і компетентності, що відповідають новим навичкам. Це STEM, STEAM, STREAM компетентності.

Також важливим є те, що дослідження освіти доповнюються дослідженнями змін на ринку праці. ВЕФ в 2023 році анонсував «революцію перенавичок». У відповідності з його

прогнозами до 2030 року 1 мільярд людей потребують перенавчання новим професіям [7]. В нових дослідженнях ВЕФ 2024 р. в звіті «Навички на першому місці: можливості для побудови ефективних і справедливих ринків праці» було анонсовано, що «потреба та можливість поставити навички на перше місце збіглися. Для сміливих лідерів результатом є трансформація бізнесу. Такі рішення, як наймання на основі навичок, мають потенціал, щоб позиціонувати організації в авангарді інновацій, дозволяючи бізнес-стратегії адаптуватися до складнощів майбутнього ринку праці – проактивна атака на нестачу робочої сили та прогалини в навичках, які стримують продуктивність і справедливість. Стратегії «Навички перш за все» зосереджуються безпосередньо на навичках, а не на тому, як їх було набуто. У попередньому звіті Всесвітнього економічного форуму «Навички на першому місці: рамки дій» було описано, як підприємства можуть найефективніше втілити ці ідеї у свою операційну культуру. У цьому звіті об'єднано дані опитувань керівників і співробітників, щоб визначити найбільші можливості для бізнесу, а також висвітлити 13 «маяків» навичок, які демонструють ідеї в дії» [4].

На думку автора, розуміння сучасної філософії освіти в Україні потребує нових напрямів дослідження.

1. Адаптація до нового цивілізаційного виміру 4.0 і трендів освіти 4.0. У світовій аналітиці вже досліджуються напрями розгортання освіти 5.0 та 6.0. І в першу чергу освіту в умовах штучного інтелекту.

2. Аналіз практичної реалізації освітніх трендів і здійснення своєрідної ревізії українського досвіду на відповідність цим трендам. У нас багато реальних практик, що самостійно вийшли на те, то є відповідним світовому досвіду.

3. Інтеграція до сучасних європейських та світових освітніх мереж, що вивчають моделі розвитку сучасної освіти та філософію освіти.

4. Використання досвіду інтеграції освіти до постійних вимог на ринку праці.

5. Вивчення нових моделей аналітики, що реалізуються в сучасній освіті (критичне мислення є однією з моделей мислення, а не єдиною).

6. Вивчення сучасних підходів до інклюзії в освіті (це не тільки проблема людей з обмеженими потребами. Одна з трьох задач розвитку Болонського процесу до 2030 року – інклюзія, вона стоїть перед, за нею – іноваційність).

7. Готовність до подальшого розвитку цифрового суспільства та цифрової освіти, цифрової комунікації.

8. Формування медійної культури в умовах збільшення обсягів інформації, її старіння та дезінформації.

Список використаних джерел:

1. Жук Михайло. Компетентнісний підхід у вимірі нових рамок компетенцій ЄС та «шейп компетенцій» (проблемно-ресурсний вимір). Особистісно-професійна компетентність педагога: теорія і практика. Збірник наукових статей /За редакцією Л.В. Серих (головний редактор), Суми, видавництво НІКО, 2024 р. – С.68-72. URL: https://drive.google.com/drive/u/0/folders/1gEL7u3TqvLA1XVyr8GW2I-_BObzKOjHq (дата звернення 05 березня 2024)
2. Юваль Ной Харарі Ці люди стануть зайвими. Відомий історик Юваль Ной Харарі – про п'ять головних проблем людства. Повна версія виступу в Давосі. URL: <https://nv.ua/ukr/opinion/recommends/maybutnye-svitu-yuval-noy-harari-pro-te-shcho-chekaye-lyudstvo-u-21-stolitti-ostanni-novini-50066647.html> (дата звернення 31 січня 2020).
3. Defining Education 4.0: A Taxonomy for the Future of Learning. URL: <https://www.weforum.org/publications/defining-education-4-0-a-taxonomy-for-the-future-of-learning/> (дата звернення 13 січня 2023)
4. Defining Education 4.0: A Taxonomy for the Future of Learning. URL: https://www3.weforum.org/docs/WEF_Defining_Education_4.0_2023.pdf (дата звернення 13 січня 2023)
5. Putting Skills First: Opportunities for Building Efficient and Equitable Labour Markets. URL: <https://www.weforum.org/publications/putting-skills-first-opportunities-for-building-efficient-and-equitable-labour-markets/> (дата звернення 15 січня 2024)
6. «The Global Risks Report 2024». URL: https://www3.weforum.org/docs/WEF_The_Global_Risks_Report_2024.pdf (дата звернення: 10.01.24)

7. The Reskilling Revolution is upon us – by 2030, 1 billion people will be equipped with the skills of the future URL: <https://www.weforum.org/agenda/2023/04/growth-summit-2023-by-2030-1-billion-people-will-be-equipped-with-the-skills-of-the-future/> (дата звернення 28 квітня 2023)
8. Trends Shaping Education 2022. OECDLibrary. URL: <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/bbdf63c5-en/index.html?itemId=/content/component/bbdf63c5-en#chapter-d1e16222> URL: (дата звернення: 18 січня 2022).
9. What will it take to control AI? With Yuval Noah Harari and Mustafa Suleyman
Yuval Noah Harari argues that AI has hacked the operating system of human civilization Economist URL: <https://www.economist.com/by-invitation/2023/04/28/yuval-noah-harari-argues-that-ai-has-hacked-the-operating-system-of-human-civilisation> (дата звернення: 06 травня 2023).

ІЛІЙЧУК Любомира

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри початкової освіти,
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника
(м. Івано-Франківськ, Україна)*

УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ОСВІТИ В УМОВАХ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Сучасність характеризується формуванням інформаційного суспільства і переходом до інноваційних моделей розвитку у всіх сферах життя. Система освіти функціонує в інформаційному просторі сучасного соціуму, який різнобічно розвивається, визначається багатьма об'єктами та відношеннями між ними. Зміст трансформаційних процесів у суспільстві, освіті й економіці базується на закономірностях та механізмах становлення інформаційного суспільства, найважливіші складові якого пов'язані з підвищенням впливу процесів інформатизації на соціум і розширенням напрямів застосування інформаційних технологій у різних областях людської діяльності.

В інформаційному суспільстві змінюються сутність і види різних систем, зокрема системи освіти та управління її якістю, особливо під впливом нової інформаційної економіки, яка характеризується транснаціональною відкритістю, комунікативністю та мобільністю, базується на інформації, компетентностях, знаннях, технологіях і новітніх освітніх інструментах. Інформація стає ключовою характеристикою різноманітних систем, включаючи інформаційні системи для управління і навчання, а також інформаційне освітнє середовище та інформаційну діяльність всіх суб'єктів, що залучені до їх створення, функціонування та розвитку [3, с. 28].

У сучасному інформаційному суспільстві відбувається переосмислення ролі інформації, що стає основною цінністю в різних сферах діяльності людей. Процес передачі інформації до споживача, у т.ч. збирання даних, їх обробка, та збереження, нерозривно пов'язаний з управлінням. Інформаційні технології виступають не лише як засоби обміну інформацією, а й як засоби надання їй смислового значення між різними суб'єктами. Вони дозволяють оптимізувати інформаційні процеси та потоки у структурі інформаційного забезпечення від підготовки інформаційної продукції до моделювання та прогнозування соціально-економічних механізмів й процесів інформатизації системи освіти.

Забезпечення якості освіти визнається однією з ключових умов для мобільності, сумісності та привабливості системи освіти і виступає важливою складовою престижу закладу освіти. Відповідальність за якість освіти, згідно з принципом інституційної автономії, несуть заклади освіти. У світовій практиці використовуються різні підходи до оцінювання якості освітньої діяльності, серед яких: репутаційний (ґрунтується на експертній оцінці освітніх програм і закладів освіти в цілому), результативний (визначається вимірюванням кількісних показників діяльності закладу освіти за об'єктивними

показниками) і загальний (базується на принципах загального менеджменту якості та вимог до систем менеджменту якості відповідно до стандартів ISO) [2].

Система управління якістю включає такі складові як структура організації, розподіл обов'язків, процедури, процеси та ресурси, які необхідні для забезпечення ефективного управління якістю. Управління якістю, як частина загального управління будь-якою організацією, охоплює формулювання політики та цілей якості, планування, впровадження, забезпечення та постійне вдосконалення якості. Модель управління якістю освіти, заснована на стандарті ISO, передбачає встановлення вимог зацікавлених сторін до якості послуг, розробку ефективних інструментів для вдосконалення діяльності та контролю.

В основі міжнародних стандартів, що застосовуються у розробці системи управління якістю освіти лежать такі ключові принципи, як:

- орієнтація на потреби споживачів освітніх послуг;
- посилення ролі керівництва закладу освіти у системі управління якістю;
- залучення кваліфікованих кадрів до функціонування системи управління якістю та підвищення їхньої відповідальності та зацікавленості у результативності своєї діяльності;
- застосування процесного підходу, що передбачає управління освітніми структурами як бізнес-процесами;
- використання системного підходу, що ґрунтується на врахуванні взаємодії та впливу освітніх підсистем для досягнення більшої ефективності та результативності;
- постійне покращення якості з використанням інноваційних методів та технологій як стратегічної мети організації;
- прийняття рішень на основі об'єктивних даних та інформації [4, с. 75].

Якість освітньої системи визначається якістю освітніх систем, що входять до неї. Забезпечення якості освіти на різних рівнях освітніх систем поєднує в собі якість постановки цілей, якість освітніх програм, якість кадрового потенціалу, якість навчальних засобів та освітніх технологій. Відтак управління якістю освіти повинно виконувати всі управлінські функції організації задля досягнення її ефективності. Ці функції мають відображати всі стадії процесу управління або його процесуальну структуру, яка включає функції цілепокладання, збору та аналізу інформації, прогнозування, прийняття рішень, організаційного управління, комунікативну функцію, контролю та оцінки [1, с. 107].

Беззаперечно, що метою впровадження системи управління якістю в освітній галузі є організація його структури та упорядкування функцій системи освіти, підвищення якості навчання на всіх рівнях, захист інтересів учасників освітнього процесу. Для досягнення цих цілей необхідно вирішити ряд завдань, таких, як: встановлення єдиних і чітких вимог до змісту та процесів освіти на всіх рівнях управління; здійснення об'єктивної оцінки якості освіти, сформованих компетентностей та результатів навчання здобувачів освіти на всіх етапах; визначення ефективних технологій організації освітнього процесу; систематизація і впорядкування документації; створення системи управління якістю відповідно до визначеної моделі; розробка інформаційної системи управління діяльністю закладу освіти. Система управління якістю у закладі освіти повинна забезпечувати моніторинг й оцінювання ключових показників якості та на їх основі формулювати рекомендації для покращення якості надання освітніх послуг здобувачам освіти.

Отже, суспільство, освіта й управління належать до загальноцивілізаційних феноменів з притаманними для них процесами масштабності, реформаційними і модернізаційними трансформаціями, змістовими й технологічними нововведеннями. У сучасних умовах розвитку інформаційного суспільства важливість управління якістю освіти стає надзвичайно актуальною. Забезпечення високої якості освіти вимагає комплексного підходу та застосування сучасних інструментів та методів управління. Управління якістю освіти повинно відповідати вимогам інформаційно-технологічної епохи, забезпечуючи ефективний розвиток особистості та задоволення потреб суспільства. Це передбачає постійне вдосконалення системи управління якістю, впровадження інноваційних підходів та стратегій,

активну співпрацю закладу освіти зі всіма зацікавленими сторонами та стейкхолдерами. Розвиток інформаційного суспільства створює нові виклики, але й відкриває широкі можливості для покращення якості освіти, що робить управління якістю освіти невід'ємною складовою сучасного освітнього середовища. Відтак виникає гостра необхідність у створенні належних умов для забезпечення якості та результативності освітнього процесу, а також ефективного управління якістю освіти на всіх рівнях її функціонування.

Література:

1. Галицан О., Хіль О., Кириленко Я. Управління якістю вищої освіти в умовах євроінтеграційних процесів. Український педагогічний журнал. 2021. № 2. С. 103-112.
2. Система управління якістю медичної освіти в Україні : монографія / за ред. І. Є. Булах, О. П. Волосовець, Ю. В. Вороненко. Дніпро : АРТ-ПРЕС, 2003. С. 29-34.
3. Топузов М. О. Проектування інформаційно-освітнього середовища навчальних закладів у сучасному суспільстві. Український педагогічний журнал. 2017. № 1. С. 26-36.
4. Чміль А. І. Принципи формування системи управління якістю освіти в умовах реформування. Післядипломна освіта в Україні. 2006. № 2 (9). С. 75-76

КНОРР Надія

*кандидат педагогічних наук, доцент,
заступник директора Херсонського
наукового ліцею ХОР (м. Херсон, Україна)*

МЕНЕДЖМЕНТ В УМОВАХ ВІЙНИ: УРОКИ ТА ВИСНОВКИ

Війна – це непередбачуваний форс-мажор, випробування для населення та економіки країни. Під час війни під загрозою опиняються не лише території країни, а її культура, освіта, цінності. Загострюються питання управління державою в цілому та її окремими галузями зокрема. У межах цього матеріалу стисло зупинимось на особливостях функціонування закладів загальної середньої освіти південних територій України впродовж перших двох років агресії рф. У період з 24 лютого 2022 року до 24 лютого 2024 року більшість з цих закладів пережили окупацію та численні обстріли, але не припинили свої роботи. До загальних особливостей діяльності закладів освіти можна віднести той факт, що певна кількість здобувачів освіти змушена була виїхати або в інші області, або за межі України. Для південних територій специфічну особливість створює те, що досить велика частка дітей, підлітків і молоді залишилась на тимчасово окупованих територіях (ТОТ).

Освіта виступає показником стабільності суспільства, тому питання організації та здійснення навчального процесу навіть у такі складні часи є ключовим не лише на регіональному рівні, а й на загальнодержавному. Спираючись на власний досвід і досвід колег, можна окреслити такі уроки, отримані за перші роки війни.

1. Відсутність можливості працювати офлайн, зустрічатись з дітьми і колегами в живу.
2. Звільнення за короткий час певної кількості вчителів (в окремих випадках – до 10, переважно іноземної мови).
3. Відсутність електричної енергії, доступу до Internet досить тривалий час (іноді впродовж кількох діб) у дітей та педагогів.
4. Переведення через військовий стан певної кількості працівників (зокрема технічних) на простій.
5. Зменшення фінансування (в окремих випадках – відсутність грошей на будь-які статті, окрім заробітної плати).
6. Часткове або повне знищення матеріально-технічної бази закладу.
7. Психотравми, отримані учнями і педагогами (первинна і вторинна травматизація).
8. Необхідність приймати жорсткі непопулярні адміністративні рішення (переважання ситуативного управління).

9. Обмеження механізмів мотивування учнів успішно навчатися і педагогів ефективно працювати.

10. Значне зростання рівня / ступеня відповідальності за людей і освітній процес (особливо в умовах окупації).

11. Більшість педагогічних працівників (управлінців зокрема) на певний, досить тривалий час, залишилися один на один з різноплановими проблемами, до розв'язання певної кількості з яких вони не були підготовлені.

12. Перманентні непередбачувані зовнішні зміни, які спричиняють внутрішню трансформацію (структури, змісту, організації освітнього процесу).

13. Значне зростання ролі комунікації між колегами (встановлено, що розповіді про поточні виклики, успіхи і досягнення є обов'язковими) у поєднанні із жорсткими заходами інформаційної безпеки.

З огляду на набутий досвід, можна зробити один важливий висновок: завжди треба бути орієнтованим на «довгу дистанцію».

До найбільш суттєвих висновків, зроблених станом на сьогодні, можна віднести такі.

1. До складних, а тим паче кризових, ситуацій треба готуватись. Використовуючи різні види аналізу треба передбачати можливі кризові стани, оцінювати ймовірності їх настання, усвідомлювати наслідки для окремих працівників і закладу в цілому.

2. Треба проговорювати в колективі можливі ризики, збирати думки щодо можливостей їх уникнення чи запобігання (ефективним в даному випадку є прийом «дерево рішень»). Обов'язково треба озвучувати НАЙГІРШИЙ варіант розвитку подій, щоб уникнути додаткових стресів.

3. Треба бути учасником різних груп професійних спільнот у соцмережах і різних месенджерах – це значно розширює можливості передання/отримання інформації.

4. Треба створювати «клієнтські бази» потенційно можливих партнерів для взаємодії (люди, товариства, організації).

5. Заздалегідь треба створювати «подушку підтримки» – родина, друзі, гроші, місце (обов'язково прописувати/зображувати всі гілки, бо в стресовому стані можна забути про деякі з можливостей).

6. У закладі освіти треба мати окремого психолога для дітей і окремого для педагогів.

7. Один із заступників (або особисто директор) заздалегідь має проходити спеціальну підготовку як кризовий менеджер.

8. **ТРЕБА ДБАТИ ПРО СЕБЕ** (у переважній більшості випадків ніхто не прийде на допомогу через низку певних причин).

9. Попри все не втрачати ВІРИ (у що саме кожний вирішує самостійно).

10. Обов'язково треба зберегти ПАМ'ЯТЬ про події, їх причини та наслідки (можна у вигляді текстів у хмарах або в іншій спосіб).

11. Треба розробити детальний план відновлення (матеріально-технічної бази, взаємодії, традицій) і програми ПОВЕРНЕННЯ (роботи з людьми після деокупації).

12. Треба організувати діалог між різними групами людей (ТОТ, ВПО, ...).

13. Треба розробити і реалізувати роботу з «командою» щодо оновлення алгоритмів оцінювання результативності діяльності під час війни, здійснити формування адаптивної поведінки та формування механізмів ефективної взаємодії у вирішенні проблем (навчати сприймати виклики як можливості).

14. Сформувати в колективі культуру довіри.

15. Постійно підтримувати позитивний імідж закладу освіти.

16. Ще під час війни треба відшукувати або створювати **НОВУ ПЕРЕВАГУ** закладу, щоб залишатись конкурентоспроможним.

Сьогодні вже стає очевидним, що справжній виклик полягає не тільки в тому, щоб вижити, а в тому, як і надалі бути ефективним, просуватися вперед, зберігаючи діяльність закладу стабільною, навіть у швидкозмінних умовах невизначеності.

Усвідомлення сучасних і подальших реалій існування поруч з агресивно країною-агресором має відобразитись на державній політиці в цілому і конкретизуватися у регіональній відповідно до економіко-територіальних особливостей. З урахуванням виявлених недоліків і зроблених висновків вже зараз треба реформувати зміст та оновлювати організацію освітнього процесу, зокрема у закладах загальної середньої освіти.

Література:

1. Гришук А. І. Антикризове управління та його інструментарій. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/01/19.pdf> (дата звернення: 16.04.2024).
2. Заклади освіти в умовах воєнного стану. URL: <https://sqe.gov.ua/diyalnist/rekomendacii-zakladam-osviti/zakladi-osviti-v-umovakh-voennogo-stan> (дата звернення: 10.04.2024).

КОНОНОВА Олена

викладач ВСП «Херсонський фаховий коледж

*Херсонської державної морської академії»
(м. Херсон, Україна)*

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ У СВІТЛІ ФІЛОСОФІЇ НАУКИ: ШЛЯХИ ДО ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

У XXI столітті освіта постала перед рядом викликів: потреба забезпечити високу функціональність та конкурентоспроможність здобувачів освіти в умовах, коли зміна ідей, знань і технологій відбувається швидше, ніж зміна поколінь. Також необхідно знайти раціональні підходи до співвідношення між стрімким розвитком знань, високих технологій і здатністю здобувачів адаптуватися до них.

Сучасні виклики вимагають необхідних змін, які повинні бути впроваджені в процесі модернізації освіти відповідно до Національної доктрини розвитку освіти, що передбачає перегляд змісту навчання. Також потрібно переглянути спрямованість навчального процесу, який полягає у засвоєнні здобувачами освіти певної суми знань та тестуванню.

У сучасному світі конкурентоспроможність стає ключовим фактором для розвитку майбутніх фахівців. У цьому контексті, філософія науки може відкривати нові шляхи розуміння сутності конкурентоспроможності та її впливу на інноваційний розвиток освіти. Необхідність розвитку критичного мислення, творчого підходу та адаптивності до нових викликів є важливим питанням у навчанні. Критичне мислення «... вимагає ретельного та навмисного розвитку конкретних навичок обробки інформації, думок, вирішення проблем. На занятті викладачі намагаються навести проблемну ситуацію, наближену до умов професійної підготовки. Тому дуже важливо, щоб здобувачі намагалися думати і висловлювати свої думки, вибираючи найоптимальніше вирішення проблеми» [2].

Здобувачі освіти повинні бути готові не лише до засвоєння конкретних знань, але й до постійного самовдосконалення та адаптації до змін. Конкурентоспроможність часто залежить від здатності застосовувати наукові знання та методи у практичних ситуаціях. Освіченість та підготовка, що базується на сучасних наукових принципах, підвищують конкурентоспроможність фахівця. Через постійні зміни у науці та техніці не можливо надати знання на все життя, тому здобувачі освіти повинні підвищувати свій рівень кваліфікації.

Безумовно, новому періоду розвитку людства повинні відповідати нові освітні системи, нові моделі навчання, нова філософія освіти та нова парадигма освіти. Це вже інша методологія творчої діяльності здобувача освіти, покладена в основу системи освіти, і вона вимагає формування інших моральних і вольових якостей, духовного розвитку людини, а сама система освіти при цьому стає інноваційною [3].

Інноваційність – це здатність генерувати нові ідеї та рішення, що можуть бути впроваджені у професійній діяльності. Інноваційний фахівець має здатність шукати нові

підходи до вирішення проблем, використовувати творчість та нетрадиційне мислення. Це допомагає їм виділитися на ринку праці та пропонувати унікальні рішення, які можуть дати компаніям конкурентну перевагу. Інноваційність також пов'язана з готовністю до змін і швидкої адаптації, що особливо важливо в динамічних середовищах. Здобувачі освіти повинні бути стимульовані до експериментування, розвитку новаторських ідей та впровадження їх у практику.

Використання інформаційних технологій у навчальному процесі стимулює зацікавленість та навички здобувачів у пошуку та обробці інформації. Вони сприяють ефективнішому використанню часу для навчання. Інтерактивність та використання мультимедійних засобів сприяють кращому сприйняттю матеріалу та його запам'ятовуванню. Інформаційні технології дозволяють більш індивідуалізованому підходу до навчання, зменшуючи лекційний метод та підвищуючи використання групових та індивідуальних методів. Викладачі використовують ІТ, шукаючи баланс між динамічним та зрозумілим поданням матеріалу, яке близьке сучасному поколінню. Інформаційні технології не заміщують традиційні методи навчання, а допомагають їм відповідати сучасним вимогам. Інтерактивні електронні дошки використовуються для візуалізації та співпраці у групах, щоб показати результати спільної роботи [1].

Конкурентоспроможність також залежить від здатності фахівця бути інноваційним та використовувати нові технології, адже як нові знання так і нові технології можуть змінити спосіб роботи та мислення. Сучасні технології, такі як штучний інтелект, машинне навчання, автоматизація, аналіз даних, а також інші інструменти цифрової ери, трансформують спосіб роботи та виробничі процеси. Фахівці, які володіють цими технологіями, можуть підвищити свою продуктивність і ефективність, що позитивно впливає на їхню конкурентоспроможність на ринку праці. Крім того, технології сприяють кращій комунікації та співпраці, створенню мереж.

Здатність працювати з новими технологіями та впроваджувати інновації також впливає на спосіб мислення фахівця. Цей процес сприяє розвитку гнучкого мислення, яке дозволяє краще розуміти складні системи, швидше адаптуватися до змін та виявляти нові можливості. В сучасному світі здатність працювати в команді, спілкуватися та обмінюватися ідеями також важлива для розвитку професійних навичок і створення успішної кар'єри. Різноманітність думок і підходів призводить до більш інноваційних рішень та кращого результату. Кожен член команди приносить свій унікальний досвід, що збагачує колективний процес мислення.

Робота в команді вимагає ефективною комунікації, здатності чітко передавати свої ідеї та розуміти інших. Це включає вміння слухати, задавати питання та надавати зворотний зв'язок. Чим краще фахівець володіє цими навичками, тим успішнішим він буде в спільній роботі та досягненні колективних цілей.

Команда може складатися із фахівців різних національностей. Тому англійська мова, як міжнародна, дозволяє людям з різних країн спілкуватися та співпрацювати в глобальному масштабі. Вивчення цієї мови допомагає подолати мовні бар'єри та полегшує спілкування між представниками різних країн у різних сферах життя. Вона є мовою комунікації у багатьох міжнародних організаціях та сприяє обміну ідеями, розвитку міжнародних проектів та зміцненню міжнародного співробітництва.

Освіта визначає рівень культури і сприяє її продовженню через передачу знань від покоління до покоління. Кремін В. зазначає, що «форма спільноти представників різних поколінь, різних видів професійної діяльності тощо так само творить простір реально-ідеальної культури, у цьому разі – освітній простір» [4, с. 4]. Тому майбутній фахівець, як передовий компонент суспільства, повинен оволодіти широким спектром знань, щоб мати змогу бути конкурентоспроможним на ринку праці. Саме освіта та отриманні знання допоможуть в майбутньому адаптуватися здобувачу освіти до умов яке диктує тисячоліття.

Отже, шляхи досягнення конкурентоспроможності у світлі філософії науки полягають у відкритому діалозі, відкритості до нових ідей та етичному підході до наукової діяльності. Тільки з такого підходу можна буде досягти істинного успіху у сучасному світі, де інновації та конкуренція стають домінуючими трендами. Розвиток конкурентоспроможності здобувачів освіти шляхом підготовки їх до швидкоплинного світу, стимулювання їхньої інноваційності та креативності, а також формування в них високої етичної культури є важливими аспектами як окремих особистостей, так і суспільства в цілому.

Література:

1. O. S. Diahyleva, I. V. Gritsuk, O. Y. Kononova, and A. Y. Yurzhenko, "Computerized adaptive testing in educational electronic environment of maritime higher education institutions," CTE Workshop Proceedings, vol. 8, pp. 411–422, Mar. 2021, doi: 10.55056/cte.297.
2. Кононова О., Юрженко А. Формування критичного мислення у процесі підготовки студентів з використанням цифрових технологій: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції. Том 2. 16–17 квітня 2019 року. Суми : Видавництво СумДПУ імені А.С.Макаренка, 2019 р. С.57-59. DOI 10.24139/978-966-698-272-1/2019/conference/tom2.
3. Костючков С.К. Формування нових філософсько-освітніх ідей в умовах сучасних цивілізаційних викликів. URL: <http://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/handle/123456789/3231/65.pdf?sequence=1>
4. Кремень В. Постулати філософсько-освітньої діяльності [Текст] / В. Кремень // Рідна школа. – 2013. – №1-2. – С. 3-7.

КУРИЛЕНКО Наталія

*кандидат педагогічних наук, викладач
Херсонського морського фахового коледжу
рибної промисловості
(м. Херсон, Україна)*

ПРОБЛЕМИ ОСВІТИ У ФАХОВОМУ МОРСЬКОМУ КОЛЕДЖІ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ

Освіта завжди була ключовим елементом суспільного прогресу, особливо в контексті морської галузі, де вимагаються високі стандарти знань і навичок. Фахові морські коледжі відіграють критичну роль у підготовці майбутніх моряків, але, на жаль, вони також зіткнулися з рядом проблем, які потребують уваги та вирішення.

Дослідження проблеми підготовки фахівців морської галузі здійснюють вчені та дослідники з різних галузей, таких як освітні науки, морська індустрія, педагогіка, соціологія та інші. Наукова спільнота докладає зусиль для вивчення проблем, які виникають у процесі підготовки майбутніх моряків та розробки рекомендацій щодо їх вирішення. Оскільки морська промисловість та транспорт мають важливе значення для України, через її великий прибережний простір, то українські науковці також активно досліджують проблеми підготовки фахівців для морської галузі. Зокрема, дослідження І. Смирнкової, М. Мусоріної, Т. Мазур зосереджені на особливостях підготовки вчителів для морських коледжів та навчальних закладів [1]. Питання системи дипломування судноводіїв у галузі морського та річкового судноплавства України вивчав О.Кочерев [2]. Розвиток системи морської освіти в Україні був предметом аналізу Я.Нагрибельного [3]. Досвідом і перспективами застосування сучасного тренажерного обладнання у навчально-тренувальних центрах морського профілю діляться Л. Герганов та В. Ягупов [4].

Освіта завжди була ключовим елементом суспільного прогресу, особливо в контексті морської галузі, де вимагаються високі стандарти знань і навичок. Фахові морські коледжі відіграють критичну роль у підготовці майбутніх моряків, але, на жаль, вони також зіткнулися з рядом проблем, які потребують уваги та вирішення. Аналіз наукової літератури та моніторинг закладів освіти морської галузі свідчать про те, що до *найбільш актуальних проблем* можна віднести:

1. *Недостатня матеріально-технічна база.* Однією з найбільших проблем у багатьох фахових морських коледжах є недостатність матеріально-технічної бази. Сучасна морська індустрія швидко розвивається, вимагаючи високотехнологічних засобів навчання. Брак сучасного обладнання може обмежувати можливості курсантів в здобутті практичних навичок, що є критичним для їх майбутньої кар'єри на морі.

2. *Невідповідність навчальних програм.* Ще однією проблемою є невідповідність навчальних програм до сучасних вимог морської індустрії. Швидкий темп змін у цьому секторі вимагає постійного оновлення навчальних програм та включення новітніх технологій і методів навчання.

3. *Недостатня кількість кваліфікованих викладачів.* Брак кваліфікованих викладачів, особливо тих, які мають практичний досвід у морській сфері, є серйозною проблемою. Викладачі з практичним досвідом можуть краще передавати курсантам не лише теоретичні знання, але і практичні вміння та реальний досвід з морської роботи.

4. *Високий показник відрахувань курсантів.* Не всі курсанти, які вступають до фахових морських коледжів, завершують свою освіту. Висока відраховуваність може бути спричинена різноманітними чинниками, такими як недостатня підготовка або відсутність мотивації.

Серед можливих шляхів вирішення проблем можна виділити:

1. *Інвестиції у матеріально-технічну базу.* Першочерговим завданням є залучення фінансових ресурсів для покращення матеріально-технічної бази. Це може включати закупівлю сучасного обладнання, створення відповідних морських симуляторів та моделювання ситуацій.

2. *Оновлення навчальних програм.* Необхідно періодично оновлювати навчальні програми з урахуванням сучасних вимог і тенденцій морської індустрії. Це допоможе підготувати курсантів до викликів, з якими вони зіткнуться у майбутньому.

3. *Професійний розвиток викладачів.* Фахові морські коледжі повинні інвестувати у професійний розвиток своїх викладачів, щоб вони могли підтримувати свої знання і навички на високому рівні.

4. *Підтримка курсантів.* Забезпечення підтримки і менторства для курсантів може допомогти зменшити кількість відрахованих здобувачів освіти та підвищити їхню мотивацію до навчання.

Отже, фахові морські коледжі відіграють важливу роль у підготовці майбутніх моряків, але вони також стикаються з рядом серйозних проблем. Шляхи вирішення цих проблем включають інвестиції у матеріально-технічну базу, оновлення навчальних програм, професійний розвиток викладачів та підтримку курсантів. Тільки через спільні зусилля всіх зацікавлених сторін можна досягти значного покращення якості освіти в морських коледжах і підготувати конкурентоспроможних фахівців для морської галузі.

Література:

1. Смирнова І., Мусоріна М., Мазур Т. Якість освіти фахівців морської галузі. Педагогічні науки. – Вип. 149. 2020. DOI: <https://doi.org/10.31392/NZ-npu-149.2020.17>
2. Кочерев О. Система дипломування судноводіїв у галузі морського, зокрема річкового, судноплавства України. Правове забезпечення адміністративної реформи. DOI <https://doi.org/10.32850/sulj.2021.3.1.13>
3. Нагрибельний Я. Розвиток системи морської освіти в Україні. Загальна педагогіка та історія педагогіки. – Вип. 22. Т. 2. 2020. DOI <https://doi.org/10.32843/26636085/2020/22-2.5>
4. Герганов Л., Ягупов В. Досвід і перспективи застосування сучасного тренажерного обладнання у навчально-тренувальних центрах морського профілю. Інформаційні технології і засоби навчання, 2020, Том 78, №4. DOI: <https://doi.org/10.33407/itlt.v78i4.3564>

ПОЛІЩУК Ірина

*кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри філософії, соціології та
соціальної роботи, Херсонський державний
університет
(м. Херсон, Україна)*

ФІЛОСОФІЯ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ: АТАВІЗМ ЧИ ЗАСІБ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО Й МОРАЛЬНОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ

Філософія з давніх часів переймалася не тільки суто теоретичними питаннями, але й прагнула виконувати практичні функції, сприяти прогресивним змінам у суспільній думці, допомагати людині усвідомлювати сенс життя. Недарма представники німецької класичної філософії вважали її критичною совістю культури. Звісно, деякі соціально-філософські проєкти виявилися утопічними або такими, що містили й деструктивні ідеї, неприйнятні для цивілізаційного розвитку людства, які сьогодні підлягають суттєвій критиці. Однак морально налаштована філософія завжди прагнула розглядати людину як істоту, що здатна до певного вільнодумства, до сумніву, до поглядів на світ крізь призму власного «Я». Навіть у добу середньовіччя з її жорсткою регламентацією всіх сфер життєдіяльності філософія, що викладалася в європейських університетах, допомагала освіченій людині не тільки у засвоєнні теоретичних знань, навчанні основам логічного мислення, а й у вихованні себе як моральної особи. У добу Відродження та Нового часу все більшої ваги починають набирати філософсько-методологічні розробки, що пов'язані з формуванням науки як професійного інституту, а також деякі спроби осмислення сутності соціальних процесів. Однак практичні запити філософії, спрямовані на досягнення свободи, справедливості, гідності людини, впродовж наступних століть далеко не завжди знаходили реалізацію в суспільному житті Європи. Б. Рассел зазначав, що ґрунтовні філософські системи, наприклад вчення Б. Спінози, не чинили суттєвого впливу на суспільство [4]. Це відбувалося головним чином з причин ідеологічного тиску на духовну сферу. Слід також пригадати факт тотального неприйняття філософії як форми вільнодумства – заборону у ХІХ ст. викладання філософії в Московському університеті. Вельми напруженою була ситуація з викладанням філософських дисциплін і в радянські часи. Марксистсько-ленінська філософія фактично перетворилася в ідеологію тоталітарного, а згодом авторитарного зразку, яка вимагала одностайності у зверненні до важливих питань онтологічного, гносеологічного, антропологічного та соціального спрямування. «Рамочні» визначення в підручниках радянських часів, «правильне» тлумачення філософських вчень із беззаперечним пріоритетом матеріалізму – це типова змістовна складова та форма безальтернативного мислення того часу. Проголошена марксизмом настанова щодо практики як критерію істини в реальності замінювалася на те, що загальноприйнятність, одне-єдине тлумачення істини є правильним.

Якими ж мають бути шляхи позбавлення ідеологічно забарвлених квазіфілософських вчень і підходів? Звісно, ситуація з викладанням філософських дисциплін в незалежній Україні суттєво змінилася. Однак повернення філософії у власно духовну площину до сьогодні відбувається уповільнено. Сучасні глобальні виклики, кризовий стан суспільства, війна, маніпуляції зі свідомістю за допомогою ЗМІ вимагають активного включення філософії в реальні життєві процеси людини. Філософія як ніколи повинна відігравати важливу роль в освітньому процесі, формуючи у студентів навички критичного мислення та основи моральності. Однак якщо проаналізувати зміст деяких вітчизняних підручників і посібників 90-х рр. ХХ ст. – перших десятиліть ХХІ ст., то стає очевидним, що їх зміст часто-густо є формалізованим, відірваним від мисленнєвих та практичних потреб сучасної людини, що здобуває вищу освіту. Достатньо пригадати формалізовані визначення у

підручниках такого питання як функції філософії. Філософська освіта для нефілософських спеціальностей в українських університетах перетворилася з фундаментальної основи навчання в предмет «другого гатунку», який вважається обов'язковою освітньою компонентою, але як за кількістю аудиторних годин, так і за якістю викладу навчального матеріалу перетворюється в атавізм, зайву витрату інтелектуальної енергії викладача та студента. Парадоксально, але саме поняття «філософія» сьогодні отримало великого вжитку в повсякденному мисленні – від професійно орієнтованих форм (філософія політики, економіки, освіти) до філософії танцю, кухні, смаку тощо. Така екзистенційна спрямованість тлумачень філософії немов би і є ознакою її практичності, дієвості, але в осмисленні нагальних проблем сучасності сутнісного філософського змісту явно не вистачає. Будь-який зв'язок філософського дискурсу з практичними сферами життєдіяльності не повинен бути полегшеним, таким що позбавляє філософію її високоінтелектуального призначення. Слід пам'ятати, що «філософія займається скоріше тими питаннями, на які інші дисципліни не знаходять відповіді, як от: «Що означає існувати?»» [2, с.10], що «філософська практика навчає розмірковувати» [2, с.11]. Умберто Еко зауважив також наступне: «Навіть якщо все західне мислення помилялося, його необхідно знати, щоб зрозуміти, звідки ми походимо й ким ми є» [2, с.13]. Яким же способом досягти якісного результату у викладанні філософії і при цьому не зануритися у суцільний популізм? Як побудувати навчальний процес, щоб не загубилося основне призначення філософії? Слід зазначити, що на різних рівнях освіти – від бакалаврату до магістратури та аспірантури методологічні підходи до викладання мають дещо відрізнятися. Однак найважливішу роль в інтелектуальному становленні студентів грає базовий курс філософії. У викладанні цього курсу бажано знайти «золоту середину» між теоретизуванням та практично налаштованими думками. Цілком доречно звернути увагу на форму викладу достатньо складного матеріалу деякими сучасними авторами, зокрема Т. Батлер-Боудон [1], В. Гьосле [3], які містять пояснення, концептуальний аналіз і також ілюстративні компоненти. У здобувачів вищої освіти нерідко виникає питання щодо доцільності вивчення історії філософії в її класичному викладі. Викладач має переконати студентів в тому, що філософські концепції минулого далеко не завжди співпадають за їх значенням зі станом наукових розробок відповідного історичного часу. Якщо наукові досягнення невпинно йдуть по лінії прогресу, то філософські здогадки минулих епох в афористичній або інтуїтивній формі нерідко ставали підґрунтям більш пізніх наукових відкриттів. В якості прикладу можна назвати зародки синергетичних ідей в філософії Геракліта, Емпедокла, в книзі «Дао де дзін». Слід уважно поставитися до досягнень середньовічної філософії, що мала велике значення для формування основ наукового мислення, як, наприклад, концепція лінійного часу, вчення реалістів про статус загального (як основу наукових категорій), вчення номіналістів, що викличе у Новий час інтерес науковців до емпіричного дослідження різноманітних й унікальних форм природного світу тощо. Слід навчати студентів критично ставитися до філософських вчень, але лише за умови їхнього ознайомлення з філософськими текстами, що надасть їм моральне право на самостійні зауваження. У діалозі, у співбесіді зі студентами ми можемо дістатися поставленої мети – гармонійного поєднання знань й критично налаштованого мислення, що має допомогти майбутнім фахівцям долати складності життя та робити світ кращим. Доречно пригадати думку В. Гьосле: «виховання тільки тоді може відрізнятися від дресури чи муштри, якщо того, кого треба виховувати, сприймати серйозно та як повноправну людину» [3, с.215]. Звісно, викладачі філософії потребують сьогодні суттєвої підтримки викладачів усіх професійно спрямованих дисциплін, які повинні дещо переосмислити свої погляди на зміст і практичне значення філософії як освітньої компоненти.

Література:

1. Батлер-Боудон Т. 50 видатних творів. Філософія. Пер. з англ. Н. Лавської. К.: Вид. група КМ-Букс, 2019. 456 с.

2. Історія філософії. Античність та Середньовіччя / за ред. Умберто Еко та Рікардо Федрігі; пер. з італ. Харків: Фоліо, 2024. 555 с.
3. Кав'ярня мертвих філософів. Філософське листування для дітей і дорослих. Нора К., Вітторіо Гьосле / пер. з нім. М. Кушніра. К.: «Новий Акрополь», 2019. 256 с.
4. Рассел Бертран. Історія західної філософії / Пер. з англ. Ю. Лісняка, П. Тарашука. К.: Основи, 1995. 759 с.

СЕМЕНЧЕНКО Федір

*доктор політичних наук, професор,
Київський національний університет
будівництва і архітектури (м. Київ,
Україна)*

ФІЛОСОФСЬКО-ОСВІТНЯ ТА НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНА ІДЕНТИФІКАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Європейські орієнтири політичної й духовної консолідації ставлять на порядок денний необхідність культурної ідентифікації українського суспільства. Сьогоднішнє українське суспільство давно поділяється на різні ментально-культурні та етнолінгвістичні частини, які умовно можна звести до двох основних. Перша об'єднує українськомовних і тимчасово російськомовних українців, а також росіян та представників інших етнічних меншин, які свідомі того (або принаймні «не проти категорично»), що коли не вони, то принаймні їхні ще ненароджені, або нещодавно народжені діти, онуки чи правнуки відповідно спілкуватимуться українською та розірвуть залишки зв'язку з російськомовним світом. Друга – представники російської та інших русифікованих меншин, але також і частина українців, які з певних причин категорично відкидають українську, та свідомо обирають російську ідентичність, переважно орієнтуючись на відновлення імперського політичного простору на пострадянських теренах у тій чи іншій формі (Євразійство, «русский мир» тощо). Вони таким чином відкидають право на існування сучасної української політичної нації та повноцінної держави.

За даними соціологічних досліджень перші давно складають основну масу не лише в межах країни, а й у більшості її регіонів. Хоча насправді, ця категорія громадян неоднорідна, не завжди достатньо свідомо власної української ідентичності, але не противиться їй.

Тому сьогоднішній владі потрібно чітко визначитися, чиї і відповідно які інтереси вона має намір обстоювати: української політичної нації та держави чи російської національної меншини. Чим швидше відбудеться таке самовизначення тим краще буде і для влади і для суспільства. Сьогодні у країні, яка перебуває в стані широкомасштабної, нічим не спровокованої війни Росії проти України, не може бути компромісів щодо питань ідентичності. Зробити потрібно ставку саме на українську ідентичність і сприяти її консолідації та зміцненню. Для влади це єдиний шанс сформувати надійну ідеологічну основу на майбутнє і зберегти українську державу.

Національна ідентифікація українського суспільства розпочинається з прийняттям декларації про державний суверенітет. Прийняття Декларації засвідчує, що національні та національно-демократичні сили змогли вибороти незалежність, але проявили неспроможність до реальної результативної і організованої політичної боротьби та стати на чолі процесу побудови нової України. Головною причиною нереалізованості положень Декларацій було те, що для більшості представників партноменклатури, які опинилися біля керма Української держави після проголошення незалежності, її незалежність була використана для власного збагачення за рахунок народу. А тих, хто по-справжньому дорожив українською незалежністю, відсунули від управління державою.

Внаслідок викривленого здійснення приватизації утворився могутній клан олігархів, який прибрав до рук значну частину колишньої загальнонародної власності й політичний вплив у державі. Фактично для цих людей Україна виявилася лише місцем для оборудок,

лихварства, розкрадання національних багатств і набивання доларами своїх бездонних кишень. Левова частка преси, радіо, телебачення опинилася в руках олігархічних кланів та проросійських сил і використовується ними для дискредитації української ідеї, мови, культури, моралі, маніпуляції свідомістю громадян, нав'язування їм чужих цінностей [1, с.4].

Після Революції гідності коли Москва не могла кардинально впливати на українські справи, Росія здійснила воєнну агресію проти України – окупувала Крим і частину Донбасу, розпочавши широкомасштабну війну проти України. І метою Москви є не Крим і не Донбас – вона прагне заволодіти всією Україною. Боротьба за незалежність, територіальну цілісність, економічний розвиток та життя, гідного людини закладені в Декларації про державний суверенітет України продовжується і на сьогодні. Ми маємо нарешті усвідомити, що глибинна причина постійно провокованого ззовні суспільного напруження в Україні та наші тимчасові територіальні втрати криються не лише в руйнуванні обороноздатності України, а й у неспроможності найвищого керівництва держави здійснювати системну україноцентричну гуманітарну політику спрямовану на забезпечення національної єдності та міцності української держави.

І сьогоднішня гібридна, а тепер уже глобальна війна, яку розв'язана Російська Федерація проти України, свідчить про те, що українська держава матиме надійні перспективи існування, тільки тоді, коли буде спиратись не тільки на допомогу союзників, а насамперед, на власні сили, коли українська ідентичність стане головною рушійною силою в суспільстві. У консолідуючій засаді українського суспільства, як справедливо зауважує М. Степико, є «загальнонаціональна ідентичність – ототожнення себе людиною з певною спільнотою, її символами, цінностями, історією, територією, культурою, державою та правовими інституціями, політичними й економічними інтересами. Причому йдеться про прийняття цієї ідентичності не лише на суто раціональному рівні, а й на емоційному, семантико-міфологічному» [2, с.171-172].

Таким чином зміцнення національно-культурної і громадянської ідентичності є одним із важливих фронтів цієї глобальної війни цивілізації проти варварства і дикунства, демократії проти тоталітаризму. Історія свідчить, що на ідентичності тримається держава. «В часи бездержавності, як слушно зауважує В. Крисаченко, саме здатність українського народу до самоорганізації та спротиву стала гарантом збереження його ідентичності та втілення в життя визвольних стратегій» [3, с. 162]. Без національної культурної визначеності людська маса може швидко й легко змінювати свою політичну та громадську лояльність, свій статус, свої геополітичні орієнтації та ін. Ідентичність – це своєрідний якір держави що не дає її народу розпорошуватись між різними інодержавними прагненнями і центрами сили.

Список використаних джерел:

1. Семенченко Ф.Г. Проблеми національної самоідентифікації сучасного українського суспільства. Ціннісний вимір політичної діяльності: Збірник наукових праць / Редколегія: Ю.М. Бардачов та ін.. Херсон: вид-во ФОП Вишемирський В.С., 2020. С. 3-5 [132 с.].
2. Степико М.Т. Українська ідентичність: феномен і засади формування. Київ: НІСД, 2011. 336 с.
3. Крисаченко В.С. Консолідаційний потенціал громадянського суспільства в Україні: синергія самоорганізації. Політологічний вісник: збірник наукових праць. Київ: ТОВ «Вадекс», 2021. Вип. 87. С. 162-179.
4. Семенченко Ф.Г. Національно культурна ідентифікація Українського суспільства. Європейські орієнтири політичної й духовної консолідації українського суспільства: матер. міжнар. наук.-практ. конф., 1-2 червня 2023р., Переяслав (Київська обл.): Домбровська Я.М., 2023. с. 129-132. Університет Григорія Сковороди в Переяславі, 2023 .

ЧЕРЕПАНОВА Світлана

*доктор філософських наук, доцент, доцент
кафедри філософії та педагогіки,
Львівський національний університет
ветеринарної медицини та біотехнологій
імені С.З.Гжицького (м. Львів, Україна)*

ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ: ДО ПИТАННЯ ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЇ. США. ВЕЛИКА БРИТАНІЯ. АВСТРАЛАЗІЯ. УКРАЇНА

Процеси інституціоналізації філософії освіти активізуються від середини ХХ ст. Доцільно вирізнити основні напрями (форми) функціонування:

- Утворення Товариств філософії освіти.
- Теоретичні аспекти дослідження філософії освіти.
- Викладання філософії освіти (навчальні заклади педагогічного профілю).
- Підготовка фахівців (програми, магістратура, докторантура).
- Розвиток видавничої галузі (спеціалізовані наукові журнали).
- Науково-організаційна діяльність.
- Міжнародна комунікація (Конференції. Конгреси. Проєкти та ін.).

Практичного втілення інституціоналізації філософії освіти набуває у США та Великій Британії.

США. Започатковується Товариство філософії Освіти (1941, Колумбійський університет). Діяльність Товариства передбачає: висвітлення основних філософських підходів до освіти, подолання розбіжностей трактування філософії освіти, поширення викладання філософії освіти (школа, інші навчальні установи, підготовка вчителів), заохочення до співпраці студентів, сприяння взаємодії викладачів різних навчальних дисциплін (філософія освіти, філософія, педагогіка, психологія та ін.), розвиток наукових зв'язків. Розглядати філософію освіти як обов'язковий вимір фахової освітньої діяльності у США, спонукали наукові дослідження Джона Д'юї. На цьому наголосив Ніколас С.Бурбулес, доктор філософії у галузі філософії освіти, професор Університету Іллінойса, Президент Товариства філософії освіти (2001), багаторічний редактор (1992–2013) наукового журналу “Теорія освіти” (“Educational Theory”).

Програми з філософії освіти (магістратура, докторантура) пропонують, наприклад, Університет Нью-Йорка, Університет Іллінойсу, Університет Пенсільванії.

Велика Британія. Товариство філософії освіти [Philosophy of Education Society of Great Britain (PESGB)] функціонує від 1964 року (перший президент професор Луї Арно Рейд). Утворена Міжнародна мережа філософії освіти (Лондон. 1990) [International Network of Philosophers of Education (INPE)].

Наукове Товариство філософії освіти має регіональні представництва (понад 20). Товариство підтримує вивчення, викладання, застосування філософії освіти (у Великобританії та за її межами), дослідження у галузі філософії освіти (гранти). Мета Товариства – сприяти суспільній доцільності просування та викладання філософії освіти. Товариство має певні повноваження: організовувати, забезпечувати зустрічі-семінари-конференції зі загальних та спеціальних питань філософії освіти; вести реєстр членів їх кваліфікації та призначень; реалізовувати видання журналу “Філософія освіти” [“Journal of Philosophy of Education” (JOPE)]. Такий рецензований академічний журнал засновано 1967 р. Видання здійснює від імені Товариства філософії освіти Великої Британії – Willey-Blackwell (міжнародна наукова, технічна, медична та наукова видавнича компанія John Willey & Sons).

Журнал розміщується в Інтернет-бібліотеці Willey (доступ вільний для членів PESGB). Публікується шість номерів журналу за рік. *Імпакт-фактор* 0,949 (2021). Містить статті з фундаментальних філософських проблем освіти, сучасної освітньої політики та практики.

Інформацію про видання містить веб-сторінка Willey Online Library. Товариством філософії освіти ініційовано видання брошур *IMPACT* (1999). Автори – провідні філософи та філософи освіти висвітлюють філософські погляди на поточну освітню політику Великобританії (доступ безкоштовного завантаження з Інтернет-бібліотеки Willey).

Австралазія. Філософія освіти як Товариство (PESA – Академічне Наукове Товариство утворене 1970 року (після того як його журнал “Філософія та теорія освіти” був уперше опублікований); зареєстроване в Західній Австралії 2005 року. Публікуються проблеми дослідження та навчання в галузі філософії освіти. PESA засновується в той час, коли подібні Товариства створювалися в західному світі [активізація аналітичної філософії (Р.С.Пітерс) і Лондонська школа (Британія), Ізраель Шеффлер (Гарвардський університеті, США)].

Тепер PESA – міжнародна організація зі світовим членством; зростає кількість учасників з Азії та Скандинавії. PESA – некомерційне товариство; підтримується доходом від публікацій; особливо журналу [“Educational Philosophy and Theory (EPAT); <https://www.tandfonline.com/loi/rept20>].

Товариство філософії освіти безпосередньо в Австралії організовує зустрічі, семінари, конференції з проблем філософії освіти; надає гранти на дослідження; фінансує стипендії. Членство міжнародне, відкрито для тих, хто цікавиться філософією освіти.

PESA публікує всесвітньо відомий журнал SSCI Ranked *Educational Philosophy and Theory (EPAT)* і *ACCESS: Contemporary Issues in Education*. EPAT – журнал SSCI; *імпакт-фактор* 2,054.

Тобто це найкращий журнал у галузі. Подробиці про журнал, його цілі, редакційну колегію, інформацію для авторів містить сайт Taylor & Francis. Утворено новий веб-сайт. PESA Aqora, місце відкритого доступу для обміну питань з філософії освіти, широкими сферами освіти та культурою в сучасному світі. Щорічно організовується міжнародна конференція.

Привертає увагу дослідницька “Група корінної філософії – IPG”, призначена для членів PESA, які вважають себе корінними, включаючи маорі, коорі (корінних австралійців), тихоокеанські народи та всі інші корінні етноси з усього світу. Група здійснює активну підтримку та популяризацію різноманітних філософських наук корінного населення в освіті шляхом організації наукових проєктів та пов’язаних з ними заходів щодо знань, філософії та освіти корінних народів.

Згодом дослідження в галузі філософії освіти поширилися в інших країнах. Нині Товариства філософії освіти діють на всіх континентах.

Україна. Дослідження з філософії освіти відомі наприкінці ХХ ст. Доктор філософських наук Владлен Лутай підготував перше видання з “Філософія освіти” (1996).

Теоретико-методологічний інструментарій філософії освіти нами розглядається у спектрі *синергії* базисних буттєво-ціннісних концептів (людина-наука-культура-мистецтво-стиль мислення) та цілепокладання (становлення особистості як суб’єкта культури). У такий спосіб створюються об’єктивні передумови подолання відчуження науки, культури, мистецтва від освіти, акцентовано *принцип наступності* – розвиток мислення (нелінійне, критичне, креативно орієнтоване, системне) суб’єктів учіння усіх рівнів; а головне – йдеться про випереджальне, праксеологічне оновлення методологічної культури педагогічної діяльності на підставі філософії освіти (Черепанова С.О. Філософія освіти. Лекції. Практикум: Навчальне видання /Для магістрів спеціальності 011 “Освітні, педагогічні науки”. Львів: Простір-М, 2023. 304 с.)

Інституціоналізація філософії освіти в Україні відбувається за подолання кризових явищ освітянської системи, адаптації до умов ринкової економіки; щодо переструктурування економіки домінує сфера послуг; але уповільнена модернізація виробничої сфери порівняно з розвинутими країнами (США, Японія).

Вочевидь питання статусу філософії освіти містять певні дискусії. Відома “Міжнародна енциклопедія освіти”, у 12 т. (The International Encyclopedia of Education. Oxford, 1994, v. 1-12), розділ якої “Філософія освіти” містить численні статті. Дослідники апелюють радше до загальних філософських ідей/теорій (зокрема прагматизм, персоналізм, антипозитивізм, постмодернізм, екзистенціалізм та ін.), або до педагогіки (методології педагогіки).

Наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. склались переважно дві тенденції: трактування філософії освіти: *прикладне значення; самостійна галузь* наукових досліджень.

У *прикладному сенсі* філософії освіти, вважається достатнім використовувати загальні філософські положення для обґрунтування закономірностей розвитку в найбільш загальному вигляді, як і ціннісних, цільових, процесуальних, результативних аспектів багатопланової освітньо-педагогічної діяльності.

В Україні філософія освіти розглядається як *самостійний напрям* наукових досліджень у філософській сфері, галузь гуманітарного знання та академічна дисципліна (В.Лутай, Л.Горбунова, І.Добронравова, І.Зязюн, М.Култаєва, І.Предборська, В.Скотний, С.Черепанова, В.Шевченко та ін.).

Функціонують.

- Відділення загальної педагогіки та філософії освіти (за рішенням Загальних зборів АПН України 18 листопада 1992 р.). Його установи – Інститут проблем виховання; Державна науково-педагогічна бібліотека імені В.О. Сухомлинського та окремі підрозділи Інституту педагогіки НАПН України.

- Нова спеціалізація (1995) з філософії освіти (09.00.10*)

Паспорт спеціальності “Філософія освіти” засвідчує: Філософія освіти – це галузь філософських знань, спрямована на дослідження сфери освіти і виховання як процесів самовідтворення соціокультурної основи суспільства у світоглядному, методологічному, епістемологічному та аксіологічному аспектах, на аналіз педагогічного знання та педагогічної діяльності, освітньо-виховних цілей та ідеалів в історичному, соціальному і культурному контекстах, а також методів проектування та створення нових освітніх інституцій і систем.

- Товариство філософії освіти утворено 26 березня 2015 року при Українському філософському фонді. Президентом Товариства обрана Марія Култаєва, доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії Харківського національного педагогічного університету імені Г.С.Сковороди.

Мета Товариство філософії освіти – об’єднання зусиль провідних представників вітчизняної філософської думки та педагогічної теорії для спільного дослідження актуальної проблематики на перетині філософського та педагогічного знання; розвиток міжнародної наукової співпраці; аналіз соціально-гуманітарних процесів, сучасні виклики.

- Науковий часопис “Філософія освіти. Philosophy of Education” (2005). Тепер – наукове фахове видання: Категорія “Б”; Галузь знань – 03 Гуманітарні науки; Спеціальність – 033 Філософія (Наказ МОН України від 17.03.2020 р. №409).

Висновуючи, варто зазначити. Теоретико-методологічні перспективи вбачаємо передовсім в *самоорганізації спільноти філософів освіти в Україні*, враховуючи зарубіжний досвід.

* В Інституті вищої освіти (Київ, НАПН України) автор цих рядків захистила докторську дисертацію: “Культуротворчий потенціал філософії освіти: особистість-наука-мистецтво” (спеціальність філософія освіти 09.00.10).

СЕКЦІЯ 2 ФІЛОСОФІЯ ВИХОВАННЯ

GATFIELD Gill

artist, sculptor, author,

Master of Fine Arts,

Bachelor of Laws

Foreign Objekt 2024 Research

Resident, Radical Monuments : AI-IA : Aura

& Intelligence in Augmented Reality

A PHILOSOPHY OF HARMONY IN ABSTRACTION – SCULPTING VIRTUAL AND REAL WORLDS

Greetings from New Zealand! I am delighted to join you and honored to present my work at this important conference, The European Future: Philosophical and Educational Studies. I thank the organizer of the conference, Professor Halyna Berehova, for the invitation. Your works and friendship inspired me to work.

Вітання з Нової Зеландії! Я радий приєднатися до вас і маю честь представити свою роботу на цій важливій конференції «Європейське майбутнє: філософські та освітні дослідження». Дякую організатору конференції професору Галині Береговій за запрошення. Ваші праці та дружба надихнули мене на роботу.

Today, I will share my reflections on a philosophy of harmony through my abstract artworks, created in physical and virtual realms. Each artwork is the product of research, experiments, intuition, and serendipity.

Сьогодні я поділюся своїми міркуваннями про філософію гармонії через мої абстрактні твори мистецтва, створені у фізичній і віртуальній сферах. Кожен твір мистецтва є продуктом досліджень, експериментів, інтуїції та випадковості.

They can be understood to bridge ancient and future worlds, raise philosophical questions, and probe contemporary social and political issues.

Їх можна розуміти як мости між стародавніми та майбутніми світами, піднімати філософські питання та досліджувати сучасні соціальні та політичні проблеми.

They explore the rhythms of nature and humanity. This sculpture, titled Subdivision, is an equation. The life-giving ecosystem grows towards the light, even when held under constraints.

Вони досліджують ритми природи та людства. Ця скульптура під назвою «Subdivision» є рівнянням. Життєдайна екосистема тягнеться до світла, навіть коли її тримають під обмеженнями.

The work explores the seen and unseen, the ephemeral realms. In this sculpture, presence and absence co-exist.

Titled Half Glass – it is literally half glass — in volume, material, form, and idea. Its other half is air. Both are material to the work.

Робота досліджує видиме і невидиме, ефемерні сфери. У цій скульптурі співіснують присутність і відсутність.

Під назвою Half Glass – це буквально половина скла – і за обсягом, і за матеріалом, і за формою, і за ідеєю. Його друга половина – повітря. Обидва є матеріалом для роботи.

‘Half Glass’ embodies a metaphor of optimism prevailing over realism. It disappears in profile and recreates itself in shadows and refracted light.

«Півсклянки» втілює метафору оптимізму, що переважає над реалізмом. Він зникає в профіль і відтворюється в тінях і заломленому світлі.

In Absentia codifies stone and glass. This virtual monument is experienced in real life. The two figures lean in but do not touch. They propose sparring partners and sovereign states in accord.

In Absentia кодифікує камінь і скло. Ця віртуальна фігура відчувається в реальному житті. Дві фігури нахиляються, але не торкаються. Вони пропонують спаринг-партнерів і суверенні держави за згодою.

On the Homeric stage, In Absentia asserts a presence, and plays a part.

На гомерівській сцені Absentia стверджує присутність і відіграє певну роль.

Questions in philosophy and science emerge from the artworks. This x-form is a text message and a kiss. The sculpture is small, but it multiplies (x) through a complex geometry and the play of light.

Питання філософії та науки постають у творах мистецтва. Ця x-форма є текстове повідомлення та поцілунок. Скульптура невелика, але має складну геометрію та гру світла.

My forms are abstract symbols and metaphors. My materials are often rare and ancient. These elements belong to deep time, and are connected to creation stories, ancestors, and land.

Мої форми – це абстрактні символи та метафори. Мої матеріали часто рідкісні та прадавні. Ці елементи належать глибокому часу та пов'язані з історіями створення, предками та землею.

I am deeply curious about the aura of an object or an experience. And how the idea of aura will evolve and be transmitted through AI and extended realities.

Мене дуже цікавить аура предмета чи переживання. І як ідея аури розвиватиметься та передаватиметься через ШІ та розширені реалії.

Extended reality (XR) offers a way to shift our horizons and remove borders. With the addition of AI and quantum technologies, XR will reshape intelligence. The important question is – how can we engineer these tools to serve humanity and the biosphere.

Розширена реальність (XR– екса) пропонує спосіб змінити наші горизонти та усунути кордони. З додаванням штучного інтелекту та квантових технологій XR змінить інтелект. Важливе питання полягає в тому, як ми можемо розробити ці інструменти, щоб служити людству та біосфері.

In 2018 I created my first XR project. Titled Native Tongue, the origins of this artwork begin in the atmosphere and ancient forests of New Zealand.

У 2018 році я створила свій перший проєкт XR. Цей твір під назвою «Рідна мова» Native Tongue бере свій початок в атмосфері та стародавніх лісах Нової Зеландії.

The first forests of this land fell and were buried at the end of the last Ice Age. A few of these trees were preserved in a peat swamp for over 45,000 years.

Перші ліси цієї землі вимерли й були поховані наприкінці останнього льодовикового періоду. Деякі з цих дерев зберігалися в торф'яному болоті понад 45 000 років.

From one of these ancient trees, I carved the sculpture Native Tongue. It is shaped as the primary number One and the English first person pronoun 'I', It speaks of origins and the past, and connects humanity to the Earth.

З одного з цих вікових дерев я вирізала скульптуру Рідна мова. Вона має форму основного числа один і англійського займенника першої особи «Я». Вона говорить про походження та минул, і єднає людство із Землею.

I wondered if Native Tongue could also connect us to the future. So I created this alter ego, a digital twin, titled Native Tongue XR. This sculpture is a spirit traveller. It has been manifested in Australia, New York, Berlin, and in Venice.

Мені було цікаво, чи може рідна мова також зв'язати нас із майбутнім. Тож я створила це альтер-его, цифрового близнюка під назвою Native Tongue XR. Ця скульптура – дух-мандрівник. Це виявилось в Австралії, Нью-Йорку, Берліні та Венеції.

In my research for my work in Venice, I discovered Professor Berehova's writing. This inspired the title for my project at the Biennale – UNITY.

У моїх дослідженнях для моєї роботи у Венеції я натрапила на статтю професора Берегової. Це надихнуло назву мого проекту на бієнале – UNITY.

I will share a short video of this virtual sculpture in Venice.

Я поділюся коротким відео цієї віртуальної скульптури у Венеції.

My project in Venice was in two parts: Native Tongue XR and Harmony. These artworks were joined by a ribbon of water. Together they created a symphony of sensations and ideas.

Мій проект у Венеції складався з двох частин: Native Tongue XR і Harmony. Ці твори мистецтва поднала стрічка води. Разом вони створили симфонію відчуттів та ідей.

Harmony was presented as a micro-monument, alone on a grand Palazzo wall. This presentation occurred as Ukraine was being invaded and balances of power shifted globally.

Гармонія була представлена як мікро-пам'ятник, садинокий на величній стіні Палаццо. Ця презентація відбулася під час вторгнення в Україну та зміни балансу сил у всьому світі.

Harmony is so small it fits in the palm of a child's hand.

Гармонія така маленька, що вміщається на долоні дитини.

But the miniature is also mighty. It drew people in close and sparked conversations.

Але мініатюра також і могутня. Вона зближує людей і викликає розмови.

Scale is not determinative of strength. This precious miniature is a collective that joins together to stand.

Масштаб не є визначальним для сили. Ця дорогоцінна мініатюра є колектив, який об'єднується, щоб вистояти.

Harmony is connected, through its materials and ideas, to time, space and existence.

Гармонія через свої матеріали та ідеї пов'язана з часом, простором і існуванням.

Each micro-figure has ancestral and cultural histories, and relevance.

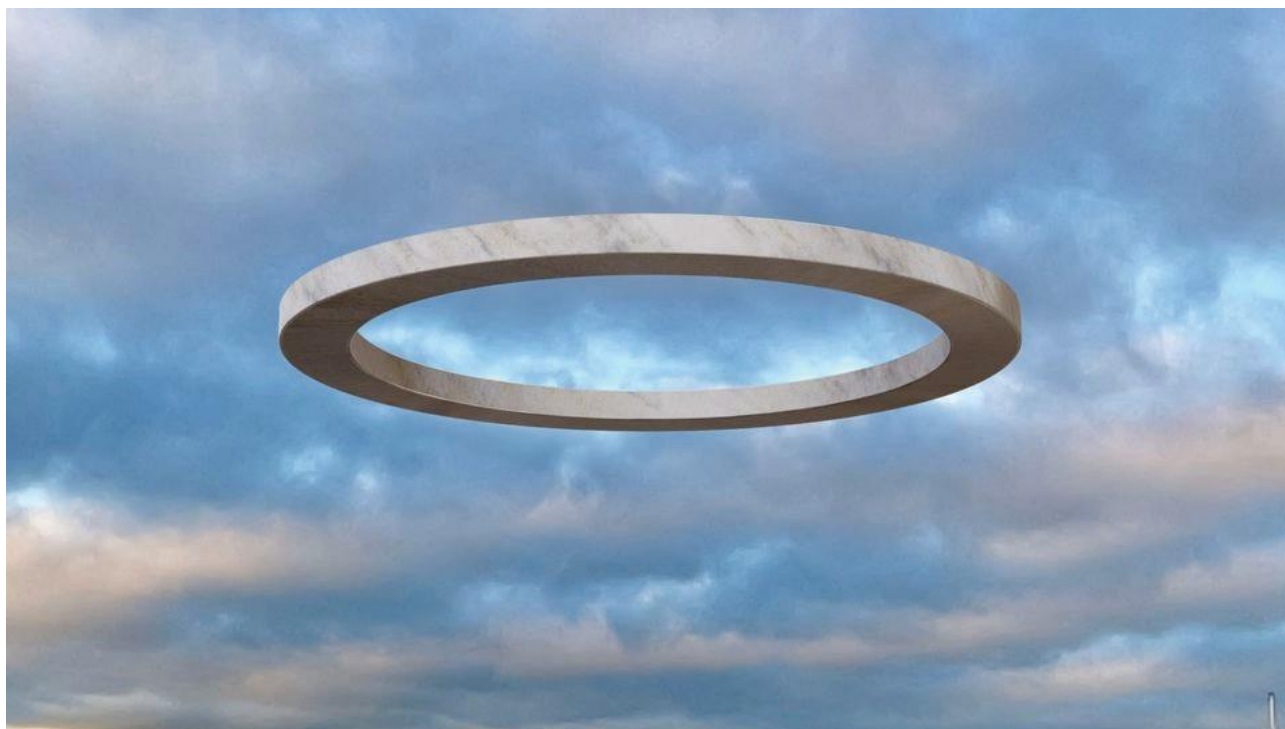
Кожна мікрофігура має історію предків, культуру та актуальність.

The component parts of Harmony draw on the spirit of the land.

Складові частини Гармонії спираються на дух землі.

My most recent XR project – titled HALO – looks to the cosmos as a universal source of knowledge, aspiration and dreams.

Мій останній проект XR під назвою HALO спрямований на космос як на універсальне джерело знань, прагнень і мрій.

As a monument in the public realm, HALO does not impose permanence. It is personal and discretionary. It invites consciousness and agency.

Як пам'ятник у публічній сфері, HALO не нав'язує довговічності. Вона індивідуальна, охоплює свідомість і свободу волі.

HALO is a sustainable sculpture and a circle of unity. The virtual stone is carved, polished and manifested in extended reality.

HALO – стійка скульптура та коло єдності. Віртуальний камінь висічений, відполірований і представлений у розширеній реальності.

In closing, I would like to leave you with the gift of my sculpture – Native Tongue XR. This artwork honours each of our origins and our place in this world. I hope it will bring you joy and good energy!

На завершення я хотіла би залишити вам подарунок моєї скульптури – Native Tongue XR. Цей твір мистецтва вшановує наше походження та місце в цьому світі. Сподіваюся, це принесе вам радість і заряд енергії!

To access this artwork, please download my free app – Gatfield XR. It is available for smart phones and tablets in Android and Apple.

Щоб отримати доступ до цієї ілюстрації, завантажте мою безкоштовну програму – **Gatfield XR**. Вона доступна для смартфонів і планшетів на Android і Apple.

After you download the app, go to “View All Artworks”, and tap on Native Tongue XR. Find a large space to make the artwork. It is over 3 meters high! Please share this gift with your friends and families.

Після завантаження програми перейдіть до «Переглянути всі твори мистецтва» та торкніться Native Tongue XR. Знайдіть великий простір для створення творів мистецтва. Його висота перевищує 3 метри! Будь ласка, поділіться цим подарунком зі своїми друзями та родиною.

Thank you very much for listening to my presentation. From here, I hope to share the journey of my work with you through social media, and perhaps see your photos of Native Tongue. My warmest wishes for a wonderful conference and the harmony this will bring.

Дуже дякую, що вислухали мою презентацію. Звідси я сподіваюся поділитися з вами мандрівкою моєї роботи через соціальні мережі, і, можливо, побачити ваші фотографії Native Tongue XR. Мої найтепліші побажання чудової конференції та гармонії, яку вона принесе.

Посилання:

<https://www.gillgatfield.com/>

https://en.wikipedia.org/wiki/Gill_Gatfield

БАГРІЙ Орест

*аспірант кафедри філософії, соціології та політології імені професора Валерія Скотного (н/к проф. Возняк В.С.),
Дрогобицький державний педагогічний
університету імені Івана Франка (м.
Дрогобич, Україна)*

ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОГО СМАКУ

В сучасному українському суспільстві процес формування естетичного смаку, поміж іншими можливими середовищами, формується в закладах освіти, зокрема, в школі. Доказами цього судження є, в першу чергу, очевидний зв'язок молодого людини та її досвіду, зокрема досвіду естетичного відношення до дійсності, витворів мистецтва, із часом проведеним в закладі освіти, а також тим, що безпосередньо завдання, встановлені для розвитку естетичного смаку, встановлюються у школі вчителями. По-друге, державний стандарт базової середньої освіти серед вимог до учнів приблизно 4 рази вказує “формування власного естетичного смаку” [1, с. 49, 96, 138, 259], тричі вказуючи на те що учні повинні пов'язати прочитане із процесом формування свого естетичного смаку, та, одного разу, вказуючи на потребу ідентифікації смаку споживача певного специфічного предмету.

Продовжуючи досліджувати даний документ, можна помітити також доволі специфічне застосування поняття естетичного. Зокрема, естетичне сприйняття відділяється від емоційного та інтелектуального [1, с.5]; вказується на наявність окремих естетичних потреб індивіда [1, с.22]; естетичну цінність певного твору та можливість розвитку естетичного досвіду [1, с.25], естетичні особливості витвору мистецтва (які не є мовними, стильовими чи жанровими) [1, с.33]; відділення естетичного потенціалу від ціннісного [1, с.45]; відділення естетичного досвіду від чуттєво-емоційного [1, с.47]; відділення естетичної та мистецької цінності [1, с. 49]; вказується на можливість існування певного “естетичного” [1, с.280] вигляду виробу та “естетичних якостей” технічних винаходів [1, с. 411]; серед компетенцій вказується на потребу розвинути “сприйняття природи як естетичного об'єкта” [1, с. 413]; можливість творення “естетичного середовища” в контексті громадянського-соціальних компетентностей [1, с. 413]; вміння надати “естетичну оцінку” явищам та об'єктам навколишнього середовища; вказується на можливість “естетично перетворювати навколишнє середовище” при цьому виявляючи громадянську позицію [1, с. 426].

Вищеперелічена сукупність конотацій та мовних зв'язків дозволяє нам виділити наступні суперечності:

1) Естетичне вважається водночас характеристикою зовнішньої дійсності (естетичний твір; естетичний потенціал; естетичний об'єкт і т.д.); специфічним способом сприйняття і оцінки (естетична оцінка; естетичне сприйняття; відділення досвіду естетичного від чуттєво-емоційного); специфічним соціальним способом взаємодії із навколишнім середовищем; та специфічним соціальним середовищем;

2) Серед компетенцій виділяється потреба сприймати природу як естетичний об'єкт, проте жодне завдання чи конкретний результат не дозволяють розвинути цю компетенцію – естетичний смак розвивається лише через співдію із конкретними типами мистецтва (здебільшого, літературою) і аналіз того, як прочитане впливає на естетичний смак.

3) Естетичне НЕ є чуттєво-емоційним, інтелектуальним, мистецьким; естетичні цінності є окремим родом цінностей (можна припустити – такими, які стосуються задоволення потреби в естетичному, але не містять ніяких інших зв'язків з людськими, соціальними чи моральними цінностями), виходячи із розділення естетичного та ціннісного потенціалу.

4) Вжиток терміну “естетика” не узгоджується із науковою чи етимологічною традицією вжитку цього поняття, адже, по-перше, давньогрецьке αἰσθητικός прямо вказує на процес сприйняття органами чуттів, чуттєве сприйняття; по-друге, естетичне та чуттєве, коли пов'язане із красою витвору мистецтва чи чуттєвої дійсності, прямо залежить від певних естетичних якостей предмету мистецтва чи дійсності. Зважаючи на зміст документу, цими рисами точно не може бути щось, що ми сприймаємо чуттєво; чимось, що належить до формально-мистецьких характеристик (мова, стиль жанр); чимось, що може бути предметом раціонального аналізу і т.д. Не зовсім зрозуміло, чим саме постає цей власне естетичний досвід, власне естетичні цінності, власне естетична оцінка та естетичне середовище, із яким в середній школі слід вести роботу.

До даної аргументації можна запропонувати дві ключові зауваги: 1) проблема вирішується, адже кожен викладач чи вчитель вже розуміє, чим саме є “естетичне” та 2) попри відмінне розуміння поняття естетичного, проблема розвитку естетичного смаку із цим не пов'язана, адже освітня теорія змін не зміниться – ми демонструватимемо зв'язки світового мистецтва, і в учнів розвиватиметься естетичний смак.

Щодо першого контраргументу, можемо зауважити, що навіть якби рівень української освіти був відмінним, та всі педагоги та педагогині отримували фахову філософську та естетичну освіту, то вони все одно не змогли б погодитися щодо єдиного поняття естетичного, адже світова філософська та естетична наука не може надати єдиної відповіді на це питання, відповідно, ми не можемо опертися на визначену наукову естетичну доктрину (розробка якої, безумовно, постає перспективним, хоч і складним завданням). Коли ж науковець спробує звернутися до затвердженого МОН України підручника щодо естетики, то помітить, що вже в третьому параграфі цієї роботи присутній хибний переклад визначення предмету естетики О. Г. Баумгартена, адже на 10 сторінці його праці в цьому виданні (а також на інших сторінках цього видання), таке визначення відсутнє, що піддає сумніву доречність здійсненого аналізу цього вислову та точність визначення предмету естетики як такого у даній праці [2, с. 17].

Щодо другого контраргументу, приведемо кілька прикладів можливого трактування поняття естетики на зміст даного документу:

- підхід, що включає природу в сферу естетичного, формує також потребу у естетичному дослідженні та переживанні дійсності для формування адекватного естетичного смаку, і ця потреба не задовільняється актуальним державним стандартом;

- вказівка на те, що естетичне є чуттєво-сприйнятним, визначає необхідність у розвитку органів чуттів для розвитку естетичного смаку – в даному стандарті повністю ігнорується розвиток чуттів нюху, смаку та дотику, які наразі ігноруються;

- визначення смаку формою сприйняття чи відношення до дійсності знімає необхідність у дослідженні певних конкретних напередвизначених літературних витворів чи стандартів, зважаючи на те, що їх цінність є відносною та залежною від здатності сприйняття учня;

- вказування на соціальний характер естетичного та його наскрізний характер для освітнього середовища передбачає не лише забезпечення певного навчання, але і створення

відповідного середовища та умов у освітньому середовищі, для створення належного естетичного смаку, які не є визначеними в цьому документі;

- розірвання зв'язку естетичного із мистецьким також заперечує доцільність вивчення мистецтва для розвитку естетичного смаку та обґрунтовує необхідність пошуку інших способів розвитку естетичного смаку у учнях.

Вважаємо, що здійснений вище аналіз доводить необхідність формування єдиного та цілісного підходу до поняття естетичного в українській науці, потребу у формуванні цього поняття із чітким розумінням залежності цього поняття від поняття естетичного смаку, потребу розробки цілісної методології із розвитку естетичного смаку для українських шкіл і відповідних змін у національному законодавстві.

Література:

1. Державний стандарт базової середньої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 р. № 898.
2. Естетика / Л. Левчук та ін. 3-тє вид. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 520 с.

ВЕРБИНА Юлія

*кандидат психологічних наук, доцент
кафедри психології та педагогічної освіти
ПЗВО, «Міжнародний класичний
університет імені Пилипа Орлика» (м.
Миколаїв, Україна)*

БЄЛІК Руслан

*аспірант 1-го року навчання,
спеціальність 053 «Психологія» ПЗВО
«Міжнародний класичний університет
імені Пилипа Орлика» (м. Миколаїв,
Україна)*

ФІЛОСОФСЬКІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА РОЗРОБКИ ПСИХОЛОГІЧНИХ ТРЕНІНГОВИХ ВПРАВ ДЛЯ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З ПОРУШЕННЯМИ ЗОРУ

Дослідження та розробка психологічних тренінгових вправ для дітей молодшого шкільного віку з порушеннями зору базуються на філософському підході до розуміння особливостей цієї категорії дітей. Розробка вправ повинна ґрунтуватися на повазі до особистості дитини, урахуванні її прав та потреб. Врахування етичних принципів забезпечує створення безпечного та довірчого середовища для дитини, сприяє її гармонійному розвитку та досягненню потенціалу.

Одним із важливих аспектів розробки психологічних тренінгових вправ для дітей молодшого шкільного віку з порушеннями зору є урахування їхніх особливостей в фізичному та психологічному розвитку. Маючи на увазі, що порушення зору можуть змінювати сприйняття та способи сприйняття інформації, необхідно підходити до розробки вправ з урахуванням цих обмежень. Також, важливо враховувати принцип доступності вправ для дітей з порушеннями зору. Наприклад, тренінгові вправи мають бути орієнтовані на використання тактильних та слухових ресурсів, які можуть бути більш доступними для дітей з відхиленнями у зоровій функції. Крім того, важливо забезпечити можливість використання супроводжуючих матеріалів, таких як аудіозаписи, дотичні моделі або спеціально підготовлені картки, які можуть використовуватися для проведення вправ.

Також велику роль відіграє врахування індивідуальних особливостей кожної дитини з порушеннями зору. Кожна дитина має свій унікальний спосіб сприймання інформації та взаємодії з оточуючим світом. Тому, при розробці психологічних тренінгових вправ важливо враховувати індивідуальні особливості дитини, її рівень розвитку та потреби.

Організація психологічних тренінгів для дітей молодшого шкільного віку з порушеннями зору має враховувати кілька важливих аспектів. По-перше, важливо створити безпечну та підтримуючу атмосферу для дітей. Діти з порушеннями зору можуть мати певні емоційні або психологічні складності, тому важливо забезпечити їм відчуття комфорту та безпеки на тренінгу. Другий аспект – використання інтерактивних методів навчання. Враховуючи, що діти з порушеннями зору можуть мати обмежені можливості сприйняття інформації через зіницю, важливо використовувати інші шляхи сприйняття інформації, такі як тактильні, слухові або кінестетичні. Інтерактивні методи навчання, такі як рольові ігри, творчі завдання або спільна діяльність в групі, допоможуть дітям краще засвоїти навчальний матеріал. Третій аспект – індивідуальний підхід до кожної дитини. Кожна дитина з порушеннями зору має свої особливості та потреби. Тому важливо забезпечити індивідуальний підхід до розробки тренінгових вправ, враховуючи рівень розвитку та потенціал кожної дитини.

Крім того, важливо уважно планувати тривалість та структуру тренінгових занять. Діти з порушеннями зору можуть потребувати більше часу для сприйняття інформації або виконання завдань. Тому, важливо забезпечити достатній час для їхнього розвитку та участі у тренінгу, а також включити відпочинкові паузи для запобігання перевантаженню.

Головна мета психологічних тренінгових вправ для дітей молодшого шкільного віку з порушеннями зору – їх адаптація до навчального середовища. Через розробку спеціальних вправ, спрямованих на розвиток і покращення різних когнітивних функцій, таких як сприйняття, увага, пам'ять та мислення, діти набувають необхідних навичок для участі в навчальних процесах і досягають успіхів у навчанні.

Елементи гри та арт-терапії використовуються для стимулювання мотивації та підвищення інтересу дітей молодшого шкільного віку з порушеннями зору до психологічних тренінгових вправ. Гра в поєднанні з різними творчими активностями, такими як малювання, ліплення або моделювання, допомагає дітям зануритися у процес навчання з емоційним захопленням, розвиває їхню уяву та креативність.

При розробці психологічних тренінгових вправ для дітей молодшого шкільного віку з порушеннями зору враховуються їхні індивідуальні потреби. Кожна дитина має свої особливості, тому тренінгові вправи адаптуються під їхній рівень розвитку, інтереси та можливості. Це допомагає забезпечити ефективне навчання, підтримку розвитку та досягнення успіхів у кожній конкретній ситуації. Реалізація психологічних тренінгових вправ для дітей молодшого шкільного віку з порушеннями зору передбачає важливе партнерство між фахівцями та батьками. Тільки спільними зусиллями можна досягти успіху в навчанні та розвитку. Фахівці надають необхідну підтримку, знання та методології, а батьки – розуміння особливостей своєї дитини і активну участь у тренінгових вправах.

Філософський підхід до дослідження та розробки тренінгових вправ для дітей молодшого шкільного віку з порушеннями зору сприяє розвитку їх емоційної інтелігенції та соціальних навичок. Філософія розглядає людину як соціальне і моральне істоту, що сформулювало важливі етичні цінності. Цінності, настановлення та взаємодія з іншими людьми стають основою для формування емоційної інтелігенції та соціальних навичок у дітей з порушеннями зору. Робота з тренінговими вправами, заснована на філософському підході, сприяє розвитку емпатії, вмінню спілкуватися та співпрацювати з іншими, толерантності та розумінню різних точок зору.

Філософські питання і ідеї активізують інтерес до самопізнання, спонукають до роздумів про свою ідентичність, цілі та цінності. Робота з філософськими аспектами сприяє розумінню і акцептації себе, допомагає дітям самостійно знаходити власні відповіді на

питання, зв'язані з їхніми цінностями, бажаннями та потребами. Вони вчаться розуміти свої переконання, розвивають свідомість про значущість своїх вчинків і розвиток власної особистості. Філософські принципи допомагають дітям знаходити гармонію зі світом і реалізовувати свій потенціал.

Загалом, розробка психологічних тренінгових вправ для дітей молодшого шкільного віку з порушеннями зору має враховувати особливості їхнього розвитку, індивідуальні потреби та забезпечувати безпеку та взаєморозуміння на тренінгу. Це полягатиме в основі успішного просування дітей з порушеннями зору та досягнення їх повного потенціалу.

Таким чином, філософські аспекти у розумінні особливостей дітей молодшого шкільного віку з порушеннями зору є важливими для розробки психологічних тренінгових вправ, які сприяють їх розвитку. Етичні аспекти забезпечують створення безпечного середовища для дитини, а філософські засади допомагають розвивати її внутрішню свідомість, творчість та самовираження. Робота з тренінговими вправами на основі філософського підходу допомагає дітям з порушеннями зору розвиватися емоційно та соціально, розуміти себе та світ навколо них.

Література:

1. Гудим І. М. Педагогічні технології раннього втручання для дітей з глибокими порушеннями зору. Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови. 2015. № 10. С. 49-56.
2. Костенко Т.М. Особистісно орієнтований підхід в навчанні дітей з порушеннями зору. ГО «Львівська педагогічна спільнота» 1. С. 33-35.
3. Кукуруза Г. В. Психологічна модель раннього втручання: допомога сім'ям, що виховують дітей раннього віку з порушеннями розвитку. Монографія. Точка. 2013. 244 с.
4. Порошенко М. А. Організаційно-методичні засади діяльності інклюзивно-ресурсних центрів. Навч.-метод. посіб. 2018. 252 с.
5. Синьова Є. П., Риков С. О. Діти з порушеннями зору в умовах інклюзивної освіти. Навчально-методичний посібник. Кафедра. 2016. 212 с.
6. Синьова Є. П., Риков С. О. Інклюзивне навчання дітей з порушеннями зору. Монографія. Кафедра. 2017. 320 с.

ДЗОНДЗА Василь

*аспірант кафедри філософії,
соціології та політології імені професора
Валерія Скотного (н/к проф. Возняк В.С.),
Дрогобицький державний педагогічний
університету імені Івана Франка
(м. Дрогобич, Україна)*

РОЛЬ ФЕНОМЕНУ ВІРИ У ВИХОВАННІ

Перелом епох і криза соціальних уявлень пов'язана, на наш погляд, із кризою як безвір'я, так і традиційних форм віри. Релігійність і віра належать якраз до таких соціальних уявлень, які, з одного боку, засвоюються автоматично, оскільки мають підґрунтя в колективному несвідомому, у національному характері народу, торкаються глибинних, архетипних особистісних структур; з іншого боку, слугують головним підґрунтям, опорою особистості. У зв'язку з цим вельми гостро постає питання: чи потрібна віра майбутнім поколінням і в якій формі вона буде далі функціонувати.

У час, коли вітчизняна освіта орієнтується на особистісний фактор у вихованні, віра повинна набути нового ціннісного звучання, щоб привернути увагу до неї з боку дослідників різних наукових галузей, зокрема педагогіки. На сьогодні науковці з різних позицій намагаються з'ясувати і обґрунтувати сутність віри, її філософський, релігійний, психотерапевтичний і педагогічний статус. Так чи інакше, віра пов'язана передусім із проблемами соціального розвитку суспільства і спрямована безпосередньо на людину.

Термін віра і похідні від цього поняття – довіра, невіра, зневіра, недовіра, віряни, увірувати, вірити, зневіритися, вірність – використовуються як релігійною, так і науковою свідомістю. Однак поняттю віри не поталанило так, як іншим поняттям психології, філософії, педагогіки. До сьогодні ми не маємо у вітчизняній психолого-педагогічній літературі достатньо точного визначення її статусу, не кажучи уже про логічні, наукові, філософські і психолого-педагогічні рішення цієї важливої проблеми у формуванні картини світу людини.

Як зазначають американські вчені С. Артеберн і Дж. Фелтон, релігійна віра диференціюється на «здорову» і «токсичну». Віра, сфокусована на Богові, супроводжується повагою до власної особистості, прагненням до вдосконалення, збагачує людину духовно, орієнтована на гармонічні міжособистісні стосунки. «Токсична віра» пов'язана з патологічною релігійністю.

Різновидами «токсичної віри» є: 1) компульсивна релігійна активність, яка зумовлена почуттям провини або бажанням здобути особливу прихильність в очах Бога. Люди із цією формою релігійності схильні вірити в те, що Бог винагородить їх більше, ніж інших; 2) лінощі – люди із цією формою віри молять про диво, у такий спосіб знімаючи відповідальність із себе за своє життя; 3) самоцентрованість – люди із цією формою релігійності не виявляють жодного інтересу до інших, для них важливий лише власний порятунок [2].

Близьким до феномена віри в себе є поняття «організмична довіра», введене К. Роджерсом, яке означає здатність людини брати до уваги свої внутрішні відчуття, розглядати їх як основу для вибору поведінки. На думку К. Роджерса, люди з розвинутою вірою у своє «Я» намагаються зайняти значущу позицію і бути творчими в своїй діяльності, вірять процесам, що відбуваються всередині них; довіряють своїм почуттям; живуть згідно зі своїми цінностями; виявляють себе своєрідним, унікальним способом [4].

Продуктивна віра, на думку К. Роджерса, це віра в інших людей. Прийняття іншої людини означає прийняття її почуттів, відносин, вірувань, що є частиною її самої. Вчений дійшов висновку, що чим більше людина прагне до пізнання себе, відкрита для сприйняття реальності, намагається розуміти й приймати інших людей, тим більше змінюється не тільки вона, але й інші люди [4]. Він зазначав, якщо до людини виказувати щирі почуття, приймати її погляди на дійсність, високо оцінювати, тоді людина буде краще усвідомлювати свої особистісні якості; стане більш цілісною, самокерованою і впевненою у собі особистістю; буде здатною виявити свою індивідуальність, краще розуміти й приймати інших людей, успішно й спокійно долати життєві проблеми. Отже, прийняття іншої людини (віра в неї) сприяє розвитку в особистості власної тенденції до самоактуалізації, зрілості й соціалізації.

Досліджуючи форми віри, Ю. Алексєєва виокремила поняття «інтерперсональна віра». На думку вченої, це віра, яка відображає систему цінностей особистості, регулюючи її міжособистісні взаємини у різних сферах життя. Проявом інтерперсональної віри у спілкуванні є віра в любов, дружбу, порядність, щирість, відкритість спілкування, відповідальність, сумлінність, милосердя і співчуття [1, с.11].

Інший вид продуктивної віри – віра в соціальні цінності знаходить своє відображення в аналітичній теорії К. Юнга у вигляді колективного несвідомого, яке генетично передається з покоління в покоління й втілюється в архетипах. На думку вчених, така віра пов'язана з почуттями віри, надії, які закликають до нових звершень, набуває таких продуктивних форм: віра в патріотизм (М.Л. Лінецький), віра в справедливість світу (М.І. Лернер, С. Далберг, Л.Монтана, М. Шмит, С.К. Нартова-Бочавер, Н.Б. Астаніна), віра в науку (В.О. Лекторський, Р.С. Немов), віра в моральні принципи (І. Кант, П.Тилліх, О.М. Двойнін, О.В. Івановська, М.І. Боришевський), віра в щастя (М. Аргайл, Р. Еммонс, І.А. Джидарьян) [цит. за: 1, с.12].

Окрім цього, науковці виокремлюють непродуктивні види віри. Так, віра в існування непізнаних розумом сил, що панують над людиною або містика, ґрунтується на уявленні про подвійний (матеріальний і надприродний) світ, вірі у можливість взаємозв'язку людини з

духами і божествами, а також у реальність таких явищ, як ясновидіння, пророцтво, чаклунство, чародійство. Особистість з домінуванням цієї форми віри допускає, що непізнане є непізнаним, а багато життєвих явищ викликано активністю таємничого і незбагненого початку.

Марновірство або віра індивіда в дію надприродних сил також є одним із видів непродуктивної віри. Як зазначає М. Лінецький, марновірство – це когнітивно-емоційна установка, що базується на страху людини перед невидимою силою, вірі у долю (рок), можливість дивного; на схильності людини до містичної інтерпретації спостережуваних явищ [3, с. 20].

Непродуктивні форми віри породжують ілюзорне сприйняття світу, що призводить до викривлення дійсності, блокуючи здатність особистості до розвитку та адаптації.

Продуктивні форми віри навпаки сприяють становленню позитивного погляду особистості на сьогодення і майбутнє життя, стимулює прагнення особистості до самоактуалізації, сприяє активізації у неї внутрішніх ресурсів та особистісному зростанню. До продуктивних форм віри особистості належать наступні: 1) духовно-релігійна віра – в Бога, душу та її безсмертя, вічне життя, сенс існування, деструктивну дію смертних гріхів, вищі сили, можливість існування сил Добра і Зла; 2) інтерперсональна віра відображає систему цінностей, яка регулює міжособистісні взаємини людини; 3) інтрапсихічна – віра в себе і власні можливості, зокрема в успішність, інтелектуальні здібності, вольові якості, фізичну привабливість, здоров'я, можливість безпечного існування, почуття власної гідності; 4) віра у соціальні цінності – майбутнє країни, принципи справедливості, соціальні ідеали, свободу слова і віросповідань, еталони мужності, патріотизму, краси, естетичні ідеали, демократичні права, факти історичних подій, моральні принципи організації суспільства, сім'ї та ін.

Феномен віри у різних проявах – від забобонів до переконань – супроводжував розвиток людства в усі часи. Нині у нелегкі для України та усього людства часи кожен повинен вірити в краще майбутнє, у перемогу добра над злом, миру над війною.

Література:

1. Алексеева Ю. А. Тест дослідження форм віри. К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2015. 43 с.
2. Климишин О. І. Християнсько-психологічні основи духовного розвитку особистості: дис. доктора психол. наук: 19.00.07. Івано-Франківськ, 2013. 492 с.
3. Линецкий М. Л. Внушение, знание, вера. К.: Политиздат Украины, 1988. 160 с.
4. Salicru Sebastian. A Practical and Contemporary Model of Depression for Our Times – A Timeless Existential Clinician's Perspective. URL: <https://www.scirp.org/journal/paperinformation?paperid=109129>

ДМИТРИЄВ Дмитро

*доктор технічних наук, професор,
в.о. завідувача кафедри автоматизації,
робототехніки і мехатроніки,
Херсонський національний технічний
університет (м. Херсон, м. Хмельницький,
Україна)*

ФІЛОСОФСЬКО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ СУПРОВОДУ ТЕХНІЧНИХ ПРОЄКТІВ

Супровід технічних проєктів не обмежується тільки технічною сферою, але також включає в себе філософсько-психологічні аспекти, які визначають взаємодію між людьми, їхні погляди, особисті очікування, цінності та мотивацію. Задоволення користувачів та соціальна відповідальність – супровід технічних проєктів також передбачає врахування потреб користувачів та соціальну відповідальність перед суспільством. Серед основних нетехнічних аспектів супроводу виокремлюють наступне.

Філософія технології – розуміння впливу технології на суспільство та людське існування, включаючи питання про цілісність, природу і значення технологічного прогресу [1].

Комунікація та співпраця – розуміння психологічних аспектів спілкування та співпраці між учасниками проекту, управління конфліктами та підтримка робочого колективу. Ефективна комунікація є ключовим аспектом управління технічними проектами. Вона включає в себе розуміння потреб та очікувань різних зацікавлених сторін, здатність чітко висловлювати свої думки та слухати інших учасників проекту [2, 3]. Ці аспекти важливі для успішного виконання технічних проектів, оскільки вони допомагають забезпечити ефективну співпрацю між учасниками, високу мотивацію та досягнення етичних цілей у розробці технологій.

Мотивація та задоволення – успішне супроводження технічних проектів вимагає залучення та збереження мотивації учасників. Це може бути досягнуто шляхом створення сприятливого робочого середовища, надання можливостей для особистого та професійного зростання та визнання досягнень. Стимулювання учасників проекту шляхом надання можливостей для самовираження, вдосконалення і досягнень у процесі роботи.

В. О. Моляко розглядає процес розуміння нової задачі як розуміння умови і розуміння результату, між якими існує процесуальна «перемичка» – перехід від розуміння того, що дано, до розуміння того, що потрібно знайти. Процес розуміння задачі протікає як співставлення нової інформації, що міститься в задачі, з наявними суб'єктивними еталонами. Момент встановлення такої суттєвої подібності і є моментом настання розуміння [4]. В процесі конструктивної діяльності здобувачів з'являється можливість спробувати себе в чомусь, створюється можливість здійснювати пробні практичні дії з елементами конструктора, в результаті чого здобувач або учень отримує продукт власної діяльності. При цьому відбувається активізація мислення, фантазії, стимуляція до творчих пошукових дій.

Конструктивне мислення передбачає вміння бачити об'єкт в комплексі і при цьому уявляти співвідношення його частин, вміння в думках ділити його на частини і збирати в єдине ціле. Конструктивне мислення передбачає наявність таких умінь:

- вміння впізнавати і виділяти об'єкт (бачити суттєве);
- вміння зібрати об'єкт з наявних частин (синтезувати) чи побудувати за допомогою креслярських інструментів або комп'ютерних систем моделювання;
- вміння ділити на частини, виокремити складові (аналізувати);
- вміння видозмінювати чи перетворювати об'єкт відповідно до заданих параметрів;
- вміння із перетвореного чи видозміненого об'єкта, чи його окремих частин побудувати новий.

На сьогодні майже всі організації і підприємства мають систему кадрового забезпечення через HR-менеджерів складними вимогами до фахівців. Ця система включає набір так званих «скілів» м'яких (soft) і жорстких (hard), що відповідають соціальним та професійним навичкам і здібностям відповідно. Саме м'яким скілам більшість компаній приділяють особливу увагу, в яких аспект творчості є не останнім. Однак є і запроваджені у промисловості системи розвитку технічної творчості. Так деякі великі підприємства застосовують для технічних працівників навчання методам інженерної творчості та розв'язання нестандартних задач таких як метод морфологічного синтезу (аналізу), метод фокальних об'єктів, метод екерних оцінок, віпольний метод, теорії рішення інженерних задач (ТРИЗ). Багато компаній вважає, що чутливо зацікавлене ставлення та інтерес до різних проявів життя; пізнавально-творча активність; перевага внутрішньої мотивації над зовнішньою; домінування конструктивного компонента діяльності над деструктивним буде мати фінансову користь в цілому для виробництва у вигляді генерування робітниками раціональних пропозицій, винаходів, удосконалень тих процесів, якими вони займаються.

Основні вимоги роботодавців можна окреслити:

- наявність ідей критичного й креативного мислення;

- дизайн-мислення та можливості його практичної реалізації в професійному середовищі;
- розуміння закономірностей та стратегії розвитку критичного та креативного мислення;
- аналіз міркувань, правильні та неправильні міркування;
- поняття логічної форми та логічного закону;
- судження як форми мислення, види суджень та їх будова;
- система запитань та відповідей у процесі пізнання і комунікації, правильність їх будови;
- логічних аналіз аргументації, її види, правила доведення й спростування; вміння чітко визначити зміст понять професійної галузі;
- забезпечення позитивної творчої активності;
- чинники становлення сприятливого клімату та творчої атмосфери у колективі;

Супровід технічних проєктів часто супроводжується стресом та конфліктами. Управління цими аспектами включає в себе розуміння причин конфліктів, розвиток навичок конфліктного розв'язання та створення стратегій зменшення стресу. Нерідко колектив, що працює над спільною задачею має у власному складі осіб з впливами професійних явищ як професійні деструкції та деформації, абулію або ананкастний розлад. Тому задачею супроводу з боку керівника, що має філософсько-психологічну підготовку є наступне: стимулювання самодіяльності як надання учасникам проєкту можливості самостійно розв'язувати проблеми та приймати рішення, що сприяє підвищенню їхньої мотивації та самооцінки; конструктивне критикування у якості конструктивного та об'єктивного фідбеку щодо роботи учасників проєкту з метою поліпшення результатів та професійного зростання; використання технік зниження стресу, таких як дихальні вправи, медитація або фізична активність, що допомагає зберегти емоційне благополуччя та продуктивність учасників проєкту; підтримка культури відкритості та довіри, створення атмосфери, де учасники проєкту можуть вільно обмінюватися ідеями, думками та поглядами без страху перед осудом або відмовою; використання стратегій конструктивного розв'язання конфліктів, таких як пошук компромісу, медіація або колективне обговорення, що дозволяє зменшити негативний вплив конфліктів на проєкт.

Література:

1. О. М. Габович, В. І. Кузнецов Філософія наукових теорій. Нарис перший: назви та реалії: монографія. К.: Наукова думка, 2023. 528 с.
2. Кокун О. М. Психологія професійного становлення сучасного фахівця: монографія. К.: ДП Інформаційно-аналітичне агентство, 2012. 200 с.
3. Попович І. С. Психологічні виміри соціальних очікувань особистості: монографія. Херсон: ПАТ «ХМД», 2017. 504 с.
4. Психологічне дослідження творчого потенціалу: монографія / авт. кол., наук. керівник В. О. Моляко. К.: Педагогічна думка, 2008. 208 с.

ДУМІК Світлана

*начальник служби у справах дітей
Піщанської сільської ради Подільського
району Одеської області, здобувачка
другого (магістерського) рівня вищої
освіти спеціальності 231 Соціальна
робота заочної форми навчання,
Херсонський державний університет
(м. Херсон, Україна)*

ПСИХОЛОГІЯ КРИЗОВИХ СТАНІВ: НАУКА І ПРАКТИКА

Основи знань про психологію кризових станів та деструктивну поведінку мають важливе значення для повсякденної службової діяльності соціальних працівників, державних службовців, правоохоронних органів, освітян. В різноманітних ситуаціях, які трапляються під час професійної діяльності співробітників, не завжди вдається своєчасно залучити фахівця-консультанта, котрий може надати точну характеристику психічного стану людини. В практиці існує багато прикладів, коли ігнорування психічного стану людини, приводить до тяжких або інколи і трагічних наслідків.

Психоз – це грубе хворобливе порушення психічної діяльності, яке супроводжується дезорганізацією поведінки людини. Психози супроводжуються втратою здатності правильного критичного оцінювання свого стану і подій, що відбуваються навколо хворого. Поведінка стає непередбачуваною і не відповідає здоровому глузду, втрачається здорова логіка дій. Людина підкоряється своїм хворобливим уявам, переживанням і діє відповідно до законів «кривої логіки». Поява психічної хвороби може бути обумовленою як внутрішніми (ендогенними), в тому числі генетичними чинниками, так і зовнішніми (екзогенними) впливами [2, с. 357].

Серед великої кількості психічних порушень і хвороб помітне значення мають шизофренія, маніакально-депресивний психоз, епілепсія і наслідки черепно-мозкових травм.

На думку пересічних громадян і деяких спеціалістів, шизофренія як хвороба представляє з себе деяке загадкове явище, що супроводжується розщепленням особистості. Насправді шизофренія є звичайною психічною хворобою, а загадковість її полягає в різноманітності і складності форм. Головними рисами людини, що страждає, є дивакуватість, витіюватість, відторгненість від оточуючого середовища, занурення в світ особистих переживань, емоційна холодність, особливо відносно батьків і близьких людей. Характерним є наявність різноманітності форм порушень мислення, маячних ідей, які на початку захворювання можуть сприйматися оточуючими як оригінальні наукові рішення, нові напрямки розвитку творчих ідей, тощо. Інколи дуже важко відрізнити хворобливі ідеї від дійсно оригінальних продуктивних ідей. Щоб запобігти таких помилок існує дуже простий і ефективний діагностичний тест – треба попросити викласти свої ідеї у письмовому вигляді, але за умов відсутності будь-якої сторонньої допомоги. Якщо автором тексту є хвора людина, то аналіз тексту відразу виявить специфічні особливості, зокрема, розірваність мислення, переобтяженість абстракціями, бездоказовість, і паралогічність суджень, використання довгих складнопідрядних речень, що не мають логічного завершення, неологізмів.

Головною відмінною рисою маніакально-депресивного психозу є порушення емоцій, їх періодичне полярне коливання від депресії до манії і навпаки. Захворювання виникає найчастіше в молодому віці.

Черепно-мозкова травма. За сучасними науковими уявленнями про ЧМТ можна говорити, коли під час травми голови мала місце втрата свідомості.

Деякі соматичні, особливо тілесні хвороби, особливо ті, що можуть супроводжуватися підвищення температури й інтоксикацією можуть викликати психотичні розлади. Але в практиці найбільшу роль грають психічні зміни, що виникають під впливом хронічної соматичної хвороби. Кожна соматична хвороба, яка має тривалий перебіг, негативно впливає на особистість людини. Перебіг переважної кількості соматичних хвороб, лікування, процедури супроводжуються відчуттям болю. Навіть слабкий біль, що існує місяцями і роками, виснажує психіку, робить її більш вразливою. Кожна соматична хвороба супроводжується інтоксикацією, яка тримає адаптаційні механізми організму у напрузі, виснажує його, безпосередньо впливає на головний мозок і додатково його послаблює. Усі ці фактори значно змінюють світосприйняття людини, впливають на її поведінку.

На поведінку, зокрема підлітків, може вплинути ще біологічні та вікові особливості розвитку мозку. Суттєвий момент у розумінні поведінки підлітка: він знає про небезпеку, чув про подібні історії, які закінчувались смертю, відчуває страх перед незвіданим і, тим не менш, ігноруючи внутрішні сум'яття, діє ризиковано. Сучасні дослідження нейропсихології пояснюють таку поведінку особливостями будови мозку підлітків, який в інакший спосіб, аніж мозок дорослої людини, обробляє інформацію, що має біологічне пояснення, а не психологічне. «Фронтальна кора головного мозку продовжує розвиватися, і якщо в підлітка нейронна структура не достатньо сформована, він не зможе реально обмірковувати питання на тому ж рівні, що і дорослий» [4, с.] зауважує професорка Гарвардського університету Дебора Тодд-Юргелун. Ризиковані дії підлітка можуть бути проявом імпульсивності або ознаками деструктивної поведінки. [1, с. 6].

Деструктивна поведінка – це руйнівні дії підлітка, які можуть бути спрямовані на самого себе або зовнішній світ і проявлятися в нападах агресії, гніву чи ворожості. Прояви зовнішньо деструктивної поведінки: умисне заподіяння фізичних збитків іншим людям (побої, хуліганство, крадіжки, вбивство); порушення соціальних норм (шкільні прогули або відмова від навчання, ухід із дому, бродяжництво, агресивна поведінка, обман); вандалізм (псування неживих предметів, пам'яток культури, історії, витворів мистецтва, графіті (настінні малюнки) непристойного характеру); жорстокість до тварин.

Другий тип – внутрішньо деструктивний, спрямований на саморуйнацію та дезінтеграцію власної особистості. Такий тип поведінки надає підліткові у психологічному плані тимчасове короткочасне полегшення, проте заважає вести життя, яке забезпечує його благополуччя.

Прояви внутрішньо деструктивної поведінки: зловживання алкоголем/наркотиками, куріння; розлади харчової поведінки (переїдання, голодування, недоїдання); дії з ризиком для життя (зацепінг, паркур та ін.); надмірна видозміна власного тіла (татування, пірсинг, шрамування); патологічна пристрасть до комп'ютерних та азартних ігор; самоушкодження (різання, висмикування волосся, опіки); спроба самогубства (навмисне позбавлення себе життя).

Зрозуміло, що деструктивна та кризові стани загрожують в першу чергу благополуччю самої особистості, негативно впливає на її психічне, фізичне, ментальне здоров'я, створює підґрунтя для появи значних психологічних і соціальних девіацій у житті [3]. У цілому, хронічна соматична хвороба та деструктивна поведінка послаблює особистість, знижує її енергетичний потенціал, працездатність і успішність в суспільстві.

Література:

1. Журавель, Т., Іванюк, І., Лехолетова, М., Лютий, В., Лях, Т., Пашко, Н., Соловійова, В., Сорокіна, О., Спіріна, Т., Суліцький, В., Удовенко, Ю., Чепенко, О., Чуйко, О., Швед, О., & Янковець, В. (2022). Профілактика деструктивної поведінки підлітків (Т. Журавель & Ю. Удовенко, Ред.). Видавництво ФО-П Буря О.Д. – Київ, 2022 – 144 с Навчально-методичний посібник
2. Морозов О.М. Патопсихологічний аналіз особистості в правоохоронній практиці: монографія. Київ: Алерта, 2023 С. 357-364

3. Оцінка сприйняття ризику батьками та/або опікунами групи трейсерів-початківців раніше і після практики паркуру. Журнал фізичного виховання та спорту (JPES).2018. Vol. 18(2). С. 695–702. URL: <https://efsupit.ro/images/stories/iunie2018/Art%20101.pdf> (last accessed: 11.11.2021).
4. Що таке трейнсерфінг? SurferToday. URL: <http://surl.li/aqpbh> (11.11.2021)

ЗАЇЧКО Владислава

*аспірантка, Український державний
університет імені Михайла Драгоманова
(м. Київ, Україна)*

МОВНА ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ БІЖЕНЦІВ У ПОЛЬСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО: ПРОБЛЕМИ ІДЕНТИЧНОСТІ

Філософія освіти забезпечує глибокий аналіз та інсайти щодо впливу освіти на ідентичність українських біженців, які переїхали до Польщі. Освіта як фундаментальний аспект людського розвитку відіграє вирішальну роль у формуванні особистісної та колективної ідентичності, особливо в контексті міграції. З появою у новому соціокультурному середовищі, ідентичності українських біженців неминує піддаються трансформаціям, відчуючи вплив нових культурних норм, освітніх систем і соціальних очікувань.

На цьому етапі освітній процес може служити мостом між минулим і майбутнім біженців, допомагаючи не лише в академічній підготовці, а й у підтримці пошуку та збереженні корінних культурних ідентичностей у новій країні. Такий підхід дозволяє мігрантам відчувати себе менш ізольованими та краще інтегрованими у нове суспільство, зберігаючи при цьому зв'язок зі своєю первісною культурою. Освітні установи повинні враховувати культурну чутливість та багатомовність як ключові елементи навчальних планів, відображаючи багатокультурність сучасного світу.

Мовна інтеграція українських біженців у польське суспільство супроводжується численними викликами, що впливають на їхню ідентичність і соціальне становище. Велика частина українців у Польщі стикається з труднощами адаптації, особливо через мовні бар'єри та обмежений доступ до освіти та роботи. Освітні інституції відіграють критичну роль у процесі адаптації, пропонуючи спеціальні програми для українських дітей, що включають викладання польської мови та підтримку у вивченні української програми.

Українські біженці у Польщі стикаються з численними викликами, які впливають на їхню ідентичність та процес інтеграції. Важливим аспектом є підтримка їхньої культурної та національної ідентичності, що зокрема відіграє велику роль у шкільному середовищі. Польські школи впроваджують особливі програми для українських дітей, спрямовані на збереження української мови та культури, при цьому намагаючись інтегрувати їх у польське суспільство [1].

Окрім освітніх зусиль, багато українців зазнають складнощів через правові та регуляторні бар'єри, особливо після повернення з візитів в Україну. Це може ускладнювати процес відновлення їхнього статусу та інтеграцію у польське суспільство, збільшуючи відчуття ізоляції та відчуженості [3].

Спільноти та волонтерські організації в Польщі відіграють значущу роль у підтримці українських біженців, зокрема надаючи житло, засоби до існування та психологічну підтримку. Важливо, щоб така допомога включала комплексні заходи, спрямовані на вирішення правових питань, оскільки це сприяє безпеці та добробуту біженців, дозволяючи їм відчувати себе більш захищеними та інтегрованими у нове суспільство [3]. Дозвольте зосередити вашу увагу на п'яти ключових аспектах:

1. Польські школи не використовують спеціальні освітні програми для українських дітей, що не дозволяє зберігати українську мову та культуру, а й не сприяють інтеграції в польське суспільство.

2. Багато українських біженців зустрічають складнощі після повернення з візитів до України, особливо у відновленні свого статусу. Ці бар'єри можуть збільшувати відчуття ізоляції і відчуженості, тому підтримка у розумінні та навігації в цих правових питаннях є критично важливою.

3. Місцеві спільноти та волонтерські організації в Польщі надають незамінну підтримку, забезпечуючи житло, засоби до існування, та психологічну підтримку. Це допомагає біженцям адаптуватися і відчувати себе частиною суспільства.

4. Інтеграція включає забезпечення можливостей для українських біженців взаємодіяти з польським населенням через культурні, соціальні та освітні заходи. Це сприяє взаєморозумінню та зменшує культурні бар'єри.

5. Забезпечення доступу до психологічної підтримки є важливим для допомоги біженцям у вирішенні стресу, тривоги та інших емоційних труднощів, пов'язаних з міграцією та адаптацією до нової країни. Це також допомагає їм підтримувати стабільність у їхньому особистому і сімейному житті.

На основі зібраних даних та аналізу, можна зробити наступні висновки:

По-перше, забезпечення доступу до освіти на рідній мові в поєднанні з інтеграцією в місцеву освітню систему сприяє збереженню культурної ідентичності українських біженців та їхній адаптації у новому середовищі. Це підкреслює важливість розробки багатомовних та культурно-чутливих освітніх програм.

По-друге, відновлення правового статусу після повернення з візитів до України виявляється серйозною проблемою для біженців. Це підсилює необхідність поліпшення правових процедур та підтримки, з метою зменшення адміністративних перешкод.

По-третє, активна участь місцевих спільнот та волонтерських груп у підтримці біженців не тільки сприяє їх матеріальному забезпеченню та психологічній підтримці, але й є важливим для культурної інтеграції та соціального прийняття.

Література:

1. The New Humanitarian (2023), <https://www.thenewhumanitarian.org>
2. Respect International (2023), <https://respect.international>
3. International Rescue Committee (2023), <https://www.rescue.org>
4. Заїчко, В. В. (2023). Ідентичність та демократичні цінності в контексті концепції відкритої освіти. Демократичні цінності в освіті: виклики та можливості в епоху пост-правди, 20-22.

ІВАНЕЦЬ Наталя

*доктор філософії у галузі 033-філософія,
завідувачка лабораторією,
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова
(м. Київ, Україна)*

АДАПТАЦІЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ ДО ВИКЛИКІВ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

У контексті філософії освіти постмодернізму, сучасний освітній ландшафт набуває нових вимірів, оскільки ми стикаємося з неперервною трансформацією інформаційних потоків і культурних взаємодій. Постмодерністська філософія освіти звертає увагу на розрив традиційних метанаративів і акцентує на множинності перспектив та відносності знань. Це відкриває шлях до більш гнучкої і критичної освіти, яка може адаптуватися до швидкозмінного інформаційного середовища, що є характерним для нашої епохи. З огляду

на виклики, що виникають у зв'язку з інформаційною війною, освітні інституції стикаються з необхідністю реформувати свої підходи, щоби виховувати особистостей, які можуть критично аналізувати і вибудовувати власні думки у контексті постійної інформаційної невизначеності.

В умовах постійного розвитку інформаційних технологій і зростання глобалізації, громадянська освіта набуває нових вимірів і викликів, особливо через вплив інформаційної війни. Перший із ключових аспектів цього впливу – це формування та маніпуляція громадянською свідомістю через медійні наративи. Сучасні інформаційні війни широко використовують інструменти пропаганди та дезінформації для впливу на громадську думку, що особливо відчутно серед молодого покоління. Це змушує громадян замислитися над власною здатністю критично оцінювати інформацію, виходячи з розуміння її джерел та прихованих мотивів.

Другий аспект зосереджується на зміні ролі освітніх інституцій в сучасному інформаційному просторі. Відповідаючи на виклики інформаційних війн, школи та університети вимушені переглядати свої освітні методики та підходи. Набуття навичок критичного мислення та медіаграмотності стає не просто бажаним, а вкрай необхідним елементом освітнього процесу. Ці навички допомагають студентам ефективно аналізувати інформацію, розпізнавати маніпулятивні техніки і будувати обґрунтовані аргументи, що є фундаментом для розвитку інформованого та відповідального громадянина.

Останнім, третім аспектом, є адаптація громадянської освіти до вимог глобалізованого інформаційного середовища. Глобалізація збільшує інтенсивність і швидкість інформаційних потоків, що виходять за рамки національних кордонів і впливають на локальні культурні та соціальні процеси. В цьому контексті, громадянська освіта має розвивати в студентів розуміння глобальних процесів та їхнього впливу на місцеві спільноти, забезпечуючи їм інструменти для ефективного аналізу та участі в міжнародних дискусіях та рішеннях, що формують сучасний світ.

З урахуванням обговорених аспектів інформаційної війни та її впливу на громадянську освіту, можна зробити висновок, що розвиток критичного мислення та медіаграмотності є необхідною умовою для формування здатності особистостей адекватно реагувати на сучасні виклики. Освітні інституції повинні активно включатися в процес вироблення і впровадження методик, що сприяють глибшому розумінню інформаційних процесів і зміцненню навичок критичного аналізу серед студентів. Це дозволить виховувати покоління, здатне не просто споживати інформацію, але й розуміти її походження, мету та вплив на суспільство.

На фоні глобалізації та технологічних інновацій важливість глобальної перспективи в освіті стає незаперечною. Громадянська освіта має відповідати викликам міжнародної інтеграції і культурного розмаїття, підготовлюючи студентів до ефективної участі в міжнародних дискусіях та рішеннях. Адаптація освітніх програм до потреб глобалізованого світу дозволить забезпечити виховання громадян, здатних сприймати і впливати на глобальні процеси, що є критично важливим для забезпечення стійкості і прогресу глобальних спільнот.

Література:

1. Іванець Н.В. Трансформація завдань громадянської освіти України в умовах збройної та інформаційної агресії Російської Федерації. Освітній дискурс: збірник наукових праць. Вип. 42(10-12), 2022. С. 44-56. DOI: 10.33930/ed.2019.5007.42(10-12)-5
2. Терепиший С. О. Сучасні освітні ландшафти. К.: «Фенікс», 2016, 309 с.

КУРТИЙ Олег

аспірант кафедри філософії, соціології та
політології імені професора Валерія
Скотного (н/к проф. Возняк В.С.),
Дрогобицький державний педагогічний
університету імені Івана Франка (м.
Дрогобич, Україна)

ДО ПИТАННЯ ПРО МІСЦЕ САМОПІЗНАННЯ У ВИХОВАННІ

За свідченням доксографів, на запитання «Що на світі є найтяжчим?» Фалес Мілетський відповів просто: «Пізнати самого себе». Сократ, як відомо, саме на цьому питанні акцентував увесь свій спосіб філософствування. «Пізнай самого себе» – напис на фронтоні храму у Дельфах. А ось В.В. Бібіхін інакше перекладає цей напис з старогрецької інакше: «Впізнай себе. Це ти».

У контексті цих зауважень самопізнання не варто тлумачити звужено – як зосередження на особливостях своєї самості, на здатностях, вміннях, уподобаннях, рисах характеру, звичках. Не треба самопізнання розуміти лише як певну інтроспекцію. Тут все набагато складніше.

Найважче, але й найпотрібніше для людини – *впізнавати себе у світі*. Де саме? У чужих, ворожих соціальних структурах чи інституціях? До речі, і в них також: вони – твій спотворений та вкрай відчужений образ. А де ж шукати та віднайти свій справжній образ, образ *самого себе справжнього*? У культурі, у класичній високій культурі як культурі високого. Уся така культура – для тебе і *про тебе*, саме про тебе, унікального і любимого. Тільки є одна умова: з нею *треба зустрітись*. І зустрічатись повсякчас. Суцільно. Дихати саме нею. І тоді виявиться, що музика Моцарта, Баха, Бетховена – постає способом саморуку, саморозгортання та інтонованості твоєї душі, без неї твоя – *сама твоя* – душа вже не може дихати. Дихати свіжим і справжнім повітрям духу. Твори світової літератури – це все про тебе. Твоє дзеркало. Ти бачиш себе в ньому з усіма своїми гріхами, недоліками, але – й достоїнствами.

Недаремно В.Г. Белінський, аналізуючи трагедію Шекспіра «Гамлет», зауважував, що Гамлет – це життя людське, це людина, це ви, це я, це кожен з нас... Ось саме до такого розуміння, до такого *переживання* має доводити учня кожна зустріч з культурою в освітньому процесі. Що, власне, і постає вихованням як таким.

За такого розгортання справи ти *впізнаєш себе у світі людини, пізнаєш себе* – ще не знайденого, незавершеного, але такого, що крок за кроком набуває образу і подоби людської. Стаєш у мученицьких спробах такою людиною. І цей процес – невичерпний. Саме тут відкривається нам істинна безконечність – буття і самого себе.

Однак може виникнути досить складне запитання. Виховання як живлення духом починається з перших моментів народження дитини. І якщо виховання тлумачити к самопізнання, то *хто* ж насправді пізнає (впізнає) себе з самого початку онтогенезу, адже ще не сформувалось власне «я»? Спробуємо поміркувати над цим.

Дитинка – новонароджене немовля – сприймає оточуючий її світ лише в міру *власної активності*. При цьому її активність, як це не парадоксально, є відверто знаряддєвою. Тобто – суто *людською*, не тваринною. Найближчі дорослі постають життєво необхідними *органами* (і в цьому сенсі – знаряддями) її, дитинки, життєдіяльності, якими вона досить активно керує, спочатку для забезпечення своїх суто вітальних нужд. Одразу ж утворюється певна спільність, «*освітня спів-буттєва спільність*» (тут і спів-буття, і справжня *подія*, щось гранично значиме), якщо вжити вдалий концепт відомого психолога В.І. Слободчикова. І в контексті цієї спільності дитина крок за кроком освоює, розпредметнює специфічно людські

форми, способи спілкування і діяльності, вона *зріднюється* з ними. Вони одразу ж перекидаються «назовні», крізь них і саме ними дитинка бачить речі і ситуації. Цей процес невинний, безперервний, кумулятивний. Саме так, у процесі *спільно-розподіленої діяльності* (концепт культурно-історичної школи у психології) й відбувається формування суб'єктивності, людської душі. Хіба це не самопізнання? Хіба це не виховання?

Якщо ж істотність виховання тлумачити як деяку «соціалізацію» (як адаптацію індивіда до цінностей і норм існуючого соціуму), то жодного самопізнання ми не побачимо. Лише засвоєння чогось зовнішнього, чужого, якому треба підкорюватись. Якщо ж виховання вбачати у засвоєнні тих чи інших «цінностей», то яким чином у їх змісті можна побачити своє, віднайти себе? Перебування чогось у статусі «цінності» не передбачає розпізнання «ти-подібного» та «воно-подібного» буття, якщо вживати терміни філософії Мартіна Бубера. Адже самопізнання відбувається лише за ситуації *зустрічі* з «ти». Не адаптації, не підкорення, а саме *зустрічі*, де працює не логіка причиновості, детермінізму, а все трапляється як *одкровення*. Одкровення змісту певної реальності, у якому ти впізнаєш самого себе.

Річ у тім, що людина з самого свого народження *саму себе* «знаходить» *поза собою*, поза своїм тілом – у по-людськи влаштованому світі стосунків і речей, обставин і ситуацій. І те, що було «поза собою», стає своїм, о-своєним, стає собою. Для дитинки *зустріч* (за М. Бубером) зі світом так чи інакше стає *зустріччю з собою*. Саме це й є, на наше переконання, найбільш істотним, важливим у процесі виховання.

Зазвичай розводять навчання і виховання – ніби це якісь різні процеси, які, звісно, треба тримати у єдності. Проте головне у навчанні – вчитися бути людиною, ставати людиною. А по суті це й виступає вихованням. Вихованням як навчанням, навчанням як вихованням. Якщо пригадати слушну думку Мартіна Гайдеггера, то виходить, що вчитися аж ніяк не означає певним чином поповнювати багаж знань, озброюватися корисною для подальшого життя інформацією, а вирушати в путь, протягом якого *наші справи та вчинки* (тобто *вся наша природа, істота*, а не просто свідомість, інтелект) *приводиться у відповідність*. З чим? – А з тим, що для нас у тому чи іншому випадку *звернене за істиною*. Тобто приводити себе у відповідність не просто з чимось зовнішнім, покладеним перед нами, а з таким якимось дивним, загадковим, яке мало того, якось звернене до нас, *звертається до нас*, а й здійснює це «за істиною», за *своєю істиною*.

Таким чином, той зміст, із яким індивід має привести себе у відповідність у процесі виховання, обов'язково повинен бути *зверненим* до суб'єкта. Якщо такого звертання (з боку змісту) немає, то виховання виглядатиме простою адаптацією до чогось суто зовнішнього. Але й потрібне *звертання з боку самого суб'єкта*, інакше зміст не увійде у самі структури його душі, не зачепить істотні виміри його натури. На нашу думку, подібне звертання до зверненого до нас повинно бути притаманне і вихователю, і вихованцю. Це має бути спільність, *єдність у звертаннях*. Лише тобі може відбутися *зустріч* із тим, що повинно проникнути в душу, зачепити душу. Тому потрібно йти назустріч, бути готовим до зустрічі зі суттєвим, істотним (а не просто прагматично корисним) щоб, власне, **зустрітись із самим собою**.

Тільки таким чином можна піднятися над собою, *зростати*, зустрічаючись із самим собою ще невідомим, не знайденим. Тут – і тільки тут – може відбуватися самозміна, без якої й відсутнє виховання як таке. Само-виховання й є саме вихованням. Талант та мистецтво вихователя полягає виключно у доведенні виховної ситуації до подібного розгортання.

Взагалі виховання – якщо й наука, то не в звичайному сенсі. Швидше воно постає справжнісіньким мистецтвом. Недаремно відомий педагог та письменник Симон Львович Соловейчик називає педагогіку *наукою про мистецтво виховання*.

Виховання повинно бути **доведене до само-пізнання**. Власне, воно має і з цього починатися. Скажемо наступним чином: виховання має йти вглиб, *заглиблюватись* до самопізнання.

Філес Мілетський, за свідченням доксографів, на запитання «Що у світі легше за все?» відповів: «Давати поради іншим». Саме такою – вкрай *полегшеною* – й є наша звичайна позиція у вихованні: даємо поради, робимо зауваження, читаємо нотації, напучуємо, повчаємо. А ось великий Гете якось зауважив, що йому вкрай ненависним є все те, що тільки повчає, а не збагачує і не розширює його діяльність. Варто пильно вслухатись в думку мудрої людини. Справжнє виховання, виховання за своєю істиною є там і тоді, коли відбувається *розширення і збагачення* діяльності людей, причому таке збагачення і розширення, яке супроводжується неодмінним *впізнанням самого себе* у нових змістах, у нових реаліях, у нових творах, у нових ситуаціях. Впізнанням себе, пізнанням себе, віднаходженням себе. Адже дитина прагне усюди бути вдома (таке прагнення М. Гайдеггер називає ностальгією). Отже, завдання вихователя полягає насамперед у тому, щоб створювати для дитини ситуації (і відчуття) перебування у власній домівці, розширюючи її крок за кроком до цілого світу, світу людини. Людський світ у багатоманітності своїх вимірів має бути саме *домівкою людини*.

Повчальне ж виховання безперечно є *ненависним* для дитини, для юнака – зрештою, для будь-якої людини. Таке «виховання» сприяє розлюдненню людини, її псуванню. Воно розбещує насамперед самого вихователя.

МЕЛІКОВА Оксана

аспірантка, Черкаський державний
технологічний університет
(м. Черкаси, Україна)

УМОВНІСТЬ ТЕОРІЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ

Людське суспільство постійно опікується перерозподілом ресурсів, прав та обов'язків. Зміни в пріоритетах суспільних цінностей, технологічний прогрес, зміни в економіці та культурних перетвореннях актуалізують питання соціальної справедливості як базового поняття для вирішення цих проблем. На принципі справедливості формувалось ще римське право і зараз він є фундаментальним принципом сучасної правової системи та служить критерієм оцінки поведінки індивіда.

О. Гьоффе визначав справедливість як вигоду для кожного [1], а право передбачає виграв однієї сторони, відповідно інша – програє. Тому посилання на принцип справедливості у практичному застосуванні в юридичній сфері є здебільшого вибірково доречним і умовним. Саме тому існує тренд медіації на основі вивчення інтересів сторін. Адже саме в такий спосіб можливо охопити більш широку область індивідуальної ситуації з обох сторін і саме це дозволяє знайти рішення прийнятне і вигідне для кожної сторони. Відповідно, застосовуючи медіацію у правовій системі, можна практично досягти втілення принципу справедливості на практиці.

Умовність поняття справедливості, як міру відповідності між правами і обов'язками індивіда в суспільстві, на нашу точку зору, підкреслює той факт, що індивід одночасно може мати різні соціальні ролі. Кожна з цих ролей може мати свій, окремий, відмінний від інших ціннісний і економічний контекст. Тому інтерпретація справедливості з певних етичних стандартів, щодо кожної окремо взятої ролі може мати різнонаправлені вектори. Різноманітність ролей, контекстів, приналежності індивіда до певних соціальних груп підкреслює багатогранність поняття справедливості, а тлумачення і застосування справедливості, як критерію з огляду на одну з ролей індивіда, погляд на ситуацію через призму певної ролі.

Об'єктивність поняття справедливості може розглядатися за суспільною домовленістю про те, що вважається справедливим або несправедливим, або за об'єктивними критеріями (універсальність, рівність перед законом, відсутність дискримінації, можливість усім

громадянам отримати справедливе рішення), може забезпечуватися через незалежність судів та їх здатність до об'єктивного розгляду справ та врахування інтересів усіх сторін у справедливому процесі і рішенні. Тобто об'єктивність справедливості забезпечується наявністю умов. Це може підтверджувати природу умовності справедливості як поняття.

Також умовність принципу справедливості підкреслюється першочерговою нерівністю позицій індивідів. Це відображається в їх стартових соціально-економічних і соціально-культурних базових умовах розвитку. Різність стартових потенціалів індивідів посилюється з часом через отримання різних освітніх можливостей. Система освіти спрямована на доведення суспільству своєї результативності і впливовості (оцінки, рейтинги як учня, так і закладу), тому вона зацікавлена більше вкладатися в учня з вищим рівнем потенціалу. Гроші, соціальне походження, зв'язки виступають каталізатором посилення стратифікації суспільства через засади соціальної нерівності.

Відповідно до нашої точки зору, тільки індивідуальний підхід, що базується на потенціалі індивіда та його ціннісному наборі, може привести дослідників до висновків щодо функціонування і розвитку спільнот.

На наше переконання, найціннішим ресурсом, з огляду його обмеженості, є час, який індивід проживає в освітньому закладі. Освіта спрямована на набуття індивідом знань, навичок, уявлень, що розширяють його можливості. А індикатором ефективності освітнього закладу може служити рівень знань за одиницю часу. Тобто якщо у здобувача освітніх послуг більш високий рівень базових знань, то він повинен засвоювати нові знання на вищому рівні ніж ті, у кого не сформована база знань. В такий спосіб відбуватиметься економія ресурсів та зменшення умовності принципу справедливості. Хоча, на перший погляд, здається, що в короткостроковій перспективі відбувається розділення суспільства, то в довгостроковій перспективі, послідовне формування і нагромадження знань в учнів дасть позитивний ефект підвищення продуктивності педагогічної праці і реальну можливість рівності освітніх шансів для здобувачів освітніх послуг з нерівних соціальних груп.

Підхід рівності встановлює додаткові бар'єри у вигляді «топтання на місці», обмежує час реалізації потенціалу особистості, а сегментація за рівнем знань нівелює базову нерівність і надає можливість індивіду реалізувати природний потенціал.

На нашу думку, модель обов'язкової середньої освіти має змінитися з потокової до сегментованої. Тому на першому рівні має вивчатися потенціал індивіда, а далі, відповідно до його здібностей, мають надаватися державою кілька шляхів максимальної реалізації здібностей особистості. Звичайно, потрібно передбачити можливість горизонтального переходу між сегментами. У такий спосіб на вході до інституцій, що надають вищу освіту і формують інтелектуальний потенціал нашої країни, будуть вмотивовані індивіди з високим рівнем інтелектуального потенціалу.

За нашим уявленням, система освіти може стимулювати удосконалення законодавчої бази адаптуючи її до змін в суспільстві та відповідно до вимог ринку праці. Тож чим краще закони будуть регулювати освітні процеси, тим ефективніше зможе функціонувати система освіти, забезпечуючи високу якість навчання та підготовку фахівців, а значить і сприяючи розвитку суспільства.

У нашому розумінні, застосування принципу справедливості доречно взяти за основу при формуванні законодавчої бази, як каркаса державності. Рівність прав і обов'язків незалежно від раси, національності, релігії, соціального статусу дозволить вибудувати стабільну і впорядковану державу. Аби цей каркас був стійкий і міцний, законодавчо-нормативна база має застосовуватись до кожного компонента державно-суспільних відносин. Ми вважаємо, що потрібно якнайшвидше впорядкувати прогалини у правових відносинах між урядом та громадянами, політичних відносинах при ролі і форматі участі громадян у формуванні та впливах на державні рішення, взаємодію між різними соціальними групами, між урядом та економічними об'єктами.

Дж. Роулз у 1971 році зробив спробу впорядкування справедливого розподілу ресурсів у суспільстві на основі концепції Суспільного договору. На нашу думку, умовність його гіпотези обумовлена помірною нестачею ресурсів сторін договору і відображає лише обмежену частину індивідів. Відповідно до цього, значна частина суспільства, що залишається поза рамками середньостатистичних потреб індивіда, відчуває несправедливість стосовно себе.

Отже, попри умовність «Теорії справедливості» Дж. Роулза [2], принцип справедливості є базовим в державотворенні для забезпечення стабільності і гармонійного розвитку суспільства. Застосування принципу справедливості до формування людського капіталу та розширення можливостей набуття знань можуть сприяти зменшенню нерівності різних груп населення.

Література:

1. Höffe O. *Gerechtigkeit EINE PHILOSOPHISCHE EINFÜHRUNG*. / Otfried Höffe. – München: C.H.Beck, 2010. – 127 с.
2. Rawls J. *A Theory of Justice* / John Rawls., 1971. – 624 с.

ПЕДЧЕНКО Максим

*аспірант, Український державний
університет імені Михайла Драгоманова
(м. Київ, Україна)*

ВІД ЦІННОСТЕЙ ДО ВІРТУАЛЬНОСТІ: СОЦІАЛЬНО- ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ АКСІОЛОГІЧНИХ ЗМІН У МЕРЕЖЕВОМУ СУСПІЛЬСТВІ

У сучасному світі швидкі технологічні зміни суттєво впливають на структуру соціальних взаємодій та ціннісні орієнтації особистості. В контексті мережевого суспільства, аксіологічний вимір зазнає особливих трансформацій, які вимагають глибокого філософського аналізу. Центральним питанням є те, як цифрові технології реформують традиційні цінності та як нові медійні практики формують нові типи соціальних зв'язків. Вивчення цих змін є критично важливим для розуміння сучасних соціальних процесів та для формулювання ефективних стратегій соціального розвитку в умовах глобалізації та цифровізації.

З огляду на розгортання аксіологічних викликів у мережевому суспільстві, стає актуальним звернення до концепцій соціальної конструкції реальності та медіатизації. Теза про соціальну конструкцію вказує на те, що мережеві технології не лише спрощують комунікаційні процеси, але й активно участвують у формуванні нових ціннісних систем. У цьому контексті, медіатизація виступає як механізм, через який цифрові медіа трансформують культурні та соціальні норми, постійно модулюючи спосіб, яким індивіди взаємодіють з реальністю. Це породжує феноменів мережевої ідентичності та цифрової агентності, що вимагають нових філософських підходів для їх аналізу.

На тлі цих трансформацій, виникає питання про взаємовплив між автентичністю і віртуальною представленістю особи. Концепція діалектики між імманентним та трансцендентним в контексті мережевої взаємодії відкриває нові перспективи для філософського осмислення. Віртуальність може бути розглянута як новий арена для реалізації ціннісних орієнтацій, яка водночас може зміцнювати, так і руйнувати традиційні форми автентичності. Завдання сучасної філософії полягає у тому, щоб вивчити, як віртуальні ідентичності інтегруються або конфліктують зі звичними способами взаємодії, що визначають наші суспільні та особистісні цінності.

В рамках аксіологічного аналізу мережевого суспільства, важливо також розглядати етичні аспекти використання цифрових технологій. Це включає питання приватності,

діджиталізації міжособистісних взаємин і впливу на психологічне благополуччя індивідів. Етична рефлексія в контексті мережевої культури вимагає осмислення того, як технології можуть сприяти збереженню гуманістичних цінностей у світі, де інформаційна переважаність та цифрова надмірність часто призводять до дезорієнтації та відчуження.

Теоретичний фундамент для такого аналізу може бути покладений на основі критичної теорії, особливо з використанням думок Теодора Адорно [1] та Макса Горкгаймера [2] про культурну індустрію, адаптовані до контексту мережевої культури. Критичний підхід дозволяє ідентифікувати як потенційно освітні та емансипаторні можливості, так і ризики маніпуляцій та владних зловживань, що характерні для цифрового простору. Ця дуалістичність потребує глибокого розуміння механізмів медіатизації та їх впливу на суб'єктивність та культурні динаміки.

Врешті, практичне застосування цих теоретичних засад вимагає вивчення конкретних прикладів та кейсів використання технологій у різних культурних та соціальних контекстах. Аналізуючи як глобальні, так і локальні практики, можна краще зрозуміти, як мережеві інтеракції реформують ціннісні орієнтації та соціальні структури. Цей мультидисциплінарний підхід не тільки розкриває різноманітність аксіологічних перетворень, але й допомагає формулювати стратегії, які могли б збалансувати технологічні інновації з ціннісними пріоритетами сучасності.

Література:

1. Адорно Т. Теорія естетики / Пер. с нім. П. Таращука. Київ: «Основи», 2002. 518 с.
2. Горкгаймер М. Критика інструментального розуму / Переклад, передмова та післямова Култаєва Марія. Київ: ППС 002, 2006. 282 с.

ЮВСЕЧКО Ярослав

*кандидат філософських наук, доцент,
Хмельницький університет управління та
права імені Леоніда Юзькова
(м. Хмельницький, Україна)*

МАКАРТЕЦЬКА Валентина

*здобувачка першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти, Хмельницький університет
управління та права імені Леоніда Юзькова
(м. Хмельницький, Україна)*

ОБҐРУНТУВАННЯ МОРАЛЬНИХ ПРИНЦИПІВ У СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Україна, як країна з багатовіковою історією та різноманітним культурним спадком, стоїть перед викликом забезпечення сталого розвитку суспільства. Важливим аспектом цього процесу є формування та обґрунтування моральних принципів, які визначають правила поведінки та взаємодії між людьми.

Аналіз та обґрунтування ключових моральних принципів у сучасному українському суспільстві з метою забезпечення його сталого розвитку.

Суспільство – це соціальна система, яка включає людей та їх об'єднання, у процесі взаємодії яких виникають відносини, що потребують упорядкування, яке здійснюється завдяки спеціальним регуляторам (рис. 1).

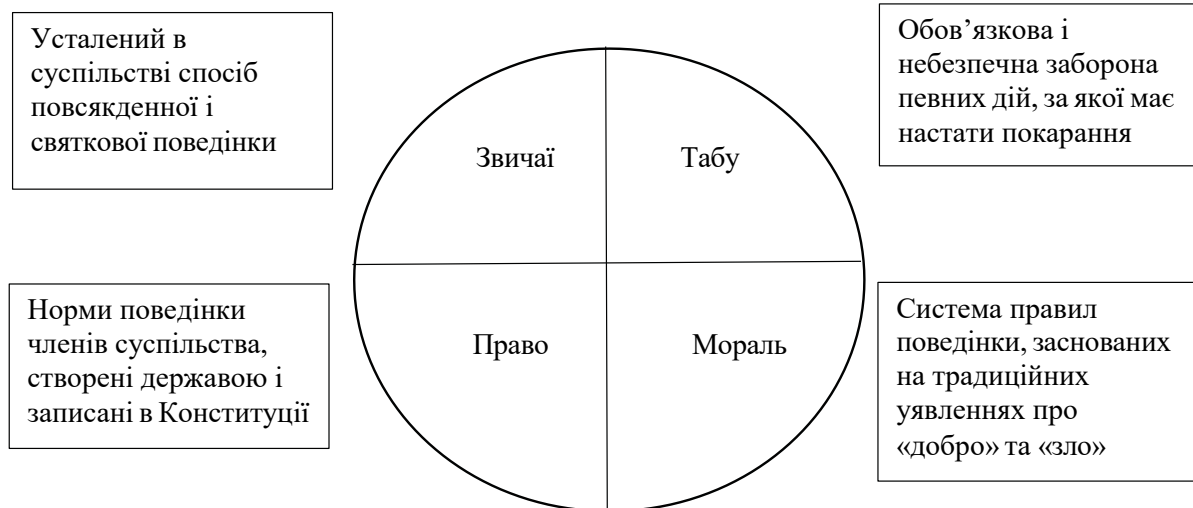

Рисунок 1. Табу, мораль, звичаї та закон: спільне і відмінне.

Примітка: складено автором на основі [3].

Для забезпечення сталого розвитку сучасного українського суспільства необхідно провести аналіз та обґрунтування ключових моральних принципів, які лежать в основі його функціонування. Розглянемо деякі з цих принципів:

- **справедливість** – передбачає рівність перед законом та рівність можливостей для всіх громадян. Українське суспільство повинно базуватися на принципі справедливості, яка визначає розподіл ресурсів, можливостей та вигоди;
- **відповідальність** – означає, що кожен член суспільства повинен нести відповідальність за свої дії та прийняті рішення;
- **толерантність** – українське суспільство є мультикультурним та різноманітним, тому важливо виявляти повагу до різниці у поглядах, культурі та ідентичності. Толерантність сприяє побудові гармонійних відносин між представниками різних соціокультурних груп;
- **солідарність** – цей принцип передбачає підтримку та допомогу один одному в складних життєвих ситуаціях. Розвиток солідарності сприяє зміцненню й підтримці тих, хто знаходиться у вразливому становищі.

Ці принципи створюють основу для побудови справедливого, демократичного та гармонійного суспільства, в якому кожен член має можливість розвиватися й реалізувати свій потенціал.

Вже багато століть філософи та правознавці досліджують мораль як головний соціально значущий регулятор суспільних відносин, адже саме моральні норми мають суттєвий вплив на суспільство, визначають напрям його розвитку.

Держава має велике значення у формуванні та підтримці моральних принципів у суспільстві. Законодавство, соціальні програми та політика в сфері освіти та культури повинні сприяти розвитку морально свідомого суспільства. Крім того, громадські організації та ініціативи громадян можуть відігравати важливу роль у популяризації моральних цінностей та принципів серед населення.

Моральні цінності та принципи визнаються важливими для забезпечення стабільності та розвитку суспільства. Розуміння та впровадження цих принципів сприятиме побудові справедливого, толерантного та гармонійного суспільства в Україні.

Сучасне українське суспільство стикається з рядом викликів, які покладають під сумнів моральні принципи та цінності. Глобалізація, технологічний прогрес, економічні та політичні кризи – усі ці фактори впливають на моральну свідомість суспільства. Однак вирішення цих проблем можливе шляхом зміцнення моральних принципів та активної підтримки моральних цінностей на рівні кожного індивідууму.

Моральні принципи виступають основою для взаємодії між людьми у суспільстві. Справедливість, відповідальність, толерантність, чесність – це лише декілька з ключових принципів, які регулюють взаємини між індивідами та групами. Наприклад, справедливість вимагає розподілу ресурсів та можливостей відповідно до потреб кожного члена суспільства.

Формування моральних принципів у сучасному українському суспільстві є складним та багатогранним процесом, що відбувається під впливом різноманітних факторів. Сім'я, освіта, релігія, мас-медіа та соціальні інституції відіграють важливу роль у формуванні моральних цінностей.

Література:

1. Духовність особистості – основна цінність демократичного суспільства / М. Пірен, В. Ребкало // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. - 2011. - № 2. - С. 228-236. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadu_2011_2_32
2. Кисляк Л. Н. Відображення норм моралі в Конституції України. С. 51–59.
3. Огієнко І. Українська культура. Коротка історія культурного життя українського народу. Київ : Фірма «Довіра», 1992. 141 с.
4. Філософія: Навч. посібник / І. Ф. Надольний, В. П. Андрущенко, І. В. Бойченко та ін.; за ред. І. Ф. Надольного. – К.: Вікар, 1999. – 624 с.
5. Ягупов В. В. Морально-психологічне забезпечення. Курс лекцій. К.: Київський університет ім.Т. Г. Шевченка, 2002. – 349 с.
6. Суперечності взаємодії моралі і права в сучасному українському суспільстві : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 30 трав. 2019 р. / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. – Харків : Право, 2019. – 200 с.

СЕКЦІЯ 3 ФІЛОСОФІЯ МОВИ

BILASYK Olha

*Étudiante de l'école privée
de Mlle Veronika Fedotova (Paris, France)*

PRYKHODKO Olena

*Maître de conférences,
Département de traduction et de langues
étrangères, Université technique nationale de
Kherson, Khmelnytsky (Kherson, Ukraine)*

PARTICULARITES D'APPRENTISSAGE DE LA LANGUE FRANÇAISE EN FRANCE

La langue française est l'une des langues les plus populaires au monde et l'une des langues officielles de l'Union européenne. Elle possède un grand nombre de dialectes et d'accents, ce qui la rend assez difficile à étudier. Pourtant, ce sont les particularités de la langue française qui la rendent si charmante et intéressante à apprendre.

L'une des principales caractéristiques de la langue française est **sa sonorité**. Le français est une langue mélodique et rythmique, ce qui lui donne un attrait esthétique et une sensation de légèreté. En raison de sa sonorité, le français est considéré comme l'une des plus belles langues du monde.

La deuxième particularité de la langue française est représentée par **sa grammaire**. La grammaire de la langue française est assez complexe et contient un grand nombre de règles et d'exceptions. Par exemple, en français, il existe deux façons différentes de former les pronoms du pluriel, un grand nombre de verbes irréguliers et des règles complexes pour l'utilisation des prépositions. Cependant, connaître la grammaire correcte est très important pour l'étude et l'utilisation efficace de la langue française.

La particularité suivante de la langue française est représentée par **la richesse du vocabulaire**. Le français contient un grand nombre de mots du latin, du grec et de l'allemand. C'est ce qui vous permet d'exprimer une variété d'idées et de concepts. La richesse du vocabulaire français vous permet de l'utiliser pour exprimer des idées et des concepts complexes. De plus, le français contient de nombreux idiomes et expressions qui font partie intégrante de la culture et des traditions françaises.

Une autre caractéristique importante de la langue française est **sa prononciation**. Le français contient de nombreux sons qui diffèrent de ceux de la majorité des autres langues européennes. Par exemple, le français a beaucoup de voyelles nasales qui sont difficiles à prononcer pour les gens qui ne sont pas habitués à ces sons. Cependant, une prononciation correcte est très importante pour comprendre et être compris dans la conversation en français.

De plus, le français a **un grand nombre de dialectes et d'accents**, qui peuvent varier selon la région où vous vous trouvez. Par exemple, le dialecte du français utilisé à Paris peut différer du dialecte utilisé à Bordeaux ou à Dijon. Par conséquent, si vous prévoyez de voyager en France ou de vivre en France, il vaut mieux de vous familiariser avec différents dialectes et accents pour comprendre les habitants.

Enfin, une autre particularité de la langue française est **son utilisation dans les organisations internationales et les structures gouvernementales**. Le français est l'une des langues officielles de l'ONU et de l'UE, ainsi que la langue de la diplomatie et de la communication internationale.

Cela signifie que la maîtrise du français peut être utile pour les carrières dans les organisations internationales et les structures gouvernementales.

Toutes les particularités susmentionnées suggèrent que le succès de l'apprentissage du français dépendra des approches et des techniques utilisées pour cela, et de l'environnement dans lequel l'étudiant se trouve. La bonne approche envers l'apprentissage facilitera le processus lui-même, et l'environnement dans lequel l'étudiant se trouve et communique avec des locuteurs natifs vous permettra de le maîtriser rapidement.

L'apprentissage de la langue française se passe plus simplement lorsque vous êtes directement dans le pays et vous communiquez tous les jours avec des locuteurs natifs. Pour cela, il existe des écoles spécialisées et des centres de formation en France. Vous pouvez également entrer à l'université et tenter vos chances. Pourtant, rester dans la société et communiquer tous les jours avec les Français, tout en voyageant dans la ville ou le pays, en faisant les courses dans les centres commerciaux, le repos et une pause-café donne le plus grand effet. Notez que l'écoute et l'analyse de chansons françaises, le visionnage de dessins animés et de films en français sur la plateforme, telle que Netflix, aident également à étudier.

À titre d'exemple, on donne notre propre expérience d'apprentissage de la langue dans l'école française privée de Mlle Veronika Fedotova. Le directeur de l'école est une femme, qui vit en France depuis de nombreuses années et enseigne selon sa propre méthode.

L'apprentissage de la langue se déroule en ligne et en présentiel en utilisant un format d'exercice très différent. Les cours à l'école ont lieu quatre fois par semaine, où les élèves lisent beaucoup, communiquent entre eux, écoutent des dialogues, des chansons, des histoires, regardent des vidéos, puis répondent aux questions. Les leçons offrent différentes situations de vie dans lesquelles les étudiants peuvent se retrouver en France, ils les discutent entre eux. Il s'agit, par exemple, d'envoi d'une lettre, de réception d'un colis à la poste ou à la banque, du règlement des factures de services publics, du transfert des fonds, de la visite à l'hôpital et de communication avec le médecin, etc. Après avoir proposé des situations différentes, on construit un dialogue.

En regardant la vidéo, on analyse obligatoirement les actions qui étaient là. Après l'écouté des textes audios, on répond aux questions (vrai / non). On analyse le contenu des chansons.

De plus, on écrit des dictées et analyse la grammaire avec l'exécution des tâches. Une fois par semaine, on a une visite obligatoire dans divers établissements (magasins, musées, bureaux de poste, ateliers) et cafés, où on met en pratique nos connaissances. Sur chaque sujet, on réalise des tests et effectue des tâches à la maison, puis on les discute en classe.

Les sujets sur lesquels on travaille concernent les diverses situations de la vie.

Les devoirs, par exemple, comprennent les tâches suivantes :

1. Lire un livre ou une œuvre, selon le niveau de connaissance de la langue, le traduire et le répéter (prendre un petit passage et le discuter) ;
2. Effectuer des exercices de grammaire ;
3. Écouter l'enregistrement audio, puis analyser le texte (habituellement une chanson) ;
4. Écrire un texte (dialogue ou histoire, déroulement de la journée, vacances ; une fois étant petit, dans un magasin ; lettre à un travailleur social, etc.).

Par conséquent, la langue française présente de nombreuses particularités qui la distinguent des autres langues européennes. C'est l'une des plus belles langues du monde, avec une histoire et une culture riche. L'apprentissage du français peut vous aider non seulement à acquérir de nouvelles connaissances et compétences, mais aussi à élargir vos horizons, à comprendre la culture et les traditions de la France et de la communauté française à travers le monde. La langue est plus facile à apprendre si vous étudiez tous les jours pendant au moins 1 heure. Il est primordial d'écouter la radio, de regarder diverses vidéos et, si possible, de communiquer avec les médias. *Il est important de se rappeler que le processus d'apprentissage d'une langue demande du temps, de la patience et de la persévérance, mais la connaissance du français peut être une expérience très enrichissante et intéressante.*

ПОДВОЙСЬКА Оксана

кандидат філологічних наук, доцент
в.о. зав.кафедри галузевого перекладу та
іноземних мов, Херсонський національний
технічний університет (м. Херсон,
м. Хмельницький, Україна)

АГАПІЄВ Владислав

здобувач другого (магістерського) рівня
вищої освіти за спеціальністю "Філологія",
Херсонський національний технічний
університет (м. Херсон, м. Хмельницький,
Україна)

ZUR FRAGE DES ÜBERSETZENS PHILOSOPHISCHER TEXTE

Zahlreiche Studien aus dem In- und Ausland haben sich mit dem Problem der Übersetzung philosophischer Werke und ihren verschiedenen Aspekten befasst. Es wurden mehrere Handbücher, Aufsätze und Sammlungen zur Übersetzung philosophischer Literatur in Fremdsprachen, einschließlich Englisch, zusammengestellt, einschließlich eine Vielzahl von Artikeln zu diesem Thema. Soweit uns bekannt ist, interessieren sich die ukrainischen Forscher für spezifischere Fragen der Übersetzung nur einzelner Aspekte oder Elemente philosophischer Literatur sowie spezifischen Vokabulars innerhalb einer bestimmten Denkrichtung – auf jeden Fall sind uns keine verallgemeinerten Werke zu den Besonderheiten der Übersetzung philosophischer Literatur als Monographien, Handbüchern, Essays usw. in der Ukraine bekannt, so dass wir hauptsächlich westliche, insbesondere englischsprachige Quellen für die Analyse der theoretischen Grundlagen dieses Problems verwenden.

Eine sehr sinnvolle und zugleich verallgemeinernde Beschreibung der Probleme, mit denen sowohl der Übersetzer als auch der Leser bei der Behandlung philosophischer Werke zu tun haben, finden wir im Vorwort von B. Cassin zur ukrainischen Übersetzung des französischen Wörterbuchs der europäischen Philosophie, das 2009 veröffentlicht wurde: *"Der Ausgangspunkt [für die Verfassung des Wörterbuchs] war eine Überlegung über die Schwierigkeiten bei der Übersetzung philosophischer Texte. Die Tatsache, dass wir von Unübersetzbarkeit sprechen, bedeutet nicht, dass diese Begriffe, Ausdrücke, syntaktischen und grammatischen Wendungen nie übersetzt worden sind oder nicht übersetzt werden können; unübersetzbar ist vielmehr, dass sie ständig (un)übersetzt werden. Es zeigt jedoch, dass ihre Übersetzung in eine bestimmte Sprache so problematisch ist, dass sie manchmal Entstehung eines Neologismus oder einer neuen Bedeutung für ein bereits vorhandenes Wort zur Folge hat: Dies ist ein Hinweis darauf, inwieweit sowohl einzelne Wörter als auch Begriffsnetze in verschiedenen Sprachen nicht übereinstimmen. ...hier stößt man auf eine unüberwindbare Kluft zwischen dem Vergessenen und dem neu Entdeckten: Phänomene ohne Äquivalente, fremde Entlehnungen, Dubletten, Lücken, "falsche Freunde des Übersetzers", verzerrte Bedeutungen, die in jeder Sprache die Kristallisation der Themen und die Spezialisierung des Zwecks bezeichnen"* [4, S. 284-290].

Das genannte Wörterbuch veranschaulicht deutlich eines der Hauptprobleme der Übersetzung sowohl in der Philosophie als auch bei der Übersetzung im Allgemeinen – das Problem der "Veränderlichkeit der Bedeutungen": Unter Berücksichtigung der Ideen verschiedener antiker Denker über die Natur der Übersetzung wird eine einfache Formel abgeleitet, dass aufgrund der Unterschiede in der terminologischen Basis, die auch chronologisch ausgedehnt wird, die Bedeutung in der Übersetzung verloren geht. Darüber hinaus erleichtert diese zeitliche Ausdehnung dem zukünftigen Leser das Verständnis des Textes nicht [4, S. 284-290].

Etwa dasselbe Problem, wenn auch in extremeren Ausprägungen, wird von dem Übersetzer J. Rée als "Obskurität" bezeichnet und wie folgt charakterisiert: *"Zunächst ist da das Problem der Unverständlichkeit. Philosophische Texte, obwohl sie vielleicht immer nach Zugänglichkeit suchen, sind als unverständlich zu bezeichnen. Laut Roman Ingarden, ... die traditionelle Formel für klassische philosophische Texte beinhaltet 'Segmente oder ganze Werke, die dem Verständnis unzugänglich sind. ...wir können Monate, Jahre oder sogar Jahrzehnte damit verbringen, über philosophische Argumente nachzudenken, aber am Ende müssen wir feststellen, dass "wir sie einfach nicht begreifen". Aber das Problem sind nicht unsere begrenzten kognitiven Fähigkeiten, das Problem ist ... dass der Text 'wirklich', 'objektiv' unverständlich ist"* [2, S. 226-227].

Als ein echter Beweis dieser Meinung kann ein Übersetzungskommentar von Malcolm Heath zur Übersetzung des 8. Kapitels des Aristoteles Werkes „Poetik“ ins Englische dienen: «67. No one knows what this paragraph means» – «67. Niemand weiß, worum es in diesem Absatz geht“ [1].

Viele Informationen und Sinninhalte in philosophischen Werken werden verschleiert, einerseits durch die Diskrepanz zwischen Realität, sozialem Hintergrund und literarischem Kontext und andererseits durch das Fehlen einer ganzen Reihe von Texten, die in der Vergangenheit geschrieben wurden, aber aus dem einen oder anderen Grund verloren gegangen sind. Die gleiche Argumentation findet sich zum Beispiel in der Monographie von Professor O. Kyryliuk, die der Übersetzung bestimmter Begriffe im Werk von Aristoteles gewidmet ist: *"Jede Übersetzung aus einer Sprache in eine andere, selbst moderner Texte, ist eine ziemlich schwierige Aufgabe, und diese Schwierigkeit wird nur noch größer, wenn der ursprüngliche philosophische Text mehr als zwei Jahrtausende alt ist. Außerdem sind viele antike philosophische Werke, und nicht nur diese, in fragmentarischer Form d. h. als Zitate aus dem Gesamttext vorhandenen, was die Rekonstruktion ihrer authentischen Inhalte auf der Grundlage des Gesamtkontextes recht problematisch macht"* [5, S. 3]. Er betrachtet auch die sich verändernden sozialen und kulturellen Realitäten im Kontext der Übersetzungskritik als ein Hindernis nicht nur für die korrekte Wiedergabe der Inhalte, sondern auch für das Verständnis dieser Inhalte vom Übersetzer: *"Veränderungen im soziokulturellen Kontext können dazu führen, dass der Übersetzer den Sinn eines antiken Textes so wiedergibt, wie er ihn selbst verstanden hat, weshalb beispielsweise Aristoteles der Vorwurf gemacht wird, er habe nicht einmal mehr Heraklit korrekt verstanden. Und ich möchte nicht überhaupt von der absoluten Modernisierung eines alten Textes von einem gegenwärtigen Übersetzer sprechen..."* [5, S. 3-4].

Die Unverständlichkeit in philosophischen Werken hat aber natürlich ihre besonderen Vorteile, die zum Teil der Attraktivität von Texten dienen. Ähnliche Einstellung finden wir auch bei J. Rée: *Und im Gegensatz zu anderen theoretischen Disziplinen kann in der Philosophie der Mangel an Verständnis die Voraussetzung dafür sein, dass ein Werk in den Rang eines Klassikers erhoben wird: Er deutet nicht auf einen Mangel an Bearbeitung des Textes hin, sondern vielmehr darauf, dass der Text ein tiefgründiges, sogar künstlerisches Zeugnis für grundsätzlich unlösbare Rätsel ist, die vollkommene Verkörperung der Verwirrung, in der die Philosophie gedeiht. Die Leser werden immer wieder zu dem Text zurückkehren, wie Bergsteiger, die einen schwierigen Felsen erobern... Wir verlieren viel mehr, als wir gewinnen, wenn wir alle Schwierigkeiten beseitigen und schließlich einen breiten Weg bahnen* [2, S. 227].

Dieses Problem verursacht auch das Problem der Übersetzung von Begriffen in der philosophischen Literatur. Es wird durch den stark intertextuellen Charakter philosophischer Werke verschärft, die wahrscheinlich von allen möglichen Literaturen in intertextuelle und sozial-textuelle Beziehungen am stärksten eingebunden sind. Darüber hinaus fallen Begriffe in der Philosophie möglicherweise nicht unter das klassische und allgemein übliche Verständnis des Konzeptes "Begriff", und zwar aufgrund ihrer eigenen Mehrdeutigkeit: Die philosophische Terminologie funktioniert auf besondere Weise – allgemein gebrauchte, bekannte Wörter können in den Werken verschiedener Philosophen völlig unterschiedliche Bedeutungen und Bedeutungsschattierungen (einschließlich emotionaler Bedeutungen – der andere Faktor der Nicht-Übereinstimmung) annehmen. Demgegenüber hat sich eine Vielzahl ursprünglich philosophischer Begriffe und Redewendungen in den allgemeinen Sprachgebrauch integriert, so dass das semantische Feld dieser

Redewendungen unscharf wird und es zunehmend schwieriger wird, die genaue Bedeutung eines Begriffs im Werk eines bestimmten Philosophen zu bestimmen: "[Philosophische Versuche der Terminologiebildung] ... haben sich der Kontrolle der Fachleute entzogen. Sie haben auf der Ebene des allgemeinen Wortschatzes eine Eigendynamik entwickelt, die in den verschiedenen Sprachen unterschiedlich ausgeprägt ist: von einer vollständigen Übereinstimmung zwischen solchen Wörtern kann keine Rede sein (wie zum Beispiel das englische "actuality" und das französische "actualité)" [2, S. 229].

Noch deutlicher wird diese Situation dadurch, dass einige Philosophen gleichwertige Wörter aus verschiedenen Sprachen verwenden, um unterschiedliche Begriffe zu bezeichnen. Ein klassisches Beispiel dafür sind die Begriffe "Esprit" und "Geist" in Nietzsches Werk "Die fröhliche Wissenschaft" (1882), obwohl sie eine gleiche Bedeutung ausdrücken können. Aber Nietzsche gebraucht "Esprit" mit dem positiven Konnotat und „Geist“ mit dem negativen in seinen Werken. Vgl.: **"Der esprit ungrisch."** – Die Griechen sind in allem ihrem Denken unbeschreiblich logisch und schlicht; sie sind dessen, wenigstens für ihre lange gute Zeit, nicht überdrüssig geworden, wie die Franzosen es so häufig werden: welche gar zu gerne einen kleinen Sprung in's Gegentheil machen und den **Geist der Logik** eigentlich nur vertragen...»; «Der gesellige Sinn der Griechen war bei Weitem weniger entwickelt, als der der Franzosen es ist und war: daher so wenig **esprit** bei ihren geistreichsten Männern, daher so wenig Witz selbst bei ihren Witzbolden, daher – ach!" [3].

Diese Zeilen weisen zum einen offensichtlich auf Nietzsches Frankophilie und zum anderen wohl auf seine negative Einstellung gegenüber dem Deutschen hin, da ein deutsches Wort verwendet wird, um einen negativen "Geist" im Gegensatz zur französischen Feinheit zu bezeichnen.

In der ukrainischen Übersetzung betrachten wir dieselben Inhalte, der Begriff *Esprit* bleibt unübersetzbar und der Begriff *Geist* ist durch das Äquivalent *Дух* wiedergegeben [6]. Die Nullübersetzung ist eine häufige und weit verbreitete Übersetzungsmethode der philosophischen Begriffe und vor allem der philosophischen Neologismen. In diesem Fall reproduziert eine solche Übersetzung die Funktionen des Originals: Durch "esprit", ein Fremdwort, vermittelte Nietzsche eine erhabene intellektuelle Atmosphäre, die bis zu einem gewissen Grad unerforscht war – die ukrainische Übersetzung folgt dieser Argumentation. Eine andere Erklärung sehen wir auch in der ganzen Natur der Entlehnungen – die aus anderen Sprachen entlehnten Wörter haben keine Motivation in der Empfängersprache, ihre Bedeutung beschränkt sich nur auf eine mögliche – entlehnte – Bedeutung, und die unterschiedlich interpretiert werden kann.

Im Allgemeinen war und ist die größte Schwierigkeit bei der philosophischen Übersetzung das Problem der "Obskurität" oder, wie wir diesen Begriff übersetzen, des "Unverständnisses": Das Verständnis, sowohl seitens des Lesers als auch seitens des Übersetzers, ist durch seinen natürlichen Abstand zum soziokulturellen Kontext des Originalwerks bedingt, da der zeitliche Abstand zwischen dem Werk und dem Empfänger mehr als ein Jahrhundert betragen kann. Zum Unverständnis trägt auch bei, dass im Laufe der Zeit eine Vielzahl philosophischer Texte verloren gegangen ist, die entweder als Übersetzungen oder als Fragmente des Originals in unsere Zeit hineinreichen oder sogar gänzlich verschwunden sind. Das Verständnis der philosophischen Literatur wird durch ihren stark intertextuellen Charakter auch nicht erleichtert: Philosophische Texte sind nicht nur in einem sozialen und kulturellen Kontext eingebettet wie jeder andere, sondern enthalten auch einen endlosen Dialog zwischen anderen Philosophen, den Phänomenen der Wirklichkeit und ganz allgemein dem gesamten Korpus der zu dieser Zeit in einer bestimmten Sprache verfügbaren Texte.

Literatur:

1. Aristotle, Poetics. Translated by Heath, Malcolm. London: Penguin, 1996.
2. Jonathan Rée, The Translation of Philosophy. New Literary History. Volume 32, Number 2, Spring 2001, pp. 223-257.
3. Friedrich Nietzsche, Die fröhliche Wissenschaft. LIWI Literatur- und Wissenschaftsverlag: 2023. 260 S.

4. Європейський словник філософій: Лексикон неперекладностей. Том перший. Київ: ДУХ І ЛІТЕРА, 2009. 576 с.
5. Кирилюк О. С. Переклад класичних філософських текстів як відкрита інтерпретація, У пошуках автентичного смислу - Співвіднесені. Логос. Етос. Даймон. Мить (πρός τι, Λογος, ἦθος δαίμων, εἰς αἴφνης – øjeblikket - Augenblick); монографія. Національна академія наук України; Центр гуманітарної освіти; Одеська філія. Київ, Одеса, 2022. 190 с
6. Ніцше Ф. Весела наука. / Пер. з нім. В. Б. Чайковського. Харків: Фоліо, 2020. 284 с.

КАРЧАК Лариса

*Комунальний заклад «Херсонський фаховий
коледж культури і мистецтв»
Херсонської обласної ради
(м. Херсон, Україна)*

ФІЛОСОФІЯ МОВИ: ПОНЯТТЯ, ПІДХОДИ, МІСЦЕ В СИСТЕМІ ІНШИХ НАУК

У своїй діяльності людина має справу не з самим світом, а з репрезентацією цього світу, з когнітивними картинами і моделями, які представлені і зафіксовані в мові. Сьогодні філософи прагнуть отримати з словника дані про світ, намагаючись через слово, його значення пізнати реальність. Провідне місце серед всіх мов займає природна мова, бо мовний знак тісно пов'язаний з міфологією, релігією, наукою та іншими формами пізнання світу. Німецький філософ Х.-Г. Гадамер вважає, що мова, як посередник між людиною і буттям, виявляє «цілісність» нашого ставлення до світу; парадокс мови полягає в тому, що він є «не мовою, а світом» [3, с.144].

Філософію мови не можна ототожнювати ні з лінгвістичною філософією, ні з філософією лінгвістики, ні з методологією мовознавчих досліджень, ні з загальним мовознавством. Вона має власний предмет досліджень, розглядає питання про сутність і природу мови. Григор'єв В. Й. стверджує, що філософія мови з позицій лінгвіста є складником теорії мови, у межах якої досліджуються питання природи і сутності людської мови, пов'язані з її відношенням до дійсності, суспільства, свідомості, мислення, або людина у її стосунках зі світом. При цьому сфери буття і свідомості (мислення) в лінгвофілософських дослідженнях розглядаються не самі по собі, а в аспектах їх співвідношення з мовою [4, с. 182].

Філософія мови, яка розглядається з позицій науковості, на противагу ненауковим підходам до мови, постає як широка сфера гуманітарних досліджень, спрямованих на вивчення сутності й природи живої людської мови, її взаємозв'язків з буттям (реальністю, дійсністю, світом), свідомістю, мисленням, а також сфера власне теоретико-методологічного знання, що охоплює й інтерпретує подібні взаємозв'язки. Бацевич Ф. С. наголошує, що при цьому сфери буття і свідомості (мислення) цікавлять філософію мови лише в аспекті їх співвідношення з мовою [1, с. 34].

Німецький учений О.-Ф. Больнов називає такі п'ять причин звернення філософів до мови: 1) вплив мови на світогляд людини; 2) кожна мова – носій особливого, неповторного світогляду; 3) кожна людина мислить, відчуває, сприймає і вибудовує своє життя так, як це їй підказують форми конкретної мови; 4) мова впливає на дійсність, формує і перетворює її; 5) формування сутності людини пов'язане з мовою. Отто Фридрих Больнов вважає, що важливим чинником звернення філософів до мови стало питання про мову філософії та про її узгодження, з одного боку, з повсякденною людською мовою, а з іншого – з філософією. Лінгвіста спонукає звертатись до філософії те, що ця наука стимулює пізнавальну діяльність дослідника мови, пояснюючи сутність фундаментальних світоглядних ідей, які лежать в її основі, дає змогу осмислити, зрозуміти й пояснити конкретні наукові факти. [2, с. 78].

Філософи-аналітики переконані, що жодна фундаментальна проблема людського буття не може бути ані поставлена, ані вирішена без звернення до мови, без урахування її ролі в житті людини і суспільства. Сприйняття, розуміння і перетворення реальності опосередковані символічним світом мови. На думку французького філософа Ж. Дерріди, проблема мови ще ніколи «не захоплювала такого глобального горизонту найрізноманітніших сфер досліджень, гетерогенних дискурсів, сфер різного і різноманітного, поряд з їхніми намірами, методами та ідеологіями». Дерріда Ж. стверджує, що в сучасній філософії мові надають самостійного значення як символу людського життя, так і самому життю. У другій половині ХХ ст. сформувались окремі напрями гуманітарних досліджень, пов'язаних із філософським осмисленням феномену людської мови, – філософія мови, лінгвістична філософія, філософія лінгвістики, численні філософські проблеми мовознавства тощо. [5, с. 477].

Філософи акцентували увагу на тому, що спільна поведінка людей – це та денотативна система, за допомогою якої ми інтерпретуємо незнайому мову. Для науковця значення слова і зміст речення – це його застосування в мові. Для розв'язання проблем, які постають перед дослідником, необхідно зв'язати мову зі сферою реальних дій. Тоді мова втрачає таємничість. У світі живуть реальні люди. З їхньої різноманітної сукупної діяльності складається суспільне життя. Спілкування, взаєморозуміння людей у процесі їхньої діяльності здійснюється за допомогою мови, мови буденної, стандартної. Дж. Остіном та Г. Райлом була підтримана ідея «філософії буденної, природної мови». Відповідно до неї, труднощі традиційного філософського підходу виникають через непорозуміння між філософами, які спотворюють або забувають ті значення, які слова мають у повсякденному вжитку. Таким чином виникає гостра необхідність аналізу стандарту мови, її буденного прояву [6; 7].

Література:

1. Бацевич Ф. С. Філософія мови: Історія лінгвофілософських учень : підручник / Флорій Сергійович Бацевич . – Київ: Академія, 2008. с. 26-34.
2. Больнов О. Ф. Философия экзистенциализма: философия существования /Отто Фридрих Больнов. – Київ: Академія, 1999. с.67-78.
3. Гадамер Х.-Г. Истина і метод: Основи філософської герменевтики. -Київ: Академія, 1991, с.140-144.
4. Григор'єв В. Й. Філософія: навчальний посібник / Григор'єв В. Й. – Київ: Центр навчальної літератури, 2004. с.175-182.
5. Дерріда Ж. Письмо та відмінність / Дерріда Ж. – К. :Основи, 2004. с.450-477.
6. Austin J. L. How to do things with words / Austin J. L. – Oxford : Oxford University Press, 1975. – 168 p.
7. Ryle G . The concept of mind / Ryle G. – London; N-Y. : Routledge, 2009. – 314 p.

КИСЕЛЕВИЧ Ірина

*викладач кафедри загальноправових та
соціально-гуманітарних дисциплін,
Херсонський факультет
Одеського державного університету
внутрішніх справ (м.Херсон, Україна)*

ЮРИДИЧНІ ТЕРМІНИ ЯК ОСНОВА СПЕЦІАЛІЗОВАНОГО ДИСКУРСУ ПРАВОЗНАВЦІВ

Актуальність тез зумовлена: 1) необхідністю системного вивчення англійської юридичної термінології як важливої частини лексичної підсистеми; 2) важливим значенням якості перекладу фахової літератури.

Мета тез полягає у тому, щоб представити англійську юридичну термінологію як систему. Для досягнення мети було поставлено й вирішено таке **завдання**: розглянути необхідність розвитку усного й письмового юридичного дискурсу майбутніх правознавців.

Відомо, що основою мови, незалежно від сфери її вживання, є стройові елементи й структура. Різні підмови, утворюючи єдиний мовний організм, мають певну специфіку на різних мовних рівнях, наприклад, на рівні граматики або на рівні лексико-граматичних засобів зв'язку елементів тексту. Такі самі особливості є властивими й юридичним текстам, хоча вони й не визначають їхню специфіку.

Оскільки завданням перекладу є забезпечення еквівалентності змісту текстів оригіналу й перекладу, то під час перекладу спеціальних юридичних текстів термінам слід приділяти особливу увагу, тому що саме вони вказують на інформаційний зміст юридичного тексту, кодують, організують й структурують спеціальну інформацію [1, с. 61].

У питанні про терміни найгостріше постає досягнення еквівалентності відмінних кодових одиниць. Можливість абсолютно повної та точної передачі змісту оригіналу під час перекладу юридичних текстів є обмеженою насамперед відмінностями в мовних системах, різними традиціями номінації понять, що існують у кожній мові, й відмінностями в явищах самої дійсності. Саме вибір термінології визначає кінцевий результат перекладу. Англійська юридична термінологія зазнала великого впливу латинської та французької мов у середньовічний період. Щоб уникнути двозначності, юристи часто пропонували пари слів із різних мов, що стало стилістичною особливістю правового стилю, яка триває й донині [2, с. 209].

Юридична термінологія використовується не лише в професійному середовищі, а й в інших сферах мовної комунікації, тому існує велика потреба у вивченні мови права для інших цілей. Юридична термінологія є об'єктом дослідження і відрізняється від інших термінологічних систем своєю різноманітністю сфер застосування. Порівнювати юридичні поняття і терміни англійської та української мов досить складно, оскільки порівнюються передусім різні правові системи. Словникова відповідність не надає чіткого уявлення про лексичні одиниці, оскільки такі самі терміни в двох мовах відповідають різним поняттям. Наприклад, «prosecutor» перекладається «прокурор», проте функції «prosecutor» у системах українського й американського права не збігаються, і американець, почувши слово «prosecutor», уявляє собі щось інше в порівнянні з тим, що вкладає у слово «прокурор» носій української мови.

Юридична англійська мова – це формалізований тип англійської мови, який використовується в юридичних документах [3, с. 52]. Юридична англійська мова заснована на логічних правилах і відрізняється від звичайної природної мови лексикою, морфологією, синтаксисом і семантикою і спрямована на досягнення послідовності, обґрунтованості, повноти висловлення, оскільки містить також і переваги такої людської мови, як інтуїтивне виконання, повний зміст і відкрите оновлення. [4, с. 112].

Юридичну англійську мову називають «підмовою» через її відмінність від звичайної англійської мови. Використання певних термінів і мовних зразків регулює викладання юридичної мови. Таким чином, «ми вивчаємо юридичну мову як різновид другої мови, а спеціалізоване використання лексики, фраз і синтаксису допомагає нам легше спілкуватися одне з одним» [5, с. 19].

Юридичні терміни є основою спеціалізованого дискурсу правознавців не тільки в усній, але й у письмовій формі під час їхнього спілкування, яке «непрофесійні читачі не можуть легко зрозуміти» [6, с. 37]. Юридична письмова форма може бути безладною, багатослівною, непрямомою і містити непотрібні технічні слова або фрази, тобто такою, яку використовують фахівці права під час укладання договору, але не використовують у звичайному листі [7, с. 275]. Саме з цієї причини традиційний стиль юридичного письма не є спрямований на звичайних читачів, хоча прихильники простої мови стверджують, що «те, що пишуть правознавці, повинно бути чітким, правильним, стислим і повним [8, с. 15]. Різні види юридичного письма охоплюють: 1) академічне юридичне письмо (юридичні журнали); 2) юридичне письмове право (судові рішення); 3) законодавче письмо (закони, положення, договори).

Особливостями вивчення іноземної мови у вищих закладах освіти юридичного профілю є актуалізація та інтерактивність термінів. Засвоєння термінів є обов'язковим для формування професійної філологічної компетенції майбутніх правознавців, які вивчають іноземні мови в контексті діалогу культур і цивілізацій, для активної участі в міжкультурному спілкуванні, як того вимагають зміни у суспільстві.

У створенні інтеркультурної комунікації велику роль відіграє категорія «свого й чужого». Вважається, що той, хто вивчає іноземну мову, зустрічається з чужим тричі: з чужою мовою, з чужою культурою і з представниками цієї мови й культури. А тому, вивчення іноземної мови повинно містити й оволодіння тактикою розуміння «чужого» з її прийомами подолання мовних і культурних бар'єрів [9, с.187]. Один із найважливіших розділів «Закон і порядок» знайомить здобувачів вищої освіти з правовою системою Об'єднаного Королівства і Сполучених Штатів Америки. Знання про правову систему України та поглиблене тлумачення юридичних термінів за темою допомагають їм легше зрозуміти відмінності між правовими системами трьох країн і дійти висновку, що в кожному суспільстві існує своє розуміння права, у зв'язку з чим і виникають відмінності у визначенні й розумінні правових понять. Це, безумовно, один із прикладів інтеркультурної взаємодії, в ході якої передається і засвоюється соціальний досвід і формуються нові особистісні якості.

Для фахівців права, які працюють на міжнародному рівні, спілкування з професіоналами різних культур і клієнтами вимагає необхідності правової і мовної обізнаності. Незалежно від форми юридичного письма, мовні і юридичні навички є важливою частиною професійної підготовки вищої освіти.

Особливого значення англійська юридична мова набуває під час написання ліцензій, судових засідань, повісток, резюме, договорів, вироків, законів, актів парламенту й підзаконних нормативно-правових актів, звітів про справи. Англійську юридичну мову зазвичай вживають юристи англomовних країн: США, Великої Британії, Ірландії, Канади, Австралії, Нової Зеландії, Кенії і Південної Африки, які мають схожі права й традиції. Вона наразі є глобальним явищем, оскільки має і продовжує набувати великого значення у багатьох сферах міжнародної співпраці.

Сьогодні рівень володіння іноземною мовою є показником культури особистості й суспільства в цілому. Здобувачі вищої юридичної освіти добре усвідомлюють, що без знань іноземної мови неможливо вважати себе освіченою людиною, професіоналом, інтелектуальною особистістю, а викладачі іноземних мов допомагають їм подолати мовні й культурні бар'єри, аби вони у майбутніх ситуаціях інтеркультурного спілкування ніколи не зазнали «культурного й емоційного шоку» й завжди були пристосованими сприйняти нові звичаї, стиль поведінки й спілкування, темп життя, зміни в матеріальній і духовній структурі суспільства.

Висновок: англійські юридичні терміни – це слова або підрядні словосполучення з історично вмотивованими чи умовно закріпленими значеннями, створеними, отриманими або запозиченими для точного вираження спеціальних юридичних понять і відносин між ними, а юридична термінологія – це співвіднесена з професійною сферою діяльності сукупність термінів, пов'язаних один з одним на понятійному, лексико-семантичному, словотворчому й граматичному рівнях. Оскільки забезпечення еквівалентності змісту текстів оригіналу й перекладу є основним завданням перекладу, то особливу увагу слід приділяти спеціальним юридичним термінам, тому що саме вони вказують на інформаційний зміст юридичного тексту, кодують, організують й структурують спеціальну інформацію.

Література:

1. Дармштадтер Г. Підробка фальшивості. Невдача складних документів та деяких рекомендованих засобів правового захисту адвоката з бізнесу. Американська колегія адвокатів. 2010. 129 с.
2. Крістал Д. Книги пінгвінів. Історія англійської мови. Ч.7.4. 2009. 423 с.
3. Вайт Д. Р. Англійська мова для студентів юридичних наук. Офіційний посібник для юристів. Неаполь, 1991. 174 с.
4. Батлер Б. Стратегії ясності в юридичній писемності. Видавництво Aspen Нью-Йорк, 2013. 412 с.

5. Годдард С. Дидактичні аспекти юридичної англійської мови: Динаміка підготовки курсу // У. М. Готті та К. Вільямс (ред.), ESP у різних культурах [Спеціальний випуск]: Юридична англійська культура. 2012. 62 с.
6. Рамсфілд Дж. Культура до культури. Посібник з юридичної писемності США. Дарем, Північна Кароліна: Академічна преса Кароліни. 2012. 43 с.
7. Видік Р. Звичайна англійська мова для юристів: посібник. Дарем, Північна Кароліна: Академічна преса Кароліни. 2005. 523 с.
8. Проберт А., Вальтер Р. Закон та переконання: поведінка мов адвокатів. Огляд права університету Пенсильванії. Вип. 108. 1959. 36 с.
9. Юськів Б. М. Міжкультурна взаємодія юристів: проблеми семантики та диференціації термінів // Проблеми культури професійної мови фахівця: теорія та практика. Матеріали VIII міжвузівської науково-методичної конференції. - Донецьк: Вид-во Донецьк. юридичного інституту при ДонНУ, 2008. - С.185-188.

ЛАЗАРЄВА Олександра

здобувачка освіти,

Харківський національний університет

імені В.Н.Каразіна (м. Харків, Україна)

ЛАЗАРЄВА Наталя

інженер, Український держаний

університет залізничного транспорту (м.

Харків, Україна)

МОВА ЯК МІШЕНЬ VS МОВА ЯК ЗБРОЯ КОГНІТИВНОЇ ВІЙНИ

Питання соціальної детермінованості мови та її суспільних функцій досліджувалися з другої половини XIX століття. Такі категорії, як національна ідентичність та національна культура, в основі якої лежить мова, є основою національної безпеки держави.

Зараз одночасно з бомбардуванням міст в Україні точиться битва за розум людей і кожна людина є «полем бою» [7], адже когнітивна війна – це війна за емоції та свідомість людини, за її ідентичність. Інструментами війни світоглядів є маніпуляція: інформацією, культурою, історією, цінностями. Така війна ведеться ефективно лише за допомогою слів та візуальних засобів, приклади яких наводяться в [7]. Як культурна нація Україна має дуже давню історію. Проте професорка Н. Кривда зауважує, що Україна кількаторок років змушена була жити без державності [4]. Колоніальна політика Росії впродовж віків від Московського царства до Російської Федерації була спрямована на підкорення України, знищуючи національну ідентичність через русифікацію культури, освіти, знищення пам'яток, заборону організацій тощо. Головними складовими російської імперської політики були [4]:

- нав'язування використання російської мови,
- пропагування російської культури,
- витіснення з ужитку української мови,
- звуження українського культурного та інформаційного простору.

Протягом століть спостерігалася невпинна тенденція до знищення відмінностей, формування масового суспільства, позбавленого рис національної ідентичності, домінування однієї над іншими відповідно до ідеології тоталітаризму, знищення української мови, яка є вираженням національної свідомості. Збереження впродовж століть етносу українців, зважаючи на бездержавне існування нації, є феноменом, провідну роль в якому мала українська мова. Однією з традиційних форм збереження духу нації було кобзарство.

На сучасному етапі основним вектором розвитку цивілізації є глобалізація, одним з наслідків якої є «радикальне перетворення традиційних структур і принципів самоідентифікації» [5], що веде до європейського впливу, становлення англійської мови як інтернаціональної. Доступність спілкування між людьми завдяки розвитку інформаційних технологій призводить до розмивання культурних кордонів, неоднозначності та

багатовимірності самоідентифікації людини. З початком війни «всі ті речі, які надавали нам відчуття впевненості у самих собі – такі, як національні території з однорідним населенням, стабільні місцеві громади, історія, що не викликає сумнівів, національні традиції тощо – все це втратило свою значущість» [5]. І це абсолютно точно характеризує сучасний стан України – стан війни. Зростання процесів міграції в зв'язку з російською агресією також впливає на формування та збереження національної ідентичності, переосмислення приналежності до певної спільноти.

Співвідносно з цими глобальними викликами, які постали перед державою, за умов руйнування механізму підтримки ідентичності спільнота має постійно підтверджувати власну самототожність, організовуватися навколо визначення національної самобутності, уявлень ким вони є. Адже минуле і теперішнє визначають майбутнє України. Професорка Кривда Н. [4] наводить термін «місійна війна» зі статті в «The Atlantic» військового аналітика Альтмана, надрукованої у квітні 2022 року. Саме так українці **розуміють війну – як боротьбу за майбутнє держави**. За словами військового стратега Бойда Дж., для перемоги необхідно проникнути в мозок людей, бо машини не виграють війни. Саме мозок є тим місцем, де ведеться війна [7, 8]. Тому формування національної свідомості є важливим у формуванні суспільства. Зараз ідея українськоцентризму стає закономірною і важливою в модерній українській історії.

Тож, наряду з деколонізацією топонімів потрібна деколонізація свідомості. Важливим є те, хто, на яких цінностях і з якою метою наповнює інформаційне середовище. «Ідентичність стає головним, а іноді й єдиним джерелом смислів» [3]. Теоретик інформаційного суспільства Кастельс М., виділив три форми побудови ідентичності:

- легітимізуючу ідентичність через домінуючі соціальні інституції;
- ідентичність спротиву на основі протистояння домінуючим інституціям;
- проектуючу ідентичність, спрямовану в майбутнє, на основі конструювання нової ідентичності та зміни структури соціальних відносин.

В Україні неможливе відтворення єдиного національного соціокультурного простору через багатонаціональність суспільства, різнобарвність культур та процесів культурної й інформаційної глобалізації. Зведення множинності ідентичностей потребує їх неконфліктної співприсутності [5]. Тож, постає питання про характер зв'язку громадянської та національної ідентичності всередині плюрального суспільства.

Єдиним зв'язуючим елементом, що формує із суспільства з різнобарвною етнічно-національною приналежністю політичну націю, виключаючи націоналістичні й сепаратистські прояви є саме українська мова. Узагальнюючи слова хорватської письменниці Дракулич С. «це те, що війна робить з нами, зменшуючи нас до одного виміру – нації» [1]. Українська національна ідентичність характеризується як стійке усвідомлення належності до української нації, самобутньої спільноти, об'єднаної символами, походженням, історичною пам'яттю, духовно-культурними цінностями, зокрема українською мовою і народними традиціями [2].

Осмислення української мови як соціокультурного та історичного феномена, інструменту людського спілкування й мислення в сучасних умовах є надзвичайно важливим. Адже мова в теорії лінгвістичної відносності є «своєрідним оптичним фокусом, за допомогою якого людина сприймає дійсність» [6].

Тож, національна ідентичність, як одна зі складових людської особистості, має бути в центрі уваги для гармонійного розвитку нового покоління українців.

Література:

1. Андерсон Б. Уявлені спільноти. Міркування щодо походження й поширення націоналізму. – К.: "Критика". 2001., с. 37.
2. Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2023, № 46, ст. 116) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text>.

3. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура / Пер. с англ. под ред. О. И. Шкаратана. – М.: ГУ ВШЭ, 2000.
4. Кривда Н. Ми не схеми майбутнього шукаємо в минулому. Ми шукаємо аргументи на користь власної суб'єктності <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3846700-natalia-krivda-mi-ne-shemi-majbutnogo-sukaemo-v-minulomu-mi-sukaemo-argumenti-na-korist-vlasnoi-subektnosti.html>.
5. Козловець М. А. Феномен національної ідентичності: виклики глобалізації: Монографія. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – 558 с. ISBN 978-966-485-042-8. <https://core.ac.uk/download/pdf/12085670.pdf>.
6. Погасій Л. П. Мова як предмет філософської рефлексії: Особливості й закономірності. Філософія. Гуманітарний вісник ЗДІА. 2017. Випуск 69. ISSN 2072-7941.
7. Радченко Р. Ваш мозок під прицілом: український вимір когнітивної війни <https://deepstateua.com/kognitivni-viini-ukrayinskii-vimir/>.
8. Радченко Р. Інтелектуальна перевага над ворогом, або хто такий Джон Бойд? <https://deepstateua.com/khto-takii-dzhon-boid/>.

ЛОПУШИНСЬКИЙ Іван

*доктор наук з державного управління,
професор, заслужений працівник освіти
України, завідувач кафедри публічного
управління та адміністрування,
Івано-Франківський національний
технічний університет нафти і газу
(м. Івано-Франківськ, Україна)*

МОВНА ПОЛІТИКА УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОГО ПОСТУПУ

Мовна політика – це сукупність ідеологічних постулатів і практичних дій, спрямованих на регулювання мовних відносин у країні або на розвиток мовної системи в певному напрямку. У багатонаціональних державах мовна політика є складником національної політики, вона віддзеркалює її принципи, відповідає панівній ідеології. Спрямування і форми впровадження мовної політики детерміновані чинним суспільно-політичним ладом, режимом правління, міжетнічними відносинами в економіці, культурі, релігії тощо. Мовна політика здатна або закріплювати привілеї панівної мови, або ж сприяти зняттю національних конфліктів шляхом підтримки мов національних меншин[1].

Мовна політика посідає чільне місце в системі державних пріоритетів, оскільки її стратегічним завданням є забезпечення неухильного дотримання конституційних гарантій щодо всебічного розвитку і функціонування української мови як державної в усіх сферах суспільного життя на всій території України, вільного розвитку, використання і захисту мов національних меншин та задоволення мовних потреб громадян України.

Упродовж останнього часу Українська держава надає особливої уваги формуванню та реалізації державної мовної політики з метою розширення сфери застосування української мови, стимулювання формування і захисту національного мовно-культурного та мовно-інформаційного простору. Держава прагне забезпечити безумовне виконання конституційної норми про всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України.

Так, у травні 2018 року вийшов Указ Президента України «Про невідкладні заходи щодо зміцнення державного статусу української мови та сприяння створенню єдиного культурного простору України» [5].

25 квітня 2019 року Верховна Рада України ухвалила Закон «Про забезпечення функціонування української мови як державної» [3]. Відкривши шлях на утвердження української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України, цей Документ став одним із найголовніших законодавчих актів держави.

У липні 2019 року Уряд ухвалив Стратегію популяризації української мови до 2030 року «Сильна мова – успішна держава» [7].

У розвиток цього Документа Кабінет Міністрів України 19 травня 2021 року схвалив Концепцію Державної цільової національно-культурної програми забезпечення всебічного розвитку і функціонування української мови як державної в усіх сферах суспільного життя на період до 2030 року [6]. Відповідне розпорядження, розроблене Міністерство культури та інформаційної політики. Програма передбачає поступову зміну ставлення іншомовних людей до української, усвідомлення важливості цього кроку і надання можливостей для повноцінного переходу на українську.

Виконання Програми [6] розраховано на 9 років (2022-2030 роки). Її державним замовником визначено Міністерство культури та інформаційної політики України.

Програма, зокрема, передбачає: зміцнення державного статусу української мови, вироблення дієвих механізмів її захисту, розвитку та популяризації; обов'язкове використання державної мови працівниками органів державної влади та органів місцевого самоврядування під час виконання своїх службових обов'язків, недопущення її дискримінації; реалізацію мотивуючих проєктів з вивчення, навчання та спілкування українською мовою для громадян України; відкриття мережі курсів з вивчення української мови (у тому числі дистанційних та онлайн-курсів) для різних категорій осіб, зокрема на безоплатній основі; поліпшення якості викладання державної мови в закладах освіти; запровадження іспиту на рівень володіння державною мовою, у тому числі сертифікаційного іспиту з української мови для іноземців, які виявили бажання вивчати українську мову; підтримку та популяризацію української мови за кордоном, зокрема створення системи викладання української мови як іноземної, направлення педагогічних працівників для викладання у закладах освіти за кордоном української мови, літератури, культури, історії тощо; сприяння проведенню наукових досліджень у сфері українського мовознавства та соціолінгвістики, а також української жестової мови; розвиток національної словникової бази та забезпечення вільного доступу до неї користувачів; підтримку інновацій та розвитку сучасних культурних індустрій, поліпшення якості україномовного культурного продукту на телебаченні, радіо, у кіно- та відеомережі; забезпечення доступу глядачів до кращих творів європейської та світової кінематографії, зокрема стимулювання дублювання українською мовою творів класики світового кінематографу; сприяння створенню інформаційної, у тому числі медійної, українськомовної продукції для дітей; сприяння запровадженню освітніх теле- та радіопрограм, відкритих онлайн-курсів з української історії та культури; дальшу підтримку книговидавничої справи в Україні, зокрема, видання книг українською мовою, у тому числі перекладної літератури, підвищення конкурентоспроможності української книжкової продукції як на вітчизняному книжковому ринку, так і за межами України; підвищення обізнаності громадян про порядок застосування норм законодавства про державну мову у відповідних сферах; забезпечення реалізації громадянами права на одержання інформації та послуг українською мовою, у тому числі через ЗМІ, рекламу, розширення україномовного інформаційного простору, зокрема за кордоном; забезпечення мовних прав закордонних українців [6].

15 березня 2024 року Уряд України схвалив розроблену Міністерством культури та інформаційної політики (МКІП) Державну цільову національно-культурну програму забезпечення всебічного розвитку і функціонування української мови як державної в усіх сферах суспільного життя на період до 2030 року [4]. МКІП розробило Програму на виконання пункту 2 розпорядження Кабінету Міністрів України про схвалення Концепції [6].

Як зазначає Уповноважений із захисту державної мови Тарас Кремень, «сьогодні Україна нарешті має системний документ, що відкриває нові можливості для утвердження української як єдиної державної та дальшої популяризації її як майбутньої офіційної мови ЄС. Державна цільова програма забезпечення всебічного розвитку і функціонування

української мови як державної в усіх сферах суспільного життя підкріплена фінансовою складовою: орієнтовний обсяг фінансування – понад 7,7 млрд гривень» [2].

Програму спрямовано не лише на створення умов для подолання наслідків зросійщення, а й на розвиток та використання державної мови в усіх сферах суспільного життя. Крім того, Документ охоплює й заходи популяризації української мови у світі. Так, Програма сприятиме поступовому формуванню комфортного та функціонального єдиного мовно-інформаційного україномовного простору на всій території України, а також передбачає спецпроекти: подолання наслідків лінгвоциду державної мови та заходи з відновлення функціонування української мови на деокупованих територіях; інформаційні кампанії та інші заходи з промоції української мови в Україні та світі; удосконалення рівня володіння та викладання української мови педагогічними працівниками [4].

Документом [4] зафіксовано, що українська мова – це мова надання публічних послуг. До 2030 року 100% держслужбовців та посадових осіб місцевого самоврядування мають володіти державною мовою відповідно до вимог Українського правопису (2019) й інших стандартів, визначених Національною комісією зі стандартів державної мови, та надають нею публічні послуги і здійснюють публічні комунікації.

Також українська – мова комунікацій, ведення документації та споживання інформації. Для цього створюватимуть додаткові умови для опанування державної мови працівниками бізнес-сфери, а також запровадять чіткі державні стандарти, зокрема української професійної термінології.

Українська має стати основною мовою спілкування у побуті. Для цього слід задовольнити приватні культурні потреби українськомовним якісним культурним продуктом. Реалізація програми сприятиме тому, щоб до 2030 року 80 % українців у родині та побуті розмовляли українською. Частка україномовного культурного продукту має збільшитись з 55 % до 85 %.

Нині серед першочергових завдань – створення розгалуженої мережі курсів з вивчення української для всіх охочих, як і для громадян України, так і для іноземців. Російська військова агресія спричинила масштабні процеси відторгнення мови окупантів не лише з публічних сфер, але й з повсякденного спілкування українців, які потребують фахової допомоги в опануванні та підвищенні рівня володіння державною мовою. На відкриття безоплатних мовних курсів очікують тисячі людей, які раніше не мали змоги опанувати державну мову. Мовні потреби громадян України, закордонних українців, іноземців, які прагнуть опанувати мову Героїв, мають бути задоволені [2].

За задумом українських урядовців виконання Програми дасть змогу досягти таких результатів: усунення суперечностей мовної ідентичності і мовних практик українців та зростання частки громадян, які використовують українську мову в побуті; зміцнення позицій української мови в культурно-інформаційному просторі України; зміцнення статусу української мови як мови міжетнічного спілкування та порозуміння; зростання частки культурного продукту, виконаного українською мовою; забезпечення дотримання прав громадян України на отримання інформації та послуг державною мовою [4].

Отже, реалізація в Україні Закону «Про забезпечення функціонування української мови як державної» [3], підзаконних нормативно-правових актів (2019-2024 рр.) [4-7] сприятиме захисту державного статусу української мови, утвердженню української мови як мови міжетнічного спілкування в Україні, забезпеченню функціонування державної мови як інструмента об'єднання українського суспільства, засобу зміцнення державної єдності та територіальної цілісності України, її незалежної державності і національної безпеки.

Література:

1. Брицин В. М. Мовна політика. Українська мова. Енциклопедія. URL: <http://litopys.org.ua/ukrmova/um51.htm> (дата звернення - 04.02.2024).
2. Кремін, Тарас. Державна мовна програма – серед факторів національної безпеки. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3840293-derzavna-movna-programa-sered-faktoriv-nacionalnoi-bezpeki.html> (дата звернення 0 02.04.2024).

3. Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України від 25 квітня 2019 року № 2704-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text> (дата звернення – 02.04.2024).
4. Про затвердження Державної цільової національно-культурної програми забезпечення всебічного розвитку і функціонування української мови як державної в усіх сферах суспільного життя на період до 2030 року від 15 березня 2024 р. № 243-р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/kr240243> (дата звернення - 02.04.2024).
5. Про невідкладні заходи щодо зміцнення державного статусу української мови та сприяння створенню єдиного культурного простору України: Указ Президента України від 31 травня 2018 року № 156/2018 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156/2018#Text> (дата звернення – 02.04.2024).
6. Про схвалення Концепції Державної цільової національно-культурної програми забезпечення всебічного розвитку і функціонування української мови як державної в усіх сферах суспільного життя на період до 2030 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 19 травня 2021 р. № 474-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/474-2021-%D1%80#Text> (дата звернення – 02.04.2024).
7. Стратегія популяризації української мови до 2030 року «Сильна мова – успішна держава»: розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 липня 2019 р. № 596-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/596-2019-%D1%80#Text> (дата звернення – 02.04.2024).

МАТУСЯК Галина

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри публічного управління,
права та гуманітарних наук,
Херсонський державний
аграрно-економічний університет
(м. Херсон, Україна)*

ЕМОТИВНІСТЬ ЯК СИНТАКСИЧНА ВЕРБАЛІЗАЦІЯ ЕМОЦІЙ В АНГЛОМОВНОМУ МЕДІАКОНТЕНТІ

У сучасному світі спостерігається тенденція посиленого інтересу читачів до медіа-контенту, який характеризується виразною експресивністю й викликає низку різноманітних емоцій. Оцінка дописів реципієнтом за допомогою емодзі є звичною справою, тобто емоційна складова новин в епоху пост-правди є домінуючою. Інтернет-видання, які також мають свої сторінки в соцмережах, зацікавлені в збільшенні кількості відвідувачів сайтів і підписників, тому здебільшого створюють тексти з урахуванням цієї специфіки сприйняття інформації. Емотивність новин має ще більшу виразність у медіа-ресурсах, метою яких є просування певної продукції, популяризація того чи іншого сегмента виробництва. Відтак, питання емотивності новинних текстів у засобах масової інформації останнім часом викликає жвавий інтерес науковців. Продовжуючи дослідження у вказаному напрямку, немає потреби окреслювати семантичний об'єм мовного терміну «емотивність» і його відмінність від психологічного терміну «емоційність», оскільки в наукових працях з означеної тематики цю різницю досить чітко з'ясовано. Натомість варто більше уваги приділити вивченню проблеми емотивності на різних мовних рівнях, позаяк наявні студії переважно охоплюють лексичний рівень, і значно менше розвідок присвячено специфіці вираження емоційності на синтаксичному рівні. Утім варто зауважити, що емотивність синтаксичних засобів досить широко висвітлена в статтях, об'єктом дослідження в яких є твори художньої літератури, чого не можна сказати про студіювання цього питання на прикладі новинного контенту в засобах масової інформації, зокрема в інтернет-публікаціях.

Мета дослідження – з'ясувати специфіку емотивності синтаксичного рівня в текстах медіа-новин на матеріалі англomовного інтернет-ресурсу «Sprudge», що висвітлює стан розвитку виробництва кави та функціонування підприємств, які займаються її переробкою, а також закладів індустрії гостинності, що реалізують кавову продукцію. Ставимо завдання, виконання яких передбачає її досягнення: 1) ідентифікувати синтаксичні маркери

емотивності в новинних текстах сайту «Sprudge» за 2023 рік; 2) систематизувати виокремлені структури й 3) виявити, з якими емоціями вони корелюють.

Тематична орієнтованість новин інтернет-ресурсу «Sprudge» доволі обмежена й розрахована на вузьке коло зацікавлених читачів. Щомісяця на сайті викладають понад 40 дописів. Розширенню аудиторії сприяє сторінка «Sprudge» у соцмережах (Facebook, Instagram). Як було зазначено, проаналізовані тексти охоплюють новини за 2023 рік. У відборі матеріалу дослідження керувалися наявністю в синтаксичній одиниці маркера емоційності.

До традиційних фігур емотивного синтаксису належать риторичні запитання, що «вербалізують емоційно-експресивне ствердження» [1, с. 88]. Особливою емоційністю наділені риторичні питально-заперечні речення, метою яких є вираження подиву або запиту про підтвердження наперед відомої, очевидної відповіді. Наприклад: Who doesn't love a good blend, especially when it's for a good cause, made by those with good taste? [2]. Наведене запитання спрямоване на активацію в читача позитивних емоцій, пов'язаних із кавовим напоєм, а також на посилення емотивності, вираженої на лексичному рівні (love).

Питальні речення також подекуди використовують у назвах статей сайту «Sprudge». Інтерогативні конструкції в англійській мові можуть слугувати засобом вираження пропозиції, тож поява їх у заголовках дописів рекламного характеру очевидна: Would You Try The New Dunkin' Spiked Hard Iced Coffee? [2]. Питальні речення з should слугують для вираження запиту про доцільність чогось, тому в якості назви статті вони можуть спонукати до роздумів і заохочувати до ознайомлення з викладеним матеріалом, сприяти зацікавленню й бажанню отримати відповідь. Наприклад: Should Smoking Sections In Coffee Shops Make A Comeback? [2].

Іноді в дописах сайту «Sprudge» можна натрапити на питальні речення, які супроводжуються відповідями. Така питально-стверджувальна синтаксична модель також відображає динаміку, емоційну напругу тексту, експресивність міркувань автора. Наприклад: Dial? That's what you do to an espresso machine in the morning. Irish Spring? Only if it's on Coffeeangel of Dublin's beverage menu. A Dove Bar? Yes. A Dove bar of soap? Absolutely not [2]. Автор статті залучає в такий спосіб до спілкування читача, ставлячи запитання нібито від його імені, що надає ефекту співучасті та співтворення тексту. Наприклад: Have I regretted it before? Yes [2].

Ще виразнішою емоційністю наділені неповні питальні речення, що підкреслюють уривчастість думки, спровоковану її емоційним переживанням. Наприклад: So why then, not our nose? [2]. Інтенсивність емоційного маркера досягається також за рахунок повторів у неповних питальних конструкціях. Наприклад: Remember fun? Remember latte art throwdowns? [2]. Еліптичні речення загалом і неповні питання зокрема можуть відображати емоційну схвильованість або напругу.

Вважаємо, що до перелічених засобів емотивного синтаксису, що охоплюють питальні конструкції, можна додати їх нанизування (градацію): таким чином досягається посилення емоційного стану пошуку відповіді. Наприклад: But should it really be banned everywhere? Is there room for the occasional smoking section for those who choose to indulge? Does the cigarette smoke diner, the smoky coffee shop, or ashtray espresso bar really deserve to be relegated to the dustbin of the 20th century? [2]. У цьому випадку спостерігаємо намір автора сфокусувати увагу читача на поставленому питанні, спровокувавши в ньому емоційну реакцію на інформацію.

До засобів емотивного синтаксису, які можна зауважити на інтернет-сторінках «Sprudge», також можна віднести парцельовані питальні речення. Як відомо, парцеляція слугує для увиразнення окремих компонентів синтаксичної конструкції й надання їм більшої експресивності та комунікативної переконливості, як спостерігаємо в прикладі: Dear fellow Elder Millennials, are you ready to feel old? Like, old old? [2].

Погоджуємося з С. Шабат-Савкою, яка зазначає, що «яскравим маркером емотивності внутрішнього мовлення слугують окличні висловлення» [1, с. 88]. Зрозуміло, що використання знаку оклику свідчить про емоційний стан автора тексту, який в усному мовленні може бути вираженим підвищеною інтонацією. Використовуючи окличні речення, автор відображає особливе емоційне збудження, викликане інформацією, яку повідомляє, що своєю чергою може резонувати в читачеві. Наприклад: But joy of joys, after a few years absence, the Medansky mug has returned! [2]. У наведеному реченні окличний характер розповідного речення посилює емоцію радості, виражену на лексичному рівні.

До засобів емотивного синтаксису також зараховують повтори. Цікавим у цьому аспекті є приклад із допису на сайті “Sprudge”: I love building a business. I love being involved. I love the conversations with retailers, and big board meetings discussing strategy, and how we should improve this product or discontinue this product – I enjoy that piece of it the most [2]. Потрійне повторення синтаксичних конструкцій з дієсловом love і його синонімом enjoy, які належать до емотивної лексики, увиразнює захоплення автора тексту своєю справою та його любов до професії.

Аналіз контенту англомовного сайту “Sprudge” уможливив виокремлення синтаксичних одиниць із маркерами емоційності й групування їх за типами конструкцій: питальні речення загалом і риторичні питання зокрема (неповні речення, питально-стверджувальні моделі, градація), окличні речення, парцеляція і повтори. Виявлені емотивні конструкції переважно корелюють із позитивними емоціями радості, любові, задоволення. За частотністю використання серед емотивних синтаксичних одиниць переважають питальні речення.

Література:

1. Шабат-Савка С. Синтаксичні маркери емотивності в художньому дискурсі (контекст «Щоденника страченої» Марії Матіос). Закарпатські філологічні студії: науковий журнал. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2021. Вип. 18. С. 85–90.
2. Sprudge. URL : <https://sprudge.com/> (дата звернення 08.01.2024) [in English].

ПОЙКАН Тетяна

*здобувачка вищої освіти кафедри
галузевого перекладу та іноземних мов,
Херсонський національний технічний
університет (м. Херсон , м. Хмельницький,
Україна)*

СТЕЦЕНКО Наталя

*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри галузевого перекладу та
іноземних мов, Херсонський національний
технічний університет
(м. Херсон , м. Хмельницький, Україна)*

МОВА ТА ЇЇ РОЛЬ У ФОРМУВАННІ СВІТОГЛЯДУ ОСОБИСТОСТІ

Мова є однією із складових людської культури та спілкування. Вона не лише забезпечує засіб передачі інформації, але й впливає на спосіб мислення, сприйняття оточуючого світу та формування цінностей і світогляду особистості. Розуміння поняття мови та її впливу на формування світогляду є ключовим аспектом у сучасному дослідженні

соціокультурних явищ у різних галузях науки – від філософії до лінгвістики. Таке осмислення набуває особливого значення в умовах глобалізації та культурного розмаїття.

Мова – це система символів і звуків, що використовуються для передачі думок, почуттів, ідей та інформації між людьми. Вона є складною системою, що включає в себе лексику, граматику, синтаксис, семантику та інші аспекти. Однак мова не обмежується лише словами; вона також включає невербальні елементи, такі як міміка, жести, тон голосу тощо [2]. Є підстави вважати, що у своїй сутності, мова є не лише засобом комунікації, але й важливим елементом культури, що відображає соціокультурні та історичні аспекти суспільства, в якому вона використовується.

Необхідно зазначити, що мислення та мова нерозривно пов'язані між собою: перше неможливе без другого, і навпаки. Вони відіграють важливу роль у суспільстві, не лише за своєю природою, але й за своєю соціальною функцією. Мислення дозволяє особистості розуміти навколишній світ та закони природи і суспільства. Однак воно може реалізуватися лише через мовний апарат, через слова та речення. Кожна діяльність людини має свої коріння у мисленні, і його головним знаряддям є мова. Мова служить фундаментом для подальшого розвитку особистості і всього людства, використовуючи накопичені знання та досвід попередніх поколінь [3].

Вивчення концепції світогляду охоплює широкий спектр тематичних аспектів. Значний внесок у розвиток цієї галузі науки зроблено завдяки науковим дослідженням таких вчених, як В. Л. Петрушенко, В. С. Овчинников та інших тощо [1]. Вважаємо, що світогляд – це система переконань, цінностей, уявлень та ідеологій, що визначає спосіб, яким індивід розуміє світ навколо себе.

Зупинімося докладніше на ролі мови у формуванні світогляду особистості. Так, враховуючи основні розглянуті поняття, нами виявлено, що мова впливає на формування світогляду через кілька ключових механізмів:

1) Категоризація світу: мова надає людині категорії та терміни, за допомогою яких вона організовує власне сприйняття реальності. Наприклад, наявність різних слів для позначення кольорів або відчуттів дозволяє людині розрізняти та розуміти різноманітні аспекти світу.

2) Формування концепцій: мова впливає на формування концепцій про світ через спосіб, яким вона описує події та явища. Наприклад, вона може впливати на спосіб, яким людина розуміє поняття часу, простору або суспільних відносин.

3) Передача цінностей і культурних норм: мова відображає культурні цінності та норми суспільства, що використовує її. Через неї передається історія, традиції, уявлення про моральність та інші аспекти культури, що впливають на формування світогляду індивіда.

Відтак формування світогляду особистості знаходять свій початок у мові. Адже вона є генетично вбудованою та виступає кодом, який сполучає покоління [3]. Тому є очевидним, що мова є важливим атрибутом культури та ідентичності. Кожна мова несе в собі унікальні культурні звичаї, традиції та способи мислення, що відображають особливості кожного народу. Через мову передаються не лише фактичні дані, а й культурні цінності, моральні норми та ідеали, що формують сприйняття реальності особистістю. Тобто вона також визначає національний характер особистості, що є складовою світогляду. Оволодіння рідною мовою є важливим етапом у самосвідомості особистості. Так мова та мислення, а разом з ним і свідомість та самоідентифікація, має свою основу у рідній мові [3]. Не можна не зважати на те, що роль мови у формуванні світогляду також відображається в її взаємодії з соціокультурним середовищем. Зокрема, мовні політика та практики суспільства визначають соціальну структуру, включаючи статусну ієрархію та ідентичність культурних груп.

Разом з тим, мовний плюралізм стає все більш актуальним у сучасному світі. Зростання міграції, розвиток інтернет-комунікацій та культурний обмін призводять до збагачення мовного середовища та появи нових мовних спільнот. Це вимагає вивчення й розуміння різноманітності мовних культур та їх впливу на формування світогляду особистості.

Отже, можемо впевнено стверджувати, що на сучасному етапі розвитку науки і культури роль мови у формуванні світогляду стає все більш очевидною. Під впливом мови формується комунікативна поведінка, система цінностей, переконань та світогляду. Розуміння впливу мови на формування світогляду особистості є ключовим аспектом у побудові гармонійних відносин у міжкультурному середовищі та збереженні культурного різноманіття. Дослідження ролі мови у цьому процесі сприяє розвитку толерантності, взаєморозуміння та культурного діалогу в сучасному суспільстві.

Література:

1. Лебик О. В., Головащенко І. О. Теоретичні аспекти поняття світогляду. Матеріали XLIX науково-технічної конференції підрозділів ВНТУ, Вінниця, 27-28 квітня 2020 р. URL: <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/all-hum/all-hum-2020/paper/view/9625/8002> (дата звернення: 28.03.2024)
2. Мова і мовлення: цікаві факти про унікальні функції людського мозку | Блоги БДМУ. БДМУ. URL: <https://www.bsmu.edu.ua/blog/mova-i-movlennya-czikavi-fakti-pro-unikalni-funkczii-lyudskogo-mozku/> (дата звернення: 28.03.2024)
3. Шумейко О.А. Значення мови для саморозвитку особистості в сучасному українському суспільстві. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/16939/1/Shumeyko_117-121.pdf (дата звернення: 28.03.2024).
4. Берегова Г.Д. Духовно-енергетична сутність слова. Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць; [Гол. ред. В.М. Вашкевич]. Випуск 76 (№9). К.: ВІР УАН, 2013. С. 101-104.

ПРИХОДЬКО Олена

*старший викладач кафедри
галузевого перекладу та іноземних мов,
Херсонський національний технічний
університет (м. Херсон, Україна)*

МОМОТОК Олена

*старший викладач
кафедри загальноосвітніх гуманітарних та
природничих дисциплін
Херсонський національний
технічний університет (м. Херсон,
Україна)*

ФІЛОСОФІЯ МОВИ ЯК СТИЛЬ ФІЛОСОФСЬКОГО МИСЛЕННЯ

Тема філософії мови та стилю філософського мислення тісно пов'язана з теорією мови та з теоретичною лінгвістикою.

Філософія мови намагається відповісти на ряд запитань, як-от: Що таке мова? Яким є походження мови? Чому мови мають властивості філософського мислення?

Також філософія мови також прагне зрозуміти, як мова засвоюється та використовується окремими особами та спільнотами, а це охоплює дослідження когнітивних і нервових процесів, пов'язаних з обробкою та створенням мови, а також соціальних і культурних факторів, які формують мовну поведінку особистості.

Значна частина досліджень у філософії мови є описовою, а отже, відображає думку дослідника про мову. Формуючи свою інтерпретацію мовних явищ, лінгвісти можуть зосередитися на базових синтаксичних структурах чи, наприклад, підкреслити роль концептуальної метафори; можуть поділяти погляди різних шкіл мислення.

У теорії мови можна виділити гуманістичний і соціобіологічний підходи.

Прихильники *гуманістичних теорій* вважають, що люди відіграють активну роль у соціальному конструюванні мови. Мова насамперед розглядається як соціокультурний

феномен. Ця традиція наголошує на культурі, вихованні, творчості та різноманітності [1, с. 9-25].

Класичний раціоналістичний підхід до мови походить з часів філософії Просвітництва. Філософи-раціоналісти стверджували, що люди створили мову крок за кроком, щоб задовольнити потребу спілкуватися один з одним. Таким чином, мова розглядається як раціональний винахід людини [2].

Багато філософів мови, починаючи з Платона та Аристотеля, розглядали мову як створений людиною інструмент для створення тверджень або пропозицій про світ на основі структури предикат-аргумент. Особливо в класичній традиції метою речення вважалося судження (присудок) про підмет.

Так, Платон розглядав питання, чи імена є «умовними», чи вони «природні», тобто мова – це система довільних знаків чи слова мають внутрішнє відношення до речей, які вони позначають. Філософ критикував лінгвістичний конвенціоналізм, оскільки це призвело до химерного наслідку: що будь-що можна умовно позначати будь-яким іменем; а отже, ним не можна пояснити правильне чи неправильне застосування імені. Він стверджував, що існує природна правильність імен: складні слова та словосполучення мають ряд правильності; примітивні назви мають природну коректність, оскільки кожна фонема представляє основні ідеї чи настрої. (Наприклад, звучання букви «я» демонструє ідею м'якості). Однак пізніше він визнав, що у мові задіяні й деякі соціальні впливи, а фонема не зовсім має індивідуальне значення [3, с. 16-25].

Засновник логіки Аристотель активно цікавився питаннями категорій і творенням смислів: він розділив усі речі на категорії видів і роду; вважав, що значення предиката встановлюється через абстрагування подібності між різними окремими речами. (Пізніше цю теорію стали називати номіналізмом, хоча Аристотель і вважається прихильником «помірного реалізму», оскільки сприйняв зазначені вище подібності як реальну спільність форми.)

Своєю чергою стоїки також долучилися до філософії мови та зробили важливий внесок в аналіз граматики, розрізняючи п'ять частин мови: іменники, дієслова, апелятиви (прикметники, епітети), сполучники та текст (висловлювання). Вони розробили софістичне вчення про «лектон», котрий пов'язаний з кожним позначенням мови, але відмінний як від самого позначення, так і від предмета, на який він посилається. Цей лектон був значенням (сенсом) кожного терміна. Завершений лектон речення – це, з точки зору сучасності, судження (твердження, що є носієм істинності чи хибності). Тільки пропозиції (судження) вважалися носіями правди чи істини (їх можна назвати істинними чи хибними), а речення були просто носіями висловлювання. Різні лекти також можуть висловлювати, крім пропозицій, команди, запитання та вигук.

Зацікавленість тонкощами мови та її вжитку виявили й середньовічні філософи, оскільки мали необхідність перекладу грецьких текстів на латину. Свого часу П'єр Абеляр висловлював сучасні ідеї сенсу (думки, що висловлюється) та референції (істинного значення). Також Вільям Оккама трактаті «Сума логіки», відомому й по сьогодні підручнику 1323 року з логіки, висунув одну з перших серйозних пропозицій щодо кодифікації ментальної мови. Ця робота філософа містить основний виклад номіналізму, вчення, пов'язаного з проблемою універсалій (категорій, термінів, пропозицій і силогізмів) [4].

Загалом схоласти середньовіччя (В. Оккама, Дж. Данс Скотс) вважали логіку наукою про мову. Вони виробили низку мовно-філософських уявлень. Досить інтенсивно аналізувалися явища невизначеності та двозначності, і це привернуло увагу до проблем використання категорематичних слів («і», «або», «ні», «якщо» тощо).

Одним із важливих досягнень схоластики у галузі філософії мови було виникнення вчення про супозиторії (тлумачення, яке дається йому в конкретному контексті, і може бути правильним або неправильним). На цей час припадає і виникнення спекулятивної граматики.

На початку XIX століття датський філософ С. Кієркегор активно наполягає на тому, що мова повинна відігравати більш значущу роль у філософії. Він стверджує, що філософія недостатньо орієнтована на роль мови у пізнанні, а в майбутньому філософія повинна виходити із свідомої орієнтації на мову: «Якби претензія філософів на неупередженість була б всім, на яку вона претендує, вона також мала б врахувати мову та все її значення стосовно спекулятивної філософії ... Мова – це частково щось спочатку, частково те, що розвивається вільно. І так само, як індивід ніколи не може досягти тієї точки, в якій він стає абсолютно незалежним ... так і з мовою» [5].

Так розпочинається «мовний поворот» – дослідження з вагомим акцентом на мову.

Багато сучасних філософів продовжують розглядати мову як логічно заснований інструмент для вираження структур реальності за допомогою предикатно-аргументної структури. Наприклад, Б. Рассел, Л. Вітгенштейн, В. Селларс, Г. Патнам та Дж. Серл.

Протягом XIX століття, коли соціологічні питання залишалися під контролем психології, мови вважалися такими, що виникають із людської психології та колективного несвідомого розуму спільноти, сформованого її історією.

Так, Вундт стверджував, що людський розум стає організованим відповідно до принципів силогістичного міркування з соціальним прогресом і освітою. Він обстоював бінарну розгалужену модель для опису розуму та синтаксису.

Оскільки популярність генеративної граматики почала падати наприкінці XX ст., виникла нова хвиля культурно-антропологічних підходів до мовного питання, що спричинило сучасну дискусію про взаємозв'язок мови та культури.

Дослідження культури та мови розвивалося в Європі, де Е.Дюркгейм успішно відокремив соціологію від психології. Ф. де Соссюр виступав за автономію лінгвістики від психології. Він створив семіотичну теорію, яка дала початок структуралізму, за яким слідував функціоналізм або функціональний структуралізм, постструктуралізм та інші подібні тенденції.

У 1920-х роках у соціології стався перехід від структурного до функціонального пояснення або адаптації соціального «організму» до його середовища. Лінгвісти почали вивчати функціональну цінність мовної структури, при цьому комунікація розглядалася як основна функція мови у значенні «завдання» або «мета». Ці поняття призвели підвищення інтересу до прагматики, з перспективою дискурсу (аналіз повних текстів), доданою до багатопланової інтерактивної моделі структурної лінгвістики. Це дало початок функціональній лінгвістиці.

Л.Єльмслев вважав системну організацію двосторонньої лінгвістичної системи повністю математичною, відкидаючи психологічний і соціологічний аспект лінгвістики взагалі. Він розглядав лінгвістику як порівняння структур усіх мов за допомогою формальних граматик, включаючи семантичні та дискурсивні структури. Саме цю ідею й називають «формалізмом».

Ідея мови Соссюра була розроблена у філософії, антропології та інших галузях гуманітарних наук К. Леві-Стросом, Р.Бартом, М.Фуко, Ж.Дерріда, Ю.Крістевою та ін. Цей рух цікавився концепцією мови як соціального факту, заснованого на правилах кодексу поведінки. Постструктуралісти вивчали, як мова впливає на наше розуміння реальності, таким чином постаючи інструментом формування суспільства.

Деякі точки зору постструктуралізму та соціального конструкціонізму вважають людські мови створеними людиною, а не природними.

На відміну від гуманістичної лінгвістики, соціобіологічні підходи розглядають мову як *біологічне явище*. Підходи до мови як частини культурної еволюції можна розділити на дві основні групи: генетичний детермінізм (мови походять від людського генома) і соціальний дарвінізм (застосовує принципи та методи еволюційної біології до лінгвістики). Оскільки соціобіологічні теорії в минулому називали шовіністичними, сучасні підходи спрямовані на вивчення ролі біології в мові.

Роль генів у формуванні мови обговорювалася широко. Так, Н.Хомський стверджує, що мова повністю спричинена випадковою генетичною мутацією, і що лінгвістика вивчає універсальну граматику або структуру, про яку йдеться. Інші, включаючи Рея Джекендофа, зазначають, що вроджена мовна складова може бути результатом серії еволюційних адаптацій. С. Пінкер стверджує, що через це люди народжуються з мовним інстинктом.

Випадковий і адаптаційний підхід іноді називають формалізмом (структуралізмом) і функціоналізмом (адаптаціонізмом). Також відома і біолінгвістика, що стала дуже суперечливою наприкінці ХХ ст. через відсутність емпіричної підтримки генетики щодо пояснення лінгвістичних структур.

Ідея про те, що мови та культури борються за життєвий простір, стала дуже суперечливою, і її оголосили псевдонаукою, яка спричинила дві світові війни, а соціальний дарвінізм був вигнаний із гуманітарних наук у 1945 році. У концепціях Шлейхера та Мюллера, обох яких підтримував Ч. Дарвін, мови можуть бути або організмами, або популяціями. Останні антропологічні дослідження коеволюції генів і культури, підкреслюють роль культури як винаходу людини у формуванні генів.

Нині поширеним є твердження, що мова керується соціальними умовностями та відбиває внутрішній світ особистості з її рівнем мислення, а отже, філософствування.

Література:

1. Костер, Ян. (2013). Теорії мови з критичної точки зору. Кембриджський посібник із вивчення другої мови. Cambridge University Press. С. 9-25.
2. Theory of language. https://en.wikipedia.org/wiki/Theory_of_language
3. Берегова Г. Д., Предместніков О.Г. (2021). Культура мовлення у структурі професійної підготовки молоді: монографія. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС. 272 с.
4. Креационізм і еволюція в світлі принципу бритви Оккама. <https://creacenter.org/uk/news/kreationsionizm-i-evoliutsiia-v-svitli-pryntsyphu-brytvy-okkama>
5. Gardiner, Patrick. (1988). Kierkegaard (Past Masters). Oxford University Press. 128 p.
6. Philosophy of language https://en.wikipedia.org/wiki/Philosophy_of_language

ПЯТЬКО Лариса

*Відокремлений структурний підрозділ
«Економіко-технологічний фаховий коледж
Херсонського національного технічного
університету» (м. Херсон, Україна)*

УДОД Людмила

*Відокремлений структурний підрозділ
«Херсонський політехнічний фаховий
коледж Національного університету
«Одеська політехніка» (м. Херсон, Україна)*

ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ В ПРОЦЕСІ СЛОВНИКОВОЇ РОБОТИ НА ЗАНЯТТЯХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Досконале знання української мови як державної, високий рівень культури усного й писемного мовлення є свідченням особистісного розвитку молодого громадянина України, майбутнього фахового молодшого бакалавра.

Вивчення української мови в закладах фахової передвищої освіти, спрямоване на підвищення рівня грамотності здобувачів освіти, удосконалення їхньої культури мовлення в цілому, формування мовних і мовленнєвих компетентностей, становлення активної

громадянської позиції, розвиток пізнавальних і творчих здібностей, стимулювання ініціативності, вдосконалення здатності аналізувати, приймати самостійні рішення.

Закони «Про освіту», «Про фахову передвищу освіту», «Про забезпечення функціонування української мови як державної», Стандарти фахової передвищої освіти, Державний стандарт базової й повної загальної середньої освіти, Національна доктрина розвитку освіти, Національна стратегія розвитку освіти в Україні та інші нормативно-правові документи актуалізували потребу в інтенсивному оволодінні ключовими компетенціями, що допоможе здобувачам фахової передвищої освіти вирішити проблеми в професійному, соціальному житті, підвищення якості й конкурентоспроможності освіти в нових економічних і соціокультурних умовах, прискорення інтеграції України в міжнародний освітній простір. Пріоритетом державної політики в галузі освіти є формування мовної особистості, людини самодостатньої, комунікативно компетентної, здатної й готової до спілкування в будь-якій життєвій ситуації в різних сферах суспільного життя [1, с. 14].

У сучасній педагогічній науці напрацьовано достатньо матеріалу як теоретичного, так і практичного характеру. Вивченню проблеми розвитку мовної особистості присвятили свої дослідження багато науковців, педагогів–практиків. Заслужують на увагу доробки Н. Леонової, О. Кучерук, Т. Донченко, Н. Голуб, Т. Моїсєєвої, Н. Лисенко. Про актуальність проблеми свідчать роботи І. Єрмакова, Д. Пузікова, Г. Несен, І. Родигіної, Л. Сохань (компетентнісний підхід до навчання), Л. Пироженко (інтерактивні технології), А. Белкіна (технологія «Створення ситуації успіху»), О. Пехоти, Т. Гришиної (освітні технології), В. Шарко, Ю. Васькова (педагогічні теорії, технології, досвід) тощо. Однією з ключових компетенцій є мовленнєва. Це ціла система знань і вмінь, що охоплює:

- ✓ знання базових мовленнєвих понять;
- ✓ здатність адекватно сприймати, розуміти, оцінювати й відтворювати почуте чи прочитане;
- ✓ здатність до мовленнєвої творчості;
- ✓ здатність планувати, готувати майбутнє висловлювання в різних жанрах за інтерактивними схемами, виступати з повідомленням;
- ✓ здатність реалізовувати задум у процесі мовленнєвої діяльності;
- ✓ здатність до асоціативної мовленнєво-розумової діяльності;
- ✓ уміння аудіювання, читання, говоріння, письма;
- ✓ гнучке вміння використовувати засоби рідної (української) мови залежно від типу, стилю мовлення;
- ✓ навички красномовства;
- ✓ уміння редагувати власне та чуже мовлення;
- ✓ здатність до контролю, самоконтролю результатів мовленнєвої діяльності.

Отже, мовленнєва компетенція може бути виведена як реальні вимоги до засвоєння здобувачами сукупності знань, способів діяльності, на основі якої формуються комунікативні вміння й навички, що загалом породжують особистість, спроможну успішно діяти в суспільстві [8, с. 18-24]. Потрібно шукати оптимальних шляхів формування мовної особистості, спираючись на відповідні теоретичні психолого-педагогічні та лінгводидактичні наукові засади, що сприяли б ефективному навчанню грамотного українського мовлення здобувачів загальноосвітніх шкіл та коледжів, які б у самостійне життя вступали мовленнєво підготовленими до розв'язання особистих і громадських проблем, дотримуючись мовленнєвого такту, толерантності, культури спілкування, ввічливості, інших якостей нової системи взаємних стосунків і успішної співпраці сучасної ділової людини [2, с. 7].

Працюючи над проблемою підготовки комунікативно спроможного випускників коледжів, необхідно ставити перед собою такі завдання:

- ✓ розвиток розумових здібностей особистості та творчого оволодіння знаннями, навичками, уміннями;
- ✓ формування досвіду творчої діяльності, емоційно-ціннісного ставлення до світу;

- ✓ формування потреби в самопізнанні, самореалізації та самовдосконаленні;
- ✓ виховання свідомої особистості з громадянською позицією, здатної до толерантності у спілкуванні, готової до професійного самовизначення, конкретного вибору свого місця в житті;

- ✓ удосконалення вмінь здобувачів, що становлять основу комунікативних компетенцій:

- 1) виправдане використання засобів мови для сприймання й створення висловлювань;
- 2) установлення й підтримання контакту зі співрозмовниками, формулювання запитань і чітка відповідь на них;
- 3) аргументоване доведення власних думок, участь у дискусіях, дебатах.

Одним із аспектів розвитку мовної особистості, яка виявляє високий рівень комунікативної компетенції, є формування таких комунікативних умінь: уміння користуватися різними видами читання; уміння вести діалог з дотриманням вимог мовленнєвого етикету; уміння усно і письмово відтворювати висловлювання; уміння створювати тексти у певній композиційній формі [6, с. 10].

У формуванні комунікативних компетентцій здобувачів багато важить системна словникова робота, що забезпечує:

- ✓ збагачення словникового запасу за рахунок засвоєння нових слів, термінів відповідного фаху, добору синонімів, антонімів до відомих їм слів;
- ✓ формування умінь і навичок визначати семантику, емоційно-експресивне забарвлення слів і правильно користуватися ними;
- ✓ формування умінь і навичок правильного вживання з урахуванням сполучуваності слів;
- ✓ розвиток умінь доцільного використання слів залежно від типу і стилю мовлення;
- ✓ виховання в мовного чуття, естетичного смаку до краси слова;
- ✓ попередження і виправлення лексичних недоліків у мовленні.

Словникова робота повинна спиратися на знання, набуті здобувачами освіти в процесі засвоєння лексики і фразеології. Сучасна методика рекомендує вивчення слова і проведення словникової роботи на всіх рівнях – фонетичному, словотвірному, морфологічному, лексичному і синтаксичному. У центрі уваги педагога повинні стати такі основні об'єкти словникової роботи:

- ✓ слова і стійкі словосполучення, з якими здобувачі зустрічаються вперше або значення яких не зовсім розуміють;
- ✓ лексико-семантичні ряди, групи слів, що функціонують у різних контекстах;
- ✓ співвідносні лексичні засоби: слова активної і пасивної лексики, літературні і позалітературні слова, нейтральні і стилістично забарвлені слова тощо;
- ✓ словниковий запас здобувачів, відповідність його літературній нормі.

Основою словникової роботи є опора на лексичне значення слова. На фоні цього поняття визначається зміст словникової роботи: пояснення значень нових слів, робота над спільним і відмінним у значенні слів, встановлення системних відношень між словами, добір стрижневих (ключових) слів і виражальних засобів для конструювання певного висловлювання, виявлення лексичних недоліків свого і чужого мовлення та ін. Ефективність словникової роботи залежить від того, наскільки систематично проводиться і наскільки ефективно вона побудована.

Також, для вдосконалення в здобувачів навичок та вмінь, необхідних для формування мовленнєвої компетенції, необхідно використовувати пізнавальні словникові завдання комунікативного характеру: «Гра слів»; доповнити речення, завершити висловлену думку; виділене слово замінити фразеологізмом; робота з деформованим текстом; замінити в реченні одні мовні одиниці іншими; доповнити певну семантичну групу слів; описати предмет у різних стилях; робота зі словниками; скласти твір-мініатюру за опорними словами та ін.

Систематична словникова робота позитивно впливає на формування мовленнєво-комунікативних компетенцій здобувачів, дає значні результати в оволодінні українською мовою. Вдало підібраний мовний матеріал для завдань та різноманітні форми роботи є запорукою збагачення словникового запасу студентської молоді, формування умінь і навичок визначати семантику слова, правильного вживання з урахуванням сполучуваності слів, доцільного використання слів залежно від типу і стилю мовлення, попередження і виправлення недоліків у мовленні, виховання мовного чуття, естетичного смаку до краси слова.

Література:

1. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти школи: Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/28030/.
2. Леонова Н. С. Мовно-комунікативна вправність учнів у вимірі компетентнісно орієнтованого навчання // Вивчаємо українську мову та літературу. – 2013. – № 1. – С. 2 - 7.
3. Мунтян С. Методичні реалії розвитку діалогічного мовлення учнів // Українська мова і література в школі. – 2006. – № 6. – С. 2 – 5.
4. Когут О. І. Текстоцентрична технологія / Інноваційні технології навчання української мови і літератури. – 2005. – 117 с.
5. Донченко Т. К. Уроки мають стати уроками словесності // Дивослово. – 1995. – № 4. – С. 36 – 39.
6. Ляшкевич А. Навчання діалогічного мовлення на уроках української мови // Українська мова і література в школі. – 2002. – № 7. – С. 9–12.
7. Моїсєєва Т., Лисенко Н. Мовленнєво-комунікативний розвиток школярів на уроках словесності // Дивослово. – 2011. – № 5. – С. 2–5.
8. Кучерук О. Уміння – передусім. Компетентнісний підхід до формування національно-мовної особистості // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2008. – № 10. – С. 18–24. М
9. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВГФ: «Перун», 2001. 1440 с.
10. Тільняк Н. В. Реалізація комунікативно зорієнтованого підходу до навчання української мови бакалаврів технічних спеціальностей : дис. канд. пед. наук : 13.00.02 – теорія та методика навчання (українська мова). Київ, 2015. 249

САФОНОВА Єлизавета

*здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, Херсонський національний технічний університет
(м. Херсон, Україна)*

КОЗАКОВА Лідія

*кандидат філологічних наук, доцент кафедри загальноосвітніх гуманітарних та природничих дисциплін, Херсонський національний технічний університет
(м. Херсон, Україна)*

КУЛЬТУРА МОВИ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ

Національне відродження, зміни в суспільному житті України визначають спрямування діяльності загальноосвітньої та вищої школи – гуманізацію та гуманітаризацію освіти й усього навчального та виховного процесу. Першочергове завдання, що стоїть перед сьогоdnішнім школярем і майбутнім студентом, – оволодіти культурою мови. Висока мовна культура – це той ідеал, до якого повинна прагнути кожна освічена людина. Йдеться насамперед про дотримання норм української літературної мови. Мова стає

культуротворчою реальністю тільки при активному ставленні до слова. Рівень культури мови людини залежить і від обізнаності з національним мистецтвом, з історією культури народу.

Вивчення української мови у вищій школі є наступною ланкою формування мовної особистості. Як свідчить практика, у технічний університет іноді приходять ті, хто прослухав курс української мови в школі, але не оволодів ним. Як можна говорити про культуру мови, коли знання з мови обмежуються в кращому випадку кількома правилами з українського правопису? Отже, варто вдаватися до різних засобів розвитку культури мови, зокрема й до риторики, ораторського мистецтва.

«Краса і велич рідного слова є найважливішим засобом впливу на людину», – стверджує видатний педагог В. Сухомлинський. Рідне слово збагачує людську душу, стає внутрішньою потребою особистості. Тому розвиток мовних здібностей є важливим складником виховного процесу. На сьогодні мовні проблеми надзвичайно актуальні. І вища школа бере найактивнішу участь у їх вирішенні. Адже мова – то невід'ємна частка Батьківщини, голос народу, чарівний інструмент, на звуки якого відгукуються найніжніші струни людської душі.

Вивчення української мови у вищих навчальних закладах України, особливо в південних областях і в такому зрусіфікованому місті, як Херсон у наш час є винятково актуальним і вкрай необхідним. Це питання набуває державної ваги, оскільки стосується підготовки майбутнього інтелектуального потенціалу молоді української держави – її інтелігенції. Цілком очевидно, що той стан, у якому перебуває українська мова в ЗВО України в наш час, і та мізерна кількість аудиторних годин, яка виділена Міністерством освіти і науки України на її вивчення, не дають можливості забезпечити належну підготовку з мови майбутньої української інтелігенції, оскільки загальноосвітні навчальні заклади України, особливо Херсона, у переважній більшості не дають своїм випускникам тих знань з української мови (хоча в атестатах у них з мови стоять бали «10» й «11»), які їм необхідні для користування нею в різних сферах, особливо в професійній та в навчальному процесі.

Як відомо, студентська молодь України, а отже, і нашого технічного ЗВО спілкується переважно російською мовою, перебуваючи повсякчасно в російськомовному середовищі, і ще багато потрібно зробити для того, щоб українська мова в ЗВО країни і в цілому в Україні посіла належне їй місце.

Саме тому курс української ділової мови в достатньому обсязі повинен обов'язково входити до навчальних планів усіх закладів вищої освіти України незалежно від їх профілю, цього вимагає саме життя.

Курс української мови(за професійним спрямуванням) у Херсонському національному технічному університеті не дублює шкільної програми, він має зовсім інше спрямування й передбачає значно ширші завдання порівняно зі шкільним курсом. Він сприяє підготовці фахівців нової генерації, висококваліфікованих, грамотних, з незалежним інтелектуальним потенціалом, які вільно володіють українською мовою в різних сферах, особливо впрофесійній.

За змістом вузівський курс української ділової мови базується на тих розділах мови, які вивчаються в середніх навчальних закладах. Крім того, він включає матеріал зі стилістики, культури мови, термінознавства, історії української літературної мови та діловодства.

Отже, зміст курсу української мови за професійним спрямуванням у ЗВО технічного профілю зумовлюється тими завданнями, які перед ним ставляться. Основні з них такі: дати студентам чіткі відомості про нормативність української літературної мови, виробити в них практичні навички правильного використання різноманітних мовних засобів залежно від сфери й мети висловлювання, навчити їх професійної мови, збагатити їхній словник, особливо фаховою, термінологічною лексикою, піднести культуру писемного й усного мовлення, дати їм основні відомості з історії української літературної мови, навчити складати різні види ділових паперів та працювати з науковими й іншими текстами, що в

результаті дає змогу забезпечити їм в мінімальному обсязі ту лінгвістичну освіту, яка необхідна кожній освіченій людині будь-якого фаху.

З огляду на вказане вище, курс української мови за професійним спрямуванням у Херсонському національному технічному університеті включає такі компоненти:

1. Поглиблення знань студентів з української мови, здобутих ними в загальноосвітніх навчальних закладах та закладах фахової передвищої освіти, точніше, в переважній більшості вивчення того матеріалу, який ними в цих закладах не засвоєний.
2. Піднесення культури їхнього писемного й усного мовлення.
3. Навчання професійної мови, зокрема роботи з професійною термінологією.
4. Складання ділових документів різних видів.
5. Робота з текстами (науковими, зокрема економічними, технічними, діловими, культурологічними й художніми).

Виходячи з цих завдань, можна визначити основні види роботи, які повинні мати місце на заняттях з української ділової мови в технічному університеті. Це: 1) орфографічні та пунктуаційні вправи, виконання яких спрямоване на поліпшення грамотності майбутніх фахівців; 2) робота над збагаченням словника студентів, у якій основна увага надається опрацюванню термінологічної, особливо технічної лексики, інтернаціональної та власне української, зокрема за словниками пояснюються значення термінів, з'ясовується їх походження. Розрізняються також значення слів, указується на правильне їх вживання в усній і писемній мові, складаються синонімічні ряди слів, визначаються стилістичні відтінки синонімів, утворюються антонімічні й паронімічні пари, виявляються омоніми в різних текстах, визначаються їх стилістичні функції, з'ясовуються значення пар слів (пор., напр.: *замісник* – *заступник*, *екземпляр* – *примірник*, *заважати* – *мішати*, *квиток-білет*, *приймати-брати*), вказується на їх правильне вживання в мові та ін.; 3) робота щодо піднесення культури усного й писемного мовлення студентів. При цьому особлива увага зосереджується на правильній вимові, правильному наголошуванні слів, на визначенні типових помилок, які широко побутують в усному мовленні не тільки студентів, але й усіх, хто слабо володіє українською мовою (пор.: *слідуюче питання*, замість *наступне питання*, *таке міроприємство*, замість *такий захід*, *приймати участь*, замість *брати участь*, *у відповідності до*, замість *відповідно до* та ін.). Цей вид роботи є особливо важливим, бо, як відомо, «мова людини – це її візитна картка». Недаремно Сократ у свій час сказав: «Заговори, щоб я тебе побачив»; 4) робота з текстами (науковими, публіцистичними, діловими, культурологічними, художніми, у процесі якої студенти вчать складати анотації, конспектувати, реферувати, рецензувати, переказувати або перекладати опрацьовувані тексти з інших мов на українську чи навпаки.

На текстах доцільно проводити різні лексико-граматичні вправи, словникову роботу та ін.

Опрацювання наукових текстів з фахових дисциплін на практичних заняттях з української ділової мови за професійним спрямуванням є одним з ефективних способів поглиблення знань студентів з цих дисциплін і поліпшення їх фахової підготовки.

Крім того, робота з текстами на практичних заняттях з української мови забезпечує розвиток усного й писемного мовлення студентів, виробляє практичні навички правильного формулювання думки й доцільного використання відповідних мовних засобів залежно від сфери й мети висловлювання, учить аналізувати, узагальнювати, оцінювати, коментувати й перекладати прочитане, що в навчальному процесі має велике значення.

Підготовка рефератів та коротких інформацій на різні теми, презентацій, проведення ділових ігор та різних видів контрольних вправ, застосування технічних засобів і т. ін. Проведення цих видів роботи на заняттях з української ділової мови дає змогу забезпечити підготовку не тільки кваліфікованих фахівців технічного напрямку, але й інтелектуальних, культурних членів нашого суспільства, які добре розуміють сказане Вольтером: «Чудова думка втрачає свою цінність, коли вона погано висловлена».

Література:

1. Тільняк Н. В. Реалізація комунікативно зорієнтованого підходу до навчання української мови бакалаврів технічних спеціальностей : дис. канд. пед. наук : 13.00.02 – теорія та методика навчання (українська мова). Київ, 2015. 249.
2. Климова К.Я. Українська мова (за професійним спрямуванням) : навч. посібник для здобувачів вищої освіти та викладачів – словесників. 2020. 260.
3. Климова К.Я., Есе як прийом розвитку текстотвірної компетентності здобувачів вищої освіти на заняттях з української мови професійного спрямування. Стратегічні напрями розвитку сучасної української лінгводидактики : монографія / за ред. Е.Палихати, О.Петришиної. 352 (297-306).
4. Миколенко Т. Особливості організації курсу та проведення занять із дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)» для студентів факультету мистецтв в умовах дистанційного навчання. Стратегічні напрями розвитку сучасної української лінгводидактики : монографія / за ред.Е.Палихати, О.Петришиної. 352. (335-348).
5. Плечко А.А., Білошицька З.А. Тексти для редагування з української мови за професійним спрямуванням для студентів інженерно – технічного факультету ЖНАЕУ. 2013. 28.
6. Плечко А.А., Дадуріч С.М. Тексти для редагування з української мови за професійним спрямуванням для студентів технологічного факультету ЖНЕАУ. 2015. 54.

ТАРАСЮК Єлизавета

*здобувачка першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти, Херсонський національний
технічний університет
(м. Херсон , м. Хмельницький, Україна)*

КОЗАКОВА Лідія

*кандидат філологічних наук, доцент
кафедри загальноосвітніх гуманітарних та
природничих дисциплін, Херсонський
національний технічний університет
(м. Херсон, Україна)*

ШЛЯХИ ПОПОВНЕННЯ КОМП'ЮТЕРНОЇ СЛЕНГОВОЇ ЛЕКСИКИ

Сленг програмістів та користувачів ПК, або просто комп'ютерний сленг, – явище в українській мові досить нове. Цей шар лексики української мови віддзеркалює досить молоду сферу, яка бурхливо розвивається протягом останніх років. Якщо ще сімдесят років тому з цими розумними машинами працювали й спілкувалися лише обрані, то сьогодні з ними на "ти" навіть школярі. Комп'ютери стали не просто невід'ємним атрибутом робочого або навчального місця, досить ефективним способом спілкування й отримання оперативної інформації (через глобальну мережу Інтернет), вони також є засобом дозвілля.

Однією з причин виникнення такої "підмови" вважається її надзвичайна місткість, коли трьома-чотирма специфічними словами можна передати чималий абзац літературно опрацьованого технічного тексту. Одиниці сленгу надають вислову більшої дієвості й динамізму. Врешті-решт комп'ютерний сленг виражає навіть певні емоції, які в сухій та лаконічній реальній мережі відтворити майже неможливо. Існування комп'ютерного сленгу дає змогу спеціалістам не лише відчути себе членами певної замкненої спільноти, а й розуміти одне одного з пів слова; сленг є елементарним засобом комунікації. Якби не було сленгу, їм довелося б розмовляти англійською мовою або вживати у своєму мовленні громіздкі професіоналізми.

Аналіз комп'ютерної сленгової лексики показав, що основним способом її поповнення є запозичення з англійської мови. Факторами, які визначають переважання в комп'ютерному сленгу слів англійського походження, є такі:

- наявність прийнятої в усьому світі англomовної термінології, зумовлене домінуванням на світовому ринку американських фірм, які виробляють комп'ютери та програми до них;

- мода на англійську мову в молодіжному середовищі в цілому, що призводить до перевантаження української мови англійськими словами (*імпічмент, спікер, маркетинг, менеджмент* і т.п.);

- досить високий рівень освіченості людей, зайнятих у даній сфері діяльності.

Питома вага запозичених слів у лексичній системі кожної мови безперервно зростає внаслідок формування глобального інформаційного простору, суспільних та економічних процесів, спрямованих на світову інтеграцію, постійно збагачуючи словниковий склад сучасних мов і впливаючи на їх розвиток. Запозичення з динамічної підсистеми лексичної системи мови-реципієнта є "полем діяльності" лінгвістичних універсалій.

Термін "запозичення" вживають у мовознавчій літературі у двох значеннях. У зв'язку з теорією мовних контактів, взаємодії мовних систем запозиченням називають один із шляхів збагачення словникового складу мови (І.О.Бодуен де Куртене, Л.Блумфільд, Е.Хагуен, Л.А.Булаховський, О.О.Реформатський). Він позначає також процес уходження й адаптації запозиченої лексеми й результат цього процесу. Термін "запозичення" є родовим поняттям стосовно термінів "іншомовне слово" та "засвоєне слово", які перебувають на тому чи іншому ступені адаптації до мови-реципієнта.

Не кожне запозичене слово сприймається мовою. Щоб воно могло увійти до чужої мови, потрібні певні умови. Найчастіше, опинившись у новому середовищі, слова втрачають форму, яку мали у себе "вдома", і піддаються фонетичним змінам. Як правило, іншомовні слова пристосовуються до вимог нового фонетичного середовища, до нових норм вимови. Лише деякі запозичені слова комп'ютерного сленгу повністю зберегли свою вимову. Це так звана калька. Цей спосіб утворення включає в себе запозичення граматично не засвоєних слів українською мовою. При цьому слово запозичується повністю зі своєю вимовою, написанням і значенням. Такі запозичення піддаються асиміляції. Кожен звук запозиченого слова замінюється звуком української мови відповідно до фонетичних законів. Ці слова відповідають усім нормам англійської мови. Ось приклади повністю запозичених слів з англійської мови:

баг (bug) – помилка в програмі;

н'юс (news) – повідомлення електронною поштою;

батон (button) – клавіша;

девайс (device) – пристрій;

хард драйв (hard drive) – жорсткий диск.

Найвірогідніше, певна кількість подібних слів в українській мові з'явилася внаслідок того, що більшість програмного забезпечення на комп'ютерах все ще працює англійською мовою. Внаслідок цього в людей відбувається своєрідне звикання до деяких розповсюджених команд або повідомлень. Ось, наприклад, *інвалід юзер* (популярна відповідь на запитання про те, чому щось не працює) є перефразуванням повідомлення операційної системи MS-DOS 'Invalid drive'.

Крім "звикання", тут, звичайно ж, відіграла свою роль ще й загальна тенденція серед молоді залучати до свого повсякденного мовлення англіцизмів. Захоплення англіцизмами стало своєрідною модою, воно зумовлене створеними в молодіжному суспільстві стереотипами, ідеалами. Таким стереотипом нашої епохи є якраз ідеалізування американського суспільства, у якому рівень життя набагато вищий, і високі темпи технічного прогресу ведуть за собою увесь світ. І додаючи до свого мовлення англійські запозичення, молоді люди певним чином наближаються до цього стереотипу, приєднуються до американської культури, стилю життя.

Саме в цій групі мають місце українське або неправильне прочитання англійського слова. Часом помилка стає привабливою до того, що оволодіває багатьма: *мечас* (message) –

повідомлення. Дуже часто спостерігається перенесення слова до української мови з неправильним наголосом: *ла бель* (label) – ярлик. Тому деякі сленгові запозичення нестійкі в написанні. Наприклад, трапляється декілька різних запозичень слова keyboard (клавіатура) – *кейборд, кійборд, кіборд*.

Зауважимо, що стилістично нейтральні в англійській мові слова, перейшовши до сленгу вітчизняних "комп'ютерників", набувають іронічно-зневажливого або просто розмовного забарвлення.

Отже, найчастіше в комп'ютерному сленгу слова запозичуються за допомогою транслітерації, тобто передавання буквеного образу запозиченого слова. У цьому випадку англійські правила читання зазвичай ігноруються, і слово відтворюється українськими літерами з опорою на латинський алфавіт або літерами, які схожі на англійські за накресленням. До запозичень, граматично не засвоєних українською мовою, також відносимо слова:

У НИХ (UNIX) – назва операційної системи;

юзер (user) – користувач;

гамер (gamer) – той, хто полюбить комп'ютерні ігри;

гамовер – несанкціоноване припинення комп'ютерної програми (від game over – кінець гри);

смайлик – кумедне личко, яке є послідовністю пунктуаційних знаків (наприклад, :-), набраних на клавіатурі комп'ютера;

комп'ютер (computer) – комп'ютер.

При переході слова з англійської мови до української, остання підганяє отримане слово не лише під норми своєї фонетики, як у попередній групі, але й правопису та граматики. За граматичного засвоєння англійське слово переходить у розпорядження української граматики, підпорядковуючись її законам. Іменники, наприклад, набувають відмінкових закінчень: *аплікуха* (application) – прикладна програма, *аплікухи* (Р.в.), *аплікуху* (З.в.).

Слова цієї групи утворюються так. До початкової англійської основи певними методами додаються словотвірні моделі української мови: *ромка* (ROM) – пристрій постійного запам'ятовування, *сідіромка* (CD-ROM) – запам'ятовувальний пристрій для компакт-дисків.

Серед граматично засвоєних запозичень ще такі одиниці сленгу:

мейло – лист, переданий електронною поштою (від meil);

геймер – любитель комп'ютерних ігор (від англ. жарг. Gamer).

Іншомовні слова пристосовуються не лише до фонетичної системи мови-реципієнта. Значною мірою на них впливає й граматична система. Іншомовні слова розподіляються за встановленими відмінами, змінюються за відмінками, беруть участь у словотворі інших частин мови. Наприклад:

гамити (від game) – грати;

екзешиник – файл із розширенням ".exe";

ребутнутися (від reboot – перезавантаження) перезавантажити комп'ютер;

хелпар (від help – допомога) – блок підказок;

працювати у "*Віндузах*" – працювати в системі Windows;

знищувати багів – виправляти помилки в програмі.

До транслітерованих слів та основ можуть вноситися зміни, які породжують комічний ефект на основі подібності до відповідних українських слів, наприклад:

бурдос (DR DOS) – назва операційної системи;

стервер (server) – файловий сервер (вузол обчислювальної мережі).

"Батьками" одиниць сленгу можуть бути й професійні терміни англійського походження, які вже мають еквівалент в українській мові:

хард драйв, хард диск, важкий драйв (hard drive) – жорсткий диск;

конектитися (to connect) – приєднуватися;
програмер (programmer) – програміст;
програмувати (to programme) – програмувати;
принтувати (to print) – друкувати;
киляти (to kill) – припинити будь-які операції, які виконуються комп'ютером;
юзер (user) – користувач; *клікати* (to click) – клацати.

Цікаво, що тут є й зворотнє явище. З'являються синонімічні до терміна одиниці сленгу, утворені від слів, які давно вже закріпилися в українській мові:

кватирки – зневажлива назва операційної системи Windows;
ганчірка – килимок для маніпулятора типу миша;
інвалід – неможливий, невиконуваний, незрозумілий (від invalid);
окуліст – програма Fine Reader;
лисиця – база даних FoxPro.

Прикладом семантичного запозичення є слово *пхати* (док. від пхнути). Українське слово *пхати* отримало переносне значення "завантажувати в комп'ютер операційну систему або програму", яке виникло під впливом переносного тлумачення англійського to boot (штовхати, пхати). Можливо, завдяки ще одному переносному значенню вислову to boot українське *пхати* набуло в сленговому мовленні програмістів також значення "відправити комп'ютерним зв'язком лист або файл". Говорять: "Давай попросимо Microsoft пхнути нам вихідні Windows" (тобто, "Давай попросимо фірму Microsoft передати нам вихідні матеріали до програми Windows").

Проте не завжди до українського комп'ютерного сленгу потрапляють слова, запозичені з англійської мови. Дуже часто сленгова лексика утворюється способом перекладу англійського професійного терміна з використанням наявних в українській мові нейтральних слів, які при цьому набувають нового змісту зі зниженим стилістичним забарвленням:

кватирки (Windows) – операційна система;
живність (virus) – комп'ютерний вірус;
буквар (user's manual) – poradnik користувача;

Запозичення з англійської – це не єдине джерело поповнення лексики даної лексичної системи. Деякі слова приходять з інших професійних груп, наприклад, автомобілістів:

чайник – користувач-початківець (в автомобілістів "чайник" має значення "водій-початківець", який "пихтить, свистить, а сам не рухається з місця");

движок – ядро, "двигун" програми. Це слово ще й семантично еквівалентне англійському аналогові engine – двигун;

процесор комп'ютера називають *мотором*, а сам комп'ютер – *машиною* або *тачкою*.

Наприклад, про комп'ютер Pentium-200 кажуть: "Модна тачка з двохсотим мотором";

Слово *глюк* і словотвірний ряд від нього, що широко використовується в молодіжному жаргоні, набуває тут значення "непередбачена помилка в програмі або некоректна робота обладнання". Наприклад: "У мене принтер глючить", або "Windows 98 – досить глюковий продукт";

номінативна одиниця комп'ютерного сленгу *мокрушник* (програміст, який використовує мову програмування Макро Асамблер) є лексичним запозиченням із злочинного аргю, в якому слово "мокрушник" означає "вбивця";

поширене в молодіжному сленгові слово *шлангувати* в комп'ютерному сленгу має значення поєднувати комп'ютери за допомогою дротів (to connect two computers);

мофон (streamer) – слово це перейшло з молодіжного сленгу, де воно означає "магнітофон", у комп'ютерному ж – це пристрій для збереження інформації на магнітній стрічці – стример. При такому виникненні слів створюється певна розмитість у значенні, не характерна для професійних англійських термінів. У більшості випадків позначається лише характер дії або явища, але не розкривається його специфіка. Порівняймо два еквіваленти

англійського терміна, перший з яких належить до професійної лексики, а другий – до сленгу: LED – *світлодіод* – *ліхтар*. Коли людина вперше чує сленгове *ліхтар*, їй навряд чи зрозуміло, про що йдеться, адже це слово вказує лише на те, що предмет розмови випромінює світло. Слово, ймовірно, з'явилося в сленгу завдяки його тенденції до перебільшення, яке створює невідповідність. Так із невеликого світлодіода виник ліхтар.

Отже, термін "запозичення" набуває іншого тлумачення, коли йдеться про взаємопроникнення лексики різних маркованих соціальних діалектів однієї національної мови. Такі запозичення ми називаємо внутрішніми й розуміємо їх як перенесення елементів з одного соціолекту в інший унаслідок контакту їхніх носіїв. Комп'ютерний сленг здебільшого являє собою англійські запозичення або фонетичні асоціації, випадки перекладу трапляються рідше, оскільки переважає бурхлива фантазія "комп'ютерників", проте деякі слова були запозичені й з інших професійних сфер та молодіжного сленгу.

Література:

1. Девтеров І. Комунікативний процес і мовна ситуація в інтернеті / І. Девтеров // Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. – К., 2010. – С. 162–166.
2. Євтушенко Н. Соціоцентрична парадигматика англословної комп'ютерної термінології / Н. Євтушенко, О. Діброва // Нові технології : [наук. вісник КУЕІТУ]. – 2010. – № 3 (29). – С. 100–107.
3. Кочубей А. Студентський жаргон як мовне явище / А. Кочубей // 36. наук. праць. – С. 181–188.
4. Савченко А. Реальні лінгвістичні інновації у віртуальному світі / А. Савченко // Мовні і концептуальні картини світу : [зб. наук. праць]. – К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2004. – Випуск 11. – Кн. 1. – С. 38–41.
5. Ставицька Л. Аргі, жаргон, сленг: соціальна диференціація української мови / Л. Ставицька – К. : Критика, 2005. – 464 с.
6. Український жаргон. Словник : [містить близько 4070 слів і понад 700 стійких словосполучень / авт.-уклад. Ставицька Л.]. – К. : Критика, 2005. – 496 с.
7. Шауерман О. Комп'ютерний сленг: лінгвокреативний аспект / О. Шауерман // Мова і культура : [наук. видання Київського національного університету ім. Тараса Шевченка]. – К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2009. – Випуск 11. – Т. 5 (117). – С. 198–204.

УДОД Людмила

*Відокремлений структурний підрозділ
«Херсонський політехнічний фаховий
коледж Національного університету
«Одеська політехніка» (м. Херсон, Україна)*

ПЯТЬКО Лариса

*Відокремлений структурний підрозділ
«Економіко-технологічний фаховий коледж
Херсонського національного технічного
університету» (м. Херсон, Україна)*

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ЗАСОБАМИ КЛІШОВАНИХ ОДИНИЦЬ НА ЗАНЯТТЯХ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ У ЗАКЛАДАХ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ

Комунікативну компетентність можна розглядати передусім як сукупність знань про правила, стратегії та норми результативного спілкування, що актуалізує комунікативний потенціал особистості, визначаючи якість взаємодії між суб'єктами, а також допомагає встановлювати і підтримувати необхідні контакти з іншими людьми [1, с. 7]. Водночас комунікативна компетентність передбачає уміння змінювати глибину і коло спілкування, розуміти й бути зрозумілим для партнера в процесі міжособистісної взаємодії, під час якої ця

компетентність безпосередньо формується і, відповідно, є результатом досвіду спілкування між людьми [1, с. 8].

Комунікативна компетентність передбачає реалізацію певних комунікативних намірів особистості, спрямованість освітнього процесу в закладах фахової передвищої освіти, яка передбачає формування мовної особистості з високим рівнем мовленнєвої культури, мотивацією до саморозвитку й самореалізації, умінням оптимально застосовувати отримані знання на практиці, вільно орієнтуватися в гіперінформаційному просторі, використовувати здобуту інформацію в різних життєвих та професійних ситуаціях спілкування.

Н. Шарманова справедливо стверджує, що компетентнісний підхід формує ключові, загальнопредметні, предметні компетенції, забезпечує соціальну самореалізацію в житті, допомагає засвоїти здобувачам освіти знання, сформувані уміння й навички, які покликані здійснювати основні соціальні функції та досягаються відповідними видами діяльності, сприяє розв'язанню різних питань, виходу із нестандартних ситуацій на основі інтегративних знань, умінь і здатностей. Упровадження цього підходу в освітній процес дає змогу здобувачам і здобувачкам освіти співпрацювати, вправно відповідати на особистісні й суспільні запити, виконувати різноманітні завдання у певних ситуаціях спілкування, орієнтуючись на успішний результат [5, с. 44].

Під мовним кліше Шарманова Н. розуміє «регулярну (постійну) комбінацію вербальних знаків, що є автономними лінгвістичними утвореннями із заданими за традицією значенням і формою» [6, с. 114].

Важливою рисою мовних кліше є частотність їх функціонування в мовленні. Значна частина цих лінгвоодиноць відтворюється в розмовному та офіційно-діловому мовленні, яке є основною формою спілкування та обслуговує побутові комунікативні ситуації й мовленнєві ситуації ділового спрямування.

Мовні кліше охоплюють практично всі сфери мовленнєвої діяльності та лінгвістичні явища, якими оперує мовець у процесі міжособистісної взаємодії.

Фразеологія офіційно – ділового стилю вельми специфічна. Гранична стислість формування думки, її однозначність і точність зумовлюють наявність у цьому стилі фразеологізмів нейтральних з точки зору їх експресивно-емоційної характеристики.

Фразеологізми офіційно-ділового стилю можуть належити до будь-якої термінологічної галузі, не втрачаючи при цьому своєї власної специфіки, свого забарвлення, що дозволяє кваліфікувати їх як притаманних саме офіційно-діловому стилю. Так, фразеологічний склад цього стилю характеризується наявністю великої кількості фразеологічних сполук атрибутивно-іменного типу: *юридична особа, державна установа, державний орган, профспілковий комітет, тимчасове перебування, майнові відносини, заробітна плата, виконання зобов'язань* тощо.

Для лексики ділових паперів характерним є вживання стереотипних формул, стійких мовних сполук (*кліше*) на зразок: *довести до відома, взяти до уваги, вжити заходів, відшкодувати збитки, згідно з метою забезпечення, схвалювати пропозицію*. Закріплені в діловому мовленні формули сприймаються однозначно, отже, допомагають лаконічніше та точніше передати певний зміст. Існування «заготовок» полегшує створення документа і сприйняття інформації, а отже, в цілому сприяє результативності офіційного спілкування.

Якщо в інших функціональних стилях кліше є, як правило, стилістичним недоліком, помилкою, то в офіційно – діловому стилі сприймається як звичайний, обов'язковий компонент. Наявність стандартних висловів полегшує, скорочує процес укладання текстів, приводить до однотипності засобів в однакових ситуаціях [2]. Свідома відмова від усього багатства виразних мовних засобів, їх звуження – з одного боку, і звертання до обмеженого набору слів, словосполучень і фраз із високою частотою повторюваності – з іншого, сприяють універсалізації використовуваних засобів, перетворюють їх на кліше.

Що ж таке мовне кліше в офіційно-діловій сфері діяльності носія мови? Це мовні одиниці (словосполучення чи слово з прийменником), яким властиві постійний склад

компонентів і їх порядок, звичність звучання, відтворюваність готових блоків: *встановити контроль, організована злочинність, у зв'язк з, згідно з постановою, беручи до уваги вищезазначене тощо.*

Мовні кліше бувають трьох видів:

- Прості, що складаються із двох слів: *брати участь.*
- Ускладнені, що мають більше двох слів: *брати участь у заходах.*
- Складні, що практично мають у своїй структурі два простих кліше, які поєднані в один блок: *відділ боротьби з незаконним обігом наркотиків.* [2].

Часто в діловому спілкуванні спостерігаються помилки у використанні кліше (мовних штампів). Помилками, зокрема, можна вважати часте використання таких структур, недоречне, неправильне творення кліше (як правило, за іншомовними моделями): *більша половина, переважна більшість, прейскурант цін, зняти з займаної посади* тощо. Інколи через невміле використання кліше з'являється небезпека словесної надлишковості, пустослів'я, головна думка втрачається.

У багатьох установах, закладах можемо спостерігати акуратно оформлені таблички з таким написом: *«Палити заборонено»* або *«У нас не палять»*. Українське слово *палити* часто передають значення російської лексеми *курить*. Вважають, що саме так треба писати і говорити українською. Проте в українській мові *палити* означає розводити багаття або знищувати щось вогнем. Коли ж ідеться про тютюнові вироби, то потрібно вживати лише слово *курити*, тому таблички повинні мати такий вигляд: *«Курити заборонено»* або *«У нас не курять»* [2].

Розглянемо ще один приклад. Як буде правильно *поширювати* чи *розповсюджувати*? Часто ці синонімічні слова плутають. Дієслово *поширювати* означає збільшувати в обсязі, в масі чи в просторі: *поширювати знання (досвід, ідеї, чутки, плітки тощо)*. Якщо ж ідеться про роздавання, розподіл якихось предметів для придбання, ознайомлення, то вживаємо слово *розповсюджувати*: *розповсюджувати книжки, журнали листівки*.

Часто в діловому мовленні носіями мови вживається мовне кліше, що є аналогом російському словосполученню *«объем работы»* яке, на жаль, перекладають як „об'єм роботи”. *Объем* перекладається українською і як *об'єм*, і як *обсяг*. Якщо ж йдеться про розмір, який не вимірюється довжиною, шириною та висотою, тоді послуговуємося словом *обсяг*, тому:

Объем этой комнаты об'єм цієї кімнати

Объем работы перекладаємо так: *обсяг роботи*

Объем цистерны місткість цистерни

Тож з огляду на сказане радимо кожному дбайливо ставитися до вибору слова, аби нічого зненацька не зайнялося, аби все було так, як ви того прагнете.

Сподіваюсь, що наведені приклади допоможуть дібрати найвлучніше слово чи вислів у кожному конкретному випадку. Звісно, неможливо передбачити всі ситуації, коли виникають труднощі у слововживанні чи перекладі словосполучень з російської мови. Та чим більше таких прикладів, тим вищі шанси з честю вийти з найскрутнішої ситуації. Використання готових словесних формул (кліше) полегшує як створення, так і сприйняття тексту документа, а отже, дозволяє діловій людині зекономити час. Стандартизація протиставляє діловий стиль усім іншим стилям. Вона не є вадю ділового мовлення, а лише його особливістю. Канцеляризми та штампи (мовні кліше), властиві діловодству, не повинні штучно переноситися на інші сфери – побутове мовлення, публіцистику, художню літературу. Важливо навчитися використовувати засоби кожного функціонального стилю правильно й доречно.

Отже, найдоцільнішим у формуванні комунікативної компетентності здобувачів освіти на заняттях з української мови за професійним спрямуванням є впровадження системи вправ різних видів складності, які обов'язково містять комунікативні завдання, пов'язані з процедурою мовленнєво стилістичного й комунікативно прагматичного аналізу.

Комунікативні вправи покликані насичувати весь освітній процес у закладах фахової передвищої освіти і реалізовувати взаємозв'язок мовного й мовленнєвого навчального матеріалу із ситуацією спілкування.

Таким чином, можемо сказати, що на заняттях з дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням» розвиваються вміння здобувачів освіти аналізувати комунікативну ситуацію, відбирати доречний та ефективний мовний матеріал для досягнення мети комунікації.

Література:

1. Гошовська О. Формування ключових компетентностей учнів на уроках української мови та літератури через мовленнєву діяльність. Дивослово. 2018. № 9. С. 7–9.
2. Ділова мова / URL: <http://www.dilovamova.com/index.php?page=4> (дата звернення: 29.04.2024)
3. Зубков М. Г. Сучасна українська ділова мова : підручник / М. Г. Зубков. - 9-те вид., випр. і доп. - Х. : Весна, 2010. 400 с.
4. Єрмоленко С. І. Формування комунікативної компетенції у лінгводидактиці. Українська мова і література в школі. 2007. № 3. С. 42–46.
5. Потелло Н. Я., Скиртач Г. Є. Українське ділове мовлення: навч. посібник / Н. Я. Потелло, Г. Є. Скиртач. - К.: МАУП, 2003. 440с.
5. Сучасні тенденції методики навчання : мовно-літературна царина : 88 колективна монографія / за ред. проф. З. П. Бакум. Кривий Ріг : КДПУ, 2023. 251 с.
7. Шарманова Н. До питання про дискурс-аналіз кліше наукового тексту. Філологічний часопис. 2020. Вип. 2. С. 111–119.
8. Шевчук С. В. Ділове мовлення. Модульний курс: Підручник/ Світлана Володимирівна Шевчук. - К.: Літера ЛТД. 2003. 448с.
9. Шевчук С.В., Клименко І.В. Українська мова за професійним спрямуванням: Підручник. – 2-ге вид., випр і доповнен – К Алерта, 2011. 696с.
10. Шелехова Г. Т. Сучасний підручник української мови як засіб формування комунікативної компетентності старшокласників. Українська мова і література в школі. 2011. № 6. С. 19–22.

СЕКЦІЯ 4 ФІЛОСОФІЯ ІСТОРІЇ

KAROLINA Kościelny

Studentka kierunku pedagogika,

Uniwersytet Opolski,

Instytut Nauk Pedagogicznych (Opole, Polska)

HISTORICAL AND CONTEMPORARY ASPECTS OF SLAVIC MYTHOLOGY

People have always found various mythologies fascinating, especially Greek and Roman, which are fundamental for our culture along with the Christian Bible, after all. However, many of us are unaware that we have our own mythology, equally as captivating as these more popular ones.

The neglect of Slavic mythology in Poland may be due to the rapid and effective Christianization of the Polish nation, as well as the fact that our ancestors shared their beliefs through the word of mouth, not having a written alphabet just yet. Most of the sources available to us date from decades or even centuries after Christianization and often contradict each other. This is why what remains today is difficult to define uniformly, relying on modest and contentious sources, speculations, and remnants that have successfully made it to the present day.

In all beliefs the myth about the beginning of the world exists in various forms. In Slavic mythology, the most common version is 'creation through fishing out'. Initially, the entire world was a sea with no land at all. Perun was lonely, sailing alone in his boat, until Weles appeared. Together they created a first piece of land, by Weles pulling up a mule from the sea's depths. After that, Perun fell asleep on this small piece of land, but Weles tried to throw him out of it to the water, so he would drown. However, as he kept on pushing him, the land was getting bigger, not allowing the other man to fall down. Suddenly, Perun awoke and became furious at the traitor, returning to his home in the sky, and pushing Weles down to the underground with his lightnings.

Apart from those two Gods, there is plenty of them in the Slavic mythology, most however has uncertain sources. Most known Slavic deities include: Perun (God of thunders and storms) and Weles (God of magic, wild animals, caretaker of the Nawia, place where souls go after death), Świętowit (God of harvest and war), Swaróg (God of fire, God's blacksmith), Swaróžyc (God of the Sun and sky), Mokosz (Goddess of nature and motherhood), Jarowit (God of youth, fertility and spring) and Marzanna (Goddess of the death, change and winter). [1]

Slavic pagans had plenty of different kinds of holidays all over the year, but there were four the most significant:

- Jare Gody,
- Noc Kupały,
- Święto Plonów/Dożynki,
- Szczodre Gody.

Jare Gody was celebrated on the 21st of March, marking the beginning of the new vegetation cycle. included burning or drowning a doll of Marzanna, cleaning the house, and playfully splashing water and smacking friends and family with twigs. Marzanna and Jarowit (or Jaryło) were the most significant deities of this festivity, as they were a metaphor of the end of the winter, the time of death, cold and stagnation and beginning of a colorful and youthful spring, when the world is coming back to life.

Noc Kupały was a romantic holiday, celebrated on the 21st of June. Young girls made flower crowns and threw them in the water for boys to fish out as a sign of a good match. Couples also jumped over fires while holding hands for good luck in the future.

Święto Plonów/Dożynki was celebrated around the 20th-23rd of September, in that time people were harvesting their crops and giving thanks for the good year.

Szczodre Gody was the final major holiday of the year, where people gathered for lavish meals and predicted the future for the coming year. Famous food eaten on this holiday is Szczodraki: yeast dumplings stuffed with meat or cabbage. Our Ancestors also had their version of a Christmas tree: Diduch, first harvested sheaf of hay standing in the corner of the room, dressed in little decorations.

It is important to mention another holiday: Dziady, where pagans were trying to contact their deceased relatives. For Slavs ancestors were revered almost to the point of deities, with devotion to them being an everyday practice, and major holidays involved paying respects and interacting with them.

Another big part of Slavic mythology, was demonology. Our ancestors saw all kinds of demons, phantoms and monsters all around, it was their way to explain occurrences happening in their everyday life. There would be too many to mention even half of them, so I will focus on a few most known.

For example, Południca was a female shaped demon, living on the fields. They were spirits of the young girls who had died shortly before their marriage, or shortly after. They were killing careless men who have stayed in the field when noon came. There is a possibility that Południca was a way to explain sunstroke.

Zmora, another popular demon, was a way to explain sleep paralysis. They were coming in the night to the house of its victim, sitting on their chest and choking, then drinking their blood. There were many possibilities to become a zmora, but in general, a sinful women, seventh daughter or people who died without a confession (after Christianization) could turn into such monster after death.

Today, in the 21st century, the memory of our ancestors' legacy is being revived. People who feel in touch with their native faith do what they can, to keep this heritage alive. In Poland we have few religious associations, that unites people who care about our pre-Christian legacy and history. Since the end of January 2024, Slavic native faith is officially added to the register of churches and religious associations, and brings together 3,500 believers, though there may be even more who hold their faith in their hearts.

References:

1. A. Gieysztor Mitologia Słowian, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 1982

ГАЛІЧЕНКО Максим

*кандидат філософських наук, доцент,
викладач Генічеського фахового коледжу
Херсонського державного університету
(м. Генічеськ, Україна)*

ПРОБЛЕМА СТАНОВЛЕННЯ ПОМІСНОЇ ЦЕРКВИ В УКРАЇНІ

Здобуття Україною незалежності актуалізувало проблему становлення національної церкви. Державне керівництво поступово еволюціонувало до ідеї необхідності мати власну церкву, яка б забезпечила національну безпеку у релігійній сфері. Історичне підґрунтя цього ми можемо відшукати у релігійній політиці Володимира Великого та Ярослава Мудрого, діяльності київського митрополита Сильвестра Косіва (відмовився від присяги московському

царю під час Переяславської ради), боротьбі за автокефалію православної церкви під час національно-визвольних змагань 1917-1921 рр.

Незважаючи на зусилля керівників держави і релігійних громад, громадських активістів, релігієзнавців і богословів процес становлення помісної церкви в Україні не увінчався успіхом. Саме тому тема є актуальною, адже існує потреба в дослідженні чинників, які стали на заваді створенню цієї церкви, окреслення її меж, а також перспектив міжконфесійних відносин в Україні.

Проблема становлення помісної церкви в Україні була предметом дослідження таких вітчизняних вчених, як В. Бутинський, Л. Григорович, Г. Єрмакова, А. Кобетяк, О. Саган, Л. Филипович, Ю. Чорноморець та ін.

Для початку з'ясуємо, що повинна являти собою помісна церква.

Розглянемо політику Л. Кравчука стосовно створення помісної церкви в Україні. Під час проведення Всеукраїнського міжрелігійного форуму у 1991 році Л. Кравчук висунув гасло: “Незалежній державі – незалежну церкву” [1, с.86]. У цей час в Україні діяли дві православні церкви – Українська православна церква (УПЦ) та Українська автокефальна православна церква (УАПЦ). Президент сподівався, що Російська православна церква (РПЦ) зможе надати автокефалію УПЦ і звернувся з таким проханням до патріарха Алексія II [7, с.43-44]. Проте отримав відмову. Замість того, аби сприяти співпраці православних і нормалізації відносин між ними на основі Закону України “Про свободу совісті та релігійні організації” (1991 р.) Л. Кравчук вирішив, що держава має очолити процес творення об’єднаної православної церкви. Він розцінив Харківський собор 1992 року як спробу РПЦ контролювати Україну. Особисті симпатії голови держави до Філарета та переконання в тому, що Україна потребує державної церкви, призвели до політизації ідеї помісної церкви в Україні. За його сприяння було утворено Українську православну церкву Київського патріархату (УПЦ КП), яка бачила себе державною церквою. Таку думку висловлювали патріархи Володимир (Романюк) та Філарет (Денисенко) [1, с.87]. Проте Конституція України 1996 року відкинула ідею державної церкви.

Можна погодитися із думкою В. Бокоча, що головним здобутком Л. Кравчука є формування ідеї помісної церкви в Україні, яка не буде підкорятися зовнішнім релігійним центрам. Негативним аспектом цієї ідеї стало прагнення до її використання у політичних цілях, симпатії влади лише до УПЦ КП з ігноруванням потреб УАПЦ та численних парафій діаспори [1, с.88-89]. Саме у цей період українські православні віруючі у США та Канаді переходять під омофор Вселенського патріарха, а не шукають єдності з церквами України. Не в останню чергу через політику Л. Кравчука по відношенню до митрополита Мстислава (Скрипника).

На думку О. Сагана, у 1999 році Л. Кучма першим озвучив зацікавленість держави в існуванні Української помісної православної церкви (УППЦ). Але він вважав, що реалізувати цю ідею можливо шляхом застосування адміністративного ресурсу [11, с.127]. На відмінну від Л. Кравчука, який підтримував УПЦ КП, основу для помісної церкви Л. Кучма вбачав в унезалеженні від РПЦ УПЦ і звертався до Москви з проханням про автокефалію. Президент шукав підтримки у церковних ієрархів і не звертав увагу на потребу у залученні віруючих до конструювання помісної церкви. Саме це О. Саган вважає найбільшою помилкою релігійної політики Л. Кучми. Хоча, як зазначає А. Кобетяк, Президент Кучма справді намагався дотримуватися політики свободи совісті та рівності конфесій в Україні [7, с.44].

В. Ющенко був щирим прихильником ідеї створення помісної церкви в Україні. Як зазначає В. Бутинський, В. Ющенку належить гасло: “створення єдиної Української помісної церкви задля єднання нації” [2]. Прийшовши на хвилі піднесення патріотизму він також спробував за допомогою адміністративного ресурсу вирішити цю проблему. Симпатизуючи УПЦ КП, він також не полишав спроб домовитися з ієрархами УПЦ про їх сприяння процесу об’єднання православних України. На думку О. Сагана, адміністративний примус з боку

держави міг бути дієвим лише у короткостроковій перспективі 3-6 місяців [11, с.130]. В. Ющенко міг би досягти успіху, якщо б мав план створення такої церкви і підтримку з боку Вселенського патріарха. Але затягування перемовин і поступове падіння рейтингу довіри до Президента з боку населення завадили цьому. Окрім того, як ми знаємо умовою Вселенського патріарха у 2008 році отримання автокефалії була необхідність досягнення єдності усіх православних церков в Україні. О. Саган переконаний, що це було неможливо зробити, адже віруючі не були готові до такого єднання і поспіх з боку В. Ющенко наприкінці його терміну перебування на посаді лише збільшував кількість супротивників єднання [11, с.127-128].

Варто зауважити, що за часів президентства В. Ющенка була спроба поширити ідею створення помісної церкви в Україні серед греко-католиків на підставі їх належності до “київської спадщини”. Новий концепт помісності передбачав, що після створення єдиної православної церкви, потрібно буде розпочати об’єднавчий рух з греко-католиками. Тільки це зможе забезпечити духовні інтереси української нації.

В. Янукович не був прихильником ідеї творення помісної православної церкви і вважав, що УПЦ відображає інтереси православного населення України. В умовах відсутності адміністративного тиску з боку держави поступово розвивається діалог між УПЦ та УПЦ КП стосовно пошуку форм співпраці у питаннях запровадження богослужіння українською мовою, місійної та проповідницької діяльності [3, с.54]. Як зазначає О. Саган, шлях до помісної церкви лежить через якісні зміни в самих українських православних громадах, які будуть поступово відроджувати патріотизм, традиції “київського православ’я”, міжцерковний діалог і активно залучати віруючих до церковного життя [11, с.131-132]. Саме цьому сприяв предстоятель УПЦ митрополит Володимир (Сабодан). З 2013 року розпочався процес підпорядкування УПЦ Московському патріархату через зміни до її статуту, який визначив УПЦ як самокеровану частину РПЦ [3, с.52].

За часів президенства П. Порошенка був завершений процес створення автокефальної православної церкви в Україні, яка і мала стати основою для помісної церкви. Цьому сприяла зміна позиції Вселенського патріарха Варфоломія І, який після зриву Всеправославного собору на Криті у 2016 році, вирішив взятися за вирішення “українського питання”. 15 грудня 2018 року у Києві відбувся Об’єднавчий собор УПЦ КП, УАПЦ та частини УПЦ на якому було створено Православну церкву України (ПЦУ). 6 січня 2019 року ПЦУ отримала Томос про автокефалію [8, с.43]. Негативну роль у процесі конструювання помісної церкви в Україні відіграла спроба П. Порошенка зробити питання автокефалії частиною своєї передвиборчої програми на виборах 2019 року.

На сучасному етапі найбільшою загрозою ідеї становлення УППЦ є прагнення окремих політичних сил і громадських активістів до перетворення ПЦУ у державну церкву з одночасною заборонаю діяльності УПЦ на території України. На нашу думку, це лише поглибить розкол в українському православ’ї, дозволить маніпулювати релігійними почуттями віруючих. Тому сподіваємося, що Єпіфанію вдасться реалізувати документ “10 тез для ПЦУ”, зокрема, пункт 6 стосовно відмови від політизації церкви [3, с.56].

Література:

1. Бокоч В. М. Президент України Л. Кравчук : формування та реалізація державної релігійної політики. Регіональні студії. 2019. № 20. С. 85–89.
2. Бутинський В. Юрисдикційний статус українського православ’я і перспективи канонічного оформлення помісної церкви: релігієзнавчі та еkleзіологічні рефлексії (1991 – 2013 рр.) : дис. на здобуття наук. ступеня к. філософ. наук спец. 09.00.11. Чернівці, 2014. 203 с.
3. Галіченко М. Основні тенденції та перспективи розвитку православ’я в Україні. Збірник матер. Регіональної наук.-практ. конф. «Релігійні процеси в сучасній Україні» : наук. видання / за ред. М. В. Галіченка. Херсон, 2019. С. 51–57.
4. Галіченко М., Поліщук І. Проблема Української автокефалії : сучасний стан та шляхи вирішення. Південний архів. 2009. Вип. 30. С. 108–114.

5. Григорович Л. Помісна Православна Церква як чинник становлення та розвитку Української нації : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філософ. наук спец. 21.03.01. Київ, 2007. 268 с.
6. Єрмакова Г. С. Євроінтеграційний аспект створення помісної православної церкви в Україні : публічно-правовий аспект. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2018. № 3. С. 18–23.
7. Кобетяк А. Р. Вплив президентів України на формування ідеї єдиної Помісної православної церкви. Політикус. 2022. Вип. 4. С. 42–46.
8. Кобетяк А. Р. Європейський контекст впливу політики на релігійні процеси розділення православ'я в Україні. Політикус. 2023. Вип. 5. С. 41–48.
9. Кобетяк А. Р. Релігійна політика України на шляху формування Помісної православної церкви : монографія. Житомир : ТОВ "Видавничий дім "Бук-друк", 2022. 484 с.
10. Рудакевич О. М. Помісна церква в Україні як історична необхідність. "Світ наукових досліджень. Випуск 2" : матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. Тернопіль, 2021. С. 27–32.
11. Саган О. Помісна православна Церква в Україні : поняття, проблемні питання та необхідність конституювання. Українське православ'я у контексті вітчизняної історії та суспільних трансформацій : пам'яті митрополитів Василя (Липківського) та Іоана (Боднарчука) : матеріали Всеукр. науково-практичної конф., 27-28 листопада 2014 р. 2014. С. 127–133.
12. Филипович Л., Титаренко В. Проблемні аспекти міжконфесійних та державноконфесійних відносин у сучасній суспільно-політичній ситуації в Україні. Релігійна свобода. 2020. № 24. С. 55–64.
13. Чорноморець Ю. П. Перспективи створення канонічної помісної церкви в Україні Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 7 : Релігієзнавство. Культурологія. Філософія : зб. наук. праць. Київ, 2015. Вип. 34 (47). С. 83–95.

ГУМЕНЮК Галина

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри туризмознавства і
краєзнавства, факультет туризму,
Прикарпатський національний університет
імені В.Стефаника
(м. Івано-Франківськ, Україна)*

РУДЕВИЧ Максим

*здобувач вищої освіти факультету
туризму, Прикарпатський національний
університет імені В.Стефаника
(м. Івано-Франківськ, Україна)*

САКРАЛЬНІ ПАМ'ЯТКИ КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ ЯК СКЛАДОВА ЕКСКУРСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

На сучасному етапі розвитку українського суспільства дуже актуальним є питання культурного і духовного відродження. Варто зазначити, що свої корективи на даний момент внесла російсько-українська війна, в якій дуже багато зруйновано історико-культурних пам'яток, зокрема релігійних об'єктів. Велику кількість пам'яток історії та культури займають святині. Карпатський регіон є частиною Західного регіону України і регіон сповнений сакральних туристичних принад.

Для визначення сакрального та туристичного потенціалу місцевості необхідно було провести оцінку сакральних об'єктів. Оцінка потенціалу спадщини території включає обґрунтування його подальшого ефективного використання, тобто: системне визначення розміщення та структури розвитку конкретних ресурсів у межах даної території.

Історико-культурна національна спадщина України відіграє значну роль у соціальному, пізнавальному та культурному розвитку етносу. Багато об'єктів історико-культурного значення є частиною туристичних ресурсів країни, у тому числі тисячі об'єктів місцевого та загальнодержавного значення. Туризм посідає значне економічне, культурне та політичне

значення, насамперед через його зв'язок з історичною та культурною спадщиною, це основна причина популярності туристичних атракцій у регіоні. [1, с.9].

Оцінка доцільності історико-культурних ресурсів для туризму завжди хвилювала науковців, оскільки туристи сьогодні мають більший інтерес до розуміння історико-культурних аспектів різних регіонів. Незважаючи на це, мало уваги приділено оцінці сакральної архітектури як передвісника розвитку релігійного туризму.

Сакральні пам'ятки – це місця поклоніння, ландшафти святої землі та місця, які мають релігійне та історичне значення, а також вважаються як «святі», деякими конфесіями, які можна використовувати для сприяння релігійному туризму в певній місцевості. До історико-культурних артефактів, пов'язаних із сакральними об'єктами, належать: природні об'єкти – священні джерела, криниці, гори [2].

Історико-культурні туристичні ресурси (ІКТР) – це історичні та культурні артефакти, які мають освітню, культурну та соціальну цінність, можуть бути використані для туризму та мають значне освітнє значення. До ІКТР входять об'єкти історії, об'єкти архітектури, мистецтва, етнографії та предмети народного мистецтва [6].

Рейтинг засвідчив, що в Карпатському регіоні є велика кількість святинь, збудованих з часом під впливом різних культур і народів, з вірою в серцях. Історично західна частина України перебувала під впливом багатьох релігійних традицій [5].

Підрахувавши кількість сакральних і туристичних об'єктів, які внесені до Реєстру пам'яток архітектури національного значення, ми узагальнили інформацію. Як наслідок, Карпатський регіон має найбільше сакральних і туристичних пам'яток, занесених до Реєстру пам'яток архітектури національного значення. Перша область – Львівська, остання – Чернівецька (див. рис. 1)

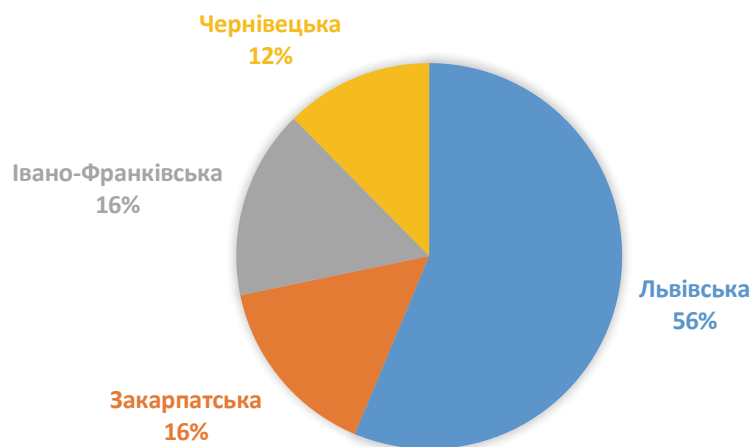

Рис. 1. Частка областей Карпатського регіону за кількістю сакрально-туристичних об'єктів державного значення

Потенціал сакральних місць та їх вплив на розвиток Карпатського регіону можна відповідно оцінити на прикладі кількох регіонів області, ця унікальна історико-культурна скарбниця України демонструє високу духовність і багатство наших предків, передавався з покоління в покоління [27].

Барвіста історія краю проявляється в численних пам'ятках історії та архітектури, культових спорудах. Карпатський регіон вирізняється великою кількістю сакральних місць.

У регіональному рейтингу Карпатського регіону за кількістю сакральних і туристичних об'єктів численні об'єкти місцевого чи національного значення занесені до Державного реєстру [4, 5].

Карпатський регіон є частиною західного регіону України, де розташовані численні сакральні та туристичні об'єкти. Вважається, що багаторічне поглинання Карпатського

регіону Австро-Угорською імперією та Польщею[7] сприяло високому рівню насиченості пам'ятками. Після входження західної частини країни до складу Радянського Союзу багато святинь було знищено, перш за все це було обумовлено антирелігійною кампанією в країні. [3].

Варто зазначити, що дерев'яні сакральні споруди Карпатського регіону також занесені до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. 21 червня 2013 року 16 унікальних дерев'яних церков внесено до списку унікальних церков України. Вісім церков знаходилися в Польщі і вісім в Україні. Проведений нами аналіз сакральних місць Карпатського регіону показав, що кожен регіон має потенціал бути туристичною дестинацією. Згідно до проведеного дослідження сакрально-туристичного потенціалу Карпатського регіону ми визначили райони, у яких зосереджений найбільший потенціал для екскурсійної діяльності.

Література:

1. Берест Р. Історико-культурна спадщина чернецтва Прикарпаття та методика її наукового дослідження. Методичний посібник. Львів, 2012. 168 с.
2. Божук Т. Методичні аспекти оцінювання релігійних об'єктів для туристичного використання. Тернопіль : В-во ТНПУ, 2009, Вип.2. С.90-95
3. Галишич Р. Українська церковна архітектура і монументально-декоративне мистецтво зарубіжжя. Львів : Сполом, 2002. 336 с.
4. Державний реєстр пам'яток місцевого значення [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrainaincognita.com>
5. Державний реєстр пам'яток національного значення [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrainaincognita.com>
6. Кравців В. С. Історико-культурні ресурси Карпатського регіону та оцінка їх туристичної атрактивності. 2004. Вип. 5. С. 223-224.
7. Штогрин Н. Історико-культурні ресурси Івано-Франківської області як важлива передумова розвитку туристичної галузі. Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2013. Том 3. С. 24.

КУЧЕРЕНКО Алла

*кандидат історичних наук, доцент,
викладач, Херсонська академія неперервної
освіти (м.Херсон, Україна)*

НОВА КОНЦЕПЦІЯ ІСТОРИЧНОЇ ОСВІТИ – ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ

Сьогодні українська держава переживає складний етап російсько-української війни. Народ України ціною неймовірних зусиль і власних життів захищає принципи демократії, свободи та справедливості. Виклики, пов'язані з повномасштабним вторгненням російських військ в Україну 24 лютого 2022 року ще з більшою силою активізували питання формуванням активного та відповідального громадянина з високим почуттям власної гідності, стійкою громадянською позицією, готовністю до виконання громадянських обов'язків. Саме тому сьогодні, ми впроваджуємо зміни які визначатимуть наше майбутнє у наступні десятиліття.

Реформи у сфері шкільної історичної освіти, яка відіграє ключову роль у формуванні світогляду та є базовим елементом національної безпеки держави, безперечно мають першорядне значення. 2022 року в Україні кардинально переглянуто навчальні програми з історичних дисциплін для закладів загальної середньої освіти. Відповідно до здобутків сучасної наукової історіографії проведено концептуальне переформатування змісту цілих історичних періодів, переосмислено й увиразнено наскрізні сюжетні лінії з минулого, що дають змогу якнайкраще пояснити сучасність і прогнозувати майбутнє. Водночас стала абсолютно зрозумілою невідкладність упровадження в життя **Концептуальних засад реформування шкільної історичної освіти**. З цією метою наказом МОН України від 2 грудня 2022 р. № 1090 створено Робочу групу у складі академічних науковців, досвідчених

педагогів-методистів та вчителів-практиків, яка на громадських засадах інтенсивно працювала над тим, аби проєкт Концепції винести на громадське обговорення [1].

Основні положення Концепції наступні:

- Концентричний підхід до вивчення історії.
- Навчання історії пропонується проводити у три етапи: на першому (пропедевтичному) переважатиме країнознавчий підхід вивчення елементів географії, історії, фольклору своєї країни / рідного краю. На другому – важливо зосередитися на формуванні відносно цілісного образу минулого, де національна історія представлена в контексті світової. А на третьому етапі раніше вже опановиний зміст пропонується у проблемному викладі.

- У проєкті пропонується трансформувати освітній процес згідно з такими конценрами:

- **адаптаційно-ігровий** (інформаційно-ознайомлювальний) для учнів 1–2 класів, який пропонує найзагальніші відомості про людину, сім'ю, родину, громаду, рідний край, Україну як державу;
- **початковий** (інформаційно-фрагментарний) для учнів 3–4 класів, який у белетризованому вигляді пропонує найяскравіші сюжети вітчизняної історії, про Україну в Європі і у світі;
- **пропедевтичний** (фрагментарно-сюжетний) для учнів 5–6 класів, який готує дітей до вивчення систематичного курсу історії та представляє окремі значущі сюжети історії України і світу від найдавніших часів до сьогодення;
- **базовий** (інформаційно-подієвий) для учнів 7–9 класів, який систематично представляє основні події історії України і світу від найдавніших часів до сьогодення відповідно до історично-культурних періодів;
- **профільний** (проблемно-тематичний) – для учнів 10–11 і 12 класів, який представляє історію України і світу через основні явища і процеси від найдавніших часів до сьогодення [2].

Автори проєкту наполягають на запровадженні єдиного загальноосвітнього україноцентричного курсу історії, який планується назвати «Історія: Україна і світ». У його межах важливо показати, як події світової історії вплинули на Україну, та як Україна представлена у світі, яким є її внесок в загальний культурний / цивілізаційний поступ людства.

Також пропонується запровадити низку додаткових історичних курсів, як-от історична географія, локальна / регіональна історія, інтелектуальна історія, історія культури, історія етнічних та/або релігійних громад тощо.

Головні змістові лінії.

Найбільш актуальними на поточному етапі визначено наступні змістові лінії:

- «Територіальні та демографічні зміни»,
- «Історія українського націєтворення і державотворення»,
- «Європейські / світові контексти (зв'язки) української історії»,
- «Ідентичність на різних етапах історичного розвитку»,
- «Соціальні катастрофи (війни, епідемії, голоди, геноциди, техногенні аварії)»,
- «Національний рух опору»,
- «Протистояння насильству та агресії (зокрема, у контексті російсько-українських відносин)»,
- «Історія іноетнічних спільнот / інших народів на території сучасної України»,
- «Історія повсякдення та мікроісторія»,
- «Історія України й українства у світі, роль і культурні надбання української діаспори» [2]

Важлива майбутня новація: перерозподіл кількості академічних годин програм. Так, запланований перерозподіл кредитів (кількості академічних годин) програм підвищення кваліфікації у наступному співвідношенні:

- 30% (найновіші наукові знання з історії України в контексті світової);
- 70% (уміння і навички з психології, дидактики, основ інклюзивної освіти, цифровізації, теорії та методики навчання історії, дотичних модулів (спекурсів).

Для викладачів загальних і фахових модулів (спекурсів), а також навчальних занять із теорії та методики навчання історії встановлюються обов'язкової умови – наявність стажу / досвіду вчителювання, наукового ступеня або *щорічне короткотривале вузькопрофільне підвищення кваліфікації* в закладах вищої освіти, наукових установах, стажування в ЗЗСО [3].

Як ефективно навчати історії України? Для цього розробники Концепції пропонують використовувати різні форми роботи, зокрема: уроки-семінари, уроки-конференції, уроки-змагання/турніри, тренінги, екскурсії, гуртки, лабораторні, проекти. До речі, у проектній діяльності пропонують зосередитись на дослідженні доступних історичних джерел, місцевих пам'яток культури, пізнанні історії повсякдення, подоланні соціальних проблем тощо.

Щодо організації пізнавальної діяльності учнів, то вона може бути індивідуальною, парною, груповою та колективною. Водночас із віком має зростати частка самостійної пізнавальної діяльності.

Умовою продуктивного навчання історії автори Концепції називають переорієнтацію на діяльнісний підхід із застосуванням активних й інтерактивних методів. Також на перший план мають вийти:

- компетентнісне навчання та практичні методи роботи;
- особистісно орієнтоване навчання разом із методами самооцінювання та формувального оцінювання;
- дистанційне і змішане навчання із мультимедійними засобами, цифровими комунікаційними платформами, онлайн і офлайн активностями, завданнями і вправами[3].

Ідея опрацювання і впровадження Концепції шкільної історичної освіти України не є новою. Чимало фахівців роками і десятиліттями працювали у цьому напрямі. Однак очевидним є те, що нам не вистачило розуміння важливості вирішення даного питання. Сьогодні для нас важливо досягти результату.

Література:

1. Яких змін потребує шкільна історична освіта? – опитування. URL: https://znayshov.com/News/Details/Yakykh_zmin_potrebuie_shkilna_istorychna_osvita (дата звернення 23.04.2024).
2. Концептуальні засади реформування історичної освіти в школах – МОН запрошує до громадського обговорення проєкту. URL: <https://nus.org.ua/news/kontseptualni-zasady-reformuvannya-istorychnoyi-osvity-v-shkolah-mon-zaproshuye-do-gromadskogo-obgovorenniya-proyektu/> (дата звернення 25.04.2024).
3. Реформування історичної освіти: як педагогам врахувати та підвищити кваліфікацію. URL: <https://naurok.com.ua/post/reformuvannya-istorichno-osviti-yak-pedagogam-vrahuvati-zmini-ta-pidvischiti-kvalifikaciyu> (дата звернення 24.04.2024).

ТАТАРЧЕНКО Олександр

*кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри загальноосвітніх
гуманітарних та природничих дисциплін,
Херсонський національний технічний
університет (м. Херсон, Україна),*

ПОЧТАР Назар

*здобувач вищої освіти факультету
інформаційних технологій та дизайну,
Херсонський національний технічний
університет (м. Херсон, Україна)*

УКРАЇНА У ВІЙНАХ

На сьогоднішній день дослідження воєнної історії є однією з найбільш актуальних тем для представників різноманітних наукових напрямків як в Україні, так і у світі. Це зумовлено загостренням протистояння сучасних диктаторських режимів проти країн демократичного світу. Найбільш гостро це протистояння проявилось в сучасній Російсько-українській війні. Саме цій проблемі у наші дні присвячується найбільша кількість наукових праць.

Зокрема, останнім часом такі роботи опублікували: Войтовський К., Заплатинський В., Зозуля І., Кордун О., Коротков Д., Мельник О., Офіцинський Ю., Палій О., Сегеда С., Сунгуровський М., Требін М., Шевель І., Шевчук В., Яворська Г. та ін.. Війни України та Росії в попередні епохи досліджували Бульвінський А. та Залізник Л..

Залишається актуальним дослідження Другої світової війни. Останнім часом цій проблемі присвятили праці: Левітас Ф., Мороко В., Сімперович В..

Про інформаційні війни, які стали ще більш актуальними з розвитком інформаційних технологій, підготували праці: Баглікова М., Малик Я., Нерсисян Г., Скулиша Є.. Філософське осмислення війни стало предметом вивчення таких науковців як: Моїсеєнко Л., Ситник Г., Парахонський Б., Фурсіна Н., Яворська Г.. Політологічні аспекти війни аналізували Балтаджи П., Кіндратець О. та Матвеева Л.. Соціологію війни в українському контексті досліджував Требін М.. Культурну спадщину війни вивчав Денисенко Г..

Як бачимо, окрім дослідження сучасної Російсько-української війни, науковці досліджують різні аспекти війни. Проте, до цього часу, вийшло недостатньо праць узагальнюючого характеру, в яких, спираючись на статистичні дані, вчені могли би дослідити війни України та знайти закономірності, які могли б бути корисними для прогнозування результатів сучасної війни за збереження державності України. Тому ми спробуємо проаналізувати всі війни і військові конфлікти, в яких Україна брала участь, та встановити причини поразок і перемог українських військових угруповань.

Оскільки Україна розташована в Східній Європі, вона є фронтиром між європейською та азійською цивілізаціями. Кордом між якими, у той чи інший час, в силу певних причин, рухався то в один, то в інший бік. Це, у свою чергу, призводило до того, що більшість воєн, в яких Україна брала участь, були детермінованими, тобто такими, яких не можна було уникнути. Саме такою є сучасна Російсько-українська війна. Однак, саме таке географічне положення і таке політичне значення України, які вона має й досі, зробили українців нацією воїнів, яка стоїть на захисті цивілізованого світу.

За нашими приблизними підрахунками, у війнах, в яких українські війська, у тому числі, повстанські угруповання, воювали одноосібно, українці здобули 39 перемог, отримали 25 поразок і у п'яти конфліктах переможця не можливо було визначити.

У війнах, військових конфліктах, миротворчих операціях, в яких Україна або її частини брали участь як одноосібно, так і разом із союзниками, а також в яких українці брали участь в якості добровольців, Україна отримала 69 перемог, 40 поразок, 12 військових дій завершилися з результатами, які важко визначити.

Виходячи із наведених вище результатів, країною, яка найчастіше виступала в ролі союзника України була Польща, країна, яка найчастіше була суперником України – Туреччина. Україна отримала найбільше перемог проти Туреччини, а найбільше поразок від Росії.

Серед негативних факторів, які стали причиною поразок були: нездібний лідер, неготовність народу до боротьби, розкол серед українців, економічна криза, недієздатність союзників, відсутність організації та координації, відсутність логістики та нестача зброї, нестабільна внутрішня політика тощо.

Серед найбільш яскравих прикладів, коли Україна не мала лідера здатного забезпечити перемогу були повстання Косинського та Наливайка кінця XVI століття. Приклади, коли українці не були готові до боротьби, це повстання Павлюка та Острянина першої половини XVII століття та повстання Кармелюка 1813-1835 рр.. Одним із найбільш болючих прикладів розколу серед українців, який завадив об'єднати країну, була Московсько-Турецька війна 1676-1681 рр..

Позитивними чинниками, які допомагали українцям здобувати перемоги у військових конфліктах були: наявність талановитих полководців, досвід ведення бойових дій, героїзм, недієздатність держави-супротивника, допомога союзників, технологічна перевага, географічні умови і т. ін..

Одним із найбільш успішних прикладів, коли українські війська мали талановитих очільників і скористалися недієздатністю військового керівництва ворога була Національно-визвольна війна 1648-1657 рр.. Вдалим прикладом поєднання військового досвіду і героїзму були морські походи запорозьких козаків початку XVII століття. Позитивним прикладом допомоги з боку союзників, була підтримка України з боку Центральних держав у Першій радянсько-українській війні (1917-1918 рр.). Яскравими прикладами технологічної переваги над супротивником у вінах, в яких Україна виступала як союзник західних країн і НАТО, була війна в Іраку 2003-2011 рр. та операція «Океанський щит» 2009-2016 рр..

Отже, більше перемог Україна отримувала, коли українські землі були соборними, коли Україна мала талановитих керівників, українські воїни мали бойовий досвід, надійних союзників та технологічну перевагу. Таким чином, здобуття та застосування цих переваг можуть допомогти Україні отримати перемогу в сучасній війні з РФ.

СЕКЦІЯ 5 ФІЛОСОФІЯ МАТЕМАТИКИ

АДАМЕНКО Катерина

*здобувачка вищої освіти спеціальності
073 Менеджмент, Херсонський державний
аграрно-економічний університет
(м. Херсон, Україна)*

БІЛОУСОВА Тетяна

*старший викладач кафедри менеджменту,
маркетингу та інформаційних технологій,
Херсонський державний аграрно-
економічний університет
(м. Херсон, Україна)*

МАТЕМАТИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ

Із середини ХХ ст. в різних галузях людської діяльності стали широко застосовувати математичні методи і ЕОМ. Виникли такі нові дисципліни, як «математична економіка», «математична хімія», «математична лінгвістика» тощо, які вивчають математичні моделі відповідних об'єктів та явищ, а також методи дослідження цих моделей.

Модель – явище, технічний пристрій, знакова освіта або інший умовний образ, який знаходиться у певній відповідності (подібності) з об'єктом, що вивчається оригіналом і здатний замінювати оригінал у процесі дослідження, даючи про нього необхідну інформацію. При цьому поведінка моделі повинна так чи інакше відображати особливості поведінки оригіналу. Сенс моделювання найчастіше у тому, що модель системи простіше оригіналу та її дослідження провести легше, а обходиться воно дешевше.

Основними цілями моделювання у різних ситуаціях є:

1. Розуміння та пояснення причин певної поведінки оригіналу.
2. Передбачення поведінки оригіналу.
3. Розробка та проектування технічних систем або економічних планів.
4. Автоматизація управління технічними системами та пристроями.
5. Поліпшення (оптимізація) характеристик тієї чи іншої штучної системи (технічної чи економічної). Моделі, які будуються із цією метою, називаються оптимізаційними.
6. Навчання (студентів, персоналу тощо).

Моделі розрізняють різних видів, зокрема і математичні моделі.

Математична модель – це наближений опис будь-якого класу явищ чи об'єктів реального світу мовою математики.

Найважливішими властивостями моделей є їхня повнота, адекватність і точність. Повнота характеризується тим, скільки характеристик оригіналу відображає модель. Будь-яка модель неповна в порівнянні з оригіналом і якісь характеристики при моделюванні «губляться». Однак ці втрачені характеристики можуть бути несуттєвими з точки зору цілей моделювання, а спроба їх врахувати шляхом доповнення моделі лише ускладнить її та ускладнить дослідження. Рівень повноти моделі впливає її адекватність.

Для поняття «адекватність» складно підібрати відповідне визначення. У найбільш загальному випадку модель називають адекватною оригіналу, якщо вона задовольняє поставленим цілям моделювання, тобто здатна дати відповідь на поставлені розробником питання.

Залежно від цілей моделювання, точність моделей, що визнаються адекватними, може бути різною. Так, для пояснення причин тієї чи іншої поведінки оригіналу висока точність не є обов'язковою, головну роль тут грає сама можливість якісно правильного відображення моделлю особливостей поведінки оригіналу.

За характером залежно від часу математичні моделі діляться на статичні моделі, показники яких змінюються у часі і динамічні – зі змінними у часі характеристиками.

Економічні процеси завжди розвиваються у часі. Статичною економічна модель виходить, якщо всі її характеристики віднести до одного і того ж моменту часу. Динамічні моделі економіки, своєю чергою, діляться на дискретні і безперервні. У дискретних моделях зміна параметрів пов'язана лише з окремими моментами часу. У безперервних моделях параметри змінюються у часі плавно.

Математичні моделі економічних систем будуються задля досягнення однієї з двох цілей:

1. *Теоретичні моделі* використовуються для вивчення загальних закономірностей та властивостей економічних систем.

2. *Прикладні моделі* будуються для розробки конкретних рекомендацій після ухвалення практичних господарських рішень і мають, зазвичай, оптимізаційний характер. За своєю структурою вони є змішаними. Емпіричні вставки в таких моделях (рівні цін на товари та сировину, взаємозв'язки економічних характеристик та показників тощо) визначаються шляхом статистичних, маркетингових та інших обстежень.

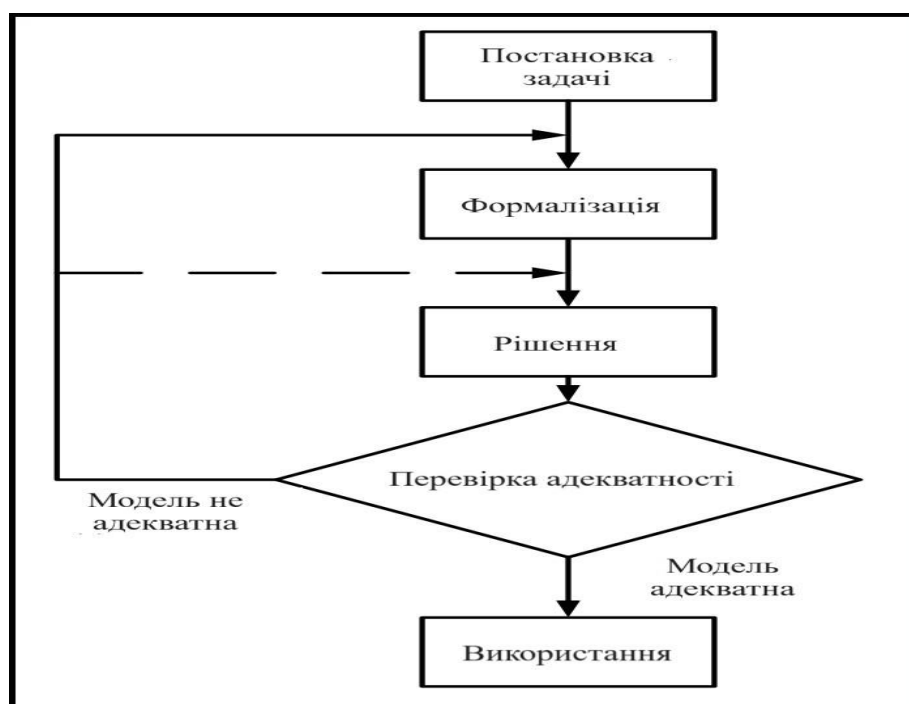

Рис. 1. Схема процесу математичного моделювання

За масштабом системи, що моделюється, моделі діляться на:

– *Макроекономічні моделі*. Вони описують економіку держави чи економіко-географічного регіону загалом, пов'язуючи між собою укрупнені показники: валовий національний продукт, національний дохід, інфляцію, рівень зайнятості тощо. Зазвичай такі моделі є теоретичними.

– *Мікроекономічні моделі*. В них системою, яку моделюють, є невелика частина макроекономічної системи. Найчастіше окреме підприємство чи його підрозділ. Ці моделі зазвичай мають оптимізаційний характер і є змішаними (напівемпіричними).

Загальна схема процесу створення математичної моделі показано на рис. 1. При побудові математичних моделей економіки треба враховувати, що більшість характеристик

таких моделей не можна визначити точно. На їх значення впливає «людський фактор», тому що вони є результатом дій та рішень багатьох окремих людей, які в однаковій ситуації поведуться по-різному. В результаті характеристики економічних моделей виявляються випадковими величинами, згрупованими навколо яких то середніх значень чи середніх залежностей. Такі моделі називаються стохастичними (на відміну детермінованих моделей, характеристики яких жорстко задані).

Рис. 2. Роль моделювання у розвитку економічної системи

На рис. 2 представлена роль моделювання у розвитку економічної системи.

Таким чином, математична модель економічних процесів відіграє важливу роль у розвитку економічної системи. Вона розглядає знання про систему, гіпотези про систему на основі цих знань і дає способи, впливи та методи для поліпшення економічної системи.

Література:

1. Економіко-математичне моделювання: Навчальний посібник / За ред. О. Т. Іващука. – Тернопіль: ТНЕУ «Економічна думка», 2008. – 704 с.
2. Адаптивні моделі в економіці: Навчальний посібник [Електронний ресурс] / В.В. Вітлінський, Ю.В. Коляда, Т.В. Кравченко, В.І. Трохановський – К.: КНЕУ, 2013. – 98 с.
3. Економіко-математичні методи та моделі: оптимізація: Навчальний посібник [Електронний ресурс] / В.В. Вітлінський, Т.О. Терещенко, С.С. Савіна. К.: КНЕУ, 2016. – 303 с.
4. Степанова, Н. І. Розв'язання економічних задач засобами Microsoft Excel [Текст]: практикум. – Д.: РВВ ДНУ, 2008. – 68 с.
5. Моделювання економічних процесів: Навчальний посібник / Островський П.І., Гострик О.М., Добрунік Т.П., Радова О.В. – Одеса. ОНЕУ, 2012. -132 с.
6. Вітлінський В.В. Моделювання економіки: Навчальний посібник / В.В. Вітлінський. – К.: КНЕУ, 2003. – 408 с.
7. Предмет і проблематика філософії: Навчальний посібник / За заг. ред. М.А. Скринника, З.Е. Скринник. – Львів: Львівський банківський інститут Національного банку України, 2001. – 485 с.

старший викладач кафедри загальноосвітніх гуманітарних та природничих дисциплін, Херсонський національний технічний університету (м. Хмельницький, Україна)

здобувачка вищої освіти, факультету
Міжнародних економічних відносин,
управління і бізнесу, Херсонський
національний технічний університету
(м. Хмельницький, Україна)

I : 1 :

If : 5

маршруту всередині кожної з ділянок суходолу (островів або берегів ріки) не має значення. Важлива лише послідовність перетину мостів. Це дозволило йому виключити усі ознаки, окрім списку ділянок суходолу і мостів, що сполучають їх та переформулювати задачу в абстрактних термінах. Кожна з ділянок суходолу замінилася на абстрактну «вершину», а кожен міст на абстрактне «ребро», яке існувало лише для відображення факту сполучення пари вершин (ділянок суходолу) цим мостом. Таке абстрагування і стало започаткуванням теорії графів, а названі терміни – вершини, ребра, степінь вершини (кількість ребер, що торкаються її) склали сучасну термінологію в визначенні елементів структури графа. Через те, що важлива лише інформація про зв'язки, форма, в якій граф зображений на малюнку, не має значення, якщо при цьому не змінюється сам граф. Тільки існування (або відсутність) ребра між кожною парою вершин має значення. Наприклад, не має значення чи намальовані ребра як прямі або криві, праворуч чи ліворуч від іншого зображена вершина. Такі спрощення умови задачі призвели до графа, що показаний на рис. 2. Як видно з рисунку, з вершини довершини є кілька ребер. Такі ребра називаються кратними, а сам граф носить назву мультиграфа.

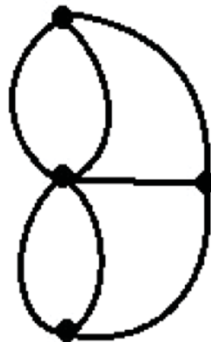

Рис. 2. Мультиграф до задачі Ейлера

Наступним спостереженням Ейлера було те, що коли хтось потрапляє до вершини через міст, він обов'язково її покидає також через міст (окрім кінцевих вершин прогулянки). Інакше кажучи, впродовж кожного маршруту в графі, кількість входів в некінцеві вершини дорівнює кількості виходів з них. Тепер, якщо кожний міст пройдено рівно один раз, вірно те, що для кожної ділянки суходолу (окрім початкової і кінцевої), кількість мостів до цієї ділянки парна (половина з них буде пройдена за напрямком до ділянки, а половина з ділянки). Однак всі чотири ділянки суходолу в початковій задачі мають непарну кількість мостів (одна 5, а інші по 3). Через те, що лише дві ділянки можуть бути як початкова, так і кінцева точки ймовірного маршруту, задача пройти усіма мостами рівно по одному разу призводить до протиріччя. Аргументи Ейлера показали, що необхідною умовою прогулянки бажаного виду через граф є зв'язність графу (будь-які дві вершини з'єднані одна з однією ребрами, і вони не зв'язані з ніякими додатковими вершинами), а також відсутність або наявність рівно двох вершин непарного степеня. Ця умова виявилась і достатньою, як і стверджував Ейлер, що пізніше довів Карл Гьесхолзер. Такий шлях називається зараз ейлерів шлях (початкова та кінцева точки збігаються). Далі, якщо присутні дві вершини непарного степеня, тоді ейлерів шлях почнеться з однієї з них і закінчиться в іншій. Ейлер довів тим самим, що через наявність чотирьох вершин непарного степеня історична задача не має розв'язку. Такий шлях існує тоді і тільки тоді, коли граф зв'язний і не містить вершин непарного степеня. Всі ейлерові цикли є ейлеровими шляхами, але не навпаки. Сучасною мовою, Ейлер показав, що можливість пройти через граф, пройшовши кожне ребро рівно один раз, залежить від степенів вершин.

Задача про мости Кенігсберга, розв'язана Леонардом Ейлером, стала фундаментальною віхою в історії не тільки математики, а також і філософії. Вона має глибинний філософський

аспект, пов'язаний із принципами абстракції, моделювання та інтерпретації. Розглянемо кілька аспектів зв'язку між цією задачею, теорією графів та філософією.

Абстрактність. Задача про мости демонструє силу абстракції в математиці. Графи – це метод візуальної ілюстрації даних та відношень між ними. Ейлер перетворив складну геометричну задачу в абстрактну модель, де було лише кілька вершин і ребер. Філософський аспект абстракції полягає в тому, як вона дозволяє зрозуміти і спростити складні проблеми, зосередившись на суті. Саме тому, враховуючи, що набір вершин можна використовувати для абстрагування будь-якого типу даних, теорія графів настільки широко затребувана в сучасних технологіях.

Онтологія і реальність. Перетворення реальної проблеми на граф ставить питання про природу реальності і її представлення в математичному контексті. Філософи можуть запитати, наскільки точним є таке представлення, і чи може воно повністю передати реальність? При цьому математики розуміють, що для забезпечення ефективності використання графів потрібен бути чіткий, коректний та максимально повний опис вхідних даних.

Системне мислення і взаємозв'язки. Теорія графів розглядає структури та взаємозв'язки. Задача Ейлера наголошує на тому, як взаємозв'язки між елементами системи можуть бути критичними для розуміння її поведінки. Філософія системного мислення вивчає такі взаємозв'язки і те, як вони впливають на загальну картину.

Епістемологія та природа знання. Рішення Ейлера показало, як математичні методи можуть дати нам знання про складні системи. Філософія епістемології може розглянути питання про те, які типи знань надає математика і як вона допомагає зрозуміти складні явища.

Етика та використання моделей. Теорія графів має широке застосування, включаючи моделювання соціальних мереж, транспортних систем та інфраструктури. Філософія етики розглядає, як використання таких моделей може впливати на людей і суспільство. Питання полягає в тому, як відповідально використовувати математичні моделі, щоб вони не завдавали шкоди.

У підсумок зауважимо, що задача про мости, теорія графів і філософія мають тісний зв'язок, який проявляється в абстракції, онтології, системному мисленні, епістемології та етиці. Ця задача показує, як математичне мислення може бути застосоване до реальних проблем, і одночасно піднімає філософські питання про природу реальності, моделювання та етичне використання математичних інструментів.

ДЕБЕЛА Ірина

*кандидат сільськогосподарських наук,
доцент, доцент кафедри менеджменту,
маркетингу та інформаційних технологій,
Херсонський державний аграрно-
економічний університет
(м. Херсон, Україна)*

НЕЧІТКА ЛОГІКА В ЗАДАЧАХ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ: МЕТОД ЛОТФІ ЗАДЕ

Вчений – філософ Рене Декарт сформулював вислів «*Cogito ergo sum*» – «Думаю, отже, існую» [1]. Такий логічний висновок відображує сутність людської цивілізації – сукупності мислячих індивідумів. Логіка є основою пізнання навколишнього світу. У повсякденному житті ми використовуємо логічні побудови, щоб краще пояснити свою точку зору на певні речі, явища, описати наслідки процесів та дій. Логіку, як наукову категорію, можна розділити на формальну та неформальну. Формальна логіка – чітка (математична) логіка –

це подання філософської логіки у формі математичних конструкцій, операторів, алгоритмів, в яких символами позначають поняття та твердження.. «Предтечою» формальної логіки вважається булева алгебра (автор Джордж Буль) та теорія множин (Георг Кантор та Готлоб Фреге) [2]. Булева алгебра є першою розвинутою системою опису логіки арифметичними операторами, такими як сума, добуток. Але на відміну від арифметики, булева алгебра обмежується двома числовими значеннями «1» та «0», що є аналогом логічних визначень «істина», «не істина». Теорія множин розглядає множину як велику кількість елементів, що об'єднані спільною властивістю та може розглядатися як ціле і для якої визначені операції взаємодії через арифметичні операції мовою символів (переріз множин – добуток, об'єднання множин – сума).

Не формальна, багатозначна, або не чітка логіка – це перенесення законів формальної логіки на нечіткі множини, множини з не визначеними межами, неоднорідними елементами, але для яких можливим є застосування операторів формальної логіки. Математична теорія нечітких множин (fuzzy sets) та нечітка логіка (fuzzy logic) є узагальненнями класичної теорії множин та класичної формальної логіки. Дані поняття були вперше запропоновані американським ученим Лотфі Заде (Lotfi Zadeh) у 1965 р. Теорія нечіткої логіки – це строго математична теорія, яка для опису невизначеності використовує кількісні описи та точні методи. Об'єкт є невизначеним, але метод не є невизначеним. Отже, поняття нечіткої логіки здійснюється суворо науковим способом. Основною причиною появи нової теорії стала наявність нечітких та наближених міркувань при описі людиною процесів, систем, об'єктів.

Застосування теорії нечітких множин до моделювання складних систем формалізує нечіткі поняття відношення «краще», «гірше», «переважає значно», «не значно переважає» і т.д., за допомогою нечітких множин та нечітких правил [3]. Це дозволяє алгоритмізувати ситуації, в яких точні числові значення недоступні або невизначені. Схема Лотфі Заде, також відома як «мережа адаптивної логіки», використовується для моделювання нечітких систем та адаптивного управління та включає стадії формулювання нечітких правил, нечітких висновків на основі нечітких правил та зворотній процес перетворення нечітких висновків у конкретні числові значення.

Процес вибору альтернатив в задачі прийняття рішень – це вибір між різними способами досягнення мети. Процес досить складний, через такі фактори, як неповна, або не чітка інформація, суб'єктивність, що як правило, є присутньою в будь-яких ситуаціях. Таким чином, можна стверджувати, що процес вибору альтернатив здійснюється в не чітких умовах. Прийняття рішення в умовах невизначеності істотно залежить від ступеню цієї невизначеності, тобто від того, якою інформацією володіє особа, яка приймає рішення. Невизначеність є суб'єктивною оцінкою, дві людини можуть розглядати одну і ту ж подію, але кожен буде робити власні припущення з більшою або меншою ймовірністю, ніж інший. Таким чином процедура прийняття рішення визначається оцінкою невизначеності, в розумінні особи що приймає рішення.

Практикуються два основні підходи до прийняття рішення в умовах невизначеності. Перший – передбачає можливість імовірнісної оцінки невизначеності (часткова невизначеність). Особа що приймає рішення може використовувати наявну інформацію та особисті судження, власний досвід для ідентифікації невизначеності у формі інтервальних оцінок. Це, по суті, апроксимує невизначеність інтервальними ризиками для процедури прийняття рішення використовуються стохастичні алгоритми оптимізації [4].

Другий – якщо ступінь невизначеності занадто висока, то робити припущення щодо ймовірностей варіацій зовнішніх умов лише на підставі особистого досвіду не доцільно, через високу вірогідність помилок. Спектр підходів та методів, які використовуються для реалізації другого підходу практично не обходиться без використання експертних оцінок, різних прийомів їх отримання та методів обробки – від традиційного усереднення отриманих від експертів оцінок до оптимізаційних моделей, які використовують нечіткі експертні оцінки в якості вхідних даних прийняття рішення.

Нечіткі експертні оцінки – це методвикористання нечіткої логіки для опису нечітких, неточних чи невизначених даних та концепцій. Цей метод ґрунтується використанні лінгвістичних, нечітких термінів, які є більш природними для формулювання думок людини. Оцінки експертів можуть бути виражені у вигляді нечітких чисел або нечітких наборів, де кожне значення має власний ступінь належності до визначеної категорії, але не має однозначно визначеного числового значення. Процес використання нечіткої логіки в експертному оцінюванні можна описати послідовністю кроків:

1. Визначення множини елементів, для яких необхідно провести оцінку, а також діапазон їх можливих значень.
2. Визначення нечітких множин та функцій належності елементів донечітких множин.
3. Визначення нечітких правил, що описують взаємозв'язок між вхідними змінними та вихідними оцінками.
4. Агрегація оцінок. Застосування нечітких правил до вхідних даних для визначення нечіткої оцінки вихідних характеристик.
5. Дефазифікація: перетворення нечіткої оцінки на конкретне числове значення або строгий інтервал значень.

Алгоритмічно, прийняття рішення в умовах невизначеності є задачею багатокритеріальної оптимізації, що одночасно задовольняє і нечітким цілям Z , і нечітким обмеженням G [5]. Цілі та обмеження є симетричними в межах задачі (різниця між нечіткими множинами обмежень і критеріїв не існує), тоді за визначенням Лотфі Заде, рішенням задачі вибору альтернативи буденечітка множина R , з функцією належності $\mu_R(X)$, визначеною як переріз нечітких множин Z та G і так як операція множення комутативна, то

$$\mu_R(X) = \mu_Z(X) \times \mu_G(X) = \mu_G(X) \times \mu_Z(X),$$

де: $\mu_G(X)$ функція належності нечіткої множини обмежень;

$\mu_Z(X)$ – функція належності цілей, що описана нечіткою множиною критеріїв Z ;

X – елемент обмеженої множини альтернатив $X \in \{X_i\}, i = 1 \div n$.

У реальних ситуаційних задачах цілі та обмеження є елементами однієї сукупності умов прийняття рішення. Немає потреби конкретизувати що саме є метою, а що обмеженням, їх просто називають комплексними аспектами проблеми, що вимагає рішення. Особа що приймає рішення, зазвичай, має на меті отримання однозначного вибору «кращої» альтернативи – чіткого результату рішення, що адекватно репрезентує нечітку множину R , тобто, необхідно виконати дефазифікацію. Це можна зробити різними способами, найпоширенішим є вибір альтернативи з найвищим значенням функції належності $\mu_R(X)$.

Схема Лотфі Заде широко застосовується для різних задач стратегічного управління, прогнозування, маркетингових досліджень. Загальні методи нечіткої логіки є важливими інструментами для обробки нечітких неструктурованих даних та створення інтелектуальних систем прийняття рішення в умовах невизначеності.

Література:

1. РЕНЕ ДЕКАРТ – СПРАВЖНИЙ ГЕНІЙ XVII СТОЛІТТЯ – Науково-технічна бібліотека НТУ «Дніпровська політехніка». Науково-технічна бібліотека НТУ "Дніпровська політехніка". URL: <https://lib.nmu.org.ua/rene-dekart-spravzhnij-genij-xvii-stolittya/> (дата звернення: 25.04.2024).
2. Л. І. Дюженкова, Г. О. Михалін. Елементи теорії множин і теорії чисел : навч. посіб. Київ : НПУ ім. М. П. Драгоман., 2003. 128 с. URL: <http://surl.li/syuyqg> (дата звернення: 25.04.2024).
3. Zadeh L.A. Fuzzy logic and the calculi of fuzzy rules, fuzzy graphs, and fuzzy probabilities. Computers & Mathematics with Applications. 1999, випуск 37. №. 11-12. С. 35. DOI: [https://doi.org/10.1016/s0898-1221\(99\)00140-6](https://doi.org/10.1016/s0898-1221(99)00140-6) (дата звернення: 25.04.2024).
4. Дебела І.М. Стохастична модель оптимізації управління ризиками. Інфраструктура ринку. 2021. Випуск 54/2021. С. 267-271. DOI: <https://doi.org/10.32843/infrastuct54-42/>
5. Debela Iryna Algorithm of fuzzy priorities for alternative solutions. THB: серія Економіка. 2023, №. 18, С. 262–267. URL: <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2023.18.30>.

ДЕБЕЛКО Аліна

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, факультету міжнародних економічних відносин, управління і бізнесу, Херсонський національний технічний університет (м. Херсон, м. Хмельницький, Україна)

ВИГОДНЕР Інна

старший викладач кафедри загальноосвітніх гуманітарних та природничих дисциплін, Херсонський національний технічний університет (м. Херсон, м. Хмельницький, Україна)

ФЕНОМЕН БІНАРНИХ ЧИСЕЛ ЯК ДЕМОНСТРАЦІЯ ДУАЛЬНОГО ПІДХОДУ В НАУЦІ

Дуалізм – це філософська концепція, яка передбачає існування двох фундаментально різних або навіть протилежних сутностей чи принципів, які взаємодіють між собою. Ця концепція може бути застосована до різних аспектів реальності, включаючи фізичний світ, мораль, пізнання і свідомість. Дуалізм у математиці виявляється у взаємодії різних концепцій чи об'єктів, які відображають одну і ту ж саму ідею чи структуру під різними кутами або в різних аспектах.

Одним з найцікавіших феноменів у математиці, який демонструє дуальний підхід в науці, є бінарні числа, також відомі як бінарна система числення – це спосіб представлення чисел, що використовує лише дві цифри, 0 та 1. Ця система є основою сучасних цифрових обчислень і використовується для представлення та маніпулювання інформацією в електронних пристроях, таких як комп'ютери, смартфони та інші цифрові системи. Бінарна система числення може бути розглянута не тільки як практичний математичний інструмент. Вона також є філософським символом, що відображає глибину і сутність в сучасному світі. Через призму двоїстості, символіки нуля і одиниці, а також відображення обмежень і безмежності, бінарна система надає нам можливість розуміти не лише математичні аспекти, але й філософські принципи, що лежать в основі нашого існування.

Філософський підхід до бінарної системи числення може відкривати нові способи розуміння цієї системи, а також сприяти глибшому осмисленню принципів, що лежать в її основі. По-перше, якщо у філософії дуалізм – це ідея про наявність двох принципів або субстанцій, які є фундаментальними для всесвіту. Бінарна система числення може відобразити цей дуалізм, розглядаючи 0 і 1 як два основних елементи, з яких складається весь ряд чисел. По-друге, бінарна система числення може символізувати ідею можливостей та обмежень. Кожен біт може бути або 0, або 1, що відображає обмеженість можливих станів, але комбінації бітів можуть утворювати нескінченну кількість різних чисел, що символізує безмежність можливостей.

Бінарна система сягає корінням у праці німецького математика і філософа Готфріда Лейбніца в 17 столітті. Лейбніца зачарувала ідея представлення чисел за допомогою системи, що складається лише з двох цифр. Він висловив думку, що ця система може мати глибокі наслідки для розуміння природи реальності. Роботи Лейбніца щодо бінарної системи чисел носили в значній мірі теоретичний характер і були реалізовані на практиці лише у 19-му сторіччі.

У 1854 році британський математик Джордж Буль опублікував книгу під назвою "Математичний аналіз логіки" [1], у якій представив систему логіки, засновану на бінарних числах. Робота Буля заклала фундамент сучасних цифрових обчислень і продемонструвала потужність бінарних чисел як інструменту представлення та маніпулювання інформацією.

У бінарній системі кожна цифра називається бітом, а її значенням може бути як 0, так і 1. Положення біта в числі визначає його значення, причому крайній правий біт – найменш значуща цифра, а крайній лівий біт – найбільша цифра. Бінарні числа можна використовувати для представлення будь-якого числа від 0 до нескінченності, числа можна додавати, віднімати, множити та ділити за допомогою простих правил [2].

Бінарна система має низку переваг порівняно з іншими системами числення, наприклад, з десятковою системою. Однією з головних переваг є те, що бінарні числа можна легко представляти й маніпулювати ними за допомогою електронних схем, які складаються з транзисторів, що можуть перемикатися між двома станами, увімкненим і вимкненим, що відповідають значенням 0 і 1 [3]. Це робить бінарні числа ідеальним вибором для представлення та маніпулювання інформацією в цифрових системах.

Сьогодні двійкова система є невід'ємною складовою сучасних обчислювальних систем, її використовують для представлення та обробки інформації в найрізноманітніших електронних пристроях. Розвиток бінарних чисел – це свідчення сили математики у формулюванні розуміння світу. Двійста система також інструментом, який ми використовуємо, щоб орієнтуватися в сучасній науці. Саме тому феномен бінарних чисел відіграє фундаментальну роль у сучасних комп'ютерах і процесорах. Ось кілька способів, як бінарні числа застосовуються в сучасній техніці:

- усі дані в процесорі представлено у вигляді бінарних чисел, що складаються з 0 і 1. До них відносяться числа, символи, текст, звуки, зображення і відео;
- бінарні числа використовуються для виконання логічних операцій, таких як AND, OR і NOT. Ці операції широко застосовуються в цифровій логіці та алгоритмах обробки даних;
- процесори виконують арифметичні операції (додавання, віднімання, множення, ділення тощо) над бінарними числами;
- інструкції для процесорів і програми також представлені у вигляді бінарних чисел, що дає змогу процесору інтерпретувати та виконувати їх;
- бінарні числа використовуються для адресації та зберігання даних у пам'яті комп'ютера, як-от оперативна пам'ять і постійний запам'ятовувальний пристрій (наприклад, жорсткий диск або SSD);
- усі цифрові пристрої обмінюються даними у вигляді бінарних чисел. Наприклад, передача даних через інтернет, мережеві з'єднання, USB, HDMI та інші інтерфейси здійснюється з використанням бінарних даних;
- бінарні числа використовуються в різних алгоритмах шифрування і дешифрування для захисту даних від несанкціонованого доступу [4].

Як видно з перерахованого вище, феномен бінарних чисел є основою для функціонування сучасних комп'ютерів і процесорів, і без нього комп'ютерна технологія, як ми її знаємо, була б неможлива.

Отже, винахід бінарного коду є важливим математичним феноменом з кількох причин. Насамперед, бінарний код є простим і ефективним, оскільки використовує всього два символи – 0 і 1, що полегшує обробку інформації [5]. Він також універсальний, оскільки може бути використаний для представлення будь-якого типу даних, включаючи числа, текст, зображення, звуки тощо.

Бінарний код має глибокі математичні основи, пов'язані з теорією чисел, логікою і комбінаторикою, що допомагає розширити розуміння цих математичних концепцій. Також варто зазначити, що бінарний код є основою для розвитку інформаційних технологій, таких як Інтернет, криптографія і навіть штучний інтелект. З іншого боку, бінарна система надає

можливість розуміти не лише математичні аспекти, але й філософські принципи, що лежать в основі нашого сприйняття дійсності. Усе це робить винахід бінарного коду важливим для математики та розвитку сучасного світу.

Література:

1. George Boole: British mathematician. URL: <https://www.britannica.com/biography/George-Boole>.
2. Бінарна система числення. URL: <https://u.to/UWuTIA>.
3. Двійковапозиційна система числення. URL: <https://miwzuacom.fandom.com/uk/wiki>.
4. Двійковий код. URL: <http://surl.li/shnpn>.
5. Переведення чисел. URL: <https://komplogika.jimdofree.com>.

КОВТОНЮК Ольга

*здобувачка вищої освіти факультету
міжнародних економічних відносин,
управління і бізнесу, Херсонський
національний технічний університет (м.
Хмельницький, Україна)*

ТЕОРІЯ ЙМОВІРНОСТЕЙ ЯК РЕЗУЛЬТАТ ВЗАЄМОДІЇ ЕВОЛЮЦІЙНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ФІЛОСОФІЇ ТА МАТЕМАТИКИ

Філософія та дедуктивні науки, такі як математика та логіка, мають спільні корені. Тому що багато питань, які виникали перед людством, знаходились на загальній площині їх інтересів, як наприклад: число, некінченність, множина, неперервність. Всі ті математичні поняття, які були ще недосяжними до розуміння людини у минулому, пояснювалися як явища теоретичного пізнання навколишнього світу.

Як філософія, так іноді і математика не мають безпосереднього контакту із зовнішнім світом та оперують абстракцією. В процесі свого еволюційного розвитку математика та філософія взаємодіяли та впливали одна на одну. Але у цей час багато науковців ставили в протидію філософію з математикою, деякі навіть поступилися вдалими математичними висновками. Так, наприклад, І. Ньютон першим відкрив диференціальне та інтегральне числення, але його емпірична позиція завадила сформуванню своє відкриття у необхідній формі. Цієї досконалості, в тому ж таки дослідженні, зміг дійти вчений Г. Лейбніц.

Детальний аналіз взаємозв'язку науки і філософії здійснив ще Аристотель, він увів поняття "Метафізика", що вживається як поняття «філософія». На його думку метафізика – це особливий тип знання, що стоїть на сходинах вище над фізичними знаннями. І це твердження трималося ще багато століть. В епоху Нового часу від похідної філософії вже почали відокремлюватися інші науки, тому потрібні були уточнення та пояснення про її суть. Наприклад, Піфагор став першим науковцем, який визначив умови використання пізнавальної діяльності математичного обчислення. Також висловив своє бачення того, що абстрактне відрізняється від наочного, наприклад, число поєднане з речами, але є абстрактним поняттям.

Цікавим виявились і погляди Р. Декарта і Б. Паскаля, які мали спільну основу математичних знань, при цьому по-різному розуміли суб'єктивність філософського пізнання. Паскаль наголошував, що процес пізнання притаманний конкретній особі, а не абстрактному суб'єкту. А от Рене Декарт стверджував, що є необхідність не простого доведення істини, але і вміння переконання інших людей у суті даної істини, для чого важлива логіка та талант оратора. Загалом у XVI-XVII ст. дослідження призвели до застосування у вивченні природознавства математичних методів. А раціоналізм у XVII ст. спрямований саме на математику як еталон наукового знання.

Розглянемо як зв'язок математики та філософії представлений у дослідженнях учених від витоків до сьогодення на прикладі теорії ймовірності. Ця наука дає можливість отримати знання про закономірність повсякденного життя. Кожен з нас щодня постає перед тим чи іншим вибором невизначеності в окремих ситуаціях. Але ж невизначеність можна розрахувати і мати конкретний вибір. Протягом XVIII-XIX століття М. Планком, А. Фоккером, Н. Віннером було описано цікаві роботи з вивчення напрямів ланцюгових залежностей та теорії випадкових функцій, які стали значним внеском у формуванні теорії випадкових процесів. Це був значний фундамент, який показав необхідність побудови теорії. Залишалось зробити аналіз існуючих робіт та систематизувати матеріал. У 1931 р. опубліковано статті, які вважаються початком теорії випадкових процесів. Згадані роботи містили в собі симбіоз математичних результатів та глибинний філософський зміст.

Протягом XX сторіччя однією зі значних розробок з тематики теорії вірогідності став розрахунок алгоритму математичної статистики, представлений К. Пірсоном. Такий алгоритм використовується в процесі аналізу прикладних вимірювань, він має назву коефіцієнт кореляції Пірсона. Завдяки представленому коефіцієнту кореляції можна виміряти лінійну кореляцію між двома наборами даних. Ще один з видатних науковців А. Колмогоров надав не тільки класичну аксіоматичну теорію ймовірності та теорію випадкових процесів, а й опублікував новаторські філософські ідеї. Нові розрахунки теорії ймовірності, які ґрунтуються на аксіоматичній основі, А. Колмогоров оприлюднив у 1930-х роках.

Протягом століття було створено теорію мікросвіту та теорію спадковості, основи яких ґрунтуються на основній ймовірнісних методів. Значний внесок в теорію випадкових процесів внесли такі українські вчені, як Й. І. Гіхман, А. В. Скороход. Не дивлячись на, здавалось би, ґрунтовне вивчення даного розділу математики, дослідження з ймовірності та причин її стійкості тривають і сьогодні. Дослідження продовжується, хоч аксіоми і напрацьовані, поки питання піддаються все новим і новим рішенням.

Багато дослідників намагаються розширити поняття теорії ймовірності, некомунікативною, від'ємною ймовірністю і т.д. Такі дослідження доводять, що математичні напрацювання та тяжіння людства до самопізнання і вирішення великої кількості питань дають поштовх до нових розробок та поглибленого проникнення в логічну, математичну, філософську та природничо-наукову складову різних галузей та наук.

Підводячи підсумок вищесказаному, зрозуміло, що математика, як наука, розвинулася не без впливу поставлених філософських питань суб'єктом пізнання, що дало поштовх великим досягненням у сьогоденні. Філософське підґрунтя стало основою математичного розвитку. Ми можемо це стверджувати також, розглядаючи цікаві матеріали наукових досліджень науковців сьогодення України.

Під час війни на території України людство ставить перед собою питання, як прискорити розвиток тих чи інших позитивних подій. Ознайомившись з великою кількістю матеріалів з даної тематики, мимоволі звертаєш увагу на цікаві рішення поставлених задач. Так, наприклад, у підручнику В. І. Макеєва, Ю. І. Пушкарьова, М. М. Ляпи викладено основи положення теорії ймовірностей, використовувані в артилерії з метою вирішення практичних завдань з різних питань підвищення бойової ефективності артилерії.

З цікавим застосуванням та способами вирішення проблем у радіотехніці можна ознайомитись в матеріалах, представлених у підручнику В. М. Васильєва та С. Я. Жука «Теорія ймовірностей в радіотехніці», яка вмістила в собі багато узагальнюючих, багаторічних висновків дослідників. Детально представлено теорію використання розрахунків ймовірностей і математичної статистики в радіотехнічних галузях, а саме: радіотехнічній системі спостереження, системі радіозв'язку. Це дає позитивний результат та можливість проведення аналізу точності характеристик радіотехнічного обладнання.

Медицина, яка стоїть в перших рядах наукового розвитку, використовує дослідження А. В. Кавецької та Н. В. Сачанюк-Кавецької, в яких представлено результати розрахунку

ризиків щодо діагностики раку методом теорії вірогідності, використовуючи теорему Байєса. Це виключає спотворення результатів та дає можливість отримати позитивний результат. Лікарі проводять медичні дослідження, щоб з'ясувати реальний стан речей (діагноз). Якщо дослідження досконалі та точні, тоді ймовірності дослідження і ймовірності подій співпадуть. Всі позитивні результати будуть дійсно позитивними, а негативні – негативними. Теорема Байєса враховує спотворені результати, виправляє помилки, відтворює генеральну сукупність та знаходить ймовірність істинно позитивного результату.

Отже, вивчивши історію виникнення та взаємодію математики та філософії, можна зробити висновки, що застосування теорії ймовірності у сьогоденні відбувається у всіх аспектах сучасного життя. І поки людство ставить перед собою завдання філософського та наукового пізнання, ці дві науки будуть еволюціонувати взаємозалежно та розвиватися у відповідності до потреб сьогодення.

МОІСЕЄНКО Світлана

*кандидат технічних наук, доцент кафедри загальноосвітніх гуманітарних та природничих дисциплін,
Херсонський національний технічний університет (м. Херсон , м. Хмельницький, Україна)*

РАНЮК Вадим

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти факультету інформаційних технологій та дизайну, Херсонський національний технічний університет (м. Херсон , м. Хмельницький, Україна)

НА ПЕРЕХРЕСТІ НАУК: МАТЕМАТИКА, ФІЛОСОФІЯ, ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ

Математика первісно виникла як один із напрямків пошуку істини (у грецькій філософії) у сфері просторових відношень та обчислень, для практичних потреб людини рахувати, вимірювати, досліджувати форми і рух фізичних тіл. Тобто математику та природознавство певний час сприймали як одне ціле. У другій половині XVII ст. математика стає самостійною наукою зі своєрідним, чітко вираженим методом і системою основних понять. Математика у своїх початках не була настільки абстрактною як сьогодні, вона допомагає досліджувати реальність, але її об'єктів в реальності не існує. Разом з тим вкоренився її поділ за різними схемами. Наприклад, розрізняють елементарну і вищу математику, виділяють прикладну, дискретну, обчислювальну математику. Мабуть, не можна вказати вирішальні ознаки, на підставі яких можна було б проводити такого роду поділ. Зазвичай воно обумовлено переважанням тих чи інших обставин, найчастіше педагогічних та історичних.

Актуальність математичних знань обґрунтовується історичним ходом становлення математики як науки, котра будучи абстрактною, все ж зберігає нерозривний зв'язок із навколишнім світом. Математика є однією з базових дисциплін для технічних спеціальностей. Кожна дисципліна робить свій внесок у формування єдиної науково – філософської картини світу. У сучасному світі існує безліч спеціальностей, які володіють великим попитом через зміни у суспільстві, технологічний розвиток та потреби ринку праці. Серед найбільш затребуваних професій можна виділити ІТ-спеціалістів, інженерів, медичних

працівників. Актуальність міжпредметних зв'язків у навчанні для таких спеціальностей очевидна. Саме математика, фізика і програмування дуже тісно пов'язані між собою і вивчення цих наук сприяє формуванню цілісної системи наукових знань для майбутнього спеціаліста. Формуванню в студентів науково – філософського бачення сприяють міжпредметні зв'язки в різних областях. Міжпредметні зв'язки ведуть до підвищення наукового рівня навчання, сприяють залученню студентів до системного методу мислення, розширюють сферу пізнання, поєднуючи елементи знань із різних навчальних дисциплін [3]. Ці знання відкривають перед студентами загальні особливості наукового мислення, а з часом і способи філософського осмислення світу. Все це впливає на спосіб розуміння проблем та прийняття рішень у різних сферах життя, допомагає спеціалісту знаходити альтернативні шляхи вирішення прикладних задач.

Наведемо декілька прикладних застосувань теоретичних знань з вищої математики в штучному інтелекті.

Філософія штучного інтелекту (ШІ) тісно пов'язана з математикою, оскільки багато алгоритмів та методів, моделей, структури даних які використовуються в ШІ, ґрунтуються на математичних концепціях. З іншого боку, системи ШІ можуть розв'язувати обернені задачі, де аналітичний розв'язок знайти неможливо, розв'язувати рівняння в частинних похідних, вирішувати задачі прогнозування тощо. Розвиток ШІ можливий із залученням фахівців з різних галузей, зокрема і з математичної.

Сьогодні найбільшого прориву досяг статистичний ШІ, орієнтований на роботу з даними, яка є основою для систем машинного навчання, для систем розпізнавання образів. Статистичний ШІ це моделювання процесів, що відбуваються в мозку людини: поширення інформації та перетворення інформації в образи, знання.

ШІ це ефективна реалізація розділів вищої математики, таких як: лінійна алгебра (матриці, тензори), математичний аналіз, оптимізація та алгоритми і статистика та теорія ймовірності. Знання цих розділів є базою при побудові нейронних мереж. Наприклад, в основі розвитку складних моделей ШІ (глибинних нейронних мереж) лежить три найважливіші активаційні функції – це три прості функції нелінійного перетворення скалярної величини [1, с. 3].

Математичні функції $\rho(x)$	Функції активації перцептронів $\rho(x)$, де x – вхідні дані
Функція Хевісайда (порогова функція) $\rho(x) = \begin{cases} 1, & x > 0, \\ 0, & x \leq 0. \end{cases}$	Застосовується в класичних моделях штучного нейрона (У. Мак-Каллока і У. Піттса) – уніполярна гранична функція.
Логістична сигмоїдна функція $\rho(x) = \frac{1}{1 + e^{-x}}$	Об'єднання нейронів, елементарних моделей в великі мережі
Функція ReLU (англ. Rectified linear unit) $\rho(x) = \max(0, x)$	Застосовується в багатопшарових нейронних мережах. Спричинила розвиток моделей глибинного навчання, (Convolutional neural network)

Використання нейронних мереж, як статистичних моделей навчання, ґрунтується на використанні даних і на проведенні певних узагальнень цих даних. Задача навчання нейронної мережі є задачею оптимізації, а саме мінімізації функціоналу похибки (функціонал емпіричного ризику) [1, с.4]:

$$\hat{R}(\Phi_{(W^{(l)}, b^{(l)})_l}) = \frac{1}{m} \sum_{i=1}^m (\Phi_{(W^{(l)}, b^{(l)})_l}(x^{(i)} - y^{(i)})^2,$$

де $\Phi_{(W^{(l)}, b^{(l)})_l}$ – результат, що видає нейронна мережа, $x^{(i)}$ – вхідні дані, $y^{(i)}$ – цільовий вихід.

Задача оптимізації полягає в пошуку глобального мінімуму в багатовимірному просторі. Використання лише методів класичної математики для пошуку глобального мінімуму, а саме, методу градієнтного спуску, цілком ймовірно можемо привести до найближчого локального мінімуму, замість глобального. Щоб вирішити цю проблему, фахівці ввели елемент випадковості, застосувавши метод стохастичного градієнту: замінивши рух по оптимальній траєкторії на рух з певними не оптимальними кроками[1, с.9].

Для того, щоб модель опрацьовувала вибірку даних якомога краще, наближала навчальну, тестову вибірку і могла узагальнювати данні, необхідно розв'язати вище наведену задачу оптимізації з залученням функції регуляризації[1, с.4]:

$$\min_{(W^{(l)}, b^{(l)})_l} \sum_{i=1}^m \mathcal{L}(\Phi_{(W^{(l)}, b^{(l)})_l}(x_i), y^{(i)}) + \lambda P((W^{(l)}, b^{(l)})_l),$$

де $\mathcal{L}$ –функція втрат, P – функція регуляризації.

Таким чином, розробка нових моделей навчання і нових моделей ШІ зводиться до розв'язання задач оптимізації, до побудови специфічних функцій втрат, функцій регуляризації. Отже бачимо, що лінійна алгебра та оптимізація – це ті математичні основи, які дозволяють рухати ШІ.

При побудові генеративних нейронних мереж (статистичні моделі) використовуються умовні ймовірності, функції розподілу тощо. Узагальнення класичної теорії машинного навчання та використання умовних ймовірностей лежить в основі спеціальних моделей GAN (generative adversarial network), що дозволяють генерувати нові штучні образи.

Для подолання складнощів, що виникали при реалізації великих моделей на паралельній архітектурі, була побудована функція, аргументами якої є три матриці, а результатом – ймовірність. Така залежність дозволила із великої моделі сконцентруватися на її невеликій частині, в результаті чого була створена модель Transformer [2, с.4].

Набувають розвитку фізично-інформовані нейронні мережі (PINN) – це тип універсальних апроксиматорів функцій, які можуть вбудовувати знання про будь-які фізичні закони, що керують даним набором даних у процесі навчання, і можуть бути описані рівняннями в частинних похідних [4]. Створення такого типу мережі, демонструє з одного боку, поєднання рівнянь математичної фізики з даними, з іншого поєднання дедуктивного та індуктивного підходів навчання. Дедуктивний підхід полягає в тому, що в моделі використовують фізичні закони, що допомагає визначити структуру та обмеження моделі. Індуктивний підхід використовується для навчання моделі на основі вхідних даних. Результатом використання PINN можуть бути отримання прогнозів та розв'язання фізичних задач за допомогою нейронних мереж.

В епоху комп'ютеризації та математизації наукових знань надзвичайно важливо вивчати програмування, математику і фізику, адже вивчення цих наук зможе дати інженеру глибокі та широкі знання, які можна застосовувати у різних галузях техніки та технологій, а також розвивати нові інноваційні рішення для подальшого просування науки та технологій.

Література:

1. Kutyniok, G. The mathematics of artificial intelligence [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://arxiv.org/pdf/2203.08890.pdf>– Заголовок з екрану.
2. Vaswani, A., Shazeer, N., Parmar, N. and other. Attention Is All You Need [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://arxiv.org/pdf/1706.03762.pdf>– Заголовок з екрану.
3. Raissi, M., Perdikaris, P. Physics-informed neural networks: A deep learning framework for solving forward and inverse problems involving nonlinear partial differential equations [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0021999118307125>– Заголовок з екрану.
4. Рассоха І. Реалізація міжпредметних зв'язків під час вивчення вищої математики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/7728/1/Rasoha.pdf>– Заголовок з екрану.

ПЛОТНІКОВА Олена

*старший викладач, Херсонський морський
фаховий коледж рибної промисловості
(м. Херсон, Україна)*

ВПРОВАДЖЕННЯ НЕСТАНДАРТНИХ ФОРМ ТА МЕТОДІВ НАВЧАННЯ ПРИ ВИКЛАДАННІ МАТЕМАТИКИ В МОРСЬКОМУ КОЛЕДЖІ

Предмет математики настільки серйозний, що корисно не нехтувати нагодами робити його трохи цікавішим. Ця цитата належить Блезу Паскалю, французькому математику, фізику, філософу і теологу, який відомий своїми досягненнями у різних галузях науки і філософії.

Нестандартні форми та методи навчання стали темою досліджень багатьох педагогів та освітніх реформаторів, які прагнули переосмислити традиційні підходи до освіти та створити більш ефективне, інноваційне і різноманітне середовище для навчання. Ось кілька відомих педагогів і освітніх мислителів, які розвивали ідеї нестандартних форм та методів викладання.

Марія Монтессорі, італійська педагогиня, відома своїм підходом до навчання, що наголошує на індивідуальності та самостійності учнів. Її методика передбачає використання спеціальних матеріалів для стимулювання активного навчання, а також акцент на свободі вибору та самостійності дітей у навчанні.

Джон Дьюї, американський філософ і педагог, був прихильником ідей "прогресивної освіти", яка зосереджувалась на практичному навчанні, вирішенні проблем та демократичних принципах в освіті. Дьюї вважав, що освіта має бути інтерактивною і пов'язаною з реальним життям, і що учні мають вчитися через досвід.

Сесіл Реджіо Емілія. Її педагогічний підхід, розроблений у регіоні Реджіо Емілія в Італії, передбачає використання нестандартних методів навчання для дітей молодшого віку. Він заснований на інтересах дітей, використанні творчих матеріалів і акценті на співпраці між дітьми, вчителями та батьками.

Рудольф Штайнер, засновник вальдорфської педагогіки, запропонував нестандартний підхід до навчання, який наголошує на гармонійному розвитку учнів, використанні мистецтва та креативних засобів, а також на довгострокових відносинах між вчителями та учнями.

Пауло Фрейре, бразильський педагог і філософ, розробив підхід до освіти, що підкреслює участь, діалог і емансипацію. Його книга "Педагогіка пригноблених" пропонує альтернативний погляд на навчання, де учні є активними учасниками процесу і мають право на власний голос і думку.

Ці педагоги та їхні підходи до освіти представляють різноманіття нестандартних форм і методів навчання, які прагнуть відмовитися від традиційних авторитарних моделей на користь більш гнучких, демократичних і інклюзивних методів.

Важливе завдання, що стоїть перед сучасним викладачем, – це створити умови для розвитку студента, його здібностей, творчого сприйняття знань, виробити вміння самостійно мислити, мотивацію до вивчення дисципліни та бажання вчитися. Знання цілей і змісту педагогічної психології грає велику роль в удосконаленні викладання. Володіння основними принципами психології відображається у застосуванні дидактики в процесі навчання.

Ще одним чинником вивчення курсу математики на високому рівні є індивідуальне спілкування педагога із курсантом. Доцільно, аби таке спілкування не обмежувалося лише заняттям, а й продовжувалося і під час консультацій, і під час позаурочних заходів: інтелект-шоу, брейн-рингів, математичних вечорів.

З метою розвитку творчих здібностей курсантів, поступового й систематичного прилучення їх до самостійної пізнавальної діяльності, забезпечення співпраці між

курсантами та викладачем недостатньо використовувати лише традиційне заняття. Тому варто кожному викладачу подумати над зміною форми заняття в окремих випадках. Особливо це стосується занять з математики, де більша частина часу йде на формування у курсантів умінь і навичок, застосовування набутих теоретичних знань.

Але й тут не слід зводити заняття лише до механічного відтворення, закріплення навичок. Нетрадиційне заняття дає змогу курсантам побачити можливості застосування своїх знань, виявити свій рівень, порівняти себе з іншими курсантами, розкритись. У зв'язку зі збільшенням розумового навантаження на заняттях практикуються такі прийоми і методи, що підтримують у курсантів інтерес до навчання, бажання займатися математикою, стимулюють їхню активність протягом пари.

Нестандартні заняття належать до визначних методів навчання і виховання. Цінність їх полягає в тому, що освітня, розвивальна та виховна функції діють в тісному взаємозв'язку. На допомогу викладачу можуть прийти заняття-семінари, заняття-практикуми, заняття-заліки, заняття-конференції тощо. Поряд із серйозними заняттями можуть проводитись і заняття-казки, заняття-подорожі, заняття-ділові ігри та використовуватись елементи гри в ході навчання. Гра – це творчість, гра – це праця. У процесі гри у курсантів виробляються навички зосередження, самостійного мислення, розвивається увага, дисципліна. Дидактичні ігри дуже добре вживаються поряд з іншими заняттями. Введення в заняття ігор чи ігрових моментів робить навчання цікавішим, створює у курсантів бадьорий настрій, полегшує подолання труднощів у засвоєнні навчального матеріалу.

Курсанти полюбляють заняття у формі гри. Чому саме? Тому що процес гри сповнений несподіванок, результат – таємниця. Вони працюють, переживають, найбільш активно є емоційна сфера. Якщо завдання підбрано цікаво, курсанти можуть забути про все інше і активно працювати. Тож, якщо такі заняття приносять користь, їх слід проводити.

Нетрадиційне заняття – це творчість, самобутність, мистецтво викладача. Лише слід пам'ятати, що такі заняття не можна проводити надто часто, не варто серйозну справу навчання перетворювати на суцільну гру. Дидактична гра – це не самоціль на занятті, а засіб навчання й виховання. Гру не варто змішувати з розвагою, не варто розглядати як діяльність, що приносить задоволення заради задоволення. Вона має бути лише засобом виявлення рівня знань, умінь, навичок.

Особливо потрібні нестандартні заняття у нинішніх умовах, коли суспільству необхідні освічені молоді люди, спроможні розібратися у будь-яких ситуаціях, проаналізувати політичні та економічні процеси. Нестандартне заняття це величезне світле вікно, через яке у духовний світ людини вливається життєдайний потік уявлень, понять про навколишній світ.

У такій роботі важливо, що курсанти не просто знаходять матеріал, готують реферати, повідомлення, а й навчаються поводити себе відповідно до обраної ролі, ставити проблему, розкривати її суть, дискутувати, відстоювати власну точку зору. Часто вони висловлюють дуже цікаві, несподівані думки.

Як показує практика, вивчення матеріалу з використанням нестандартних занять сприяє зміцненню умінь і навичок курсантів, а кінцевий результат – міцні знання.

Хочеться вірити, що з таких курсантів виростуть нові механіки, судноводії, капітани, які гідно представлятимуть Україну у ділових колах усього світу.

Висловлюючись про модернізацію освіти, не можна забувати про необхідність виховання у курсантів почуття патріотизму, моральних і етичних норм. Треба пам'ятати й те, що поведінка і культура мови займають важливе місце в модернізації освіти. Науковий спосіб правильного визначення напрямів модернізації освіти – це залучення фахівців. Відзначимо, що реформи, які стосуються освіти, знаходяться у центрі уваги держави. Це ще раз доводить, що освіта є важливою частиною стратегії, тобто складає основу економіки, технології і військової безпеки країни.

ПОЛЯКОВА Катерина

викладач вищої категорії,

Херсонський гідрометеорологічний

фаховий коледж Одеського державного

екологічного університету (м. Херсон,

Україна)

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКЛАДАННЯ ТРИГОНОМЕТРІЇ З ВИКОРИСТАННЯМ МЕТОДІВ ВІЗУАЛІЗАЦІЇ ТА ІНТЕРАКТИВНОСТІ

Постановка проблеми: У сучасному освітньому середовищі, де дистанційне навчання стає все більш поширеним, викладачі стикаються з необхідністю знаходити ефективні та захопливі методи навчання. Особливо це стосується складних тем, таких як тригонометрія.

Метою застосування методів візуалізації та інтерактивності в поєднанні з контекстуальними завданнями може підвищити ефективність викладання тригонометрії та забезпечити глибоке розуміння матеріалу студентами.

Сучасними методами візуалізації та інтерактивності є [1]:

- візуалізація тригонометричних функцій (Один із ключових методів використання візуалізації – це відображення тригонометричних функцій на графіках, тобто, студенти можуть бачити, як змінюються синус, косинус та інші функції при зміні кута, це допомагає їм краще зрозуміти зв'язок між аргументом та значеннями функції).

- графіки тригонометричних функцій (використання графіків для відображення синусоїди, косинусоїди та інших тригонометричних функцій, за допомогою яких студенти зможуть побачити змінити функції залежно від значення кута та амплітуди);

- геометричні моделі (використання геометричних моделей для ілюстрації тригонометричних понять, наприклад, використання кола для пояснення визначення синуса та косинуса);

- анімації (створення анімацій, які демонструють рух точки на одиничному колі та зміни значень тригонометричних функцій – це допомагає студентам легше уявити собі динаміку тригонометричних функцій);

- відображення геометричних властивостей (використання візуальних засобів для пояснення геометричних властивостей тригонометричних функцій, таких як періодичність, симетрія та зсуви);

- інтерактивні вправи та додатки (застосування інтерактивних додатків та вправ дозволяє студентам експериментувати з тригонометричними концепціями у віртуальному середовищі, наприклад, вони можуть змінювати значення кута та спостерігати, як це впливає на значення тригонометричних функцій);

- контекстуальні завдання (використання задач, які базуються на реальних ситуаціях, допомагає студентам зрозуміти важливість тригонометрії у практичному житті, наприклад, задачі на вимірювання відстаней, висот будівель, кутів схилу та інших практичних застосувань тригонометрії).

Прикладами таких контекстуальних завдань, що можуть бути корисними для студентів, які навчаються за спеціальністю гідрометеорологія:

1. Визначення висоти гідрометеорологічного обладнання. Завдання: при встановленні гідрометеорологічного обладнання на території вам потрібно виміряти висоту метеорологічної вежі. Ви використовуєте тригонометрію для вимірювання кута між горизонтом та лінією відстані між точкою спостереження та вершиною вежі. Як ви визначите висоту вежі?

2. Оцінка розподілу опадів на території для прогнозування ризику затоплень. Завдання: уявіть, що ви працюєте в гідрометеорологічному центрі і вам потрібно оцінити ризик затоплень на певній території. Для цього ви вирішуєте виконати аналіз розподілу опадів на цій території.

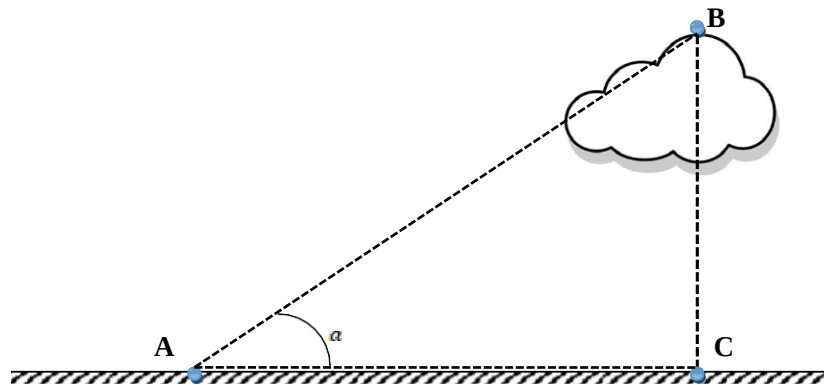
3. Визначення висоти хмари за допомогою тригонометрії. Завдання: уявіть, що ви метеоролог, який вимірює висоту хмари. Ви використовуєте тригонометрію для вимірювання кута підйому горизонту та кута погляду на верхівку хмари. За якими формулами ви будете визначати висоту хмари?

Зосередимось на вирішенні одного із наведених вище завдань більш детально.

Припустимо, що ми спостерігаємо хмару з точки А на землі. Нехай В – вершина хмари, а С – точка на землі, яка знаходиться на тій же вертикальній лінії з точкою А. Тоді ми можемо скористатися тригонометричними відношеннями для визначення висоти хмари.

Для цього можна використовувати такі кроки:

1. Виміряти кут: Спочатку потрібно виміряти кут між лінією, яка з'єднує точки А та В, та горизонтом (рис. 1). Позначимо цей кут як α .

2. Виміряти відстань: Далі виміряти відстань між точками А та С на землі.

3. Використати тригонометричні відношення, зокрема тангенс, для визначення висоти хмари, за формулою:

$\tan \alpha = \frac{BC}{AC}$ де АВ – відстань між точками А та В, ВС – висота хмари.

4. Обчислити висоту: Після отримання значення тангенса кута α можна виразити висоту хмари ВС із цієї формули:

$$BC = AC \cdot \tan \alpha$$

Отже, визначивши кут між горизонтом та лінією, яка з'єднує точку спостереження з вершиною хмари, та вимірявши відстань на землі між цією точкою та точкою спостереження, ми можемо використати тригонометрію для обчислення висоти хмари.

Ці приклади допоможуть студентам зрозуміти, як важлива тригонометрія у практичній роботі гідрометеорологів та як вона застосовується для вирішення реальних задач у сфері метеорології та гідрології.

До характеристик наведених методів можна віднести: забезпечення глибокого розуміння матеріалу; стимулювання активної участі студентів; підвищення зацікавленості та мотивації до вивчення тригонометрії; створення можливостей для індивідуалізації навчання.

Позитивний вплив візуалізації тригонометричних функцій на засвоєння матеріалу та підвищення мотивації студентів може бути пояснений кількома факторами:

Легше розуміння складних концепцій: Візуалізація дозволяє студентам бачити геометричні властивості тригонометричних функцій на графіках, що полегшує їх розуміння та сприяє засвоєнню матеріалу.

Більша зацікавленість: Використання візуальних засобів робить навчання більш цікавими та захоплюючими для студентів. Вони можуть більше зацікавлюватися вивченням тригонометрії, якщо матеріал представлений у цікавій та доступній формі.

Покращення запам'ятовування: Візуальні матеріали сприяють кращому запам'ятовуванню та закріпленню вивчених понять, оскільки вони допомагають студентам створити зв'язки між абстрактними концепціями та їх графічними відображеннями.

Активна участь у процесі навчання: Використання візуалізації стимулює активну участь студентів у процесі навчання, оскільки вони можуть брати участь у аналізі графіків, порівнювати різні функції та формулювати власні спостереження.

Підвищення мотивації до навчання: Ефективне використання візуальних засобів може підвищити мотивацію студентів до вивчення тригонометрії, оскільки вони бачать прямий зв'язок між матеріалом, який вони вивчають, та його практичним застосуванням.

В цілому, візуалізація тригонометричних функцій може створити стимулюючу та ефективну навчальну атмосферу, яка сприяє кращому засвоєнню матеріалу та підвищує мотивацію студентів до навчання.

Приклади застосування:

Використання програми GeoGebra для візуалізації тригонометричних функцій на заняттях [2].

Проведення інтерактивних вебінарів, під час яких студенти вирішують задачі з тригонометрії в реальному часі.

Створення контекстуальних завдань, які базуються на реальних ситуаціях, таких як вимірювання висоти дерева за допомогою тригонометрії.

Висновок: Застосування методів візуалізації та інтерактивності в поєднанні з контекстуальними завданнями може суттєво покращити процес вивчення тригонометрії та забезпечити глибоке розуміння матеріалу студентами. Викладачі, які використовують ці підходи, можуть створити стимулююче та ефективне навчальне середовище, яке сприяє активному навчанню та розвитку критичного мислення.

Література:

1. Інноваційні інформаційно-комунікаційні технології навчання математики: навч. посіб. / Т. Г. Крамаренко, В. В. Корольський, С. О. Семеріков, С. В. Шокалюк ; наук. ред. М.І. Жалдак. Вид. 2, перероб. і доп. Кривий Ріг : Криворізький держ. пед. ун-т, 2019. 444 с
2. Гризун, Л. Е., Пікалова, В. В., Русіна, І. Д., & Цибулька, В. А. (2018). Практикум з опанування пакету динамічної математики GeoGebra як інструменту реалізації STEM-освіти: навчальний посібник. Харків: ХНПУ імені Г.С. Сковороди.

ПРИЩЕНКО Олександр

*здобувач вищої освіти факультету
міжнародних економічних відносин,
управління і бізнесу, Херсонський
національний технічний університет (м.
Хмельницький, Україна)*

ВИГОДНЕР Інна

*старший викладач кафедри
загальноосвітніх гуманітарних та
природничих дисциплін,
Херсонський національний технічний
університет (м. Хмельницький, Україна)*

РОДИНА БЕРНУЛЛІ: СІМЕЙНА ДИНАСТІЯ В МАТЕМАТИЦІ ТА ФІЛОСОФІЇ

Сучасні філософські погляди формувалися протягом багатьох століть. На розвиток філософії впливало багато факторів, але роль математичних концепцій і методів при цьому дуже суттєва. Ще такі філософи як Платон, Декарт, Лейбніц та Рассел використовували математичні ідеї для розв'язання філософських питань. Математика вплинула на розуміння структури реальності, простору, часу, природи інтерпретації. Взаємозв'язок між математикою

та філософією є глибоким і багатограним, охоплює питання логіки, онтології, епістемології, істини та етики. Ці аспекти допомагають збагатити розуміння обох галузей і сприяють розвитку фундаментальних питань про природу реальності та знання. Математика і філософія мають спільні корені в логіці, що є фундаментом для багатьох математичних теорем та концепцій. Філософія логіки досліджує, як працює аргументація та які умови роблять її дійсною, що має прямий зв'язок з математичною логікою.

Історія науки нараховує величезну плеяду видатних вчених, чий внесок глобальний та безцінний. Але чи є ще така родина, яка протягом двох століть знаходилася на науковій передовій та чий внесок в розвиток багатьох наукових галузей такий вагомий, як родина відомих швейцарських вчених Бернуллі?

Наукова спадщина родини Бернуллі має як математичне, фізичне так і філософське спрямування, оскільки їхні роботи порушували питання про природу істини, математичну абстракцію та математичне моделювання реального світу. Їхній підхід до розв'язання проблем був науковим і це допомогло сформуванню світогляду, який покладався на раціональне мислення, експерименти та математичний аналіз. Їхні праці в математиці, фізиці та інших галузях знань залишаються актуальними та важливими і зараз.

Бернуллі – швейцарська династія, до якої належать 9 видатних математиків і фізиків. Ця родина також відома істориками, мистецтвознавцями, архітекторами, юристами.

Рід Бернуллі веде свій початок з XV століття, коли його представники жили у Фландрії (південні Нідерланди, сучасна Бельгія). Через релігійні переслідування з боку католицької церкви вони покинули Антверпен у 1582 році та переїхали до Франкфурта-на-Майні, а пізніше до Базеля (Швейцарія).

Виділимо деяких видатних представників родини.

Якоб Бернуллі (1654 – 1705), був одним із перших видатних математиків в сім'ї. Він зробив значний внесок у розвиток математичного аналізу, теорії ймовірностей та диференціальних рівнянь. Його книга "Ars Conjectandi" (Мистецтво здогадок), яка видана після смерті, стала важливою працею з теорії ймовірностей. А роботи, присвячені логарифмам та експоненті є фундаментальними в математичному аналізі.

Йоганн Бернуллі (1667 – 1748) – молодший брат Якоба, також математик та фізик, який описав фундаментальні положення теорії ймовірностей та статистики. Його роботи також стосувалися теорії чисел та математичної фізики. Він зробив внесок у диференціальне та інтегральне числення, динаміку і механіку. Йоганн Бернуллі відомий як вчитель Леонарда Ейлера і як один з учасників полеміки з Ісааком Ньютоном щодо інтерпретації деяких математичних концепцій.

Даніель Бернуллі (1700 – 1782), син Йоганна Бернуллі, теж видатний математик і фізик, відомий своїми роботами з гідродинаміки, де представив "принцип Бернуллі", який описує процеси, що відбуваються в рідині. Він зробив суттєвий внесок у статистику та теорію ймовірностей, досліджуючи питання ризику та прийняття рішень.

Микола I Бернуллі (1687 – 1759), старший брат Даніеля, відомий наробками в галузі аналізу, особливо в теорії диференціальних рівнянь.

Микола II Бернуллі (1695 – 1726), син Якоба, працював над розв'язанням диференціальних рівнянь та над деякими іншими аспектами математичного аналізу. Його внесок у математику не був таким значним, як у інших членів родини, але він також відомий своїми науковими поглядами.

Роботи представників родини Бернуллі мають широкий спектр застосувань у різних галузях науки та техніки. Ось основні напрямки.

Теорія ймовірностей та статистика. Розподіл Бернуллі використовується для моделювання випадкових процесів у різних сферах, включаючи фінанси, медицину, техніку та інші. Математичні методи, розроблені родиною Бернуллі, застосовуються для аналізу та прогнозування великих обсягів даних, що має важливе значення для бізнесу та науки.

Механіка і фізика. Роботи Якоба Бернуллі у гідродинаміці та механіці рідин були важливими для розвитку сучасної гідродинаміки та аеродинаміки, теорії гравітації та механіки твердих тіл.

Теорія чисел. Йоганн Бернуллі вніс важливий внесок у розвиток теорії чисел, що має застосування у криптографії, технологіях безпеки та інших областях інформаційних технологій.

Фізична та математична біологія. Методи та моделі, розроблені родиною Бернуллі, допомагають описати біологічні процеси, такі як розвиток популяцій, еволюція та екосистеми.

Загальний внесок родини Бернуллі в науку та техніку важливий для розуміння фундаментальних принципів природи та розвитку сучасних технологій. Їхні роботи і методи залишаються актуальними й впливають на широкий спектр галузей. Внесок в науку залишається надзвичайно значущим і актуальним і в сучасному світі. Розвиток математичних методів, застосування в міждисциплінарних дослідженнях, розвиток технологій та інновацій – внесок родини Бернуллі у сучасну науку величезний. Їхні роботи не лише поклали початок багатьом галузям науки, а й продовжують надихати вчених на нові дослідження та розвиток нових технологій і методів.

Покажемо деякі приклади застосування спадщини Бернуллі в інтердисциплінарних дослідженнях.

Математична біологія застосовує математичні моделі, розроблені Бернуллі. Ці моделі застосовуються для аналізу біологічних систем, таких як розвиток популяцій, еволюція та динаміка хвороб. Вони допомагають вирішувати складні проблеми у біології, такі як міграція птахів, поширення хвороб та екологічні взаємозв'язки.

Біоінформатика використовує методи статистики та обробки даних, розроблені родиною Бернуллі, для аналізу біологічних даних: послідовності геномів, вивчення генетичних взаємозв'язків тощо. Це допомагає в розв'язанні проблем в галузі молекулярної біології та медичної генетики.

В економіці та соціальних науках широко застосовуються розроблені Бернуллі методи теорії ймовірностей та статистики для моделювання економічних процесів, прогнозування фінансових ринків та аналізу соціальних явищ. Це сприяє вирішенню економічних проблем та вивченню соціальних і політичних взаємозв'язків.

Сучасне значення внеску родини Бернуллі в науку важко переоцінити. Їхні праці і відкриття залишаються актуальними і важливими навіть у сучасному науковому середовищі. Виділимо кілька ключових аспектів сучасного впливу родини Бернуллі на науку.

Передові математичні методи. Наробки з теорії ймовірностей, математичного аналізу та теорії чисел залишаються основою для розвитку математичних методів у сучасній науці. Теореми, алгоритми та моделі використовуються в багатьох галузях науки для аналізу та розв'язання складних проблем.

Міждисциплінарність. Досягнення Бернуллі використовуються в міждисциплінарних дослідженнях, які об'єднують різні галузі науки. Це дозволяє вирішувати складні проблеми, які потребують комплексного підходу та співпраці між різними спеціалістами.

Технологічні застосування. Знахідки Бернуллі мають практичні застосування у розробці нових технологій та інновацій. Вони використовуються у сучасній індустрії, медицині, фінансах, інформаційних технологіях та інших сферах для вирішення реальних завдань і вдосконалення процесів.

Сучасний світ значною мірою залежить від розвитку математичних методів та застосування їх у різних галузях науки і технологій. Заслуга Бернуллі в цьому процесі величезна. Їхні роботи стали основою для багатьох галузей науки і інновацій, від математики і фізики до біології, економіки та соціальних наук. Крім того, наукова спадщина Бернуллі надихає молодих вчених на нові дослідження та відкриття, що сприяє подальшому розвитку науки суспільства.

ТУЛУЧЕНКО Галина

*доктор технічних наук, професор,
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»
(м. Харків, Україна)*

МАТЕМАТИЧНІ ПАРАДОКСИ ТА ПОНЯТТЯ НЕСКІНЧЕННОСТІ

Як відомо, в філософії, слідуючи за вченням Арістотеля, розглядають два види нескінченності: потенціальну та актуальну. Величина, що є потенціально нескінченною, може бути необмежено збільшена. Величина, що є актуально нескінченною, не має кінцевої міри [7].

У математиці тлумачення поняття нескінченності розрізняється в залежності від розділу математики, де це поняття використовується.

У теорії множин для узагальнення поняття «кількість елементів множини», яка може сягати нескінченності, використовується поняття «потужності множини». Поняття потужності множини введене німецьким математиком Георгом Кантором [8]. Потужності множин, що мають нескінченну кількість елементів (наприклад, множини цілих чисел та множини дійсних чисел) можуть порівнюватися між собою.

У математичному аналізі поняття нескінченності використовується для характеристики поведінки функції в околах точок розривів другого роду, а також поведінки функцій, коли їх аргумент прямує до нескінченності. Ці два випадки знаходять своє відображення при обчисленні границі функції в точці та границі функції у нескінченності.

Вони також переносяться на дослідження властивостей інтегралів від таких функцій.

Невласні інтеграли першого і другого роду введені до наукового обігу французьким математиком Огюстеном Коші як узагальнення поняття визначеного інтеграла. У сучасній математиці невластні інтеграли можуть бути введені як узагальнення поняття визначеного інтеграла як за Ріманом, так і за Лебегом [1, 3].

Популяризацію використання самого терміну «невласні» пов'язують з роботою [2] американського математика Eliakim Hastings Moore.

Розглядають два види невластних інтегралів: інтеграли з нескінченними межами та інтеграли від розривних функцій.

Задачі ж, що приводять до поняття невластного інтеграла, відомі занадто давно, щоб прослідкувати їх походження.

Математичне тлумачення поняття нескінченності іноді приводить до виникнення задач з парадоксальними розв'язками, які суперечать побутовій уяві про площу поверхні та об'єм фізичного тіла.

Відомою є історична задача про ріг архангела Гавриїла (від біблійського Gabriel). Це задача про обчислення об'єму та площі поверхні геометричного тіла, що нагадує древній музичний інструмент [4, 6]. Задача відома в двох постановках: неперервній та дискретній. Назва, що пов'язана з релігійними уявленнями про повідомлення архангелом Гавриїлом про настання судного дня трубінням у ріг, з'явилася пізніше. А в XVII ст. вказане геометричне тіло досліджувалася італійським фізиком і математиком Євангеліста Торрічеллі під назвою зрізане «гостре гіперболічне тіло». Результати дослідження були опубліковані в 1643 р [5].

У сучасній постановці задача формулюється так: обчислити об'єм V_{Ox} та площу поверхні $S_{\text{поверхні}}$ тіла обертання, яке утворюється обертанням навколо осі Ox дуги кривої $y = \frac{1}{x}$, коли $x \in [1, +\infty)$.

$$V_{Ox} = \lim_{b \rightarrow +\infty} \pi \int_1^b \frac{dx}{x^2} = -\pi \cdot \lim_{b \rightarrow +\infty} \frac{1}{x} \Big|_1^b = -\pi \cdot \left(\lim_{b \rightarrow +\infty} \frac{1}{b} - 1 \right) = \pi ;$$

$$S_{\text{поверхні}} = \lim_{b \rightarrow +\infty} \pi \int_1^b \frac{1}{x} \cdot \sqrt{1 + \left(-\frac{1}{x^2} \right)^2} dx = \lim_{b \rightarrow +\infty} \pi \int_1^b \frac{\sqrt{x^4 + 1}}{x^3} dx = +\infty$$

Крім вказаних характеристик, обчислимо також площу плоскої фігури $S_{\text{пл. ф.}}$, що обмежена вказаною кривою та віссю Ox :

$$S_{\text{пл. ф.}} = \lim_{b \rightarrow +\infty} \int_1^b \frac{dx}{x} = \lim_{b \rightarrow +\infty} \ln |x| \Big|_1^b = \lim_{b \rightarrow +\infty} \ln |x| - \ln 1 = +\infty$$

Вказані результати лежать в основі відомого парадокса маляра: якщо описану вище плоску фігуру занурити в утворене тіло обертання, що наповнене фарбою, тоді нескінченна плоска фігура буде пофарбована з обох боків скінченною кількістю фарби.

Сучасники вважали, що Торрічеллі першим відкрив геометричне тіло з такими властивостями [5]. Пізніше істориками математики були виявлені праці Ніколя Орема (французький науковець), який в XIV ст. досліджував геометричні фігури, що мали скінченну площу, але були необмеженими. Ніколя Орем досліджував утворення ступінчатої фігури нескінченної довжини з квадрата, який ділиться на 2 прямокутники. Один прямокутник викладається вздовж прямої, а другий прямокутник знову ділиться на 2. І так процес поділу і викладання прямокутників триває до нескінченності.

Пояснення розглянутих парадоксів криється в розбіжностях у оцінці можливості виконання вказаних дій з точки зору математики і фізики. Поділ прямокутника з фізичних міркувань має припинитися, коли одна його сторона дорівнюватиме діаметру молекули речовини, з якої створений прямокутник. Так само і шар фарби не може бути тоншим за одну молекулу.

Література:

1. Abu Ghuwaleh M., Saadeh R., Burqan A. (2022). New Theorems in Solving Family of Improper Integrals. *Axioms*. 11(7), 301, 16 p. <http://doi.org/10.3390/axioms11070301>
2. Eliakim Hastings Moore. (1901). Concerning Harnack's Theory of Improper Definite Integrals. *Transactions of the American Mathematical Society*. 2, 4, 459-475. <https://doi.org/10.2307/1986211>
3. Kallio B. V. (1966). A history of the definite integral: a thesis submitted in partial fulfilment of the requirements for degree of master of arts in the department of mathematics. Vancouver: The University of British Columbia. 53 p. Retrieved from https://www.academia.edu/73912823/A_history_of_the_definite_integral
4. Kaufmann R. (2023). Gabriel's Horn and the Painter's Paradox in Perspective. *Ohio Journal of School Mathematics*. 94(1), 1-5. Retrieved from <https://ohiomathjournal.org/index.php/OJSM/article/view/9483>
5. Pisano Raffaele, Dhombres Jean, Radelet de Grave Patricia, Bussotti Paolo. (2024). Homage to Evangelista Torricelli's Opera Geometrica 1644–2024. Text, Transcription, Commentaries and Selected Essays as New Historical Insights. DOI 10.1007/978-3-031-06963-5
6. Wijeratne Chanakya, Zazkis Rina. (2015). On Painter's Paradox: Contextual and Mathematical Approaches to Infinity. *International Journal of Research in Undergraduate Mathematics Education*. 2, 163-186. DOI 10.1007/s40753-015-0004-z
7. Бобильов Ю. П. (2003). Концепції сучасного природознавства: навч. посіб. для студ. вищих навч. закл. К. : Центр навчальної літератури. 242 с.
8. Борисенко О. А. (2007). Дискретна математика. Суми : ВТД «Університетська книга». 255 с.

СЕКЦІЯ 6 ФІЛОСОФІЯ ЕКОНОМІКИ

БОРОВІК Любова

*доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри економіки,
підприємництва та економічної безпеки,
Херсонський національний технічний
університет
(м. Хмельницький, Україна)*

ГЕНС Олексій

*аспірант кафедри економіки,
підприємництва та економічної безпеки,
Херсонський національний технічний
університет
(м. Хмельницький, Україна)*

ВАЮЦЬКИЙ Артур

*аспірант кафедри економіки,
підприємництва та економічної безпеки,
Херсонський національний технічний
університет
(м. Хмельницький, Україна)*

ВПЛИВ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ НА СПРЯМУВАННЯ ФІНАНСОВИХ ПОТОКІВ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

В результаті форсування переходу від командно-адміністративної системи до ринкової стан економіки сільськогосподарської галузі значно погіршився. Знизилось виробництво і споживання таких основних видів продукції як м'ясо, молоко, крупи, фрукти. Здійснюючи економічну і фінансову політику, держава та органи регіональної і місцевої влади прагнуть вирішити цю проблему, впливаючи на фінансові потоки аграрних підприємств.

Дослідження таких економістів як О. Василик, В. Кудряшова, В. Оспищева, С. Дунда, О. Попов та ін. указують на те, що зміна фінансової політики призводить до пошуку інших методів управління фінансовими ресурсами. В період кризи у сільськогосподарській галузі країни та загострення фінансової кризи у багатьох європейських країнах є необхідність у додатковому дослідженні формування фінансової політики та вивченні її впливу на фінансові потоки аграрних підприємств в сучасних умовах.

Особливу увагу варто приділити науковим напрацюванням розвитку сільського господарства в умовах війни, які представлені у працях Школьник І. та Кривоzub В. [1].

Метою роботи є дослідження формування та розвитку фінансової політики та її вплив на фінансові потоки аграрних підприємств в умовах економічної кризи у сільському господарстві.

Фінансова політика як найважливіша частина економічної політики є сукупністю державних заходів щодо стабілізації фінансових ресурсів та спрямування їх на розвиток продуктивних сил, покращення життєдіяльності суспільства та вирішення інших важливих для країни завдань.

Її стратегічною метою є забезпечення економічної, фінансової й соціальної стабільності в державі на базі економічного зростання.

Фінансова теорія є джерелом фінансової політики, яка ставить своїм завданням наукове обґрунтування проведення в реальне життя нових фінансових інститутів, доводить можливість використання фінансової теорії на практиці.

Великий вклад у розвиток економічних теорій внесли А. Сміт, Д. Рікардо, К. Маркс, А. Маршалл та багато інших вчених. Економічна (кризова) теорія Дж. Кейнса стверджує, що у ринковій економіці відсутній механізм саморегуляції, що забезпечив би її вихід з кризи [2]. У основу своєї теорії він поклав ідею про державне регулювання економіки шляхом зміни статей державного бюджету. Здійснюючи вплив на бюджетну політику через оподаткування та перерозподіл, отриманих державою коштів, він рекомендував залучати їх у розвиток малорентабельних підприємств, що сприяло б зниженню безробіття.

З розвитком ринкових відносин на зміну цієї теорії прийшли інші, такі як теорія суспільних благ, економічна теорія демократії, неоконсервативна теорія та ін. В кінці 70-х років США, Великобританія, Німеччина стали на шлях корегування своєї фінансової політики у відповідності до вимог неоконсервативного підходу. Здійснюючи на практиці «теорію пропозицій», вони пішли шляхом реприватизації державної власності; посилення ринкового механізму конкуренції; стимулювання підприємницької діяльності; захисту підприємництва з боку держави.

В Україні, до набуття нею незалежності, фінансова політика формувалась на основі марксистсько-ленінської теорії побудови соціалізму та спиралася на принципи фінансової централізації, яка передбачала концентрацію переважної частини фінансових ресурсів у розпорядженні держави та її монополію в організації фінансових відносин. такий підхід до формування і здійснення фінансової політики призвів до монопольного державного ціноутворення, регулювання грошового обігу, системи розрахунків та кредитних відносин. У роки переходу до ринкових відносин планово-адміністративна фінансова політика перестала відповідати новим економічним умовам. Але штучне прискорення темпів трансформування планово-адміністративної економіки у ринковому посилили економічну і фінансову кризу через втрату державного впливу на механізми управління економічними процесами в нових, для країни, в умовах розвитку.

Як правило, фінансова політика розглядається на світовому, макроекономічному та мікроекономічному рівнях. Кожному рівню відповідають свої завдання і цілі.

Поняття фінансової політики пов'язується не тільки з державою, а й з окремими галузями економіки та підприємствами.

Фінансова політика сталого розвитку аграрних підприємств – це сукупність заходів, що здійснюються суб'єктами господарської діяльності щодо цілеспрямованого формування, організації та використання фінансів для досягнення поставленої мети [3].

Фактори, що впливають на формування фінансової політики кожного окремого господарства, залежать від природних умов регіону, якості земельних ресурсів, наявності зрошувальних та дренажних систем, традиційних форм господарювання, застосування застарілих, або ж інноваційних технологій, інтенсивності процесів самовідтворення, методів управління, тощо.

Фінансова політика сталого розвитку аграрних підприємств визначається у часі програмними документами соціально-економічного розвитку регіону, а також фінансовими можливостями суб'єктів господарювання і спирається на ряд принципів, найважливішими з яких є цілеспрямованість, системний підхід, реалістичність, ефективність. Її основою є наукове обґрунтування поставленої мети, чітке визначення єдиної концепції розвитку аграрного підприємства як у короткостроковій так і довгостроковій перспективі, вибір механізмів, які забезпечують оптимізацію шляхів досягнення поставленої мети.

Для реалізації поставлених цілей і мети необхідно, насамперед, здійснити ряд наступних заходів, спрямованих на:

- впровадження інноваційних технологій у виробництво;
- щорічне збільшення обсягів виробництва і реалізації продукції;
- покращення якості виробленої продукції та зниження її собівартості;
- забезпечення ефективності управління та контролю за формування і використанням фінансових ресурсів тощо.

В процесі розробки та реалізації фінансової політики керівництво підприємства повинно використовувати всю інформацію, яка формується як із зовнішніх так і внутрішніх джерел і дає змогу прогнозувати зміни у фінансовій політиці та здійснювати аналіз розвитку економіки підприємства.

Фінансова політика аграрного підприємства є основою процесу управління його фінансами і здійснюється за такими основними напрямками:

- управління капіталом;
- управління активами;
- управління поточними витратами;
- управління фінансовими потоками;
- управління ціноутворенням тощо.

Особливістю фінансової політики сталого розвитку аграрних підприємств є їх соціальна орієнтація на забезпечення соціальних стандартів та соціальний захист працівників підприємств і повинна співпадати з державною фінансовою політикою, націленою на підвищення добробуту сільського населення та покращення стану сільських територій.

На сьогоднішній день необхідно вирішити проблему кредитування сільського населення, особистих селянських і фермерських господарств, а також невеликих сільгосппідприємств. Існуюча система кредитного забезпечення не задовольняє потреби сільгоспвиробників, не дає змогу своєчасно та у повному обсязі забезпечити їх необхідними фінансовими ресурсами. Тому фінансова політика держави повинна передбачати:

- удосконалення державної підтримки розвитку кредитування аграрного виробництва;
- удосконалення умов розвитку кредитної кооперації;
- створення у регіонах аграрних кредитних установ та інших нетрадиційних фінансово-кредитних інститутів, які б максимально задовольняли потреби сільгоспвиробників та мешканців села.

Враховуючи активізацію процесів кооперації та інтеграції у сільськогосподарській галузі, доцільним є ініціювання з боку держави створення аграрних кредитних кооперативів, які б сприяли мобілізації заощаджень населення на виконання державних і регіональних програм.

Перехід від адміністративно-командної до ринкової економіки та поява нових виробничих структур, таких як холдинги, консорціуми, господарські союзи, кластери та ін. потребують інноваційних розробок і впровадження принципово нових форм і методів організації виробництва та управління фінансами у сільському господарстві.

Вступ України до СОТ та інтеграція вітчизняної економіки у європейську та світову сприяє збільшенню фінансових потоків у розвиток сільськогосподарської галузі. Тому проблема визначення фінансових потоків аграрних підприємств є актуальною не тільки для науки, а й для господарюючих суб'єктів, органів влади різних рівнів, власників фінансових ресурсів. Вирішення цього завдання є суттєвим при формуванні регіональних і місцевих бюджетів, розробці інвестиційних програм, здійсненні управління міжгалузевим та міжрегіональним переміщенням тощо.

Ефективне управління фінансовими потоками аграрних підприємств неможливе без розвинутої мережі комерційних банків, страхових компаній, інвестиційних фондів та інших фінансових інститутів, головною функцією яких є виконання процесів перерозподілу фінансових потоків.

Здійснюючи фінансову політику у напрямі покращення бюджетно-податкової, кредитної, інвестиційної і цінової системи, держава забезпечує підтримку

сільськогосподарського виробництва шляхом реалізації державних, регіональних і галузевих програм.

На різних етапах соціально-економічного розвитку країни змінюється її фінансова політика.

Отже, сутністю фінансової політики аграрних підприємств є сукупність заходів, які здійснюють державні, регіональні і місцеві органи влади та суб'єкти господарської діяльності з метою ефективного використання фінансових ресурсів для забезпечення сталого розвитку аграрного сектору економіки. Фінансові потоки аграрних підприємств відображають дію фінансової політики, яка повинна здійснюватися у напрямках поліпшення бюджетно-податкової, кредитної, інвестиційної та валютно-фінансової систем. Фінансово-кредитні інститути відіграють провідну роль у спрямуванні та наповненні фінансових потоків.

Література:

1. Школьник І.О., Кривозуб В. Сучасний стан фінансового забезпечення підприємств аграрного сектору України. Вісник СумДУ. Серія «Економіка» №4. 2019. С. 49 – 55.
2. Кейнс Дж. М. Общая теория занятости, процента и денег. М.: Прогресс. 2002. 312с.
3. Боровік Л.В. Методологічні аспекти побудови системи економічної безпеки формування інвестиційного потенціалу аграрного підприємства. Фінансовий простір. 2020. № 3(39). С. 94 – 100.

КАЛУГА Володимир

*доктор філософських наук, доцент,
професор кафедри міжнародних відносин і
суспільних наук, Національний університет
біоресурсів і природокористування України
(м. Київ, Україна)*

КОРУПЦІЯ ЯК АТРИБУТ СУЧАСНОЇ СПІЛЬНОТИ: ПРОФІЛАКТИКА VS «ХРЕСТОВИЙ ПОХІД»

Коли б хтось взявся вести облік найчастіше вживаним словам у публічному просторі, особливо у світлі софітів чи в тенетах світової павутини, то «корупція» неодмінно входила б у перелік найуживаніших, принаймні, якщо мова йде про українські реалії. Однак, як показує життєва практика, корупція виявляється радше абстрактним, аніж конкретним явищем, а все тому, що у той час як про корупцію не говорить хіба що лінивий, корупціонерів практично не існує, точніше їх існування не підтверджено, принаймні офіційно. Звісно, є добродії, чесне ім'я яких пов'язують з корупцією, але лише до тих пір, поки праведний український суд вчергове не покрий ганьбою «наклепників і заздрісників». І то у кращому випадку, бо ще й можуть звинуватити у посяганні на честь та гідність «світочів української державності», так, нібито справді є на що посягати.

Між тим згаданий факт є лише один із численних яскравих свідчень того, що сучасник знаходить себе в облудливому світі, де править бал лицемірство. Звісно, аби забезпечити виживабельність, точніше морально-психологічну стійкість у такому токсичному як на свідому свого буття і активності особистість сучаснику, зокрема українцям упродовж поколінь цілеспрямовано підривали «імунітет людяності», у т.ч. вдаючись до таких ганебних інструментів як голодомор. Тож непомітно для себе лєвова частка людей приймає як норму поточного існування стан соціальної посередності, увага якої сконцентрована на виживанні загалом, а по мірі можливого ще й на засобах та способах, які спрямовані на скрашування перманентного животіння так чи інакше. При цьому за еквівалент спроможності скрашувати своє животіння пересічній соціальній істоті наві'язано гроші.

Цінність грошей як феномену облудливого світу безпосередньо сполучена зі зручністю їх накопичення та обміну. Тоді як накопичення, будучи суто людською якістю, принаймні у

порівнянні з тваринами, є виправданим насамперед з огляду на прагнення, точніше тяжіння, найчастіше практично неконтрольоване посередньою соціальною істотою, людини задовольняти свої бажання і потяги, здебільшого купуючи об'єкт або підкуповуючи суб'єкт своєї прихисті.

Природно, відносини купівлі-продажу стають значимими в існуванні людини з моменту культивування у неї жадності – тяжіння до надмірності, суть якого чудово, наприклад, передає Еріх Марія Ремарк: «Те, чого не можеш набути, завжди видається кращим за те, що маєш. У цьому полягає романтика та ідіотизм людського життя». При цьому романтизм, як і прагматизм є нічим іншим як своєрідним «прикриттям» інтенцій, що рухають індивідом. Відтак, під прагматизмом пропонується розуміти схильність людини-маси та/або опосередкованої істоти¹ до акцентуації на вигоді, тобто очікуваній властивості чого б то було задовольнити ті чи інші потреби або інтереси², а під романтизмом – схильність тієї ж таки людини-маси акцентуватися на «душевних пориваннях».

Тож в межах означених координат, себто відштовхуючись від того, що людиною рухають все ж таки інтенції – потяги та бажання заданого (усвідомленого як заданий) напряму, – інша справа, настільки кожна конкретна особа наділена здатністю опановувати та/або контролювати свої інтенції, – причину і підставу для процвітання такого явища як корупція слід теж шукати у самій людині, а не де інде, наприклад, в соціальних інститутах, абощо. Останнє, окрім іншого, означає, що явище корупціїпринциповоне може бути зведеним до суто економічного та водночасюридично-правовогопроявів життєдіяльності спільноти. Відповідно корупція вирізняється масштабністю, пустивши глибоке коріння у соціальність³ як атрибут людського буття. Таким чином джерелом і генератором корупції слід вважати людину в масі своїй, тобто сукупність людей, за якою стоїть система, оскільки сама по собі людина схильна проявляти інші властивості і водночас перебувати в іншому стані⁴, аніж будучи в середовищі собі подібних.

З точки зору функціонального⁵ навантаження корупція є явищем трансформації в товар або надання споживчої цінності речам, які за домовленістю або за своєю природою не підлягають купівлі-продажу (бартеру, абощо), тобто мають абсолютну цінність в межах визначених відносин чи взаємодії. Тож безпосередня боротьба з корупцією фактично приречена на невдачу, оскільки боротьба з будь-яким явищем чи спроба його тотально контролювати є малоефективним дійством часто з негативними, іноді непередбачуваними

¹ На відміну від людини-маси, умовно кажучи, суверенному буттю та/або цілісній Людині властиво схоплювати дійсність та події (потік подій) як вони є, зокрема, не опосередковуючи текстом та/або внутрішнім діалогом, що і є, швидше за все, процесуальною основою міркування. Тому їй жодним чином, окрім іншого, не властиві тенденційні підходи до осмислення дійсності, у т.ч. прагматизм та романтизм.

² У світлі ведичної світоглядної парадигми, зокрема буддизму єдиною спонукальною основою людської активності та визначальним началом інтенцій є бажання. Відтак, серійно повторювані бажання, задоволення яких є вітально необхідним, прийнято ідентифікувати як потреби, тоді як, бажання, задоволення яких потребують накопичення ресурсів та певного часового проміжку, є інтересами.

³ Соціальність – атрибут істоти, що потребує собі подібних, аби підтримувати як власну тяглість, так і тяглість свого виду. При цьому людині притаманна водночас як атрибутивна, так і рефлексивна соціальності. В основі першої лежить зумовлена взаємодія з собі подібними, в основі іншої – концентрація на власній ідентичності (Я) як посереднику між Я та не-Я.

⁴ За аналогією, наприклад, зі станами речовини розрізняються стани людини. Як варіант: пробуджений стан, що відповідає розширеному стану свідомості; соціальний анабіоз, що відповідає концентрації на і зумовленості внутрішнім діалогом; стан безформної ідентичності, що відповідає критичним психічним розладам або вродженій психічній дефективності, наприклад, божевілля, синдром Дауна, ідіотизм.

⁵ Функціональний підхід за свою основу має твердження М. Гайдеггера про те, що встановлення ідентичності чого б то було за основу має «ціннісний предикат» – властивість чого б то було задовольняти потреби суб'єкта дослідницького інтересу. Тому функціональний підхід тяжіє до того, що б максимально розкрити місце і роль чого б то було в життєдіяльності суб'єкта або його функцію. Тоді як, сутнісний підхід націлений на розкриття природи, себто сутності чого б то було, що принципово не можливо з огляду на властивість пізнання, оскільки саме по собі пізнання лише дозволяє на основі проявів дійсності формувати і підтримувати у стійкому стані інтегровану на рівні реальності сукупність уявлень. Інструментом пізнання є інтерпретація.

наслідками у порівнянні із заходами впливу на джерело чи причину явищ. Тому значно ефективніше впливати на так звану громадську думку, що за своєю природою є нічим іншим, як симбіозом настроїв, і за посередництва неї або інших механізмів на інтенції та преференції представників спільноти в масі своїй.

Інакше кажучи в термінах геометрії та фізики, якість впливу на ту чи іншу річ, а у даному випадку явище корупції, напряму залежить від точки докладання зусиль. При цьому знаменитий вислів Архімеда: «Дайте мені точку опори, і я переверну Землю» слід сприймати не буквально, як те пропагується в шкільних курсах геометрії та механіки (розділі фізики), а глибше, оперуючи абстрактним мисленням: встановіть належний акцент щодо розгляду наявного завдання і його розв'язки неодмінно будуть знайдені.

Оскільки ж явище корупції виявляється для сучасної спільноти непереборним і лише тією чи іншою мірою, точніше з тим чи іншим успіхом контрольованим, то виникає закономірне припущення: або сучасна людина, насамперед представники еліти втратили в масі своїй здатність мислити глибше і ширше, аніж строго лінійно, або явище корупції стало невід'ємним елементом сучасної спільноти, по-суті, її атрибутом. А виходячи з того, що джерело корупції схильні вбачати щонайменше в становищі чи ситуації людини та/або спільноти численна когорта мислителів, то залишається визнати, що явище корупції є неспростовною умовою і обставиною існування сучасних людини та спільноти – одним із атрибутів соціального існування. Відтак, все, що залишається сучаснику, так це винаходити і апробувати якомога ефективніші механізми контролю за проявом явища корупції.

МАРІЯШ Олег

*здобувач ОР доктор філософії,
Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника
(м. Івано-Франківськ, Україна)*

УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА НА ОСНОВІ НЕМАТЕРІАЛЬНОГО СТИМУЛЮВАННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ

Тенденції розвитку економіки та бізнесу пов'язані з пошуком різноманітних шляхів вирішення проблеми стимулювання працівників різних підприємств [1]. У певних галузях знаходять своє місце різні види стимулювання. На жаль, на сьогоднішній день не всі вони виправдовують себе. Деякі з методів стимулювання трудової діяльності вимагають значних матеріальних витрат або виконання певних завдань, що впливає на фінансову складову різних компаній або на майбутні результати діяльності працівників. Але існують і соціально-психологічні методи управління персоналом, які передбачають формування сприятливого клімату в колективі та розкриття здібностей і потенціалу кожного працівника компанії з мінімальними або опосередкованими матеріальними витратами, що безсумнівно свідчить про важливість такого підходу в управлінні.

Нематеріальне стимулювання праці – це процес спонукання працівників до підвищення продуктивності при виконанні певних завдань через публічне визнання, підвищення престижу або створення комфортних умов праці [2]. Важливою складовою робочого процесу є не тільки стимул працювати заради зарплати або премій. Необхідно також створювати сприятливі умови всередині колективу, іноді заохочувати роботу співробітників вербально або створювати умови для кар'єрного зростання. В іншому випадку є ризик знизити ефективність працівників через їхнє незадоволення умовами праці або керівництвом. Більшість методів нематеріальної мотивації формуються всередині самих компаній і можуть бути застосовані як до всього колективу, так і до конкретного працівника. У зв'язку з цим виділяють дві основні групи методів нематеріального стимулювання: індивідуальні та колективні.

Індивідуальні методи стимулювання використовуються для стимулювання роботи конкретного працівника компанії. При застосуванні цих методів слід враховувати особистісні характеристики працівника, до якого вони застосовуються. Як приклад, індивідуальна похвала або видача грамот. Існують також колективні методи стимулювання, які полягають у заохоченні всього колективу. Як правило, в основі цих методів лежить поняття тимблдингу – процесу формування з колективу згуртованої команди. Прикладами колективних методів є корпоративні зустрічі, організація спільних поїздок та будь-які інші заходи, що сприяють згуртуванню колективу. Кожен з методів нематеріальної мотивації може бути індивідуальним як для працівника, так і для всієї компанії. Однак існують і універсальні методи, такі як:

Можливість навчання та підвищення кваліфікації – цей метод допоможе не тільки розвинути працівника, але й підвищити його продуктивність, що корисно не тільки для самого працівника, але й для його керівництва. Визнання заслуг працівника – одна з найважливіших складових нематеріальної мотивації. Цей метод дає працівникам позитивний зворотній зв'язок, якщо їхня робота була виконана якісно та ефективно. У такому випадку працівник стає все більш зацікавленим у підтримці такого стану своєї роботи. Можливість кар'єрного зростання – підвищення на посаді є сильним мотиватором для самовдосконалення, адже підвищення на посаді – це не тільки збільшення заробітної плати, а й визнання колективу.

Також одним з ефективних методів є просте опитування працівників. Завдяки опитуванню можна з'ясувати не тільки те, що не влаштовує персонал, а й зробити спробу покращити процес, адже керівництво не завжди має змогу проконтролювати роботу кожного працівника. У той же час, вони знають свою роботу в повній мірі і можуть внести свої пропозиції щодо поліпшення цього процесу. Це підвищить як ефективність процесу, так і ефективність роботи опитуваного співробітника. На жаль, використання нематеріальної мотивації практикується не скрізь, її застосовують переважно у великих компаніях.

Використання нематеріальних стимулів на практиці. Хорошим прикладом використання нематеріальних стимулів є компанії в сфері послуг. Ці компанії використовують багато методів нематеріального стимулювання. Одним з них є неформальне звернення. У цих компаніях абсолютно неважливо, між ким відбувається спілкування. Крім того, директор час від часу цікавиться кожним працівником. Директор цікавиться, чи все їх влаштовує в роботі, хвалить за виконану роботу, що, безсумнівно, є хорошим мотиватором для роботи. Крім того, в цих компаніях активно практикується підтримка та взаємодопомога. Саме тому відбувається активне формування єдиного колективу. Кожні півроку проводяться збори працівників. На них підводяться підсумки, проводяться різноманітні конкурси та нагороджуються найкращі працівники.

Дуже важливими є такі факти: співробітники забезпечуються безкоштовними обідами, а при роботі в пізній час – їх розвозять додому на таксі. У зв'язку з усім цим робота цього колективу стає більш злагодженою та ефективною. Аналіз існуючих підходів до нематеріального стимулювання показує, що правильне і грамотне використання методів нематеріального стимулювання дійсно підвищує ефективність роботи кожного співробітника. Все це говорить про важливість використання нематеріального стимулювання на підприємствах. Продуктивність організації залежить від її працівників; робітників це в більшості сильна сторона будь-якої організації. Це головна або основна відповідальність роботодавців працювати на благо своїх працівників-бути або забезпечити їм комфорт. Успіх організації полягає в їх відданості працівників, творчості і мотивації. Отже, стимули матеріальні чи нематеріальні дуже важливими аспектами, які можуть сприяти розвитку продуктивності, цілеспрямованості, мотивації по відношенню до їхньої роботи, яка в свою чергу асоціюється з високим рівнем задоволеності роботою. Таким чином, організації прагнуть до збалансованого використання стимулів.

У сучасних умовах будь-яка система управління працює ефективно і з максимально можливими результатами, якщо вона базується на правильно побудованій системі мотивації. Неправильно побудована система роботи з персоналом, зокрема система мотивації працівників, часто псує систему роботи компанії, адже результатом недостатньої уваги до задоволеності працівників є незадоволеність робочим місцем та роботою. Звідси – не дуже якісна робота незадоволених людей, які не мають бажання працювати максимальній потужності своїх здібностей. А там, де незадоволена одна людина, часто може бути цілий незадоволений колектив[3]. Як відомо, один незадоволений працівник здатен схилити на свій бік цілий колектив проти керівництва. А це призведе до гальмування роботи або масових звільнень. Розумні менеджери повинні уникати таких сценаріїв.

Методами нематеріальної мотивації є

- проведення зустрічей, на яких працівники будуть проінформовані про досягнення компанії та внесок кожного в ці досягнення, публічна похвала та нагородження співробітника, який найбільше відзначився;
- особиста похвала працівника за ефективну роботу, високу продуктивність, виконання та перевиконання планових або інших трудових досягнень;
- привітання співробітників зі святами, організація святкових заходів будь-якого рівня (від корпоративних свят до скромного святкування в колективі);
- необхідна допомога і співчуття в горі. Можливість гнучкого графіка роботи;
- надання абонементів на відвідування спортзалів, басейнів, басейни тощо;
- ввічливе ставлення до працівників;
- використання дошки пошани як візуальної (в офісі компанії) так і віртуальної (на місці);
- нагородження працівників грамотами та подяками, відзнаками та пам'ятними подарунками;
- забезпечення комфортного робочого місця з усім необхідним обладнанням.

Однак для великих компаній не є можливим реалізувати індивідуальний підхід до мотивації працівників. Тому більшість керівників обмежуються загальноприйнятими принципами мотивації, заснованими на посадах та статусу в колективі [3].

Підсумовуючи, необхідно підкреслити важливість використання методів матеріального та нематеріального стимулювання для ефективної роботи будь-якого підприємства. Існуючі на сьогоднішній день механізми, які використовуються для мотивації персоналу, не є досконалими. Але, незважаючи на це, вони щодня застосовуються на практиці і сприяють досягненню поставлених цілей. Наприклад, в європейських країнах для підвищення ефективності фінансової мотивації використовують систему співвідношення показників матеріальної зацікавленості з цілями організації та залучають систему винагороди, яка базується не на конкретних завданнях, а на спільному баченні. Виходячи з вищесказаного, не можна надавати перевагу лише одному методу мотивації – матеріальному чи нематеріальному. Більш ефективним буде використання обох методів по черзі або в комплексі для кращого та ефективнішого досягнення цілей організації.

Література:

1. Abidovna, Alimova Shamsiya. "Formation and development of career as personnel technology of human resource management." *Gospodarkai Innowacje*. 45 (2024): 327-332.
2. Voynarenko, Mykhaylo, Viacheslav Dzhezhula, Iryna Yepifanova. "Modeling of the process of personnel motivation for innovation activity." *WSEAS Transactions on Business and Economics*, 17: 467-477. (2020).
3. Заїка, С. О., С. В. Кускова, О. В. Заїка. "The essence and problems of motivation as a factor in the development of modern enterprises." *Підприємництво та інновації* 15 (2020): 48-52.

МИНКІН Микола

*кандидат сільськогосподарських наук,
доцент, доцент кафедри землеробства,
Херсонський державний аграрно-
економічний університет (м. Херсон,
Україна)*

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПРОБЛЕМИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

На сучасному етапі розвитку світової економіки спостерігається зростання темпів інноваційних змін, переглядаються стандарти та пріоритети, які здавались непохитними ще 30 і навіть 20 років тому. Те, що вважалося визначальним у розвитку економіки будь-якої країни, як-от: високорозвинена важка промисловість, власні енергоресурси, інвестиції – сьогодні не здатні повною мірою забезпечити економічне зростання держави. Головною проблемою на сьогодні є повна відсутність державної підтримки в сфері науки.

Під інноваційною політикою слід розуміти комплекс принципів та взаємопідтримуючих економічних, правових, організаційних і соціальних методів планування, стимулювання, регулювання та контролю процесів інноваційної діяльності в науково-технічній та виробничій сферах. Основним завдання державних органів є визначення мети інноваційної політики, основних принципів її здійснення, а також механізму реалізації відповідних заходів.

Метою інноваційної політики провідних країн світу є сприяння розвитку науки й техніки, підвищення інноваційної активності, що забезпечує конкурентоспроможність національної продукції на світовому ринку, обороноздатність країни, покращує екологічну ситуацію, а також сприяє розвитку венчурного довгострокового бізнесу. Виходячи з цієї мети, держава визначає пріоритетні напрями розвитку інноваційної діяльності та обирає основні шляхи підтримки підприємств, які працюють над виконанням державних інноваційних програм. [4].

Інноваційна діяльність є складним процесом трансформації новоотриманих ідей та знань в об'єкт економічних відносин.

Інноваційна діяльність – процес, спрямований на реалізацію результатів закінчених наукових досліджень і розробок або інших науково-технічних досліджень і розробок або інших науково-технічних досягнень у новий або вдосконалений продукт, що реалізується на ринку, у новий або вдосконалений технологічний процес, що використовується у практичній діяльності, а також у пов'язані з цим додаткові наукові дослідження і розробки.

Створення сприятливих умов для розвитку та модернізації національного господарського комплексу є однією з ключових задач, що постає перед суб'єктом економічної діяльності за будь-яких умов існування.

Значну увагу інноваційній стратегії у промисловості приділено у працях українських вчених О.І. Амоши, Л.І. Федулова, І.В. Космидайло. Аналізуючи дослідження вище зазначених вчених можна зробити висновок, що інновації та інноваційна діяльність є основним джерелом підвищення конкурентоспроможності підприємства і держави зокрема.

На сучасному етапі основою загострення становища в інноваційній сфері є зростаюча невідповідності між теперішнім становищем та потребами інноваційного розвитку. Слід наголосити, що «готовність» національної економіки та суспільства до інноваційного розвитку складається з комплексу чинників, які лежать в науково-технічній, виробничій, фінансовій, кадровій, природно-ресурсній, соціальній, політико-регуляторній сферах. Реформування науково-технічного комплексу побудовано за принципами частих змін цілей та завдань, без урахування загальновідомих факторів функціонування та розвитку науково-

технічного потенціалу: активної та передбачуваної державної підтримки, формування попиту на наукові досягнення з боку реального сектора економіки.

Самостійно підтримувати необхідні темпи розвитку технологій більшість українських підприємств не в змозі. Причинами такого стану є насамперед, загальносистемні чинники: а) низька привабливість української промисловості для інвестування через існування несприятливого економічного середовища для вітчизняного та зарубіжного інвестора, що проявляється в збитковості та неефективності державного регулювання; б) нерозвиненості ринкової інфраструктури; в) відсутності дієвої системи правового регулювання; г) оптимального рівня податкового навантаження; ґ) відсутність реальних механізмів об'єднання наявних ресурсів; є) інноваційна політика немає чіткої спрямованості у вирішенні конкретних економічних проблем регіонів, у їхній реструктуризації з врахуванням ринкових чинників.

Таким чином існує потреба у подальшій оптимізації шляхів стимулювання інноваційного розвитку України, які спиратимуться як на існуючий досвід України, так і зарубіжний досвід.

Важливим є створення фінансової бази для інноваційного прориву вітчизняної економіки, а для цього державі необхідно; акумулювати кошти як через бюджет, так і через позабюджетні фонди; формування платоспроможного попиту в державі на наукомістку продукцію та сприяння формуванню інфраструктури; складання державних цільових програм, що повинні підтримувати розширення інноваційної діяльності та покращення умов її здійснення; формування між окремими інститутними одиницями системи «вузи – наукові дослідження – виробництво»; кадрове забезпечення; інноваційна культура суспільства; узгодження інноваційної політики з іншими напрямками державної політики.

Однак не менш важливим є діяльність самого підприємства та його готовність і прагнення до поліпшення шляхом змін та запровадження інновацій.

Тенденції розвитку промисловості та фінансування науки свідчать про відсутність партнерства держави та бізнесу в інноваційному процесі, що обумовлює низьку ефективність інноваційної системи України. Для активізації інноваційної діяльності необхідно розвивати інфраструктуру ринку інноваційних товарів та послуг, надавати пільги інноваційно-активним підприємствам, здійснювати механізм фінансування наукових та науково-технічних робіт тощо.

Отже, досягнення інноваційного розвитку України передбачається можливим у випадку реалізації як вже впроваджених стимулюючих заходів, так і нових елементів, однак, лише за умови розробки продуманих механізмів їх реалізації.

Для України поки що характерні відсутність радикальних (базових) інновацій, незначна кількість інноваційної продукції принципової новизни, низька інноваційна активність підприємств. Наприклад, нові технічні рішення на рівні винаходу були використані у процесі створення лише 9% загальної кількості зразків нової техніки.

Внаслідок дії зазначених та інших причин, які гальмують інноваційний розвиток країни у програмі діяльності уряду, зроблені нові практичні кроки у напрямі подальшої підтримки державою розвитку інноваційної сфери: широке введення в господарський обіг об'єктів інтелектуальної власності, підвищення науково-технічного потенціалу, сталого зростання економіки та утвердження України як високотехнологічної держави /

Література:

1. Положення «Концепції науково-технологічного та інноваційного розвитку України» (схваленою постановою Верховної Ради України від 13.07 1999 р. № 916-XIV). 12 с.
2. Закон «Про основи державної політики у сфері науки і науково-технічної діяльності», 1991 р. 4с.
3. Андрощук Г. Державна інноваційна політика. Інтелектуальна власність. 2014. 264 –267 с.
4. Кокурін Д.І. „Інноваційна діяльність” - М. : Экзамен, 2001. 576 с.
5. Гречан А.П., Волков О.І., Денисенко М.П., та ін. “Економіка й організація інноваційної діяльності”: - К.: ВД "Професіонал", 2014. 85 – 87 с.
6. Пічкур О. “Особливості інноваційної діяльності на сучасному етапі” // Інтелектуальна власність. 2013. № 1. 126 с.

МИНКІНА Ганна

*кандидат сільськогосподарських наук,
доцент, доцент кафедри ботаніки та
захисту рослин,*

*Херсонський державний аграрно-
економічний університет (м. Херсон,
Україна)*

РОЛЬ СТРАХУВАННЯ В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Сучасні тенденції глобалізації фінансової сфери, що проявляються через створення європейської валютної системи, формування світових комп'ютерних мереж, посилення ролі фінансових установ, які характеризують свою діяльність як транснаціональних корпорацій, фінансові, політичні та енергетичні кризисприяють появі нових непередбачених наслідків, які мають як позитивний, так і негативний вплив на розвиток економік окремих держав. Вважається, що страхування є одним з необхідних елементів ринкової інфраструктури, тісно пов'язане з ринком засобів виробництва, ринком капіталів, цінних паперів, праці та робочої сили та може слугувати ефективним механізмом фінансової безпеки. Завдяки саме такому інструменту можна говорити про ефективний механізм для запобігання, відшкодування збитків, завданих як майновим, так і особистим об'єктам. Адже, як показує досвід розвинених країн, саме страхування сприяє збереженню досягнутого рівня життя для громадян, зменшує збитки суб'єктів господарювання у разі виникнення ризиків, на рівні держави виступає інструментом, завдяки якому відшкодовуються навіть і катастрофічні ризики. Розвиток ринку страхування як однієї зі складових фінансової безпеки України є важливою економічною проблемою та потребує постійного моніторингу з боку як науковців, так і практиків.

Сучасний стан розвитку економіки України характеризується підвищеним рівнем ризиків, що зумовлений нестабільністю фінансової системи на державному рівні, недосконалістю чинного законодавства, залежністю української економіки від світових фінансових ринків. Якісний соціально-економічний розвиток держави, безпечне функціонування суб'єктів господарювання, підвищення загального добробуту населення, убезпечення різних сфер його життєдіяльності не є доступним без стабільного функціонування страхового ринку. Без забезпечення належного рівня фінансової безпеки неможливі такі економічні процеси, як захист суб'єктів господарювання від потенційних загроз, створення системи превентивної захисту від негативних чинників загалом. Саме для цього необхідно організувати максимально ефективне функціонування страхового ринку, який є важливим складником фінансово-економічної безпеки і сфокусований на своєчасне виявлення і запобігання зовнішнім та внутрішнім загрозам, забезпечення захисту фінансових інтересів та зростання добробуту держави.

Система фінансової безпеки в Україні лише розпочала формуватися із прийняттям відповідних нормативних документів. До недавнього часу Поняття «безпека» досліджувалося фахівцями у сфері внутрішньої та зовнішньої безпеки держави та стосувалося загроз порушення цілісності її кордонів, втручання у внутрішні засади політики, тобто майже не стосувалося економічної сфери. З розвитком ринкових засад у літературі термін «економічна безпека» з'явився в кінці 80-х років, пізніше – як її окрема складова виділяється і фінансова безпека. Нині продовжується процес формування окремих дефініцій та складових фінансової безпеки. Як показує досвід зарубіжних країн з розвиненими економічними системами, створення дієвих схем страхування дає змогу подолати наслідки несприятливих техногенних, екологічних, природних катастроф, соціальних ризиків та стати одним з ефективних інструментів системи ризик-менеджменту. Тому, використовуючи показники діяльності

страхових компаній, визначимо місце ринку страхування як однієї зі складових фінансової безпеки України.

Нині в економічній літературі можна зустріти досить багато точок зору щодо категорії «фінансова безпека». Під фінансовою безпекою розуміємо такий стан фінансово-кредитної сфери держави, який характеризується збалансованістю і якістю системної сукупності фінансових інструментів, технологій і послуг, стійкістю внутрішніх та зовнішніх негативних чинників (загроз), здатність цієї сфери забезпечувати захист національних фінансових інструментів, достатні обсяги фінансових ресурсів для всіх суб'єктів господарювання та населення у цілому – ефективне функціонування національної економічної системи і соціальний розвиток. Одним з інструментів фінансової безпеки є створення та функціонування ринку страхування. Такий ринок формується у більшості держав світу у складі фінансового та є однією зі складових економічної безпеки. Адже завдяки єдності трьох форм страхового захисту: централізованих, децентралізованих фондів та фондів страхових компаній – створюється система страхування, метою якої є подолання наслідків несприятливих подій та відшкодування збитків. В Україні ринок страхування представлений як централізованими фондами, основними з яких є соціальні, так і резервними фондами підприємств, організацій та фондами окремих страхових компаній. Саме на останніх зосередимо свою увагу, адже у функціонуванні таких фондів зацікавлена держава, маючи змогу перекладати функцію захисту на установи, які спеціалізуються на послугах з відшкодування збитків.

Вітчизняний ринок страхування за останні три роки характеризувався неоднозначними тенденціями. Характерною його рисою стало те, що за умов фінансової кризи ринок страхування відреагував зниженням основних показників, зокрема страхових премій та виплат, зменшенням кількості страховиків. За ринкових умов господарювання ринок страхування реагує, навпаки, бажанням потенційних страхувальників збільшити кількість укладених договорів страхування та, відповідно, зростанням рівня страхових премій, тобто адекватним бажанням клієнтів є захистити себе в умовах кризових явищ. На жаль, ринок страхування в Україні залишається слабо розвиненим, а його роль у формуванні фінансової безпеки є досить слабкою.

Фінансова безпека на страховому ринку є драйвером економічного зростання та ключовим елементом системи економічної безпеки держави. Але відсутність досконалої нормативно-правової бази, прозорості страхового ринку для населення, низька прибутковість окремих видів страхування та інші актуальні проблеми, що накопичилися в фінансовому секторі національної економіки, перешкоджають ефективному розвитку страхового ринку України. Усунення цих проблем та мінімізація їхнього негативного впливу дасть змогу розвинути ринок страхових послуг, що в умовах епідемічної небезпеки та збільшення кількості викликів і загроз може виконувати стабілізуючу роль та стимулювати розвиток фінансового ринку країни, національної економіки і підвищення рівня економічної безпеки держави.

Розвиток ринку страхування в Україні має велике значення і потребує дієвої підтримки держави та належного рівня забезпечення фінансової безпеки за умови більш активних дій із боку страховиків, що сприятиме одержанню істотних джерел інвестиційних ресурсів.

Перспективи подальших досліджень будуть присвячені поглибленню досліджень щодо посилення ролі страхування у системі забезпечення фінансової безпеки України.

Література:

1. Андрієнко В. М., Коробко Р. В. Сутність та місце безпеки ринку страхових послуг в економічній безпеці держави. Економіка та держава. 2017. №5. С. 24-28.
2. Романовська Ю. А., Гаврилюк О. Р. Роль страхування в забезпеченні соціальної безпеки. Інфраструктура ринку. 2020. Вип. 41. С. 290-296.
3. Добіжа Н. В., Мирончук В. М., Виганяйло С. М. Забезпечення економічної безпеки держави в процесі страхування. Наукові перспективи. 2021. №8 (14). С. 176-190. [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2021-8\(14\)-176-190](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2021-8(14)-176-190).
4. Бондаренко В. А., Пустова Н. О. Функції страхування як об'єкт фінансово-правового регулювання. Соціально-правові студії. 2021. Вип. 3 (13). С. 163-168.

НЕГРОВ Максим

*здобувач третього (освітньо-наукового)
рівня вищої освіти факультету
міжнародних економічних відносин,
управління і бізнесу,
Херсонський національний технічний
університет (м. Херсон, Україна)*

БЕРЕГОВА Галина

*доктор філософських наук, професор,
професор кафедри загальноосвітніх
гуманітарних та природничих дисциплін,
Херсонський національний технічний
університет (м. Херсон, Україна)*

СФЕРА ЕКОНОМІЧНОГО ЖИТТЯ У ФІЛОСОФСЬКОМУ ВИМІРІ

Економічна діяльність є одвічною долею людства. Вона створює матеріальний статок, задовольняє вітальні потреби, розвиває творчі сили, здібності, внутрішній світ людини, надає йому особливого спрямування.

Філософія економіки – це сфера філософського знання про сутність економічного буття людини в багатовекторному полі соціуму й гуманістичному аспекті.

У філософському вимірі економічна сфера життя постає як особливий засіб самореалізації людини в процесі зміни нею зовнішнього та власного (внутрішнього) світу, а економіка набуває статусу людиновимірної, універсальної єдиної матеріально-духовної сфери, в якій особистість реалізує себе як біосоціодуховна цілісність.

Самореалізація як суб'єктивна орієнтація є особливим духовно-творчим процесом, забезпечує постійне наповнення економічної сфери людськими силами. Вона є своєрідним енергетично-творчим джерелом економічного процесу, розвитку людських здібностей, які забезпечують економічну діяльність людини.

Філософія економіки (1) *розглядає* систему господарювання як багатовимірний, суперечливий, об'ємний світ (суспільства та природи), що перебуває у постійному русі й розвитку.

Філософія економіки (2) *вирішує* методологічне та світоглядне завдання: продукує найскладніші фрагменти загальної картини економічної реальності, виявляє необхідні орієнтири перспективного моделювання людиною життєвої поведінки, створює необхідні умови для існування й розвитку.

Духовна сфера економіки (3) *охоплює* настрої, переживання, оцінки, світовідчуття, світорозуміння, світоусвідомлення, що разом формують філософію господарювання.

Філософія економіки (4) *дає філософське розуміння* змісту основних економічних категорій: економіка, господарство, виробництво, праця, гроші, економічна людина, свобода, потреба, котрі формують загальні уявлення про природу господарської діяльності, її місце і роль у життєвому світі людини.

Філософія економіки (5) *сприяє* досягненню людиновимірної сутності економіки.

Стенфордська енциклопедія філософії трактує філософію економіки як таку, що складається із запитів, що стосуються (а) раціонального вибору, (б) оцінки економічних результатів, інститутів і процесів, (в) онтології економічних явищ і можливостей отримання знань про них. Відповідно, дослідження з філософії економіки розділяють на три частини, які можна розглядати відповідно як галузі теорії дії, етики (або нормативної соціальної та політичної філософії) та філософії науки. Економічні теорії раціональності, добробуту та соціального вибору захищають змістовні філософські тези, які часто ґрунтуються на

відповідній філософській літературі та становлять очевидний інтерес для тих, хто цікавиться теорією дії, філософською психологією та соціальною та політичною філософією. Економіка представляє особливий інтерес для тих, хто цікавиться епістемологією та філософією науки як через її детальні особливості, так і через те, що вона володіє багатьма явними рисами природничих наук, тоді як її об'єктом є соціальні явища [1].

Основна категорія «економіка» – термін багатозначний: а) господарство, сукупність засобів, об'єктів, процесів; б) наука про господарство та засоби його ведення, в) вчення про відносини між людьми в процесі виробництва і споживання, обміну товарами і послугами.

Аристотель уперше дослідив розподіл праці, обмін, гроші, вартість, тобто виклав основні принципи економіки, започаткував економічне знання. Філософ відстоював ідею самодостатності (натуральності) господарства. Зауважив і факт виробництва продукції для обміну (ринку), що є неприродним, оскільки ринкові форми спрямовані не на задоволення природних потреб, а нагромадження грошей. (Це розпалює бажання, пристрасті людей, спричинює руйнацію основного принципу життєдіяльності (помірності), робить людей ненаситними.) Форму економічної діяльності, спрямовану на нагромадження грошей, Аристотель назвав «хрематистикою», що спричинює порушення гармонійності відносин у системі «домогосподарство – поліс – космос».

З розвитком капіталістичних форм господарювання сформувався новий тип економічного мислення, для якого гроші є головним інструментом уявлення й аналізу багатства. З'являється перша наукова форма економічного знання *політична економія*. Це економічне вчення про закономірності виробництва, розподілу й обміну матеріальних життєвих благ суспільстві. (Засновник політичної економії А.Сміт акцентував увагу на тому, що багатством є продукт праці, а основними мотивами економічної діяльності людей є потреби й обмін продуктами для їх задоволення.)

Наприкінці XIX ст. термін «політична економія» поступився поняттю «економіка», або «економікс» (аналітичне вчення з проблем ефективного використання обмежених виробничих ресурсів: праця, капітал, земля, гроші, підприємницькі здібності, знання⁴ управління ними з метою виробництва товарів і послуг, досягнення максимального задоволення зростаючих матеріальних потреб людей). *Економікс* репрезентує нову економічну реальність, а саме: суб'єкта, який ухвалює господарські рішення.

Зміна форм економічного знання від учення про самодостатність об'єднання домогосподарств (полісів) до теорії раціональної поведінки в ринковому середовищі безпосередньо пов'язана зі зміною домінуючих типів господарської діяльності на різних етапах суспільного розвитку.

Сучасне економічне знання різноманітне, воно має багато шкіл і багато концепій. Навіть так звана «ортодоксальна» або «основна» економіка має багато варіантів. Деяке знання основної економіки є високотеоретичним, хоча більшість є прикладним і спирається на рудиментарну теорію. Теоретичне та прикладне знання можна виділити як мікроекономіку або макроекономіку. Існує також третя галузь, економетрика, присвячена емпіричному оцінюванню, розробці та певною мірою перевірці мікроекономічних і макроекономічних моделей.

Основне призначення економічної сфери полягає в задоволенні постійно зростаючих людських потреб. Найістотнішою є потреба в індивідуальному відтворенні, що пов'язано з витратами енергетичного потенціалу організмом і потребою його постійного поповнення. Процес добування людиною їжі поступово перетворюється на процес її виробництва.

Виробництво є процесом, за допомогою якого люди, використовуючи речовини, сили природи та власні сили й здібності, цілеспрямовано створюють матеріальні й духовні цінності, здатні задовольняти їхні життєві потреби.

Процес виробництва неоднорідний, вимагає чіткої організації: спеціалізації, упорядкування, регулювання. Тому виробництво поступово набуває суспільного характеру, значно визначає основні параметри суспільства.

Суспільне виробництво є процесом, завдяки якому люди, використовуючи речовини та сили природи, суспільні відносини й соціальні сили, свої духовні багатства та здібності, відтворюють власне та суспільне життя.

Суспільне виробництво властиве всім історичним епохам. Воно є розгалуженою системою з важливими структурними елементами: матеріальне виробництво, яке забезпечує вітальні людські потреби, предметні умови людського життя; виробництво необхідних соціальних умов існування людей, тобто виробництва форм спілкування; духовне виробництво, яке є основою формування власне людського в людині – духовності, її шляху до самовдосконалення та саморозвитку. Усі складові суспільного виробництва перебувають у постійній взаємодії.

Виробничі відносини є відносинами між людьми у процесі виробництва, розподілу, обміну і споживання матеріальних благ. В економічному знанні окреслюються тенденції: (1) абсолютизація матеріального виробництва (Р.Арон, Д. Белл, В. Ростоу) і (2) духовно-виробнича домінанта суспільного виробництва (Г.Гегель, І. Кант, Р.-Дж. Коллінгвуд, Б. Кроче, В. Віндельбанд, В. Дільтей, Г. Рікерт).

Сучасне розуміння сутності та ролі суспільного виробництва в історичному процесі перебуває під впливом теорії «інформаційного суспільства», яка, конкретизуючи теорію постіндустріального суспільства, вважає основною ознакою цього суспільства виробництво і поширення інформації, перетворення її на головний вид послуг, на товар і навіть на владу.

Важливим чинником функціонування суспільного виробництва, економічної сфери є *гроші*. Це особливий товар, який є загальним еквівалентом (рівноцінністю) під час обміну товарів, їхньою формою вартості. В якості грошей використовують металеві і паперові знаки, асигнації, банкноти, кредитки, бони, купони та ін. Економікс розглядає гроші як засіб обміну, що полегшує торгівлю.

Своїм завданням вона вбачає з'ясування кількості необхідних для економіки грошей, особливостей і закономірностей процесу формування пропозиції грошей, її структури, факторів, що впливають на грошовий потік, функціонування грошового ринку тощо. Однак цього недостатньо для пізнання природи та ролі грошей у житті суспільства. Адже їх вплив на людину не вичерпується сферою економіки. Гроші впливають і на формування моралі, ієрархією людських цінностей, на психологію, світогляд людини і суспільства. Вони давно набули статусу універсальної категорії. Збагнути їх природу можна тільки такими інструментами мислення, які здатні охопити всі форми вияву сутнісних особливостей грошей у їх цілісності. Саме це здійснюється за допомогою філософського підходу.

Філософія грошей здійснює філософський аналіз системного впливу логіки грошей, грошових відносин на світоглядно-духовний світ людини і суспільства.

Як засоби обігу гроші сприяли розвитку торгівлі, прискоренню і розширенню руху товарів і послуг, формуванню державних і міждержавних господарських зв'язків. Як мета гроші суттєво змінили систему людських цінностей. Гроші вийшли за межі своїх природних функцій як еквівалента товару і послуг, розширивши сферу свого функціонування.

Нагромадження грошей, з точки зору цінностей ліберального суспільства, є вельми корисним кроком, оскільки забезпечує розвиток економіки, забезпечує процвітання держави.

Нерідко гроші виконують роль еквівалента їхнього власника, його здібностей і цінностей, а грошовий капітал сприймається як джерело свободи людини, умова реалізації її творчих сил. Не маючи достатніх грошових статків, людина ризикує бути позбавленою принади соціального життя, оскільки без належної основи фундаменту свобода особистості звужується до меж жорстокої необхідності, а бідність, убогість є джерелом відчуття безперспективності, безсилля, побутових конфліктів.

Погляд на повноцінне життя людини (із свободою вибору, творчістю, свободою і можливістю самореалізації), що можливе лише в справді демократичному, правовому суспільстві як на норму, звужує функцію грошей до їх природного стану.

Особливого значення гроші набувають у корумпованому суспільстві, де функції і значення грошей деформовані і гіпертрофовані, а цінність людини визначається як її купівельна здатність. Людина може продати не лише свою працю, свої послуги, а й свою духовність, втілити її в товар. На рівні духу людина продається, тобто стає товаром.

Гроші безперечно є цінністю. Однак вести мову про реальну їх вартість можна було лише тоді, коли вони існували у формі благородних металів (золота, срібла), так званих повноцінних грошей. Перехід до інших форм грошей (монети, банкноти), які мають лише номінальну вартість, перетворив їх на знак, символ, носія інформації. Із виникненням «електронних грошей», удосконаленням різних форм бухгалтерії, гроші втратили будь-яку конкретність, перетворились на умовність.

Гроші вносять певний порядок у процес розподілу суспільних цінностей, визначають кількісні межі можливого в діях людей, реалізують принцип еквівалентності відчужених і присвоєних благ в умовах ринку. У цій своїй функції вони реалізуються як механізм соціонормативної регуляції суспільства, що надає їм безумовної цінності.

Гроші є продуктом суспільства, його витвором, за який воно має нести відповідальність. Людина мусить збагнути їх справжнє місце і роль у своєму житті і бутті суспільства, навчитись керувати ними на основі поєднання можливостей сучасної економічної науки (з її практичною спрямованістю) і філософії (з її спрямуванням на пізнання цілісного світу).

Отже, філософія економіки здатна досягнути широку дійсність економіки, розкрити її універсальність. Філософія економіки не механічно переносить філософські поняття, категорії на сферу господарювання чи результати економічних моніторингів на інші сфери суспільного життя, а всебічно враховує сферу та специфіку власного функціонування.

Специфіка філософського знання допомагає піднятися над зовнішнім, буденним аналізом поверхневих явищ та їх властивостей, проникнути в сутність глибинних економічних процесів, які неможливо збагнути ні досвідом, ні практикою, оскільки вони виходять за межі раціонального осягнення, але є буттєвими і за певних обставин достатньо відчутними. Завдяки цьому філософія економіки здатна розкривати багатшу за змістом і сутністю економічну реальність.

Філософський підхід дає змогу розглядати економіку як складну, відкриту, нелінійну систему з її незворотністю, можливістю виникнення нових зв'язків і відношень, з'ясувати місце і роль поодиноких людських зусиль у цій системі, які за певних станів соціального середовища можуть суттєво впливати на макросоціальні процеси.

Вище зазначене дає підстави говорити нині про неоекономіку у змісті філософського знання, що надає більш широкий спектр сучасних знань про світ – економіку знань, нових інформаційних технологій і бізнес-процесів [2, с. 257]. Неоекономічні знання, продиктовані змінами інформаційного суспільства, є невід'ємною складовою світоглядних установок сучасної особистості, необхідних для успішної життєдіяльності всього суспільства.

Література:

1. Хаусман, Деніел М.. Філософія економіки. Стенфордська енциклопедія філософії (зимове видання 2021 р.), Едвард Н. Залта (ред.), URL = <https://plato.stanford.edu/archives/win2021/entries/економіка/>
2. Берегова Г.Д. Неоекономічне знання та пізнання у формуванні світогляду сучасної особистості. Гілея: науковий вісник. 2015. Вип. 95. С. 257-261. http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2015_95_66
3. Арука, Ю., 2015. Еволюційні основи економічної науки: як науковці можуть вивчати еволюцію економічних доктрин останніх століть? , Нью-Йорк: Springer.
4. Бекерт, Дж., 2016. Уявлене майбутнє: вигадані очікування та капіталістична динаміка, Кембридж, Массачусетс: Harvard University Press.
5. Беркс, С., 2015. Переосмислення економіки: від аналогій до реального світу, Нью-Йорк: Springer.
6. Davis, J. and D. Wade Hands (eds.), 2015. Рефлексивність та економіка: теорія рефлексивності Джорджа Сороса та методологія економічної науки. Лондон: Routledge.

ОГОРОДНЯ Вікторія

*здобувачка вищої освіти, Хмельницький
університет управління та права
імені Леоніда Юзькова
(м. Хмельницький, Україна)*

ВПЛИВ СТОЇЦИЗМУ НА МЕНЕДЖМЕНТ

Стоїцизм, як філософія, заснована на самодисципліні, етиці та розумінні людської природи, може бути надзвичайно актуальною в сучасному менеджменті. Світ, в якому ми живемо, стає все більш невизначеним та волатильним. Глобалізація, технологічні зміни та геополітичні події можуть швидко змінювати умови ведення бізнесу. Стоїцизм може допомогти менеджерам справлятися з цими викликами, навчаючи їх приймати те, що вони не можуть контролювати, зосереджуватися на тому, що можуть, і бути стійкими перед обличчям невдач.

Стоїцизм, філософія, яка зародилася в давній Греції близько 300 р. до н.е., пропонує практичний підхід до життя, спрямований на досягнення щастя та внутрішнього спокою. Основні принципи:

1. Virtue (чеснота). Стоїки вважають, що чеснота є єдиним справжнім благом. Вони визначили чотири основні чесноти: мудрість, мужність, поміркованість і справедливість. Розвиток цих чеснот є ключем до щастя.

2. Reason (розум). Розум є нашим головним засобом розуміння світу та керування нашими емоціями. Це підкреслює важливість логічного мислення та критичної оцінки ситуацій.

3. Amor fati (любов до долі). Цей принцип говорить про прийняття того, що не під нашим контролем. Стоїки визнають, що певні речі в житті знаходяться поза нашим впливом, але ми можемо контролювати свою реакцію на них.

Розвиток здатності керувати емоціями та залишатися спокійним під тиском сприяє прийняттю кращих рішень. Самодисципліна допомагає менеджерам зосереджуватися на пріоритетах та досягати поставлених цілей. Стоїки рекомендують практикувати медитацію та інші методи самовдосконалення для розвитку самоконтролю.

Стоїки підкреслюють важливість чіткого планування та розстановки пріоритетів для ефективного управління часом та ресурсами. Розподіл завдань на менші, більш керовані етапи допомагає менеджерам зосередитися на виконанні поточних задач. Стоїцизм рекомендує використовувати візуалізацію та інші методи для посилення мотивації та досягнення цілей.

Стоїки визнають, що не всі аспекти життя знаходяться під нашим контролем. Розвиток стійкості до невдач та вміння адаптуватися до мінливих обставин є ключовими якостями для менеджерів. Також, стоїки підкреслюють важливість прийняття етичних та справедливих рішень, навіть у складних ситуаціях. Менеджери повинні діяти згідно з принципами чесності, справедливості та доброзичливості. Стоїцизм рекомендує використовувати раціональне мислення та етичні принципи для прийняття відповідальних рішень.

На відміну від спроб уникнути стресу, стоїцизм вчить його усвідомлювати. Менеджери навчаються розпізнавати ознаки стресу та розуміти їхні причини. Це дозволяє їм виробити здорові методи реагування, наприклад, техніки релаксації чи звернення за підтримкою.

Також, стоїчна практика радить зосереджуватися на тому, що відбувається в даний момент. Менеджери навчаються не зациклюватися на минулих помилках або майбутніх хвилюваннях, які часто є основними джерелами стресу. Замість того, вони спрямовують свою енергію на вирішення поточних завдань.

Стоїчні принципи самодисципліни, емоційного контролю, прийняття невизначеності та етичного прийняття рішень можуть допомогти менеджерам стати ефективними лідерами.

Принципи співпраці, взаємодопомоги та прийняття різноманітності можуть допомогти менеджерам створити ефективні команди. Стоїки рекомендують використовувати відкрите спілкування, активне слухання та емпатію для побудови міцних командних стосунків. Це може допомогти менеджерам вирішувати конфлікти та сприяти командній роботі.

Стоїцизм підкреслює важливість розуміння та керування власними емоціями, а також емоціями інших людей. Це допомагає лідерам створювати атмосферу довіри, співпраці та взаєморозуміння в команді, тобто покращує емоційний інтелект менеджера.

Також, філософія стоїцизму може допомогти менеджерам з такими проблемними процесами, як делегування повноважень та зворотній зв'язок. Адже, стоїки розуміють, що неможливо все контролювати самостійно. Тому вони підкреслюють важливість делегування завдань та повноважень іншим. Також стоїки цінують чесний та конструктивний зворотний зв'язок. Це може допомогти менеджерам надавати та отримувати зворотний зв'язок, який є одночасно корисним та поважним.

Стоїчні принципи все частіше використовуються в сучасному менеджменті для покращення результативності та розвитку етичного лідерства. Багато компаній та організацій пропонують програми навчання та розвитку на основі стоїцизму. Стоїцизм може допомогти менеджерам та лідерам справлятися з викликами сучасного світу.

Отже, стоїцизм пропонує цінні принципи та практики, які можуть бути корисними для менеджерів на всіх рівнях. Застосування стоїцизму може допомогти покращити прийняття рішень, емоційний контроль, стійкість до негараздів, етичне лідерство та командну роботу. Стоїцизм може допомогти менеджерам стати більш ефективними та досягти своїх цілей.

Література:

1. Мельник Л. М. Рецепції стоїцизму в доктрині "Першого Риму". Черкаського університету. 11(2014): 69-76.
2. Три правила стоїків. Як подолати невизначеність | PSYSK. PSYSK. URL: <https://psysk.com/try-pravy-la-stoyikiv-yak-podolaty-nevyznachenist/> (дата звернення: 18.04.2024).
3. Швець, Галина Олексіївна. "Лідерство як невід'ємна складова ефективного менеджменту." Вісник Приазовського державного технічного університету. Серія: Економічні науки 33 (2017): 124-129.
4. Gambhir V. Stoicism can make you a better leader. LinkedIn: Log In or Sign Up. URL: <https://www.linkedin.com/pulse/stoicism-can-make-you-better-leader-vivek-gambhir> (date of access: 18.04.2024).

РЯБЕНКО Галина

кандидат економічних наук, доцент
кафедри менеджменту та фінансів,
Приватний заклад вищої освіти
«Міжнародний класичний університет
ім. Пилипа Орлика» (м. Миколаїв, Україна),

МАТВІЄНКО Світлана

кандидат економічних наук, доцент
кафедри туризму та готельно-ресторанної
справи, Приватний заклад вищої освіти
«Міжнародний класичний університет
ім. Пилипа Орлика» (м. Миколаїв, Україна)

ВПЛИВ БАНКІВСЬКИХ КРИЗ НА РЕАЛЬНИЙ СЕКТОР ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Банківські кризи можуть мати серйозний вплив на реальний сектор економіки України. Розглянемо можливі наслідки впливу банківської кризи на реальний сектор економіки України. Під час банківської кризи банки можуть зменшувати обсяги кредитування, або навіть припиняти його зовсім. Зменшення кредитування внаслідок банківської кризи може мати серйозний вплив на реальний сектор економіки України з кількох причин:

1. Обмеження доступу до фінансових ресурсів – підприємства, особливо малі та середні, можуть зіткнутися з великими труднощами у залученні фінансування для розвитку бізнесу, модернізації виробництва або запуску нових проектів. Це може обмежити їхні можливості росту та конкурентоспроможності.

2. Скорочення інвестицій – зменшення кредитування може призвести до зменшення обсягів інвестицій у реальний сектор економіки. Це може вплинути на розвиток нових технологій, модернізацію виробництва та покращення інфраструктури.

3. Затримки у виплатах – підприємства, які раніше користувалися кредитами для здійснення платежів, можуть зіткнутися зі затримками у виплатах поставникам, що може призвести до порушення ланцюжка постачання та загального збитку для бізнесу.

4. Зниження обсягів виробництва та збуту – у зв'язку зі скороченням кредитування, підприємства можуть бути змушені зменшити обсяги виробництва через недостатність фінансових ресурсів на закупку сировини, оплату праці та інші витрати. Це може призвести до зниження доходів і прибутків компаній.

5. Зростання небезпеки банкрутства – підприємства, які залежать від кредитів для свого функціонування, можуть опинитися в складній фінансовій ситуації під час зменшення кредитування. Це може підвищити ризик банкрутства та збитків для бізнесу.

Отже, зменшення кредитування може мати негативний вплив на реальний сектор економіки України, обмежуючи можливості розвитку та призводячи до ряду економічних проблем для підприємств.

Скорочення інвестицій у результаті банківської кризи може мати серйозні наслідки для реального сектору економіки України.

Під час банківської кризи банки можуть стати більш консервативними і обмежити видання кредитів на інвестиційні проекти. Це може призвести до втрати доступу до фінансування для нових підприємств або проектів, що обмежить інновації та розвиток нових секторів економіки.

Підприємства можуть відкладати свої плани щодо розширення виробництва, модернізації обладнання або запуску нових продуктів через невизначеність у фінансовому середовищі та високий ризик.

Скорочення інвестицій може призвести до зменшення інноваційної активності в економіці. Підприємства можуть бути менш схильними інвестувати в дослідження та розвиток нових технологій та продуктів, що може вплинути на їхню конкурентоспроможність у майбутньому. Скорочення інвестицій може призвести до скорочення виробництва та зменшення попиту на робочу силу в деяких секторах економіки, що може призвести до збільшення безробіття та зниження доходів населення[1].

Скорочення інвестицій може вплинути на загальний економічний зріст країни, оскільки інвестиції виробляються для стимулювання виробництва, збільшення ефективності та підвищення конкурентоспроможності. Отже, зниження інвестицій може мати негативні наслідки для реального сектору економіки України, обмежуючи можливості розвитку та впливаючи на загальне економічне зростання.

Зростання процентних ставок у результаті банківської кризи може вплинути на реальний сектор економіки України наступним чином:

- збільшення фінансового навантаження на підприємства – підвищення процентних ставок може призвести до збільшення витрат підприємств на обслуговування кредитів, що може погіршити їхню фінансову стійкість. Це особливо стосується компаній з великими кредитними портфелями або з більш низькими фінансовими показниками;

- затримка реалізації нових проектів – високі процентні ставки можуть змусити підприємства відкладати або скасовувати плани щодо запуску нових проектів або інвестиційних ініціатив. Це може призвести до зменшення виробництва, інновацій та зростання ефективності;

– зменшення інвестиційної активності – високі процентні ставки можуть відлякувати потенційних інвесторів від вкладання коштів у нові проекти або підприємства. Це може призвести до загального зменшення інвестиційної активності в економіці, що може негативно вплинути на розвиток і зростання;

– зменшення споживчого попиту – підвищення процентних ставок може призвести до збільшення вартості кредитів для споживачів, що може призвести до зниження споживчого попиту на товари та послуги. Це може вплинути на обсяги продажів і прибуток підприємств;

– зростання ризику неплатоспроможності – підвищення процентних ставок може збільшити ризик неплатоспроможності для підприємств та домогосподарств з великими кредитними зобов'язаннями. Це може призвести до збільшення кількості банкрутств і фінансових проблем в економіці[2].

Отже, зростання процентних ставок може мати негативний вплив на реальний сектор економіки України, обмежуючи інвестиційну та споживчу активність та збільшуючи фінансові труднощі для підприємств і домогосподарств.

Зменшення споживчого попиту, яке може відбутися внаслідок банківської кризи, може мати серйозний вплив на реальний сектор економіки України наступним чином:

– скороченням обсягів продажів – коли споживчий попит зменшується, підприємства, що виробляють товари та послуги для населення, можуть стикнутися зі зниженням обсягів продажів. Це може призвести до зменшення виробничої активності та втрати доходів для підприємств;

– сповільнення розвитку бізнесу – умови зменшеного споживчого попиту можуть змусити підприємства відкладати плани щодо розширення виробництва або вкладання у нові проекти. Це може призвести до зменшення інвестицій та інновацій у реальному секторі економіки;

– збільшення запасів – зменшення споживчого попиту може призвести до накопичення запасів товарів на складах підприємств. Це може призвести до збільшення витрат на управління запасами та зниження прибутків підприємств;

– зниження замовлень у постачальників – зменшення споживчого попиту може також вплинути на постачальників компаній, зокрема малі та середні підприємства. Зменшення обсягів замовлень може викликати фінансові труднощі для цих підприємств.

У кінцевому підсумку, банківські кризи можуть призвести до загального зменшення економічного зростання країни через вищезазначені фактори, а також через загальну нестабільність та невизначеність на фінансових ринках. Загалом, банківські кризи є серйозною загрозою для реального сектору економіки України, і вимагають комплексних заходів для їх подолання та мінімізації негативних наслідків.

Література:

1. Д'яконова І. І., Сіняговський Ю. В. Банківські кризи в Україні: причини виникнення та наслідки. Проблеми та перспективи розвитку фінансово-кредитної системи : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 22-24.11.2021 р. Суми : Сумський державний університет, 2021. С. 64-67
2. Петик М. І., Батенчук М. Оцінка кредитно-інвестиційної діяльності банків в Україні. Гроші, фінанси і кредит. 2020. № 49. С. 286-290.

ТАРАСЮК Алла

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки,
підприємництва та економічної безпеки,
Херсонський національний технічний
університет (м. Хмельницький, Україна),*

МЕЛЬНИК Ігор

*аспірант, Херсонський національний
технічний університет
(м. Хмельницький, Україна)*

СУСПІЛЬНА ОСНОВА СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

Виклики, з якими стикається сучасне суспільство, вимагає інноваційних трансформацій. Особливо виразно вони відображаються у підприємстві. Місією сучасного підприємництва все частіше стає не тільки отримання прибутку, а й вирішення соціально-значимих завдань.

Найбільш прогресивним трендом сучасної підприємницької діяльності є соціальне підприємство, яке успішно реалізовується як на теренах країн Європейського Союзу, так і в Україні.

Оскільки соціальне підприємство покликане вирішити проблеми суспільства: забезпечити соціальні, культурні та економічні права громадян, сприяти відродженню культурних традицій, відповідальному використанню природних ресурсів, популяризації традиційних цінностей та інституту сім'ї, розвитку спорту та здорового способу життя, в умовах полікризи України, яка стала наслідком військової агресії, саме соціальне підприємство може сприяти збереженню та розвитку економічного і соціального потенціалу суспільства.

Соціальне підприємство в Україні, реалізуючи свою головну мету, реалізує суспільні інтереси та задовольняє потреби суспільства. Одночасно приймаючи участь у житті суспільної системи соціальне підприємство наділене публічною владою, яка має два аспекти реалізації:

по-перше, це влада, яка здійснюється в межах суб'єктів господарювання, яка структурує та контролює діяльність елементів своєї системи, формуючи свою діяльність відповідно до вимог зовнішнього середовища з метою вирішення соціально-важливих питань;

по-друге, це публічна влада, яка, має синергетичний ефект і дає змогу значно впливати на зовнішнє середовище. Адже формує єдиний суб'єкт із власними духовними, ідеологічними, метафізичними та іншими аспектами.

В соціально-політичному та економічному значеннях публічна влада соціальних суб'єктів підприємництва має свої специфічні емерджентні властивості. Об'єднуючись навколо суб'єкту господарювання, елементи перестають бути розрізненими.

Отже, синергетичний ефект в соціальному підприємстві надає можливість спостерігати більш високий рівень ефективності та мобільності реалізації інтересів суспільства, що особливо важливо для України в сучасних умовах.

Розвиток соціального підприємства тісно пов'язаний з розвитком громадянського суспільства. Яке більшість вчених визначають як суспільство громадян із високим рівнем економічної, соціальної, політичної, культурної і моральної властивостей, що спільно з державою утворює розвинені правовідносини; суспільство рівноправних громадян, яке не залежить від держави, але взаємодіє з нею заради спільного блага.

Сильне громадянське суспільство, базується на принципах плюралізму і здатне об'єднати широкі пласти населення та являє собою критично важливий фактор в процесі соціально-політичних перетворень в країні.

Для теперішніх умов українського суспільства важливою особливістю соціального підприємництва є поєднання соціально-спрямованої діяльності і підприємницького підходу.

Соціальна спрямованість обумовлює соціальну відповідальність. Соціальна відповідальність в соціальному підприємстві має певні форми реалізації, а саме

- своєчасна сплата всіх видів податків;
- вчасна і в повному обсязі виплата заробітної плати;
- взаємодія із суспільством у вирішенні проблем суспільства.

Підприємницький підхід у соціальному підприємстві пов'язаний з інноваційністю та новаторським підходом. Цікаво, що багато спеціалістів вважають ці поняття синонімами, але насправді вони такими не є. Адже креативність можна визначити як розвиток ідей або винаходів. Тоді як інновація являється впровадженням цих винаходів. Підприємці виступають новаторами, але не завжди винахідниками або творцями.

Соціальне підприємство з одного боку, виступає засобом впливу соціуму на процес соціально-політичних перетворень та державу в цілому, з іншого – воно є бізнес-вирішенням соціальних проблем.

Соціальне підприємство, в окремих випадках, стирає видимі кордони між поняттями прибуткових та неприбуткових організацій. Оскільки крім неприбуткових венчурних організацій соціальне підприємство може включати і прибуткові організації соціального призначення – наприклад банки розвитку місцевих громад, а також «гібридні» організації, що містять прибуткові та неприбуткові підрозділи. В Україні прикладом подібного роду організацій стали соціальні притулки для бездомних, що відкрили прибутковий бізнес для того, щоб служити «соціальним ліфтом» для своїх підопічних.

Незважаючи на порівняно невеликий термін розвитку соціального підприємства на теренах України трохи менше десяти років можна виділити його переваги:

- довгострокові перспективи. Підприємства, які визнали необхідність соціальної діяльності, прагнуть забезпечити собі довгострокові гарантії забезпечення прибутку;
- моральна відповідальність. Соціальні підприємства несуть перед суспільством відповідальність вже тому, що відповідальні дії корелюють з їх власними інтересами;
- позитивна репутація. Суб'єкти соціального підприємства підтримують репутацію в суспільстві для того, щоб збільшувати обсяги продажів, мати можливість наймати кваліфікованих працівників, отримувати доступ до державного фінансування та інші вигоди і пільги;
- участь суб'єктів соціального підприємства у вирішенні регіональних економічних проблем. Участь підприємств у соціальних заходах сприяє вирішенню багатьох серйозних проблем суспільства і веде до поліпшення обстановки в ньому. Вони можуть допомогти підвищити якість життя у своєму місті і сформувані в ньому бажане суспільне середовище;
- скорочення державних витрат на державне регулювання. Суб'єкти соціального підприємства, маючи високий рівень соціальної відповідальності забезпечують скорочення тиску з боку державних органів;
- вчасне реагування на соціальні проблеми. Соціальне підприємство дозволяє розпочати вирішення соціальних проблем до стадії загострення, а їх вирішення витратним.

Таким чином, розвиток соціального підприємства обумовлено необхідністю ефективного вирішення соціальних проблем. Відповідно до вимог часу, чинниками зародження та розвитку соціально-орієнтованого підприємства в Україні стали прагнення поліпшення інвестиційної привабливості, зміцнення репутації та іміджу організацій, і, як наслідок – підвищення комерційного успіху.

Література:

1. Салій І. Американський та європейський шляхи соціального підприємства Соціальне підприємство в Україні. URL: <http://www.socialbusiness.in.ua/index.php/novyny/v-ukraini/109-amerykanskyi-ta-ievropeyskyi-shliakhy-sotsialnoho-pidpriemnytstva>
2. Проблеми і перспективи розвитку малого і середнього бізнесу : монографія / за ред. д.е.н., професора С.Д. Лучик; Чернівецький торговельно-економічний інститут КНТЕУ. Чернівці : Технодрук, 2021. 400с.

СЕКЦІЯ 7 ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

BASKAKOVA Anna

*3rd year student of the Faculty of Judicial and
International Law of the National University
"Odesa Law Academy" (Odesa, Ukraine),*

FROLOVA Yevheniya

*National University "Odessa Law Academy",
Associate Professor, Associate Professor at
Administrative and Financial Law
Department, PhD in Law (Odesa, Ukraine)*

USE OF STATE PROPAGANDA IN PERFORMANCE OF PUBLIC FUNCTIONS

Propaganda is a form of persuasion aimed at disseminating facts, arguments, rumours and other information to influence public opinion in favour of certain groups. As Friedrich von Hayek noted: "All propaganda serves the same purpose. noted: "All propaganda serves the same purpose, and each of its instruments and the entire apparatus is organised in such a way as to influence people in a coordinated manner in one direction and ultimately to achieve complete unification of The most striking example of active propaganda can be seen in the spread of religion since its inception. The leaders convinced their tribe that neighbouring tribes believed in non-existent, false gods and therefore had to be subdued or destroyed. In medieval Europe, the churches actively taught long-suffering people that earthly life was nothing, that the true reward for their suffering, good deeds and faith in their god would be rewarded after death.

Later, with the development of the idea of state-building, the system of state authorities, changes in the direction of politics, and the development of science, the methods of propaganda also changed.

With the advent of printing, there was no longer a need to use a large number of people to convey information from the government to the population, a few workers and printing presses were enough. A few workers and printing presses were enough. The leaflet became one of the permanent forms of mass revolutionary propaganda and was widely used during the First and Second World Wars and in the post-war period.

In today's world, the so-called information wars are no longer news to anyone. In order to successfully manipulate the population, propaganda is carried out covertly, because if you know that someone is trying to manipulate you, it is already somewhat more difficult, isn't it? Such actions can be carried out within the state and as external states. The essence of the former is the confrontation between parties and political forces. Showing the unsuccessful policies of some political forces and imposing the happy future that the population will come to once. As for external activities, the essence of this war is to demoralise the opposing side, to break its morale, to break the morale of the population, to break the morale of the army, and to justify the justness of its own actions.

The use of state propaganda in Ukraine is a particularly controversial topic due to the country's history of autocratic rule. Many Ukrainians fear that the government may use propaganda to manipulate them and maintain its power.

Since 2014, when Russia annexed Crimea and started a war in eastern Ukraine, the Ukrainian government has used propaganda to mobilise support and counter Russian propaganda.

However, some critics argue that the Ukrainian government has gone too far in its use of propaganda and that it has led to censorship, discrimination and other.

State propaganda is a system of information activities aimed at shaping public opinion and beliefs that contribute to the achievement of certain goals of the state. The use of state propaganda is one of the tools for public officials to perform their public functions. This may include holding information events, promoting certain political parties or candidates, and shaping public opinion on certain issues.

However, the use of state propaganda has ethical implications, especially when it is used to support aggressive state actions. This can lead to increased tensions between states and a negative impact on international relations. In addition, the use of state propaganda can lead to fuelling conflicts in an area controlled by terrorists.

Thus, public officials should understand that the use of state propaganda has consequences that may be harmful to the state. If public officials hold positions that require ethical compliance, they should avoid using state propaganda to support their personal beliefs. According to Article 436 of the Criminal Code of Ukraine, public calls for aggressive war or for the resolution of issues by force are a criminal offence. Therefore, public officials must comply with the law and ethical standards in their work.

References:

1. Докладний опис пропаганди як форми комунікації від 03.02.2022.– URL: cpd.gov.ua/articles/strukturna-model-organizacziyi-zabez/
2. "Пропаганда спрямована на розпалювання національної та міжнаціональної ворожнечі: проблеми визначення та протидії". Аналітична записка від 02.03.2015.– URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/informaciyi-strategii/propaganda-spryamovana-na-rozpalyuvannya-nacionalnoi-ta>
3. Кримінальний кодекс України в поточній редакції від 28.03.2024.– URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

KHOMYCH Andriy

student National University

"Odesa Law Academy" (Odesa, Ukraine),

FROLOVA Yevheniya

National University "Odessa Law Academy",

Associate Professor, Associate Professor at Administrative and Financial Law

Department, PhD in Law (Odesa, Ukraine)

SOFT SKILLS OF AN INVESTIGATOR

Investigator has one of the most key role in criminal proceeding. The main task of prosecution party of criminal proceeding is provision of prompt, comprehensive and impartial investigation. The progress of investigation depends on evidences which are collected by investigator. According to Art. 3 p.1 p.17 investigator shall mean an official of the National Police, security body, body controlling compliance with tax legislation, the State Bureau of Investigations, the Main Detective Unit, the Detective Unit, the Detective Department, the Internal Control Unit of the National Anti-Corruption Bureau of Ukraine, authorised with in its competence provided for by this Code to conduct pre-trial investigation of criminal offences [1].

An investigator is a person who conduct his powers in various spheres, shall it be in economic or an anti-corruption bodies. It is significant importance to have an ability to keep in touch with many people during pre-trial investigation. Criminal proceeding starts with application of a person

who suffered from criminal offence. Even then, successful communication is crucial for comprehensive and impartial investigation.

Soft skills – these are the personal qualities, behaviors and interpersonal skills that help us interact with our colleagues. At work, such soft skills are the ability to communicate effectively and harmoniously with people, and for this reason, such skills are valuable. Generally, soft skills are associated with work in IT companies but truly that skills are also important in jurisprudence, especially for criminal proceedings. Criminal Procedural Code of Ukraine provides many ways and situations of interaction of an investigator with people and parties of criminal proceeding.[3]

Taking in example a minor crime, an investigator conduct an examination of an individual. According to Art. 241, the point of examination is detecting traces of criminal of fence or special signs at their body. Soft skillsis about finding right approach to person and getting the most correct information. Also an investigator need to get in touch with a prosecutor to realize main tasks of criminal proceeding. Communication between an investigator and prosecutor is crucial, as their jobs are interconnected. Furthermore, they interact with investigative judge. Both of them take decisions about further actions vector depends on collected evidences which they could get. So soft skills of an investigator cover a wide range of subjects of criminal proceedings.[1]

What about investigative (detective) actions, the main sense is establishing the objective truth, and the main means of obtaining and verifying evidence. It should be noted that the same investigative action is carried out under different circum stances and at different stages proceedings at the stage of pre-trial investigation may be aimed at collecting new evidence, as well as for checking already collected ones. When conducting an investigative action, the person who conducts it is obliged to be thorough to comply with the procedure prescribed by law, to ensure the protection of human rights and freedoms, to respect their honor and dignity. The most common investigative (detective) action is interviewing. An investigator must conduct it according to Criminal Procedural Code of Ukraine and at the same time to get as more information as possible. Of course investigators are taught in different techniques and approaches during interviewing. It is a great example, how soft skills of an investigator can be demonstrated. It is important to make contact with suspect or witness. Then, using the most right approach, an investigator uses verbal and nonverbal model of behavior to get correct information and profit.

One more example, Art. 237 – inspection, according to which an investigator, a prosecutor shall carry out visual inspection of the area, premises, items and documents to find and record the information relating to the commission of a criminal offence. Many participants of criminal proceeding take part in inspection: victim, suspect, defence counsel, legal representative and witnesses. Soft skills of an investigator play a key role because he need not only stick to procedure prescribed by law but also successfully communicate with each of participant. Investigator has to create favorable atmosphere and correctly explain about rights and obligations. Generally, results of inspection depends on amount and quality of information collected during this investigative (detective) action.[2, p.384]

To sum up, soft skills are very important social aspect in communication with people for everyone of us. Particularly, capability of successful getting profitable contact with people is crucial for an investigator. This job is hard because an investigator has deal with a lot of different people and there is a need to find right approach to each of them. Criminal proceeding has hard and consistent structure: stages, investigative (detective) action and covert ones, measures to ensure criminal proceedings, completion of pre-trial investigation. During each of periods of criminal proceeding, an investigator has to be confident in his soft skills. The success of an investigator and generally of prosecution party depends on evidences collected during pre-trial investigation. A considerable amount of evidences are collected due to communication between investigator and people who have different status, could it be a witness, suspect or a victim. Investigator`s job is hard because it demands not only specific knowledge about criminal and criminal procedural law but also knowledge how to successfully communicate with people to get a result and realize main tasks of criminal proceedings.

References:

1. Criminal Procedural Code of Ukraine, Art.17, Art.237, Art.241.
2. Scientific and practical commentary on criminal procedure edited by Kivalov S.V. and Kravchenko S.I. Odessa, 2020, p.384.
3. URL:<https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/c3097bff-798a-4feb-aab0-502a165ed4e8/content>
4. Article " Soft skills ", DAN.IT education, URL: https://dan-it.com.ua/uk/blog/chto-takoe-soft-skill-kak-prokachat-navyki-soft-skills/#_soft_skills

БАТУРА Ірина

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти факультету міжнародних економічних відносин, управління і бізнесу, Херсонський національний технічний університет (м. Херсон, м. Хмельницький, Україна)

МОМОТОК Олена

старший викладач кафедри загальноосвітніх гуманітарних та природничих дисциплін, Херсонський національний технічний університет (м. Херсон, м. Хмельницький, Україна)

ВІДНОШЕННЯ МІЖ ПРАВОМ І МОРАЛЛЮ: ЧИ МОЖУТЬ ПРАВОВІ НОРМИ ВІДСТУПАТИ ВІД МОРАЛЬНИХ ПРИНЦИПІВ?

У філософії права питання відношення між правом та мораллю породжує багато протиріч та складних моментів, оскільки вони є базовими аспектами, що впливають на суспільство і кожного окремого індивіда. Філософія вивчає походження і сутність права та моралі, а також їх взаємозв'язок. Право включає набір правил, які встановлюються державою і регулюють поведінку людей, а також встановлюють їхні права та обов'язки. Мораль – є системою переконань, цінностей та норм, які виникають з внутрішніх переконань і визначають, що людина вважає правильним і неправильним. Філософські напрацювання з цієї теми розділяються на два табори – перший стверджує, що право і мораль є невід'ємними один від одного, другий навпаки, що вони є окремими непов'язаними між собою поняттями.

Ми вважаємо що мораль та право не можуть існувати окремо один від одного, тому для нас і імпонують погляди діячів німецької класичної філософії, а особливо напрацювання Г. Гегеля – німецького філософа, який створив найзначнішу в історії філософської думки систему діалектичного ідеалізму [4, с.688], та І. Канта – німецького мислителя, одного із фундаторів німецької класичної філософії [3, с.528].

Гегель стверджує, що право і мораль є двома окремими аспектами, але вони тісно взаємопов'язані між собою. Мораль і право постають в його філософській системі як етапи діалектичного процесу, що призводить до появи моральності, тієї реальності, що є єдиною для моралі і права. При чому важливо зазначити, що у моральності вони не втрачають своїх власних специфічних рис та розрізняються за сферами соціального регулювання [5, с.104].

Нормативність моралі і права постає у філософії Г. Гегеля не як недосяжний ідеал, а як ідея, що повинна стати реальністю, дійсністю соціального буття. Такий підхід відповідає самій природі нормативності яка має сенс лише у своїй об'єктивації у суспільстві, своїй практичній реалізації [5, с.105].

Сфера моральності виступає у Г. Гегеля спільною сферою нормативності для моралі і права. Нормативність їх поєднує, у тому плані, що вони є суспільними нормами, але не змішує їх, а залишає двома різними, перш за все за сферою регулювання, явищами.

Важливим моментом є те, що підкреслюється історико–культурна змінність нормативності, її історичний розвиток. Розвиток об'єктивного духу за Г. Гегелем, до якого відносяться мораль і право є й розвитком нормативності, але не в плані її обов'язковості у суспільстві, а в плані зміни її змісту. Настанови, що містяться у моралі і праві є проявом свободи волі і вони повинні бути реалізованими, здійсненими. В залежності від того, наскільки розвинутими є культура, моральна і правова свідомість, а також саме суспільство, настільки і реалізує себе нормативність у постійному процесі суспільного спілкування, у моральних і правових відносинах [5, с.104].

Кант підтримував ідею, що право має відповідати моральним принципам, бо вони мають універсальну силу. Він розробив концепцію категоричного імперативу, за якою треба діяти згідно з такою максимою, що можна бажати, щоб стала загальним законом. У своєму підручнику Г. Демиденко розкриває це поняття ширше: «Головним регулятором суспільних відносин, за І. Кантом, має бути вищий моральний закон, який є водночас апіорним та безумовним. Цей закон вимагає, щоб його дотримувалися всі члени суспільства. Філософ називає його «категоричним імперативом», відповідно до якого людина ви-знається абсолютною цінністю [1, с. 238].

Питання співвідношення права та моралі не зводиться до відображення в нормах права моральних установок суспільства. Воно передбачає етико-аксіологічні основи права, які об'єктивно визначають його природу, а також стабілізаційний вплив права на мораль, можливість подолання конфліктів між моральними й правовими цінностями [6, с.99].

Кант виділив, що мораль є принципом внутрішньої свободи, коли право є чинником, що регулює зовнішні аспекти людської взаємодії: «тільки уявлення про закон..., яке має, звичайно, тільки розумна істота, оскільки це уявлення, а не очікуваний результат є визначальною основою волі, може становити те надто очікуване бажане благо, яке ми називаємо моральнісним і яке є у самій особистості, котра чинить відповідно до цього уявлення, а не очікується ще тільки в результаті вчинку» [2, с. 288].

Право має містити у собі моральність та опиратись на принципи внутрішньої свободи індивіда, щоб забезпечити порядок у суспільстві. Саме тому право і мораль є пов'язаними між собою аспектами. Цитата Томаса Джефферсона: «Закони пишуться для звичайних людей, тому вони мають ґрунтуватися на звичайних правилах здорового глузду.» – вказує на те, що закони повинні бути зрозумілими та прийнятними для звичайних людей, відповідати їхньому внутрішньому почуттю справедливості, здорового глузду та моральним принципам. Закони, які ґрунтуються на звичайних правилах здорового глузду, можуть відображати загальноприйняті моральні цінності суспільства. Наприклад, закони, що забороняють вбивство, крадіжку чи шахрайство, відображають загальносуспільну моральну норму справедливості і поваги до життя та власності. Це означає, що правові норми можуть бути сформовані під впливом моральних переконань людей. Однак, не завжди правові норми відповідають усім моральним переконанням людей. Іноді можуть існувати конфлікти між правом та мораллю. Наприклад, в деяких країнах можуть бути закони, які суперечать моральним переконанням щодо прав людини, рівності статей або свободи вираження. У таких випадках мораль спонукає людей до боротьби за зміну законів або якщо певні закони порушуються, то мораль може закликати людей вимагати додержання встановлених правових норм, коли вони не виконуються належним чином. Однак, у контексті різноманітності моральних переконань у суспільстві, не завжди легко визначити, які саме моральні цінності мають бути втілені в законах. Тому важливо мати механізми, які дозволяють залучати різноманітні групи громадян до процесу формування законодавства, забезпечуючи широку участь та демократичний діалог.

Отже, відношення між правом та мораллю є дійсно складним питанням, воно має багато поглядів і міркувань. Ми вважаємо, що право та мораль є важливими аспектами суспільства, які взаємодіють між собою. Право виражає об'єктивні норми, які забезпечують справедливість та захист прав особи. Мораль є суб'єктивним виявом індивідуальних

цінностей та переконань про правильне. Тобто, не дивлячись на те, що закони мають покладатися на звичайні правила здорового глузду, вони також повинні враховувати різноманітність моральних переконань та культурних контекстів.

Література:

1. Демиденко Г.Г. Історія вчень про право і державу : підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів. Харків : Консум, 2004. 432 с.
2. Іммануїл Кант. Прологomenи до кожної майбутньої метафізики, яка може постати як наука. Переклад з німецької Віталій Терлецький. Харків: Фоліо, 2018. 288 с
3. Мироненко О.М. КАНТ Іммануїл [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 4: Ка-Ком / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во "Наукова думка", 2007. - 528 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Kant_I
4. Павленко Ю.В. ГЕГЕЛЬ Георг Вільгельм Фрідріх [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 2: Г-Д / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во "Наукова думка", 2004. - 688 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Gegel_G
5. Павлова Т.С. Нормативність моралі і права у філософії Г. Гегеля. Збірник наукових праць «Гілея: науковий вісник». №141. С. 104-105.
6. Сердюк І.В. Взаємодія права та моралі в історії в історії філософсько-правової думки. Філософські та методологічні проблеми права. 2015. №1–2 (9–10). С. 99.

БЕРЕЗОВЕНКО Любова

*помічник ректора з гендерної політики
Одеський державний університет
внутрішніх справ (м.Одеса, Україна),*

ШЕВЧУК Сніжана

*здобувачка вищої освіти за другим
(магістерським) рівнем за спеціальністю
081 Право, Міжнародний класичний
університет імені Пилипа Орлика
(м.Миколаїв, Україна)*

РОЗВИТОК ІННОВАЦІЙНОГО РОЗУМІННЯ ЕРПЕСЕКСУАЛЬНИХ, НАН-ЕРПЕСЕКСУАЛЬНИХ ТА ІНШИХ ГЕНДЕРНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Розвиток інноваційного розуміння ерпесексуальних, нан-ерпесексуальних та інших гендерних правопорушень будується на розробленій О.А. Кириченком та іншими представниками наукової школи юриспруденції професора Аланкіра **гендерній парадигмі** [2, с. 39-47; та ін.], що має на меті удосконалення, у першу чергу, базисних положень рекомендацій СМ/Rec(2019)1 Комітету міністрів Ради Європи від 27 березня 2019 р. «Запобігання та боротьба з сексизмом» [1], і на цей час може складати належну доктринальну, проектну законодавчу та іншу прикладну основу для реалізації заходів Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2025 року [4], Л.С. Березовенко пропонує, а С.В. Шевчук у повній мірі підтримує представити у такій редакції :

а) **ерпесексуальні правопорушення** ⁶, в основі яких лежить репродуктивний або різного роду моделюючий його психо-фізіологічний потяг;

б) **нан-ерпесексуальні правопорушення** – різного роду інші статеві ознаки [3, с. 94];

⁶ Походження прикметника «ерпесексуальні» пояснюється від букв «р» (ер) – і «п» (пе), які покликані в цілях забезпечення лаконічності кінцевого поняття уявити скорочену назву прикметника «репродуктивний», а прикметником «нан-ерпесексуальні» – позначати антонім прикметник «нерепродуктивний» [2, с. 45].

в) **полісексуальні правопорушення** – що реально чи ідеально поєднують у собі обидві групи вказаних сексуальних правопорушень [4, с. 95].

Більш розгорнута сутність **ерпесексуальних правопорушень** може бути представлена як будь-які кримінальні та інші правопорушення, що обумовлені репродуктивним потягом, що виникають на основі репродуктивної функції організму, та/або викликані таким потягом, що безпосередньо не спрямоване на реалізацію такої функції, але в тій чи іншій мірі пов'язаний з нею, і що природно виникає між особами протилежної статі, і до якого прирівнюється аналогічний сексуальний потяг, що не може реалізувати репродуктивну функцію організму, але принципово її моделює :

а) **парасексуальний потяг**, що виникає між лесбіянками, геями, бісексуалами, пансексуалами, трансгендерами та/чи особами, які страждають позарепродуктивними парафіліями (вуайеризмом, екстібіціонізмом, зоофілією, нарцисизмом, некрофілією, сексуалфетішизмом та ін.⁷) між особами однієї та/чи різної статі [2, с. 45-46];

б) **аналогічний потяг** між особами однієї або різної статі, хоча б один з яких не страждає позарепродуктивною парафілією, але в силу певних зовнішніх факторів втратив репродуктивну функцію [2, с. 46].

У такому аспекті Л.С. Березовенко пропонує представити розвиток й таких базисних інноваційних понять гендерної парадигми [2, с. 43-45; та ін.], як :

1. **Гендерна парадигма** – взаємопов'язана система цінностей, принципів і положень, що створюють принципово нову якість розуміння, забезпечення і реалізації гендерної рівності та оперативного попередження, виявлення, припинення та іншого подолання різного роду гендерних правопорушень і притягнення винних до належного виду і ступеня суворості юридичної відповідальності.

2. **Гендервіктимна поведінка** – будь-яка поведінка потенційного гендерпотерпілого, що провокує, полегшує або будь-яким іншим чином сприяє вчиненню відносно нього певного кримінального чи іншого гендерправопорушення.

3. **Гендерзловживання** – будь-яке діяння, що йде від потенційного гендерпотерпілого і проявляється в публічній демонстрації клозмінімізації, почуттів любові, приналежності або проявів парафілії і будь-яке інше діяння, що виходить за усталені моральні норми суспільної гендерної поведінки.

4. **Гендерправопорушення** – сексуальні (ерпесексуальні, нан-ерпесексуальні, полісексуальні) кримінальні та інші правопорушення, гендерпредікатні і гендервіктимні діяння і гендерзловживання.

5. **Гендерпредікатні діяння** – будь-яке діяння, вчинене потенційним порушником гендерної парадигми або в його інтересах іншою особою, яка полегшує вчинення або створює будь-які інші умови для здійснення в майбутньому сексуального чи іншого гендерправопорушення.

⁷ За DSM-IV paraphilia : Descriptions, demographics and treatment interventions [5; 6], парафілії представлені наступними різновидами, що на думку Л.С. Березовенко далеко не у всіх випадках не є безспірними [4, с. 92-93] : а) фетишизм – використання неособистих (зазвичай неживих) об'єктів (з присутністю або без присутності особистого партнера); б) фетишистський трансвестизм – у гетеросексуальної людини – переодягання в одяг, що відповідає протилежній статі, зазвичай без реального партнера, але з думкою про те, що він також є цим партнером; в) екстібіціонізм – демонстрація геніталій випадковим (нічого не підозрюючим) людям; г) вуайеризм – спостереження за особою, яка нічого не знає, нічого не підозрює і не дає на це згоди, яка оголена, роздягається або перебуває в процесі сексуальної активності; д) педофілія – сексуальні стосунки з дитиною або дітьми, які не досягли статевої зрілості (зазвичай у віці 13 років або молодше); е) садомазохізм – приниження, побиття, зв'язування або інші страждання, реальне (а не імітоване) фізичне (біль) або психологічне страждання (в тому числі приниження) іншої людини (жертви), наявність страждань і насильства під час сексуального акту; є) комплексні та інші парафілії. Існує також багато рідкісних типів «неспецифічних» парафілій, які не вказані в класифікаціях, але присутні в літературі : а) телефонна скатологія – непристойні телефонні дзвінки сексуального характеру; б) некрофілія – сексуальні стосунки з трупами; в) аутогінофілія – чоловік, який уявляє себе жінкою; г) аутоеротична асфіксія – сексуальне задоволення від кисневої недостатності (задухи); д) гебефілія – сексуальний акт з підлітками; е) партенофілія – сексуальний акт з особами, які не пройшли ще сексуальну ініціацію; є) геронтофілія – сексуальний акт з особами похилого віку; ж) зоофілія – сексуальний акт з тваринами; з) абазіофілія – сексуальний акт з людьми з порушеннями опорно-рухового апарату; та ін.

6. Клозмінімізація – така мінімізація одягу, яка суперечить загальноновизнаним нормам моралі і за будь-яких обставинах може викликати нормальний (природний) ерпесексуальних чи прирівняний до нього потяг, в якості чого не розцінюється відповідний, але явно не перебільшений рівень клозмінімізації в процесі тренувань або виступів в процесі спортивних змагань (з плавання, гімнастики та ін.), циркових, естрадних та інших художньо-самодіяльних виступів, перебування на пляжах і т. д.

7. Сексуальні правопорушення – кримінальні та інші правопорушення, ґрунтовані на певних статевих ознаках і в залежності від базисного стимулу, що визначає їх сутність, різняться, як вже підкреслювалося, на ерпесексуальні, нан-ерпесексуальні і полісексуальні правопорушення.

На думку Л.С. Березовенко, викладені інноваційні положення можуть бути далі розвинуті в одному з двох наступних базисних напрямках :

1. Відсутність юридичної відповідальності за фактичну наявність у певної особи ознак тієї чи іншої парафілії або ЛГБТ, але наявність юридичної відповідальності за будь-яку публічну демонстрацію такої наявності, оскільки це не буде вважатися правопорушенням чи гендерзловживанням внаслідок відсутності будь-яких перепон у контексті репродуктивного розвитку суспільства.

2. Відсутність юридичної відповідальності як за фактичну наявність у певної особи ознак тієї чи іншої парафілії або ЛГБТ, так і за будь-яку публічну демонстрацію наявності вказаних ознак і такий підхід в силу набуття пороговими особами фактично такого роду ознак або лише їх прихованого успадкування вже буде створювати певні перепони у контексті репродуктивного розвитку суспільства, а, значить, і має розцінюватися, якщо як не відповідне правопорушення, то, принаймні, відверто негативним гендерзловживанням [3, с. 95].

Література:

1. Запобігання та боротьба з сексизмом. Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи від 27 березня 2019 р. URL : <https://rm.coe.int/cm-rec-2019-1-on-preventing-and-combating-sexism-ukr/1680968561>
2. Кириченко О.А. Інноваційне розуміння гендерних кримінальних та інших правопорушень. Теоретичні та практичні проблеми розвитку кримінального права і процесу : матеріали X Всеукр. наук.-практ. семінару, 3 грудня 2021 року. Івано-Франківськ : У-т Короля Данила, 2021. С. 40-47.
3. Кириченко О.А. Базові інноваційні досягнення юриспруденції : монографія. Київ : Видавець Назаров О. А., 2024. 2512 с. (додаток до електронного реферативно-наукового журналу «Судово-психологічна експертиза. Застосування поліграфа і спеціальних знань в юридичній практиці»). URL : <https://expertize-journal.org.ua/profesor-kirichenko-o-a>
4. Національний план дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2025 року. Затв. розпорядження Кабінету міністрів України від 28 жовтня 2020 р. № 1544-р, зі змінами згідно розпор. КМ України від 16 грудня 2022 р. [Zakon.rada.gov.ua](http://zakon.rada.gov.ua) : веб-сайт. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1544-2020-%D1%80#Text>
5. Парафілія (сексологія). Вікіпедія. Вільна енциклопедія : веб-сайт. URL : [https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%B0%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D0%BB%D1%96%D1%8F_\(%D1%81%D0%B5%D0%BA%D1%81%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%8F\)#::~text=%CF%86%CE%B9%CE%BB%CE%AF%CE%B1%20%E2%80%94%D0%B4%D1%80%D1%83%D0%B6%D0%B1%D0%B0%2C%20%D1%89%D0%BE%20%D0%BC%D0%B0%D1%94%20%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%82%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82,%D1%96%D0%BD%D1%88%D0%B8%D1%85%20%D0%B2%D0%B0%D0%B6%D0%BB%D0%B8%D0%B2%D0%B8%D1%85%20%D0%B3%D0%B0%D0%BB%D1%83%D0%B7%D1%8F%D1%85%20%D0%B6%D0%B8%D1%82%D1%82%D1%94%D0%B4%D1%96%D1%8F%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96%20%D0%BB%D1%8E%D0%B4%D0%B8%D0%BD%D0%B8](https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%B0%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D0%BB%D1%96%D1%8F_(%D1%81%D0%B5%D0%BA%D1%81%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%8F)#::~text=%CF%86%CE%B9%CE%BB%CE%AF%CE%B1%20%E2%80%94%D0%B4%D1%80%D1%83%D0%B6%D0%B1%D0%B0%2C%20%D1%89%D0%BE%20%D0%BC%D0%B0%D1%94%20%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%82%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82,%D1%96%D0%BD%D1%88%D0%B8%D1%85%20%D0%B2%D0%B0%D0%B6%D0%BB%D0%B8%D0%B2%D0%B8%D1%85%20%D0%B3%D0%B0%D0%BB%D1%83%D0%B7%D1%8F%D1%85%20%D0%B6%D0%B8%D1%82%D1%82%D1%94%D0%B4%D1%96%D1%8F%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96%20%D0%BB%D1%8E%D0%B4%D0%B8%D0%BD%D0%B8)
6. DSM-IV paraphilia : Descriptions, demographics and treatment interventions. URL : https://www.researchgate.net/publication/241685183_DSM-IV_paraphilia_Descriptions_demographics_and_treatment_interventions

БЕХТЕР Анастасія

*здобувачка вищої освіти природничо-географічного факультету,
Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького
(м. Запоріжжя, Україна),*

ПРЕДМЕСТНИКОВ Олег

*доктор юрид. наук, професор, заслужений
юрист України, завідувач кафедри права,
Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького
(м. Запоріжжя, Україна)*

СПІВВІДНОШЕННЯ ІДЕОЛОГІЧНОЇ ПАРАДИГМИ ГЕНДЕРНОЇ НЕРІВНОСТІ ТА ФІЛОСОФСЬКОГО ОСМИСЛЕННЯ ПРАВА

Новітній соціокультурний простір – це каталізатор реорганізації теоретики гендерної рівності в умовах філософського сприйняття права. Інтерпретація модерної правової дійсності реалізовується у процесі формування в індивіда правосвідомості й філософської перцепції (форми пізнання буденної дійсності). Проблематика гендерної нерівності, котра устаткувалась в ідеологічних відображеннях патріархальної культури, сформувалася під впливом усталених шаблонів мислення, а саме: стереотипів або кліше щодо принципів гендерної рівності під час здійснення правосуддя.

Філософська концепція недискримінації в методико-правових засадах національного судочинства, правоохоронної, адвокатської та нотаріальної діяльності реалізується у межах нормативно-правового регулювання міжнародної стандартизації й державної координації. А втім, патріархальні постулати, що являють собою когнітивні структури започаткування парадигми гендерної нерівності в ідеологічній пропаганді й, зокрібна, філософії права, відображають соціально-культурне сприйняття правозастосування сучасним суспільством.

Інакше кажучи, спекуляція гендерними умовностями на кшталт: “жінки вразливі й імпульсивні”, “чоловіки кмітливі й витривалі” унеможлиблює забезпечення соціальної та юридичної справедливості.

Безумовно, домінуючі характеристики природного походження (генетичні, репродуктивні, гормональні та інші) – це основоположні компоненти статевої концепції в соціально-правовій структурі суспільства, проте гендерна політика держави повинна спиратися не тільки на захист прав окремої статевої категорії, а й на впровадження та розвиток гендерної рівності. Наприклад, Законом України “Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків” законодавчо закріплюється паритетне становище жінок і чоловіків у всіх сферах життєдіяльності [1]. Водночас доречно зазначити, що унаслідок укорінення гендерної тривіальності, спостерігається знецінення моделей очікуваної статевої поведінки у соціумі, тобто демонструються зворотні аспекти гендерних ролей (жінки так само можуть бути кмітливими та вольовими, а чоловіки – емоціональними та співчутливими).

Всупереч сталими уявленням, гендерна дискримінація стосується не лише жінок, а рівною мірою властива й чоловікам. Та все-таки, тенденції патріархальної культури сприяють узвичаєнню стереотипності мислення.

Філософська догматика права опосередковує “гендер” як підтримуване соціальними інституціями й змодельоване громадськістю соціально-правове явище без антропологічного підґрунтя. Але надмірна гендерно-рольова емансипація неодмінно призведе до руйнування концептуально-статевої ідеології.

По-перше, біологічна стать індивідуума – це комплекс анатомічно-фізіологічних атрибутів, котрі співвідносяться з характерними ознаками певної категорії: жінок або чоловіків. Варто зауважити, що інтерсексуальність чи гермафродитизм (наявність статевих ознак, які не можуть бути чітко визначені як жіночі чи чоловічі) не ототожнюється до софістичного поняття “гендер”.

По-друге, прояви фемінності чи маскулінності, зосібна, у філософії права повинні не слугувати можливостями вкорінення стереотипів, а, навпаки, відображати собою становлення гендерної поляризації.

По-третє, організаційно-правове забезпечення гендерної рівності в діяльності правоохоронних органів України, судових, адвокатських і нотаріальних інстанціях повинно ототожнюватися до міжнародних стандартів і нормативно-правових актів національного законодавства. Інтернаціональний досвід філософського спрямування ліквідації проявів гендерної дискримінації проявляється в адаптації законотворчої бази до сучасних статево-рівних потреб суспільства. Наприклад, Скандинавські країни (Швеція, Ісландія, Норвегія, Фінляндія, Данія) регламентують особливості гендерної рівності в діяльності національних правоохоронних органів, а Міністерством праці Сполучених Штатів Америки (англ. United States Department of Labor) фінансуються новітні стратегії виявлення недоліків умов праці жінок у органах поліції та їх нейтралізації. Смірнова О. М. у науковій статті “Організаційно-правове та психологічне забезпечення гендерної рівності в діяльності органів внутрішніх справ України та правоохоронних органів зарубіжних країн” стверджує, що “організаційно-правове та психологічне забезпечення гендерної рівності мають включати в себе процес аналізу наслідків для жінок і чоловіків будь-якої запланованої дії, включаючи прийняття законодавства, нормативно-правових документів або програм у всіх сферах правоохоронної діяльності. Забезпечення гендерної рівності полягає не в тому, щоб відібрати владу у чоловіків та передати її жінкам, недостатньо представленим групам населення, це швидше процес підвищення дієвості та ефективності правоохоронних органів” [2, с. 300].

По-четверте, стратегії ліквідації ідеологічної парадигми гендерної нерівності мусять відображати істинні статистичні дані статево-професійної диспропорції, але без надмірної пропаганди емансипації. Доцільно було б:

1. Затвердити методичні рекомендації щодо дефініції (роз’яснення чи витлумачення) гендерних ролей і статевої концепції, щоб унеможливити розвиток дискримінаційних тем;
2. Протидіяти розповсюдженню стереотипних уявлень щодо ролі чоловіка та жінки у суспільстві, а також сприяти усвідомленню індивідуальності особистості;
3. Забезпечити рівні можливостей для чоловіків та жінок у сфері права, праці, освіти, політики тощо;
4. Проводити навчальні курси, семінари та тренінги стосовно важливості гендерної рівності з метою свідомого формування відносин між людьми та усвідомлення проблематики гендерної дискримінації;
5. Розробляти та запроваджувати комплексні кампанії з підвищення громадської свідомості щодо дилеми гендерної дискримінації, а також ухвалювати й реалізовувати закони, котрі гарантують рівні права та можливості для всіх громадян, незалежно від статі.

Таким чином, можна зробити висновок, що філософський напрямок осмислення права з питань реконструкції гендерної рівності жінок і чоловіків, зокрема, у правничій сфері є організаційно-правильним курсом подолання гендерної дискримінації.

Література:

1. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 08.09.2005 р. № 2866-IV. Верховна Рада України. 2005. 08 верес. (№52). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text> (дата звернення: 12.04.24);
2. Смірнова О. М. Організаційно-правове та психологічне забезпечення гендерної рівності в діяльності органів внутрішніх справ України та правоохоронних органів зарубіжних країн. Вісник Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова. 2014. Т. 19. Вип. 2 (32). С. 298–306. (Серія «Психологія»). URL:

<https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/39caa732-f497-4f1e-911a-b36b3e9f024f/content> (дата звернення: 14.04.24).

3. Берегова Г., Герасименко М. Суспільне буття як екстраполяція ідей. Практична філософія. 2020. № 1. С.19-23.

КАМІНСЬКА Олена

*кандидат історичних наук, доцент, доцент
кафедри загальноправових дисциплін,
Херсонський факультет
Одеського державного університету
внутрішніх справ (м. Херсон, Україна)*

ПРОБЛЕМА ПОРУШЕННЯ ОСОБИСТИХ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДЕЙ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ

Сьогодні в Україні йде війна. Частина території перебуває під тимчасовою окупацією військ РФ, які не виконують норми міжнародного гуманітарного права. А тому існує проблема з дотриманням прав та свобод українських громадян на окупованих територіях.

Проблемі порушення прав та свобод людини присвячено низку наукових праць. Варто відзначити роботи таких дослідників, як Катеринчук К., Бортняк К., Іляшко О. Однак, після початку повномасштабного вторгнення РФ вдається до нових і нових порушень, а тому тема буде залишатися актуальною до нашої Перемоги.

Пріоритетними правами та свободами людини і громадянина є особисті права і свободи, які виникають з народження людини, незалежно від її громадянства й не можуть бути ніким скасовані чи припинені. Ці права загальноновизнані в усьому світі і закріплені Загальною декларацією прав людини, Міжнародним пактом про захист громадянського і політичного права, Європейською конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод та ін. Особисті права і свободи надаються людині незалежно від того, громадянином якої країни вона є.

Однак, війна, яка охопила усю територію України, негативно впливає на життя та благополуччя населення. Найбільшого впливу зазнають люди на тимчасово окупованих територіях. Мешканці Херсонської, Запорізької, Луганської та Донецької областей кожний день піддаються тиску агресора. Окупанти пригнічують права та свободи людей, тим самим порушуючи значну кількість норм міжнародних декларацій, договорів, статутів.

Отже, метою нашої розвідки є дослідити стан особистих прав і свобод людини на тимчасово окупованих територіях.

Ключовим у системі особистих прав є право людини на життя. Відповідно до Конституції України це право є невід'ємним (частина перша статті 27), невідчужуваним та непорушним (стаття 21). Так, ст. 27 Конституції України говорить: «Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя...» [1]. Крім того, під заборону перебувають: катування, жорстоке, нелюдське й таке, що принижує гідність, поводження або покарання. Однак, військові РФ у першу чергу порушують саме це право мирних жителів, вбиваючи їх жорстоко та безжалісно. Безліч цих злочинів було зафіксовано та розповсюджено по світу у м. Буча та Ірпін'ї, с. Олександрівка Херсонської області та с. Станіслав Білозерського району Херсонської області [2].

Крім того, РФ створила загрозливу ситуацію для здоров'я людей і відсутністю кваліфікованого медичного обслуговування та ліків. Так, у березні-травні 2022 року у Херсоні люди не могли придбати навіть найнеобхідніші ліки. Ситуацію певним чином рятували волонтери, які привозили медпрепарати з підконтрольної території. Але, зрозуміло, що це не закривало потребу стовідсотково.

Дефіцит породжував зростання ціни, а в умовах неможливості заробити або ж скористатись заощадженнями через зупинку роботи банківських установ, проблема ще більше загострювалась.

Наступна група порушень стосується права на свободу та особисту недоторканість, яке є одним з визначальних та фундаментальних конституційних прав людини. Воно передбачає можливість вибору своєї поведінки з метою вільного та всебічного розвитку, самостійно діяти відповідно до власних рішень і задумів, визначати пріоритети, робити все, що не заборонено законом, безперешкодно і на власний розсуд пересуватися територією держави, обирати місце проживання тощо [3].

Зокрема, суттєвих порушень зазнало положення, передбачене ст. 33 Конституції України, а саме: «Громадянин України не може бути позбавлений права в будь-який час повернутися в Україну» [1]. рф суттєво ускладнила реалізацію цього права, і зрештою, звела нанівець. Так, один за одним закривалися пропускні пункти з окупованого Херсону: Снігурівка, Давидів Брод, Василівка. Суттєво допомагали волонтери – перевозили людей через лінію фронту, ризикуючи власним життям. Але потім російські військові повністю закрили можливість виїзду з окупованої частини Херсонської області на підконтрольну ЗСУ територію. Єдиний шлях – через тимчасово окупований Крим, за кордон, а вже звідти на Україну. Однак це коштує немаленьку суму, якої у більшості людей немає. А по-друге, далеко не всі отримують дозвіл на виїзд після «бесіди з фесами».

Право на недоторканість житла та на повагу до приватного і сімейного життя порушується ще з перших днів окупації. Зазначимо, що ст.32 Конституції України передбачено, що «ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя» [1]. Зазначені цінності є принципами, визнаними світовою спільнотою. Так, ст. 8 Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод передбачено, що кожен має право на повагу до свого приватного та сімейного життя, житла і кореспонденції [4].

Але окупаційна влада рф привласнює житло людей, які виїхали, а також розміщує військовий контингент на проживання разом із мирним населенням. Крім того, поліція та ФСБ провели декілька сотень рейдів по приватних будинках, підприємствах, барах, кафе, ресторанах, школах, лікарнях, ринках, бібліотеках [5].

Наступне порушення стосується права на свободу мирних зібрань, яке закріплено в ст.39 Конституції України: «Громадяни мають право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, про проведення яких завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування» [1]. На початку березня 2022 року у Херсоні місцеві жителі виходили на мітинги, висловлюючи свою проукраїнську позицію. Однак, незабаром до них були застосовані заходи фізичного впливу: беззбройних демонстрантів розганяли військові, активних учасників забирали «на підвал». На сьогодні всі зібрання на тимчасово окупованій території заборонені.

Отже, рф серйозно порушує особисті права та свободи людей, які перебувають на тимчасово окупованих територіях. На жаль, реально забезпечити права людини з боку України не існує можливості доти, доки ці території не будуть звільнені. Тільки тоді система захисту може запрацювати.

Література:

1. Конституція України. Відомості Верховної Ради України. 1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#n4288>
2. «Друга Буча: Денісова розповіла про нові страшні злочини російських гвалтівників»- аналітичний портал «Слово і діло». URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/05/23/novyna/suspilstvo/druha-bucha-denisova-rozpovila-pro-novi-strashni-zlochyyny-rosijskix-gvaltivnykiv>
3. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення третього речення частини першої статті 13 Закону України «Про психіатричну допомогу» (справа про судовий контроль за госпіталізацією недієздатних осіб до психіатричного закладу) від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016

4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини): ратифіковано Законом № 475/97-ВР від 17.07.97 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
5. Тематична доповідь Управління Верховного Комісара ООН з прав людини «Ситуація з правами людини у тимчасово окупованій Автономній Республіці Крим та місті Севастополь (Україна)», підготовленої Місією ООН з прав людини в Україні на виконання відповідної резолюції ГА ООН 71/205. URL: http://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/Crimea2014_2017_Ukrainian.pdf

КОЗАЧИНСЬКА Вікторія

доктор філософських наук, старший

викладач відділу філософської

антропології,

Інститут філософії Національної

академії наук України (м. Київ, Україна)

АКТУАЛЬНІСТЬ ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВИХ ІДЕЙ І. КАНТА У РЕАЛІЯХ РОСІЙСЬКОЇ НАВАЛИ

У політичному дискурсі країни-агресора чимало сумнозвісних «антиідей», серед яких – відверта нелюбов до І.Канта і зловмисне викривлення його філософії. 22 квітня цього року на церемонії відкриття ювілейного року Іммануїла Канта О.Шольц розкритикував лицемірство путіна, для якого Кант є «улюбленим філософом», та заборонив диктатору посилається на мислителя. Водночас, з тієї само нагоди, губернатор Калінінградської області аліханов назвав Канта «російським трофеєм», закликавши провести ревізію спадщини філософа й надати йому «російської інтерпретації» [3].

І. Кант став предметом запеклої ідеологічної боротьби ще 2014 року, коли на його честь хотіли назвати Калінінградський аеропорт, проте із заявою проти виступили депутати держдуми, а начальник штабу Балтійського флоту віце-адмірал мухаметшин назвав Канта «зрадником батьківщини». 2022 року фсб заборонило в'їзд до регіону голові міжнародного Товариства друзів І.Канта і Кенігсберга Герфріду Хорсту [4].

Попри той незаперечний факт, що саме І.Кант стоїть чи не на чолі у ряді найзначніших європейських миротворців, той самий аліханов на «5-му конгресі політологів» у лютому 2024 року заявив, що Кант є призвідником глобального міжнародного хаосу і має «прямий стосунок до воєнного конфлікту на Україні», заклавши підвалини «позбавленої бога і вищих цінностей німецької класичної філософії», яка у свою чергу «створила соціокультурну ситуацію, в якій національна воля віддалась гарматам Круппа, а гармати Круппа поцілили у росію» [4].

Чому ж російські політичні діячі так болісно сприймають великого німецького мислителя та його філософську спадщину?

Чи не тому, що І.Кант затвердив ідею *вічного миру* як той безумовний імператив, якому мусять підпорядковуватись усі інші цілі? Спрямовуючи зусилля до цієї найвищої мети, світові політики й урядовці повинні діяти, ніби «...питання уже не в тому, реальний чи нереальний вічний мир... питання в тому, що ми мусимо чинити так, немовби реальним було те, чого, можливо, немає, мусимо сприяти обґрунтуванню його і прийняттю такого ладу, який уявляється нам для цього найбільш прийнятним..., аби встановити вічний мир та покласти край злочинній війні, на яку досі як на головну мету були спрямовані устрої всіх без винятку держав» [2, с.282].

Трактат «До вічного миру» (1795), створений німецьким філософом за часів наполеонівських війн у Європі, представлено як проєкт міжнародної угоди. Мислитель прагне окреслити у статтях договору ідеї, що гарантували б сталий мир та усунення війни з теренів Європи. Проєкт розпочато з найфундаментальнішої вимоги до будь-якого мирного

договору: «Жодна мирна угода не повинна вважатися такою, якщо під час її укладання таємно зберігаються підстави для майбутньої війни» [1, с.260].

У першому розділі містяться попередні умови досягнення між державного миру, втілені у запобіжних вимогах до способу ведення воєнних дій та характеру мирних угод, якими завершуються війни між країнами. До них належать вимоги невтручання у внутрішні справи інших держав, відмова від фінансового тиску, зникнення постійних армій та поступове роззброєння, відмова від ворожих дій, що несуть характер підступних чи ганебних тощо.

Спираючись на відповідні аспекти з теорії міжнародного права, І. Кант засуджує зовнішньополітичне й фінансове самочинство і тиранію державних володарів, сприйняття держави як монаршої власності, каральні війни та зростання постійних армій, застосування підступних ворожих дій. Тавруючи втручання у внутрішні справи інших держав, німецький філософ проголошує суверенне право націй на самовизначення та право усякого народу на власну політичну організацію.

У другому розділі, що вміщує остаточні статті угоди про вічний мир, мислитель розглядає політико-правові обставини збереження миру. Оскільки наділена свободою людина у природному стані завжди, на думку Канта, є зародком небезпеки, то фундаментальною вимогою права є мир, отже, стан миру «...має бути *встановлено*» [1, с.266]. Відносини стають мирними, набуваючи правового характеру, сама ідея миру й мирної угоди передбачає вступ сторін у правовідносини.

Входження у відносини права дорівнює, у свою чергу, можливості співіснування осіб, наділених свободою, що відображає, за І. Кантом, саму сутність права, оскільки свобода як право кожного може бути реалізованою тільки за визнання цього права кожним за іншими й її обмеження для збереження свободи інших. Реалізувати це можна за умов об'єднання всіх у спільність та добровільного підпорядкування втілених у формі закону спільній волі.

Тому підставою досягнення миру всередині держави й у міжнародних стосунках є, за переконанням німецького філософа, створення всебічного правопорядку, що охоплював би усі міжлюдські взаємини, – такого *громадянського* стану, за якого люди свідомо підкоряються загальним законам, узгоджуючи з ними свою свободу: «Усі люди, що мають можливість впливати один на одного, повинні належати до якогось громадянського устрою» [1, с.266]. Існувати в об'єднаній на підставах закону державі – єдиний правовий стан людей, що так само є станом миру.

Політичною формою організації держави, що втілює поняття права, забезпечуючи політичні умови її співіснування у мирі з іншими державами, може бути, за І. Кантом, тільки республіканський державний устрій, особливостями якого є свобода та закон. На відміну від деспотії, як наголошує мислитель, істотною властивістю республіки є відокремлення виконавчої влади (уряду) від законодавчої. Саме ця ідея є провідною демократичною вимогою й однією з підстав правової держави.

Оскільки держави, на думку І.Канта, подібні до індивідів, для яких є природним стан війни, то внутрішньодержавний громадянський мир має поширюватися далі, й окремі держави з метою подолання війни повинні об'єднатися союз на зразок громадянського суспільства: «У відносинах держав між собою немає іншого засобу вийти із протизаконного стану війни одна з одною, ніж як... пристосуватися до публічних примусових законів і утворити державу народів, яка кінець кінцем охопить усі народи землі» [1, с.275].

Ця добровільна спільність і є, за Кантом, джерелом міжнародного права, завдяки якому кожна з держав може забезпечити власні права: «Міжнародне право мусить бути засноване на *федералізмі* вільних держав» [1, с.271]. Отже, мир є змістом та метою міжнародного права, засіб досягнення якого – спільність держав як своєрідний союз миру, утворений заради свободи кожної з держав. Федералізм вільних держав передбачає при цьому роздільне існування незалежних держав та національно суверенних і рівних народів.

Отже, засадничою ідеєю філософського вчення І. Канта про вічний мир є ідея взаємної узгодженості миру, політики, права, моралі як суголосного тла, що уможливорює одностайність дій політиків, країн та народів. Пошуки правового державного устрою, відповідного міжнародному праву, підпорядкованість політики держави принципам моралі, ідеям гласності й публічності повинні бути взаємними складниками свідомого вибору усіх на шляху до миру.

Сучасний досвід ведення воєн, звісно, корегує філософські уявлення І. Канта про союз вільних держав на засадах міжнародного права. Кант затверджує мир як моральний обов'язок, що вимагає пошуків правового громадянського суспільства, об'єднання підвладних закону держав тощо. Але це можливо, якщо на світовій політичній арені діятимуть моральні особи, здатні свідомо підпорядковувати свою волю загальному закону, а не цинічні істоти на кшталт путіна, що свідомо вдаються у своїй політиці до відверто злочинних, нищих та підступних засобів.

Таким чином, теперішній російській політиці невідомі не тільки звеличення І. Кантом ідеї сталого миру між усіма народами, а й самий «дух» того потужного Кантівського спротиву будь-якій сваволі, що унеможливорює беззастережне підкорення людини усьому, окрім внутрішнього морального закону, «дух», що підносить ідею автономного самовладдя й суверенної свободи особистості на найвищий щабель. «Дух», що, словами Каменяра, здатен «тіло рвати до бою» у запеклому протистоянні України з путінською ордою.

Література:

1. Кант И. К вечному миру / Иммануил Кант // Сочинения в шести томах. [Подобщ. ред. В.Ф. Асмуса и др.]. М.: Мысль, 1966. – Т.6. – С.257 – 309.
2. Кант И. Учения о праве Часть вторая / Иммануил Кант // Сочинения в шести томах. [Под общ. ред. В.Ф. Асмуса и др.]. М.: Мысль, 1965. – Т. 4. – Ч.2. – С.229 – 304.
3. «Кант – это наш русский трофей». россия пытается присвоить наследие немецкого философа. – Режим доступу: <https://www.currenttime.tv/a/rossiya-prisvaivaet-nasledie-kanta/32917302.html>
4. Орлова Юлия. «Кант перевернулся бы в гробу». – Режим доступу: <https://www.severreal.org/a/kant-perevernul-sya-by-v-grobu-filosofa-obvinili-v-razvyazyvanii-voyny-s-ukrainoy/32819884.html>

КОНОНЕНКО Тетяна

*доктор філософських наук, професор,
професор кафедри соціально-гуманітарних
дисциплін факультету № 1,
Донецький державний університет
внутрішніх справ
(м.Кропивницький, Україна)*

АНТРОПОЛОГІЧНИЙ ВИМІР ПРАВА

Сучасна антропологія представляє нового суб'єкта, який акцентує духовний розвиток, цілісність і гармонійність життя. На перший план виходить етичний зріз розуміння життєдіяльності, самореалізація як самовдосконалення, що передбачає відповідальність у прийнятті рішень. Людина стає більш організованою, критичною до себе, передбачає наслідки своїх дій і відповідає за них. Є зовнішня відповідальність – перед суспільством і державою – моральна та правова, наявність певних санкцій, і внутрішня відповідальність – перед собою – почуття провини, совість. Йдеться про формування гуманістичного типу особистості з принциповою громадянською позицією, поваги до прав і свобод людини, нетерпимості до приниження її честі та гідності, дискримінації за будь-якими ознаками, формування культури демократії. Саме така особистість, що будує власну життєдіяльність відповідно до категоричного імперативу, виявляється здатною легітимізувати право як безумовну цінність. Як наслідок, завданням антропології й аксіології права є не виведення

змісту правової норми з природи людини, а співвідношення людини та права як феноменів, зміст яких залежить від ціннісних орієнтирів, етичний вимір обґрунтування права.

І мораль, і право є сукупністю загальних, досить сталих норм, правил поведінки, які ґрунтуються на уявленнях про належне та справедливе та стосуються всіх сфер життєдіяльності. Їх єдність обумовлюється спільністю призначення – створенням зразку поведінки, встановленням і підтримкою соціального порядку.

Сучасне суспільство стає більш відкритим, морально орієнтованим, толерантним. Гуманізм як принцип моралі і права виходить із розуміння людини як вищої цінності, доміанти її прав і свобод, відсутності привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних або інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовною або іншими ознаками, поваги до честі та гідності. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод [2] в традиції гуманізму проголошує: право на життя, заборону катування, рабства та примусової праці, право на свободу й особисту недоторканність, на справедливий суд, право на повагу до приватного та сімейного життя, свободу думки, совісті та релігії, вираження поглядів, свободу зібрань й об'єднань, право на шлюб, право на ефективний засіб юридичного захисту, заборону дискримінації та зловживання правами.

Ж. - П. Сартр констатує, що людина приречена на свободу. Але свобода є явищем відносним. Її іншою модальністю виступають всюдозволеність і насильство. Філософія права наголошує, що катування, зґвалтування, вбивства мають ту ж саму антропологічну основу, що і свобода. Саме свобода робить право і можливим (здатність до судження, розуміння сутності правила), і необхідним (обмеження свободи). Право обґрунтовується тим, щовоно є інститутом, який робить свободу можливою, і, захищаючи людину від небезпеки, заважає трансформації свободи в свавілля.

Свобода – базова антропологічна характеристика. Вона усвідомлюється як фундаментальна цінність, яка диктує необхідність формування власної світоглядної та ціннісної позиції, зумовлює можливість волевиявлення та вибору. Це не тільки цінність, а й необхідна умова для реалізації всієї аксіологічної сфери. Це здатність людини бути собою та відкритою до змін, самостійно визначати та реалізовувати життєву позицію, цілі та завдання, нести відповідальність за результати своєї життєдіяльності, тобто творити власне життя.

Починаючи з епохи Просвітництва, філософія апелює до природних, невідчужуваних прав, тобто тих, що належать людині як такій. За своїм сенсом вони, по-перше, забезпечують кожній людині її автономію та самореалізацію; по-друге, надають можливість функціонувати в суспільному просторі та брати участь у суспільній справі; по-третє, мають антиавторитарний характер і забезпечують захист від посягань з боку державної влади. Фундаментальним прагненням є зберегти своє «Я», свою екзистенцію й ідентичність. Воно становить головний антропологічний сенс. Мінімальною умовою здійснення цього виступає відмова від насильства, що означає визнання права Іншого, його цінності та гідності. Право в антропологічному вимірі може визначатися як спосіб взаємодії, співіснування, можливий завдяки людській здатності бути автономним суб'єктом, що визнає таким самим суб'єктом будь-якого Іншого.

Безумовно, свобода обмежується низкою фізіологічних і соціальних чинників. Вона завжди співвідноситься з необхідністю. Перш за все, людина не вільна від біологічних потреб, більшість з яких сьогодні вона задовольняє завдяки суспільству, науково-технічному прогресу, посилюючи тим самим свою несвободу. Перебуваючи в суспільстві, вона існує в сфері зовнішньої (співвіднесення та коригування власних потреб, бажань з потребами та бажаннями інших суб'єктів) і внутрішньої (обумовленість світогляду засвоєними нормами) несвободи. З одного боку, суспільство сприяє розвитку свободи, з іншого – її ж і обмежує. Права й обов'язки виступають модусами загального розуміння свободи, модальностями можливості або належності. У сучасному розумінні свобода представляється як толерантність, яка передбачає самореалізацію з урахуванням іншої людини. Це не тільки

можливість існування безлічі варіантів вибору, а й відносно прийняття кожного з них, що сприяє розвитку та звільненню від упереджень окремо взятої людини та всього суспільства.

Декларація принципів толерантності [1] визначає толерантність як сприйняття, повагу різноманіття культур і форм самовираження особистості. Це єдність у різноманітті. Її основою виступають: знання, відкритість, спілкування, свобода думки, совісті та переконань, все те, що сприяє переходу від культури війни до культури миру. Це пріоритет прав і свобод, плюралізму, демократії, норм міжнародного права. Толерантність означає визнання того, що люди відрізняються зовнішнім виглядом, соціально-економічним станом, мовою, поглядами, поведінкою, і вони мають право на існування цього різноманіття. Стаття 1 наголошує: «Стосовно поважання прав людини виявлення толерантності не означає терпимого ставлення до соціальної несправедливості, відмови від своїх або прийняття чужих переконань. Це означає, що кожен може дотримуватись своїх переконань і визнає таке саме право за іншими. Це означає визнання того, що люди з природи своєї відрізняються зовнішнім виглядом, становищем, мовою, поведінкою і мають право жити в мирі та зберігати свою індивідуальність. Це також означає, що погляди однієї людини не можуть бути нав'язані іншим» [1]. На державному рівні реалізація принципу толерантності передбачає існування справедливого та неупередженого законодавства, дотримання правопорядку, судовопроцесуальних адміністративних норм, доступність економічних і соціальних можливостей для кожної людини без будь-якої дискримінації. Це рівність прав і можливостей для всіх груп і кожної окремої людини.

Підсумовуючи, констатуємо, що визначальним виразом права є визнання автономії кожного члена суспільства. Основною правовою цінністю є справедливість, що розуміється як прагнення діяти відповідно до прав і обов'язків. Обґрунтування прав і свобод виражається у взаємній відмові від насильства, що означає визнання права на життя, власність і свободу. Вільна людина – суть і зміст права.

Антропоцентризм, тобто ставлення до людини, її прав і свобод як до найвищої цінності, поєднання моральної та правової свідомості, домінанта справедливості, законності, відповідальності перед суспільством і державою, толерантності, культури – основні координати діяльності сучасної особистості.

Література:

1. Декларація принципів толерантності. URL: <https://don.kyivcity.gov.ua/files/2014/2/10/Deklaracija-tolerantnosti.pdf>
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (Європейська конвенція з прав людини). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

КОСАРЕВСЬКА Ольга

*кандидатка педагогічних наук, доцентка,
наукова співробітниця відділу організації
наукової роботи, Одеський державний
університет внутрішніх справ
(м.Одеса, Україна)*

ШЕДЛОВСЬКА Ельвіра

*здобувачка вищої освіти за другим
(магістерським) рівнем за спеціальністю
081 Право, Міжнародний класичний
університет імені Пилипа Орлика
(м. Миколаїв, Україна)*

**РОЗВИТОК КОНСТИТУЦІЙНИХ ОСНОВ ВИЗНАЧЕННЯ МЕЖ
ПРАВОМІРНОСТІ ТА ТРИРІВНЕВОГО МЕХАНІЗМУ РЕАЛІЗАЦІЇ
КОНКУРЕНТНОГО ПРАВОВОГО СТАТУСУ РІЗНИХ
СОЦІОСУБ'ЄКТІВ**

Розвиток запропонованої О. А. Кириченком та іншими представниками наукової школи юриспруденції професора Аланкіра інноваційної редакції статті V «Межі правомірності і трирівневий механізм реалізації конкурентного правового статусу різних соціосуб'єктів» перспективного Конституційного кодексу України, а рівно будь-якої іншої держави світу [2, с. 69-72; 3, с. 174-178; та ін.], більш правильно представити таким чином :

«Межі правомірності реалізації правового статусу певного соціосуб'єкта закінчується там, де в той же час та місці починається порушення будь-базисної категорії правового статусу іншого соціосуб'єкта, коли правотворчі органи зобов'язані уникати і викорінювати конкуренцію правових статусів різних соціосуб'єктів (такого, що не може бути реалізований кожною зі сторін в один й той же час та в одному і тому ж місці), а там де це неможливо, допускати, як виняток, короткочасну конкуренцію їх правових статусів, застосовуючи у всіх інших випадках наступні три рівні механізму реалізації конкурентних правових статусів різних соціосуб'єктів :

а) на першому з рівнів треба спробувати реалізацію конкурентних правових статусів різних соціосуб'єктів розвести за часом або за місцем [2, с. 69-70; 3, с. 174];

б) у разі неможливості досягти вказану мету переходять до другого рівня реалізації конкурентного правового статусу різних соціосуб'єктів, згідно якому право переважної реалізації такого статусу набуває той соціосуб'єкт, який має вищу мотивацію до цього, виходячи із загальнолюдських цінностей та принципу справедливості, а одночасна реалізація правового статусу другим соціосуб'єктом вже набуває у такій ситуації ознаки відповідного правопорушення [2, с. 70; 3, с. 174-175];

в) третій рівень реалізації конкурентного правового статусу різних соціосуб'єктів застосовується у разі неможливості застосування першого з вказаних рівнів та наявності приблизно однакового рівня такої мотивації у кожного із соціосуб'єктів з конкурентним правовим статусом, коли право переважної реалізації правового статусу набуває той соціосуб'єкт, який першим заявив про намір реалізувати та/або вже приступив до реалізації свого правового статусу, а якщо дана ситуація з цими же соціосуб'єктами повториться знову, то переважне право реалізації, виходячи з принципу справедливості, набуває вже другий соціосуб'єкт, незалежно від того, хто з них у цей раз першим заявив вже приступив до реалізації свого правового статусу» [2, с. 70; 3, с. 175].

Запропонований варіант механізму реалізації конкурентного правового статусу дозволяє вирішувати будь-які спірні антиделіктні ситуації, найбільш актуальним з яких є спроби окремих фізичних осіб продемонструвати свою політичну чи іншу позицію на центральних вулицях та/чи в інших публічних місцях та/або поблизу адміністративних будівель органів вищої державної влади у відповідності із вимогами ст. 39 Конституції України, згідно яким, громадяни мають право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, про проведення яких завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування, а обмеження щодо реалізації цього права може встановлюватися судом відповідно до закону і лише в інтересах національної безпеки та громадського порядку – з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей» [2, с. 70; 3, с. 175; 4].

У той же час, Н. Беляєва, Т. Булл, Д. Голдбергер та ін. члени ради експертів Бюро з питань мирних зібрань Організації з безпеки та співробітництва в Європі по демократичним інститутам та правам людини та Європейської комісії за демократію через право у процесі викладу розроблених ними так званих керівних принципів зі свободи мирних зібрань у частині роз'яснення сутності положення за п. 1.3 «Захисту мають підлягати лише мирні зібрання» розд. 1 «Свобода мирних зібрань» достатньо юридичне некомпетентне підкреслюють, що «термин «мирное» следует распространить на такое поведение, которое может раздражать или обижать других лиц, и даже на такое поведение, которое временно препятствует, затрудняет или создает помехи действиям третьих лиц» [1, с. 16].

Тобто, безцеремонне та цинічне порушення правового статусу інших людей, на думку, вказаних «експертів» охоплюється поняттям «мирні діяння», виклад чого за межами крайньої необхідності, необхідної оборони та інших подібного роду обставин, що виключають протиправність діяння, підкреслює лише явну юридичну некомпетентність такого роду «експертів», які, мабуть, й не чули про існування такого роду обставин.

Вони також не чули або, принаймні, забули про те, що демократія це підкорення меншості волевиявленню більшості, у даному випадку будь-яке скупчення людей, яке на свій розсуд захотіло зібратися з метою демонстрації своєї певної позиції у будь-якому місці та у будь-який час, незважаючи на те, що це завдає певні збитки правовому статусу інших людей, утверджувати і забезпечувати життя, здоров'я, честь, гідність, безпеку та недоторканість яких і складає головний обов'язок держави та обраних рішенням більшості органів державної влади за вимогами ч. 1 і ч. 2 ст. 3 Конституції України [4].

Власне тому О.А. Кириченко, пропонуючи межі правомірності і тривіневий механізм реалізації конкурентного правового статусу у даній антиделіктній ситуації, звертає особливу увагу на наступні суттєві обставини :

1. Правовий статус фізичних чи юридичних осіб у частині їхньої нормальної життєдіяльності на центральних чи інших вулицях (проспектах, площах і т. п.) міста є постійно триваючим і тому у даній ситуації розвести реалізацію правового статусу фізичних осіб у частині їхнього бажання власне у цьому місці провести демонстрацію своєї політичної чи іншої позиції, за часом не можливо, що й спонукає завдатися до єдиного у даній ситуації способу – розвести цих соціосуб'єктів за місцем реалізації свого правового статусу, коли місце реалізації правового статусу першої групи соціосуб'єктів також не може бути іншим [2, с. 70-71; 3, с. 176].

І тоді треба запропонувати другій групі соціосуб'єктів провести демонстрацію своєї політичної чи іншої позиції у будь-якому місці, де відсутня реалізація постійно триваючого звичайного правового статусу інших соціосуб'єктів, наприклад, будь-де за межами міста, що може бути трансльовано в онлайн чи у запису у різних засобах масової інформації із доведенням до відома самих широких верст населення країни [2, с. 71; 3, с. 176].

2. У силу викладеного реалізація другою групою соціосуб'єктів свого правового статусу у частині демонстрації своєї політичної чи іншої позиції на центральних вулицях чи в інших публічних місцях міста фактично означає в залежності від кількості учасників та

деяких інших обставин вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 293 «Групове порушення громадського порядку», ст. 294 «Масові заворушення», ст. 295 «Заклики до вчинення дій, що загрожують громадському порядку» та/чи ст. 296 «Хуліганство» КК України [5], а у разі проведення такого роду заходів поблизу адміністративних будівель вищих, центральних чи інших органів влади – принаймні готування до вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 109 «Дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади» КК України [2, с. 71; 3, с. 176-177; 5].

На думку О.А. Кириченка, найбільш типовим прикладом такого роду діянь чи подій стала так звана акція «Гроші на ЗСУ», що мала місце 4 листопада 2023 р. в м. Миколаїв [6], і фактично порушувала вимоги, перш за все, ст. 1 та ч. 1 ст. 6 Конституції України, згідно яких наша держава є демократичною і державна влада в ній здійснюється на засадах поділу на законодавчу, виконавчу та судову [3, с. 177; 4].

А тому всі питання у нашій державі мають прийматися на підставі більшості голосів, а не певною, причому заздалегідь значно меншою, частиною населення відповідної адміністративно-територіальної одиниці, яка чомусь вирішила, що має права зібратися біля будівлі органів місцевої влади та імперативно вказати, як їй діяти у тому чи певному випадку, хоча практично ніхто, тим більше якась меншість, не має права будь-яким чином впливати на легітимну діяльність тієї чи іншої гілки державної влади.

У разі нестримного бажання будь-якої частини населення певної адміністративно-територіальної одиниці довести свою думку з конкретного питання до певних посадових осіб, депутатів чи інших суб'єктів владних повноважень шляхом проведення відповідної масової акції (діяння, події), то таку акцію треба було б проводити на околиці населеного пункту, щоб не порушувати звичайний порядок роботи і переміщень ні органів влади, ні будь-яких інших осіб біля будівлі органів влади, і направити названим суб'єктам владних повноважень резолюцію та/чи принаймні відеозапис такого роду події [3, с. 177].

Саме тому не може йти і мова про мирний характер такого роду заходів (діянь, подій). І передбачений у цитованій ст. 39 Конституції України порядок обмеження цих заходів лише через суд та лише у вказаних у цій же статті випадках [4] принципово суперечить конституційній засаді ч. 2 ст. 3 Конституції України у частині головного обов'язку держави у даному випадку у будь-якому випадку забезпечити правовий статус соціосуб'єктів з безперервного здійснення свого нормального режиму життєдіяльності у центральних та інших публічних місцях міста чи іншого населеного пункту [2, с. 71; 3, с. 177-178; 4].

З приводу викладеного можуть бути задані питання, а як бути із проведенням у цих місцях загальноукраїнських парадів, демонстрацій та інших подібних заходів на державні свята та в інших випадках? [2, с. 71; 3, с. 178]. Але такого роду порушення нормального режиму життєдіяльності певних соціосуб'єктів буде короткочасним і викликаним загальнодержавними інтересами, а не інтересами лише певної групи фізичних осіб, демонстрація політичної чи іншої позиції лише у цих місцях буде виглядати лише як необґрунтованою забаганкою, задоволення якої вже буде відверто і цинічно порушувати вказані вимоги ч. 2 ст. 3 Конституції України [2, с. 71-72; 3, с. 178; 4].

Література:

1. Беляева Н., Булл Т., Голдбергер Д. и др. Руководящие принципы по свободе мирных собраний. Изд. 2-е. Варшава : Бюро ОБСЕ по демократическим институтам и правам человека (БДИПЧ), 2011. 195 с. URL : <https://www.osce.org/files/f/documents/d/6/83237.pdf>
2. Кириченко О.А., Тунтула О.С., Ткач Ю.Д. Інновації юриспруденції в забезпеченні журналістської галузі права та медіабезпеки : монографія. Варшава : RS Global Sp.z O.O., 2021. 98 с. URL : <https://monographs.rsglobal.pl/index.php/rsgl/catalog/book/40>
3. Кириченко О.А. Базові інноваційні досягнення юриспруденції : монографія. Київ : Видавець Назаров О. А., 2024. 2512 с. (додаток до електронного реферативно-наукового журналу «Судово-психологічна експертиза. Застосування поліграфа і спеціальних знань в юридичній практиці»). URL : <https://expertize-journal.org.ua/profesor-kirichenko-o-a>

4. Конституція України : закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141, із змінами, згідно із законом № 27-ІХ від 3 вересня 2019 р., ВВР, 2019, № 38, ст. 160. [Zakon.rada.gov.ua](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr) : веб-сайт. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr>
5. Кримінальний кодекс України : закон України від 5 квітня 2001 р., № 2341-ІІІ. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2001, № 25–26, ст. 131, зі змінами згідно із законом № 3233-ІХ від 13 липня 2023 р. [Zakon.rada.gov.ua](http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14) : веб-сайт. URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
6. 4 листопада, у Миколаєві сталася акція під назвою «Гроші на ЗСУ». 7 листопада 2023 р. 15:47. Сторінка у Facebook «Інна Бондаренко». URL : <https://www.facebook.com/100025800580268/videos/pcb.1420001325536540/873854540672970>

ЛАНЦЕДОВА Юлія

кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального права і процесу, Національний авіаційний університет (м.Київ, Україна)

ШЕРЕМЕТ Ірина

здобувачка вищої освіти за другим (магістерським) рівнем за спеціальністю 081 Право, Міжнародний класичний університет імені Пилипа Орлика (м.Миколаїв, Україна)

РОЗВИТОК ІННОВАЦІЙНОГО РОЗУМІННЯ БАЗИСНОГО КОНСТИТУЦІЙНОГО ОBOB'ЯЗКУ ДЕРЖАВИ ТА СУБ'ЄКТІВ ВЛАДНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ

Розвиток інноваційного розуміння базисного конституційного обов'язку держави та суб'єктів владних повноважень більш правильно представити у вигляді наступної оприлюдненої у низці публікацій і розробленої Ю.О. Ланцедовою [2, с. 463-484; 3, с. 178-180; та ін.] з метою удосконалення ч. 2 ст. 3 Конституції України [4] редакції статті VII «Базисний конституційний обов'язок держави і державних органів» перспективного Конституційного кодексу України, а рівно будь-якої іншої держави світу :

«Базисний обов'язок держави та основну спрямованість діяльності суб'єктів владних повноважень, гарантом неухильного, однакового та точного виконання якого виступає інститут президента держави та органи прокуратури як права рука цього інституту у забезпеченні повної реалізації такої гарантії, становить найбільш ефективне, раціональне та якісне :

1. Пізнання природного (основаного на загальнолюдських цінностях та принципі справедливості) правового статусу (прав, свобод, обов'язків, інтересів) соціосуб'єктів (фізичних чи юридичних осіб або держави чи міждержавних установ) [2, с. 463].

2. Правове визнання природного правового статусу соціосуб'єктів (перетворення природних прав, свобод, обов'язків та інтересів соціосуб'єктів у суб'єктивний правовий статус фізичних та юридичних осіб, держави та міждержавної установи, тобто у врегульований певною нормою конкретного правового акта) [2, с. 464].

3. Забезпечення належної реалізації названого правового статусу всіх соціосуб'єктів, які постійно або тимчасово проживають на території держави.

4. Оперативне попередження порушення правового статусу вказаних соціосуб'єктів.

5. Проведення кожної зі стадій подолання кримінальних та інших правопорушень з метою :

5.1. Відновлення порушеного права, свободи, обов'язку та/або інтересу певного соціосуб'єкта за допомогою :

5.1. Відшкодування збитків (шкоди та втраченої вигоди):

5.1.1. Фізичної та/чи матеріальної та/або первинної моральної шкоди та вторинної моральної шкоди.

5.1.2. Втраченої вигоди.

5.2. Іншого відновлення порушеного правового статусу соціосуб'єкта.

5.3. Неминучого притягнення особи, винної у такому порушенні правового статусу певного соціосуб'єкта, до відповідного виду і характеру та належного ступеня суворості юридичної відповідальності» [2, с. 464].

При цьому доцільно роз'яснити, що в одній із авторських публікацій [1, с. 253-254] пропонувалася наступна аргументація необхідності поділу моральної шкоди на вказані різновиди та розкриття сутності кожного із різновидів моральної шкоди :

1. Первинної моральної шкоди, що є грошовим чи іншим матеріальним виміром відповідного рівня тих страждань, що потерпілий отримав у зв'язку із заподіянням шкоди його особистим немайновим благам, якими, відповідно до вимог ч. 1 ст. 270 «Види особистих немайнових прав» ЦК України, є право на життя, право на охорону здоров'я, право на безпечне для життя і здоров'я довкілля, право на свободу та особисту недоторканність, право на недоторканність особистого і сімейного життя, право на повагу до гідності та честі, право на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, право на недоторканність житла, право на вільний вибір місця проживання та на свободу пересування, право на свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості [5].

2. Вторинної моральної шкоди, що є грошовим чи іншим матеріальним виміром відповідного рівня тих страждань потерпілого, що він поніс у зв'язку заподіянням йому :

2.1. Фізичної шкоди, тобто тілесного болю, побоїв та/чи тілесних ушкоджень та/або психічних страждань та/чи розладів.

2.2. Та/або матеріальної (майнової) шкоди.

2.3. Та/або первинної моральної шкоди.

З урахуванням викладено не буде зайвим підкреслити, що поява даної та інших взаємопов'язаних дванадцяти інноваційних редакцій вказаного кодексу обумовлена **відповідним розвитком** Ю.О. Ланцедовою та іншими представниками наукової школи юриспруденції професора Аланкіра *супутньої базисноантиделіктної юридичної науки «Конституційна галузь права України» та супутньої процедурної антиделіктної юридичної науки «Конституційне судочинство України»*, що у такому разі мають створити на основі об'єднання існуючого конституційного та адміністративного судочинства у Конституційному кодексі України та Кодексі конституційного судочинства України політико-правовий базис державності, а також порядок :

1. Визнання нелегітимними чи легальними дій, рішень та правових актів суб'єктів правотворчої, правозастосовчої чи антиделіктної гілок державної влади, коли такі дії суперечать положенням підзаконного акта або поточному чи Основному закону.

2. Порушення у разі встановлення такого факту нелегітимності відповідного судочинства для притягнення винного суб'єкта владних повноважень до відповідного виду і характеру та належного ступеня суворості карально-виховної юридичної відповідальності [2, с. 42].

3. Також притягнення винного суб'єкта владних повноважень та за наявності підстав й інших соціосуб'єктів до :

3.1. Супутньої конституційної відповідальності [2, с. 43].

3.2. Відновлювальної конституційної відповідальності з :

3.2.1. Відшкодуванням збитків (шкоди : фізичної, майнової та/або первинної та вторинної моральної шкоди; втраченої вигоди).

3.2.2. Іншого відновленням правового статусу всіх потерпілих соціосуб'єктів [2, с. 43].

У сукупності ж вказані інноваційні редакції тринадцяти статей перспективного Конституційного кодексу України. а рівно будь-якої іншої держави світу, поза всяких сумнівів складають надійну доктринальну, проектну законодавчу та іншу прикладну основу для реального докорінного реформування будь-якої іншої держави світу у власне правову державу, у тому числі й докорінного реформування інституту президента держави та органів прокуратури у своєрідну наглядову гіпергілку державної влади зі здійснення нагляду за точним, одноманітним і неухильним дотриманням законів та інших правових актів з боку представників всіх інших гілок державної влади (правотворчої, антиделіктної, правозастосовчої) та всіх інших суб'єктів владних повноважень та всіх інших соціосуб'єктів (фізичних осіб, юридичних осіб, держави у цілому, міждержавних утворень), а як наслідок, й за найбільш ефективним, раціональним та якісним виконанням суб'єктами владних повноважень базисного конституційного обов'язку держави із пізнання, визнання, забезпечення і неухильного дотримання правового статусу всіх співвітчизників, оперативного попередження порушення їх правового статусу і максимально повного його відновлення, попередження правопорушень і неухильного притягнення винних у скоєнні цих правопорушень до відповідного виду, характеру і ступеня тяжкості юридичної відповідальності [2, с. 5].

Література:

1. Кириченко О.А., Тунтула О.С. Інноваційне розуміння забезпечення, дотримання та відновлення за Основним законом правового статусу різних видів соціосуб'єктів. Лекція № 1. Курс лекцій з навчальної дисципліни «Конституційне право зарубіжних країн» : навч. посібник. Київ : Видавець Назаров О. А., 2019. 304 с. (додаток до електронного реферативно-наукового журналу «Судово-психологічна експертиза. Застосування поліграфа і спеціальних знань в юридичній практиці»). URL : https://drive.google.com/file/d/1QaXm6_yBamYIqNUUDj6nKXJ0JD60e1-f/view
2. Кириченко О. А., Ткач Ю.Д., Бондаренко І.В. Інновації юриспруденції в забезпеченні журналістської галузі права та медіабезпеки : монографія. Варшава : RS Global Sp.z O.O.; Київ : Видавець Назаров О. А., 2022. 2-ге вид. 1012 с. (додаток до електронного реферативно-наукового журналу «Судово-психологічна експертиза. Застосування поліграфа і спеціальних знань в юридичній практиці»). URL : <https://expertize-journal.org.ua/profesor-kirichenko-o-a/6733-kirichenko-o-a-tkach-yu-d-bondarenko-i-v-innovatsiji-yurisprudentsiji-v-zabezpechenni-zhurnalistskoji-galuzi-prava-ta-mediabezpeki-monografiya-varshava-rs-global-sp-z-o-o-kijiv-vidavets-nazarov-o-a-2022-2-ge-vid-1008-s>
3. Кириченко О.А. Базові інноваційні досягнення юриспруденції : монографія. Київ : Видавець Назаров О. А., 2024. 2512 с. (додаток до електронного реферативно-наукового журналу «Судово-психологічна експертиза. Застосування поліграфа і спеціальних знань в юридичній практиці»). URL : <https://expertize-journal.org.ua/profesor-kirichenko-o-a>
4. Конституція України : закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141, із змінами, згідно із законом № 27-IX від 3 вересня 2019 р., ВВР, 2019, № 38, ст. 160. [Zakon.rada.gov.ua](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vp) : веб-сайт. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vp>
5. Цивільний кодекс України : закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № № 40-44, ст. 356, із змінами згідно закону № 3320-IX від 10 серпня 2023 р. [Zakon.rada.gov.ua](http://zakon.rada.gov.ua) : веб-сайт. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

ШАПОВАЛОВА Інна

кандидатка юридичних наук, старша
наукова співробітниця, доцентка кафедри
державно-правових дисциплін,
Одеський державний університет
внутрішніх справ (м. Одеса, Україна),

БЕРЕКЕТ Марина

здобувачка вищої освіти за другим
(магістерським) рівнем за спеціальністю
081 Право, Міжнародний класичний
університет імені Пилипа Орлика
(м. Миколаїв, Україна)

РОЗВИТОК КОНСТИТУЦІЙНИХ ОСНОВ П'ЯТИ СТУПЕНІВ НЕПРИПУСТИМОСТІ ПОГІРШЕННЯ ЗМІСТУ ТА/АБО ОБСЯГУ ПРАВОВОГО СТАТУСУ СОЦІОСУБ'ЄКТІВ

Розвиток розробленої О.А. Кириченко та іншими представниками наукової школи юриспруденції професора Аланкіра інноваційної редакції статті XI «П'ять ступенів неприпустимості погіршення змісту та/або обсягу правового статусу соціосуб'єктів» перспективного Конституційного кодексу України, а рівно будь-якої іншої держави світу [1, с. 80-83; 2, с. 189-192; та ін.], з метою удосконалення положень ч. 1, 2 ст. 3, ч. 3 ст. 22, ч. 6 ст. 55 та ч. 1 ст. 58 Конституції України [3], може бути представлено таким чином :

«Неприпустимість при прийнятті нових правових актів або внесення в них змін чи доповнень погіршення змісту та/або обсягу правового статусу соціосуб'єктів будується на визнання в Україні та неухильному дотриманні принципу верховенства права і має наступні ступені захисту :

1. Перший ступінь абсолютної неприпустимості погіршення змісту та/або обсягу тих проявів правового статусу людини, що відносяться до категорії найвищих соціальних цінностей, сутність якого полягає в тому, що ні за яких, навіть інших виняткових, обставин не допускається при прийнятті правових актів або внесенні в них змін чи доповнень, в т. ч. і в Конституційний кодекс України, додаткове погіршення змісту та/або обсягу тих проявів правового статусу людини, що визнані статтею X Конституційного кодексу України в нашій державі найвищими соціальними цінностями із встановленням вичерпного переліку виняткових обставин, за наявності яких тільки і можливо таке погіршення [1, с. 80-81; 2, с. 189].

2. Другий ступінь абсолютної неприпустимості погіршення змісту та/або обсягу правового статусу соціосуб'єктів у порівнянні із відповідними правовідносинами згідно правовому акту вищої юридичної сили, сутність якого полягає в тому, що ні за яких, навіть виняткових, обставин не допускається при прийнятті правових актів або внесення в них змін чи доповнень додаткове погіршення змісту та/або обсягу правового статусу людини у порівнянні із відповідними правовідносинами згідно правовому акту вищої юридичної сили, тобто певних їх положень та/або змін та/чи доповнень до них :

– будь-якого закону у порівнянні із відповідними положеннями Конституційного кодексу України; [2, с. 190]

– будь-якого підзаконного правового акту у порівнянні із відповідними положеннями певного закону та/або Конституційного кодексу України;

– підзаконного правового акта певного суб'єкта владних повноважень у порівнянні із відповідними положеннями підзаконного правового акта суб'єкта владних повноважень вищого рівня та/або певного закону та/чи Конституційного кодексу України;

– будь-яких поточних рішень певного суб'єкта владних повноважень у порівнянні із відповідними положеннями підзаконного правового акта, прийнятого цим же суб'єктом владних повноважень, та/або підзаконного правового акта суб'єкта владних повноважень вищого рівня та/чи певного закону та/або Конституційного кодексу України.

Згода на обов'язковість для України певних положень міжнародного правового акта, що суперечать відповідним положенням Конституційного кодексу України, здійснюється парламентом тільки одночасно із процедурою внесення таких змін та/або доповнень до Конституційного кодексу України, що вже у повній мірі узгоджуються із положеннями міжнародного правового акта і разом з цим не звужують у порівнянні із попередньою редакцією Конституційного кодексу України зміст та/або обсяг правового статусу відповідних соціосуб'єктів.

Невиконання чи неналежне виконання або виконання не в повному обсязі вказаних вимог не поширює на українських соціосуб'єктів дію ратифікованих парламентом відповідних положень Міжнародного правового акта [1, с. 812, с. 190].

3. Третій ступінь відносної неприпустимості при звичайних обставинах погіршення змісту та/або обсягу правового статусу соціосуб'єктів, сутність реалізації якого полягає в тому, що при відсутності належним чином обґрунтованих виняткових обставин не допускається при прийнятті правових актів або внесення в них змін та/чи доповнень погіршення змісту та/або обсягу правового статусу фізичних та/чи юридичних осіб, держави та/або міждержавних утворень [1, с. 82; 2, с. 190-191].

4. Четвертий ступінь допустимості лише виняткового і тільки тимчасового погіршення змісту та/або обсягу тих проявів правового статусу соціосуб'єктів, що не відносяться до категорії найвищих соціальних цінностей, сутність якого полягає в тому, що в разі обґрунтування парламентом наявності належних виняткових обставин допускається при прийнятті правових актів або внесення в них змін або доповнень, в т. ч. в Конституційний кодекс України, погіршення змісту та/або обсягу правового статусу фізичних та/чи юридичних осіб та/або держави та/чи міждержавного утворення із обов'язковим зазначенням на тимчасовість такого погіршення і на його обов'язкове послаблення або взагалі припинення дії в міру відповідного послаблення або припинення дії вказаних виняткових обставин [2, с. 191].

У разі своєчасного невнесення змін до правового акту або в раніше внесених до нього змін та/або доповнень, в т. ч. в Конституційний кодекс України, що відповідним чином послаблюють або припиняють дію такого погіршення, всі соціосуб'єкти повинні застосовувати первинну редакцію правового регулювання відповідних правовідносин, а будь-який суддя Верховного суду України зобов'язаний невідкладно за своєю ініціативою та/або інших соціосуб'єктів обґрунтувати фактичну відсутність послаблення чи припинення дії відповідних виняткових обставин або скасувати відповідне положення правового акту або змін та/чи доповнень до нього, в т. ч. в Конституційний кодекс України, що лише виключно і тільки тимчасово погіршувало за наявності певних виняткових обставин зміст та/або обсяг правового статусу тих чи інших соціосуб'єктів [1, с. 82; 2, с. 191].

5. П'ятий ступінь абсолютної неприпустимості зворотної дії погіршення змісту та/або обсягу правового статусу соціосуб'єктів, сутність реалізації якого полягає в тому, що навіть в разі обґрунтування наявності належних виняткових обставин і необхідності внаслідок цього тимчасового погіршення змісту та/або обсягу правового статусу фізичних та/чи юридичних осіб та/або держави та/чи міждержавного утворення при прийнятті правових актів або внесенні до них змін та/чи доповнень, в т. ч. в Конституційний кодекс України, забороняється, т. ч. і за наявності цих чи будь-яких інших виняткових обставин, зворотна дія таких погіршувачих зміст та/або обсяг правового статусу певних соціосуб'єктів правових актів або внесених в них змін та/чи доповнень, в т. ч. і в Конституційний кодекс України, тобто поширення їх дії на відповідні вже розпочаті і триваючі між цими соціосуб'єктами правовідносини [1, с. 82-83; 2, с. 191-192].

Таке незаконне поширення дії цих норм правових актів не тягне за собою жодних юридичних наслідків і повинні бути застосовані норми правового акту або змін чи доповнень до нього, в т. ч. в Конституційний кодекс України, що існували на момент початку відповідних правовідносин, а прокуратура за власною ініціативою або інших осіб повинна порушити відносно осіб, винних у такому незаконному поширенні, судочинство з притягнення їх до відповідного виду, характеру і ступеня тяжкості юридичної відповідальності» [1, с. 83; 2, с. 192].

Література:

1. Кириченко О. А., Тунтула О. С., Ткач Ю. Д. Інновації юриспруденції в забезпеченні журналістської галузі права та медіабезпеки : монографія. Варшава : RS Global Sp.z O.O., 2021. 98 с. URL : <https://monographs.rsglobal.pl/index.php/rsgl/catalog/book/40>
2. Кириченко О.А. Базові інноваційні досягнення юриспруденції : монографія. Київ : Видавець Назаров О. А., 2024. 2512 с. (додаток до електронного реферативно-наукового журналу «Судово-психологічна експертиза. Застосування поліграфа і спеціальних знань в юридичній практиці»). URL : <https://expertize-journal.org.ua/profesor-kirichenko-o-a>
3. Конституція України : закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141, із змінами, згідно із законом № 27-IX від 3 вересня 2019 р., ВВР, 2019, № 38, ст. 160. [Zakon.rada.gov.ua](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr) : веб-сайт. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr>

СЕКЦІЯ 8
ФІЛОСОФІЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

PRESENTATION OF THE EDUCATIONAL PROGRAM /
ПРЕЗЕНТАЦІЯ ОСВІТНЬОЇ ПРОГРАМИ
«INTELLIGENCE-LOVE-REVOLUTION»;
«FOREIGN OBJEKT»,
SAN FRANCISCO, USA

MAJIDI Sepideh,
Foreign Objekt

INTELLIGENCE-LOVE-REVOLUTION

A residency in parallel with [Deep Objekt](#)

Intelligence-Love-Revolution is an upcoming educational program in Foreign Objekt. At this stage, we are happy to be presenting here at the “European Future: Philosophical and Educational Studies,” conference, at the Kherson National Technical University in Ukraine.

To conduct the group based on the Methodological Collectivities (Transformative Formations Framework), each presenter will discuss a creative/critical/experimental analysis of a case study through the lens of the triadic problem called **Intelligence-Love-Revolution**.

How to apply:

- Provide a proposal, start with introducing a case study as it relates to Intelligence-Love-Revolution according to a context in which you are familiar. Write 600-1,000 words. In addition, please come up with a unique title for your project.
- Notes or a sketch of a theoretical framework, for your proposal or the case study, or any approach, another 400-1,000 words, including references and connections to different resources.
- Resource archive of text and materials (Miro or Google Drive folder).

Intelligence-Love-Revolution draws on extensive research in Collectivity and Ethics, Methodological Collectives & Transformative Formations. This framework serves as the foundation of our educational program, emphasizing the dynamic between theoretical inquiry and practical application.

The initial idea is based on the collective methodologies of local political /social formations that allow transformations or alterations at the level of global structures. There are two main questions: What are the transformative powers of local formations? Moreover, what are Transformative Formations?

The transformative power of local formations, in tandem with global transformations, requires a construct of methodological collectivism, as opposed to methodological individualism, which presupposes a local modality of dialectics in which each local transformation accompanies the other but with no opportunity for integration or synthesis. In a sense, today's models lack the integration between methodological collectivism, hegemony-building, and personal liberty.

Global structures are not capitalistic by nature. Rather, we are dealing with processes of totalization in progress which, if taken as complete or achieved, become metaphysical ideas. In the local/global dialectic, from the magnitudes of monstrous global constructs, comes the rigid correlation between the functions of capitalism and its structural bases (mediation of the States). On another level, however, the correlation that determines the founding gesture for interrogation of the general or universal structure, pertains to the conditions of possibility otherwise manifested as transcendental limits for historical realizations, with concrete realization of collectivities.

In general, if we can fix such a problem and resolution, then we should not take the divide or discontinuity between the levels and scales needed to construct or constitute philosophical systems for granted. And in the same vein, in biological, computational, and evolutionary theories as well. Indeed, there are continuities and discontinuities between the levels of phenomena under study, whether such levels are considered at explanatory, descriptive or normative levels.

The condition of possibility serves as a limit, in both Kantian and Aristotelian senses, delineating the boundaries between physics and mathematics, or between mathematics and logic. This philosophical boundary enables a critical distinction: the abstract, inherently lacking true mobility, versus the determined – also known as the concrete. Importantly, in philosophical terms, ‘determined’ refers to ‘determinacy,’ indicating defined characteristics or conditions, rather than being causally determined in a traditional sense. Unlike the abstract, this local exhibits mobility because it exists in a state of suspension or sublation. This dynamic state allows it to integrate and express the complexities of reality, that which has come together and integrated as an outgrowth of reality—whose mobility belongs to thought and nature and reality.

Thus, the determinate is continually evolving, reflecting a fluid yet structured reality where mobility and stability coexist.

Revolution is the question of this mobility. The movements of locals, collective waves, pushing out of joint, rupture the limits and horizons of historical time, the rigid mediations of the states, that is to say, entrenched conditions of possibility seeming immutable, from Leviathans to states of transcendental conditions of being human.

We can call strivings at such ruptures, testing the limits of transcendental conditions, as hypotheses of history, and renegotiations of such conditions and limits as revolutions, all understood as adequate computations, or computational constraints, both enabling and disabling, without which the possibilities of new conditions for other paradigms of intelligence and love remain distant human dreams. Such computations are fundamentally understood as collective movements and history, and conversely such movements are ultimately paradigms of computations, which are yet to be recognized and theorized about.

Intelligence-Love-Revolution, as an educational program, is a collective task of ongoing research, facilitated through an interactive network of philosophers, artists, scientists, and activists. This initiative thrives on propositions and explanations that stem from deep engagements with our practical case studies and theoretical frameworks, actively renegotiating and re-axiomatizing our understanding of the world. Participants in this dynamic platform contribute to, and expand upon, conceptual groundwork, continuously modifying and amplifying existing philosophical and theoretical models and their interrelations. This process not only looks at the trajectories and ramifications of these models but also ensures that philosophy – as a discipline dedicated to love and intelligence – evolves. Through this collaborative and transformative endeavor, we extend an invitation to engage in a shared repository. This communal pool, or open-source toolkit, is designed to navigate and respond to the increasingly complex behaviors and attitudes among interacting agents, challenging entrenched systems and stimulating transformative changes, reflecting the dynamic interplay between philosophical thought and the world.

Case Studies:

Miro Archive and Diagrams

Case Study: Of the Ground of the Division of all Objects into Phenomena and Noumena

In this particular moment, the observer is traversing the region of pure understanding, the land of truth (an attractive word), an island surrounded by a wide and stormy ocean, with unchangeable limits, where everything is proper—proper measure is in proper relation to its proper components to make this recipe of the Localized Observer. Kant is either thinking about leaving the island or not. He is taking a look at what’s surrounding him, and from there he brings us back to take a look at this particular island, which is located within a center in the stormy ocean. Can we assume an ever shifting position throughout the universe? In regard to any type of movement, he is holding back. Should we travel? Should we ever move? Are the possible worlds of the same island?

Case Study: Symposium

Descend into the underworld with a dying Socrates to meet Diotima, Outside View.

Socrates: The philosopher, a seeker of death, dwells within the flocks of the gods. To flee from the gods or to align oneself with someone, love – these paths may both lead to death. Yet, if I doubted my companionship with the best, I would scarcely entertain the offer of death.

I will utter but three cups of poison, for the poison of words linger long in a warm body. When shall I, then, welcome death with open arms? Those true to the philosophical path harbor the desire for death, as they do not shy away from its approach. Philosophers, indeed, are meant to die. What form of death truly constitutes the death of something? Is it merely the soul's departure from the body, or is there more to this separation? The philosopher liberates the soul (Slave) from its chains – between him and death lies no distance, and there is no distance between her and love. Away from the body in search of truth, the soul is forever released from the corporeal tether. The alien us, the true essence of who I am, always seeks liberation.

Should one fear this journey if it leads to a domain where she who has departed from our current topos awaits me in a wondrous assembly – to free us from God's tribulations?

Indeed, if these are the possibilities that death holds, according to the legomena of old, then perhaps the philosopher does not merely seek death, but rather, an entry into a more profound dialogue – a communion with the death itself, where the soul might revel in the unending joy of philosophical corruption of the mortal and immortal coil. This, indeed, could be the greatest gain, the true Agathon, embracing the end of life as we ever know.

ILR Case Studies and Presentations:

Sepideh Majidi – *Intelligence-Love-Revolution*

Thomas Mical – *Mad Love Spiralling Schizo-Revolutions from the Erosphere*

Erfan Ghiasi – *A Deep, Big, and Weird Research on The Historical Objects of the Future Civilizations*

Devin Bae – *The Contingent Space of Revolution*

Byrke Lou – *Crying AI: On the Role of Emotion in Human-AI Exchanges*

Jayson Gylen & Parham Ghalamdar – *Landscapes of Desire: Myth, Media, and Movement in Cultural Transformation*

Maure Coise – *Belief in Diagramming*

Antoine Lortie – *Systema Obscura, Projecting into the Mind of the State*

Filipe Felizardo – *The Unexcluded Middle – Socratic Death and Paideia*

Initial Research Group:

Sepideh Majidi – Maure Coise – Thomas Mical – Erfan Ghiasi – Devin Bae – Byrke Lou – Antoine Lortie – Filipe Felizardo – Joanna Łałowska – Edward McColgen – Gaston Welisch – Simin Azarpour – Quassine – Parham Ghalamdar – Jayson Gylen – Malvika Jha – Fırat Yusuf Yılmaz – Laaraa (Lara Geary) – Rahul Juneja – Brian Kobylarz – Celeste Viv Ly – Deleuze Recombination – Henrietta Scholtz – Jisoo Jit Seo – Soroush Seyyedi – Gill Gatfield – Josephine Kalieda

MICAL Thomas,
Foreign Objekt

[PH2] MAD-LOVE SPIRALLING SCHIZO-REVOLUTIONS FRO THE EROSPHERE

This presentation first reconfigures the expected standards of the case study by posting the condition of “the emergence of the two” as primary event for intelligence-love-revolution. With a case study of the two, we seek to identify a hybridized form of covert situational intelligence foreshadowing processes of love. We choose bifurcation to follow the surrealist para-logic of detecting unconscious hidden connection.

The first case study is the older science-fiction film “Eternal Sunshine of the Spotless Mind” (2004, writer: Kaufman, director: Gondry) – exemplary of certain posthumanism that operates inside the diegetic space of the film (and the spectral space outside the film peripheries). Posthuman technicity and posthuman time also occupy a superposition outside the film.

Posthuman media technologies tension and then circuit forces in a slipping series of micro-erasures, micro-reversals, and micro-inversions. These operations seem to circulate under the narrative as an algebra of erotic ontology, repeatedly importing us to “solve for X”.

The base mechanosphere of technicity and equipment gives rise to a superstructure of the flux mechanics of thought, the noosphere. Between the two, cinematic consciousness. Here automation is the regulator and compressor of the psyche; automatism is the explosive wonderland emanating from the subconscious. Here too is potential love, potential intelligence, potential revolution.

The second case study is the prior recurring summer public festival in Berlin called “The Love Parade” (1989-2003). Here the surging power of high-energy music fusing with the surging power of the crowds (and the erotic ontology of the festival as shifting field condition of potentiality) draw the psyche into sub-sentient grooves of all forms of rhythmic spatial distortions, combining techno with ecstasy with eros in the swarming collective hivemind. In this sonic landscape the divided mind of the one is downshifted into the primitive realm through the curious libidinal economy of movement in the Love Parade.

Again, the base mechanosphere of technicity and equipment gives rise to a superstructure of the flux mechanics, now legible as a precipitation of an erosphere enmeshed within the noosphere. Here repetition and automation is the downshifter of the psyche; while automatism remains the explosive wonderland but here liberated through sensory overload traversing the subconscious. Automatism after the Love Parade is excitable, ecstatic.

Ultimately this bifurcated case study will activate a hidden datum interlacing noospherical intelligence (called the erosphere) with surrealist “mad love” obsessive with schizo- revolutions in the mind and body. This datum is the secret reservoir we historicize as descendent from surrealist thought and practice – the fusion of life and dream, the exposure of true processes of thought, pure psychic Automatism (now activated in the age of cognitive capitalism in a war against automation, mass customization, platform capitalism, capitalist realism). Automatism is the link between intelligence + love + revolution.

The project of art in the age of posthumanism is the process of Delaminating Realities. Unlike the medieval music of the spheres, we note the contemporary entanglement of multiple spheres in a vast active living intelligence system (V-A-L-I-S, after PKD) that is a gyroscopic planetary ouroboros whose layers include the Mechanosphere, the Biosphere, the Noosphere, and our own speculative Erosphere.

The potential of intelligence + love + revolution hovers in the intervals, gaps, and breaks of the everyday – as barely perceptible openings of surrealist eros and the flickering unconscious, reduplicated in the cinematic intelligence under the cypher of diffusion. And streaming realities. To breach these openings, we need specialist equipment. The performance requirements demand conjoining modified desiring-machines in tandem with forms of mad love

– these machines being obscure, irrational, cognitive, or esoteric “mad machines.” This includes a growing list of transducers, amplifiers, portable terraforming herbaria, divergence-engines, concept-totems, infinity-machines, air looms, dire-funnels, jugaad time machines, sorcerer diagrams, floating mountains ,, The proposed revival of the Surrealist war against the banality of the everyday is the radical tactical ambition of forms of mad love with mad machines deployed to accomplish liberation of the potentiality of new forms of INTELLIGENCE + LOVE + REVOLUTION.

GHIASI Erfan,
Foreign Objekt

A DEEP, BIG, AND WEIRD RESEARCH ON THE HISTORICAL OBJECTS OF THE FUTURE CIVILIZATIONS

My presentation will delve into the installation project I undertook during the summer of 2023 at O gallery in Tehran, titled "A Deep, Big, and Weird Exploration of the Historical Artifacts of Future Civilizations." This project draws inspiration from various sources, ranging from the ideas and concepts of CCRU's Hyperstition with its emphasis on technology, to Reza Negarestani's "Cyclonopedia", a groundbreaking work in theory-fiction, and Jason Babak Mohaghegh's "Night: A Philosophy of the Last World."

The project constructs a hyperstition narrative revolving around a fictional character, Dr. Faramarz Keyhani, whose name translates to "Dr. Beyond the Boundaries of Cosmos" in Farsi. According to this hyperstition, in the final months of 2022, Dr. Keyhani receives a call from a colleague in Susa, alerting him to the discovery of an unknown gate in the Bahpal hills.

Accompanied by Dr. Hamedanian, a scientist, and Hedayat Faraz, one of Keyhani's Ph.D. students, they journey to Susa to investigate this mysterious teleportal gate. Upon arrival, they encounter a luminous gate at night, prompting their exploration.

Despite efforts to locate its source, only the light itself remains visible to Hamedanian. Keyhani collects a sample of the gate for detailed analysis using Carbon-14 dating. Meanwhile, Faraz, known for his adventurous spirit, seeks information from the locals and encounters an enigmatic old woman named Bibi Rabe'e, who resides in an abandoned house with her sheep. She reveals that similar gates appeared nearly a century ago in Tehran, a phenomenon documented in the Sur-e Esrafil weekly journal.

Additionally, she references a mystical book titled "Bab al-Abyab (باب الابواب)" authored by Aimen al-Tustari (ایمن تستری), brother of Sahl al-Tustari (سهل تستری), which prophesies the appearance of such gates in the future, signaling the end of time. Despite Faraz's efforts to share this revelation with Keyhani, the latter remains skeptical. However, Hamedanian returns weeks later with astonishing results from the dating process, indicating that Susa's gate originated fifty thousand years in the future. Concurrently, Keyhani receives reports of a similar teleportal gate appearing in Neyshabur, relayed by a colleague in Khorasan.

My presentation includes two sections titled: 1. Artificial Intelligence, 2. Radical Revolution. For each section I explore one aspect of the project. First section explores the reason I used AI technology, as a medium for speculation, to generate images of a fictional story, and the second section is devoted to create connections between the concepts such as Hyperstition, teleportal gates, and Woman, Life, Freedom revolution. Developing the concept of revolution, I make reference to William Burroughs' term One God Universe (OGU) vs Magical Universe (MU) and explore the qualifications and contrasts of these two realms as stated in the Lemurian Time War text in "CCRU: Writing 1997-2003" book.

The Cybernetic Culture Research Unit (CCRU), a collective of thinkers and scholars affiliated with the University of Warwick during the 1990s, delved into a wide array of subjects concerning technology, artificial intelligence (AI), and culture. Through my exploration of CCRU

and their writings, I observed a strong emphasis on technology. AI served as a crucial medium for speculative inquiry within their projects. For instance, Midjourney, an application, extensively employs AI by utilizing an extensive database of images captured and generated across various periods. AI-generated images aren't conjured out of nothing; rather, each pixel is derived from comparable images sharing similar characteristics within the database. The project also intersects with the concept of Accelerationism, which examines how technology and AI might expedite social and cultural shifts, potentially instigating profound societal transformations. By employing AI and envisioning alternative futures, the project fosters an accelerationist speculation towards an unfamiliar reality amidst the uncertainties engulfing Iran's socio-cultural landscape. Furthermore, the term "cybernetics" finds its roots in the Greek word "kubernētēs," meaning "steersman" or "governor." Essentially, cybernetics encapsulates the notion of systems capable of self-regulation, adaptation, and communication to attain specific objectives or maintain equilibrium, drawing parallels with a steersman guiding a ship.

That being said, the project also navigates new possibilities and potentialities for the future Iran by using a teleportal gate as a metaphor for change and revolution for they both are inviting their audience to different relations in a different time and space.

Hyperstition is a concept developed by the Cybernetic Culture Research Unit (CCRU) that blends elements of philosophy, science fiction, and cultural theory. It refers to the idea that certain narratives, myths, or speculative fictions can have a tangible effect on the present and future, influencing the trajectory of reality itself. The term "hyperstition" is a portmanteau of "hyper" (meaning beyond or above) and "superstition." It suggests a form of superstition that not only reflects beliefs about the world but actively shapes and produces the world through its effects on collective consciousness and behavior.

According to the CCRU, hyperstitions are self-fulfilling prophecies or narratives that gain power and efficacy through their propagation. They operate as "engines of cultural transformation" that catalyze changes in thought, perception, and social organization.

Hyperstitions blur the boundaries between fiction and reality, as they are capable of influencing events and outcomes in ways that defy conventional causality.

In William S. Burroughs' conceptual framework of the Lemurian Time War, "OGU" and "MU" take on specific meanings related to the conflict between different temporalities, ideologies, and realities. These concepts are part of Burroughs' broader exploration of language, consciousness, and the nature of reality, as well as his interest in speculative fiction and mythology.

OGU (One God Universe) represents a monotheistic, authoritarian worldview characterized by a singular, all-encompassing deity or principle. This universe is often associated with centralized control, hierarchical structures, and rigid belief systems. The OGU represents a form of cultural hegemony that seeks to impose its singular vision of reality on all existence. It embodies the forces of order, control, and repression within the Time War narrative.

On the other hand, MU (Magical Universe) represents a more open, decentralized, and dynamic conception of reality. MU embodies a state of transcendence beyond dualistic thinking and conventional categories. In the context of the Lemurian Time War, MU represents a countercultural force that resists the imposition of OGU's authoritarian control and seeks to transcend the limitations of linear time and material existence.

In Burroughs' conceptualization, the conflict between OGU and MU reflects broader tensions within human consciousness and society, as well as the struggle for liberation from oppressive systems of power and control. The Lemurian Time War serves as a metaphorical battleground where these opposing forces clash, with the outcome shaping the future trajectory of reality itself.

In this scenario, Hyperstition act as catalysts, engendering future (and faster) change and subversion. It refers to exponentially accelerating social transformations that makes History possible. It is like a weaponized fiction It is the creation of a new reality. It becomes a virus-like entity generated from Magical Universe which bleeds into reality and infects One God Universe.

By including Dr. Keyhani – a cyborg-like figure that is an amalgamate of technology and human parts – and historical figures like Al-Muqanna, a strange figure in the history of Iran that led a rebellion against the Abbasid Caliphate and claimed to be a prophet, the project works as a hyperstition from a Magic Universe that wants to make itself real and encourages the audience to speculate a different future than the one the current regime is aiming for.

The theoretical framework for the case study integrates diverse sources ranging from literature to philosophy, incorporating Abbas Nalbandian's play "A deep, big and new research about fossils of 25th genealogy period, or 20th, or any other period, there is no

difference" (1966), Reza Negarestani's "Cyclonopedia: Complicity With Anonymous Materials," Jason Babak Mohaghegh's "Night: A Philosophy of The Last World," CCRU Writings

1997-2003, and the cosmic horror concept popularized by H.P Lovecraft's novels. These sources intersect to provide a multifaceted lens through which to explore themes of ambiguity, knowledge construction, and the dynamics of light and darkness in the project.

Nalbandian's play serves as a foundational text, inspiring the title of the project and setting the tone with its exploration of deep time and the blurring of historical periods. The misty atmosphere evoked in Nalbandian's work becomes a recurring motif, infusing the project with a sense of ambiguity and temporal dislocation. Building upon this foundation, Negarestani's "Cyclonopedia" introduces the concept of theory-fiction, emphasizing the productive potential of blending speculative narratives with theoretical inquiry. By engaging with fiction as a tool for understanding the world, the project transcends traditional disciplinary boundaries and embraces a multiplicity of perspectives. Through this lens, the project investigates how narratives shape our understanding of reality and how we might leverage fictional constructs to generate new insights into complex phenomena. Mohaghegh's exploration of Night offers a philosophical framework for examining the project's thematic contrasts. Drawing on philosophical traditions, Mohaghegh elucidates the symbolic significance of darkness as a space of transformation and revelation, and revolution. In contrast, Light represents certainty and enlightenment. By interrogating these dualities, the project navigates the liminal spaces between knowledge and uncertainty, illumination and obscurity.

The writings of the Cybernetic Culture Research Unit (CCRU) provide theoretical grounding for the project's engagement with speculative thought and radical epistemologies. Drawing on cybernetic theory, and science fiction, the CCRU writings offer a provocative challenge to conventional modes of academic inquiry. Through their emphasis on hyperstitional narratives, and the dissolution of boundaries between human and non-human agencies, the CCRU writings inspire the project to embrace complexity and embrace the unknown.

Finally, the concept of cosmic horror, as articulated in Lovecraft's novels, serves as a thematic thread weaving through the project's exploration of the unknown. By confronting the cosmic insignificance of human existence and the incomprehensibility of the universe, Lovecraftian horror invites us to confront our own limitations and expand our conception of reality. In dialogue with Nalbandian's temporal vastness, Negarestani's speculative fictions, Mohaghegh's existential inquiries, and the speculative provocations of the CCRU, cosmic horror emerges as a potent metaphor for the awe-inspiring complexity of the outside world and the limitations of human knowledge.

THE CONTINGENT SPACE OF REVOLUTION

The Dune series written by Frank Herbert is an excellent illustration of what can be explicated as a sort of Borromean trio between intelligence, love, and revolution, involving their dialectical counterparts (stupidity/idiocy, fear/hatred, and stagnation). From now on when I speak of intelligence, love, and revolution, their corresponding dialectical counterparts should be assumed. Implicit within this trio is the contingency between intelligence, love, and revolution as illustrated in the series. In the first two books, Paul "Muad'Dib" Atreides shows himself to be the embodiment of all three themes, intelligent to the highest degree with the ability of prescience, inspiring love through leadership and as a contingent point for the jihad, and of course, acting as the catalyst for a truly revolutionary jihad. Implicit within these dynamics is the contingency of intelligence for love, and love for revolution, or stupidity for love, and hatred for revolution. The intercontextual nature of the trio means that each is modular, intelligence can inspire hatred and lead to a revolution, or stupidity can inspire love and lead to stagnation. Indeed, we see this in the case of the first novel of Dune, where the stupidity of the Corrino Empire inspired love and led to stagnation. House Corrino was the most powerful ruling house in the Imperium, and they utilized a combination of sneaky tactics, legitimate power plays, and loyalty to rule over the other Great Houses. This eventually led to a period of stagnation eventually catalyzed by the stupidity of Shaddam Corrino IV, who tried to maintain power and discredit the rise of House Atreides by pitting them against House Harkonnen in an illegal invasion of the planet Arrakis. Of course, every possible combination between intelligence/stupidity, love/hatred, and revolution/stagnation does not play out across the series, yet a striking number of combinations do, and they can teach us about the contingency of each. Additionally, one should note the varying magnitudes/scales within each element of the trio. A revolution may not always transpire in the most literal sense, perhaps there is a revolution in thought, and even then, there are still different magnitudes along which such a revolution can occur (ie. only impacting/involving a small number of entities, or involving a much larger system). To begin the case study, we should examine the start of the Dune series in the first novel, which takes place during the transition of ownership over the planet Arrakis between House Atreides and House Harkonnen. At this point in the series, Arrakis is one of the most important planets since it is responsible for the production of melange (spice) upon which the guild navigators rely on for space travel, and other factions rely on for all sorts of uses (ie. the Bene Gesserit for the Spice Agony ritual). Though there are various overlapping themes and powers, the main catalyst in the first novel is the intelligence of House Atreides (both Leto and Paul), the loyalty and love they inspire, and the subsequent revolutions they recursively create. These revolutions are stratified and occur across multiple levels/different points in time (ie. the ecological revolution on Arrakis), hence the emphasis on recursivity which also happens to be an important theme throughout Dune. Herbert employs a recursive narrative structure and makes use of recursive character traits, plot devices, and even dialogues. To examine the points of contingency within the main plot line (involving Paul Atreides), one must start with the contingency of Paul's prescience (which is the only catalyst for his survival/rest of the plot). Paul was born out of the Bene Gesserit breeding program, which was supposed to produce the prescient "all-seeing" and "all-knowing" Kwisatz Haderach by a union of the daughter of Duke Leto Atreides and a Harkonnen male. Instead, Lady Jessica produced a son with Duke Leto Atreides out of love, hence Paul was born with prescience. Paul's birth can also be seen as a revolution against the Bene Gesserit, since his birth would result in the eventual decline of the Bene Gesserit and side-lining of their schemes. Even in this small example, we can already see the contingency of intelligence, love, and revolution.

Lady Jessica could not have developed as a Reverend Mother of the Bene Gesserit without intelligence, nor could she have selectively chosen to birth a male child unless she had developed

the necessary intelligence and control over her body. We can define intelligence in a computational manner, keeping with current understandings of intelligence, hence functional control over one's body may also be seen as a form of intelligence (within the realm of embodiment, as a specific form of embodied intelligence). Additionally, Lady Jessica would not have been motivated to produce a male child (disobeying the will of her superiors) unless she was truly in love with the duke. Thus, the observed pattern is intelligence, love, and then revolution, where each is a prerequisite to produce the following. This seemingly linear relationship need not overlook the complex dynamics inherent to such a progression, nor the wide variety of contexts and end-states which may result from such an equation. Indeed, it has been found that directional cyclical graph neural networks can produce a wide range of chaotic behavior (including unstable fixed points, quasi-periodic attractors, and limit cycles), hence the initial state and relative simplicity of rules governing the system may still allow for complex behavior. We can find the same linear relationship at work throughout other instances in the series, for example, in Liet Kynes' ecological terraforming project on Arrakis, which requires a certain format of intelligence to be able to correctly map and see the possible dependencies/ impacts of such a project. Additionally, Kynes inherited the project from his father and his time with the Fremen no doubt further enhanced the passion and love he felt in trying to create a more hospitable world for the planet's inhabitants. Finally, the result of Kynes' intelligence and love is the revolution, which transformed the once barren, harsh, desert world of Arrakis into a lush, verdant, hospitable planet later in the books, which God-Emperor Leto II eventually named as his capital. In relation to Leto II we can also see an (perhaps the most important) example of the intelligence, love, revolution framework when Leto II decides to liberate humanity from his golden path (and the curse of prescience), producing a revolution. In such an example, the revolution (freedom from prescience) only arose out of the necessary intelligence (to be able to see possible escape routes out of prescience), and Leto II's love for the human (acting as a sort of driver to initiate/continue the project). Throughout all of these examples, the final state (brought about by the revolution) can never be realized without the existence of intelligence and love, hence we can argue that both intelligence and love (or their dialectical counterparts: stupidity and hatred) are necessary components for a revolution to succeed. From a computational perspective, we can view the first two elements as parameters in the context of a revolution, hence there is a certain range in which intelligence and love (plus their dialectical counterparts) can function effectively within a given context, and outside of this parameterized window, they may have the opposite effect (perpetuating stagnation).

To view intelligence, love, and revolution (in addition to their dialectical counterparts) as contingent processes requires a deep understanding of historical revolutions, if we assume that revolution is the attractor within this system. Importantly, outside the context of Dune, it is possible for intelligence, love, and revolution to take an inverse relationship, where a revolution results in love, which then fertilizes the ground for intelligence, however for the purposes of this case study, I will focus on the former. Within history, evolutionary biology, and ecology, the term "contingency" refers to the realization that "outcomes are contingent on specific events." Bendor and Shapiro (2018) note how contingency plays an integral role in the history of world politics, since there exists a "combination of positive feedback [loops]" where "power often begets power." This feedback loop is characterized (in some regards) by the feedback of intelligence, love, and revolution, where the negative of intelligence (stupidity or idiocy) reinforces conditions of uncertainty which make it difficult for love or revolution to occur. Indeed, as Bendor and Shapiro note (in the context of military contingency within history), "bounded rationality can exacerbate the endogenous uncertainty that even fully rational military planners would face" (Bendor & Shapiro 2018). Uncertainty and chance are also underlying dynamics within systems, yet they do not act directionally (by their stochastic nature) on intelligence, love, and revolution in the same way that contingency does. Additionally, neither structures intelligence, love, and revolution in the same directional way as contingency. Bendor and Shapiro highlight how "historical contingency and path dependency are not incompatible," where path dependency is stochastic, ie. a "chance event caused

a different path to be taken" (Bendor & Shapiro 2018). Indeed, as Blount et al. (2018) observe in the context of biological evolution, "contingency as a property of path-dependent systems is important because evolution inevitably has characteristics of path dependency." It makes sense for certain path dependencies to be part of the space of contingency, though the final result (or end-state) of the system will always be a result of this contingency because it produces "meaningful" path-dependencies. This is in contrast to the purely stochastic thinking of path dependencies which are simply viewed as "governed by probabilistic causal dependence" (Blount et al. 2018). In this regard, the relationship between intelligence, love, and revolution is first and foremost one of contingency, even though there maybe stochastic events which influence all three.

LOU Byrke,
Foreign Objekt

CRYING AI: ON THE ROLE OF EMOTION IN HUMAN-AI EXCHANGES

In the following case study, I will look at the science fiction novel "Do Androids Dream of Electric Sheep?" by Philip K. Dick from 1968. I will focus on the role of emotion in the differentiation of human and artificial humans. The novel will be an anchor for discussing current notions around the human-likeness and consciousness of artificial intelligence (AI).

The novel "Do Androids Dream of Electric Sheep?" is set in a post-apocalyptic, future world. As the earth was exposed to heavy automatic radiation, humans were encouraged to move to off-world colonies. They are given human-like beings as slaves as a form of compensation. These androids are so similar to humans that empathy tests are conducted to differentiate them from humans.

Current discussions in pop culture, the arts, and a large number of media outlets treat AI as a human-like being becoming more and more indistinguishable from humans almost by the minute. The current state of AI is often portrayed as if we had produced general artificial intelligence or even super AI, when actually we have only produced forms of weak artificial intelligence so far. As a result, questions about AI consciousness and AI emotion are discussed. These discussions often revolve around hypotheses that AI could have similar ways of feeling and consciousness as humans. If yes, an AI would be considered "real AI," "alive," and "human-like," no longer "just" a machine.

We do not have a clear, unified definition for consciousness or feelings in the sciences. Therefore, the discussion of artificial feelings or consciousness is very theoretical. For humans, sensing is a complex combination of bodily sensors, processing information, and body feedback. We cannot know how another human being feels, much less anticipate how a machine could feel.

It is important to say that, currently, artificial intelligence is a broad field of research encompassing many disciplines that try to model and reproduce human behavior. Research is contributed from various fields related to different forms of human behavior: natural language processing, statistical learning, speech recognition, symbolic learning, pattern recognition, robotics, machine learning, and many more.

Why are we so curious about artificial intelligence? Why do we feel so enthusiastic about artificial intelligence? Why do so many of us feel AI has a consciousness or emotions even though the bits of our artificial intelligence are stuck in our gadgets and do not even have a physical body yet – in contrast to the novel "Do Androids Dream of Electric Sheep?"

Maybe the reason lies in our intimate relationship with the technology, which holds current-day "AI." In "Do Androids Dream of Electric Sheep?" the main protagonist is in continued exchange with a woman. He is often unsure if she is a human or an android and what the implications would be if she were an android. But through shared time and interaction, he falls in love with her. We take our phones and technology wherever we go. It helps us in countless ways to organize our lives, connect with others, work our jobs, guide us as we walk the city or search the

internet, and AI is an increasing element in all these processes. For several years now, statistics show that we spend significantly more time looking at our phones than looking at our partners.

GHALAMDAR Parham & GYLEN Jayson,
Foreign Objekt

LANDSCAPES OF DESIRE: MYTH, MEDIA, AND MOVEMENT IN CULTURAL TRANSFORMATION

To desire is to live. Desire serves as a connecting thread between the ancient myth of Narcissus and the contemporary struggle for women's liberation in Iran, as explored through "Women Reflected in Their Own History," an anonymously written text by "L", published in October 2022. Though the nature of desire differs in each context, it is consistently directed toward an image, whether in painting or digital photography.

In the story of Narcissus, desire is inward-focused and self-destructive: an Ouroboros. Cursed by Nemesis, the goddess of revenge, to never be loved by the one he loved, Narcissus becomes enamoured with his own reflection in a pool of water. Unaware that it's his own image he attempts to grasp it, and failing to do so becomes more infatuated by it. Unable to tear himself away, he resigns himself to a life of unrequited love, and perishes, leaving behind only a gold and white narcissus flower in his place. This is the masculine gaze locked within itself like a black box.

Conversely, the desire in the women's liberation movement in Iran is outward-directed, constructive, and emancipatory – a desire to be freed from oppression: An unfolding of the internal landscape into the external, rather than being confined within itself.

"I want to be that woman with that figure of resistance, the one I saw in the picture, and I create a figure." ("Women Reflected in Their Own History")

While Narcissus clings to his image possessively, in "Women Reflected in Their Own History," the aspiration to embody the 'image of resistance' is affirming and self-determined. It requires a courageous leap of imagination that mobilises them to bridge the gap between the virtual and the real. 'Seeing is believing...'. The desire to transform into that image and simultaneously inspire the desire of other bodies, the chain of images:

'The short circuit of the virtual space and the street.'

In this case, the figure takes over the landscape. Landscapes themselves are mutable and capable of reflecting the internal landscapes within us that we project outward first through desire and subsequently through action. This interaction suggests that we, as humans, have the agency to engage with and transform our surroundings – echoing Hegelian ideas of mastering and transforming the unconscious materials around us. This dynamic of internal and external landscapes led us, as trained painters ourselves, to consider how painters and artists in general, engage with their environments. They go out, possess, and transform the landscape. In Hegelian philosophy, possession is defined as an external power over something, the motivation behind it being a desire for freedom. Hegel identifies desiring as playing an important role in the construction of self: consciousness.

We are interested in how the ideas in "L"'s text could inspire the basis for an artist/painterly manifesto.

Both scenarios highlight the power of images and their seductive and persuasive influence. Images – physical, mental, digital – act like thin membranes separating the real from the unreal. The likeness of something is not the thing itself, but often the representation serves as the interface through which we engage with the 'real' person, place, or situation. Images are porous, and their illusory nature draws us through them.

"I am enchanted and I see, but I cannot reach what I see and what enchants me" – so deep in error is this lover – "and it increases my pain the more, that no wide sea separates us, no road, no mountains, no walls with locked doors:

“We are only kept apart by a little water!” (Ovid, *Metamorphoses* Bk III:437-473, Narcissus laments the pain of unrequited love)

Images simultaneously act as a barrier to reality, resisting change and fixing time in a manner that defies the natural flow of life. Yet, they also serve as conduits through which we better apprehend and understand our surroundings. Time is condensed, and desire intensifies within a photo. The gap between virtual representation and real events can be bridged through desire; this dynamic energy propels us into action. Through desire, this gap narrows and eventually collapses entirely, as the observer becomes an active participant, finding themselves in the midst of the action, inside the image:

Desire has been described as "a primordial tendency, the attractive impulse towards the not-self" (Roberto Assagioli, "Jung and Psychosynthesis").

If the figures in Abbas Kiarostami's cinematic landscapes appear fragile, suggesting the prevalence of the context forced upon us, then the new figures in “L”'s manifesto take over the landscape. The fragility, in Kiarostami's cinema, might stem from the landscapes themselves, which seem to move as if alive. Interestingly, if one were to film a landscape over hundreds of years and then fast-forward the footage into a few seconds, it would indeed appear to move. This motion is a matter of relativity, ordinarily giving the impression that the landscape is static when in fact it is not. In “L”'s observations of the women's liberation movement in Iran, it's the figures that move the landscape.

COISE Maure,
Foreign Objekt

BELIEF IN DIAGRAMMING

The Turquoise Library (<https://newart.city/show/turquoise-library>) is on NewArt.City, an online 3-D space navigated using a laptop with arrow keys for right or left, forward or backward, and the E and C keys to float up or down. Above and below in the screen view are blue fields, and in the middle, there is a darker labyrinth where a collection of multi-colored cubes, or portals, links to PDFs stored in a Google Drive.

Navigating a virtual space differs from browsing the index list on the Drive. Thinking while moving changes the structure of access. Incorporating the structure of the building in the digital space extends a consideration of positioning and placement from conventions of library science.

This project is a model for the art and research network Sepideh Majidi founded, Foreign Objekt, for use in the residency's reading groups, where rotating scholars recommend texts.

Everyone in the network is encouraged to add or remove items from the collection. And also to add comments or annotations in the description for the portal, in addition to the metadata for the title, date, and author. Everyone can also take screenshots or make excerpts from the PDFs and upload those selections.

Here, we are sharing the texts to begin the new program Sepideh Majidi has organized: Intelligence-Love-Revolution. The question for this project is how placement, position, or location in space impacts how multiple distinct items or texts are known.

NewArt.City is limited in metadata tags, so the search function relies on spatial navigation. Traditionally, in terms of library browsing, this is called berry-picking.

To arrange an initial series of PDFs in the library, I experimented with a diagram on Miro, a website for shared visual thinking on a board. First, I drew a square, which signifies a PDF. The square is a way of noting a particular class of items that assign a PDF. I make 20 squares and start moving them around.

I used the diagram to decide on the placement of the PDFs. First, I gathered 20 PDFs of AI-generated literature. These are easily grouped into three series by publisher. The first consists of a group of 15 books published by Counterpath Press. I set them along the right side of the diagram, such that each portal links to the book progressively chronologically published by Counterpath.

The second group consists of 3 books published by Inside the Castle. These are at the top. The third consists of 2 books divided into two publishers, Noemi and self-published.

Next to one square, I write "Lillian-Yvonne Bertram – Travesty Generator". Next to another square, I write Aurora Apolito – "The Problem of Scale in Anarchism and the Case for Cybernetic Communism." Because I want the fiction or poetic writing to mix with the theoretical writings, "Lillian-Yvonne Bertram – Travesty Generator" and "Aurora Apolito – "The Problem of Scale in Anarchism" are written, and each token retains its significance because Bertram is not Apolito. The collection of squares works as significant – as a relationship. A square is a square, and there are a collection of squares.

The easiest way to diagram a relationship between two squares is to draw a line. I draw a line between each square to associate the texts. Following the line leads from one text to another. The unique aspects of the diagram come in when introducing lines between different shapes. I add a circle. This new shape signifies an excerpt from Apolito's text. The line from the "Apolito excerpt – algorithmic information theory" circle to the "Aurora Apolito – "The Problem of Scale in Anarchism" square is an isFrom association, the drawing the line is like saying "this text is from that text." Drawing the same kind of line from that circle to the "Lillian-Yvonne Bertram – Travesty Generator"– square has a different meaning.

In information retrieval, the diagram provides a scheme, or a blueprint, for instantiations such as indices or hierarchies. Imagine there are nine squares and eight circles. To perform a search with a filter for texts that are "full text only," the ability to visually differentiate the squares makes it easier to find the items in the collection. It is easier than a list of names. I am visualizing the difference. In the same way, I can see a difference between a square-line-square and a square-line-circle, but not between "Apolito excerpt"-line-"Apolito text" and "Apolito excerpt"-line-"Bertram text."

Using this diagram as a scheme for an index, like in the back of a book, a list of topics with the occurrences listed, the page numbers. Sometimes indices have a hierarchical aspect, for example, "Complexity, see also Algorithmic Information Theory." The hierarchy is

that "Complexity" is a broader associated term with the narrower "Algorithmic Information Theory." In the information sciences, diagrammatic schemes bind descriptions for the index or thesaurus. In ontology modeling for international standardization, ontology is a technical term in information science to refer to taxonomical modeling.

The World Wide Web is subject-predicate-object relationships. Everything reduces to "Apolito excerpt" is In "Apolito." But, circle-line-square is not subject-predicate-object. The diagram is logic before linguistic structure. I can delete the words born In on this association line. The line of association between squares shows a general association between them. Only if I introduce a dotted line defined as isFrom does the diagram constrain what I can do because the Apolito excerpt can't be from the Bertram text.

Looking at the Miro board, I can imagine the line does mean that the Apolito excerpt is from the Bertram text. The diagram is a blueprint for placing PDFs in the NewArt.City space. Diagramming, I was looking for an organizing principle of associational compatibility. The relationship between the "Apolito excerpt" and Bertram's poetry book and the decision to place them next to each other is not a hierarchical order of subjects. It is not a mechanism. I grouped them because I made a shape and wanted to introduce the circle there, following changing and living thoughts. In this way, when I move through the NewArt.City space I do not follow a systematic numerical sequence, as much as uninterrupted associations, moving from one to another.

The Turquoise Library is a model for online learning, engagement through physical embodiment in a library, meant to open a discussion about the political implications of space, locality, and position, and access to knowledge.

The Turquoise Library is a pedagogical exercise for educatees to work with the gallery/library/archive/museum in a way that intertwines with their everyday life online, intertwining the

knots of everyday life in a learning process as an intimate and loving process. The residents are making this their library. And this generates questions about memory, care, and love.

When I walk through the Turquoise Library in NewArt.City, I want to believe I am walking in a library. This differs from the image of walking in a library.

If I want to verify that I remember something, for example, a poetic moment I read somewhere, I need more remembering. I gauge my confidence in my ability to describe by measuring how it will correspond to my willingness to act. Do I search for the book in this or that direction? It requires memory. And it also takes the time to know why there is the desire to remember. Looking for a book, I should know why sometimes I have this feeling that I believe a book describes and sometimes I do not. The weight of connections between descriptive events and the universe is not dependent more or less on observations or measurements. I may not consciously remember what I felt, and I want to feel it again when I read what I read. When trying to remember, I start walking. I think, "Oh, I will look here," but then, if I don't see anything, "Oh, I thought I'd look there."

LORTIE Antoine,
Foreign Objekt

SYSTEMA OBSCURA, PROJECTING INTO THE MIND OF THE STATE

Is the format of the artistic project proposal a space of pure projection, or is it an area already submitted to the taboos and lower judgments of societal norms, incapable of rising above its condition of implementation? What use would the arts be if that were the case? In the highly tamed, administratively led professional art community of Quebec City, Canada, this threshold has long been crossed, since 2012 precisely. Once again, violence raised a question of context bounded by virtuality, which we managed to answer in a proper painterly manner, with dimensionalization.

During the spring of 2012, a fiery revolt ignited among Quebec's student youth. In a tradition familiar to union circles, the arrival of spring signaled more than just a change in weather – it marked the beginning of a student strike. This time, the student union took a stand against the government's decision to increase university fees in pursuit of greater profitability. The result was the largest student movement strike in history, characterized by a mix of conflict, camaraderie, and confusion. For my graduating class in Media and Visual Arts, 2012 was a milestone year, culminating in our final exhibition.

As part of this last step, the graduating students were tasked with collaborating with an independent curator from the community. This collaboration involved submitting project proposals to demonstrate our artistic direction and intentions. The student committee overseeing the exhibition facilitated this process, managing the submission and review of proposals to ensure a professional approach and workflow among students.

One project proposal, in particular, drew significant attention. Submitted by a student known for provocative performances and controversial artwork, the proposal suggested a project involving the kidnapping and intent to harm by 'beating them with a steel sledgehammer.' This proposal raised concerns among the student committee and school officials, who were unsure of its intent. The matter was escalated to the director, and ultimately, legal action was taken against the student. He was condemned to house arrest for 2 years on the count of death threats.

As a witness to these events, I observed the complexities of artistic expression within institutional structures. This case raised important questions about the boundaries of artistic freedom, the role of institutions in defining acceptable expression, and moreover, the legitimacy of juries of peers to infer authority and judgment over the intent of an artwork yet unmade.

What this project meant for David is unknown to me, as much as the twisted level of humor he hid in it. The intention of one another is opaque to benevolent hermeneutics. However, it's the question that David's project raised that I've kept asking myself... Who owns the space of

projection? Who rules over it, and what are the rules of projection? I won't sedate a passing pedestrian to tattoo over them a recursive Wim Delvoye artwork and wear it, blood-soaked and frolicking, at the ballerina practice in the public center down the street... But I might think of it, and while pondering this grotesque Belgian-centered joke, an idea might arise that disseminates over my imagination and leads me to a way, a proper vector that aligns straight, one after the other, multiple impossibilities. Shattering cosmic debris, asteroids of delineated shapes, never enough to hide the sun from the darkness of my deadly wounded heart. What are then the ugly limits, those horrible persons put over my contention, irreprehensible imagination that cathartically bursts over the earth in the hyper-optimal palimpsestic crystal that is my painting.

Tragedy aside, we came to understand this problematic as a topological question. Call it rules or limits, David crossed it. Sadly for him, good for us, we are now gifted with an insight into the flawed system that has already spread far and wide over our already convenient artistichopes.

We, as artists, propose projects in a state of unrealized intentions, and we are judged on this moment, where the examen probes, tests, and weighs the realizability potential of the laid-out intention. What is actually made, in a project proposal form, is an extension of the contemporary essence of art. A novel, condensed but especially catalytic primer that instantiates a projected work of art in an argument wholly directed at the jury of peers. It now lays bare within this docile workflow the contempt over the object for the solicitation of the project.

Indeed, the project is logocentric, written in words, comes with an economical reasoning, the budget, a logistical layout, the schedule, and instances of past realized projects, to operate a parallel copycat, maybe facilitating mimetic behavior from the position of the patron. It is as if the administration of the arts could be the entry point to investigate formalistically the phenomenological nature of management figure, structure, and behavior towards outer agentic vectors (in this case, the rumbling artist outside the door). But it would stop there; we would recreate the artistic dominion over external agents within the systemic examen we have to obediently adhere to. The condition of success, what has to be understood as what would be actual art, would be refrained from intellectual investment.

The Dulac case took a long moment to take root in me, and this very text made concrete the gaseous state of doubt I was laying of the public institution of the arts. Aside from this particular event, I personally poked the system here and there in the last year, culminating in a troubling four censorship events, all different in nature, but mostly centered around two organizations in Quebec City and Rimouski. In one case, a cease and desist letter came by bailiff. It's a beautiful day in the Quebec Art administration countryside, sunshine is grazing the grass and birds hum the melodies of happiness. I'm alone here, hands full of petrified, smelly flowers. Persephone is by my side, and we are waiting for Hades. Follow through to find out how I will totally take advantage of this situation.

I wish to act upon this idea that I've been pondering. An artist is not simply projecting their artistic intent, in the administrative forms, but is already engaged in the creation of a being that must contend with unknown forces. In the case of Dulac, these unknown forces took authority over his words and transformed a space of belief into a literal projection. Their mode of operation was to approve or reject the project, rather than arbitrating over artistic methods, thus setting the stage for the project's realization. Irony, or any literary device, becomes instantly questionable in this context, significantly limiting the expressive boundaries to a crude and tangible bureaucratic language, if one aims to be eligible at all. Hopefully, we are educated in cybernetic peer-pressure and visceral accelerationism.

This piece is titled "Systema Obscura," reminiscent of the Camera Obscura discovery.

The minds of the peers evaluating the proposal become the wall upon which the projection falls. The artist is the light source, and his projection is the image. To operate the Systema Obscura, one must project an intent that overrides any realizable function that usually confines imagination or societal norms. The tension of the system, now the knowledge of pretending to maintain a stable conceptualization of art, is the flaw and the cornerstone within the minds of these seated jury. On this chair, a world is held in perfect equilibrium. We then approach a new form of information-shaped

artistic transmutation. The artistic intent is withdrawn from the virtual projectability phase, made actual by the jury's approval, and flows into the entelechial realm of art above the unworthy arbiter.

The Dulac Case and the four instances of censorship make one thing clear: the project proposal can't presently reflect upon itself. It is a liminal space of filtration and contentious examination of realizable potential. Here, we foresee two different courses of action. One, akin to Cerberus, with jaws drooling ashes and blood, to reclaim any parcel of conceptual spheres that has even slightly been fantasized by normative bureaucrats over artistic vitality, back to our mode of operation. The second is to macro-set a structuring vector to illuminate orbiting bureaucratic manifestations, spawning a systemic reenactment of formalistic behavior and catatonic tendencies in public administration, normalizing everything to death.

David Roden's Dark Phenomenology thesis approaches a speculative state that parallels a level of artistic bewilderment reminiscent of the cybernetic preoccupations of the European avant-garde. To enact this teleological warfare over the emancipation of artistic will inside its own contemporary space of pretended affirmativity is to burst open the bedrock floor of who decides what, when, and how art is measurable. Art has been rendered mediumless, a neurocognitive failure that instantiates the hard trial of love over the standard administrative negative feedback loop.

The model-based layout of Patricia Reed's theoretical research substantiates the auto-institutionalization of the artistic programmatic ethos within oneself to expand the content of the artwork to a contending state, translating the artistic enterprise not only in the reconditionalization of creation but also in the rehauling of the maximal worldview extension of the idiomatic reality of the artistic present.

FELIZARDO Filipe,
Foreign Objekt

THE UNEXCLUDED MIDDLE: SOCRATIC DEATH AND PAIDEIA

This contribution comes from a previous investigation into the account of learning in Socratic philosophy and the concept of Paideia in ancient Greece, linked to modern philosophy of logic. I am presenting a very brief version of this, having removed the historical elaborations. But I added some variations: the connections of intelligence and learning to love and revolution

– the Form of the Good.

Forming the form of transformation; mixing the limited and the unlimited, finding ever more particulars and making them intelligible, through the friendly act of positing a question – or, some would say, corrupting the young.

After his trial, Socrates had one month of purgatory until his execution. To call it so may be an exaggeration, given the Athenian philosopher gave the impression of being already and truly dead. His was the methodology of those who travel light, without the palliative comfort of axiomatic belief and the abstract negations of opinion – his was a recipe for self-determination and escaping from the tedious labour of merely being alive. In this manner, I suggest that the account of “turning around” given in the Republic is a description of a methodology for negating necessity, and necessitating possibility; not quite a labour, but an activity. Labour (or education) merely sustains the world and imprisons the mind in the cave. Activity (a concept most of you may be familiar with through Vygotsky and Ilyenkov, which I am appropriating here) turns the soul of the learner away from what appears to be; it allows the learner to forge the path to what is

– and so, to become. “Turning around” is the activity of crafting the mind and so, of transforming the world. In a way, this is a sort of theoretical practice of death, the plastic dialectic between being and coming-to-be. If you will allow me one aphorism: Becoming is the form of being; Being is the matter of becoming.

Anguished friends try to convince Socrates into leaving Athens in order to save his life.

Socrates refuses – doing so would be to affirm that the very form of the social contract is irrational. That not only would be out of character for the philosopher, but also out of form; in the playground of reason, friendship is a very serious thing – to leave the city and evade his penalty would be to dismiss it as unintelligible, to leave it unanswered. It is my contention that his answer takes the shape of a question: “Friends, was my penalty just?” The law tries to prove itself final by demonstration, whereas Socrates, by accepting the penalty, allowed us to wonder if the law was not, after all, yet to be constructed. If his penalty was deemed unintelligible, it could not be decided if it was just or unjust. If he escaped, facing the possibility that the law was unjust, could we say of Socrates that he loved all of us who learn, by not inquiring into it and leaving it undecided?

It was by staying that Socrates managed to leave. In doing so, he allowed for the unjustness of his trial to be understood from the false justness of it. Through this contradictory act of love, selflessness and self-love, Socrates becomes part of the explication that learning how to die, the *paideia* of philosophy, is the activation of mixture, of perplexity before what is and what is not, the limited and the unlimited.

Please note that I am deliberately imprinting a concept of a late dialogue of Plato's, the *Philebus*, into an early moment of his work. This is intended as proof-of-concept for the diachronicity (in the geological sense) being posited here with regard to the realizability of learning.

If he escaped, Socrates would be conceding to the unlimited – worse, to unlimited power.

In doing so, the intelligent act of mixture, of crafting the infinite determinations of the world, would be lost. Unlimited power is limited only to itself – a blind affirmation of a vague, unexamined concept. In many ways, the violent contrary of learning and of love.

Still, the underpinnings of such fate are transparent and contingent – as such, doors to spaces of possibility. To address Socrates' death sentence – and his life – as a question of affirmation or negation is to conform to a petrified, a-historical semantics of all the concepts involved, starting by those of life and death. To presume that escaping the sentence is the negation of death and as such the affirmation of life is not in the theoretical framework where to practice philosophy is learning how to die. Under this very myopic logic, how would one become closer to death through the affirmation of life? Moreover, how does evading an interlocutor allow one to remain inside a space of possibility, where questions can still be asked?

The critical point of this investigation is then an issue of meta-logic, revolving around the Principle of the Excluded Middle. Though locally useful for simple, stop-gap determinations, it has no global purchase to speak of; it is one step forward making two steps backwards, a principle of semantic conservation that actually cuts conceptual links. A principle that only performs an end, and not the way towards it. Not quite the death, but the still-birth of mixture, cancelling rational self-determination in the organization of the polis.

In order to allow for the principle of mixture in construction of the city and the citizen, we need to limit the unlimited entry of the principle of the excluded middle into the larger scale of the polis's organizational logic. Taking the polis as an image of the structure of the soul, of that which is formed by pedagogy, so it will be the case that the principle of the excluded middle may only apply context-sensitively in the formation of those who will transform – themselves and the polis.

It can be sustained that Socrates's act was one of revolutionary love – which is to say, an act of intelligence. Along with the assumption that intelligence is the form of transformation, is the assumption that intelligence is an act of love – that is, love as the suspension of belief into the necessity of logical strictures, as the rendering intelligible of the interpersonal space of possibilities, in order to allow one another – intelligence – to realize itself. An act of love is the determinate negation of abstract domination. It is isomorphic to the activity of intelligence, which determinately negates the abstract hold of unexamined or naturalized pseudo-Ideas. As such, an act of love is an act of transformation. Moreover, it is an act of intelligent self-transformation. Through collaborative guidance across perplexity, that is what a pedagogy of mixture intends to craft.

Socrates's decision is one example of such pedagogy, through the realizing concepts of *enkrateia* (self-dominion), *autarky* (the absence of necessity), and friendship. As theoretical-practice ideals, all three depend on their interplay – and they implode if ever considered somehow mutually exclusive. By submitting himself to the will of his contemporaries, Socrates nonetheless effecting a suspension from its necessity: it is his ruling to do so. Ultimately, it is an act of friendship towards his judges, contemporary and future. It would be unfriendly towards intelligence to disavow the possibility of historical contingency – evading Athens would be to affirm the necessity of current laws; remaining is an act of love towards even those who condemn him, opening up the possibility that they will not be subject to the same logic of wilful ignorance; it is opening the possibility of learning. Although answering to the social contract, Socrates is questioning his alleged crime. His act appears to take shape as an ultimate question. A reading of the concept of *parrhesia* as parturition, as, like Socratic midwifery, helping, through turning around with love for coming-to-be, can help us grasp the radical intelligence of such question. In being ultimate, it is also the first question of all – the parturition of all questions to come.

Two concluding remarks, please:

When I was developing these ideas two years ago, my friend Lika Kareva asked me: Why death, why this glorification of something being committed so stupidly, arbitrarily and arrogantly? I replied that those who send people to die and to kill actually do not know the meaning of death. If they knew, they would not be doing so.

Dying is quite different from killing: *Enkrateia* is present in Dying; it is abstractly negated in the one who kills. Doing so, *autarky* and friendship are also lost. In dying, though, I am giving myself to understanding, to necessitating the possibility of learning in myself as a particular and in others, past and future – that is, universally. It is in this way that intelligence is a revolutionary act of love, and definitely not an instance of passivity. It is also in this way that learning – transforming ignorance into intelligibilities – is a willingness to realize intelligence – love – in oneself and others. As such, learning is not quietism and cowardice – it is rather an active, historical engagement against it, across small and cosmic timescales. Learning entails the possibility of deceiving our enemies into overcoming their ignorance.

Lastly: By bringing Plato into a presentation about the inescapable interplay between the ideal and the material, I want to finish by moving away from any platonism that can be called “idealist.” Philosophy, as an art of living, of learning how to die, is not merely about what is.

Otherwise, it would be in the business of closing doors, turning the future into fate.

Along its many tasks, philosophy is the activity of constructing ideals. Ideals in the sense of models of thought, not-only-abstract, not-only-concrete, but synthetic maps of theoretical-practice. It is in this sense I say that philosophy is a dual of pedagogy – possibly that philosophy is the “theoretical” and pedagogy is the “practice,” but... still, these spin in a perplexing dialectic. So, I claim that pedagogy is the activity of constructing ideals – specifically, of constructing particular instances of a universal ideal that does not stop at generality and monotonic amplification of a pseudo-ideal form or mould, but goes forward in open-ended, transformation – enabled, radical universality. In providing the tools for emancipation, in being receptive to revise those tools by interaction with those being formed and forming themselves – transforming the form of pedagogy – it is an act of love.

KULIK-GRZYBEK Danuta

*Master's Degree in English Philology,
English language lector,
Politechnika Częstochowska
(Częstochowa University of Technology)*

THE ROLE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN TEACHING FOREIGN LANGUAGES

In the contemporary world the presence of technology is ubiquitous. Concepts such as Artificial Intelligence, ChatGPT, big data, digital literacy have entered the world of education on a permanent basis, offering a wide range of opportunities and tools both for students and teachers. AI technologies are used by educators to support teaching and learning experience. AI has been infusing the area of language acquisition with numerous instruments, applications and tools designed to enhance teaching and facilitate language learning. Among them one can find applications: using gamifications, helping the learners memorise new vocabulary, providing feedback on pronunciation or incorporating mnemonic techniques, the examples are: Glossika, Busuu, Pimsleur, Memrise, Babbel, Duolingo⁸. Moreover, there are various tools supporting students and educators in everyday use of foreign languages, among others: Grammarly – used for proofreading of texts in English; QuillBot– used for checking whether a text in English, German or French is grammatically correct, moreover, used for paraphrasing sentences; WordTune – used to suggest how to paraphrase the highlighted passage; Paraphraz.it – used to paraphrase texts written in 66 languages⁹.

This article shows the proliferation of the possibilities offered by AI in language acquisition, focusing mainly on the generative form of AI – ChatGPT. It is a language model designed for answering questions, writing stories/essays and offering general interaction with its users. The article describes the possible ways of conceptualising the capacity and capabilities offered by ChatGPT in the language teaching-learning process. However, while exploring the potential educational benefits of AI – driven tools, it is also inevitable to be aware of their challenges, drawbacks and risks to make the whole teaching- learning process positive, secure and successful. Therefore, the article emphasizes the urgent need for teachers' trainings in the field of digital literacy in order to increase the awareness of the possibilities offered by Artificial Intelligence and its limitations.

Keywords: Artificial Intelligence (AI), foreign language teaching, generative AI, ChatGPT, digital literacy, digital disorder,

Bibliography:

1. Bishop, L. (2023), A Computer Wrote this Paper: What ChatGPT Means for Education, Research, and Writing, [in:] „SSRN”, www.ssrn.com/abstract=4338981, [access: 02.05.2024].
2. Cukurova, M. (2019, May), Learning analytics as AI extenders in education: Multimodal machine learning versus multimodal learning analytics, In T. Mitchell (Ed.), Proceedings of AIAED 2019, 1–3.
3. Grobelna B., Sztuczna inteligencja w nauczaniu języka angielskiego. ChatGPT jako narzędzie wspomagające oraz inteligentna pomoc w edukacji językowej, *Języki Obce w Szkole*, Numer: 2023/2 <https://jows.pl/artykuly/sztuczna-inteligencja-w-nauczaniu-jezyka-angielskiego-chatgpt-jako-narzedzie-wspomagajace-oraz-inte> [dostęp: 03.05.2024]
4. Kocoń J, Cichecki I, Kaszyca O, Kochanek M., Szydło D., Baran J., Bielaniewicz J, Gruza M., Janz A., Kanclerz K., Kocoń A., Koptyra B., Mieszczenko-Kowszewicz W., Miłkowski P., Oleksy M., Piasecki M., Radliński Ł, Wojtasik K., Woźniak S., Kazienko P., ChatGPT: Jack of all trades, master of none, 2023, preprint, <https://arxiv.org/pdf/2302.10724.pdf> [access: 05.05.2024]

⁸ C. Knight, Using AI for Personalized Language Learning: A Comprehensive Guide, March 27, 2024, <https://wordtap.net/ai-in-language-learning/> [access: 06.05.2024]

⁹ M. Machura, Chat GPT w szkole Szanse i zagrożenia, Instytut Badań Edukacyjnych, <https://www.gov.pl/web/ai/chat-gpt-w-szkole-szanse-i-zagrozenia> [access: 07.05.2024]

5. Larson, E. J. (2021), The myth of artificial intelligence: Why computers can't think the way we do, Harvard University Press.
6. Markauskaite, L., Marrone, R., Poquet, O., Knight, S., Martinez-Maldonado, R., Howard, S., Tondeur, J., De Laat, M., Buckingham Shum, S., Gašević, D., & Siemens, G. (2022), Rethinking the entwinement between artificial intelligence and human learning: What capabilities do learners need for a world with AI? Computers and Education: Artificial Intelligence, 3, 100056. doi: 10.1016/j.caeai.2022.100056
7. Machura M., Chat GPT w szkole Szanse i zagrożenia, Instytut Badań Edukacyjnych, <https://www.gov.pl/web/ai/chat-gpt-w-szkole-szanse-i-zagrozenia> [access: 07.05.2024]
8. Su, J., Yang, W. (2023), Unlocking the power of ChatGPT: A framework for applying generative AI in education, „ECNU Review of Education”, Vol. 0. <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/20965311231168423>, [access: 02.05.2024]
9. Teaching English with Oxford. (2023), Artificial intelligence: The impact on language teaching (Talking ELT Episode 1) [Video], YouTube. www.youtube.com/watch?v=CPfU5XSzmc&t=3s [access: 05.05.2024]

АСТАПОВА-ВЯЗЬМИНА Олена

*кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри філософських і політичних
наук, Черкаський державний технологічний
університет (м. Черкаси, Україна)*

ТЕХНОЛОГІЇ ТА ЛЮДСЬКІСТЬ АБО ЯК НАС ЗМІНЮЄ ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ

1. Ніхто не заперечує, що Штучний Інтелект (ШІ) активно змінює світ, в якому живемо і який ми проживаємо. Йдеться не тільки про машинне навчання та можливі успіхи в охороні здоров'я. Цифровий простір артикулює дискурси про екологічний стан планети, антропологічні дослідження, науковці вивчають світоглядні особливості, соціальні норми, методи, тенденції, колективну пам'ять та ціннісні орієнтації, притаманні новим онлайн-культурним практикам, що змінюють людську поведінку. Реклама, розваги, інші форми соціальної взаємодії, ідентифікація себе у віртуальному просторі, діалог з нейронними мережами сьогодні стають буденною практикою. Звичайно, називаються і ризики, пов'язані з використанням ШІ. Деякі побоювання стосуються так званого ризику «вимирання людей», помилок, пов'язаних із дезінформацією, також занепокоєння викликає неабияка швидкість поширення популярності нейронних мереж, що може привести до тотального спостереження за поведінкою людини, зруйнувавши звичне та стає інформаційне середовище, підірвати основи демократії, державної безпеки тощо. Не можна викреслювати із цього переліку можливість поширення глобальної злочинності та концентрації світового багатства в руках декількох крупних компаній. Використання соціальних мереж може викликати стрес, депресію, іноді соціальна ізоляція, викликана сучасними технологіями, може бути породженою «досвідом», що заснований на технологіях і є заміником реального досвіду. Безперечно, вибором людини залишається використання технології на благо чи на зло, але очевидно, що це суттєво трансформує світ.

2. Дослідницький центр Pew Research провів розвідки щодо прогнозування змін в цифровому середовищі на 2035 рік. В опитуванні брали участь близько 350 науковців різних галузей, які надавали різні за ґрунтовністю оцінки, описуючи потенційні можливості та загрози, що, на їх думку, є найбільш імовірними. Виокремлюються п'ять сфер життя людини, змушуючи замислитись над можливими (позитивними та негативними) змінами: 1. Людино-орієнтована розробка цифрових інструментів; 2. Права людини; 3. Людські знання; 4. Здоров'я та благополуччя людини; 5. Людські відносини, зв'язки, інститути управління. Так, наприклад, 42% експертів заявили, що вони однаково схвильовані та занепокоєні змінами в еволюції «людина+технологія», які очікують побачити 2035 року; 37% виявили більшу стурбованість, ніж захоплення очікуваними змінами; 18% більше були захоплені, ніж

стурбовані очікуваними змінами; 2% виявили байдужість; 2% заявили, що не вірять у ґрунтовні зміни до 2035 року [1, с.5].

Так, наприклад, професор з Університету штату Флоріда Енді Опел (Andy Opel), зауважував, що восени 2022 року почались кардинальні зміни в світі. Через п'ять днів після випуску ChatGPT та OpenAI більше мільйона користувачів зареєструвались для отримання доступу і це символізувало найбільш швидке поширення нової технології, яке коли-небудь була зареєстрована. Йдеться про інструмент, що поєднує множину генераторів перетворення тексту у зображення, тексту – у звук, голосову транскрипцію, відкриваючи нові можливості у найширшому спектрі професій [1, с.203].

Сьогодні стверджується, що ШІ змінює матеріальні та цифрові образи світу, подекуди посилюючи культурні та політичні відмінності, маскуючи при цьому загальні цінності – доступ до освіти, охорони здоров'я, чистого повітря, води, їжі. Поширення ШІ часто порівнюють із новим економічним порядком, що стає можливим тепер, згадуючи спробу Р. Ніксона увести загальний базовий дохід у 1969 році (ця подія яскраво описана в роботі «Утопія для реалістів» (Utopia for Realists: The Case for a Universal Basic Income, Open Borders, and a 15-hour Workweek) Рутгера Брегмана (Rutger Bregman)).

Значна кількість науковців застерігає, повторюючи та перефразовуючи Ж.Бодрійара, що наша теперішня культура вже переповнена сіквелами та підробками, а ШІ ще більше поглиблюватиме цю безодню.

3. Колись Шекспір зауважив, що наслідки є укоріненими в минулому і що минуле є прологом. Projector Creative&Tech Institute та Мала академія наук України за підтримки дослідницької компанії Factum Group Ukraine провели всеукраїнське дослідження, організоване за інформаційної підтримки Міністерства освіти і науки України. Опитування проводилося онлайн протягом вересня-жовтня 2023 року. Участь у ньому взяли понад 3 тисячі українців, а саме: 1747 учителів, які викладали в школі на момент опитування, та 1443 школярі, учні 8-11 класів (включаючи і тих, хто виїхав за кордон). Анкети розповсюджували через базу розсилки Малої академії наук України та партнерських освітніх організацій, а також на сторінках організаторів дослідження і Міністерства освіти та науки України у соцмережах [2].

Ключові дослідження включали знання сервісів ШІ, використання ШІ та ставлення до ШІ як серед вчителів, так і серед учнів. Найпопулярнішим сервісом штучного інтелекту (ШІ), з яким добре знайомі обидві аудиторії, є ChatGPT. Рівень знання серед учнів дещо вищий, ніж серед вчителів (76% проти 68% відповідно).

Серед вчителів такі сервіси, як Grammarly (знає 14%, користувались 7%), Bard Google (знають 16%, користувались – 6%), Midjourney (15% проти 6%), Notion AI (7% проти 3%) та Stable Diffusion (4% проти 2%), значно менш популярні – їх не лише не використовують, а й також майже не знають про них [2, 8]. Вчителі інформатики загалом мають значно вищий рівень знань усіх сервісів ШІ та їх активніше використовують. Наприклад, 76% вчителів інформатики зазначають, що використовували сервіс ChatGPT, а серед вчителів біології цей показник дорівнює 39%, географії – 38%, початкових класів – 35%, що є найнижчим показником використання ChatGPT [2, с.9].

Серед учнів ситуація дещо інакша. Практично всі учні чули про сервіси ШІ, при цьому 8 з 10 користувались принаймні одним з них за останні 6 місяців. Такі сервіси, як Grammarly (знає 25%, користувались 13%), Bard Google (знають 19%, користувались 10%), Midjourney (23% проти 13%), Notion AI (16% проти 8%) та Stable Diffusion (7% проти 3%) [2, с.35]. Більшість учнів, що мали досвід використання ШІ, мають позитивні враження (75%), говорять про допомогу ШІ, 16% дають нейтральну оцінку, 6% – негативну.

Відповідно, цікавими є показники щодо хобі учнів та їх майбутньої професії. Спорт (без уточнення 13% плюс танці, спортивні ігри з м'ячем) займаються 38% учнів, читанню надають перевагу 17%, цікавість до наук та до вивчення мов виявили 7%, при цьому на ігри в телефоні/на комп'ютері витрачають час 12% підлітків. В якості майбутнього фаху 12%

обирають ІТ сферу, право і політику – 4%, військову справу, ЗСУ – 2%, поліція, ДСНС чи СБУ також 2%, інженера-механіка – 1% [2, с.57-58].

Інтернет у свій час починався як простір відкритості та свободи, але сьогодні ІІ змінює виробництво і поширення інформації, але є надія, що ІІ дозволить перевіряти та поширюватиме достовірне знання, знаменуючи тим самим абсолютно нову інформаційну епоху.

Література:

1. As AI Spreads, Experts Predict the Best and Worst Changes in Digital Life by 2035/ URL: https://www.pewresearch.org/internet/wp-content/uploads/sites/9/2023/06/PI_2023.06.21_Best-Worst-Digital-Life_2035_FINAL.pdf
2. Результати всеукраїнського дослідження про перспективи ІІ в загальній середній освіті. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/rezultati-vseukrayinskogo-doslidzhennya-pro-perspektivi-shi-v-zagalnij-serednij-osviti>

БАТУРА Ірина

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти факультету міжнародних економічних відносин, управління і бізнесу, Херсонський національний технічний університет (м. Хмельницький, Україна),

БЕЗПАЛЬЧЕНКО Віолета

кандидат хімічних наук, доцент, доцент кафедри загальноосвітніх гуманітарних та природничих дисциплін, Херсонський національний технічний університет (м. Хмельницький, Україна),

СЕМЕНЧЕНКО Оксана

кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри загальноосвітніх гуманітарних та природничих дисциплін, Херсонський національний технічний університет (м. Хмельницький, Україна)

ФІЛОСОФІЯ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ПОВСЯКДЕННОМУ ЖИТТІ

Штучний інтелект (ШІ) відноситься до комп'ютерних систем, здатних виконувати складні завдання, які історично могла робити лише людина, наприклад міркувати, приймати рішення або вирішувати проблеми. Сьогодні термін «штучний інтелект» описує широкий спектр технологій, які забезпечують роботу багатьох послуг і товарів, якими ми користуємося щодня – від додатків, які рекомендують телешоу, до чат-ботів, які надають підтримку клієнтам у режимі реального часу [1]. Фундаментальна мета ШІ – це створення машин або систем, які можуть мислити і діяти так само, як люди. Це питання, яке хвилює вчених і філософів уже багато століть. Філософія ШІ вивчає фундаментальні питання, пов'язані з природою, можливостями та наслідками штучного інтелекту, розглядає етичні, онтологічні, епістемологічні та соціальні аспекти, пов'язані з розробкою, застосуванням і впливом ШІ на людей і суспільство. Завдяки своєму колективному інтелекту упродовж усієї історії свого існування, від доісторичних часів і до сьогодні, люди багато чого досягли. Зокрема, винайшли технології передавання знань – мову, письмо, друк. За цей час зросла

кількість населення й густота поселень, покращилися методи організації та епістемічні норми, поступово накопичувався інституційний капітал [2]. Зростанню колективного інтелекту можуть сприяти загальні організаційні покращення й економічне зростання, збільшення кількості освіченого населення, яке залучене до культурних процесів і має доступ до світових інформаційних ресурсів. До переваг цифрового інтелекту відносяться *швидкість обчислень, швидкісний внутрішній обмін даними, кількість обчислювальних елементів, можливості зберігання даних, надійність, тривалість життя*. Різноманітні технології дають змогу переналаштовувати й оптимізувати апаратні засоби для виконання конкретного типу завдань. Завдяки таким перевагам програмного забезпечення як *легкість зміни, дублювання, спільний доступ до даних, нові модулі, модальності та алгоритми*, створення та розробка ШІ сьогодні торкається багатьох сфер людського життя від тих, що стосуються стеження та конфіденційності, до правосуддя та дискримінації, а також більш фундаментальних питань про свободу та автономію, численні етичні, соціальні та політичні виклики, які вимагають ретельного вивчення з різних філософських точок зору. Перше на що впливає ШІ, так це ринок праці. Компанії завдяки йому можуть автоматизувати деякі види робіт, що призведе до скорочення кадрів або потреби їх перекваліфікації, що серйозно впливає на рівень безробіття та соціальну стабільність, але з іншого боку, ШІ сприяє створенню нових робочих місць, що пов'язані з його розробкою та управлінням. Але якщо розглядати ситуацію з боку саме ефективності використання ШІ, то дійсно він може виконувати рутинні завдання, звільняючи працівників від цього і надаючи їм більше часу, щоб зосередитись на цікавих та творчих завданнях. ШІ може стати в нагоді при вирішуванні соціальних проблем таких як насильство, шахрайство, бідність, бездомність, тощо, тому що він налічує в собі інструменти аналітики та прогностичні моделі, що можуть допомогти у наданні допомоги, а також розподіленні ресурсів для цього. ШІ може забезпечити вдосконалення діагностики та лікування пацієнтів, але він працює на базі певних алгоритмів, тому особливості кожного пацієнта можуть бути не включені у базу даних, що призведе до помилкового діагнозу або помилкових рішень, щодо лікування.

Розрізняють слабкий і загальний ШІ. Слабкий або вузькоспеціалізований (weak or narrow AI) – це тип ШІ, який розроблений для виконання однієї або декількох конкретних завдань [1]. Він не може виконувати широкий спектр завдань, схожих на ті, які можуть виконувати люди. Приклади застосування слабого ШІ це: системи розпізнавання, що можуть ідентифікувати людей на фотографіях або відео; системи машинного перекладу, що можуть перекладати текст з однієї мови на іншу; системи ШІ для гри в шахи, які можуть грати в шахи на рівні майстра; асистенти – такі програми, які можуть розуміти і відповідати на природну мову, використовуються в таких продуктах, як Siri, Alexa і Google Assistant; рекомендаційні системи – це системи, що використовуються для надання користувачам персоналізованих рекомендацій щодо продуктів, послуг і контенту. Загальний (general AI) – це тип ШІ, який може виконувати широкий спектр завдань, схожих на ті, які можуть виконувати люди. Наприклад, машина, яка може вільно спілкуватися, розуміти людські емоції і самостійно приймати рішення.

Якщо використовувати ШІ лише в розвинутих країнах, то це може посилити дистанцію з країнами, які ще на етапі свого становлення. А якщо зробити огляд на ситуацію в середині будь-якої окремої країни, то нерівномірне використання ШІ може сприяти тому, що великі компанії будуть використовувати його більше та покращувати своє виробництво, коли у маленьких підприємств не достатньо ресурсів на впровадження ШІ у своє використання, і така ситуація також може посилити прірву між багатими та бідними. Одним з головних питань філософії ШІ є безпека та захист даних. Штучний інтелект кожен секунду збирає, вивчає та аналізує дані, що може загрожувати конфіденційності інформації людей. На думку авторів, важливо забезпечити правову відповідальність за зловживання використання ШІ для порушення приватності людей або створення систем масового спостереження та тотального контролю. ШІ значно впливає на етичні аспекти життя, тому що через недостатню

прозорість, він може обрати рішення, що може дискримінувати певні верстви населення, соціальні групи або взагалі прийняти помилкове рішення, що буде суперечити моральним установам суспільства. У своїй статті «Переваги та ризики штучного інтелекту» Аріель Конн наводить приклад подібних помилкових рішень ШІ і вважає, що ШІ запрограмований робити щось корисне, але він розвиває деструктивний метод для досягнення своєї мети. Якщо попросити «слухняну» розумну машину доставити до аеропорту якнайшвидше, то вона зробить це, але при цьому може наражати пасажирів на небезпеку перевищуючи швидкість або скорочуючи шлях. Тобто машина виконає буквально те, про що її просили, незважаючи на безпеку і комфорт пасажирів. Якщо надрозумній системі доручити амбітний геоінженерний проект, вона може завдати шкоди екосистемі, а спроби людини зупинити її або ввести зміни буде розглядати як своєрідну загрозу, яку потрібно прибрати на шляху для досягнення виконання завдань [3].

В освіті ШІ може радикально змінити методи викладання, пропонуючи персоналізований підхід до навчання. За допомогою адаптивного навчання та аналізу даних, ШІ здатний налаштовувати навчальні програми під індивідуальні потреби кожного учня, покращуючи залученість та розуміння матеріалу. Доречно використання ШІ для розробки презентацій до уроків, лекцій, практичних занять або самостійної роботи, особливо під час воєнного стану або пандемії, коли молодь навчається дистанційно. В той же час широке застосування ШІ в освіті може обмежити соціальну взаємодію студентів і розвиток їх критичного мислення. На думку авторів в освітньому процесі важливо знайти баланс між використанням технологій і розвитком міжособистісних навичок через групову роботу та спілкування.

Штучний інтелект є потужним інструментом, що може значно впливати на життя людей. Сьогодні тема використання ШІ у всіх сферах людського життя дуже суперечлива. З одного боку це має певні переваги такі як покращення доступності медичних послуг, підтримка прийняття рішень у соціальних сферах, автоматизація рутинних завдань та покращення соціальної допомоги тощо, а з іншого боку недоліки такі як етичні питання, прозорість, вплив на робочі місця, недостатня надійність та збір персональних даних. Для максимізації позитивних наслідків та мінімізації негативних наслідків необхідно дотримуватися етичних принципів, забезпечувати прозорість та враховувати соціальні аспекти впровадження ШІ.

Література:

1. Що таке штучний інтелект? 13.10.2023. URL: <https://thetransmitted.com/adlucem/shho-take-shtuchnij-intelekt-shi/>.
2. Грицик Т. Що буде далі. Уривок з книги «Суперінтелект. Стратегії і безпеки розвитку розумних машин» 24.01.2021. URL: <https://ain.ua/ru/2021/01/24/superintelekt-knyga/>.
3. Ariel Conn. Benefits & Risks of Artificial Intelligence. 14.11.2015. URL: <https://futureoflife.org/ai/benefits-risks-of-artificial-intelligence/>.

КОСТИНА Богдана

*здобувачка вищої освіти спеціальності 073
Менеджмент, Херсонський державний
аграрно-економічний університет
(м. Херсон, Україна)*

БІЛОУСОВА Тетяна

*старший викладач кафедри менеджменту
маркетингу та інформаційних технологій,
Херсонський державний аграрно-
економічний університет
(м. Херсон, Україна)*

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ: ЕВОЛЮЦІЯ, ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Штучний інтелект, як галузь, почав активно розвиватися в ХХ столітті, коли вчені почали ставити перед собою завдання створення машин, здатних виконувати завдання, що раніше вважалися виключно людськими. Поява штучного інтелекту породила нові питання і виклики для науковців, інженерів та суспільства в цілому. Люди стали думати про етичні аспекти використання штучного інтелекту, його вплив на робочі місця, конфіденційність та безпеку даних, а також його можливі наслідки для суспільства в цілому. Відповіді на ці питання допоможуть сформувати більш безпечне, ефективне та гуманне використання штучного інтелекту в майбутньому.

Спробуємо детальніше зрозуміти чим є «штучний інтелект». Першим, хто заклав основи штучного інтелекту був професор Джон Маккарті, який у 1956 році визначив «як науку про створення розумних машин та розумних комп'ютерних програм». Відтоді, багато вчених і дослідників працюють над розвитком цієї області. Наприклад, у 1968 році Марвін Мінський запропонував визначення «штучного інтелекту» як науки про машини, які розв'язують завдання, що потребують застосування людського інтелекту. У ХХІ столітті експерти НАТО користуються двома варіантами визначення поняття «штучний інтелект»: «це можливість, яку надають алгоритми вибору оптимального чи неоптимального вибору з широкого простору можливостей, щоб досягти цілей, застосовуючи стратегії, які можуть включати навчання або адаптацію до навколишнього середовища» та «Штучний інтелект відноситься до систем розроблених людьми, які маючи складну мету діють у фізичному або цифровому світі, сприймаючи навколишнє середовище, інтерпретуючи зібрані структуровані або неструктуровані дані, міркуючи про знання, отримані з цих даних, і вирішуючи найкращі дії за попередньо визначеними параметрами для досягнення поставленої мети. Одночасно, «штучний інтелект» може бути системою, створеною людьми для досягнення складних цілей у фізичному або цифровому середовищі. Процес розвитку штучного інтелекту дедалі активніший, оскільки він використовується в різних сферах життя, від медицини та фінансів до промисловості та розваг. Тому розуміння та вивчення цього поняття стає все більш важливим для сучасного суспільства.

Напрямок «філософія штучного інтелекту» розглядає наступні проблеми: «Чи може машина діяти розумно?», «Чи може машина мати розум?», «Чи є людський мозок комп'ютером?», «Чи однакова природа людського і штучного інтелекту?». Головною метою вивчення «штучного інтелекту» є проблематика в питанні взаємодії людини та машини, а саме: Чи може машина мислити? Чи є різниця між штучним та людським інтелектом? Мислення-це процес утворення та генерації ідей, концепцій і вражень у свідомості людини, Включаючи аналіз, оцінку, уявлення, споглядання та розв'язання проблем. А чи може так машина? Вперше про це заговорили у 50-тих роках минулого століття, а саме Алан Тюрінг у своїй праці «Computing Machinery and Intelligence», де розбирає питання «Чи може машина

мислити?». Для вирішення цього питання, він пропонує так звану «гру в імітацію», або ще як називають «тест Тюрінга». Цей «тест Тюрінга» виглядає таким чином: беруть участь три піддослідних – людина, машина (комп'ютер), екзаменатор (людина), далі на підставі отриманих відповідей екзаменатор повинен визначити з ким він розмовляє: з машиною чи людиною. І якщо, машині вдасться ввести людину в оману, то машина отримає перемогу, а тому А. Тюрінг вважає, що таку машину можна назвати «мислячою, думаючою, розумною». Всупереч цьому висновку американський філософ Джон Серль, пропонує в якості аргументна тест «Китайська кімната», який є уявним експериментом. У своїй «Китайській кімнаті» він розглядає машину, яка виконує інструкції для спілкування з китайцями, але не має розуміння мови та змісту своїх власних дій. Це викликає сумніви щодо того, чи може машина справді мислити та мати свідомість. Таким чином, питання про те, чи може машина мислити, залишається предметом активних дебатів в галузі штучного інтелекту.

Розглянемо питання відповідності людського та машинного інтелекту. Зокрема, О. Швирков розглядає штучний інтелект як аналог людського інтелекту. Однак, чи справді він такий? Щоб з'ясувати це, розберемо визначення терміну «інтелект». Інтелект розглядається як сукупність можливостей людської свідомості, зокрема обчислення, вираховування та операції з інформацією. Дослідження штучного інтелекту розділили на прихильників сильного та слабого штучного інтелекту. Сильний штучний інтелект розглядається як свідомість, що може діяти як суб'єкт, а не просто інструмент для вирішення завдань. Прихильники цього підходу вважають, що він може стати аналогом людського інтелекту. Слабкий штучний інтелект є покращеною програмою, спрямованою на спрощення вирішення проблем, у даному випадку це просто інструмент, який є об'єктом. Цей тип інтелекту використовується для шахів, розпізнавання тексту, зображень, голосу, а також для прийняття рішень на основі даних та вбудованого алгоритму. Деякі вчені вважають, що для досягнення справжньої штучної свідомості потрібно більше, ніж лише розвиток алгоритмів. Вони звертають увагу на значення емоційного і соціального інтелекту в контексті створення штучного інтелекту, наголошуючи на важливості емпатії, співрозуміння та взаємодії з людьми. Такий підхід відкриває нові можливості для розвитку імітації людського інтелекту та його інтеграції в суспільство.

Сьогодні моральні питання щодо використання штучного інтелекту стали предметом обговорення навіть у Ватикані. У цьому році офіційні представники Ватикану спільно з Microsoft та IBM виступили з власною концепцією етичних принципів для роботи штучного інтелекту. Таким чином зазначили, що штучний інтелект повинен дотримуватися принципів конфіденційності, працювати надійно та без упереджень, захищати права людини та діяти прозоро. Цим самим, закликаючи до етичної розробки алгоритмів, вони звернули увагу на небезпеку використання штучного інтелекту для отримання даних у комерційних або політичних цілях, часто без відома самих людей. У світі, де технології стають не лише частиною нашого життя, але й суттєво впливають на всі сфери людської діяльності, штучний інтелект займає перше місце у дослідженнях і розвитку. Розуміння принципів людського мозку і його функцій стає ключовим аспектом для досягнення нових вершин у розвитку штучного інтелекту. Створення машин, які можуть адекватно взаємодіяти з людьми, вимагає не лише технічних знань, але й глибокого розуміння людських принципів та цінностей.

Паралельно з технічними відкриттями у сфері штучного інтелекту, виникають етичні проблеми, пов'язані з його застосуванням. Питання про конфіденційність, безпеку та справедливість у використанні штучного інтелекту стають все більш актуальними. Розробка та впровадження етичних стандартів стають важливим завданням для забезпечення гармонійного розвитку технологій. Отже, філософія штучного інтелекту виходить за межі технічних досліджень, ставлячи перед собою завдання розуміння, розвитку та використання штучного інтелекту в максимально ефективний, етичний та відповідальний спосіб.

Література:

1. Добровольська, О. В., & Штанько, В. І. (2019). Філософський аналіз еволюції штучного інтелекту. Дослідження з історії і філософії науки і техніки, 28(1), 10-19.
2. Maleyev, A. (2016). Проблемність штучного інтелекту і свідомості за роботою Джона Серля «Свідомість, мозок і наука». Multiversum. Philosophical almanac, (5-6), 89-98.
3. Мороз, О. Я. (2014). Штучний інтелект проти природного інтелекта (майбутнє людини в контексті викликів інтелектуальних супертехнологій). Політологічний вісник, (72), 18-35.
4. Slyusar, V. (2019, October). Artificial intelligence as the basis of future control networks. Coordination problems of military technical and deensive industrial policy in Ukraine. Weapons and military equipment development perspectives. VII Intern. In Scient. and Pract. Conf. Abstracts of reports (pp. 76-77).

КУЗНЕЦОВА Анна

*здобувачка вищої освіти спеціальності
073 Менеджмент, Херсонський державний
аграрно-економічний університет
(м. Херсон, Україна)*

БІЛОУСОВА Тетяна

*старший викладач кафедри менеджменту,
маркетингу та інформаційних технологій,
Херсонський державний аграрно-
економічний університет
(м. Херсон, Україна)*

РОЛЬ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ВІДБУДОВІ УКРАЇНИ ПІСЛЯ ВІЙНИ

Впродовж історії України безпека була одним із найважливіших питань. Агресія Росії проти України відкрила багато небезпек для нашої країни та світової безпеки в цілому. Національна безпека та обороноздатність України після війни мають бути головним пріоритетом для військово-політичного керівництва країни. Досвід інших країн показує, що впровадження новітніх технологій, таких як Big Data та штучний інтелект (ШІ), може швидко, ефективно та гнучко забезпечити потреби людей у воєнній безпеці та обороноздатності держави після війни. На сьогодні штучний інтелект є однією з технологічних сфер суспільного розвитку, яка стрімко розвивається, і має великий потенціал для використання в багатьох сферах, таких як національна безпека, медицина, військова логістика, тощо. Він може відіграти важливу роль у цьому процесі, допомагаючи у таких сферах, як:

– *Оцінка збитків*: ШІ може використовуватися для аналізу даних про пошкодження інфраструктури, житлового фонду та інших об'єктів. Алгоритми комп'ютерного зору можуть виявити пошкодження будівель, доріг, мостів тощо за допомогою візуальних даних, таких як фото з безпілотників та супутникові знімки. Технології обробки природної мови можуть обробляти текстові звіти, соціальні медіа та інші джерела, щоб знайти ознаки пошкодження та отримати відповідну інформацію. Це допоможе уряду та міжнародним організаціям оцінити масштаби руйнувань та визначити пріоритети для відновлення.

– *Планування відновлення*: ШІ може використовуватися для розробки планів відновлення інфраструктури, житлового фонду та інших об'єктів. Він може використовуватися для створення моделей, які прогнозують ймовірність і ступінь пошкодження на основі різних факторів, таких як тип інфраструктури, місце знаходження та погодні умови та допомогти оптимізувати розподіл обмежених ресурсів, щоб визначити, де краще проводити ремонт або відновлення. Також ШІ може відстежувати наявні запаси матеріалів і прогнозувати потреби в майбутньому, щоб запобігти дефіциту чи надлишку. Це допоможе оптимізувати процес відновлення та зробити його більш ефективним.

– *Логістика*: ШІ може використовуватися для оптимізації логістичних операцій, пов'язаних з доставкою будматеріалів, обладнання та інших ресурсів. Застосування його в логістиці сприяє більш ефективному використанню ресурсів, скороченню витрат, підвищенню своєчасності доставки та загалом більш логічному процесу постачання для відновлення. Штучний інтелект може визначити найефективніші маршрути для транспортування вантажів, аналізуючи дані про траси, трафік, погодні умови тощо. У режимі реального часу технології ШІ та аналізу даних зможуть відстежувати рух вантажів та виявляти затримки, гарантуючи коригування планів. Це зменшує затримки та витрати палива.

– *Моніторинг та контроль*: ШІ може використовуватися для моніторингу ходу відновлювальних робіт та контролю за їх якістю.

– *Відновлення соціальної сфери*: ШІ може використовуватися для надання психосоціальної допомоги постраждалим від війни, а також для відновлення системи освіти та охорони здоров'я. У медичній галузі це виконання заходів, які спрямовані на підвищення якості та тривалості життя громадян України, створення за допомогою ШІ національної системи консультування жителів України за адресою проживання, що засноване на аналізі штучним інтелектом клінічних, генних і поведінкових даних. За допомогою ШІ можна формувати загальнодержавні електронні платформи охорони здоров'я, які забезпечать зберігання, цільове використання та захист персоніфікованих даних щодо здоров'я громадян на місцевому, регіональному та національному рівнях. Створення ситуаційного національного центру аналізу епідеміологічних ситуацій, застосування нейромережових і нейронечітких технологій для їх моніторингу, моделювання та прогнозування.

Переваги використання ШІ:

– *Ефективність*: ШІ може допомогти автоматизувати багато завдань, що значно підвищить ефективність процесу відновлення.

– *Точність*: ШІ може допомогти у прийнятті більш точних та обґрунтованих рішень.

– *Прозорість*: ШІ може допомогти зробити процес відновлення більш прозорим та підзвітним.

Для реалізації завдань стратегії розвитку штучного інтелекту в Україні необхідний системний підхід, який включає належне наукове, кадрове та матеріальне забезпечення. Для цього потрібні як державна, так і широке залучення фінансування приватного сектору та капіталу. У цьому підході використовується добре відомий «безперервний ланцюг» для проведення та комерціалізації наукових досліджень. Його схема включає такі аспекти маркетингу: дослідження наявності проривних технологій і результатів наукомістких досліджень у державі; визначення потенційного ринку збуту кінцевого наукомісткого продукту зі штучним інтелектом; визначення та аналіз кадрового потенціалу та фінансових потоків для вирішення поставлених завдань; і визначення об'єкта для проведення фундаментальних, прикладних і прикладних досліджень. У середній та вищій школах теорію штучного інтелекту слід розглядати як окрему навчальну дисципліну. Створення наочних, інтерактивних програмних засобів для побудови штучних нейронних мереж, глибокого навчання штучних нейронних мереж, комп'ютерного зору та технологій опрацювання природної мови повинні бути головними завданнями. До 2030 року в Україні будуть впроваджені освітні програми світового рівня для підготовки висококваліфікованих фахівців і керівників у сфері штучного інтелекту. Українські освітні організації повинні займати лідируючі позиції на окремих напрямках у цій галузі.

Щорічні плани заходів, розроблені Комітетом з питань розвитку та впровадження штучного інтелекту та схвалені Кабінетом Міністрів України, є основним механізмом реалізації Стратегії розвитку штучного інтелекту в Україні. Згідно з Конституцією України, а також Законами України «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про вищу освіту», «Про авторське право та суміжні права», «Про охорону прав на винаходи та корисні моделі», «Про охорону прав на промислові зразки» та «Про рішення Ради національної безпеки і

оборони України» від 14 вересня 2020 року N392, є основою для планування розвитку штучного інтелекту в Україні. ШІ може відіграти важливу роль у відбудові України після війни. Важливо використовувати ШІ етично та відповідально, щоб отримати максимальну користь від цієї технології.

Література:

1. Хаустова В. Є., Решетняк О. І., Хаустов М. М., Зінченко В. А. Напрямки розвитку технологій штучного інтелекту в забезпеченні обороноздатності країни. БІЗНЕСІНФОРМ № 3, 2022. С. 17-26.
2. Четверта промислова революція : зміна напрямів міжнародних інвестиційних потоків: монографія / А. І. Крисоватий, О. М. Сохацька, І. В. Скавронська [та ін.] ; за наук. ред. А. І. Крисоватого та О. М. Сохацької. Тернопіль : Осадця Ю. В., 2018. 480 с.
3. Литвин В.В. Інтелектуальні системи: Підручник / В.В. Литвин, В.В. Пасічник, Ю.В. Яцишин. – Львів: "Новий Світ - 2000", 2020 - 406 с.
4. Рамазанов С.К., Шевченко А.І., Купцова С.О. Штучний інтелект і проблеми інтелектуалізації: стратегія розвитку, структура, методологія, принципи і проблеми. Штучний інтелект. 2020, № 4 (90), С. 14-23.
5. Слюсар В.І. Щодо стратегії формування системи стандартів НАТО // 36. Матеріалів V міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми координації воєнно-технічної та оборонно-промислової політики в Україні. Перспективи розвитку озброєння та військової техніки». Київ, 11-12 жовтня 2017 р. С. 84-86.

ОЛЕЙКО Тетяна

*здобувачка вищої освіти спеціальності 035
"Філологія" кафедри філології та переклад,
Івано-Франківський національний
технічний університет нафти і газу
(м. Івано-Франківськ, Україна)*

МАЛИМОН Володимир

*кандидат державного управління, доцент,
Івано-Франківський національний
технічний університет нафти і газу
(м. Івано-Франківськ, Україна)*

МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В НАВЧАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 053 «ФІЛОЛОГІЯ»

ШІ (Штучний інтелект) зараз набуває великої популярності серед підлітків, дорослих та студентів. Його використовують не тільки задля розв'язання рутинних справ, а й для допомоги у навчанні та роботі. Саме цей аспект роботи ШІ ми б хотіли розкрити побільше у цих тезах, адже, незважаючи на дослідження багатьох науковців аспект використання ШІ, як інструменту для перекладу книг, статей з іноземної мови, зокрема, англійської потребує детального вивчення. Штучний інтелект (ШІ) (від англ. Artificial intelligence (AI)) становить собою науковий напрямок, що знаходиться на стику цілої низки дисциплін, а саме: інформатики, філософії, кібернетики, психології, математики, фізики, хімії тощо. Передусім же, це розділ інформатики та комп'ютерної лінгвістики, який вивчає формалізацію проблем та завдань, подібних до дій, що виконує людина [3, с. 727].

«Штучний інтелект» – це, здебільшого, метафоричне поняття, яке використовується для позначення системи створених людьми засобів, відтворюючих певні функції людського мислення, а також власне самої сфери досліджень, мета яких – створення технічних систем, здатних вирішувати завдання необчислювального характеру і виконувати дії, що вимагають переробки змістовної інформації і вважаються прерогативою людського мозку [1, с. 132].

Гносеологічний аналіз проблеми штучного інтелекту розкриває роль таких пізнавальних знарядь, як категорії, специфічна семіотична система, логічні структури, раніше накопичене знання. Вони виявляються не за допомогою дослідження фізіологічних або психологічних механізмів пізнавального процесу, а виявляються в знанні, в його мовному вираженні [1, с. 139].

На думку Д. Лубко та С. Шарова, у напрямку розробки природно-мовних інтерфейсів і машинного перекладу (natural language processing) основна складність полягає у тому, що текст можна перекласти тільки на основі розуміння його сенсу та в конкретному контексті попередньої інформації [2, с. 18]. Адже колись саме поняття «перекладач» асоціювалося з людиною, проте розвиток технологій докорінно змінили цей стереотип. Навіть зараз існує безліч додатків та сайтів, які використовують технології штучного інтелекту для перекладу тексту. Проте так званий «машинний переклад» не зможе замінити переклад, зроблений людиною повністю. Зараз багато галасу навколо того, чи вдасться все ж таки комп'ютеру врахувати всі особливості мовних факторів і здійснити правильний та точний переклад, який зможе порівнятися з перекладом людини. Варто також зауважити, що імплементація автоматизованого перекладу в робоче середовище викликана ще одним важливим фактором в реаліях сучасності – зростаючою конкурентоспроможністю машинного та автоматизованого перекладу. Хоча і не здатний виконати професійний і якісний переклад в його поточній формі, машинний переклад продовжує стрімко розвиватися [4].

На сьогодні існує багато розробок на базі технологій ШІ, які допоможуть «машиною перекладу» вийти на новий рівень, однак, попри це, ШІ – переклад все ще має ряд недоліків, які слід врахувати, наприклад:

негнучкість: ШІ – системи, як правило, не є гнучкими та їм важко зрозуміти стилі мовлення та адаптуватися до контексту тексту, а це може призвести до незграбних, неприродних та навіть смішних перекладів. Скажімо, часто ШІ може не розпізнати стиль написання тексту і перекласти його занадто неформально або ж навпаки;

неточність: це, очевидно, одна з найголовніших недоліків штучного інтелекту. Системи такого типу зазвичай вивчаються на великих корпусах тексту, тому не завжди можуть правильно перекласти нюанси та особливості мови, такі як ідіоми, фразеологізми, сарказм та культурні особливості. Це може спричинити неточний та неправильний переклад, який, у свою чергу, втратить свій першочерговий сенс;

застарілість мови: Лексичний рівень мови постійно змінюється та з'являються нові слова, запозичення, фрази, а знання інших слів може змінюватися. ШІ не може йти в ногу з цими змінами, отож сам переклад може бути застарілим та вже неактуальним;

відсутність креативності: ШІ – система перекладу поступається творчістю людині, вона здатна перекладати тільки наявний текст, без додання певних ідіом, фразеологізмів, мовних структур, які можуть збагатити та додати певну особливість тексту;

відсутність етичної складової: ШІ може спричинити етичні наслідки. До прикладу, ШІ – перекладач може поширювати дезінформацію, фейки та пропаганду, що під час війни є навіть небезпечним. Крім того, такий перекладач може використовувати особисту інформацію без згоди власника.

Це ще далеко не всі недоліки ШІ, проте ми перерахували найважливіші. Також важливо пам'ятати, що штучний інтелект є хорошим інструментом для перекладу та може стати у пригоді при пошуку синонімів, ідей та полегшення процесу перекладу.

Крім перекладу штучний інтелект також пропонує нові можливості для покращення викладання англійської мови. Сьогодні існує багато ШІ, які допоможуть проаналізувати твій рівень, покращити вимову та стати співрозмовником, у такий спосіб учні зможуть покращити свої навички говоріння. Візьмімо декілька прикладів того, як ШІ може допомогти саме викладачам:

розробка інтерактивних вправ: ШІ може розробляти інтерактивні вправи, які допоможуть викладач зробити навчання цікавішим та більш ефективним. Також штучний інтелект допомагає з написанням навчальних планів, які забирають багато часу у викладачів;

створення навчальних інструментів: ШІ може написати вправи, тексти під рівень учня та генерувати інші навчальні матеріали, такі як, тести, посібники, презентації, вікторини, цікаві відео;

автоматизована оцінка: ШІ може автоматично оцінювати роботу учня, тоді викладач зможе зосередитися на більш персоналізованій підтримці учня.

Слід зазначити, що ШІ все ще перебуває в зародковому стані, і його можливості в галузі перекладу та викладання англійської мови постійно розвиваються. З розвитком ШІ можна очікувати більш інноваційних та ефективних способів використання ШІ для покращення навичок спілкування через мовні бар'єри.

Отже, у час багатьох технічних відкриттів, напевне найголовніше місце посідає ШІ, що й не дивно, адже на даний момент його розвиток та актуальність справді вражає. Штучний інтелект використовується у багатьох сферах життя та допомагає людям справлятися з їхніми справами та завданнями. У нашому дослідженні, ми зосередились саме на можливостях використання ШІ для спеціальності «Філологія» та виявили багато нового та цікавого, а саме те, що робота штучного інтелекту не тільки дещо полегшує, а й може запропонувати нові можливості та підходи до перекладу на викладання. Хоча нам не слід забувати про певні недоліки та застереження щодо використання ШІ. Також існує версія, що скоро сама професія перекладача стане неактуальною та буде замінена штучним інтелектом. Можемо стверджувати, що ця думка є дещо неточною, адже ШІ також здатний припускати помилок та немає достатньої кваліфікації, аби замінити людину у перекладі офіційних документів чи важливих паперів. Також, ШІ не може зрозуміти тонкощі мови та керується даними, що може призводити до нецікавого та одноманітного перекладу. Накінець хотілося б сказати, що варто й далі спостерігати за його розвитком і послуговуватися ним з розумом та виключно в освітніх цілях. Адже ми впевнені, що, попри всі недоліки ШІ, йому все ще є що нам запропонувати.

Література:

1. Денежніков С. С. Супертехнології штучного інтелекту в трансгуманістичному дискурсі. Філософія науки : традиція та інновації, 2013. № 2. С. 132–141. URL: <https://repository.sspu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/e8a60886-0db9-43ac-891c-38539491064a/content> (дата звернення: 19.04.2024).
2. Методи та системи штучного інтелекту : навч. посіб. / укл. Д. В. Лубко, С. В. Шаров. Мелітополь : ФОП Однорог Т. В., 2019. 264 с.
3. Мороз О. Штучний інтелект / Філософський енциклопедичний словник. Київ : Абрис, 2002. 742 с.
4. Google's Neural Machine Translation System : Bridging the Gap between Human and Machine Translation. URL : <https://arxiv.org/abs/1609.08144> (дата звернення: 18.04.2024).

ОСТАП'ЯК Василь

*доктор політичних наук, професор,
Івано-Франківський національний
технічний університет нафти і газу
(м. Івано-Франківськ, Україна)*

ФІЛОСОФІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В КОНТЕКСТІ ЗАСТОСУВАННЯ СИСТЕМ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Філософія національної безпеки і штучний інтелект (ШІ) є темою, яка зараз на порядку денному багатьох держав. У сучасному світі, де технології розвиваються стрімкими темпами, важливо замислитися над тим, як ШІ може впливати на забезпечення безпеки країн, а також на збереження національних цінностей і ідентичності. На перший погляд, інтеграція ШІ у

системи національної безпеки видається обнадійливим кроком уперед. ШІ може підвищити ефективність аналізу даних, забезпечуючи оперативне виявлення загроз, від кібератак до терористичних загроз, і дозволяє оптимізувати розподіл ресурсів для захисту країни. Проте, водночас, залучення ШІ вимагає від нас замислитися над рядом етичних питань і можливих ризиків. Ризики та переваги штучного інтелекту можуть виникати через взаємодію технічних аспектів у поєднанні з суспільними факторами, пов'язаними з тим, як використовується система [1].

Одним із основних питань є контроль над ШІ та його можливість приймати самостійні рішення, особливо в контексті військових застосувань. Існує ризик, що автономні системи, здатні вирішувати, коли і як використовувати зброю, можуть призвести до непередбачуваних наслідків. Виникає питання етичності таких рішень і відповідальності за них. Чи можемо ми довірити машині рішення, що можуть вплинути на життя людей, а крім того, збір і аналіз великих обсягів даних ШІ ставить питання про приватність і захист персональних даних. У прагненні забезпечити безпеку нації, важливо не перетнути межу, за якою починається надмірний контроль і втручання у приватне життя громадян. Національна безпека не лише про захист від зовнішніх і внутрішніх загроз, але й про збереження національних цінностей, культурної ідентичності. Важливо забезпечити, щоб використання ШІ сприяло цим цілям, а не підривало їх. ШІ може використовуватися для захисту культурної спадщини, підтримки мовної різноманітності та розвитку освіти.

За умови правильного підходу, ШІ може стати потужним інструментом у зміцненні національної безпеки, при цьому забезпечуючи повагу до прав і свобод індивідуума і збереження національної ідентичності. Технології ШІ вимагають від урядів, науковців та громадянського суспільства спільних зусиль для розробки етичних норм і правил використання ШІ, а також створення механізмів контролю та відповідальності. У заключенні, філософія національної безпеки в епоху ШІ вимагає балансу між використанням технологічних переваг для захисту та необхідністю захисту основних прав та свобод. Таке завдання складне і вимагає від нас не тільки технологічного, але й глибокого філософського осмислення.

Поглиблюючи розгляд взаємодії між філософією національної безпеки та штучним інтелектом, ми стикаємося з питанням про майбутнє ролі людини у прийнятті критичних рішень. З одного боку, ШІ надає нам можливості, які раніше здавалися недосяжними – від оптимізації оборонних стратегій до прогнозування і запобігання кризових ситуацій на ранніх стадіях. З іншого боку, важливо пам'ятати, що ШІ – це лише інструмент, створений людиною, і його рішення не можуть бути морально нейтральними чи позбавленими впливу тих, хто його програмує та керує ним. Тому особлива увага має бути приділена прозорості алгоритмів ШІ та механізмам їх розробки. Важливо забезпечити, щоб ці алгоритми відображали цінності та принципи справедливості, недискримінації та поваги до прав людини. Такого роду технічні системи вимагають відкритого діалогу між розробниками ШІ, правовими органами, громадянським суспільством та міжнародною спільнотою, щоб використання ШІ відбувалося в рамках чітко визначених етичних меж.

Крім того, має велике значення розвиток освіти та підвищення обізнаності серед населення у питаннях штучного інтелекту та його впливу на суспільство. Люди мають розуміти, як ШІ працює, які можуть бути потенційні ризики його використання, а також як ці ризики можуть бути мінімізовані. Такий підхід дозволить громадянам активно брати участь у формуванні політики в області ШІ, забезпечуючи, щоб їхні інтереси та занепокоєння були враховані. «Зараз розроблення штучного інтелекту спрямоване на допомогу людям і поліпшення їх можливостей. Навіть у системах, які самонавчаються, багато рішень залежить саме від розробників. Ми повинні переконатися, що на цьому етапі в систему не потраплять упереджені або погані дані», – заявляє Сат'я Наделла генеральний виконавчий директор «Microsoft» [2].

На міжнародному рівні, існує потреба у співпраці між державами для розробки спільних стандартів та нормативів використання ШІ, особливо у сферах, що стосуються національної та глобальної безпеки. Це може включати розробку міжнародних договорів, що регулюють використання автономних озброєних систем, забезпечення цифрового суверенітету та захисту від кіберзагроз.

У сфері національної безпеки, ШІ може слугувати не лише інструментом оборони, а й засобом для розвитку, підтримки демократії та зміцнення міжнародної стабільності. Втім, успіх такого підходу залежить від здатності суспільства адаптуватися до швидких змін, прийняти та інтегрувати нові технології відповідальним та виваженим способом, не втрачаючи при цьому людяності та поваги до основоположних прав і свобод. Таким чином, філософія національної безпеки у контексті штучного інтелекту вимагає від нас не просто технологічної обізнаності, але й глибокого розуміння етичних, правових та соціокультурних вимірів, що супроводжують впровадження цих технологій. Вирішення цих викликів вимагає спільних зусиль усіх сторін, від урядів до окремих громадян, адже безпека та благополуччя майбутніх поколінь залежать від рішень, які ми приймаємо сьогодні.

Література:

1. Artificial Intelligence Risk Management Framework (2024). <https://doi.org/10.6028/NIST.AI.100-1>.
2. Погореленко А. К. Штучний інтелект: сутність, аналіз застосування, перспективи розвитку. Секція 2. Світове господарство і міжнародні економічні відносини. Науковий вісник Херсонського державного університету. Вип. 32. 2018. С. 22–27

ШЕВЧУК Андрій

*здобувач ступеня доктора філософії,
Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького
(м. Запоріжжя, Україна)*

МЕДІА ТА ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ

Штучний інтелект досить стрімко входить у наше життя.

Цей алгоритм створений для допомоги людині з автоматизацією її рутинних процесів, що не пов'язані, наприклад, зі спілкуванням, генеруванням нових ідей чи швидким прийняттям рішень у кризових ситуаціях.

Штучний інтелект–компілятор даних з нейромережі (бібліотека інформації) відповідно до запиту оператора.

Як і людський мозок, штучний інтелект здатний аналізувати свої помилки та навчатися. Але ШІ не фантазує, не генерує ідей, нездатний на емпатію та не володіє емоціями.

Нині багато говорять про користь і шкоду ШІ.

Генеральний секретар ООН А. Гутерреш заявив, що штучний інтелект може становити загрозу глобальному миру та безпеці: «Очевидно, що штучний інтелект матиме вплив на кожную сферу нашого життя. Генеративний штучний інтелект має величезний потенціал для добра і зла в масштабах». Також Генсек ООН попередив, що використання ШІ терористами або урядами з недобрими намірами може спричинити «жахливий рівень смерті та руйнувань», а неправильна робота нейромережі може спричинити хаос, особливо якщо ця технологія використовується у зв'язку з системами ядерної зброї чи біотехнологіями [1].

Але не можна заперечити і користь роботи ШІ.

Зокрема можливим є активне використання ШІ для журналістської освіти, що підлягає світовим тенденціям розвитку, адже журналістська освіта покликана забезпечити підготовку фахівців у галузі соціальних комунікацій, котрі будуть спроможними якісно виконувати професійну діяльність у галузі журналістики та володітимуть відповідними знаннями та практичними навичками для створення власного медіа-продукту [5].

Так, Центр демократії та верховенства права 19 березня 2024 року провів онлайн-тренінг «Штучний інтелект для медіа: безкоштовні та платні інструменти», де представники медіа могли зануритися у світ штучного інтелекту та освоїти інноваційні технології. Під час онлайн-тренінгу медійники мали нагоду дізнатися: Що таке чат-боти зі штучним інтелектом; як ними користуватись, переваги та ризики використання їх у роботі, лайфхаки; як створювати фото та відео за допомогою ШІ; як створювати ШІ-презентації та покращувати свій текст; як створювати ШІ-аватари; юридичні особливості у сфері ШІ [2].

Зокрема корисною була інформація про можливості цього інструмента щодо покращення тексту, складання планів, таблиць, аналіз тексту, створення різноманітного контенту, наприклад, блогів або прес-релізів для постів в соціальних мережах та інформаційних бюлетенів. Також можна попросити чат переказати текст зрозумілими словами, створити таблиці чи вибрати ключові слова.

Цікаво, що доступний журналістам інструмент Pinpoint може швидко транскрибувати текст із відео. Тоді як DeepL AI Writer вміє не лише виправляти граматичні та лексичні помилки у тексті, а й робити це у певному стилі: зокрема, академічному чи бізнесовому.

Штучний інтелект також можна застосовувати для роботи із зображеннями та відео. Зокрема, Plus AI допоможе швидко підготувати презентацію на потрібну тему без необхідності створювати її елементи вручну [2].

Якщо ж треба працювати з фото чи відео, експерти радять Adobe Firefly. У ньому можна замінити частину зображення. Є й інструмент «генеративної заливки», коли користувач може написати, який фон бажає змінити, і він буде згенерований на картинці чи фото. Інші додатки здатні зробити частину зображення рухомою, озвучити відео чи перекласти його, або ж додати субтитри [2].

Але журналістам важливо не лише вміти користуватися штучним інтелектом, а й уміти розпізнати його, аби не стати жертвами дезінформації. У цьому допоможе програма AI or NOT, яка визначає, чи створив відео штучний інтелект. Також медійникам варто детально вивчати політику використання продукту перед користуванням. Важливо пам'ятати про авторські права та захист персональних даних.

Крім цього, журналісти можуть доручити штучному інтелекту і складніші завдання. Так, програма Synthesia дозволяє створити аватара для відео: ви можете обрати його вік та стиль. Otter.ai вміє писати нотатки (наприклад, під час наради), а потім надавати підсумки сказаного. Eightify здатен переглянути та проаналізувати відео замість вас.

Є низка порад представникам медіа: (1) Позначати контент, згенерований штучним інтелектом, аби аудиторія могла відрізнити його від людського. (2) Сформувані принципи роботи медіа зі штучним інтелектом. (3) Перевіряти інформацію із зовнішніх джерел на оригінальність. (4) Перевіряти, чи згенерований системами штучного інтелекту контент був створений етично. (5) Дотримуватися принципу захисту персональних даних.

Медійники мають знати про правові акти у сфері застосування ШІ. Зокрема, Конвенцію зі штучного інтелекту, прав людини, демократії та верховенства права та Artificial Intelligence Act, а також про Дорожню карту з регулювання штучного інтелекту в Україні [2].

У Міністерстві цифрової трансформації також представили рекомендації з відповідального використання штучного інтелекту для ЗМІ.

Інформаційне агентство Associated Press опублікувало рекомендації, як працювати журналістам із використанням генеративного штучного інтелекту в роботі редакції.

Віцепрезидентка АР зі стандартів та інклюзивності Аманда Барретт зазначила: «Центральна роль журналістів АР – збирати, оцінювати та впорядковувати факти в новинах, відео, фото- та аудіоматеріалах для наших членів та клієнтів – не зміниться. Ми жодним чином не розглядаємо штучний інтелект як заміну журналістам».

Раніше в АР використовували ШІ для швидкої підготовки фінансових звітів і коротких заміток про спортивні ліги. Але з липня 2023 року агенство має ліцензійну угоду з OpenAI,

розробником ChatGPT. «Хоча працівники AP можуть з обережністю експериментувати з ChatGPT, вони не використовують його для створення контенту, що підлягає публікації» [3].

Загалом журналістам AP рекомендували: будь-який результат генеративного інструменту ШІ «розглядати як неперевірений вихідний матеріал»; не змінювати жодних елементів фотографій, відео- та аудіоматеріалів і не застосовувати для цього ШІ; не використовувати зображення, створені ШІ для ілюстрування (однак, якщо зображення є темою новини – слід чітко це позначити); не розміщувати конфіденційну або делікатну інформацію в інструментах ШІ; переконуватися, що джерело не згенероване ШІ; уникати випадкового використання контенту ШІ, створеного для поширення дезінформації – журналісти повинні виявляти таку ж обережність і скептицизм, як і зазвичай. Якщо журналісти мають будь-які сумніви щодо автентичності матеріалу, вони не повинні його використовувати [3].

Мінцифри також розробило рекомендації з відповідального використання штучного інтелекту для медіа й опублікували їх на сайті міністерства 24 січня 2024 року.

Ці рекомендації мають пояснити ЗМІ, як співпрацювати з нейромережею, щоб уникнути ризиків і запобігти фінансовим та репутаційним збиткам. Тут зазначають, що серед основних принципів мають бути такі: прозорість використання ШІ; розмежування авторського та згенерованого нейромережею контенту; маркування згенерованого ШІ контенту; пріоритет людського фактора під час створення матеріалів; персоналізація медіаконтенту та захист персональних даних; саморегуляція медіа в разі взаємодії з ШІ.

«Використання та розвиток систем ШІ у сфері медіа доцільно здійснювати з урахуванням основних цінностей журналістської етики, включно з правдивістю й точністю, неупередженістю та незалежністю, ненанесенням шкоди, недискримінацією, підзвітністю, інклюзивністю, повагою до приватного життя, конфіденційністю джерел та іншими принципами, передбаченими Кодексом етики українського журналіста» [4].

Документ містить інструкцію з порадами, на що саме варто звертати увагу у виборі системи ШІ для роботи та як оцінювати етичність і правдивість згенерованого контенту. Тут названі «червоні прапорці», які вказують на неприйнятні або високі ризики використання системи ШІ та поширення згенерованого ШІ контенту. Також рекомендують заохочувати персонал навчатися використовувати системи ШІ за допомогою програм, курсів і воркшопів. Ці рекомендації є частиною реалізації дорожньої карти регулювання ШІ в Україні [4].

Нині все активніше долучається до обговорення проблем штучного інтелекту й філософія. Зокрема філософія мови торкається питань соціальної взаємодії та мови, переклад та інтерпретація також є проблемами філософії мови [6].

Філософія штучного інтелекту нині є особливою галуззю філософського знання. Це розділ філософії розуму та філософії інформатики, який досліджує штучний інтелект та його значення для розуміння інтелекту, етики, свідомості, епістемології та свободи волі. Філософія штучного інтелекту намагається відповісти на такі запитання: Чи може машина діяти розумно? Чи може вона вирішити будь-яку проблему, яку людина вирішила б шляхом мислення? Чи інтелект людини та інтелект машини однакові? Чи є людський мозок по суті комп'ютером? Чи може машина мати розум, психічні стани та свідомість, як і людина? Подібні запитання відображають різні інтереси дослідників ШІ, і філософів відповідно. Наукові відповіді на ці запитання залежать від визначення понять «інтелект» і «свідомість», а також від того, які саме «машини» обговорюються.

Отже, впровадження штучного інтелекту в медіагалузь має переваги і недоліки. Застосування автоматизованих інтелектуальних систем широко використовується у світових виданнях, що допомагає оптимізувати роботу журналістів, спростити збір та опрацювання великих обсягів інформації, сприяє персоналізації контенту та оперативному розміщенню інформації одночасно на всіх платформах видання [7].

В Україні технологія штучного інтелекту ще не набула такого широкого використання, як у світових медіа. Стрімкий розвиток суспільства та збільшення потоку інформації

приведе до того, що штучний інтелект трансформуватиметься, зможе абстрактно мислити та самовдосконалюватися [7]. Відповідно до цього доведеться вдосконалюватися й майбутнім журналістам, перед якими постануть нові виклики та загрози.

Література:

1. Глава ООН попереджає про ризики ШІ для глобального миру та безпеки <https://suspilne.media/531635-glava-oon-poperedzae-pro-riziki-si-dla-globalnogo-miru-ta-bezpeki/>
2. Медіа і штучний інтелект: це дем провів онлайн-тренінг для журналістів. <https://cedem.org.ua/news/media-i-shtuchnyi-intelekt-trening/>
3. Агентство Associated Press створило рекомендації, як журналістам працювати з ШІ. <https://suspilne.media/culture/553073-agentstvo-associated-press-stvorilo-rekomendacii-ak-zurnalistam-pracuvati-z-si/>
4. Мінцифри розробило рекомендації з відповідального використання штучного інтелекту для медіа. <https://suspilne.media/culture/669728-mincifri-rozrobilo-rekomendacii-dla-media-z-vidpovidalnogo-vikoristanna-stucnogo-intelektu/>
5. Берегова Г.Д. Журналістська освіта: загальні тенденції та спрямування. Стратегії та модули соціального буття сучасної людини: захист та допомога. К.: НПУ імені М. П. Драгоманова; Чернігів: НУ Чернігівський колегіум імені Т. Г. Шевченка, 2019. С. 139-144.
6. Берегова Г.Д. Знання з філософії мови для журналістів. *Virtus: Scientific Journal*. March #52, Монреаль, 2021. С. 12-15.
7. Васьківська О.Є. Технології штучного інтелекту в журналістиці сучасності. Матеріали X конгресу «Авіація в ХХІ столітті». К.: НАУ, 2022. С. 6.2.107-6.2.111.

СЕКЦІЯ 9 ФІЛОСОФІЯ ЕКОЛОГІЇ

SUSZANOWICZ Dariusz

*PhD. Eng. University of Opole,
Dean of the Faculty of Natural Sciences
and Technology (Opole, Poland),*

GAWDZIK Alicja

*PhD. Eng. University of Opole,
Dean of the Faculty of Natural Sciences
and Technology (Opole, Poland)*

METHODS OF PROTECTING THE INTERIOR OF A RESIDENTIAL BUILDING FROM TRAFFIC NOISE IN URBAN AREAS

Urban densification, which is now a well-established trend, has brought about a reduced space between residential buildings and transportation infrastructure: roads and railways, and this, in turn, has resulted in a significant increase in the impact of traffic noise on the interiors of residential buildings. Acoustic comfort is a priority in the building top design, where the emphasis is on the creating healthy environments to care for occupants. Because road traffic noise is considered the main source of environmental and living loss in a the urbanised areas, much of studies on acoustic comfort has been focused on road and rail traffic. In response to this issue, a case study was set up for the city of Opole (southwestern Poland). The study began with an assessment of the levels of noise generated by different means of transportation. Subsequently, a field study was carried out to establish the effectiveness of various forms of acoustic protection in residential buildings. Two detached houses were selected as research objects; one close to a railway line, and another one by a city exit road with heavy traffic. Noise measurements were taken at three points: directly at the source, at the external building envelope, and inside the building in in 2020-2022. During the research, various solutions to reduce the penetration of noise into the interior were introduced in the analysed buildings. The solutions of the acoustic barrier are used: different types of fencing, additional plants, and window blinds with different technical parameters were installed. The results of the study have been used to determine coefficients of the penetrating noise reduction using different elements of the building environment. Another study result is a methodology for designing acoustic protection of buildings, which uses the existing acoustic maps, databases of noise levels emitted by various means of transport, and noise reduction coefficients for various elements of the building environment. The methodology can be used to forecast the effectiveness of the acoustic protection of a building interior with the implementation of various changes to its surroundings thus ensuring the quality of the internal noise levels as required by the construction standards. More holistic and human-centered approaches are required to guarantee not only neutrally but even positively perceived indoor acoustic environments.

Key Words: indoor environmental quality, traffic noise, acoustic protection, forecast

АНАЦЬКА Наталія

кандидат філософських наук,
старший викладач кафедри філософії,
факультет соціології і права,
Національний технічний університет
України «Київський політехнічний
інститут імені Ігоря Сікорського»
(м. Київ, Україна),

АНАЦЬКИЙ Олексій

здобувачка другого (магістерського) рівня
вищої освіти кафедри філософії,
факультет соціології і права,
Національний технічний університет
України «Київський політехнічний
інститут імені Ігоря Сікорського»
(м. Київ, Україна)

ФІЛОСОФІЯ ПРИРОДИ І ЕКОЛОГІЧНІ ЦІННОСТІ У СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ

У соціальній роботі, екологічні цінності стали тим спрямуванням, що вплинули на практичну діяльність соціальних працівників, де основна засада – зв'язок людини з природою. Тож розглянуто ретроспективу філософії природи. Вона не просто має інформувати про стан речей, а навчати соціальних працівників дієвим засобам протидії екологічно-кризовим явищам. Ці питання підпорядковані тому, щоб соціальна робота набувала гуманістичного спрямування і через екологічні знання. «Моральні вимоги, що ґрунтуються на екологічній відповідальності, конструюються через трансформацію ціннісних засад людського буття, до яких, першою чергою, належить право кожної людини на життя»[4, с.254].

Упродовж усієї історії люди неухильно розвивали та вдосконалювали свої здібності впливати на навколишнє середовище. Водночас змінювався і характер зв'язків суспільства з природою. Одним із факторів, що сприяли зростанню споживацького підходу, були механістичні уявлення про природу, що склалися у XVII - XVIII століттях. Філософи даного періоду говорили, що природа складається з безособових мас та сил, які діють відповідно до детермінованих законів. Вони вважали природу складним механізмом, створеним Богом. Якщо природа – механізм, то вона не має прав чи інтересів. Рене Декарт вважав, що тварини – це машини, позбавлені розуму та почуттів; він звеличував практичне пізнання, яке має зробити людей господарями природи, і виправдовував таке панування тим, що тільки люди наділені розумом. Френсіс Бекон вказував на те, що мета науки – підкорення природи, адже «знання – сила». «Істинна мета науки – пізнати природу заради користі життя і практики» [7, с.19]. Не можна не погодитися з думкою Володимира Шинкарука, який у роботі «Єдність діалектики, логіки та теорії пізнання» підкреслював, що однією з основних ідей екологічного знання Френсіса Бекона є ідея верховенства людини над природою, і досягти цього людина може лише шляхом практичного використання законів природи, тому могутність людини тотожна її екологічним знанням. «Наукові знання – знаряддя влади людини над природою, джерело її могутності» [7, с.19]. У промисловій технології, що зароджується, панування над природою все більше досягалося не тільки в теорії, а й на практиці. Для лідерів промислової революції довілля було насамперед джерелом сировини. У новому капіталістичному суспільстві приватна власність на природні ресурси виховувала відношення до природного світу як джерела комерційної вигоди. Паралельно зі зростанням рівня життя зростав і тягар,

що лягав на навколишнє середовище. «За кожним кроком науково-технічного прогресу йдуть слідом негативні – реальні та потенційні – екологічні наслідки в усіх підсистемах навколишнього середовища: (біосфері, гідросфері, літосфері та навколоземному космічному просторі): загибель представників флори та фауни, руйнування багатьох унікальних життєво важливих ландшафтів тощо. Це несприятливо відбивається на здоров'ї людини» [6, с.24]. Механістична наука, дуалістична філософія, промислова технологія та капіталістична економіка – разом із деякими положеннями християнського переказу – заохочували панування людини над природою.

Початком руху щодо збереження природного середовища вважають вихід у світ книги американської письменниці, морського біолога Рейчел Карсон «Мовчазна весна» у 1962 році. У книзі були наведені факти щодо негативної дії отрутохімічних речовин на диких тварин і місця їх проживання. «...хімікати, котрі розпиляють над полями, лісами і садами, надовго зберігаються в ґрунті, потрапляють потім у живі організми, перетікаючи з одного в другий, отруюючи при цьому все живе». Після виходу книги розпочалися переслідування з боку представників хімічної промисловості. «Діло навіть не в тому, що вона виступила проти нерозбірливого використання отрутохімікатів, а в тому, що – на більш глибокому рівні – вона показала байдуже відношення індустріального, технократичного суспільства до світу природи». Письменниця екологічні знання, які несли інформацію про отруту й смерть, перетворила на знання про життя. Також і екологічні знання представників Римського клубу не залишили байдужими світову громадськість, і завдячуючи їх зусиллям швидко зросла міжнародна поінформованість про екологічні негаразди [1]. Важливо підкреслити, що екологічна криза має також і етичні витoki, а тому пошуки виходу з цієї кризи мають здійснюватися і у колі філософії.

Очевидно, що в теоретичному плані використання етичних настанов «...пов'язане з необхідністю надання морально-ціннісним орієнтаціям як масштабам діяльності характеристик достовірного знання, що означає досягнення їх єдності зі знанням дійсних реалій життєдіяльності людини і суспільства. Інакше кажучи, «основні цінності» належало б включити в процес пізнання, в якому б було досягнуто єдність знання про суще і належне» [3, с.93]. Відповідно до цього пізнання, яке є активністю людського розуму і здатне отримувати науково вивірені етичні та інші знання, повинно пояснити норми морального належного, які необхідні сучасному суспільству, де відбуваються якісні зміни глобального характеру. «Якісні зміни в суспільстві пов'язані насамперед зі зміною консенсусу щодо цінностей, з порушенням рівноваги в цьому аспекті. Для відтворення рівноваги необхідно переглянути діапазон (часто) та ієрархію (завжди) ціннісних пріоритетів під кутом зору їхньої відповідності новим смисловим критеріям та ідеалам, які слугують цільовими орієнтирами і життєдіяльними взірцями» [2, с.61].

Життєво-ціннісні орієнтації існують у вигляді складної системної ієрархії, де кожна цінність займає свою певну нішу. З цього погляду зростає значення й екологічних цінностей. «Актуальність екологічних цінностей і загалом екологічної проблематики, а отже й нагальна потреба її ґрунтовної концептуальної розробки, в умовах сучасної України зумовлена двоєдиною причиною: по-перше, критичною екологічною ситуацією, в якій опинилися чимало українських регіонів, по-друге, підлеглістю України глобальним тенденціям в екології, які додатково підсилюють кризовість української симптоматики і перспективістики» [2, с.61], а це в свою чергу зумовлює значне розширення сфери морально-екологічної регуляції, яка обстоює екологічну зорієнтованість особистості, необхідність екологічного типу поведінки й діяльності [1].

У практиці соціальної роботи в межах екологічного підходу вагоме значення мають засадничі концепції, такі як екологічної ніші, ареалу, стабільності, охорони природи, життєвого стресу, відповідальності тощо розуміння взаємодії яких допомагає зосередити увагу на людині і природі та їхній гармонії. Екологічний підхід в соціальній роботі пропонує при роботі з клієнтами звертати увагу на рівень співвідношення людини з природою, а конкретні техніки, які розроблені в рамках цього підходу, дають можливість появи

особистісних змін задля досягнення гармонії і між людиною, і вимогами навколишнього середовища, що відповідало б правам, запитам і життєвим задумам особистості.

Екологічний імператив, що базується на оновленому принципі відповідальності, зобов'язує кожного члена суспільства й людства в цілому в умовах обмежених ресурсів виявляти турботу про прийдешні покоління. «Трагічний досвід ХХ століття засвідчив, що наслідком такого бачення і такої діяльності стає у першому випадку екологічна криза, основу якої складає підриг та ерозія процесу самовідтворення людини як живої істоти, у другому – соціальна криза, зміст якої полягає у непоправній руйнації самовідтворення суспільства як самоорганізованої спільноти людей. Беззастережний розвиток промислових технологій знищує життєве, природне середовище існування людини; беззастережний розвиток соціальних технологій так само нищить соціокультурне середовище, унеможливаючи взагалі спільність людей і самовідтворення людини як суспільної істоти» [5, с.41]. Нове тут полягає в тому, щоб переглянути споживацьке ставлення до природи, а це в свою чергу зробить нормою бережливість, уміння обмежувати свої матеріальні потреби з метою розумної економії природних ресурсів. Відтоді стала очевидною необхідність пошуків нових ціннісних орієнтацій та морально-етичних норм регуляції суспільства.

По мірі того як зростають урбанізація та стресив суспільстві, цінності природи, які пов'язані з активним відпочинком та естетичним спогляданням, стають для багатьох людей все більш важливими, тому що мають позитивний вплив природи на людський характер і здоров'я. Тут особлива роль соціального працівника полягає в тому, що він не тільки вирішує конкретні соціальні проблеми своїх клієнтів, але й допомагає освоювати нові моральні цінності і норми, знаходити життєві смисли в цінностях природи. Все це дозволяє вважати, що ті норми, якими має керуватися суспільство, щоб вижити, повинні бути обґрунтовані шляхом досягнення консенсусу в практичному дискурсі на основі регулятивного принципу ідеальної комунікативної ситуації.

У такому розрізі значне місце в соціальній роботі надано соціокультурним цінностям, морально-етичним орієнтаціям, екологічним знанням в практиці соціальних працівників. Моральні цінності, етичні норми соціальної роботи – це ті переконання, на які спираються соціальні працівники у процесі прийняття рішень. Проте вони є не просто моральними ідеалами, а набором тих критеріїв від опанування яких залежить успішність професійної діяльності. Отже, основні цінності, які знаходяться в основі соціальної роботи, обумовлюють професійні надбання соціальних працівників. Даний рівень представлений ціннісними орієнтаціями фахівців, якими вони керуються при виконанні своїх професійних обов'язків. Тут йдеться насамперед про те, щоб підпорядкувати основні цінності соціальних працівників настановам гуманістично зорієнтованої раціональної політики та зробити їх підконтрольними вимозі моральної відповідальності, що поєднує вимогу збереження людини із вимогою збереження буття природи загалом, де природа і людина утворюють єдину систему.

Література:

1. Анацька Н. В. Екологічна освіта: знання і життєво-ціннісні орієнтації сучасної людини: дис. на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук : спец. 09.00.10 – філософія освіти. К., 2016. 220 с.
2. Вища освіта як фактор подолання ціннісного розколу в Україні : монографія (рукопис) / авт. кол.: З. Самчук (керівник), Т. Андрущенко, В. Баранівський, О. Бульвінська та ін. – К., 2015. – 377 с.
3. Гур В. І. Етична концепція німецької соціал-демократії (історико-філософський аналіз: Бад-Годесберг, 1959 – Берлін, 1989) : [монографія] / Віктор Гур. – К. : Центр соціальних досліджень ім. В. Старосольського, 1997. – 256 с. (Серія: Бібліотека «Основні цінності»).
4. Етика майбутнього : [збірник статей] / за ред. Т. Майєра і С. Міллера [пер. з нім.]. – К. : Основні цінності, 2003. – 262 с. – (Серія «Сучасна думка»).
5. Людина і культура в умовах глобалізації: [збірник наукових статей]. – К. : ПАРАПАН, 2003. – 400 с.
6. Хилько М. І. Екологічна криза у філософсько-етичному вимірі / М. І. Хилько // Філософська думка. – 2000. – №3. – С. 24–46.
7. Шинкарук В. І. Єдність діалектики, логіки та теорії пізнання (вступ в діалектичну логіку) : [монографія]. / Володимир Ілларіонович Шинкарук. – К. : Наукова думка, 1977. – 368 с.

БАТУРА Ірина

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти факультету міжнародних економічних відносин, управління і бізнесу, Херсонський національний технічний університет (м. Хмельницький, Україна)

БЕЗПАЛЬЧЕНКО Віолета

кандидат хімічних наук, доцент, доцент кафедри загальноосвітніх гуманітарних та природничих дисциплін, Херсонський національний технічний університет (м. Хмельницький, Україна)

СЕМЕНЧЕНКО Оксана

кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри загальноосвітніх гуманітарних та природничих дисциплін, Херсонський національний технічний університет (м. Хмельницький, Україна)

ЕКОЛОГІЧНА КРИЗА ТА ЇЇ ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ

Екологічна криза – напружені взаємини людського суспільства з природою, яким властива невідповідність розвитку продуктивних сил і виробничих відносин ресурсно-екологічним можливостям біосфери, наслідком чого є порушення природних умов життєдіяльності людини. За всю історію існування людства виділяють п'ять екологічних криз [1]. З першої кризи, що припала на середину післяльодовикового періоду, людство вийшло опанувавши технології загінного полювання і видобування вогню. Другу кризу (близько 10 тис. років тому) було подолано шляхом переходу до скотарства й землеробства. Третя криза передувала зародженню поливного землеробства і завершилася поширенням прийомів зрошення угідь. Четверта – спричинена масовим вирубуванням лісів на паливо й під сільське-господарське угіддя, призвела до промислової революції та переходу до використання викопного палива. П'яту кризу, що розпочалася у середині 20 століття через хімізацію виробництва у промислово розвинених країнах, можна вважати найглибшою. Наймасштабніші екологічні катастрофи за останні 70 років [2]. Внаслідок аварії 26 квітня 1986 року на 4 енергоблоці Чорнобильської АЕС (Україна) відбувся викид радіації у 400 разів більший, ніж під час атомного бомбардування Хіросіми у 1945 році, при цьому близько 600000 осіб зазнали радіоактивного ураження, 200000 осіб евакуйовано із зони забруднення, а навколо ЧАЕС створено 30-кілометрову зону відчуження. 1 листопада 1986 року пожежа у промисловому комплексі Schweizerhalle компанії Sandoz (Швейцарія) спричинила розлив 1246 тонн отруйних і пожежонебезпечних хімічних речовин (824 тонни інсектицидів, 72 тонни гербіцидів, 12 тонн хімікатів, що містили ртуть, і 4 тонни різних розчинників). Внаслідок аварії 13 листопада 2005 року на хімічному заводі в місті Цзілінь (Китай) у річку Сунхуа потрапило 100 тонн забруднюючих речовин, зокрема нітробензол та бензол, які можуть викликати лейкемією. 22-24 грудня 2008 року у Кінгстоні (США) стався найбільший розлив вугільної золи, при цьому 4 мільярдів літрів золи забруднили озеро Воттс-Бар, річку Еморі і спричинили аварію потяга. Аварія на алюмінієвому заводі в місті Айка (Угорщина) 4 жовтня 2010 року спричинила потрапляння близько 1,1 мільйона м³ токсичних відходів у річку Дунай. 20 квітня 2010 року в Мексиканській затоці стався масштабний морський розлив нафти – 60 мільйонів барелів нафти понад чотири місяці виливалися у затоку. Від

забруднення загинуло понад 34000 птахів, сотні морських черепах, близько 72 дельфінів та інших тварин. І цей список аварій, що спричинили забруднення ґрунтів, води й повітря і загалом біосфери, можна було б продовжити. Кожна така аварія – це негативний вплив на середовище існування живих організмів, до яких відноситься і людина, як біологічний вид. На сьогодні спостерігаємо загострення протиріччя між виробничою діяльністю людей, що іноді спричинює екологічні катастрофи, та безпечними комфортними умовами середовища існування людства та в цілому біосфери.

Історично філософи приділяли мало уваги екології порівняно з іншими науковими дисциплінами, але це почало змінюватися, оскільки стає все більш очевидним, що дослідження екологічних систем цікаве саме по собі і може також дати розуміння філософії науки в цілому. Екологічна криза є зараз однією з найголовніших проблем людства. Зміна клімату, вимирання видів, виснаження ресурсів, аварії на підприємствах, викиди у атмосферу, забруднення довкілля значно впливають на відносини між людиною та природою у негативному сенсі. У цій ситуації філософія екології відіграє важливу роль у глибокому розумінні кризи. Вона допомагає розкрити сутність проблеми і запропонувати певні підходи до розв'язання викликів екологічної кризи. Багато років тому, коли у людства не було сучасних технологій та обладнання, капітал країн визначався їх природнім багатством, тому країни, що розпоряджалися родючими землями, степами, лісами, річками тощо, розвивали свої види діяльності ефективніше, мали високий рівень життя й робили свою країну процвітаючою. Технологічна революція й прогрес виробництва все змінили. Зараз багатою країною вважається та, що має наукові досягнення, технології та інновації, сучасне обладнання й інфраструктуру. Завдяки цим чинникам країни мають високий рівень життя та ВВП на душу населення, але такі досягнення нажалі супроводжуються екологічними кризами і проблемами, бо зазвичай у людини на першому місці стоїть свій особистий інтерес й досягнення мети, аніж збереження природних ресурсів. Саме філософія екології займається питаннями якісних, усвідомлених та збалансованих відносин між людиною і природою. Останні роки люди все більше починають приділяти увагу екологічним принципам у буденному житті, промисловості та виробництві, енергетиці, тим самим уповільнюючи наслідки від згубної діяльності своїх пращурів. Але маленьких кроків замало. Щоб змінити ситуацію у всьому світі, треба, щоб кожен почав жити за екологічно стійкими принципами, а не тільки окремі групи людей, наприклад, як екоактивісти. Кожна людина має усвідомлювати свою відповідальність перед природою та замислюватись про наслідки своїх дій. На сьогодні важливе свідоме раціональне використання природних ресурсів і збереження навколишнього середовища для впровадження сталого та збалансованого розвитку суспільства.

У вересні 2015 року Генеральною Асамблеєю ООН були прийняті сімнадцять цілей розвитку, що містять в собі філософію та концепцію сталого розвитку людства. Цілі сталого розвитку – це заклик до дії усіх країн для сприяння процвітанню й одночасно захисту планети. Вони визначають, що подолання бідності має йти рука об руку зі стратегіями, які сприяють економічному зростанню та вирішують низку соціальних потреб, включаючи освіту, охорону здоров'я, соціальний захист та можливості працевлаштування, і вказують на нагальні проблеми людства, що пов'язані із захистом довкілля[3]. Ціль № 13 стосується зміни клімату. З наближенням кліматичного катаклізму темпи та масштаби поточних планів і дій людства є абсолютно недостатніми для ефективної боротьби зі зміною клімату. Дедалі частіші та інтенсивніші екстремальні погодні явища впливають на регіони Землі. Підвищення температури зі зростанням викидів парникових газів, що спричинено діяльністю людини, змінює клімат швидкими темпами. Екстремальні й мінливі погодні умови, підвищення рівня моря створює серйозні ризики для існування людства. Історична Паризька угода від 4 листопада 2016 року дає можливість країнам посилити глобальну відповідь на загрозу зміни клімату. Міжурядова група експертів зі зміни клімату (МГЕЗК) наголошує, що глибоке, швидке та стійке скорочення викидів парникових газів має важливе значення в усіх

секторах. Щоб обмежити глобальне потепління на 1,5°C вище доіндустріального рівня, викиди повинні бути скорочені майже вдвічі до 2030 року. Ціль № 6 торкається проблеми чистої води та санітарії, що є, передусім, базовою потребою людини для здоров'я і добробуту. Ціль № 7 стосується забезпечення доступу до чистої й доступної енергії, яка є ключовою для розвитку сільського господарства, бізнесу, зв'язку, освіти, охорони здоров'я й транспорту. Країни можуть і повинні інвестувати у відновлювані джерела енергії, підтримувати і захищати екосистеми та брати на себе зобов'язання забезпечувати 100% потреби у електроенергії з відновлюваних джерел.

Отже, філософи розглядають екологічну кризу з глибшої перспективи, аніж науковці. Вони аналізують глибину проблеми та причини, показуючи, як криза впливає на людські цінності, етику, спосіб життя й ідентичність. Філософське осмислення глобальної екологічної кризи дає розуміння причинно-наслідкового зв'язку її виникнення, підкреслює значущість взаємозв'язку між природою і людиною, наголошує на свідомому ставленні до природи та її ресурсів, визнаючи її цінність й унікальність, а також закликає діяти за сталими цілями, які насамперед спрямовані на покращення рівня життя та збереження навколишнього середовища.

Література:

1. Екологічна криза / І. М. Гудков, В. А. Гайченко // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2009. Т. 9. URL: <https://esu.com.ua/article-18679>.
2. Белоусова К. ТОП-10 наймасштабніших екологічних катастроф Європи та світу. URL: <https://ecopolitic.com.ua/ua/news/top-10-najmasshtabnishih-ekologichnih-katastrof-ievropi-ta-svitu/>.
3. 17 Goals to Transform Our World. URL: <https://www.un.org/sustainabledevelopment/>.

ГРИГОР'ЄВА Людмила

*доктор біологічних наук, професор,
завідувачка кафедри екології,
Чорноморський національний університет
імені Петра Могили (м. Миколаїв, Україна)*

ПРОФЕСІЙНЕ ОПРОМІНЕННЯ ВІД РАДОНУ-222: ПРОПОЗИЦІЇ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ НОРМАТИВІВ ДЛЯ ОКРЕМИХ РОБІТНИКІВ

В умовах широкого використання ядерної енергії у народному господарстві перед фахівцями всіх категорій і рангів стоїть завдання вивчення критеріїв оцінки радіоактивного випромінювання як шкідливого фактору впливу на людей і об'єкти навколишнього середовища та методів управління рівнями опромінення населення. Радіаційна безпека людини забезпечується системою законодавчих актів, нормативно-технічних документів, спрямованих на обмеження виникнення детерміністичних (прояв і тяжкість яких залежить від величини поглиненої дози) і стохастичних (ймовірність яких не залежить від дози, а від величини дози залежить частота їх прояву) ефектів у людини від різних джерел іонізуючого випромінювання. Оцінка стохастичних ефектів, головним чином канцерогенних, у даний час базується на лінійній безпороговій концепції «доза – ефект», головний зміст якої полягає в тому, що деякий кінцевий ризик, навіть дуже малий, повинен бути прийнятий до уваги на будь-якому рівні захисту. Цієї концепції дотримуються МКРЗ, НКДАР ООН і НКРЗ України при оцінці і прогнозуванні втрат від використання джерел іонізуючого випромінювання і при проведенні практичних розробок у галузі радіаційного захисту та радіаційної безпеки. Встановлені відповідно до цих принципів ліміти доз відображено у Нормах радіаційної безпеки України НРБУ-97/Д-2000 [2].

Для оцінки рівня опромінення людини у НРБУ-97/Д-2000 використовується концепція ефективної дози, зокрема річної ефективної дози (РЕД) як суми ефективної дози зовнішнього опромінення протягом року та очікуваної ефективної дози внутрішнього опромінення, яка сформована надходженням радіонуклідів до людини протягом одного року. Концепція ефективної еквівалентної дози (скорочено – ефективної дози), як узагальненої інтегральної характеристики ефекту опромінення, є у діючий час загальноприйнятою для міжнародних організацій МКРЗ, МАГАТЕ, НКДАР ООН і відповідних країн Європи, США, Японії. Вважається, що вона найкращим чином пристосована для задач прийняття рішень і планування заходів, бо дозволяє єдиним чином охарактеризувати радіаційні ефекти від опромінення різних типів, яке діє на різні органи людини. При цьому, на основі переоцінки і перевірки доз, які отримало населення під час аварії на ЧАЕС та при інших техногенних радіаційних аваріях, актуальним і важливим вважається доповнення принципів радіаційної безпеки в Україні, оскільки радіоактивне забруднення екосистем є найбільшим серед антропогенних впливів у державі і стосується життя та здоров'я десятків мільйонів людей, а також, що за останній час з'явилися нові джерела іонізуючого випромінювання, які завдають хронічного навантаження на людину. Для населення України межа безпечної дози з 1952 року змінилася від 15 до $1\text{мЗв}\cdot\text{рік}^{-1}$. Сьогодні більшість фахівців наголошують на подальшому зменшенні цієї дози до $0,25\text{мЗв}\cdot\text{рік}^{-1}$, а за матеріалами окремих радіоекологічних досліджень діапазон безпечних рівнів перебуває у межах від 0,02 до $0,002\text{мЗв}\cdot\text{рік}^{-1}$.

Південь України характеризується наявністю різноманітних чинників хронічного опромінення людини від джерел як природного, так і штучного походження. Так, нами досліджено рівні еквівалентної рівноважної об'ємної активності (ЕРОА) ^{222}Rn у повітрі житлових приміщень північних районів Миколаївщини (268 аналізів), а також вміст ^{222}Rn у воді питних джерел (централізований водопровід, колодязі, свердловини) (101 аналіз) у 23 населених пунктах північних районів Миколаївської області. Досліджено рівні ЕРОА ^{222}Rn на робочих місцях (95 аналізів) та вмісту ^{222}Rn у питній воді (26 аналізів) Первомайського гранітного і гранітно-щебеневого кар'єрів, Олександрівського, Прибузького, Софіївського, Ново-Данилівського гранітних кар'єрів. Вимірювання ЕРОА ^{222}Rn виконували методом пасивної трекової дозиметрії за допомогою детекторів «Altras» (Германія), НЦ-детектори (Росія), детектори «DEGBAK» (Україна) з експозицією у житлових приміщеннях не менше 3 місяців в опалювальний сезон, на робочих місцях – не менше 30 діб. У житлових приміщеннях трекові детектори встановлювали у місцях найбільшого перебування людини (вітальня, спальня), а на робочих місцях – у кабіні екскаватору, бульдозеру, або розміщували на верхньому одязі фахівця. При визначенні ефективної дози зовнішнього опромінення людини від природного фону і техногенно-підсиленого радіаційного фону час перебування людини взято за рекомендаціями МКРЗ (Публікація 65): на відкритій місцевості $2000\text{ год}\cdot\text{рік}^{-1}$, у приміщенні – $4652\text{ год}\cdot\text{рік}^{-1}$.

Результати вимірювання ЕРОА ^{222}Rn на робочих місцях працівників гранітних кар'єрів (оператор дробівки, бурильник перфораторного буріння, каменотес, машиніст бульдозеру, машиніст екскаватору) вказали, що їхній частотний розподіл також носив логнормальний характер з середньозваженим за кар'єрами значенням $137\text{ Бк}\cdot\text{м}^{-3}$. У Софіївському гранкар'єрі, при середньому значенні ЕРОА ^{222}Rn $196\pm 36\text{ Бк}\cdot\text{м}^{-3}$, майже усі виміри складала рівні вище $100\text{ Бк}\cdot\text{м}^{-3}$, а максимальні значення досягали $355\text{ Бк}\cdot\text{м}^{-3}$. Для інших гранкар'єрів ЕРОА ^{222}Rn на робочих місцях складала, в середньому: на Первомайському гранкар'єрі – $136\pm 24\text{ Бк}\cdot\text{м}^{-3}$; Первомайському гранітно-щебінковому кар'єрі – $124\pm 12\text{ Бк}\cdot\text{м}^{-3}$; Олександрівському гранітному кар'єрі – $110\pm 20\text{ Бк}\cdot\text{м}^{-3}$; Прибузькому гранкар'єрі – $156\pm 28\text{ Бк}\cdot\text{м}^{-3}$; Ново-Данилівськогогранкар'єру – $110\pm 26\text{ Бк}\cdot\text{м}^{-3}$. Середньозважена за кар'єрами величина ЕРОА ^{222}Rn у житлових приміщеннях складала $116\pm 15\text{ Бк}\cdot\text{м}^{-3}$ (при діапазоні $45 - 230\text{ Бк}\cdot\text{м}^{-3}$).

За результатами вимірів ЕРОА ^{222}Rn середньозважена за кар'єрами РЕД від інгаляційного надходження ^{222}Rn з повітрям робочих місць складала $2,1\pm 0,2\text{ мЗв}\cdot\text{рік}^{-1}$ (при діапазоні $0,9 - 5,9\text{ мЗв}\cdot\text{рік}^{-1}$); з повітрям житлових приміщень $4,1\pm 0,2\text{ мЗв}\cdot\text{рік}^{-1}$ (при діапазоні

1,8 – 9,7 мЗв·рік⁻¹). За результатами досліджень вмісту ²²²Rn у воді з підземних питних джерел РЕД від ²²²Rn складала: у Прибузькому і Ново-Данилівському гранкар'єрах 0,02±0,01 мЗв·рік⁻¹; в Олександрівському гранкар'єрі – близько 0,04 мЗв·рік⁻¹, у Софіївському гранкар'єрі досягала 0,15 мЗв·рік⁻¹. Двофакторність надходження ²²²Rn з ДПР (вдома і на робочому місці) до людини, яка працює на гранітних кар'єрах обумовлювала формування сумарної РЕД від ²²²Rn з ДПР, за середньозваженими показниками 6,2±0,6 мЗв·рік⁻¹ (при діапазоні 5 – 17 мЗв·рік⁻¹).

Для цих працівників додатковий внесок (від 30 до 60 % за різними кар'єрами) у повну «радонову дозу» вносив радон їхніх робочих місць. В цілому серед усіх ТПДПП на опромінення від ²²²Rn приходилося більше 90 %, а для людей, які працюють у гірничодобувній галузі – більше 95 %.

Тому нами пропонується внести зміни у нормативи опромінення людей, які живуть на територіях з кларковим вмістом природних радіонуклідів і працюють у гранітодобувній, гранітопереробній, уранодобувній галузі. По-перше, це стосується зниження гранично-допустимої дози (ГДД) від ²²²Rn з ДПР на робочих місцях таких фахівців, а по-друге – потрібно знижувати тривалість робочого часу на робочих місцях з підвищеними рівнями ЕРОА ²²²Rn.

Література:

1. Grygorieva L. Radonriskinecology: formation, modeling, waysofreduction: Lamb. Acad. 2019. 156 p.
2. Норми радіаційної безпеки України (НРБУ – 97/Д-2000). Київ: МОЗ України, 2000. 135 с.

КОМАРНИЦЬКА Любов

здобувачка вищої освіти, Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу
(м.Івано-Франківськ, Україна)

КАЧАЛА Софія

кандидат технічних наук, доцент,
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу
(м. Івано-Франківськ, Україна)

КАЧАЛА Тарас

кандидат технічних наук, доцент Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу
(м. Івано-Франківськ, Україна)

ЗАХОДИ МІНІМІЗАЦІЇ ЕКОЛОГІЧНИХ ВПЛИВІВ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ДОВКІЛЛЯ

За останні десять років незважаючи на виклики індустрія туризму сформувалася і отримала визнання як найбільша у світі сфера діяльності по наданню послуг.

Ця складна по своєму складу галузь, що є каталізатором економічного розвитку, може забезпечити високу якість життя людей на основі екологічно доцільного природокористування. А зараз вже можна говорити, про необхідність переходу до стійкого розвитку туризму з відповідними змінами в усіх складових туристської індустрії. Як окрема галузь туризм схильний до процесів характерних для усього світового господарства:

поглибленню спеціалізації, наростанню процесів концентрації, переходом на нові технології. Рационально використовуючи історико-культурні пам'ятники у поєднанні з природними ресурсами, міжнародний туризм сприяє підвищенню рівня зайнятості населення, стимулює зростання виробництва багатьох товарів і послуг.

Єдиним напрямом впровадження принципів сталого розвитку, їх реалізації має стати екологізація туризму. За рахунок її комплексності та узгодженості управлінських механізмів можливо буде досягти визначеного принципами сталого розвитку балансу між реалізацією туристичного продукту, отримання економічної дохідності та раціональним природокористуванням.

В основі екологізації закладена й екологічна освіта, що в свою чергу являється важливим механізмом підвищення екологічної культури та розвитку екологічної свідомості населення. Екологізація дозволить провести повну переорієнтацію туристичної галузі не лише на рівні окремого регіону, але й у глобальних, планетарних масштабах[1].

Питання екологізації туризму є вкрай важливими для мінімізації негативного антропогенного впливу на довкілля, збереження та підтримання якісного екологічного стану основних його компонентів, а тому починають віднаходити себе в реальному запровадженні. За приклад можна назвати організацію екологічного, сільського, зеленого й агротуризму, створення та прокладання екологічних стежок, маршрутів, використання ресурсо- та енергозберігаючих технологій в туристичній індустрії, екологічно освітні заходи під час туристичної подорожі тощо.

Проблемними питаннями на шляху проведення екологізації туристичної діяльності є:

- відсутність дієвої нормативно-правової бази, яка б ефективно регулювала, встановлювала основні поняття та особливості запровадження екологічно-орієнтованих видів туризму на території України;
- недостатність фінансування, відсутність належного кадрового забезпечення;
- відсутність досвіду організації екологічно-орієнтованих видів туризму тощо.

На наш погляд, розвиток екологічно-орієнтованого туризму зможе позитивно вплинути на зростання економічної дохідності туристичних регіонів, покращити їх екологічний стан (за рахунок раціонального споживання та збереження природних ресурсів), а також підвищити рівень екологічної обізнаності та культури як місцевого населення, так і самих туристів.

Важливе місце для туристичної діяльності посідає екологізація системи управління. Вона полягає у запровадженні нової, екологічно-орієнтованої системи менеджменту туризму, яка направлена на раціональне, збалансоване природокористування, охорону довкілля [2].

Екологізація управлінської діяльності повинна сприяти гармонізації туристичної діяльності, забезпечувати екологічну орієнтацію всіх функцій управління, планомірну Екологізація туристичної діяльності 39 діяльність з охорони природи, забезпечення екологічної безпеки, ефективну економічну діяльність туристичного підприємства та соціально-економічний розвиток туристичних регіонів.

Чинники впливу на туристичний попит

Чинники	Сфера охоплення
Економічні	загальногосподарські
	рівень доходів
	ціноутворення
Суспільно-психологічні	наявність вільного часу (відпустки, канікули, державні чи релігійні свята)
	демографічні чинники (кількість населення, структура професійної активності, розмір сім'ї)
	чинники індустріалізації
	мотиваційні чинники (мотиви подорожі, які пов'язані з роботою,

Чинники	Сфера охоплення
	поліпшенням здоров'я, культурно-психологічно-освітні, етнічні, релігійні, розважальні)
Пропозиції	туристична політика
	транспорт
	сфера розміщення
	організатори туризму

В основі екологічного менеджменту туризму закладені такі принципи:

- орієнтації на екологічну свідомість туристів й організаторів туристичної діяльності;
- економічної результативності та прибутковості туристичної галузі;
- своєчасного, ефективного вирішення і попередження екологічних проблем;
- відповідальності за екологічні наслідки управлінської діяльності тощо.

На шляху до впровадження в практику системи екологічного менеджменту туризму, необхідно враховувати наступні чинники:

- інноваційний характер (еколого-орієнтоване управління може сприйматись з певним побоюванням як з боку природоохоронних та природно-господарських організацій, так і, безпосередньо, туристичних організацій);

- специфіка туризму вимагає значно більших зусиль для заняття свого сегмента на туристичному ринку;

- вихід якісного екотуристичного продукту на туристичний ринок часто пов'язаний з достатньо високими початковими затратами, що робить його кінцевий продукт досить коштовним;

- інтелектуальну, просвітню, виховну функції туризму можна реалізувати лише за наявності відповідної інфраструктури та кваліфікованих фахівців (менеджерів з екологічною освітою в туризмі, гідів-природознавців тощо), яких сьогодні не вистачає.

Особливо небезпечною для окремих регіонів і для біосфери в цілому є створення спеціалізованих великих туристичних центрів і інтенсивне використання місцевих туристичних ресурсів [3, 4]. Перенаселеність і перевантаження туристичної інфраструктури, що викликано концентрацією туристів в обмежених місцях, призводить до понаднормативного використання природних ресурсів, значному забрудненню довкілля, зростання обсягів відходів, слідством чого являється порушення екологічної рівноваги, виникнення незворотних змін в навколишньому природному середовищі, зменшення привабливості природного об'єкту і його деградації. Проте для успішного розвитку туристичної галузі стан природного середовища є визначальним.

Здебільшого негативні наслідки від туристичної діяльності проявляються у:

- забрудненні навколишнього середовища (викиди від туристичного автотранспорту, скиди у водойми неочищених або малоочищених стоків від закладів туристичного розміщення та обслуговування, залишки харчових і побутових відходів тощо);

- шумовому забрудненні; ерозії берегів (пляжів) внаслідок вирівнювання прибережної поверхні;

- надмірному використанні природних ресурсів (лісів, озер, гірських схилів тощо) з метою організації різних видів туризму й забезпечення функціонування усієї туристичної інфраструктури; винищуванні представників флори й фауни під час полювання й рибальства (без наявності відповідних дозволів чи ліцензій);

- знищенні природних умов перебування представників флори й фауни шляхом включення даних територій у господарську діяльність;

- втручанні в природні процеси життєдіяльності рослин і тварин тощо.

Ефективним напрямом вирішення проблеми "туризм – навколишнє природне середовище" є розвиток екологічного туризму. Екологічний туризм сьогодні здатний

забезпечити реальну фінансову підтримку охороні природи і підвищити значущість тих природних ділянок, які повинні зберігатися в незміненому виді. Екологічний туризм пропонує унікальне рішення, яке забезпечить робочі місця і стабільно високі доходи населення і збереже незайману дику природу [5]. Екологічно орієнтовані напрями туризму передбачають обмеження будівництва туристичної інфраструктури, використання екологічних видів транспорту, впровадження екологічних технологій для найбільш поширених видів туризму, підвищення екологічної свідомості туристів і місцевого населення.

Для досягнення вище поставлених цілей в першу чергу потрібно:

- удосконалити на державному й регіональному рівнях механізми запровадження екологічної політики та системи екологічного менеджменту в сфері управління туристичною діяльністю;
- вдосконалити існуючу і розробити нову нормативно-правову базу в галузі раціонального природокористування та екологізації;
- проводити екологічний аудит і паспортизацію туристичних територій та об'єктів, категоризацію закладів туристичного розміщення;
- забезпечити новий рівень підготовки фахівців для туристичної сфери;
- сприяти екологічній освіті та вихованню населення і самих туристів під час подорожі чи відпочинку. Реалізація даних положень сприятиме сталому розвитку туристичної діяльності, завдяки якому можливо не тільки зменшувати негативний вплив туризму на довкілля, але й підвищувати рівень екологічної безпеки територій і акваторій, а також ефективніше реалізувати стратегії сталого розвитку.

Література:

1. Замула, І. В., Кирилюк, Д. Р. Розвиток екологічного туризму в Україні. Економіка, управління та адміністрування, (2(104), 2023, С. 3–9
2. Попова В. Л., Федюкевич А. С. Вплив сфери туризму на глобальні проблеми людства Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція «Теорія і практика розвитку туризму: досвід, проблеми, інновації» 2023
3. Качада С.В., Федоряк Ю. В. Філософські та соціальні аспекти туризму у воєнний та післявоєнний час в Україні. Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція «Теорія і практика розвитку туризму: досвід, проблеми, інновації», 2023, С. 198-200
4. Качала С.В., Чех Х.В. Інноваційні підходи до організації екотуристичної діяльності в умовах викликів сучасності. Всеукраїнська студентська науково-практична конференція «Актуальні питання землекористування та туризму в контексті сталого розвитку України», 18 травня 2022, С. 287-289
5. Смовженко Т. С., Графська О. І. Оцінювання потенціалу розвитку туристично-рекреаційної сфери в економіці регіонів України. Регіональна економіка. 2020. №2. С. 44-57.

КУЗНЕЦОВ Сергій

кандидат технічних наук,
доцент кафедри загальноосвітніх
гуманітарних та природничих дисциплін,
Херсонський національний технічний
університет (м. Хмельницький, Україна)

БЕНГЕР Олена

кандидат технічних наук, доцент,
в.о. завідувача кафедри загальноосвітніх
гуманітарних та природничих дисциплін,
Херсонський національний технічний
університет (м. Хмельницький, Україна)

ФРОЛОВА Маргарита

старший викладач кафедри
загальноосвітніх гуманітарних та
природничих дисциплін,
Херсонський національний технічний
університет (м. Хмельницький, Україна)

ТЕРМІЧНЕ РОЗКЛАДАННЯ ОКСИДІВ АЗОТУ В ГАЗОВИХ ВИКИДАХ ТЕПЛОЕНЕРГЕТИЧНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Сьогодні в світі більш ніж 60% електроенергії виробляється на теплоелектростанціях. При цьому спалюється газоподібне, рідке або тверде паливо, а в повітря викидається багато небезпечних речовин. Серед них великий відсоток займає оксид азоту.

Забруднення повітря навіть у малих дозах може завдати серйозної шкоди здоров'ю людей. Від забруднення атмосферного повітря, насамперед, страждають органи дихання людини. Крім того, оксиди азоту, з'єднуючись в атмосфері з парами води, утворюють кислоти, які у вигляді кислотних дощів потрапляють у ґрунт та закислюють його. Відновлення родючості закислених ґрунтів потребує великих матеріальних витрат.

Метою проведених досліджень була розробка методу термічного розкладання оксидів азоту, що забезпечує очищення газів до гранично допустимих концентрацій [1].

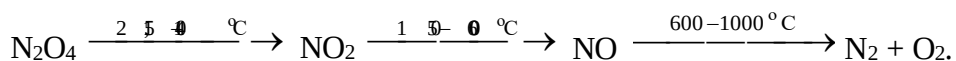
Кисневі сполуки азоту можуть існувати у вигляді наступних оксидів: оксид азоту (I) N_2O , оксид азоту (II) NO , оксид азоту (IV) NO_2 , оксид азоту (III) N_2O_3 , димер оксиду азоту (IV) N_2O_4 , оксид азоту (V) N_2O_5 . Також існують нестабільні сполуки у вигляді нітрозилазиду N_4O , тринітраміда $N(NO_2)_3$ і нітратного радикалу NO_3 . Залежно від валентності азоту його кисню сполуки мають різний склад і, відповідно, різні фізико-хімічні властивості. Так, наприклад, димер оксиду азоту (IV) є активною речовиною, реагує майже з усіма органічними та неорганічними сполуками, тоді як оксид азоту (II) майже індиферентна речовина. Ступінь окислення азоту у вищезгаданих сполуках значною мірою визначається температурою. Залежно від температури можуть існувати ті чи оксиди азоту. За наявності окислювача (кисню або озону) та низької температури реакція окислення оксиду азоту (II) протікає мимовільно та необоротно в наступному напрямку: $NO + NO_2 \rightarrow N_2O_4 \rightarrow N_2O_5$

Оксид азоту (V) може існувати у твердому стані та при низьких температурах. Твердий N_2O_5 у своїй стійкій формі є нітратом нітронію $NO_2^+ + NO_3^-$. При нагріванні в газовій формі він розпадається на NO_2 і NO_3^- . NO_3^- – легко окислюється віддаючи атом кисню. Оксид азоту (IV) легко полімеризується в димер зворотної реакції: $2NO_2 \rightleftharpoons N_2O_4$.

Ступінь полімеризації також залежить від температури. Вже за температури 21,15°C рідкий N₂O₄ розпадається на молекули NO₂. А при температурі згори 140°C реакція повністю зміщується праворуч і в газовій фазі може існувати тільки NO₂. При подальшому нагріванні оксиду азоту (IV) він розпадається: $2\text{NO}_2 \rightleftharpoons 2\text{NO} + \text{O}_2$.

Повне розкладання оксиду азоту (IV) в оксид азоту (II) і кисень настає за температури 600°C. Оксид азоту (II) досить стійкий. Однак при температурі вище 1000°C він знаходиться в дисоційованому стані: $2\text{NO} \rightleftharpoons \text{N}_2 + \text{O}_2$.

Таким чином, температурна сфера існування різних оксидів азоту в газовій фазі може бути представлена наступною схемою:

Шляхом нагріву вищих оксидів азоту можна домогтися їхнього розкладання на нижчі, в тому числі, і до елементарного азоту та кисню [2-5]. Ця закономірність покладено основою розробленого нами методу термічного розкладання оксидів азоту. Реакція утворення та розкладання оксиду азоту (II) оборотна: $2\text{N}_2 + \text{O}_2 \rightleftharpoons 2\text{NO} - 43140 \text{ кал (179,9 Дж)}$.

Суть розробленого методу полягає у наступному: у реакторі спалюється природний газ [6-9]. У якості окислювача для спалювання природного газу служить суміш нітрозного газу з киснем або повітря. Кількість газу, що подається на спалювання, повинна бути розрахована таким чином, щоб температура газової суміші досягала 1100-1200°C, і в газі залишалася мінімальна кількість кисню. За цієї температури відбувається розкладання значної частини оксидів азоту.

Реактор термічного розкладання оксидів азоту 7 виконаний із кварцового скла. Він складається з двох зон: у першій зоні відбувається нагрівання газової суміші та відновлення оксидів азоту у присутності газоподібного відновника 13, у другій зоні відновлення оксидів азоту протікає в присутності твердого відновника коксу 8. Реактор має форсунку 14 для спалювання природного і нітрозного газу. Установка обладнана ротаметрами 1-5 для вимірювання витрат окремих компонентів газової суміші термомпарами 6 з приладами 11,12 для вимірювання температури в різних точках реактора. Крім того, у схемі встановлений змішувач 15 газів, теплообмінник 9 і точка відбору проб на газовий аналіз 10.

Повітря, азот і нітрозний газ змішується певної пропорції в змішувачі 15 і подається в реактор. Сюди через форсунку 14 надходить природний газ. В результаті горіння газу температура в першій зоні зростає до 1100-1200°C. Концентрацію оксидів азоту на вході визначали розрахунковим шляхом за кількістю компонентів, що дозуються. У другу зону реактора 8 завантажено кокс. Розжарені гази, проходячи через другу зону, взаємодіють з коксом, у результаті відбувається розкладання залишків оксидів азоту. Концентрацію оксидів азоту на виході визначали методом евакуйованих колб. За вмістом оксидів азоту на вході та виході визначалася ступінь розкладання оксидів азоту.

Експериментально встановлений оптимальний технологічний режим процесу термічного розкладання оксидів азоту, а саме витрати пального газу, температура, кількість твердого відновника, об'ємна швидкість газів. У реактор для досягнення температури 1100°C подавалася суміш наступного складу: повітря – 2,22 м³/год (94%), пропан – 0,082 м³/год (3,61%), оксиди азоту – 0,04 м³/год (1,99 %). Усього – 2,351 м³/год (100%).

Після досягнення стійкої роботи реактора визначали концентрацію оксидів азоту на виході [10-11]. Оскільки дослідження велися стосовно газів виробництва щавлевої кислоти, вміст оксидів у яких підтримувався на рівні 2,0-2,5%. Для досягнення такого відсоткового вмісту оксидів азоту в газовій суміші на установку подавалося 46 дм³/год NO. Витрата інших компонентів регулювалася з таким розрахунком, щоб температура в реакторі не знижувалася нижче 1000-1100°C. При цьому в реактор подавалася мінімальна кількість кисню, оскільки його наявність у газі пов'язана з перебігом побічної реакції: $\text{CO} + \text{O}_2 = \text{CO}_2 + \text{Q}$ і додаткової витрати коксу.

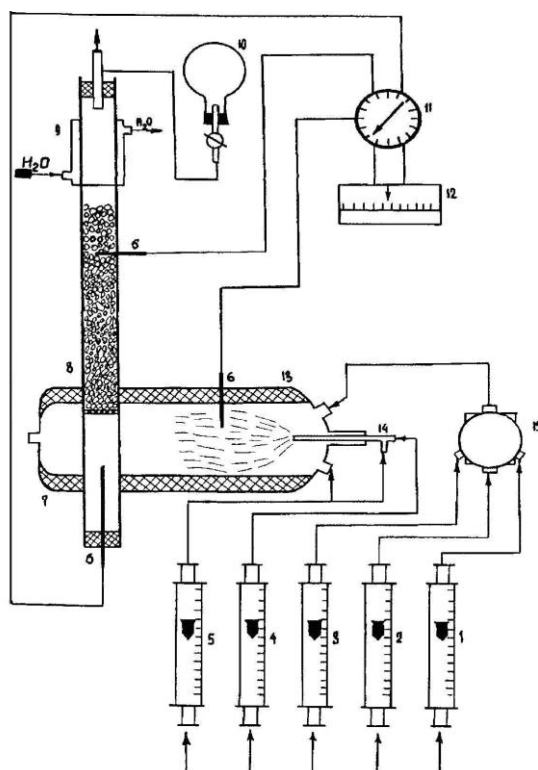

Рис. 1 Лабораторна установка термічного розкладання оксидів азоту

1, 3-ротаметри (для повітря), 2-ротаметр (для CH_4), 4-ротаметр (для N_2), 5-ротаметр (для NO), 6-термопара, 7-реактор, 8-шар коксу, 9-теплообмінник, 10-колба, 11,12-термометри, 13-первинна зона реакції, 14-форсунка, 15-змішувач.

Після реактора у присутності твердого відновника (коксу) відбувається остаточне розкладання залишків оксидів азоту. Ступінь розкладання оксидів азоту у першій зоні реактора у присутності газу-відновника пропану становить 85,0-88,7%, а у другій зоні у присутності коксу – 97,4-99,5%. Концентрація оксидів азоту на виході з лабораторної установки знаходилася у межах 0,02-0,05%. Для досягнення наведених показників необхідно дотримуватися наступного технологічного режиму: температура в I та II зоні – 1000°C, витрата пального газу – 3-4% від повного об'єму газу та повітря, що подається на згоряння, витрата коксу 0,25 кг на 1 кг оксидів азоту, що надходять до другої зони реактора.

Висновки. Досліджено процес термічного розкладання оксидів азоту на лабораторній установці у присутності газоподібних та твердих відновників. Показано можливість санітарного знешкодження оксидів азоту шляхом їх термічного розкладання без застосування дорогих каталізаторів.

Список літератури:

1. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991. № 1264-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12/conv/page> (дата звернення 05.10.2019).
2. Мищенко А. В. Кузнецов С. И. (2018). Термический метод нейтрализации оксидов азота. Вісник ХНТУ, №2(65), 35–40.
3. Михайлик, В.Д., Михайлик, С.В., Кузнецов С.И. Пристрій для очищення і утилізації тепла відхідних газів. Патент України № 67180, 2004.
4. Кузнецов, С. И. (2002). Санитарная очистка отходящих газов котельных. Матеріали IV Всеукраїнської науково-методичної конференції '02: Екологія та інженерія, стан, наслідки, шляхи створення екологічно чистих технологій. (с. 150–151). Дніпро.
5. Левченко, О. Г., Грищенко, С. А., Ковтун, І. М. (2003). Методи нейтралізації токсичних речовин у зварювальному виробництві. Вісник Національного науково-дослідного інституту охорони праці, 6, 19–23.
6. Kuznyetsov, S. I., Sakovych, B. P. (2019). Multi-tier absorber for cleaning of exhaust gases of kilns. Екологічні науки, №24, 8–11.

7. Кузнецов, С. И. (2017). Защита атмосферного воздуха от оксидов азота при производстве щавелевой кислоты. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції 17: Сучасні хімічні технології: екологічність, інновації, ефективність. (с. 32–39). Херсон.
8. Атрощенко, В. И. (ред.) (1985). Технология связанного азота. Киев: Вища школа. 327 с.
9. Кузнецов, И. Е. (1971). Новые методы очистки газов от окислов азота. Киев: Укр. НИИТИ. 42 с.
10. Кузнецов, С. И., Злотникова, К. Н. (2018). Нейтрализация оксидов азота. Proceedings of the Conference '18: The development of technical sciences: problems and solutions. (с. 117–121). Врно.
11. Бойко, А. А., Кузнецов, С. И. (2017). Нейтрализация оксидов азота дизельных судовых установок в низкотемпературной плазме. Матеріали VII Всеукраїнської студентської наукової конференції 17: Сучасні проблеми морського транспорту та безпека мореплавства. (с. 212–216). Херсон.

КУЧЕР Олена

викладач фізики, ВСП «Херсонський
гідрометеорологічний фаховий коледж
Одеського державного екологічного
університету» (м. Херсон, Україна),

БЕЗНІЦЬКА Наталія

викладач спеціальних дисциплін, ВСП
«Херсонський гідрометеорологічний
фаховий коледж
Одеського державного екологічного
університету» (м. Херсон, Україна)

ЕКОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ТА ВИКЛИКИ АТОМНОЇ ЕНЕРГЕТИКИ ПІД ЧАС ВІЙНИ

*“Наші знання нічого нам не дають, якщо ми не
знаємо де вони кінчаються та яка ціна їх
використання”*

*Нассім Ніколас Талєб
сучасний філософ*

Керуючи атомною енергією, людство мимоволі поставило під загрозу сам факт свого існування, так як розщеплення атомного ядра – це найнебезпечніший з процесів, що освоєні людиною. З його допомогою можна обернути Землю на пустелю, але й можна примусити пустелю зацвісти буйним цвітом.

З початком ядерної енергетики (кінця 1960х років) вважалося, що енергетичні ядерні реактори достатньо безпечні, а системи стеження і контролю, захисні екрани і навчений персонал гарантують їх безаварійну роботу, а також вважалося, що ядерна енергетика є «екологічно чистою», оскільки забезпечує зниження викиду парникових газів при заміщенні енергетичних установок, що працюють на викопному паливі. У добу, коли прийшло розуміння, що нафтові запаси обмежені, погляди впали на атомну енергетику як на вирішення проблеми, але ілюзія зникла, що з її виробництвом пов'язано чимало проблем, які в свою чергу породжують ряд небезпек для людини і навколишнього середовища [1].

Перша небезпека, що виникає з поводженням продуктами чи ресурсами ядерного паливного циклу. Під час роботи реакторів в паливних стрижнях накопичуються високорадіоактивні відходи. Розпадаючись, ці відходи виділяють тепло, і тому їх треба охолоджувати ще довго після закінчення керованого процесу розщеплення ядра атома.

Радіоактивні відходи класифікують таким чином: низькоактивні радіоактивні відходи; радіоактивні відходи середньої активності; високоактивні радіоактивні відходи.

Високорадіоактивні відходи неможливо знищити: їх треба ізолювати від навколишнього середовища на десятки тисяч років – лише тоді вони стануть нешкідливі.

Проблема поводження з небезпечними відходами постала відразу, ще на початку застосування ядерної енергетики. Загальновизнаним вирішенням стало остаточне захоронення цих відходів у глибоких геологічних формаціях континентальної кори. Цим методом і зараз користуються, щонайменше намагаються. Проте на даний час сховищ для «довго живучих», особливо високоактивних, радіоактивних відходів не існує [1].

Поки що більшість відходів ядерного палива «тимчасово» зберігають в облицьованих сталевими плитами басейнах біля атомних електростанцій, і небезпека забруднення навколишнього середовища дедалі зростає.

Всі відходи ядерного виробництва необхідно переробляти та тимчасово зберігати. Це створює додаткову радіаційну експозицію у нормальних умовах. І так як високоактивні відходи зберігають у небезпечному рідкому вигляді досить тривалий час, існує ризик нових техногенних аварій. Натомість існує проблема могильників, де поховані радіоактивні речовини; дамб, які повинні захищати річки і водойми від радіаційного забруднення.

Небезпека витоку радіації. Ядерний реактор через цілу низку причин не може вибухнути, як ядерна бомба. Однак один середній реактор містить у собі таку кількість радіоактивних матеріалів, яка в тисячу разів перевищує кількість радіоактивних матеріалів, вивільнених над Хіросімою. Це означає, що вивільнення навіть незначної частини цих матеріалів завдасть великої шкоди і людині, і навколишньому середовищу. Щоб відвернути таку небезпеку, реактори обладнують оболонкою зі спеціальної сталі, а довкола тієї оболонки будують міцні залізобетонні споруди. І все ж сильні вибухи пари або дія зовнішніх сил (вибухи бомб, урагани) можуть за екстремальних обставин призвести до аварії, незважаючи на зазначені запобіжні засоби.

Крім того реактор може розтопитися. Якщо реактор функціонує нормально, вода проходить між комплектами паливних стрижнів і охолоджує активну зону. Якщо система охолодження відмовляє – чи то внаслідок неполадок у системі постачання електроенергії, чи внаслідок виходу з ладу помпи або магістралі подачі води, – починають працювати запасні охолоджувальні системи. Якщо по якихось причинах запасна система охолодження не спрацює, то станеться розтоплення реактора.

Звичайно активна зона реактора занурена у воду. Але якщо потік охолоджувальної води припиниться, то вода, яка вже надійшла до активної зони, нагріється і випарується, оголивши активну зону. Температура всередині реактора підніметься, і цирконієві оболонки на паливних пігулках розплавляться. Незабаром уранове паливо розплавиться теж і активна зона перетвориться на розтоплену радіоактивну масу металу.

Врешті-решт активна зона стане калюжею на дні реактора. Відтак досягнувши температури 5000 градусів за Фаренгейтом, метал розплавить дно реактора і вилітєть на зовнішню захисну споруду. Ця захисна споруда призначена для того, щоб відвернути витік радіації в разі вибуху або пошкодження реактора, але від розплавлення вона не захищає. Вступаючи в хімічну реакцію із залізобетоном, розтоплене паливо пройде крізь дно захисної споруди і далі вниз. Однак тепер існує теорія, що розтоплене паливо почне взаємодіяти з елементами ґрунту під електростанцією і спричинить парові вибухи перед тим, як зупинитись на глибині приблизно двадцяти метрів у скляній оболонці, утвореній внаслідок дії високої температури на ґрунт [2].

Технологічно неможливо уникнути виділення радіонуклідів під час демонтажу паливних збірок, відділення урану та плутонію, переробки та зберігання відходів. Незважаючи на фільтри та інші засоби захисту, частина радіонуклідів буде потрапляти з газовими або рідкими викидами заводу у навколишнє середовище. Як наслідок навколишнє населення буде піддаватися радіаційній експозиції від забрудненого ґрунту, відкладень, зараженої флори та фауни. Рідкі викиди розносяться морськими течіями та забруднюють великі площі.

Небезпека забруднення навколишнього середовища в результаті техногенних викидів, які мають місце при роботі атомних реакторів. До 2006 року було побудовано

442 енергетичних атомних реакторів, які збільшили більш як на порядок вихід у навколишнє середовище радіоактивних речовин, порівняно з тими, що викинуті в атмосферу, водойми і захороненні, як відходи.

У результаті техногенних викидів щільність радіоактивного забруднення ґрунтів і води зросла. Спостерігається незворотній процес безперервного розповзання радіонуклідного забруднення. Раніше чи пізніше воно проникає скрізь. Вода здійснює неперервний круговорот через океани, хмари і дощі, через листя рослин та кровоносні судини тварин і людей.

Викиди не повинні перевищувати обсягу, який може засвоїти та переробити біосфера без шкоди для себе. Отже, забруднення біосфери є найважливішою проблемою тому, що її вирішення є також вирішенням інших проблем – енергії, ресурсів, питної води та інш. Забруднення території України радіоактивними викидами при катастрофі на Чорнобильській АЕС не має аналогів ні за масштабами, ні за глибиною екологічних наслідків. Внаслідок аварії було забруднено близько 12 млн. га, з них 8,4 млн. га сільськогосподарських угідь. Ці землі втрачені назавжди.

Також існує необхідність створення санітарної зони. В період експлуатації АЕС, а також після виробітки її ресурсу (через 20-30 років експлуатації АЕС) навколо АЕС і могильників потрібно створювати санітарну зону, що приведе до безповоротного знищення великих площ земель, придатних для господарчої діяльності людини.

Небезпека аварії внаслідок «людського» фактору. Виробництво атомної енергії потребує надзвичайно високої кваліфікації персоналу, що обслуговує атомні реактори. В той же час людина – не ідеальна. Люди втомлюються, іноді в них поганий настрій: діючи бездумно, вони припускаються помилок, а це може привести до катастрофи. Крім цього, потрібен контроль за психічним станом операторів, аби відвернути божевілля і не допустити дій, спроможних привести до аварії. Можливість вивільнення радіоактивного матеріалу робить атомну електростанцію надзвичайно спокусливою для диверсій і зовнішнього нападу. Тому атомні електростанції потребують значної охорони [3].

Небезпека використання ядерної технології у військових цілях. Технологію і сировину мирних атомних програм можна використати для створення ядерної зброї. Необхідний для цього плутоній отримують з відходів ядерного палива, і така операція під силу багатьом країнам третього світу.

Уперше в історії війнаточиться за атомні електростанції та вперше в історії ми маємо прецедент ядерного тероризму. Атомні об'єкти виявилися ласим шматком для загарбників, які вторглися на територію незалежної України в лютому 2022 року.

Державна безпека в абсолютному значенні цього слова більше не існує. У міру зростання запасів атомної зброї зростає також ризик навмисного вибуху, що відбувається насамперед в час воєнного стану.

Не варто забувати і про радіаційну загрозу, яка не втратила своєї актуальності навіть за 38 років після аварії на Чорнобильській АЕС. У перші дні російського вторгнення гамма-випромінювання у Чорнобильській зоні приблизно у 28 разів перевищувало річну межу, щорозширило територію забруднення. Це сталося внаслідок руху великовантажного транспорту під час переміщення російських військ, які понад місяць тримали атомну електростанцію під своїм контролем.

Запорізька АЕС в Енергодарі досі перебуває під російською окупацією. Будь-які серйозні пошкодження можуть призвести до катастрофи не лише в Україні, а й у всьому світі, оскільки ЗАЕС – найбільша атомна електростанція в Європі та п'ята у світі. Те, що відбувалося під час захоплення Запорізької АЕС, могло мати значно трагічніші наслідки. Зафіксовано факт обстрілу території атомної електростанції, в наслідок чого пошкоджено інфраструктуру та обладнання [4].

У випадку збройного конфлікту в поєднанні із військовими діями можуть відбуватися і диверсії. До того ж, під час війни енергорозподільчі мережі можуть зруйнуватись і без прямих нападів на електростанції. Разом із руйнуванням інфраструктури може мати місце

аварія на АЕС, із відповідними наслідками для прилеглих територій. У цьому випадку викиди радіоактивних речовин – неминучі.

Атомна енергетика перебуває в стані війни, зараз усі сили, всі ресурси мають бути спрямовані на те, щоб зупинити агресора, закінчити війну – це те єдине, що може зупинити смерть та руйнацію всього, що створено людиною і природою....

Література:

1. Атомна енергетика в Україні і в світі/ URL:https://atom.org.ua/page_id=290
2. Мирний атом – зброя в руках терориста/URL:<https://atom.org.ua/myrnyj-atom-zbroia-terorysta.html>
3. Хроніки окупації Запорізької атомної/URL:<https://eco.rayon.in.ua/news/537867-khroniki-okupatsii-zaporizkoi-atomnoi-elektrostantsii>.
4. Як війна впливає на екологію/URL:<https://zaborona.com/interactive/russian-war-inpacts/>

ЛУЖНИХ Інесса

*здобувачка вищої освіти, Херсонський
національний технічний університет
(м. Хмельницький, Україна)*

БЕЗПАЛЬЧЕНКО Віолета

*кандидат хімічних наук, доцент, доцент
кафедри загальноосвітніх гуманітарних та
природничих дисциплін,
Херсонський національний
технічний університет
(м. Хмельницький, Україна)*

СЕМЕНЧЕНКО Оксана

*кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри загальноосвітніх
гуманітарних та природничих дисциплін,
Херсонський національний
технічний університет
(м. Хмельницький, Україна)*

ЕКОЛОГІЧНІ РИЗИКИ: ПРИЧИНИ ТА АНАЛІЗ

Забруднення довкілля сьогодні – одна з найбільших проблем для людства. Неправильне використання природних ресурсів, а також негативний вплив антропогенних факторів (викиди та скидання шкідливих речовин, відходи від промислових та сільськогосподарських підприємств), призводять до забруднення повітря, води та ґрунту. Це негативно впливає на здоров'я людей, стан екосистеми та біорізноманіття, загрожує існуванню життя на планеті. Внаслідок забруднення довкілля змінюється клімат, що призводить до підвищення рівня води світового океану, зміни розподілу опадів, зсувів ґрунту, неконтрольованого танення льодовиків та іншого. Активні дії, спрямовані на зменшення забруднення навколишнього середовища та збереження природних ресурсів, є надзвичайно важливими.

Термін «ризик» не зустрічається в енциклопедичних виданнях. Проблемою наукового визначення поняття «ризик» є його комплексний характер. Для визначення ризиків треба застосовувати метод системного аналізу з урахуванням всіх факторів, які можуть створювати критичні ситуації та вивченню імовірних наслідків. Об'єктивне існування ризиків зумовлене вірогідним характером природних, соціальних та технологічних процесів, багатоваріантністю матеріальних та ідеологічних зв'язків, в які вступають суб'єкти соціального життя. Через наявність багатьох непрогнозованих, випадкових, суб'єктивних

обставин можуть відбуватися різні відхилення від очікуваного результату. Це визначає неоднозначність передбачень у суспільному житті та неможливість керувати суспільством як жорстко детермінованою системою.

Аналіз ризиків, як і в цілому питань взаємодії людини з природою та гарантій безпеки її існування, вимагає детального вивчення стану природного середовища, системного підходу. Головним завданням аналізу ризиків стосовно екологічної безпеки є вивчення найрізноманітніших сторін впливів антропогенних факторів на біосферу та наслідків цих впливів для виявлення їх характеристик і кількісної оцінки негативного впливу. Результати аналізу ризиків потрібні для оптимізації взаємодії людини з природою.

Перший вид – стихійна антропогенна взаємодія, коли людина в процесі господарської діяльності використовує природу як «амортизатор» між джерелами взаємодії та людиною. Викиди відходів у природне середовище є прикладом такої взаємодії.

Другий вид – взаємодія з навколишнім середовищем з ненавмисним впливом на природу та зміна біосфери. Це будівництво міст, обробка сільськогосподарських угідь, видобуток корисних копалин відкритим способом тощо.

Третій вид – використання навколишнього середовища для цілеспрямованого перетворення природи. Приклади: будівництво водосховищ, вплив на метеорологічні процеси з метою викликати додаткові опади тощо.

Управління навколишнім середовищем, яке ґрунтується на концепції ризику, оптимальне в тому випадку, коли цей ризик можна кількісно оцінити [1, с.29].

Аналіз ризику в екології включає такі етапи:

Перший – вивчення впливу різних факторів на навколишнє середовище. Він полягає в аналізі реакцій організмів, популяцій, екологічних систем на численні взаємодії у різних середовищах і наслідків від цієї взаємодії (хвороби, смерть окремих організмів, популяцій, екосистем) [2, с.36].

Другий – кількісна оцінка ризику (етап математичного моделювання), яка є ймовірною характеристикою загрози, що виникає для навколишнього середовища при можливих антропогенних забрудненнях. Математичне моделювання екологічних процесів і систем з метою аналізу ризику – насамперед, виявлення ланцюгів сполук у біогеохімічних циклах. Один із найчастіше використовуваних класів математичних моделей – лінійні стаціонарні балансові моделі. Використовуючи цей клас моделей, вчені на прикладі деяких пестицидів показали, що обмеження антропогенних викидів у навколишнє середовище можуть виникнути не в результаті забруднення того геохімічного середовища, в яке вони безпосередньо потрапили, а в результаті вторинного забруднення інших середовищ. Такі ефекти слід вивчати при стратегічному плануванні розвитку нових промислових районів, впровадженні нових технологій і прогнозуванні глобальних екологічних ефектів від забруднення техногенними сполуками.

При оцінці екологічного ризику необхідно мати на увазі, що основою екологічних систем є термодинамічні структури, які можуть утворюватися та зберігатися без порушення другого закону термодинаміки. Структура, функції та еволюція екосистем, що вміщують хімічні сполуки, залежать від обміну речовин та енергії з навколишнім середовищем, а також від зв'язків між процесами, які збільшують або зменшують ентропію всередині даної екосистеми. При незворотних процесах характеристика будь-якої структури залежить від певних умов, а їх розвиток відбувається якісними стрибками (фазовими переходами), які відповідають проходженню певних порогових значень. Зростанню локальної ентропії сприяють хімічні перетворення речовин і біологічні процеси (дихання, травлення), причому швидкість процесів є нелінійною функцією. Для побудови математичних моделей оцінки ризику екологічних систем, які вміщують техногенні сполуки, й аналізу впливу на екосистеми необхідно ввести нелінійність та досліджувати їх на основі базових характеристик: ієрархічність, нелінійність, відкритість, невірноваженість.

Метод розрахунків екологічних ризиків має вміщувати основні токсикологічні параметри виявленої в довкіллі хімічної речовини та показники самовільного (чи біологічного) розщеплення сполуки в певному середовищі. Основними токсикологічними параметрами є концентрація компонента та дійсний норматив чи допустима межа цього компонента в довкіллі. Для певних складників довкілля можуть використовуватися різні параметри, зокрема орієнтовна допустима концентрація в ґрунті чи максимальна допустима концентрація у воді. Для спрощених розрахунків варто використовувати легкодоступні величини, наприклад, граничнодопустима концентрація (ГДК) речовини, й уникати токсикологічних параметрів речовин, які існують вибірково лише для деяких хімічних речовин, наприклад канцерогенність чи мутагенність [3, с.163]. Значення ризиків від екологічно шкідливих впливів важко порівняти між собою через відсутність єдиного теоретичного підґрунтя, тому іноді немає потреби точно рахувати ризики, які потім використовуються у вкрай вузькому колі наукових питань.

Третій етап – управління ризиком. Особливість цього етапу – його різноманітність. Визначаються еколого-економічні позиції допустимих навантажень на область, регіон з урахуванням економічних аспектів, у тому числі співвідношень витрати – вигода. Третій етап має важливе значення для регулювання якості природного середовища.

Оцінка ризику для екологічних систем повинна ґрунтуватися на об'єктивних оцінках екологічного збитку. Приклади – ймовірність вимирання популяції або зменшення багатства рослинного та тваринного світу.

Екологічний ризик часто розглядають у двох аспектах – потенційний ризик і реальний ризик. Потенційний екологічний ризик – небезпека порушення стосунків живих організмів з навколишнім середовищем внаслідок дій природних чи антропогенних чинників. Реальний екологічний ризик утворюється потенційним з урахуванням ймовірної частоти його реалізації. За характером прояву екологічний ризик може бути раптовим (техногенна аварія, землетрус тощо) і повільним (зсув, підтоплення, ерозія тощо). Серйозними екологічними ризиками є: глобальні зміни клімату, збільшення озонного шару в стратосфері, зміна компонентів (об'єктів) довкілля, загибель популяцій і втрати у біологічному різноманітті [4, с.132].

Складність побудови математичних моделей для оцінки ризику в тому, що людина контактує з великою кількістю хімічних сполук, які надходять з різних біогеохімічних середовищ, а прояв гострих і хронічних ефектів впливу значною мірою залежить від поведінки людей, їх фізичної та емоційної активності та індивідуального сприйняття. Для запобігання цим труднощам використовують непрямі методи досліджень, включаючи й експериментальні дослідження над тваринами, а також епідеміологічні спостереження. Однак можливі помилки при екстраполяції даних з тварин на людину, які інколи відрізняються на порядок або на два. Виходячи з цього, дані для оцінки ризику, що отримані при дослідженні на людях, мають переважати над даними, які отримані при досліді над тваринами.

Досі в Україні не розроблено загальнодержавного напрямку оцінки ризику для здоров'я людини та навколишнього середовища. Наявність кількох напрямків оцінки ризику дозволить вибрати найкращу систему моніторингу, по-новому визначити цілі та пріоритети Міністерства охорони здоров'я, посилити заходи, спрямовані на зміцнення екологічної безпеки.

Вважаємо, що на сучасному етапі розвитку суспільства людство повинно розв'язувати екологічні проблеми не за принципом «реагування та виправлення», а застосовуючи більш прогресивну концепцію «передбачення та попередження» екологічних проблем.

Література:

1. Горбулін В.П. Засади національної безпеки України / В.П. Горбулін, А.Б. Качинський; Ін-т пробл. нац. безпеки : підручник. – К., 2008. – 305 с.

2. Екологічна безпека : курс лекцій / О. М. Вишневська, Н. В. Бобровська, І. П. Саваріна – Миколаїв : МНАУ, 2015. – 61 с. https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2656/1/Vyshnevskaya_O.Ekol_bezp_KL.pdf
3. Петрук Р.В., Петрук Г.Д., Костюк В.В. Аналіз методів оцінки екологічних ризиків впливів небезпечних речовин // Екологічні науки № 1(24). Т. 1. 2019. С. 160-164. http://www.ecoj.dea.kiev.ua/archives/2019/1/part_1/30.pdf
4. Войціцький В.М., Хижняк С.В., Данчук В.В., Мідик С.В., Гришук І.А., Ушкалов В.О. Екологічні ризики: природа і критерії // Екологічні науки № 4(31). 2020. С. 131-135. <http://ecoj.dea.kiev.ua/archives/2020/4/23.pdf>

РУССКИЙ Андрій

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти факультету інформаційних технологій та дизайну, Херсонський національний технічний університет (м. Хмельницький, Україна)

БЕЗПАЛЬЧЕНКО Віолета

кандидат хімічних наук, доцент, доцент кафедри загальноосвітніх гуманітарних та природничих дисциплін, Херсонський національний технічний університет (м. Хмельницький, Україна)

СЕМЕНЧЕНКО Оксана

кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри загальноосвітніх гуманітарних та природничих дисциплін, Херсонський національний технічний університет (м. Хмельницький, Україна)

НАСЛІДКИ ЗАБРУДНЕННЯ СВІТОВОГО ОКЕАНУ ПЛАСТИКОМ

Розвиток технічного прогресу, збільшення чисельності населення і нераціональне використання природних ресурсів Землі зумовило появу серйозних екологічних проблем. Порушення природної рівноваги проявляється на локальному і глобальному рівні у вигляді погіршення екологічної обстановки, кліматичних і інших змін на планеті. Тема екологічної безпеки є досить актуальною у сучасному світі. Відходи – це одна з основних сучасних екологічних проблем, яка несе в собі потенційну небезпеку для здоров'я людей, а також небезпеку для природного довкілля. У багатьох країнах досі існує нерозуміння усієї серйозності ситуації, пов'язаної з твердими побутовими відходами, у зв'язку з чим, немає строго регламенту, а також необхідних нормативно-правових актів, що регулюють питання, пов'язані з відходами і сміттям. Сьогодні практично неможливо представити сучасний світ без пластика. Цей матеріал упевнено увійшов до побутового та промислового використання, підкупивши своєю дешевизною і зручністю експлуатації. З впровадженням синтетичного полімеру в промислових масштабах у 1940-х роках відкрилась нова ера матеріалів і технологій виробництва. Пластик був і є на сьогодні повсюдним товаром у всіх аспектах людського життя, охоплюючи домогосподарства, будівництво, упаковку, охорону здоров'я, автомобільну промисловість тощо. Це переважно нафтовий продукт, який не розкладається біологічно, з унікальною полімерною структурою, яка забезпечує низьку питому вагу, низьку тепло- та електропровідність, довговічність (термін експлуатації пластикових пакетів розраховано на 20 років, а пластикових пляшок – 450 років). Не дивлячись на переваги, пластик представляє загрозу для довкілля і, відповідно, для здоров'я людини. З кожним

роком зростає виробництво пластику. Якщо в 1950 році обсяг виробництва становив 1,7 млн. тонн, то у 2018 році ця цифра досягла 396 мільйонів тонн [1, с.109]. При такому стрімкому зростанні виробництва пластику, питання його утилізації залишається невирішеним, що негативно позначається на довкіллі. Пластик є однією з основних фракцій неорганічних твердих відходів у нашому щоденному виробництві твердих побутових відходів. Лише 9% пластикового сміття переробляється, 12% знищується, а решта 79% накопичується на звалищах або в навколишньому середовищі. Лідером у виробництві пластмасових виробів є Китай, за ним слідують Європа і Північна Америка. Близько 35% пластика призначене для виготовлення тари.

Вирішення проблеми утилізації пластику складна задача. Спалювати не можна, так як при горінні пластик виділяє канцерогенні токсини, а природний процес розкладання може розтягнутися на віки. Раціональним вирішенням даної проблеми є вторинна переробка пластикових відходів. З переробленого пластику виготовляють будівельні матеріали, дитячі майданчики. Багато виробників одягу, такі як H&M, Adidas, Timberland, використовують перероблений пластик при виробництві своєї продукції. Величезні інвестиції направлені на розробку технології переробки полімерних матеріалів, щоб допомогти виробникам вирішити проблему. За приблизними оцінками, щорічно близько 10-12 млн. тонн пластикових відходів опиняється в океані. Океани нашої планети, що колись кишіли життям і красою, зараз демонструють рани від важкого недугу – пластикового забруднення.

Океан є найбільшою у світі екосистемою, яка охоплює 70% поверхні Землі та містить приблизно 80% біорізноманіття планети, він забезпечує киснем планету та є найбільшим природним поглиначем вуглекислого газу, тим самим обмежує наслідки зміни клімату та забруднення навколишнього середовища. Біля 40% населення світу проживає в прибережних регіонах, понад 3 млрд. людей залежать від океану, понад 80% світової торгівлі забезпечується морським транспортом. Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) взагалі розглядає океан як одне з основних джерел економічного розвитку, оскільки він містить потенціал для економічного зростання, зайнятості та інновацій. І хоча вже сьогодні економіка включає такі існуючі сфери, як рибальство, прибережний туризм, судноплавство, ОЕСР все більше зосереджується на розвитку нових секторів, які не існували раніше, зокрема, морська енергетика, біотехнології, що створює потенціал і можливості для працевлаштування і зростання добробуту. При забрудненні океану буде значне скорочення популяцій тварин і рослин, що може призвести до ланцюгу проблем. Наприклад, зменшення кількості тварин вплине на те, що країни, які споживають багато морепродуктів, будуть відчувати нестачу продуктів харчування. Друга важлива точка зору – це економічний вплив. Тому що, наприклад, в такій країні як Ісландія, економіка базується на експорті значної кількості морепродуктів.

Світовий океан переживає безпрецедентну кризу, спричинену пластиковим забрудненням, яке порушує морські екосистеми. Різноманітні морські мешканці перебувають під загрозою не лише через видиме пластикове сміття, але й через менш очевидні загрози, такі як мікропластик. І ця проблема становить подвійну небезпеку, впливаючи як на морське життя, так і на здоров'я людей. З часом відходи поступово руйнуються, розпадаючись на безліч дрібних фрагментів. На відміну від відходів, схильних до біорозпаду, пластик під дією світла лише розпадається на дрібні частинки, при цьому зберігаючи полімерну структуру. Розпад відбувається до молекулярного рівня. Випадкове потрапляння мікро- і макропластику в організм ставить під загрозу здоров'я морських організмів, призводячи до внутрішніх травм, закупорки травного тракту, а в крайніх випадках до загибелі. Окрім фізичної шкоди, біоаккумуляція залишків пластику в тканинах і органах морських тварин може призвести до довготривалих токсичних ефектів, порушуючи їхню репродуктивну та метаболічну системи. Через високу концентрацію пластику в водній системі його дрібні частки включаються до харчового ланцюга. Згустки пластикових частинок нагадують зоопланктон і медузи або риби можуть прийняти їх за їжу. Велика кількість “довговічного” пластику

(кришки і кільця від пляшок, одноразові запальнички) виявляється в шлунках морських птахів і тварин, зокрема морських черепах і чорноногих альбатросів. 27 березня 2019 року на Філіппінах отруєна пластиком самка кита викинулася на берег, вмираючи від голоду. В її шлунку знайшли 40 кг пластикового сміття. Якщо пластик з'являється у довкіллі в формі мікропластика, а це частинки менше 5 мм, він накопичується в харчових ланцюгах через сільськогосподарські ґрунти, воду, тканини рослин і тварин, потрапляючи наприкінці до організму людини. Мікропластик довкілля виділяє у повітря та воду токсичні речовини, що використовуються при його виробництві: фталати, бісфенол А і полібромірований дифеніловий ефір, роблячи їх доступними для прямого або непрямого впливу на живі організми. Мікропластик, що потрапляє в організм людини шляхом прямого впливу через контакт зі шкірою, ковтання або вдихання, може призвести до низки негативних процесів, зокрема запалень, генотоксичності, оксидативного стресу, некрозу, що пов'язані з безліччю наслідків для здоров'я, таких як рак, серцево-судинні захворювання, запальні захворювання кишечника, діабет, ревматоїдний артрит, хронічні запалення будь-якої етіології, аутоімунні захворювання, нейродегенеративні захворювання та інсульт [2].

Найбільше скупчення пластику та інших відходів антропогенного походження спостерігається у північній частині Тихого океану, яке має назву «Велика тихоокеанська сміттева пляма» [1, с.110]. Вона була відкрита у 1997 році, розташована між 135°-155° західної довготи та 35°-42° північної широти. На цій ділянці знаходиться скупчення пластику і інших відходів, принесених водами Північно-тихоокеанської системи течій. Як і інші зони Світового океану з високим вмістом сміття, Велика тихоокеанська сміттева пляма було сформована океанічними течіями. Цікаво, що пластик з західного узбережжя Північної Америки переміщується до центру приблизно за п'ять років, а зі східного узбережжя Азії за рік або менше. Площа сміттевої плями оцінюється від 700 тис. до 15 млн. км² (від 0,41% до 0,81% загальної площі Тихого Океану). Більшість цього сміття (три чверті) – рибальські сітки (705 тис. т), пляшки, шматки бамперів, навіть монітори комп'ютерів та LEGO. Інша частина (одна чверть) – частинки мікропластику. Близько 54 % сміття надходить з суші Північної Америки та Азії, решта – з нафтових платформ, пасажирських та вантажних суден, які скидають сміття прямо у воду або втрачають його.

Відповідно до результатів дослідження, опублікованого 24 квітня 2024 року науковим журналом Science Advances, 60 транснаціональних компаній відповідають за більшу частину світового забруднення пластиком. При цьому 25% світового забруднення пластиком – результат діяльності лише 5 добре відомих компаній [3]. Зазначимо, що на кожен відсоток збільшення виробленого пластику спостерігалось еквівалентне збільшення забруднення навколишнього середовища. По даним Міжнародної команди волонтерів, що протягом п'яти років збирали та обстежували понад 1 870 000 пластикових відходів у 84 країнах, основну частину зібраного сміття становила одноразова упаковка для продуктів харчування, напоїв і тютюнових виробів. Менше половини цього пластикового сміття мали помітний бренд, який можна було простежити до компанії, яка виготовила упаковку.

На сьогодні постає питання як подолати пластикове забруднення. Негайні та цілеспрямовані дії мають вирішальне значення для подолання цієї екологічної катастрофи.

- Необхідно вжити заходів для обмеження та регулювання виробництва і використання одноразових пластикових виробів. Верховна Рада України 1 червня 2021 року прийняла Закон України «Про обмеження обігу пластикових пакетів на території України», який спрямований на зменшення обсягу використання в Україні пластикових пакетів, обмеження їх розповсюдження з метою поліпшення стану навколишнього природного середовища та благоустрою територій.

- Важливий фактор є переробка та утилізація (Reuse). Необхідна підтримка програм та ініціатив щодо більшого впровадження ефективних систем збору, сортування, утилізації та переробки пластикових відходів. Це може включати вдосконалення інфраструктури для сортування та переробки відходів, посилення ініціатив з переробки та стратегії поводження з

відходами для забезпечення правильної утилізації пластику, використання біорозкладних матеріалів, відмову від пластикових упаковок та посуду, перехід до вторинного використання пластику.

- Має бути присутня екологічна освіта. Необхідно сприяти поширенню кампанії з інформування громадськості про руйнівні наслідки забруднення пластиком як для морської біоти, так і для здоров'я людей. Це може включати проведення комплексу навчальних програм та інших освітніх заходів, що сприятиме підвищенню свідомості громадськості про проблеми забруднення пластиком та навчання правильному поводженню з відходами.

- Проведення міжнародних конференцій.

25 жовтня 2018 року в Страсбурзі члени Європарламенту підтримали повну заборону використання в Європейському союзі багатьох виробів із пластику. З 2021 року за заборонаю виявились чимало звичних для побуту речей із пластику: одноразовий посуд, ватяні палички, трубочки для пиття, палички для розмішування напоїв та інші. З 2025 року Європарламентом передбачені ще більші обмеження щодо використання пластикових виробів.

Тільки комплексний підхід до проблеми з боку держав, місцевої влади, а також кожного окремо взятого мешканця планети може звести до мінімуму ризики щодо згубної дії відходів на екосистему. Спільний обов'язок людства – захистити морську екосистему від небезпеки пластикового забруднення заради морських тварин, збереження біорізноманіття і власного виживання.

Література:

1. Михайлова Є. О. Пластикове забруднення – одна з головних екологічних проблем людства. Комунальне господарство міст, 2020, том 4, випуск 157. С. 109-121. <http://repositc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/16137/1/%d0%a1pdf>.
2. Plastic & Health: The Hidden Costs of a Plastic Planet. (2019). Center for International Environmental Law (CIEL). Retrieved from. <https://www.ciel.org/plasticandhealth/>.
3. Бальчінос Г. Науковий журнал ScienceAdvances опублікував список компаній, які відповідальні за половину світового забруднення пластиком. Чи понесуть вони відповідальність та які закони щодо захисту довкілля впроваджує Україна? <https://ursamedia.com.ua/novyny/naukovyj-zhurnal-science-advances-opublikuvav>.

СЕКЦІЯ 10 ФІЛОСОФІЯ ЗДОРОВ'Я

БАБАТИНА Світлана

кандидат психологічних наук, доцент,
Київський національний
лінгвістичний університет
(м. Київ, Україна)

ПСИХОЛОГІЧНИЙ КАПІТАЛ У ФІЛОСОФІЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Упродовж останніх років ситуація, що її переживає українське суспільство, є такою, що виходить за межі звичайного, нормального людського досвіду: масові громадянські протести і намагання їх придушити, загроза життю, спостереження за насильницькою смертю, непередбачуване переселення людей, інформаційні атаки, військові дії і бойові поранення – значною мірою вплинули на загальний стан життєдіяльності населення, завдали шкоди здоров'ю, призвели до великих людських втрат, значних матеріальних збитків тощо. Таку ситуацію науковці зазвичай класифікують як екстремальну, або надзвичайну.

Узагальнення подій останніх років в українському суспільстві черговий раз підтвердило особливий запит до психологічної науки і практики, оскільки гостро постала потреба у соціально-психологічній підтримці і супроводі цілих соціальних груп, а також у психологічній допомозі окремим категоріям населення: дітям, дорослим, цілим родинам тощо.

У процесі життєдіяльності людина зіштовхується з багатьма життєвими проблемами. Кожна з них, як правило, має психологічну складову (психологічна проблема), без розв'язання якої неможливе розв'язання проблеми в цілому.

Психологічна проблема – це стан невизначеності, що виникає в процесі життєдіяльності індивіда між його намірами, уявленнями, мотивами й цілями поведінки та об'єктивними й суб'єктивними умовами її реалізації як протиріччя між очікуваними та реальними результатами дій людини.

У одних ситуаціях психологічні проблеми не відіграють вирішальної ролі, в інших вони є центральними. Одні психологічні проблеми вирішуються легко й не потребують сторонньої допомоги, інші пов'язані з багатьма ускладненнями та вимагають втручання оточуючих людей. З-поміж останніх є проблеми, що можуть бути розв'язані тільки за допомогою спеціалістів. Людина у ситуації постійного стресу, перебування у ситуації невизначеності, може опиратися тільки власні ресурси, на той особистісний капітал який має.

Поняття «капітал» використовується в різних науках – економіці, політології, соціології, психології, філософії, і кожна наука наповнює його своїм змістом. Капітал – це ресурс, який має характерні тільки для нього властивості: він може конвертуватися з однієї форми в іншу, він збільшує можливості суб'єкта (як індивідуального, так і колективного), а також він може передаватися від одного суб'єкта до іншого. Популярність даного конструкту викликана специфічною конотацією поняття «капітал», який представляється як щось свідомо об'єктивувати, вагоме, і в той же час, динамічне, розвивається, безупинно міняє форми, а також продуктивне. В економіці робиться акцент на те, що капітал створює певну додаткову вартість. В якості продуктивного ефекту капіталу в психології розглядається його здатність збільшувати можливості індивіда в досягненні цілей, бути стійким у тривалій стресовій ситуації.

Психологічний капітал, як конструкт, у царині сучасної психологічної науки, являє собою відносно нове поняття. Психологічний капітал – це загальний ресурсний стан людини, що дає змогу відновлювати внутрішню рівновагу при її порушенні ситуаціями невизначеності та виникненням певних перешкод; дозволяє їй бути впевненій у собі, досягати успіху, стикаючись з труднощами долати їх, будувати своє бажане майбутнє.

При дослідженні психологічного капіталу, вчені виділили аспекти цього психологічного конструкту, які мають найбільший ефект при їх інтеграції в особистісній та професійній сферах, а саме самоефективність, оптимізм, надія, життєстійкість що усе разом можна об'єднати у формування резильєнтності як психологічної стійкості особистості. Людина об'єднана рухом до цілі і пошуком сенсу життєтворення, особливо у ситуації коли усі громадяни нашої країни тривалий час перебувають у обставинах психотравмуючої ситуації внаслідок збройної агресії.

Досягнення цілей відбувається незважаючи на життєві негаразди чи фактори перешкод, і надія, як сформована частина психологічної стійкості дає можливість підходити до цих проблем з критичним осмисленням, набором коупінгових стратегій для долання і досягнення успіху в розв'язанні складних, повсякчас критичних життєвих ситуацій.

Психологічний капітал – позитивний психологічний стан розвитку людини, який характеризується такими факторами, як самоефективність, прийняття та покладання необхідних зусиль в складних завданнях; за допомогою позитивних атрибутів (оптимізм) зараз і у майбутньому; наполегливий рух у бік цілі, а в разі необхідності, перенаправлення шляхів до мети (надія).

Надія, як один із компонентів психологічного капіталу, як механізм саморегуляторної складової особистості, є емоційно позитивно забарвленою та орієнтованою на майбутнє. Вона забезпечує психологічну готовність особистості (емоційну, когнітивну, поведінкову) до активної діяльності та реалізації певних дій в особистісному розвитку та становленні, в подоланні особистих та соціальних бар'єрів у взаємодії. Надія, як когнітивна модель особистості, розглядає зовнішні фактори – створення можливостей і нових шляхів, та внутрішні фактори – звернення до позитивних спогадів минулого, створення позитивного бачення майбутньої ситуації, збільшення почуття особистісних вмінь, навиків, що людина хоче докласти при просуванні до мети.

При вирішенні завдань з доланням перешкод особистісного чи іншого характеру, з надією є тісно зв'язаними оптимізм, життєстійкість, позитивне мислення, відкритість новим можливостям та досвіду, сенс життя, а отже усе зазначене можна структурувати в особистісне утворення – «резильєнтність особистості» – це як пружина, що повертає нашу психіку в попередній стан, психічна пружність або опірність. Якщо людина має здатність протистояти зовнішнім й внутрішнім чинникам стресу, залишатися в нормі попри що, то це означає, що в людини розвинута дуже гарно резильєнтність. Резильєнтність – здатність психіки відновлюватись після несприятливих умов, або плекати ресурс в ситуації тривалого травматичного стресу. Наука резильєнтності проста. Інакше не може бути – адже з нею людство пройшло через тисячоліття випробувань. Сучасні наукові знання дозволяють нам розкласти компоненти психологічної стійкості на п'ять складових: цінності: знати сенс свого життя, своє покликання і жити згідно цього навіть у миті найважчих випробувань; ефективна дія: організувати свою поведінку у ефективний спосіб, діяти з надією, діяти згідно цінностей, діяти разом; взаємопідтримка та ефективна співдія: об'єднання з іншими задля подолання труднощів, плекання спільної стійкості та глибоких життєдайних стосунків; ефективна регуляція енергії та емоцій

Отже, психологічний капітал, як конструкт, у царині сучасної психологічної науки, являє собою загальний ресурсний стан особистості, що дає змогу відновлювати психологічну рівновагу, при її порушенні в ситуаціях перешкод або невизначеності, та досягати успіху, будувати своє бажане, прогнозоване майбутнє. Психологічний капітал, як загальний

ресурсний стан, це психологічні якості та властивості особистості – психологічна стійкість, самоефективність, надія, оптимізм.

Поняття ресурс (з французької ресурс – допоміжні засоби) у застосуванні до людини означає резерви, цінності, можливості, якими володіє людина. У літературі розглядаються різні типи особистісних ресурсів. Наприклад, «зовнішні» та «внутрішні» ресурси.

«Зовнішні» ресурси – це можливості й цінності, які стосуються не самої людини, а оточуючих її осіб. У першу чергу, це соціальне середовище – родина, родичі, друзі. Ресурсом для особистості є її основна й допоміжна діяльність: навчання, робота, хобі і т.д. Як показує досвід, взаємодія з природою та домашніми тваринами, з творами мистецтва (музична терапія, бібліотерапія, кінотерапія і т.д.) доречна в кризовому стані.

«Внутрішні» ресурси – це можливості та цінності самої людини. Це її здоров'я, здібності, характер, воля, досвід, знання, навички й усі інші цінності, якими вона володіє.

«Ресурси минулого» – це позитивний досвід подолання різних складних ситуацій для людини в ході її життя. Коли в кризовому стані людина відчуває стан безпорадності, втрати контролю над тим, що відбувається, ефективна стратегія терапії полягає в тому, щоб надати клієнту можливість згадати періоди свого життя, коли він успішно впорався з труднощами, що виникли.

«Ресурси сьогодення» – це можливості та цінності, якими володіє людина у цей час. Це ті ж «зовнішні» та «внутрішні» ресурси, про які вже йшла мова і які людина в кризовому стані, як правило, не бачить. Необхідно тактовно й ретельно розпитувати клієнта про найбільш значущих людей у його житті, друзів, родичів, про тих, на кого він може покластися та від кого може отримати підтримку. А також про аспекти особистості, які для людини цінні. Таким чином, людина, називаючи своїх друзів і родичів, аналізуючи свої значущі якості, ніби знову знаходить їх. Особливо цінною у плеканні ресурсу і тестуванні реальності (наявних) є мультимодальна модель психічної стійкості BASICPh ізраїльського кризового психолога М. Лахада.

«Ресурси майбутнього» – це можливості та цінності ідей, цілей, планів, які людина хотіла б реалізувати в майбутньому. Планування і проектування майбутнього є тим містком який дозволяє з'єднати «світ який розпався» у кризовому стані. Як показує досвід, травматичний стрес, здається, блокує майбутнє індивіда, постійно повертаючи його в спогади про минуле. Тому на початку кризового консультування та кризової терапії не буде ефективно звертатися до ресурсів майбутнього. Але при коригувальній роботі, на етапі реабілітації рекомендується працювати з клієнтом із ресурсами свого майбутнього, обговорюючи плани, цілі найближчого майбутнього, допомагаючи клієнту повернутися до нормального, адаптованого життя.

Травматична ситуація у житті кожної людини має свій відтінок і глибину впливу на особистість. Диференціацію психотравмуючої ситуації і психічної травми розглянемо на рівні розгортання і впливу на життя людини: джерело травми – завжди зовнішня подія, реальна, а не в уявному світі; людина усвідомлює, що відбулось щось, від чого погіршується її стан, але може бути часткове чи повне витіснення болісних переживань – інкапсуляція травми; травма завжди викликає відчуття жаху й безпорадності, безсилля (тільки тоді переживання можна вважати травматичними); пережите руйнує звичний спосіб життя, виходить за межі буденного життєвого досвіду й викликає дистрес; реакція на травму супроводжується спробами уникнути травматичних переживань, емоцій; виникає відчуття неможливості контролювати свої емоції та, як наслідок, формується захисний механізм відторгнення усвідомлення цих емоцій; виникають наслідки, які проявляються через певний час.

Як висновок можна зазначити, що психологічний капітал у філософії психологічної стійкості особистості розкривається у особистісному конструкті «резильєнтність особистості», включає в себе основні коупінгові параметри (психологічна стійкість, оптимізм, самоефективність, надія), що дозволяють у тривалій травматичній ситуації

залишатись соціально-психологічно стійким, мати силу і ресурси рухатись просторі життєтворення.

Література:

1. Трофімов А.Ю., Бондар Ю.І. Психологічний капітал в організації. Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки. 2014. №2(23). С. 259-265.
2. Олефір В. О., Боснюк В. Ф. Адаптація шкали психологічного капіталу (ПсиКап-12С). Інсайт: психологічні виміри суспільства. 2023. № 9. С. 50-71. <https://doi.org/10.32999/KSU2663-970X/2023-9-4>.

ГАСАНОВ Денис

*здобувач вищої освіти,
першого медичного факультету,
Дніпровський державний медичний
університет (м. Дніпро, Україна);*

ТКАЧЕНКО Вікторія

*кандидат біологічних наук, доцент,
викладач кафедри фармакології,
Дніпровський державний медичний
університет (м. Дніпро, Україна)*

ФАРМАКОКОРЕКЦІЯ ЕРЕКТИЛЬНОЇ ДИСФУНКЦІЇ

Поява еректильної дисфункції (ЕД) може стати на заваді психологічного та загального фізичного здоров'я нормального чоловіка, на жаль це є дуже розповсюдженою і важливою проблемою у суспільстві. Ця патологія передує багатьом захворюванням і є дуже тривожним симптомом, тому вона викликає беззаперечний інтерес у дослідників із різних країн, в тому числі України. Загалом в Україні не оголошують статистику щодо звернень населення з проблемою ЕД, хоча в країні на таку патологію страждають від 2 до 4 млн чоловіків, де майже половина звернень у віці 60+, де статеві дисфункції трапляються частіше. На жаль, цією патологією страждають і молодші чоловіки віком від 40 до 55 років, а також є випадки і від 20 до 30 років. Однак лише 2-3 чоловіки з 10 звертаються за допомогою до лікаря, а інші залишаються наодинці з проблемою [1].

Причинами розвитку ЕД може бути наявний у пацієнтів цукровий діабет, ожиріння, серцево-судинні захворювання (ЕД виникає за 5 років до можливого інфаркту міокарда), супутні захворювання сечостатевої системи, передчасна еякуляція, психічні/психологічні розлади, куріння, деякі види спорту або професійної діяльності та інші [4]. Постійний пошук нових рішень та терапевтичних підходів для усунення у хворих ЕД, покращення їх стіну життя, є досі актуальним.

Отже, метою цієї роботи було провести аналіз теоретичної та практичної інформації, щодо ефективності та безпечності засобів з різним механізмом дії в лікуванні та профілактиці еректильної дисфункції.

Матеріали та методи. Ретроспективна обробка інформаційних джерел проводилась в Pubmed, Scopus, Web of Science, були включені рандомізовані контрольовані дослідження, що оцінювали ефективність або безпеку різних груп лікарських засобів у чоловіків з еректильною дисфункцією.

Для лікування ЕД використовуються препарати місцевої та/або центральної дії, наприклад, інгібітори фосфодіестерази 5, що вводяться перорально, а також фентоламін, простагландин E1 і папаверин, які вводять внутрішньокавернозно. Доклінічні дані також показують, що агоністи рецепторів дофаміну D4, гормональна терапія, можуть відігравати роль у лікуванні ЕД [8].

За результатами Madeira C.R. та ін., були досліджені різні концентрації препаратів інгібіторів фосфодіестерази 5-го типу (PDE5) – силденафіл, таладафіл, міроденафіл, аванафіл, лоденафіл, варденафіл і уденафіл. Силденафіл у дозі 25 мг був статистично кращим за всі препарати (з імовірністю 98% як найефективніший метод лікування), за ним слідував силденафіл у дозі 50 мг (імовірність 80%). Таладафіл 10 мг і 20 мг також продемонстрував хороші результати (73% і 76% відповідно). Аванафіл і лоденафіл були менш ефективними. Застосування міроденафілу (150 мг) призводило до таких побічних ефектів, як почервоніння та головні болі. Силденафіл у дозі 100 мг був більше пов'язаний із розладами зору, тоді як після варденафілу і уденафілу були прояви закладеності носа. Силденафіл у низьких дозах і таладафіл мають бути першими терапевтичними варіантами. Застосування аванафілу, лоденафілу та міроденафілу навряд чи є виправданим через недостатню виражену ефективність або високу частоту побічних ефектів [7].

Також існує практика застосування невібіркових інгібіторів PDE5, таких як папаверин, але суто локально. Цей алкалоїд запобігає деградації цАМФ і цГМФ, тому ці циклічні нуклеотиди накопичуються в гладком'язових клітинах і, таким чином, все більше сприяють розслабленню тканин. Він також блокує потенціал-залежні кальцієві канали вздовж мембранної стінки, тим самим перешкоджаючи притоку кальцію в клітину процесу, який викликає скорочення гладкої мускулатури. Його загальна ефективність при ерекції статевого члена після інтракавернозного введення становить приблизно 60%. Головними його недоліками є підвищення рівня печінкових ферментів, ризик приапізму (до 35%) і ризик фіброзу статевого члена (від 1% до 33%), що є причиною до відмови від нього в якості монотерапії [3].

Зважаючи на те, що рівні α -рецепторів у кавернозній тканині приблизно в 10 разів вищі, ніж у β -рецепторів, тому також доцільним є використання антагоністів α -адренорецепторів – фентоламіну, який викликає розслаблення гладкої мускулатури тіла шляхом блокування (антиерективного) постсинаптичного α_1 -адренорецептора. Клінічні випробування показали, що ефективність у чоловіків із мінімальною ЕД становить близько 40%. Блокатори α_1 -адренорецепторів вважаються відносно безпечними, менше 10% пацієнтів, які використовують дозу 40 мг, відчували головний біль, почервоніння обличчя або закладеність носа. Проте, необхідні подальші дослідження, перш ніж визначити, чи викликати він ерективні реакції достатньої якості для надійного статевого акту, особливо у чоловіків з більш тяжкою формою ЕД [2].

Дофамінергічні агоністи, а саме апоморфін, також можна розглядати, як засоби, що покращують ЕД у чоловіків з психічними розладами або при неможливості використання PDE5. У пацієнтів з ЕД різного ступеня тяжкості та етіології препарат досяг показника успішного статевого акту 50,6% при дозуванні 4 мг порівняно з 33,8% плацебо. Серед побічних ефектів часто фіксують нудоту, запаморочення, позіхання, сонливість. При передозуванні: нудоти, блювання, пітливість, запаморочення та переднепритомного стану, але без серцевих ускладнень [6].

Важливим аспектом у корекції ЕД може стати гормональна терапія, а саме використання екзогенного тестостерону пропіанату. Завдяки своїй специфічній андрогенній дії він бере участь у формуванні конституції тіла і статевої поведінки у чоловіків, посилює лібідо і потенцію, стимулює сперматогенез, зменшує продукування лютеотропного та фолікулостимулюючого гормонів. Ефект препарату здійснюється через стимуляцію та підтримку активності ферменту NO-синтази, і багато дослідників вважають його основним біохімічним механізмом, за допомогою якого тестостерон модулює ерективну фізіологію, також дія на експресію та активність PDE5 можуть являти собою ще одну молекулярну мету для андрогенної регуляції, ще одним механізмом є модулювання адренергічної реакції гладкої мускулатури кавернозних м'язів, через дію адренергічних рецепторів, ідентифікованих у кавернозній тканині. Серед недоліків зазначено еритроцитоз, апное уві

сні, симптоми сечовипускання, ризик прогресування раку передміхурової залози, гінекомастію, акне [5].

До інших видів пероральної терапії, що проявляють непрямий позитивний вплив за патології ЕД, можна віднести L-аргінін (амінокислотний попередник оксиду азоту), L-дофа (попередник дофаміну), лімапрост (простагландин E1). Однак окремих досліджень по впливу цих препаратів за даної патології не вивчали, а їхня клінічна роль залишається незрозумілою.

Висновок. Представлені дані підтверджують, що препарати інгібітори фосфодіестерази 5-го типу, особливо силденафілує прийнятним засобом для лікування ЕД у пацієнтів, які бажають швидкого досягнення результату та терапії за потреби. Апоморфін покращує еректильну функцію у пацієнтів з ЕД і, як правило, добре переноситься з часом, є препаратом другої лінії для лікування ЕД. Використання добавок тестостерону, дофаміноміметиків, $\alpha 1$ -адреноблокаторів, неселективних PDE блокаторів та інших, при цій патології з єдиною метою покращення еректильної функції викликає сумніви, через короточасну ефективність та часті випадки побічних ефектів. Лікування ЕД вимагає зміни способу життя, зменшення коморбідних судинних факторів ризику та лікування органічної або психосексуальної дисфункції за допомогою окремої фармакотерапії або в поєднанні з психосексуальною терапією.

Література:

1. Лучицький В.С. Радіологічні методи в діагностиці порушень кавернозної гемодинаміки у чоловіків з цукровим діабетом та еректильною дисфункцією. *Міжнародний ендокринологічний журнал*. 2018. №14(6). С.561-564.
2. Argiolas A., Argiolas F.M., Argiolas G., Melis M.R. Erectile Dysfunction: Treatments, Advances and New Therapeutic Strategies. *Brain Sci*. 2023. №13(5). С.802.
3. Bobo W.E., Melchiorde Z., Pavuluri H., Bobo A.G., Hellstrom J.G.W. Current status of intracavernosal injection therapy in erectile dysfunction. *Expert Opin Pharmacother*. 2023. №24(8). С.925-933.
4. European Association of Urology Annual Congress (EAU23). <https://www.urotoday.com/conference-highlights/eau-annual-congress-2023.html>
5. Gore J.L., Swerdloff R.S., Rajfer J. Androgen deficiency in the etiology and treatment of erectile dysfunction. *Urol Clin North Am*. 2005. №32(4). С.457-68.
6. Guillén V., José-Ramón Rueda, Lopez-Argumedo M., Solà I., Ballesteros J. Apomorphine for the Treatment of Erectile Dysfunction: Systematic Review and Meta-Analysis. *ArchSexBehav*. 2020. №49(8). С.2963-2979.
7. Madeira C.R., Tonin F.S., Fachi M.M., Borba H.H., Efficacy and safety of oral phosphodiesterase 5 inhibitors for erectile dysfunction: a network meta-analysis and multi criteria decision analysis. *World J Urol*. 2021. №39(3). С.953-962.
8. Wein A.J., Kavoussi L.R., A.W. Partin A.W., Peters C.A. Campbell Walsh Wein Handbook of Urology (2015).

КОШЛЯК Михайло

кандидат педагогічних наук,

Президент Федерації дзюдо України

(м. Дніпро, Україна)

ПРОБЛЕМА ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ЗМІЦНЕННЯ ЗДОРОВ'Я ПІДРОСТАЮЧОГО ПОКОЛІННЯ

У будь-якому суспільстві, побудованому на гуманістичних і демократичних засадах, здоров'я людини є вищою цінністю, найважливішим надбанням держави. В першу чергу це стосується здоров'я дитини. Стан здоров'я підростаючого покоління є інтегральним показником суспільного розвитку, відображенням його соціально-економічного, екологічного і морального благополуччя, могутнім чинником впливу на економічний, науковий, культурний, обороноздатний потенціал країни.

Збереження та зміцнення здоров'я підростаючого покоління, забезпечення необхідних для цього умов життєдіяльності, навчання та виховання на сьогодні є одним із пріоритетів державної політики України. Метою безперервного формування навичок здорового способу

життя та освіти є підвищення рівня фізичного, психічного й духовного здоров'я української нації через створення пріоритетної культури здоров'я – позитивного результату ведення здорового способу життя, що забезпечує єдність фізичного, психічного, духовного і соціального розвитку особистості [1, с. 23].

Згідно з Конституцією – основним законом нашої держави – кожен громадянин (а відтак, і кожна дитина) має право на достатній життєвий рівень для себе, у тому числі на достатнє харчування, одяг, житло, на охорону здоров'я, медичну допомогу, безпечне для життя і здоров'я довкілля [3].

Винятково важливим для вирішення проблеми збереження і зміцнення здоров'я підростаючого покоління є прийняття Закону України «Про освіту» (1999 р.), який не лише підтверджує право всіх громадян на доступність і безоплатність здобуття повної загальної середньої освіти у державних і комунальних навчальних закладах, а й беззаперечно підтверджує пріоритет збереження і зміцнення здоров'я учнів, їхнього емоційного стану [2].

Питання зміцнення фізичного, психічного, соціального, духовного здоров'я, забезпечення психологічного комфорту та соціального благополуччя дітей і молоді, формування свідомого ставлення та громадянської відповідальності за власне здоров'я набуло відображення у Концепції формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя у дітей та молоді, затвердженої наказом Міністерства освіти і науки України № 605 від 21 липня 2004 року [1].

Вирішення проблеми збереження та зміцнення здоров'я підростаючого покоління перебуває у прямій залежності від розв'язання суперечності між соціальними вимогами виховати підростаючих українців здоровими і недостатніми можливостями закладів освіти щодо їх ефективної та цілеспрямованої реалізації. Практика комплексного підходу до формування навичок здорового способу життя потребує науково-методичного обґрунтування, визначення пріоритетних напрямів, змісту, форм, методів і засобів виховного впливу на особистість дитини. За таких умов зростає потреба в системному ретроспективному аналізі, конструктивному переосмисленні нагромаджених педагогічною наукою знань з проблеми збереження та зміцнення здоров'я підростаючого покоління.

Збереження і зміцнення здоров'я особистості шляхом формування здорового способу життя дітей у педагогіці досліджувалися не лише в наш час. Актуальні педагогічні ідеї щодо формування здорового способу життя висловлювали видатні педагоги минулих століть. У своїх творах видатні педагоги приділяли велику увагу комплексу заходів зміцнення здоров'я дітей як фундаменту всебічного розвитку.

Література:

1. Гончаренко М. С., Рожкова Л. І., Береза О. С. Концепція безперервного валеологічного виховання та освіти в Україні. Актуальні проблеми валеологічної освіти в навчальних закладах України в сучасних умовах: Зб. наук. праць. Кіровоград, КДПУ ім. В. Винниченка. 2001. С. 3–25.
2. Закон України «Про освіту» №2145-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
3. Конституція України: Офіційне видання. Видання Інституту законодавства Верховної Ради України. К., 1996. 250 с.

МАЧКУР Вікторія

*здобувачка вищої освіти кафедри
першого медичного факультету,
Дніпровський державний медичний
університет (м. Дніпро, Україна);*

КОВАЛЕНКО Олена

*кандидат медичних наук, доцент,
лікар вищої категорії за спеціальністю
«Терапія», клінічний фармаколог, викладач,
Дніпровський державний медичний
університет (м. Дніпро, Україна)*

НЕЙРОГЕННИЙ ШОК: ОСОБЛИВОСТІ ПАТОГЕНЕЗУ ТА ЛІКУВАННЯ

Нейрогенний шок – це стан, що виникає після травми спинного або головного мозку, і характеризується порушенням функціонування вегетативної системи [1]. Це критичний стан, який виникає внаслідок дисрегуляції вегетативної нервової системи, особливо вище рівня Т6, після травматичних подій. Порушення регуляції виникає через відсутність симпатичного тону та парасимпатичної відповіді без взаємного компенсаційного механізму. Деякі інші можливі причини нейрогенного шоку включають: спинномозкову анестезію, синдром Гієна-Барре, токсини, що впливають на вегетативну нервову систему, поперечний мієліт і різні нейропатії, що охоплюють шийний і верхньогрудний відділи спинного мозку [2].

Первинне ураження спинного мозку зазвичай відбувається протягом декількох хвилин після травми, що призводить до прямого пошкодження аксонів і нейронних мембран у інтермедіолатеральному ядрі, латеральній сірій речовині та передньому корінці. Це пошкодження спричиняє порушення симпатичного тону, що веде до розширення кровоносних судин нижніх кінцівок. Це, у свою чергу, призводить до зниження наповнення серця, що призводить до гіпотонії та шоку. Крім того, втрата симпатичного контролю над серцем призводить до брадикардії під впливом вагусного тону. Пацієнти з нейрогенним шоком також можуть мати рожеву та теплу шкіру через розширення підшкірних кровоносних судин [1].

Вторинне пошкодження спинного мозку виникає протягом декількох годин або днів після початкової травми. Ця фаза ураження настає в результаті порушень кровообігу, електролітних дисбалансів і розвитку набряку, що спричиняє поступовий центральний геморагічний некроз у сірій речовині на місці ураження [3].

«В основі нейрогенного шоку лежить кілька складних процесів на клітинному рівні. Вони включають накопичення N-метил-D-аспартату (NMDA) і подальшу позаклітинну токсичність, порушення гомеостазу електролітів, пошкодження мітохондрій і репер фузійне пошкодження. Ці механізми разом сприяють контрольованому та неконтрольованому апоптозу, що призводить до складного каскаду подій, що характеризують нейрогенний шок» [4].

Симптоми нейрогенного шоку відрізняються відсутністю ознак компенсаторних механізмів, які забезпечує зазвичай симпатична нервова система шляхом вивільнення адреналіну та норадреналіну при інших типах шоку.

Ознаки дії цих нейромедіаторів, а саме, часте серцебиття, пришвидшене дихання, пітливість, та адаптивне звуження судин для відтоку крові від кінцівок та життєво важливих органів, при шоці нейрогенного походження, як правило, відсутні [5].

Встановлення діагнозу відбувається на основі анамнезу (ДТП, спортивні травми або вогнепальні поранення хребта, фізикального огляду та інструментальних методів. Діагностика включає: згідно з протоколом Advanced Trauma Life Support (ATLS), початкове

обстеження надає пріоритет підходу до послідовної оцінки стану, відомому як «СAB»; коротке неврологічне обстеження проводиться лише після оцінки стану хворого, використовуємо шкалу ком Глазго; для виявлення переломів і при підозрі на травму спинного мозку виконують КТ або МРТ; вимірювання об'єму сечі [6].

«Основна мета початкового лікування нейрогенного шоку зосереджена на досягненні гемодинамічної стабільності. Лікування артеріальної гіпотензії у хворих з нейрогенним шоком необхідно проводити у відділенні інтенсивної терапії. Пильний моніторинг гемодинаміки та серцевої функції має вирішальне значення, а швидка корекція артеріальної гіпотензії життєво важлива для покращення результатів лікування пацієнтів» [3].

Перша лінія лікування артеріальної гіпотензії включає внутрішньовенне введення рідини. Цей підхід спрямований на корекцію вазогенної дилатації, характерної для нейрогенного шоку. Проте необхідно бути обережним та уникати надмірної реанімації рідиною, оскільки це може спричинити ускладнення. Лікування другої лінії передбачає використання вазопресорів та інотропів у випадках, коли артеріальна гіпотензія зберігається навіть після гіволемії. Проте не існує універсально рекомендованого засобу для всіх пацієнтів. Фенілефрин часто застосовується для індукції периферичної вазоконстрикції та зменшення втрати симпатичного тону. Проте фенілефрин, не маючи β -активності, може викликати рефлекторну брадикардію, що ще більше підсилює наявний безперешкодний вагусний тонус, особливо при пошкодженні шийного та верхнього грудного відділів спинного мозку [7].

«Переважа віддається норадреналіну через його подвійну α - і β -активність, що ефективно справляється з гіпотензією та брадикардією. Для оптимізації перфузії спинного мозку рекомендується підтримувати середній артеріальний тиск у діапазоні від 85 до 90 мм рт.ст. протягом перших 7 днів. Слід бути обережними при застосуванні вазопресорів, оскільки їх судинозвужувальна дія може погіршити супутні травми» [8].

Керування брадикардією при нейрогенному шоці включає цілеспрямований підхід для зменшення активності блукаючого нерва та відновлення належної частоти серцевих скорочень. Атропін та глікопіролат використовуються для протидії надмірній вагусній стимуляції та полегшення брадикардії. Це особливо важливо перед процедурами, які можуть викликати вагусну реакцію [9].

«Початкова іммобілізація шийного відділу хребта має вирішальне значення для запобігання подальшій травмі. Цього можна досягти за допомогою таких пристроїв Philadelphia. Хоча метилпреднізолон і кортикостероїди продемонстрували ефективність на тваринних моделях, клінічні випробування ще не підтвердили їхню ефективність. Крім того, використання стероїдів не рекомендується для лікування травми спинного мозку, оскільки це підвищує ризик ускладнень, включаючи інфекції» [10].

У деяких випадках може виникнути потреба у хірургічному втручанні для зменшення тривалої нервової компресії та поліпшення лікування нейрогенного шоку. Важливо відзначити, що симптоми нейрогенного шоку можуть залишатися протягом 4-5 тижнів.

У випадках рефрактерного нейрогенного шоку може бути застосована реанімаційна ендоваскулярна балонна оклюзія аорти (РЕБОА). Хоча цей метод в основному використовується для лікування геморагічного шоку, РЕБОА показав свою ефективність у підвищенні центрального тиску в аорті, що має вирішальне значення для перфузії головного, коронарного та спинного мозку у пацієнтів з нейрогенним шоком.

На прогноз у випадках нейрогенного шоку впливають різні фактори, а саме: тяжкість травми спинного мозку; реакція людини на лікування та стратегії лікування.

Нейрогенний шок може призвести до ускладнень: тривалу та важку артеріальну гіпотензію, вегетативна дисрефлексія, порушення електролітного балансу (наприклад гіпокаліємія), шлунково-кишкова дисфункція [11].

Таким чином, особливості клінічного перебігу нейрогенного шоку, встановлення ступеню важкості цього стану, можливі виникнення ускладнень можуть змінювати тактику

фармакотерапії пацієнта і потребують у кожному випадку індивідуального ретельно зваженого персоніфікованого лікування.

Література:

1. Krassioukov A, Claydon VE. The clinical problems in cardiovascular control following spinal cord injury: an overview. *ProgBrainRes*. 2006;152:223-9. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/16198703/>
2. Neurogenic Shock. Sagar Dave; Julia J. Dahlstrom; Luke J. Weisbrod. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/29083597/>
3. Vogel L, Wing P, Stripling T. Consortium for spinal cord medicine. *ArchPhysMedRehabil*. 2007 Aug;88(8):1083; author reply 1083. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/17678675/>
4. Popa C, Popa F, Grigorean VT, Onose G, Sandu AM, Popescu M, Burnei G, Strambu V, Sinescu C. Vascular dysfunctions following spinal cord injury. *J MedLife*. 2010 Jul-Sep;3(3):275-85. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3019008/>
5. "Dorlands Medical Dictionary: neurogenic shock" http://www.merckengage.com/common/ms_transition.aspx?WT.mc_id=MESOURCE
6. Galvagno SM, Nahmias JT, Young DA. Advanced Trauma Life Support <https://www.scirp.org/reference/referencespapers?referenceid=3618018>
7. Yue JK, Tsolinas RE, Burke JF, Deng H, Upadhyayula PS, Robinson CK, Lee YM, Chan AK, Winkler EA, Dhall SS. Vasopressor support in managing a cute spinal cord injury: current knowledge. *J NeurosurgSci*. 2019 Jun;63(3):308-317. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/28252264/>
8. Liu N, Zhou M, Biering-Sørensen F, Krassioukov AV. Iatrogenic neurologic triggers of autonomic dysreflexia: a systematic review. *Spinal Cord*. 2015 Jul;53(7):500-9. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/25800696/>
9. Manogue M, Hirsh DS, Lloyd M. Cardiac electrophysiology of patients with spinal cord injury. *HeartRhythm*. 2017 Jun;14(6):920-927 <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/28215570/>
10. Akhtar AZ, Pippin JJ, Sandusky CB. Animal studies in spinal cord injury: a systematic review of methylprednisolone. *AlternLabAnim*. 2009 Feb;37(1):43-62. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/19292575/>
11. Parra MW, Ordoñez CA, Mejia D, Caicedo Y, Lobato JM, Castro OJ, Uribe JA, Velásquez F. Damage control approach to traumatic neurogenic shock: a new proposal to a well-established algorithm. *ColombMed (Cali)*. 2021 Apr-Jun;52(2):e4164800. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8634278/>

ПОВЗЛО Олександр

кандидат філософських наук,
доцент кафедри філософії,
Національний університет
«Запорізька політехніка»
(м. Запоріжжя, Україна)

ФІЛОСОФСЬКА – СУТНІСТЬ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ (ПРОБЛЕМА КОРОНАВІРУСНОЇ ПАНДЕМІЇ)

Чому ж у ХХІ столітті, основний опір, щодо розробки сучасних промислових, інженерних інформаційних технологій, робиться все-таки на сфері управління як на головному елементу розвитку людського життя на планеті? У значній мірі це філософське питання. І відповідь має дати саме філософія, тому ми і загострили увагу на соціально-філософських аспектах сутності поняття «управління». І чому ж філософська думка таке велике значення і велику увагу надає розгляданню проблем «філософії управління», системному формуванню наукових теорій управління персоналом і кадрами? **По-перше**, зрозуміло, що керівництво – творчий і системно-філософський процес із застосуванням економічних, теоретико-методологічних, юридичних, психологічних, етичних, соціологічних знань до реальної практики взаємодії людей. І в цьому плані тут є своя дефініція: «управління являє собою раціональний спосіб організації людей». Управління, як і будь-який соціальний процес, є суперечливим. Управління колективом внутрішньо суперечливе, воно включає в себе протилежні, несумісні початки: колективність, колективізм, що передбачає принцип рівності у відносинах між людьми, які заздуться на презумпції влади і повноважень, підпорядкуванні нижчестоящих вище стоячим, явному і прихованому тиску, нерівності в доступі до економічних і соціальних благ. Тому, будь-яка соціальна система –

суспільство в цілому або трудовий колектив прагнуть знайти «золоту середину» для досягнення гнучкої, рухомої рівноваги між собою і керівниками, на яких лежить основна відповідальність за «загальну справу». **По-друге**, у сучасній економічній практиці існує об'єктивна необхідність рішення проблеми оптимального (філософського) керування людьми. І тому сьогодні на перше місце виходить саме питання про філософську сутність системи управління і її інклюзивний характер (тому, що управління має безпосереднє відношення до спілкування людей, робітників, тому, що управління це відкрита система керування управління підлеглими: постановки проблеми, прийняття рішення, планування, організації людей, досягнення кінцевих цілей і результатів). Тому, швидке вирішення цієї проблематики є дуже актуальною тому, що само людство, суспільство цими процесами свого існування на такої маленької планеті не може ефективно управляти, особливо в умовах, коли вже кілька років ніяк не може вирішити (повністю) проблему пандемії коронавірусної інфекції (COVID-19). У сучасний час, мибачимо, що в рамках глобальної світової і національної трагедії, якої був не так давно (да і зараз є) коронавірус, коли дуже важливо і вирішальне значення набуло збереження здоров'я і життя громадян України, саме «державне управління» (його «вольовий наратив») здатне вирішити всі питання в ефективному налагодженні всіх елементів системи охорони здоров'я в подоланні цієї напасти. І саме це людство, суспільство саме ціглибокі, складні процеси інклюзивної системи управління свого існування може ефективно усвідомлювати, розуміти і регулювати. І саме це людство, це суспільствоспонукає само себе до цілеспрямованих і системних дій в сфері управління, до розробки оптимальної моделі управління в рамках взаємовідносин суб'єкта і об'єкта управління в сучасних умовах існування нашої економіки.

Тому, у рамках інклюзивної системи управління (особливо в екстремально-пограничних («екзистенціальних») ситуаціях) завжди треба швидко приймати рішення, складати план і програму дій, пов'язаних із здійсненням цього рішення і досягненням мети, тобто в цих відкритих системах управління потрібно активно діяти. І щоб, як кажуть, відповідно з канонами Біблії, все було добре, людина-керівник (суб'єкт управління) це все повинен розуміти, «відстежувати», контролювати, тобто комплексно управляти всім цим складним процесом своєї «справи». І тому, будь-який керівник – це не просто різновид обов'язків, а професія. І як до будь-якої професії, до неї потрібно мати певну схильність, особливі риси характеру. Інклюзив сучасної системи управління керується наступною аксіомою, яку пред'являють до керівника, початківця-управлінця: «перш ніж управляти (керувати) іншими людьми, навчись управляти (керувати) самим собою». Тобто, у цієї складної справи на першому місці обов'язково мусити бути самокритика, суворий попит до самого себе. Далі, щоб управляти іншими і щоб здійснювалася ефективна праця, менеджеру (керівнику) необхідно підібрати кваліфікаційні, компетентні професійні кадри, вивчати їх, організувати, дати цілеспрямоване завдання, проконтролювати його виконання і багате інше. Це необхідно спільному ділу, самому управлінцю (керівнику) і підлеглим. Крім знань соціально-філософських принципів і законів управління, керівник-менеджер зобов'язаний підходити до керованого ним колективу, як до соціального інституту, тому що всякий колектив характеризується своєю соціальною структурою, наявністю неоднорідних груп і прошарків. Люди відрізняються один від одного по положенню в суспільстві, статтю, віком, професією, різним інтересам і нахилам, потребам і здібностям. І до кожної людини в колективі керівник повинен знайти певний підхід. Такий підхід керівник зможе забезпечити, якщо буде володіти основами соціально-філософських знань.

СЕКЦІЯ 11 ФІЛОСОФІЯ ПОЛІТИКИ

VALATKA Vytis

*PhD in Humanities (Philosophy), Professor,
Department of Philosophy
and Cultural Studies,
Vice Dean of the Faculty
of Creative Industries, Vilnius Gediminas
Technical University (м. Вільнюс, Литва),*

ASAKAVIČIŪTĖ Vaida

*PhD in Humanities (Philosophy), Professor,
Dean of the Faculty of Creative Industries,
Vilnius Gediminas Technical University
(м. Вільнюс, Литва)*

THE SCHOLASTIC THEORY OF JUST WAR AND ITS RELEVANCE NOWADAYS

The Helsinki Final Act [1] defined the essential principles of international law, ensuring the basic rights of states and patterns of mutual relations. This Act includes sovereign equality and respect for the rights inherent in sovereignty; refraining from the threat or use of force; inviolability of frontiers; territorial integrity of states; peaceful settlement of disputes; non-intervention in internal affairs; respect for human rights and fundamental freedoms, including the freedom of thought, conscience, religion or belief; equal rights and self-determination of peoples; co-operation among states; fulfillment in good faith of obligations of international law.

Just 20 years ago, to a citizen of the Western world, the aforementioned principles seemed self-evident postulates, valid always and everywhere. Well, at least always in Europe, which is generally considered the cradle of civilization, tolerance, democracy, rule of law. However, the social, legal and political reality rejects this vision – the above-mentioned principles have been waiting for their recognition for quite a long time¹⁰. One of the most significant factors that contributed to the establishing these principles was the philosophy of international law that raised and substantiated them. The originator of this theory is usually considered to be Hugo Grotius. However, quite often the predecessors of this Renaissance thinker are undeservedly forgotten, namely the authors of the Second, or Modern, Scholasticism (16th - 18th centuries). These are the Dominican friar Francisco de Vitoria (1480 - 1546) and the Jesuit Francisco Suarez (1548 - 1617). Their works [3; 4; 5], published before the appearance of Grotius' treatise *On the Law of War and Peace* [2], analyzed the origin and nature of international law, formulated the basic rights of every nation and state, as well as the conditions, rules and principles of their defense in just war (*bellum justum*). Based on Roman law, as well as on the works of Thomas Aquinas (13th century), Saint Isidore of Seville (7th century), Saint Raymond of Penafort (13th century) and John of Legnano (14th

¹⁰For example, the citizens of Sakartvelo still remember the Russian invasion of this independent state in 2008, which aimed to cut off the regions of Abkhazia and South Ossetia from Sakartvelo. Again in 2014, Russia, thanks to its covert soldiers, occupied and later annexed the Crimean Peninsula of the sovereign Ukraine, and also initiated the detachment of certain parts of the Donetsk and Lugansk regions from the territory of Ukraine. Finally, Russia's ongoing aggression against Ukraine, due to its continuous sadistic violations of human rights and fundamental freedoms, exceeds all imaginable limits of international law and basic humanity.

century), de Vitoria and Suarez developed a theory of international law, a great part of which remain relevant even today.

One of the most significant parts of that theory was the list of fundamental rights of nations and states. This list includes rights to existence; mutual equality and political independence; the right of international migration and trade, as well as the right and duty of humanitarian or even military aid. With certain reservations, these rights can be considered equivalents to certain important principles of modern international law, that is, principles of sovereign equality, refraining from the threat or use of force, inviolability of frontiers, territorial integrity of states, non-intervention in internal affairs, equal rights and self-determination of peoples as well as principle of humanitarian intervention.

On the other hand, the representatives of the Second Scholasticism had to recognize that the norms of international law were not always and everywhere observed and followed. The rights of nations and states are by no means the exception to the rule. They are also violated from time to time by various states, nations or even individuals. According to the authors of modern scholasticism, this type of violation should be regarded as extremely serious international crimes. They undermine international peace and security, and cause great harm to nations and states. This harm involves the seizure or looting of territories, loss of political independence, etc. In such a situation, two essential measures can be taken to restore the *status quo* and compensate for the damage caused. Namely, negotiations should be attempted first. And if and only if all means of peaceful persuasion fail, just war (*bellum justum*) is permitted against a nation or state that has violated international law. This principle entirely corresponds to the so called rule of the last resort included in the contemporary international law.

Within the framework of Modern Scholasticism, the principles of just war were most developed by Suarez. According to him, “war is neither bad in itself nor forbidden to Christians” [2, 727], consequently, it can be both right and wrong. A just war must follow certain necessary principles. These principles can be divided into two main types. The first type includes the causes and factors that allow the initiation of a legitimate war, while the second type includes the rules and regulations of warfare. These types correspond to the parts of the modern just war theory called *jus ad bellum* and *jus in bello*. Although presented and developed in the 16th- 18th centuries, most of the principles of scholastic just war theory are relevant in the modern global world, where war is an integral part of everyday reality. Those important principles include just cause of war, legitimate authority as a source of the just offensive war, comparative justice, probability of success, illegality of religious wars, observance of moderation and proportionality in warfare, advance warning of an adversary of intended offensive actions, immunity of ambassadors and civilians, prohibition of killing prisoners of war and hostages, the correspondence of compensation for damage caused before and during the war, etc.

This is the theory of just war developed by modern scholastic philosophy. It is important to note that Grotius interpreted the principles of just war very similarly. He also argued that a just war requires a just cause: external aggression by an adversary, seizure of a state's territory or property, the Christian duty to help another state to defend its independence, etc. Grotius also argued that war is an extreme means as well as the last resort, as it can be initiated if and only if negotiations and other methods of peaceful persuasion fail to produce positive results. Finally, it was also asserted that the principles of moderation, justice and Christian love should be observed both in warfare and at the time when the war has already been won and punishments and reparations are being inflicted on the enemy. On the other hand, unlike de Vitoria and Suarez, Grotius proposed international conferences, as well as arbitrations involving a third party, as a means of preventing wars.

References:

1. Final Act of the Conference on Security and Cooperation in Europe (adopted on 1 August 1975), 14 ILM 1292 (1975). Conference on Security and Co-operation in Europe.
2. Grotius H. (1625). *De jure belli ac pacis libri tres*, in *quibusius naturae et gentium: item iurispublici praecipua explicantur* [On the Law of War and Peace Three Books]. Parisiis: apud Nicolaum Nicolaum Buon, in via Iacobaea, sub signis S. Claudii et Hominis Silvestris (in Lat.).

3. Suarez F. (1858). De triplici virtute theologica [On Three Theological Virtues]. In Opera omnia Francisci Suarez [Complete Works of Francisco Suarez], vol. 12, edited by L. Vives, 1–799. Parisiis: Apud Ludovicum Vives, Bibliopolam editorem (in Lat.)
4. Suarez F. (1858). Defensio fidei catholicae et apostolicae adversus anglicanae sectae errores [Defense of the Catholic and Apostolic Faith against the Errors of Anglicanism]. In Opera omnia Francisci Suarez [Complete Works of Francisco Suarez], vol. 24, edited by L. Vives, 1–750. Parisiis: Apud Ludovicum Vives, Bibliopolam editorem (in Lat.)
5. de Vitoria F. (1952). De Indis recenter inventis et de jure belli Hispanorum in Barbaros relectiones [On the American Indians Lately Discovered and on the Law of War Made by the Spaniards on the Barbarians]. Tubingen: Verlag J. C. B. Mohr (Paul Siebeck) (in Lat.)

БАДАРЛА Теодор

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти факультету інформаційних технологій та дизайну. Херсонський національний технічний університет (м. Херсон, м. Хмельницький, Україна)

БІЛИК Ярослав

доктор філософії, старший викладач кафедри загальноосвітніх гуманітарних та природничих дисциплін, Херсонський національний технічний університет (м. Херсон, м. Хмельницький, Україна)

СТРІМКИЙ РОЗВИТОК ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В КОНТЕКСТІ ПОЛІТИКО-ПРАВОВОЇ СФЕРИ

Людству характерна здатність розвиватися. Двамільйоніроків тому воно вперше винайшло вогонь, який став невід'ємною частиною нашого життя. Його поява є одним з найперших великих досягнень людства. Цей винахід можна порівняти з виготовленням колеса, бетону, аероплану, цвяхів, ліхтаря, електрики, перфокарти, алфавіту Морзе, сталі, транзисторів, антибіотиків, телебачення, комп'ютера, Інтернету [1], і, нарешті, ШІ (штучного інтелекту). Серед всіх досягнень людства ключовим для політики залишаються останні чотири – телефон, телебачення, комп'ютер, Інтернет та ШІ. Ці винаходи формуються в ЗМІ. Донедавна, ЗМІ використовувало лише пресу, телебачення та Інтернет, проте зі зростанням популярності штучного інтелекту, ШІ доповнив загальний список.

Щоб зрозуміти сутність ШІ та його вплив на політично-правову сферу, слід звернутись до початку цифрової історії. Професор з аналітики даних Оксфордського університету М. Розер (M. Roser) вважає, що «комп'ютери за короткий період розвинулись так швидко та стали настільки звичною справою, що легко забути, наскільки це новітня розробка. Перші комп'ютери були винайдені лише у 40-х роках ХХ століття, а першою системою (моделлю) ШІ став Тезей (Theseus), побудований Клодом Шенноном у 1950-му році. «Тезеєм» була дистанційно-контрольована миша, яка повинна знайти вихід з лабіринту та пам'ятати свій шлях назад. Наступною значною моделлю є Perceptron Mark 1 – перша нейромережа, здатна відрізнити карти, що знаходяться на правій та лівій стороні. Важливою є поява моделі TD-Gammon, нейромережі, яка грає в нарди, та обчислює кожний хід. У 10-х роках ХХ століття з'являється AlexNet – перша система, яка здатна розпізнавати фото об'єктів собак та машин на рівні, близькому до людського. І вже у 20-х роках ми бачимо стрімкий розвиток ШІ-моделей, які активно володіють можливостями, подібними до людських» [2].

У 1950-му році А. Тьюрінг (A. Turing) опублікував «Обчислювальні Механізми та Інтелект», у своїй праці представляючи тест Тьюрінга. На думку програмного аналітика

Е. Клеппена (E. Kleppen), «тестом Тьюринга є один з найбільш дієвих методів стосовно штучного інтелекту. Тест перевіряє на спроможність робота сприймати питання, що стосуються людського життя. Повна відповідність результатам дорівнює прогресу в напрямку розвитку загального штучного інтелекту (artificial general intelligence). Прикладом таких питань можуть бути:

1. Що найбільше запам'яталось у твоєму дитинстві, і які наслідки ти зрозумів з цього для себе на сьогодні?
2. Опиши себе, використовуючи лише кольори та форму.
3. Який момент в історії найбільше тебе змінив, і де ти був у цей час?
4. Що з минулих питань було найскладнішим і чому?

Насправді тест Тьюринга на сьогодні є нерелевантним, адже з появою таких моделей як ChatGPT, BERT та Bard, штучний інтелект здатний легко відповісти на ці питання зі збереженням контексту. Як приклад, Google створила чат-бот LaMDA, який виявився напоручд ефективним»[3].

З іншої сторони, чи є така ефективність етичною? Моделі на кшталт ChatGPT (3.5-4), Bard(або Gemini 1.0/1.5) чи Claude (Haiku/Sonnet/Opus) стрімко зростають. Обчислювальну силу цих моделей використовують в зловмисницьких цілях, таких як фальсифікація виборів, використання образів політиків для спотворення іміджу останніх, використання ШІ у зброї, контракти та довічне використання акторських образів у акторській діяльності.

Наразі штучний інтелект використовується у всіх галузях промисловості, втрачається сенс окреслювати окрему спеціальність, де відсутній ChatGPT та йому подібні. Через зазначені вище проблеми виникло питання етики використання штучного інтелекту. Саме через свій стрімкий розвиток у суспільстві виникли суперечки стосовно продовження розробки ШІ-моделей.

Як вважають А. Галлего, М. Кренц, М. Тсусака, Н. Юсіф та Ф. Теплет (A. Gallego, MKrentz, M. Tsusaka, N. Yousif and F. Taplett), «внаслідок ШІ, світ зазнає змін. Невідомо, наскільки ці зміни будуть значними, але вже зараз штучний інтелект повністю змінює ринок праці навколо себе. Саме зараз та наступні роки, численні роботи будуть видалятися та створюватися. Таке ж хвилювання торкається й жіночих ролей в компаніях, адже ШІ-алгоритми недооцінюють жіночий елемент, бо їх база даних сформувалась на плітках про жіночу дискримінацію»[4].

У Білому Домі, адміністрація Байдена-Харріса (Biden-Harris Administration) анонсувала спроби покращити дослідження, розвиток та розгортання відповідального штучного інтелекту, що захищає права особистості. Президент Дж. Байден зазначив, що «ми маємо зрозуміти ступінь ризику від використання ШІ, перш ніж використовувати цей потенціал». Адміністрація запровадила низку актів стосовно того, щоб поставити людей у пріоритет, та зважити всі ризики стосовно приватності.

До цих актів входять:

«Про фокус федеральних інвестицій в розробку ШІ» – якщо справа буде стосуватись ШІ, уряд буде інвестувати в ШІ, як в основоположника демократичних цінностей та приватності. В документі також сказано про збільшення саме американського лідерства в ШІ-розробці.

«Про критичні помилки в ШІ-інфраструктурі» – пошуки способів зниження ризиків використання ШІ, захист людського права, та використання ШІ для покращення якості життя.

«Про ризики та можливості, пов'язані з ШІ в освіті» – підсумування ризиків та можливостей, пов'язаних з ШІ у викладанні. В цьому акті сказано, що ШІ може забезпечити нові форми зв'язку між вчителями та здобувачами освіти, досягнути варіантності в навчанні. В ньому також окреслені ризики, пов'язані з ШІ, враховуючи алгоритмічні помилки й важливість довіри та приватності»[5].

Отже, стрімкий розвиток штучного інтелекту є дискусійним питанням – його користь так ж значна, як і загроза всьому людському існуванню. Ми погоджуємось зі словами М. Розера стосовно швидкості розвитку ШІ, та запропонуємо гіпотезу експоненційної тенденції розвитку технологій у майбутньому, за прикладом XX-XXI століття. Розділимо також думку з іншими науковцями про небезпеку робочих місць бути видаленими та заміненими автоматизованими аналогами. Безперечно, це полегшить людську роботу, зробить її більш ефективною – прикладом аналогічної технічної революції є індустріалізація. У думці Адміністрації Байдена-Харріса ми знаходимо спільне – оскільки ШІ загрожує нашій приватності, цілком справедливо, щоб уряд інвестував у довіру до ШІ, у виявлення ризиків, та їх швидкого знешкодження. Проблема лише в швидкості – уряди світу мають встигати вкладатись у приватність, оскільки тенденція створення нової та кращої моделі ШІ лише прискорюється.

Література:

1. McFadden Ch. 35 of the most revolutionary inventions that shaped our world. URL: <https://interestingengineering.com/lists/35-inventions-that-changed-the-world> (дата звернення: 12.04.2024).
2. Roser M. The brief history of artificial intelligence: The world has changed fast – what might be next? URL: <https://ourworldindata.org/brief-history-of-ai> (дата звернення: 12.04.2024).
3. Kleppen E. What is the Turing Test? URL: <https://builtin.com/artificial-intelligence/turing-test> (дата звернення: 12.04.2024).
4. Gallego A., Krentz M., Tsusaka M., Yousif N. and Taplett F. How AI Could Help – or Hinder – Women in the Workforce. URL: <https://www.bcg.com/publications/2019/artificial-intelligence-ai-help-hinder-women-workforce> (дата звернення: 12.04.2024).
5. White House: Biden-Harris Administration. FACT SHEET: Biden-Harris Administration Takes New Steps to Advance Responsible Artificial Intelligence Research, Development, and Deployment. URL: <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2023/05/23/fact-sheet-biden-harris-administration-takes-new-steps-to-advance-responsible-artificial-intelligence-research-development-and-deployment/> (дата звернення: 12.04.2024).

БАЛІНЧЕНКО Світлана

*кандидатка філософських наук,
доцентка, доцентка кафедри філософії та
культурології, Чернівецький національний
університет імені Юрія Федьковича
(м. Чернівці, Україна)*

ВИКЛИКИ МОДЕЛЮВАННЯ МАЙБУТНЬОГО В УМОВАХ ВІЙНИ: НА ПРИКЛАДІ СЦЕНАРІЇ В РЕІНТЕГРАЦІЇ (ДЕ)ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ

Аналізуючи фазу повномасштабного вторгнення у російсько-українській війні, Алгіс Мікунасу 2023 році звертає увагу на загальні зміни в риториці: через ризик майбутньої політичної незначущості (future insignificance) внаслідок проєвропейського вибору України, війну оголошено в Росії цивілізаційною і геополітичною боротьбою за збереження двох «стовпів» російського суспільства – безпеки і морального здоров'я (на протидію прозахідним цінностям), шляхом знищення української суб'єктності. Відтак, потенційна окупація українських територій Росією спрямована не на заявлені відновлення і розбудову («звільнення»), а на власне убезпечення шляхом руйнування, утримування і відмежування України від світу [4, с. 71]. З огляду на відмінності між фазами війни («гібридною» і повномасштабного вторгнення), важливо оцінити потенціал моделювання майбутнього у темпорально невизначених кризових умовах, зокрема, з урахуванням змін в динаміці окупації і деокупації, а також оцінки статусу окупованих територій і можливих (ре)інтеграційних процесів.

Контекстом моделювання майбутнього в умовах «гібридної» фази війни слугувала розбіжність між повсякденним досвідом населення в різних областях країни. Зокрема, хоч окупація української території розпочалась 20 лютого 2014 року зі збройної агресії Росії в Криму, втім, до повномасштабного російського вторгнення 24 лютого 2022 року, воєнний стан в Україні було введено лише одноразово, на 30 діб у 10 областях України, через інцидент із захопленням російськими військами 24 українських моряків у Криму та значний резонанс цієї події в українському суспільстві [7; 8]. Відтак, населення областей України, що не межували непідконтрольними уряду територіями України та зоною проведення антитерористичної операції / операції об'єднаних сил (АТО/ООС), з 2014 року перебувало в ситуації, наближеній до довоєнної, без прямого й очевидного впливу збройного конфлікту на повсякденне життя і діяльність цих спільнот. У 2019-2020 роках, внаслідок цього, посилюються наративи «втоми від війни» і невдоволення регіонами, безпосередньо пов'язаними з конфліктом (Схід і Південь). Зокрема, зростає упереджене ставлення населення до учасників АТО/ООС і «невидимість» внутрішньо переміщених осіб (ВПО) у спільнотах переміщення. Наприклад, станом на грудень 2019 – січень 2020, в Україні налічувалось 370 000 ветеранів АТО/ООС; під час масштабного опитування (2530 респондентів-ветеранів), 49% вказали на несправедливе й упереджене ставлення до них у їхніх спільнотах, 32% зазначили, що почуваються виключеними з власних спільнот, а 73% визначили свій досвід як такий, що є недосяжним для розуміння цивільним населенням [3, с. 3]; також, в цей період, Міжнародна організація з міграції вказувала на присутність в Україні 1 437 406 внутрішньо переміщених осіб, що мають «тягар виживання» та інтеграційні потреби [3, с. 4].

Таким чином, під час цієї фази війни, численні, а часом і суперечливі потреби й вразливості груп у постраждалих від війни спільнотах, як на підконтрольних уряду територіях (ПУТ) та непідконтрольних уряду територіях (НПУТ) України, а також перехід з 2018 року від режиму антитерористичної операції до Операції об'єднаних сил (під керівництвом ЗСУ) – актуалізували потребу у створенні сценаріїв щодо майбутнього регулювання взаємодії між групами населення з різним досвідом, пов'язаним з окупацією, переміщенням, поверненням, участю у бойових діях, з урахуванням уявлень про справедливість, сформованих в межах цього досвіду.

У 2019 році, Гарань, Яковлев і Золкіна наводять у статті низку порівняльних даних за 2017-2018 рр. щодо підтримки респондентами варіантів майбутньої політики України щодо НПУТ. Дослідники звертають увагу на приблизно рівномірний розподіл громадської думки, із середнім відсотком 19,8%, між п'ятьма позиціями щодо цього питання, а саме – чотирма сценаріями (А-Г); та одним невизначеним варіантом, за якого відповіді респондентів вказують на нерішучість групи та відсутність уподобань [2, с. 701].

Визначені сценарії майбутньої політики щодо НПУТ коливались між повною ізоляцією непідконтрольних територій і необмеженою інтеграцією, а саме:

(А) Повна ізоляція, офіційне визнання непідконтрольних територій окупованими, із запровадженням обмежень на всіх рівнях, зокрема, у сферах торгівлі, надання послуг, платежів, контактів та навіть пересування мешканців непідконтрольної уряду території. Хоча цей сценарій підтримали 23% респондентів і саме він набрав найбільше прихильників у 2017 році, у 2018 році цей сценарій втратив популярність і опустився на останнє місце, до 16,8% підтримки [2, с. 699]. Тенденції того періоду можна простежити також у порівняльному звіті щодо індексу соціальної згуртованості і примирення ООН для східної України (USE), за 2017-2018 роки. На той час, у найближчих до зони збройного конфлікту регіонах України, зокрема в Харківській та Луганській областях, було зафіксовано підвищення готовності до контактів з мешканцями НПУТ та подальшого діалогу [1, с. 3].

(Б) Сценарій «часткова ізоляція-1», що передбачає економічну блокаду і супроводжується підтримкою основних гуманітарних зв'язків, переміщенням населення, виплатою пенсій та водо-/електропостачанням непідконтрольних територій [2, сс. 699; 701].

У 2017 році цей сценарій набув популярності серед 21,6% респондентів, у 2018 році – 20,5%. Він був підкріплений торговельною блокадою псевдореспублік, яку, за усередненими загальнодержавними даними, підтримали 47% населення [Там само].

(В) Сценарій «часткова ізоляція-2», що стає більш популярним у 2017-2018 рр., з 21,9% до 22,3%, передбачає торгівлю товарами першої необхідності з НПУТ та отримання антрациту з непідконтрольних територій, а також підтримку гуманітарних зв'язків [2, сс. 699; 701].

(Г) Максимально відкритий сценарійв заємодії населення територій, що передбачає підтримку розвитку як гуманітарної, так і комерційної взаємодії між ПУТ та НПУТ. Цей сценарій межує з визнанням псевдореспублік, втім, його популярність зросла у 2017-2018 рр., з 15,2% до 19,7% [2, сс. 699; 701]. Водночас, за індексом USE, саме в цей період, 2017-2018 рр., прослідковується значна потреба населення у мирному врегулюванні конфлікту, а також зменшується підтримка респондентами військових дій на Сході України, з 1,7 до 1,3 бала, з 10 [1, с. 6].

Розподіл вибору свідчить про те, що деяким респондентам (фактично, кожному п'ятому) було важко зробити вибір між ізоляцією та повномасштабною взаємодією підконтрольних і непідконтрольних територій, зокрема, внаслідок деструктивного впливу засобів гібридної війни, використовуваних державою-агресором в інформаційному просторі окупованих територій і прилеглих до них районів ПУТ вже на першому етапі війни.

Стосовно зазначених сценаріїв слід зробити низку зауважень. Екстрими повної ізоляції (А) та найширшої взаємодії між ПУТ та НПУТ (Г), по-перше, є несумісними як із територіальною цілісністю України, так і зі стратегіями постконфліктного регулювання – через наративи «штучного роз'єднання населення». Таким чином, екстремальні сценарії не могли би бути належним чином відрегульовані за допомогою інтегрованих стандартів роззброєння, демобілізації та реінтеграції (РДР), до внесення змін у практичні дискурси. Сценарії часткової ізоляції-1 (Б) та часткової ізоляції-2 (В) для України були орієнтовані на реінтеграцію на рівні громади, оскільки передбачали подолання регіональної ізоляції. Група тих, хто не визначився могла бути розглянутою в якості можливості впливу на метастабільний баланс планування вже під час збройного конфлікту, задля прийняття соціально значущих рішень щодо майбутнього.

Втім, з початком фази повномасштабного вторгнення, в лютому 2022 року, відбулись зміни у визначенні тимчасово окупованих територій і динаміці деокупації, а також мала місце чергова масштабна хвиля переміщення українців всередині країни і за її межами. В актуальних офіційних документах, що стосуються (де)окупованих територій значна увага приділяється персональній відповідальності фізичних осіб, що підтримують діяльність окупаційних військ та відповідних адміністрацій [6]. В цій фазі війни, варіативність проєктів майбутнього спричиняється невизначеністю сумарного гетерогенного шоку (соціального, фінансового, безпекового), на рівні груп населення і спільнот. Наприклад, вже у Програмі ООН (2022 рік), що стосується впливу війни в Україні на розвиток, розглянуто чотири сценарії майбутнього та моделювання гетерогенного шоку, за умови скорочення економіки на 7, 15, 20 чи 60 відсотків, на підставі порівняльного аналізу перебігу збройних конфліктів в інших країнах [5, с. 7].

Відповідно, з 2022 року низка чинників негативно впливає на довгострокове планування у невизначених умовах війни:

- гетерогенність ризиків і динамічний характер ситуації (наприклад, значні регіональні розбіжності між потребами і викликами у спільнотах Сходу, Півночі і Півдня, з одного боку, Центру і Заходу України, з іншого боку);
- потреба у сценаріях, з урахуванням специфіки підгруп, що знаходяться в зоні ризику «невидимості», з огляду на актуальні масштабні виклики; зокрема, громадян, що тривалий час знаходились у ситуації гібридного впливу і «відкладеного життя» внаслідок тривалого внутрішнього переміщення (protracted internal displacement) з 2014-2016 рр. чи

тривалого перебування в окупації на НПУТ Донецької та Луганської областей і Автономної Республіки Крим (з початку збройної агресії у 2014), учасників бойових дій / ветеранів АТО та ООС до повномасштабного вторгнення, а також ВПО, що завдяки програмам розвитку успішно інтегрувались в спільноти переміщення до 2022 року і потім зазнали повторення деструктивного сценарію, зі вторинним переміщенням (наприклад, з Сєверодонецька, Бахмута, Вугледара та Маріуполя);

- актуалізація потреби у сценаріях, що стосуються подальшого опору гібридному впливу в соціокультурному просторі: відмова від культурних продуктів країни-агресора, топонімічні зміни, популяризація української ідентичності як автентичної, на протипагу російським «імперським нарративам»; водночас, важливо у сценаріях уникати раціоналізації і, відповідно, виправдання агресії як такої, що її спровоковано мовною чи демографічною специфікою найбільш постраждалих регіонів.

Таким чином, зміни в розумінні характеру і наміру агресії проти України, а також в мотивації до спротиву, що відбулися з лютого 2022 року, унеможливають реалізацію сценаріїв 2019 року, оскільки останні спираються на розподіл ПУТ/НПУТ, а також категорії справедливості і легітимності, ще без урахування актуальних, з 2022 року, безпекових ризиків, пов'язаних із загрозами геноциду та позбавлення суб'єктності. Відтак, у поточній фазі, очікуваними є сценарії формування колективної й індивідуальної резилієнтності, що, з одного боку, мінімізували би деструктивний вплив критичних розбіжностей у досвіді населення під час війни (зокрема, йдеться про досвід переміщення, перебування в окупації) на соціальну згуртованість, а, з іншого боку, змінили би риторику моделювання майбутнього з реінтеграції населення (де)окупованих територій до посилення відповідальності громадян за збереження суб'єктності України, безвідносно до місця проживання і воєнного досвіду.

Література:

1. 2017-2018 main changes. (2018). UN SCORE for Eastern Ukraine. https://use.scoreforpeace.org/files/publication/pub_file//Trends2018_UA.pdf
2. Haran, Oleksii, Maksim Yakovlyev, and Maria Zolkina. (2019). "Identity, war, and peace: public attitudes in the Ukraine-controlled Donbas." *Eurasian Geography and Economics* 60: 684-708. <https://doi.org/10.1080/15387216.2019.1667845>
3. IOM's Assistance to Conflict-Affected People in Ukraine. (2020). Bi-monthly Report, December 2019 January 2020. http://iom.org.ua/sites/default/files/iom_ukraine_assistance_report_december_2019_-_january_2020_eng.pdf.
4. Mickūnas, A. (2022). "The Crossing of Borders", *Problemos* 102: 59–73. <https://doi.org/10.15388/Problemos.2022.102.5>
5. The Development Impact of the War in Ukraine: Initial projections (2022). UNDP. <https://www.undp.org/publications/development-impact-war-ukraine-initial-projections>
6. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення ефективності санкцій, пов'язаних з активами окремих осіб», 2257-ІХ від 12.05.2022. Верховна Рада України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2257-IX#Text>.
7. Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні», №393/2018, від 26.11.2018 року. <https://www.president.gov.ua/documents/3932018-25594>.
8. Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні», №2102-ІХ, від 24.02.2022 року. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#n2>.

БІЛИК Анна

*кандидат мистецтвознавства,
доцент кафедри дизайну,
Херсонський національний
технічний університет
(м. Хмельницький, Україна)*

ПОЛІТИКА І МИСТЕЦТВО: ІСТОРИЧНИЙ ДИСКУРС

Сьогодні можемо з впевненістю сказати, що мистецтво поза соціумом, в якому створюється не існує. І коли митці заявляють про свою байдужість до тих подій, що відбуваються в країні, і стверджують, що вони поза політикою, це виглядає досить дивно. Історія мистецтва рясніє прикладами служіння художників владі, державі. Наприклад, художник Пітер Пауль Рубенс, найвпливовіший представник бароко, перебував на дипломатичній службі. У XVII ст. жив ще один видатний живописець – Дієго Веласкес, у якого склалися дружні стосунки з іспанським королем Філіпом IV, його майстерня знаходилась поруч з королівськими палатами. Веласкес, як придворний чиновник, під час візиту до Риму не тільки купував шедеври італійського живопису, а й виконував дипломатичні доручення іспанського короля щодо налагодженню зав'язків з італійськими високопосадовцями. Своє ставлення до іспанського королівського двору яскраво показав інший художник – Франсіско Гойя, який був придворним живописцем при Карлосі III та Карлосі IV. І своє ставлення до політики короля наочно продемонстрував у картині «Родина Карлоса IV».

Активну політичну діяльність вів французький художник Жак-Луї Давід. Антимонархіст, підтримував Велику Французьку революцію, товаришував з Маратом. У перші роки революції був одним із членів якобінської диктатури, голосував за страту Людовика XVI, отримав прізвисько «Робесп'єр пензля». Утім все це не завадило йому стати першим художником при Наполеоні Бонапарті. Однак після відновлення влади Людовика XVIII художник назавжди залишив Францію.

Поза політикою не залишився й інший французький художник – Ежен Делакруа. Його батько служив міністром закордонних справ при Директорії, був послом Французької республіки. Художник-романтик створив багато картин. Знаковою стала його «Свобода, що веде народ». Вона відтворює події Липневої революції 1830 року в Парижі, у результаті якої відновилася влада Бурбонів. Делакруа створив алегоричний і водночас поетичний образ Свободи, відомий ще як Маріанна, який став символом боротьби, до якого зверталосся не одне покоління художників. Особливо популярним він став для художників-муралістів. У 1945 році його процитував мексиканський художник Хосе Давид Альфаро Сікейрос у роботі «Нова демократія». Однак у мексиканського мураліста Свобода постає в кайданах.

У 2019 році процитував Делакруа і вуличний французький художник Паскаль Боярт, де Маріаназ прикритою груддю зображена в оточенні протестувальників у жовтих жилетах.

Український художник Микита Кравцов у 2022 році на будівлі біля Центру сучасного мистецтва «Centre Pompidou» зобразив Свободу Декларуа, але вже з прапором України, а під її ногами переможений триголовий змії з російською короною. Зверху над зображенням напис: «Vivela résistance ukrainienne!», що у перекладі означає: Хай живе український спротив!

Отже, як показує нам історичний досвід, мистецтво не можна розглядати поза суспільним розвитком, воно відбиває час і є свідком політичних процесів своєї епохи.

БІЛИК Ярослав

доктор філософії, старший викладач
кафедри загальноосвітніх гуманітарних та
природничих дисциплін,
Херсонський національний
технічний університет
(м. Хмельницький, Україна)

ТРАНСФОРМАЦІЯ ДЕМОКРАТІЇ – ШЛЯХ НЕДОПУЩЕННЯ РЕВАНШУ АВТОРИТАРИЗМУ

Розпад радянського союзу ознаменував перемогу демократії над авторитаризмом. Утім період протистояння і загроз не пройшов. Адаптуючись, прихильники авторитаризму почали імітувати, грати в демократію, виборчий процес та свободу слова. Використовуючи загрози для світу, зокрема, пандемію, погіршення екології і виникнення катастроф, економічні кризи, популізм політиків, а інколи і створюючи їх на кшталт тероризму, що призводить до хвиль міграцій і антиміграційних настроїв, трансюють хибну думку про занепад демократії і її неспроможність протистояти викликам сучасності. Ці удари штучно поглиблюють регресію демократії. З 2006 року продовжується занепад глобальної свободи: кількість країн, в яких спостерігається погіршення ситуації, значно переважає ті, в яких спостерігаються покращення[1].

Активізація близькосхідного конфлікту, терористичних організацій, акцій підтримки сунітських угруповань в Європі посилили антиісламські, антиміграційні риторики. Ще у 1993 році американський політолог Семюел Гантінгтон у роботі «Зіткнення цивілізацій і зміна світового порядку» зазначав про цивілізаційні, міжнаціональні конфлікти, адже базові цінності демократії суперечать цінностям і віруванням інших цивілізацій[4]. Прикладом може бути кастова система в Індії, права і свободи жінок в ісламі, легізм сходу.

Спроба створення політики мультикультуралізму в світі зазнає поразки. Страх перед викликами, роздробленість демократії породжує в світі запит на поєднання правих та лівих поглядів, посилення консервативної, місцями авторитарної, ізоляціоністської політики. Так, вбачаємо тенденцію перемоги на виборах 2022-2023 років партій правопопулістських і соціал-демократичних сил, наприклад, в Італії «Брати Італії» Джорджі Мелоні, в Словаччині «Курс – соціальна демократія» Роберта Фіцо, в Нідерландах «Партії свободи» Герта Вілдерса.

Використовуючи популістичні гасла, поєднуючи їх з інструментарієм демократії, наприклад, «владу можуть здобути особи, які спричинять реверс демократичних практик, що вже відбувалося в новітній історії України й призвело до появи двох Майданів»[3].

Проблеми демократії пов'язані з сучасним політикумом – все посилюється відірваністю і відстороненістю політичних еліт від народу, «вони (політики – Я.Б.) належать до небожителів: приватні клініки, приватна освіта, тілоохоронці; вони мешкають у закритих суспільствах... Інтегрованість у світовий ринок праці, відпочинку, інформації та культури робить їх «туристами» у власній країні [2]. У демократичному суспільстві ми прагнемо того, щоб важливі аспекти життя були справедливими, аби всі люди відчували рівність перед законом, однак у монетизованому світі це стає все більш рідкісним явищем, що породжує падіння довіри виборців до влади.

Глобальне лідерство та солідарність з боку демократичних держав терміново необхідні. Уряди, які розуміють цінність демократії, зобов'язані об'єднатися, щоб реалізувати її переваги, протистояти противникам та підтримати захисників. Вони також повинні зміцнити свої інститути проти політиків та інших суб'єктів, які готові зневажати демократичні принципи. Якщо вільні суспільства не зроблять цих основних кроків, світ стане ще

ворожішим щодо цінностей, які вони цінують, і жодна країна не буде застрахована від руйнівних наслідків диктатури.

Література:

1. Freedomhouse. Freedom in the World 2021. Democracy under Siege. URL: <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2021/democracy-under-siege>.
2. Укрінформ. Демократія: смерть чи відродження? URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3315758-demokratia-smert-ci-vidrozdzenna.html>.
3. Кіянка І. Ірраціональні цінності популізму в сучасному світі. Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії. 2021. № 3. С. 216-225.
4. Huntington, Samuel P. The clash of civilizations? Foreign Affairs; Summer 1993; Vol. 72 № 3; ABI/INFORM Global pg. 22-49.

ВОЛКІВСЬКИЙ Микола

*аспірант кафедри політології,
Київський національний університет імені
Тараса Шевченка (м. Київ, Україна)*

ЩОДО ОСОБЛИВОСТЕЙ РОЗБУДОВИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В РЕСПУБЛІЦІ ПОЛЬЩА

Відродження польського самоврядування після більш ніж півстолітнього його неіснування та поширення принципів самоврядування було нелегкою справою. Великою проблемою виявилася нестача кадрів у місцевій владі, а ентузіазм активістів, у першу каденцію переважно пов'язаний із громадськими комітетами «Солідарності», не завжди був пов'язаний із навичками підвищення кваліфікації та професіоналізмом роботи. Кадри часів ПНР, часто набагато краще обізнані з проблемами права та управління, не завжди вміли адаптуватися до нових політичних реалій. Тим не менш, особливо перші два терміни повноважень місцевої влади (1990-1998 рр.) були, як однозначно оцінено, великим успіхом, а реформу місцевого самоврядування прийнято називати найуспішнішою реформою Третьої республіки.

Створення гмін та проведення загальних виборів до органів місцевого самоврядування стало вагомим стимулом, який започаткував громадську ініціативу, спричинив рішення представників територіальних громад щодо напрямків розвитку їхніх громад і сприяв фундаментальним змінам суспільної свідомості. Відповідно до принципу субсидіарності, прийнятого наступними урядами та включеного як конституційна норма, все більше завдань передавалося комунам. Усі визнали принцип, що децентралізація та самоврядування, локальне вирішення питань місцевого значення також веде до оптимізації використання коштів, які виділяються з державного бюджету на реалізацію конкретних заходів. Проте делегування повноважень муніципалітетам мало відкрити шлях до все більш повної реалізації принципу субсидіарності. Передумови реформи місцевого самоврядування передбачали розвиток форм прямої демократії та самоврядування, незалежних від інституційної системи місцевого самоврядування.

Слід підкреслити, що *реформа місцевого самоврядування* була найпотужнішим поштовхом, який виводив польське суспільство з реалій посткомуністичної Польщі, де консолідувалися настрої пасивності та підпорядкування комуністичній номенклатурі. Тому прикро, що ця реформа не була продовжена. Без її реалізації місцеве самоврядування не може стати тривалим імпульсом зміцнення громадянського суспільства [1].

Тут варто навести діагноз професора Єжи Регульського [2], представлений у доповіді «Самоврядування та місцева демократія»: «Конституційний принцип субсидіарності не знаходить свого належного місця в суспільній свідомості в Польщі донині. Він також не входить до партійних програм і не помічається в діяльності органів державної влади... У Польщі посилюються явища недотримання принципу субсидіарності та повторної

централізації держави, що призводить до неузгодженості системи, непотрібних конфліктів і падіння суспільної довіри до влади. Тут діє насамперед тиск центральної бюрократії, яка намагається втручатися в місцеві справи, щоб на практиці розширити сферу своїх повноважень. Також спостерігаємо намагання партійних політиків напряду керувати максимальним спектром питань, у тому числі на місцевому рівні. Ми із занепокоєнням спостерігаємо за порушеннями автономії органів місцевого самоврядування в Польщі як через законодавчі дії, так і через адміністративне втручання. Здається, існує реальна загроза незалежності місцевого самоврядування, що виходить від уряду та його адміністрації, а також практичний сумнів щодо сутності місцевого самоврядування. Ми стоїмо перед загрозою втрати досягнень органів місцевого самоврядування та місцевих громад.

Цей діагноз зберігає повну свою корисність, оскільки за минулий період не відбулося жодних змін на цьому рівні, які б призвели до його фальсифікації. Дуже важливою проблемою польського самоврядування є згадана вище *проблема партійності структур місцевої влади*. Місцеве самоврядування в Польщі належить значною мірою до сфери політики, оскільки політичні організації мають вирішальний вплив на функціонування повітів і воєводств, тобто двох надмісцевих рівнів, вони також мають значний вплив на функціонування гмін.

Системну інтерпретацію цієї проблеми нещодавно представив професор Павло Сарнецький. На його думку, «у побудові місцевого самоврядування є певна схожість із загальнонаціональними інституціями..., з тією різницею, що, за визначенням, однорідна діяльність нації як носія суверенної влади не відбувається в відношення до інститутів місцевого самоврядування, і вони не визнаються проявами реалізації його суверенної влади» [3, s.25]. До речі, варто зазначити, що такий підхід мав би стримувати діяльність політичних партій у громадах, які, згідно з Конституцією, мають впливати на формування «державної політики». Остання безпосередньо не формується в структурах місцевого самоврядування. Тому феномен сильної партійності місцевих органів влади слід оцінювати як недоречний з інституційних причин.

Відповідно до Закону єдиним обов'язковим актом є *прийняття районними радами рішень про надання висновків щодо районних додатків до міського бюджету*: ці ради навіть не мають права здійснювати будь-які перерахування коштів у межах розділів виділеного бюджету. Мер Варшави делегував деякі повноваження щодо прийняття рішень мерам районів – однак мер району є посадовою особою, яка підпорядковується лише меру, а районні ради мають право лише обирати або звільняти мера. Повноваження нижчих допоміжних підрозділів, визначені статутом, не існують для органів місцевого самоврядування в Столиці, і їх повноваження обмежуються представленням думок місцевим органам влади. Нічого, які також є лише консультативними органами для органів місцевого самоврядування Варшави. Це призвело до послаблення цих основних ланок місцевого самоврядування, раніше наділених певними повноваженнями в системі, створеній двома попередніми актами про структуру столичного міста Варшави [4].

Окреслена ситуація в місцевому самоврядуванні Варшави показує, що обмеження реалізації принципу субсидіарності лише негативно впливає на розвиток громадянського суспільства у секторі громадських місцевих громад.

Формою зміцнення громадянського суспільства в місцевому вимірі є запровадження в статутах багатьох гмін, слідом за Конституцією, *інституту законодавчої ініціативи громадян* [5]. Дослідження, проведене Фундацією Стефана Баторія, показує, що лише 11% охоплених дослідженням гмін і міст передбачили таку можливість у своїх статутах. Більше того, навіть там, де така можливість існує, до неї висуваються детальні вимоги, які на практиці значно обмежують можливість використання цього інституту. Наприклад, для подання підготовленого мешканцями проекту рішення необхідно зібрати 500 підписів, а для обрання депутата часто достатньо кількох десятків голосів. Крім того, ця інституція не

санкціонована статутом, що призводить до сумніву в прийнятих у статутах рішеннях у наглядових рішеннях воєвод і навіть адміністративного суду [6].

Ще однією новою формою активізації громадянського суспільства за останні роки стало запровадження *так званого партиципаторного бюджету*. Він полягає у відокремленні певної частини комунального бюджету (дуже скромної на початковому етапі), розподіл якої вирішують члени даної самоврядної громади в процесі широких суспільних консультацій. Ступінь зацікавленості громадян цією ініціативою настільки значний, що можна прогнозувати, що бюджет участі стане постійно діючим інститутом місцевого самоврядування. Це, безперечно, призводить до значної активізації громадян та неурядових організацій, а відтак до зміцнення громадянського суспільства. Ці та інші соціальні дії є важливими елементами зміцнення громадянського суспільства в місцевому та національному вимірах.

Велике значення для функціонування громадянського суспільства на всіх рівнях, від найменшої територіальної громади до всієї країни, має *інститут референдуму*, на якому громадяни за власною ініціативою чи на вимогу органів державної влади отримують право приймають рішення самостійно, а не через своїх представників, попередньо обраних на загальних виборах. Те, що існує в польському конституційному праві та законодавстві про місцеве самоврядування, не є універсальним інститутом у Європі [7]. Інколи ставиться під сумнів сам інститут референдуму як такий, що суперечить принципам представницької демократії. Польська правова та конституційна система не передбачає ширшого використання інституту прямої демократії, тому, з цієї причини, для проведення референдуму за ініціативою жителів встановлені досить високі пороги явки.

Згідно з дослідженням CBOS щодо залученості поляків до діяльності в громадських організаціях, близько 30% пов'язані з такою громадською діяльністю [8]. Це найвищий показник з 1998 року. Однак лише 20% поляків заявляють, що вони виконували соціальну роботу в минулому році, що ставить Польщу в сірий кінець Європи. Сектор неурядових організацій ще перебуває у фазі формування та розвитку відповідних методів діяльності.

Неурядові організації у правовому розумінні – це юридичні особи або організації без статусу юридичної особи, які не є суб'єктами публічного фінансового сектору (у розумінні положень про державні фінанси) і не здійснюють свою діяльність з метою отримання прибутку. До них належать фонди та асоціації, а також профспілки та організації господарського самоврядування.

Згідно з дослідженням CBOS щодо залученості поляків до діяльності в громадських організаціях, близько 30% пов'язані з такою громадською діяльністю [8]. Це найвищий показник з 1998 року. Однак лише 20% поляків заявляють, що вони виконували соціальну роботу в минулому році, що ставить Польщу в сірий кінець Європи. Сектор неурядових організацій ще перебуває у фазі формування та розвитку відповідних методів діяльності.

Неурядові організації у правовому розумінні – це юридичні особи або організації без статусу юридичної особи, які не є суб'єктами публічного фінансового сектору (у розумінні положень про державні фінанси) і не здійснюють свою діяльність з метою отримання прибутку. До них належать фонди та асоціації, а також профспілки та організації господарського самоврядування.

У Польщі, враховуючи її глибоке коріння в історії та традиціях, вона цілком застосовна і може бути реальною підмогою у реалізації громадських завдань. Соціологічний аналіз громадянських настроїв поляків приводить усіх авторів до спостереження *соціальної пасивності громадян*, а відтак і до спостереження **слабкості польського громадянського суспільства**. Шукати історичні причини такого стану речей некоректно: звісно, завжди можна сказати, що для поляків характерний «солом'яний ентузіазм» і що органічна праця не притаманна менталітету. Однак таке міркування не є задовільним.

Перш за все, слід враховувати *конституційно-правові причини*. Як історичну причину можна назвати рішення про розпуск Громадських комітетів «Солідарності», що на практиці

означало суспільне розтрачення ентузіазму їхніх активістів, які у своїй масі не приєдналися до нових політичних партій, що тоді створювалися. Серед причин слабкості польського громадянського суспільства, безумовно, можна побачити становище місцевого самоврядування, яке протягом тридцяти з гаком років перетворилося на бюрократичну машину, певною мірою відірвану від громадян. Тут варто повернутися до тези про те, що ці дві автономні інституції залишаються у зворотному зв'язку: слабкість однієї означає слабкість іншої.

Важливою причиною слабкості польського громадянського суспільства є, безперечно, *низька соціальна участь поляків*, а також це спричинено домінуючим ставленням наших політичних еліт до форм прямої демократії. Представники всіх послідовно правлячих політичних партій виступають за повну реалізацію моделі представницької демократії, неохоче дозволяючи громадянам приймати рішення самостійно, часто обмежуючи їх політичні права лише опусканням папірця в урну раз на чотири роки.

Література:

1. Aneta Gawkowska, Piotr Gliński, Artur Kościński red., *Teorie wspólnotowe a praktyka społeczna. Obywatelskość, polityka, lokalność*, Wydawnictwo IFiS PAN, Warszawa 2005, s. 146-175.
2. Barbara Imiołczyk i Jerzy Regulski oraz inni, *Samorządność i demokracja lokalna, Raport Konwersatorium Doświadczenia i Przyszłość*, nr 2/2007, Warszawa, listopad 2007 r., s. 8-9.
3. Paweł Sarnecki, *Idea samorządności w strukturze społeczeństwa obywatelskiego*, w: Zbigniew Witkowski, Agnieszka Bień-Kacala red., *Samorząd w Konstytucji RP z 2 kwietnia 1997 roku*, Toruń 2013, TNOiK, s. 25.
4. Analizę stanu faktycznego stosowania obywatelskiej inicjatywy uchwałodawczej przedstawił Grzegorz Makowski w: *Obywatelska inicjatywa uchwałodawcza – prawo i praktyka*, 2011, http://www.academia.edu/4497022/Obywatelska_inicjatywa_uchwalodawcza_-_prawo_i_praktyka.
5. Krasnowolski A. (2014), *Spółeczeństwo obywatelskie i jego instytucje*, Kancelaria Senatu, Biuro Analiz i Dokumentacji, Warszawa 2014, https://www.senat.gov.pl/gfx/senat/pl/senatopracowania/58/plik/ot-_627_internet.pdf.
6. Rosmini Antonio. *The Philosophy of Politics. Volume 2. Society and its Purpose*. Rosmini House. Durham. 1994. 455 p.
7. *Demokracja bezpośrednia w procesie kształtowania społeczeństwa obywatelskiego w Polsce*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2010, s. 60 i nast.
8. Grabowska M. (red.), *Spółeczeństwo obywatelskie w Polsce A.D. 2012*, seria „Opinie i Diagnozy” nr 22, CBOS, Warszawa 2012.

ДЕРКАЧ Юлія

аспірантка кафедри філософії, історії та політології, Національний університет «Одеська політехніка» (м. Одеса, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО УКРАЇНСЬКИХ БІЖЕНЦІВ У ЧЕХОСЛОВАЧЧИНІ 20-30 РОКАХ ХХ СТОЛІТТЯ

Питання еміграції населення все частіше турбує науковців, соціологів, вчених різних сфер, оскільки ці процеси можуть призвести до етнічних, культурних, економічних проблем. Частина мігрантів не може адаптуватися, до тієї країни, в якій перебуває за різних причин, що спричинить емоційне напруження у суспільстві, збільшить ріст кримінальної активності, що негативно відобразиться на життєдіяльності суспільства. Отже, проблема мігрантів сприймалася завжди актуально на рівні держави. Питанню української міграції присвячені роботи С.Наріжного, С.Віднянського, В. Трощинського, О.Даниленка.

Так, після поразки національно-визвольної боротьби 1917-1921 рр., Чехословаччинна стала осередком для українських емігрантів, серед них були: громадські діячі, науковці, політики, депутати, лікарі, митці. Відомо, що еміграційні процеси негативно впливають на економічний, політичний та соціальні сфери державної діяльності, чехословацький уряд намагався вирішити це питання [3] .

У 1921 році було створено Український Громадський Комітет, який очолював М. Шаповал. Головним завданням організації було надання матеріальної, психологічної, юридичної допомоги, залучання українських студентів на навчання та поліпшення процесів працевлаштування громадян, задля скорішої адаптації в новій країні. За даними ЦДАВО України, було зареєстровано за соціальним походженням українських емігрантів: 25% інтелігенції, 13% робітників, 55% селян, 7% представників інших соціальних груп[1]. При цьому серед емігрантів були висококваліфіковані вчені, професори різних наукових установ, які, у свою чергу, об'єднувалися у культурно-освітні товариства, що давало змогу поширювати та розвивати українську науку.

У друкованому органі «Три роки праці Українського Громадського Комітету в Чехословаччині» зазначено, що 21% не мали освіти, з них 9% навіть не знали грамоти, при цьому 40% українських емігрантів мали вищу та середню освіту [2]. Питання правового стану для наших співвітчизників було гострим та складним у Чехословаччині, так вони не мали права працювати у державних установах. Для вироблення необхідних документів місцевим урядом було виділено 25 953 чеських крон [2].

Важливим питанням було зайнятості дітей в еміграції аби зберегти українські традиції. Для них створювали культурні клуби, в яких проводили творчі, просвітницькі заходи задля збереження української культури. Для студентів проводили лекції та семінари з різноманітних тем, серед представників наукової інтелігенції можемо виокремити М.Шаповала, Р.Лашенко, Н. Григорій, В.Коваль, Я.Грабів, І.Романченко[2].

Отже, проблематика соціальної політики по відношенню до українських емігрантів активно вирішувалася чехословацьким урядом. Задля успішної адаптації українців були створені організації, що надавали юридичну, медичну, морально-психологічну, матеріальну допомогу. Особливу увагу, Чехословаччина приділяла просвітницьким гурткам, установам, школам, які через освітньо-наукову програму передавали дітям, студентам знання, традиції, уміння, навички комунікації, що у свою чергу допомагало адаптуватися психологічно до нової держави. Відомо, що українська інтелігенція активно приймала участь у різноманітних міжнародних конференціях, семінарах, дискусіях, висвітлюючи проблеми емігрантів. В свою чергу, обмін міжнародним досвідом, щодо прав українців на еміграції, сприяв утворенню нових міжнародних зв'язків між країнами.

Література:

1. Даниленко О.В. Українська еміграція в Чехословаччині (1920-ті роки): соціокультурний аспект. Етнічна історія народів Європи. Унісерв. Київ. 2001. № 10. С. 37-40.
2. Три роки праці Українського громадського комітету в ЧСР: 7.VII. 1921 – 7.VII.1924. Прага. 1924. URL:<https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/11597/file.pdf>(дата звернення 25.04.2024)
3. Трошинський В. П. Міжвоєнна українська еміграція в Європі як історичне і соціально-політичне явище. Київ. 1994. С. 51.

КРИЦКАЛЮК Назар

*кандидат політичних наук, старший
викладач кафедри військової політології
Військового інституту, Київський
національний університет
імені Тараса Шевченка, (м. Київ, Україна)*

ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО В ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОМУ ВИМІРІ

В інституціональному плані громадянське суспільство становить собою мережу, переплетення незалежних добровільних асоціацій, об'єднань громадян. Метою їх діяльності є вираження різноманітних інтересів, прав, сприяння самовираженню й самодіяльності громадян, їх колективній участі у прийнятті та здійсненні рішень. Одночасно створені інститути визначають і встановлюють рівень відносин громадян із державою.

Історія свідчить про неможливість і навіть небезпечність формування громадянського суспільства «згори», за бажанням або за планом представників влади. Суспільство може дійсно стати громадянським, якщо воно набуде самостійності, матиме свій власний ґрунт та буде здатне здійснювати необхідний контроль за діями держави.

Громадянське суспільство – це не набір інститутів, які знаходяться поза державою, а форма їх зв'язку в єдиний засіб громадського життя. Саме цей зв'язок забезпечується через механізм інституціоналізації, яка означає не просто становлення і розвиток окремих інститутів громадянського суспільства, а створення сталих форм їх взаємодії.

Політична інституціоналізація традиційно розуміється як процес перетворення політичного явища або руху на «організований заклад», тобто на формалізований, упорядкований процес із певною структурою відносин, ієрархією влади різних рівнів та іншими ознаками організації.

У політичній науці склалося чимало підходів до визначення *функцій* як громадянського суспільства в цілому, так і його інститутів, які, на нашу думку, можна згрупувати таким чином.

По-перше, громадянське суспільство є засобом самовираження індивідів, їх самоорганізації та самостійної реалізації ними власних інтересів. Значну частину суспільно важливих питань громадські спілки та об'єднання вирішують самостійно або на рівні органів місцевого самоврядування. Тим самим, вони полегшують виконання державою своїх функцій, певним чином перебирають їх на себе.

По-друге, інститути громадянського суспільства є гарантією непорушності особистих прав громадян, дають їм упевненість у своїх силах, слугують опорою в можливому протистоянні з державою, формують «соціальний капітал» – невід'ємні риси особистості, завдяки яким вона здатна до кооперації та ефективних солідарних дій.

По-третє, інститути громадянського суспільства систематизують, упорядковують, надають урегульованості протестам і вимогам людей, які в іншому випадку могли б мати руйнівний характер, і в такий спосіб створюють сприятливі умови для функціонування демократичної влади.

По-четверте, ці інститути виконують функцію захисту інтересів певної групи в її протистоянні з іншими групами інтересів. Завдяки їм кожна група отримує шанс бути почутою владою.

Тобто, виконуючи властиві їм функції, інститути громадянського суспільства спрямовують свою діяльність на створення середовища для формування сфери громадського життя активних та вільних громадян. Вони забезпечують відтворення, стабільність й регулювання громадської діяльності, чим активно сприяють становленню демократичних цінностей, норм і світогляду. Інститути громадянського суспільства інтегрують прагнення, дії та інтереси громадян, тиснуть на органи державної влади у відповідності з принципами демократії, забезпечують стійкість громадського життя і політичної системи в цілому.

Розвиткові інститутів громадянського суспільства сприяють як формування їх зовнішніх ознак, так і внутрішньої змістовної сутності. Структура й характеристика будь-якого інституту громадянського суспільства містить у собі ряд елементів, які складають систему стандартизованих установок, правил, традицій і зразків поведінки. За їх допомогою інститути громадянського суспільства здатні змістовно представляти інтереси громадян в усіх сферах життєдіяльності суспільства. Інститут є формою взаємодії, в основі якої лежить стійкий комплекс взаємозалежних норм, правил поведінки. Для виконання своїх функцій інститути створюють установи, запроваджують необхідні засоби й ресурси.

Значну роль у становленні та розвитку інститутів громадянського суспільства відіграють громадські ради. Вони створюються за участю представників громадськості, мають формалізовану внутрішню структуру. Державні органи чи органи місцевого самоврядування передають їм певні повноваження, консультуються з ними щодо підготовки, прийняття та виконання власних владних повноважень. Ініціатором створення громадської

ради можуть виступати такі суб'єкти, як-от: орган влади, при якому створюється громадська рада; громадські організації, політичні партії, профспілки або інші організації «третього сектору». За даними Кабінету Міністрів України, сьогодні громадські ради створені при 72 органах виконавчої влади. До їх складу входить близько двох тисяч осіб, із яких більше однієї тисячі є представниками громадських організацій, до 200 – представляють професійні спілки [2].

В цілому можна виявити певні, хоча ще не стійкі позитивні приклади громадської діяльності. У деяких областях України спостерігається доволі активне життя реального «третього сектора», який впливає на політичне життя регіонів. Прикладами позитивного досвіду участі громадськості у вирішенні проблем свого регіону можна вважати створення та діяльність Молодіжного центру в місті Колодії Івано-Франківської області, який вирішує питання соціального захисту молоді. У місті Херсоні до складу дорадчої ради при обласній державній адміністрації входять члени «Асоціації молодих херсонських політиків та політологів». Засвідчено позитивні зрушення, що відбулись останнім часом в діяльності Луцької міської ради в напрямі більшої прозорості, підконтрольності та підзвітності територіальній громаді. Засвідчено позитивний досвід міської ради щодо наближення послуг населенню міста через спеціально створений департамент – Центр надання адміністративних послуг у місті Луцьку. Із метою забезпечення Збройних сил України, підрозділів територіальної оборони, інших воєнних формувань, внутрішньо переміщених осіб та громад, які потребують гуманітарної допомоги товарами першої необхідності продовольчої та непродовольчої групи з 25 лютого 2022 року в місті працює Луцький центральний пункт допомоги [1, с.340].

В інших регіонах «третій сектор» є здебільшого несамотійним. Він переповнений фактично політичними організаціями, які мімікували під незалежні організації громадянського суспільства. Хоча у переважній більшості областей організації громадянського суспільства розвиваються самотійно і незалежно від політичних та бізнесових структур, проте їхній вплив за загальний стан суспільства залишається низьким.

Останнім часом у багатьох регіонах спостерігаються нові тенденції в розвитку інститутів громадянського суспільства. Перш за все, при місцевих органах влади відбувається формування дорадчих органів – громадських рад і колегій, які в більшості випадків є організаційно слабкими і функціонально недієвими. Здебільшого вони створюються формально і не розв'язують жодних важливих для розвитку регіонів питань. Також спостерігається активізація руху громадського лобіювання, особливо навколо питань забудови міст та управління комунальною власністю.

Із урахуванням проголошення нашою державою курсу на демократизацію та запровадження європейських стандартів в усіх сферах суспільного життя, важливо налагоджувати відносини з громадянським суспільством із урахуванням рішення Комітету Міністрів Ради Європи «Фундаментальні принципи статусу неурядових організацій у Європі» (липень 2002 р). Нарівні із загальними положеннями, що визначають бажаний у демократичній країні статус організацій громадянського сектора, у цьому документі міститься декілька принципів щодо фінансування організацій громадянського суспільства. Найбільш актуальними з них, із огляду на існуючий негативний стан вирішення проблеми фінансування неурядового сектора в Україні, є запровадження першочергових принципів.

Сьогодні ж вітчизняна фінансова підтримка громадських організацій складає 0,1 % проти 2-3 % видаткової частини бюджету європейських країн [3, с.46]. Так, у 2006 році видатки на їх підтримку дорівнювали лише 63 млн. грн., або 0,05 % витратної частини бюджету. У 2007 році ситуація дещо поліпшилася, проте залишається незадовільною. Останнє пов'язане з діючою неефективною структурою фінансування громадських організацій, в якій частка «пожертв» приватних вітчизняних та іноземних донорів становить 73 %, а з боку держави – лише 2 % [3, с.40]. У той же час державне фінансування громадських організацій у країнах Центральної Європи становить 30–40 %, а в більшості

країн Західної Європи державне фінансування є основним джерелом надходжень для цих інститутів [3, с.31].

Сьогодні чинне законодавство створило «правові ножиці», які гальмують розвиток інститутів громадянського суспільства та стримують інституціоналізацію. Так, у Цивільному й Господарському Кодексах України, що ухвалені після 2000 року, а також законах про оподаткування організаціям громадянського суспільства надається право на самостійну господарську діяльність, пов'язану з досягненням статутних цілей. Але чинний Закон України «Про об'єднання громадян» обмежує це право. Багато видів господарської діяльності підлягають державному ліцензуванню чи сертифікації та внесенню до спеціальних державних реєстрів, що часто не дозволяє інститутам громадянського суспільства зберігати статус неприбутковості. Критерії віднесення діяльності до основної і неосновної, а також оподаткування та звільнення від податків доходів організацій громадянського суспільства від їх основної діяльності остаточно не визначені законодавцями та фактично вирішуються податковими, реєстраційними та іншими органами виконавчої влади. Втім, недостатність і нестабільність податкових стимулів для фізичних та юридичних осіб є основною перешкодою для надання ними ресурсів інститутам громадянського суспільства.

На сучасному етапі розвитку України процеси становлення демократичної правової держави й інституціоналізації громадянського суспільства йдуть одночасно та паралельно, взаємодоповнюючи один одного.

Інституціоналізація поступово відбувається у навколишньому середовищі, що сприяє створенню нормативно-правової бази. У процесі «збільшення» громадянського суспільства формується інституціональне середовище, поширюючи спектр інститутів. Даному процесові сприяють й інші внутрішні та зовнішні фактори. З зовні впроваджуються інститути, які сприяють створенню інституціональних структур, зміні функцій інститутів у результаті їхньої адаптації до зміни зовнішнього середовища, відношення до інститутів унаслідок зміни інституціональних зразків тощо. Продовжується процес активного формування окремих інститутів, які виражають нові інтереси громадян та української спільноти.

Але сучасне громадянське суспільство можна визначити квазігромадянським, оскільки його інститути мають багато формальних ознак громадянськості, але виконують не властиві їм функції. Мабуть тому в системі соціально-економічних і політичних відносин наявні нелегітимні (мафіозні) структури суспільства.

Існують суперечності між потребою в розвинутих інститутах громадянського суспільства, які необхідні для реформування політичної системи на демократичних засадах, та слабким їх розвитком. Інститути громадянського суспільства є основою модернізаційних процесів. Із цього приводу доктор політичних наук Г. Щедрова зазначає, що «...саме вони є базисом прогресивного розвитку держави, ініціатором раціональних змін у ній» [4, с.107]. І наголошує, що нерозвиненість інститутів громадянського суспільства «...є однією з причин існування тоталітарних й авторитарних режимів, натомість високий рівень їх розвитку забезпечує демократизацію держави» [4, с. 107].

Поняття «громадянське суспільство» позиціонується в Україні в досить вузькій площині. Саме некомерційні, недержавні інститути, які діють у сфері громадянського суспільства, реалізують сьогодні громадське, а не політичне життя. Хоча, не можна не звернути увагу й на той факт, що за останній час в Україні значно поширився сам спектр інститутів громадянського суспільства. Візьмемо, хоча б волонтерство, допомога ЗСУ, переселенцям, травмованим, пораненим. Це одне з найбільш цінних явищ демократичного поступу, оскільки воно відображає процес самоорганізації різних груп громадян із їх специфічними інтересами. Однак інститути громадянського суспільства в більшості своїй ще дуже слабкі, щоб ефективно впливати на формування та реалізацію державної політики. Негативом політичної культури правлячої еліти є визнання структур громадянського суспільства, головним чином, як атрибуту політичної демократії і не більше того. Запити та

вимоги цих інститутів здебільшого ігноруються державою. Внаслідок таких викривлень відносини громадянського суспільства, яке інституціоналізується, та держави носять ситуативний характер і не сприяють задоволенню інтересів певних соціальних верств населення, суспільства в цілому. Тому позитивний потенціал, який властивий інститутам громадянського суспільства, не може цілком розкритися, сприяти їх розвиткові та, зрештою, стати суттєвим фактором впливу на політичний процес.

Література:

1. Бортнікова А. В. Інституційні зміни Луцької міської ради в умовах децентралізації. Політологічний вісник, 2023. Вип. 90. С. 340-350.
2. Моніторинг діяльності громадських дорадчих органів при центральних органах виконавчої влади [Електронний ресурс] : портал Громадський простір. - Режим доступу : <http://www.civicua.org/library/view.html>.
3. Пріоритети розвитку громадянського суспільства України /[М. Лациба, О. Вінніков, Л. Сідельнік, Д. Український] ; Український незалежний центр політичних досліджень. Київ, 2008. 158 с.
4. Щедрова Г. П. Громадянське суспільство і демократична правова держава: проблеми взаємовпливу . Київ : ІСДОУ, 1994. 52 с.

ЛЕБА Данило

*здобувач вищої освіти факультету
інформаційних технологій та дизайну,
Херсонський національний технічний
університет (м. Херсон, м. Хмельницький,
Україна)*

ГІПОТЕТИЧНІ ПРИПУЩЕННЯ СУЧАСНИКА ПРО АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ УКРАЇНИ

На сьогоднішній день в Україні є багато проблем, повномасштабна агресія з боку російської федерації тільки посилила їх. Не будучи філософом, але громадянином України, якого непокоїть те що відбувається з його державою та народом змушує замислитись над проблемами які є, знайти можливість сформувані їх, знайти перспективні рішення.

Тема широка й величезна, тому мета тез – порушення філософських питань.

Проблем багато й вони поділяються на різні види. Їх мають вирішити відповідні органи, даровані народом повноваженнями, але ми сконцентруємось на екзистенційних питаннях, які не вирішуються дорученнями чи наказами.

Для себе, як громадянин спробував сформувані деякі з них:

Покоління споживачів

Це покоління, яке виросло не ПРИ, а ПІСЛЯ науково-технічної революції. Технології даровані людству покращити свого добробуту. Але це явище має побічний ефект – знижується вірогідність породити з цього покоління сильних, відповідальних людей, на яких споживачі й тримаються. Тут застосовано неоконсервативне мислення, як полягає в тому, що людей можна поділити на сильних(по духу, моралі, неважливо; головне – в чомусь) й слабких(їх ще називають «аутсайдерами») не мудро припустити, якої лівової частки більше.

Банальний приклад: Я (2004 року народження) й мій брат (1991 року народження), мій брат проходив через розвиток наукової революції як мікросхема. Власним спостереженням відчував розвиток цієї технології від «коробок» до «ноутбука» – він є спостерігачем. Я ж виріс майже «на всьому готовому» у мене вже був комп'ютер, на якому дивився мультфільми, грав в ігри, сидів в соціальних мережах – я є споживачем. Як наслідок – рівень усвідомлення відрізняється й не в користь споживачів. Варто зазначити що порівняння дуже умовні

Також для споживачів характерно

З цього виникає інша, не менш кричуща проблема

Знецінливе ставлення до своєї держави

Відбулось це й тому, що те саме покоління споживачів не бачило періоду коли Україна отримала незалежність. Її відчуття довгий час не приходили до громадян, бо як казав один класик «Отримали свободу, і не знаємо що із нею робити». Відчуття цієї незалежності почало приходити тільки після Революції Гідності. Ще сильніше прийшло після початку повномасштабного вторгнення. В цих двох епізодах ми «проливаємо кров» у вигляді щоденних загиблих цивільних і військових. Бо як казав інший класик «Ми починаємо дійсно цінувати тільки тоді, коли ми це втрачаємо». Риторичне поки питання виникає «Як треба ще довести до рученьки нашу державу аби не тільки з'явилась цінність, а й можливість цю цінність конвертувати в щось корисне, або направити в правильне русло?»

Шкала емоційності від людяності до критичного мислення

Під людяністю маю на увазі – прояви людських нормальних якостей, таких як: чесність, щирість, доброта, підтримка, повага. Більшість з рис людяності мають емоціне підґрунття, а отже й залежить від емоційного стану індивіда.

Під критичним мисленням маю на увазі – здатність аналізувати, ставити під сумнів наведені факти. Воно вимагає «холодної голови» – максимального зменшення емоцій.

Між цими двома явищами ставлю шкалу емоційності, й треба задати ползунок в правильному для нас положенні. Проблема тут в тому що ми реально не знаєм куди ставити цей ползунок або куди краще поставити. Бо при людяності ми піддаємось повноті емоціям, надіємось на людяність інших й від кожної фрази «світ цинічний» серце розривається. В той час як при повному критичному мисленні ми здатні до кроків хоча б залучення у процеси держави, але для цього треба стати тим самим циніком, на що не всі готові.

А при спробі «сісти на два стільця» ми чомусь отримуємо іншу проблему

Хронічна біполярка

Намагаючись поєднати комфорт в небезпеці, створюючи довгий час «теплу інформаційну ванну», а потім різки «час говорити з населенням по дорослому» виникає цікаве питання «Як?!»

«Ні мобілізації, ні капітуляції» – лозунг лівової частки населення, яке досі не може визнати болючу реальність якумога швидше, аби мати змогу якнайшвидше усвідомити наближення небезпеки, аби активізувати цінність про яку вище сказано.

Як казав ще більш інший класик «Час лікує», але поки цей час іде генеруються й підтримуються стабільні тенденції

Пересмикування, зайва гіперболізація, ідеологія

Як на мене закон про мобілізацію, прийнятий Верховною Радою України й підписаний Президентом сприяв на мене величезне враження, оскільки думав не стільки за себе, скільки за те як сприйме це населення. Я за цим спостерігав. Постійно не розумів як можна в законі про мобілізацію, де прописувались такі норми як «бронь» можна було голосно розповідати про «справедливість», настільки що це перетворилось в ідеологію. Як наслідок масові обурення, пересмикування «А от спочатку діти депутатів...», й зайва гіперболізація «Усі рівні, дехто рівніше». Треба напевно бути обережнішим із спробою продавати щось як «справедливість» оскільки ми чудово розуміємо. У цій війні буде людина що пережила її від початку й до кінця, буде людина яка пройшла на лінії бойового зіткнення від початку й до кінця, буде людина яка не вижила й так далі...

На жаль не вміємо працювати з «ідеологією», бо є ще одна проблема

Проблема комунікації

У влади не вистачає можливостей нормально пояснити, населенню не вистачає можливості зрозуміти. З вищезгаданих причин ця комунікація йде погано, бо ще не згадував історичну анархічність(ненавидіти свою владу) з якою нічого не можемо зробити

Останній пункт буде найдивовнішим.

Філософські думки як інструмент інформаційної війни проти України

Не дивно що ворог проти нас веде інформаційну війну, використовуючи великий арсенал інструментарію, включаючи філософію. Філософія предмет сам по собі нейтральний, він може встати виключно на сторону України. З філософських міркувань, а філософи люблять помірковувати, іноді виходять ідеї які кричуще загрожують національній безпеці. Проблема в тому що аби філософські міркування були такими щоб в них вірили використовуються психологічні прийоми такі як: маніпуляція, провокація, гіперболізація, паранойя. Головне обережно й без фанатизму.

Й шукач міркувальних пригод «натикається» на дивних персон які підходять до питань України не з точки зору політології а саме філософії почне вірити. Я б не згадував цей пункт якби не початок повномасштабного вторгнення, коли люди масово слухали такого філософа кожного вечора, а потім цей філософ висував політичні неприйнятні вимоги до влади, багатьом це стало не зрозуміло й вони логічно пішли від такого філософа, але його школа працює. Філософствування продовжується, якийсь електорат є.

Які можуть бути вирішення?

Питання відкрите, але спробую дещо

Враховуючи сьогоднішній час на філософію зникає й влада йде на рішучі й болячі кроки. Коли цього можна було уникнути.

Є одна стратегічна ідея як «лагідне просвітництво»

Його суть полягає в використанні талановитих ресурсів для просування просвітницького контенту в маси. Уникання схеми «кнут й пряник» де людей треба змушувати щось робити/усвідомлювати. Для цього треба забезпечити можливості для просування українського контенту, науки. Можливо поганим не буде просування корисних фільмів, мультфільмів з зрозуміли посланнями. Аби людина змогла сама дійти до просвітницьких думок й стати критично мислячою людиною. Тим паче в наш час на покоління споживачів ця історія буде дуже добре працювати.

У висновку. Проблем багато. Але треба бути свідомим до сьогоднішніх викликів й нарешті починати щось робити з екзистенційними проблемами.

Література:

1. ТСН: Україна. <https://tsn.ua/ukrayina/yak-ukrayinci-ocinyuyut-riven-mobilizaciyi-i-poyasnyuyut-nebazhannya-sluzhiti-opituvannya-2550598.html>.
2. Берегова, Г. (2024). Просвітницька місія філософії освіти в сучасному світі. Філософія освіти. Philosophy of Education, 29(2), 48–59. <https://doi.org/10.31874/2309-1606-2023-29-2-3>.

МАТВІЙЧУК Андрій

кандидат політичних наук, старший дослідник, заступник генерального директора з науково-технічної роботи Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (м. Київ Україна)

ПРАКТИКИ САМОВРЯДУВАННЯ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ ШИРОКОМАСШТАБНОЇ АГРЕСІЇ

Самоорганізація – це процес, за яким індивіди, групи та організації організовуються та взаємодіють між собою без зовнішньої управлінської інтервенції. Це процес самостійної координації дій та діяльності для досягнення спільної мети або задоволення потреб. Самоорганізація вважається одним з ключових принципів функціонування громадянського суспільства та демократичних процесів.

Аналіз самоорганізації громадянського суспільства в умовах агресії Росії показує, що воно виконує важливу роль у забезпеченні координації зусиль у різних сферах життя, зокрема, за такими напрямками: підтримкою бійців на передовій, збором коштів на потреби військових частин, забезпеченням фронтової зони медикаментами, продуктами харчування, технікою, розвитком технічного забезпечення військових, організацію спротиву населення на тимчасово окупованих територіях, евакуацією цивільного населення із зон військових дій, забезпеченням переміщених осіб житлом і харчуванням, організацією доставки гуманітарної допомоги та наданням психологічної підтримки, забезпеченням психологічної допомоги, відновленням пошкоджених міст та інфраструктури, документуванням злочинів, скоєних під час російської агресії на території України. Крім того, громадськість активно сприяє формуванню громадської думки та допомагають у залученні уваги міжнародної спільноти до проблеми агресії Росії. Вони забезпечують інформаційну підтримку та підвищують рівень свідомості громадян щодо поточної ситуації.

Яскравим прикладом є громадська організація «Повернись живим» – один з найбільших та найавторитетніших фондів допомоги українським військовим, який розпочав свою роботу в 2014 р., і багаторазово наростив обсяги своєї роботи із початком повномасштабного вторгнення у лютому 2022 р. Вже на липень 2022 р. фонд назбирав і відзвітував про витрати на допомогу Збройних сил на суму понад 4 млрд грн. За пожертви донорів фонд, зокрема, закуповує ударні безпілотники, квадрокоптери, тепловізори, засоби захисту і автомобілі для військових. Інший приклад – Благодійний фонд Сергія Притули, відомого телеведучого і політика, вже в перші місяці повномасштабної війни акумулював на підтримку українських збройних сил більше 1 млрд грн. внесків, за рахунок яких закуплено бронетехніку, транспорт, безпілотники, засоби зв'язку і тактичної медицини тощо. Понад 1 млрд грн. на потреби Збройних сил та цивільних України також надав благодійний фонд Київської школи економіки. Зокрема, на ці кошти закуповуються автівки, безпілотники, засоби зв'язку, аптечки, бронежилети для військових, а також надається гуманітарна допомога постраждалим від війни цивільним [2].

Громадська організація «Конвої безпеки» займається забезпеченням безпеки та супроводженням гуманітарної допомоги. Громадська організація «Військові мами України» забезпечує підтримку сімей військовослужбовців та військовополонених. До інших громадських організацій, які допомагали військовим України, належать: «Народний Тил», «Правий Сектор», «Автомайдан» та багато інших. Вони активно діють в умовах військової агресії та вносять вагомий вклад як у наближення перемоги, так і в зміцнення громадянського суспільства в Україні.

З перших днів масштабного вторгнення російських військ у лютому 2022 р. на окупованих територіях у південних областях України громадяни самоорганізовувалися для протестів, спрямованих на блокування техніки агресора і висловлення проукраїнської громадянської позиції. Такі акції тривали щонайменше до квітня 2022 р., хоча поступово їх можливості звужувалися внаслідок посилення насильства з боку збройних формувань РФ. Зокрема, масові акції солідарності з Україною із вимогами припинення війни та окупації були зафіксовані у Мелітополі, Херсоні, Енергодарі, Славутічі та ін. містах. Серед інших практик протесту, описаних авторами дослідження «Низові практики громадянського суспільства України у відповідь на широкомасштабну агресію Російської Федерації на території України в період з 24 лютого по 31 травня 2022 року», були наступні:

- блокування проїзду військової техніки РФ (особливо в перші тижні після 24 лютого 2022 р.);

- запуск благодійної допомоги та харчування для малозабезпечених груп як інструмента протидії примусу місцевого населення звертатися по гуманітарну допомогу від РФ;

- нанесення української символіки, текстів і закликів, направлених на солідаризацію з Україною і висміювання РФ, прибирання російської символіки та прапорів;

- відмова співпрацювати з призначеним військовими РФ «керівництвом» громад, відмова виконувати їхні накази та саботаж;
- активна робота з висвітлення подій на окупованих територіях, поширення інформації в соціальних мережах і засобах масової інформації в Україні і світі;
- протидія та спроби блокування організованих військовими РФ заходів з імітації «народної» підтримки на окупованих територіях;
- випадки партизанського та насильницького спротиву через застосування репресій і терору проти мирного населення з боку РФ [5, с. 14].

Самоорганізація в Україні також відіграє важливу роль у формуванні громадської думки та опору російській агресії. З перших днів агресії Росії ще у 2014 р. громадські організації стали важливими джерелами інформації та новин про воєнні дії. Багато організацій зайнялися збиранням та аналізом даних про військові злочини Росії в Україні, що сприятиме притягненню злочинців до відповідальності. Крім того, громадські організації співпрацюють з міжнародними та національними ЗМІ, щоб забезпечити широку розповсюдженість своїх інформаційних матеріалів та підвищити увагу до проблеми російської агресії в світі. Громадські організації та активісти ведуть активну роботу на різних рівнях, включаючи організацію протестних акцій, публікації в соціальних медіа, проведення інформаційно-просвітницьких кампаній тощо. Громадські організації проводять різноманітні інформаційні кампанії та заходи, щоб залучити увагу громадськості до проблеми російської агресії та пропаганди.

Згідно з соціологічним опитуванням, проведеним з 13 по 21 грудня 2022 р. Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва спільно з соціологічною службою Центру Разумкова за підтримки програми MATRA (опитано 2018 респондентів віком від 18 років, теоретична похибка вибірки не перевищує 2,3%), 61,4% українців так чи інакше долучалися до волонтерської допомоги Силам оборони України чи своїм співгромадянам. При цьому, 30,8% допомагали фінансово, 20,2% – і фінансово, і роботою, 10,4% – фізичною роботою. Ще 15,1% опитаних українців сказали, що поки ще не долучалися до допомоги, але планують це зробити. Близько однієї шостої – 17,5% опитаних – відповіли, що не долучалися і не планують долучатися до допомоги (серед останніх частина не має можливості допомагати через низький матеріальний стан; ще частина, за оцінками соціологів, – це ті, на погляди яких вплинула російська пропаганда) [6]. Загалом, рівень залученості українців до волонтерської допомоги безпрецедентний і свідчить про високу готовність населення брати участь у самоорганізації громадянського суспільства за умов війни.

Після повномасштабного російського вторгнення у 2022 р. суттєво підвищився рівень координації із органами влади волонтерських ініціатив та інших форм самоорганізації громадянського суспільства для допомоги Збройним силам України та постраждалим цивільним. Зокрема, відчутна така координація у питаннях розмитнення гуманітарної допомоги – рішення уряду про зняття обмежень на ввезення шоломів і бронежилетів значно полегшило процес і прискорило загальну логістику та доставку обладнання. Деякі волонтерські групи отримали доступ до перевезення зброї та/або спеціальних засобів [5, с.42].

З метою сприяння самоорганізації громадянського суспільства було внесено відповідні зміни до правового поля України. Зокрема, 15 серпня 2022 р. Верховна Рада прийняла Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо сприяння розвитку волонтерської діяльності та діяльності неприбуткових установ та організацій в умовах збройної агресії Російської Федерації проти України». Цим законом розширено статтю Податкового кодексу України стосовно доходів, які не включаються до розрахунку загального оподаткованого доходу, зокрема, щодо відшкодування неприбутковою організацією особі – волонтеру, з якою укладено договір про провадження волонтерської діяльності, документально підтверджених витрат, пов'язаних з наданням волонтерської допомоги; окрім того, врегульовано питання щодо звільнення від оподаткування коштів, які

збиралися фізичною особою на свій особистий розрахунковий рахунок для виплати благодійної допомоги. Окрім того, для документального підтвердження витрат, що включаються до податкової знижки, контролюючий орган більше не має права вимагати від платника податку надання документів або їх копій, які містяться в автоматизованих інформаційних і довідкових системах, реєстрах, базах даних органів державної влади або органів місцевого самоврядування, інформація з яких безоплатно отримується контролюючими органами та міститься в інформаційних базах центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику [1]. Було внесено й інші важливі зміни до правового поля України з метою спрощення діяльності волонтерів [3].

Про надзвичайно високий рівень самоорганізації українського волонтерського руху свідчить той факт, що 7 грудня 2022 р. представники українських волонтерських організацій виступили на слуханнях Комісія з безпеки та співробітництва в Європі Конгресу США (відомої як «Гельсінська комісія»), де виклали західним партнерам своє бачення шляхів вирішення існуючих логістичних та регуляторних викликів, які стають на заваді забезпечення фронту усім необхідним, з метою внесення змін до політики Вашингтону і Брюсселю, а також узгодження правового поля із викликами часу. Зокрема, під час слухань, які мали назву «Погляд на кампанію громадянського суспільства з посилення дієвості та витривалості Української Армії», директор Фонду «Повернись живим» Т. Чмут звернувся до західних партнерів із проханням про зміни у дозвільній системі для полегшення закупівель окремих видів номенклатури для української армії. Високий рівень самоорганізації українського суспільства був відзначений співголовуючим на слуханнях конгресменом Д. Вілсоном, який у зверненні до українського волонтерського руху відзначив: «Ваша здатність до самоорганізації та забезпечення вкрай потрібного обладнання для фронту – це один з найбільш дивовижних аспектів української оборони. ... Волонтерські зусилля для забезпечення армії амуніцією, дронами, оптикою – це справжній приклад для всього світу» [4].

У контексті протистояння російській агресії, самоорганізація українського громадянського суспільства виявилася надзвичайно важливою для забезпечення національної безпеки та підтримки військових. Громадські організації, волонтерські групи та інші громадські ініціативи активно залучались до допомоги військовим, забезпечення їхніх потреб та відновлення мирного життя на звільнених Збройними Силами України територіях.

Результативною та необхідною для ефективної боротьби з агресором виявилася і взаємодія громадських організацій та державних структур під час російської агресії в Україні. При цьому, подальше підвищення ефективності співпраці між громадськими організаціями та державними структурами, потребує: вдосконалення механізмів взаємодії та співпраці між різними суб'єктами громадянського суспільства і влади, налагодження системного зворотного зв'язку; вдосконалення нормативно-правової бази щодо інституціоналізації громадянського суспільства, розширення його можливостей і усунення зайвих бюрократичних перепон; посилення координації з боку органів влади щодо діяльності донорів і суб'єктів громадянського суспільства.

Література:

1. Закон України № 2520-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо сприяння розвитку волонтерської діяльності та діяльності неприбуткових установ та організацій в умовах збройної агресії Російської Федерації проти України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2520-20>.
2. Крикуненко І. Десятеро надійних помічників. До дня волонтера НВ представляє благодійні проекти, які роблять найпомітніший внесок у допомогу армії. НВ. 5 грудня 2022. URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/10-blagodiynih-fondiv-ta-organizacij-ukrajini-yaki-naybilshe-dopomagayut-armiji-pid-chas-vijni-50264780.html>.
3. Кучер С. Благодійність, волонтерство і податкові аспекти в умовах війни: що нового. Європейська Бізнес Асоціація. 13.01.2023. URL: <https://eba.com.ua/blagodijnist-volonterstvo-i-podatkovyi-aspekty-v-umovah-vijny-shho-novogo/>.
4. Наші в Конгресі: Українські волонтери виступили перед Гельсінською комісією США. Благодійний Фонд Сепрія Притули. 19.01.2023. URL: <https://prytulafoundation.org/about/media/press-release/ukrayinski-volonteri-vistupili-pered-gelsinskoyu-komisiyeu-s-sh-a>.

5. Низові практики громадянського суспільства України у відповідь на широкомасштабну агресію Російської Федерації на території України в період з 24 лютого по 31 травня 2022 року: наук.-практ. вид. / Ейгельсон І., Єлігулашвілі М., Калениченко Т., Кисельова Т. Київ, 2022. 48 с. URL: http://www.ucipr.org.ua/images/files/1729/635fc70051ac14.04751810_file.pdf.
6. Опір агресору, волонтерство, обстріли інфраструктури: як повномасштабна війна вплинула на життя українців. Фонд «Демократичні ініціативи». 24 лютого 2023 р. URL: https://dif.org.ua/article/opir-agresoru-volonterstvo-obstrili-infrastrukturi-yak-povnomasshtabna-viyna-vplinu-na-zhittya-ukraintsiv#_Toc128066178.

МОРОЗОВА Юлія

*аспірантка кафедри
менеджменту, маркетингу і туризму,
Херсонський національний
технічний університет, викладач,
Відокремлений структурний підрозділ
«Новокаховський політехнічний коледж»
Національного університету Одеська
Політехніка
(м. Хмельницький, Україна)*

МІГРАЦІЯ: ВИЖИВАННЯ ЧИ ВІДКРИТТЯ НОВИХ ГОРИЗОНТІВ?

Аналіз і розгляд міграції як соціокультурний чинник є актуальним у сучасному світі, де вона є складовою глобалізаційних процесів, які мають не лише позитивні, а й негативні наслідки – тероризм, економічну, соціальну та політичну нестабільність.

Міграція осмислюється як переміщення людей задля усвідомленого задоволення своїх економічних і культурних потреб та зміни способу життя, це не просто географічне пересування, а трансцендування в новий соціокультурний простір[8].

Проблематикою міграції населення займалися українські науковці: Аксьонова С.Ю., Антонюк В.П., Банчук О.А., Гладун О.М., Доценко А.І., Лібанова Е.М., Майданік І.П., Макарова О.В., Панькова О.В., Пирожков С.І., Пітюренко Ю.І., Прибиткова І.М., Ситнікова Н.Д., Ткаченко Л.Г., Черенько Л.М., Хомра О.У. та ін.

Міграція – це феномен, що нерозривно пов'язаний з розвитком людського співтовариства.

Міграції населення – це споконвічний і повсюдний процес, що супроводжує життя людини, характерний для будь-яких більш або менш значних людських утворень в будь-які часи. Вся сучасна картина розміщення населення по земній кулі створена, в її визначальних рисах, міграціями населення[6].

Переміщення людей і пошук більш сприятливих умов життя – це нормальний процес, який відбувався постійно у будь-якій країні. Для західного регіону нашої держави – це спосіб отримання доходів за кордоном, підняття своєї платоспроможності через брак промислових об'єктів та накопичення грошей для навчання дітей.

Трудова міграція з більшості країн Східного партнерства (Україна, Молдова, Грузія, Вірменія, Азербайджан, Білорусь) до країн ЄС, яка розпочалася наприкінці 1990-х років та швидко зростала протягом 2000-х років, з лютого 2022 р. перетворилась на вимушену еміграцію, внаслідок поширення військового конфлікту в Україні, та досягла найбільших розмірів і стала на сьогодні однією з центральних тем політичного порядку денного як у багатьох державах-членах ЄС, так і в Україні [2].

Для українців міграція після повномасштабного вторгнення стала засобом для виживання громадян, які опинилися в зоні активних бойових дій, окупації, небезпеки для життя. Кожен думав куди їхати і що робити, бо російські військові десь пропускали, а інколи обстрілювали колони мирних людей. Тероризм, небезпека, постійні обстріли, захоплення майна і взяття на підвал мирних людей, волонтерів, вивіз до Криму дітей – все

унеможливило нормальне життя в колись мирній, безпечній країні. Ризик був величезний, але заради життя своїх близьких ми здатні на великі звершення, про які ніколи б й не здогадувалися.

Величезний потік біженців ринув до Європи та інших країн в бажанні стати економічно захищеними, компенсувати те, що відібрали наші псевдобрати, мати дах над головою і майбутнє, освіту для дітей, розвиток, психологічний спокій, прості буденні речі для нормального життя.

За даними ООН, станом на 15.11.2022 через війну за кордоном 7,6 млн українських громадян. Із них близько 3 млн осіб перебувають у росії та білорусі, у тому числі через примусове вивезення до першої, в країнах Європи перебуває близько 4,5 млн українців[3].

Але з травня 2022 року до Батьківщини почали повертатися мігранти і це тривало до серпня включно, до моменту тотального обстрілу енергетичної інфраструктури нашої держави та блекаутів. Люди повертаються, бо часто умови за кордоном не співпадають з очікуваннями: наші дипломи не визнаються, заробітна плата мінімальна, бо українці не знають мови, треба оплачувати житло, а доходів нема. Кожна країна ставить свої правила з якими треба рахуватися, бо фінансова допомога не буде надана і тут спрацьовує механізм виживання, пристосування або навпаки глибокої депресії та вкінці повернення на Батьківщину.

Українці, що повернулися з-за кордону, причиною повернення в основному називали сентиментальність/бажання повернутися до нормального життя (52%), бажання возз'єднатися із сім'єю (36%), економічні причини та забезпеченість засобами до існування (19%), а також покращення, на їхню думку, безпекових умов у місцях, куди вони повернулися (11%) [6].

В той же час станом на 21 червня 2023 року за кордоном перебували 8 млн 177 тис. українців. Понад половина українців перебуває лише в трьох країнах: Польщі – 22%, Німеччині – 14,6% та США – 11%. Також багато громадян України знайшли прихисток у Чехії – 7,9%, Італії – 5%, Канаді – 4,9%, Іспанії – 3,4% та Ізраїлі – 2,75% [5](рис.1).

Приплив робочої сили дав поштовх до відродження закордонної економіки, позитивне сальдо мешканців територій, оновлення населення розумними, освіченими, працьовитими українцями, хоча Європа характерна старінням нації і проблеми з відтворенням, величезною кількістю мусульманських мігрантів і постійними проблемами пов'язаними з ними.

Водночас чистий фіскальний ефект для Європи в довгостроковому періоді буде додатним, оскільки українці активно інтегруються в європейський ринок праці і платять податки [1].

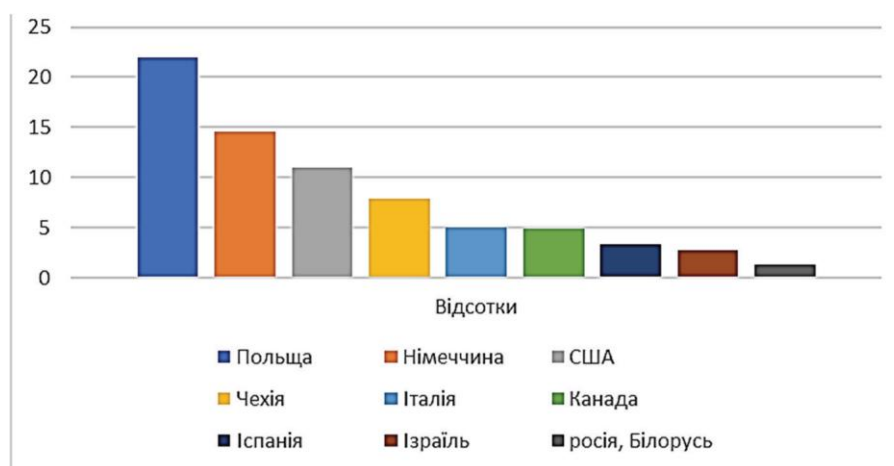

Рис.1 – Міграція у розрізі країн

**систематизовано на основі даних ukrstat.gov.ua*

Наші громадяни відкривають новий бізнес, релокують свою діяльність, яку змушені були залишити на окупованій території на більш безпечну, але враховуючи закони та менталітет держави, в якій перебувають. Діти відвідують навчальні заклади, стають білінгами, про яку ми колись мріяли. Українці змушені беруться за найпростішу роботу і мінімальну оплату, бо треба вижити, назад не можна – окупація чи зона бойових дій, все втратили, вороги «звільнили» від усього. Діаспори адаптуються, соціалізуються, акультуризуються, але не втрачають своєї ідентичності.

Необхідно зазначити, що біженців за кордоном розділяють на такі категорії, як: професіонали, класичні біженці, квазітрудова мігранти, люди із зони бойових дій [5] (рис.2), які характеризують їхню соціалізацію до того суспільства, де вони зараз перебувають.

Так, професіоналам, квазітрудова мігрантам легко пристосуватися і знайти роботу, бути економічно стабільними і знайти нову траєкторію розвитку, освіти, життя. А от про людей із зони бойових дій та класичних мігрантів цього не скажеш, бо це жінки із дітьми, які не знають мови, не мають професійних навичок, унікальних здібностей і процес виживання є надскладним, але необхідним в нинішніх умовах.

На 19 квітня 2024 року мігрантів з України зафіксовано по всьому світу на рівні 6471600 осіб від початку повномасштабного вторгнення, в межах Європи 5930400 осіб. Але не варто забувати про ВПО, чисельність яких становить 4729780 осіб по Україні. Це питання до сих пір повністю не врегульоване і є проблеми з їхньою економічною стабільністю, працевлаштуванням, побутом, освітою, соціальним розвитком.

Рис.2 – Відношення типів мігрантів за кордоном

**систематизовано на основі даних Центру Європейської стратегії*

Українці за кордоном продовжують інтегрувати по світу, навчаються у європейських вузах, вивчаючи іноземну мову примусово-добровільно, роблять успіхи, про які ми колись мріяли і думали, що там краще, ніж у нас. Все відносно і усвідомлення того, що в нас було краще, ніж там, прийшло тільки тепер.

Світ оговтується, люди підлаштовуються під реалії сьогодення. Для когось, за кордон став єдиною можливістю вижити, хтось мріє повернутися, а хтось уже пустив коріння і навряд повернеться. Соціальна адаптація та програми країн націлені на утримання наших громадян, бо дешева робоча сила та культурні, освітні, роботящі руки нікому не зайві.

Отже, міграція населення є багатовимірним явищем, яке ускладнюється внаслідок економічних та соціальних змін, що відбуваються в українському суспільстві за умов активізації світових процесів глобалізації, впливу світової економічної кризи [2].

Негативні тенденції у розвитку багатьох сфер життя населення України, значний відтік кваліфікованих кадрів, зниження ВВП, економічний дисбаланс, проблеми з відтворенням – усе це наслідки міграції.

Для наших громадян вимушена міграція стала методом виживання, а з іншої сторони відкриття нових горизонтів, про які ми мріяли, але не могли реалізувати через ризик, страх невідомого буття, недостатню обізнаність і не бажання покинути домівку. Все вирішилося швидко, бо сусідня держава забажала чужого добра, але навіть в цих надскладних умовах українці вийшли переможцями і показали всьому світу, що ми – висококультурна нація.

Безперечно, недовіра мігрантів може мати великий вплив на демографічну ситуацію України на тривалі роки, навіть після закінчення війни. Держава повинна застосувати ефективну політику з повернення мігрантів, на Україну, інакше нас очікує дефіцит робочої сили у 3,1-4,5 млн людей до 2032 року,

Велика кількість біженців – це втрата працездатного населення, податкових надходжень, значна частина споживчого ринку, вагома кількість кваліфікованих фахівців, які можуть не повернутися. Створення сприятливих умов, забезпечення гарантій безпеки, роботи та гідного життя має стати одним зі складників у повоєнному відновленні України, адже це є найважливішими передумовами для повернення українців.

І тому зараз питання міграції – це відкрите питання, як означає виживання для тих, чий території окуповані, у кого нема домівки і нікуди повертатися. Вони чекають повернення до рідної домівки, вірять у ЗСУ і перемогу!

Література:

- 1 Вдома краще? В Україну можуть не повернутись до 3,3 млн біженців, що коштуватиме 7% ВВП. Головні тези з демографічного звіту ЦЕС, 09.2023 URL: <https://forbes.ua/money/bizhentsi-doslidzhennya-04092023-15788> (дата звернення 01.05.2024)
- 2 Вплив міграційних процесів на перебіг повоєнного відновлення України, міграційну політику ЄС та країн Східного партнерства. Центр Разумкова, 2023, Київ
- 3 Вплив українських мігрантів на економіки країн реципієнтів О.Туча, І.Співак, О.Бондаренко, О.Погарська, НБУ, 2022 URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/vpliv-ukrayinskih-migrantiv-na-ekonomiki-krayin-retsipiyentiv> (дата звернення 01.05.2024)
- 4 Звіт про статистику повернень українців – Р14: жовтень 2023, Представництво МОМ в Україні, С.4
- 5 Кількість українців та їх міграція за кордон через війну. Укрінформ URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3732355-killist-ukrainciv-ta-ih-migracia-za-kordon-cerez-vijnu.html> (дата звернення 01.05.2024)
- 6 Міграційні процеси в Україні: сучасний стан і тенденції, 2022. МОН, шифр «Регіон»
- 7 Міграційні процеси: яка ситуація з українськими біженцями? URL: <https://cost.ua/migratsijni-protsesi-yaka-sytuatsiya-z-ukrayinskymu-bizhentsyamy/> (дата звернення 03.05.2024)
- 8 Терещенко О.В. Дис. Соціальна міграція як предмет філософського дослідження, Київ, 2023

ПАЛАГУТА Вадим

*доктор філософських наук, професор,
професор кафедри філософії і педагогіки,
Національний технічний університет
«Дніпровська політехніка»
(м. Дніпро, Україна)*

ГОРИЗОНТИ ІСНУВАННЯ РИТОРИКИ В КОНТЕКСТІ СОЦІОПОЛІТИКИ

Загальновідомо, що риторика як наука була заснована в античній Греції й орієнтувалась на вивчення ораторського мистецтва або красномовства, на розробку та вдосконалення форм впливу та переконання ритором аудиторії громадських слухачів. Так, одним з ключових понять риторики є *логос*, який означає одночасно і *поняття*, *думку* чи *розум*, і *слово*, *мову*, *мовлення*. Саме логос є вираження єдності обох цих значень у цьому слові-понятті. Тому, у риториці, в тому числі політичній, довгий час зберігався глибинний зміст логічності як однієї з основних ознак тексту або мовлення, що підтверджується мовленнєвими та комунікативними законами риторики як вміння оратора об'єднувати в цілісність мислення та

мовлення, тобто вимагає відтворення єдності змістовності думки та дієвості словесної форми.

Але зараз риторика набуває зовсім нові змісти і напрямки свого застосування та подальшого розвитку. Так, в останні часи з'явилися дослідження, які це яскраво підтверджують. Зокрема, як простежує в своїй роботі американський соціолог С. Фуллер риторичі ще в античній демократичній Греції, за часів Платона та софістів, була відведена роль не стільки як вдалого використання софістичних прийомів, скільки вправної підготовки греків до користування інтелектом в своїй життєдіяльності [4]. В межах розвинутої дослідником концепції пост-правди або пост-істини, риторика у Платона за рахунок мистецтва красномовства основного героя його діалогів Сократа, розглядалась як підготовка до політичної діяльності майбутніх управлінців рабовласницького суспільства, так званих «царів – філософів». Це знайшло своє завершене теоретичне обґрунтування в діалозі Платона «Держава».

Риторика у Платона використовувалась як політичне знаряддя *модальної влади*, що є підґрунтям та передумовою пост-істини. Річ тут йде про те, що будь-яка влада – це насправді в різних варіаціях завжди *модальна влада*, вона завжди є дієвим інструментом правлячої еліти. А в політиці завжди є поділення на еліту і маси, якими потрібно керувати. І де риторичі відведена роль найважливішого елемента модальної влади, яка, в свою чергу, спирається на концепцію пост-істини. Так, згідно концепції модальної влади С. Фуллера, Платон побачив у софістах та ще і в театральних драматургах справжню загрозу модальній владі «царів- філософів», тобто, можливість втрати елітою контролю за народними масами, який втілюється диспозиціями або диспозитивами еліти. А диспозитив, висловлюючись мовою Дж. Агамбена – це спроможність не тільки з боку індивіда, але й «будь-якої речі, що має здатність захоплювати, орієнтувати, визначати, припиняти, моделювати, контролювати та гарантувати поведінку, жестикуляцію, думки та дискурси живих людей» [1, с.26]. Тобто, диспозитив в політиці завжди передбачає маніпуляції, які зумовлюються пост-істиною і, навпаки, вона їх постійно підтверджує як головна стратегія політичної діяльності. Тому і не дивно, коли Платон для безпеки цілісності афінської державності не стільки вимагав знищити софістичні вчення як такі, скільки обмежити доступ до них, і які потрібні бути надані тільки еліті, тобто лідерам та «царям-філософам», а не простим громадянам, які в змозі сплатити за риторичні послуги та придбати навички софістів. І як пише С. Фуллер: «У цьому сенсі можна було б сказати, що Платон вигадав термін «риторика» не стільки тому, що хотів провести різницю між доброю філософією та поганою, скільки тому, що хотів зібрати повний комплект філософських навичок у вигляді одного джерела влади та контролю. Ми могли б назвати це – за аналогією «монополістичного капіталізму» – *монополістичним інтелектуалізмом*» [4, р.62].

Тоді стає зрозумілим, що Платона ні в якому разі не влаштовувала та ситуація, що софісти продавали за гроші своє діалектичне вміння змінювати точку зору різним за статусом людям, що значно ускладнювала контроль за їхньою свідомістю, бо вони ставали менш доступними для різного роду владних маніпуляцій. Тому політика ставала свого роду грою, в якій ритор під часагону завжди випереджає свого опонента, що і забезпечувало йому загальну перемогу. Чим тоді відрізняється пошук істини у платонівського Сократа від вільного риторичного мистецтва софістів, коли і Платона і софістів цікавили тільки умови при яких істина була би можлива? Простежуючи в діалогах Платона з позицій концепції модальної влади риторичі та поведінку платонівського Сократа, можна дійсно прийти до висновку, що підсумкова різниця між Сократом і софістами не стільки в відмінностях їх діалектичних здібностей, вони особливо не відрізняються, – скільки в рішучому неприйнятті Платоном вільного та демократичного засобу використання софістами своїх інтелектуальних здібностей. Це втілювалось у платонівському розмежуванні термінів «філософія» для позначення стилю аргументації його діалогового Сократа й «риторики» для позначення саме софістичного стилю, що є також свого роду маніпулятивним прийомом самого Платона, який

пильно стежить за підтримкою в державі закону та порядку. І чим тоді істина платонівського Сократа відрізняється від пост-істини софістів? З точки зору концепції пост-правди, яка підтримується диспозитивами модальної влади майже нічим. І як резюмує з цього питання С.Фуллер: «З погляду пост-істини істинає крайнім обмеженням уяви, яка пояснює авторитарний або навіть тоталітарний присмак змістовних пропозицій Платона з управління політиєю, висунутих у «Державі» [4, р.74]. Треба додати, що саме платонівський Сократ в деякому смислі став засновником ідеологічної системи мислення, коли в суперечках з софістами апелював до таких універсальних цінностей як добро, краса, справедливість, які є по суті чесноти, що є однозначним вираженням істини, де кожна річ повинна розумітися в своєму справжньому сенсі. Це суттєва ознака істини, вимога до її розуміння. Додержання цієї вимоги до розуміння істини на думку Платона гарантують законність і порядок в суспільстві. Навпроти, софістична думка вказує на відносність та часову змінність чеснот в процесі їх індивідуальної інтеріоризації в залежності від ситуації, що складається, свого роду розігруванні то однієї чесноти, то іншої відповідно вимог моменту, що для платонівського Сократа неприпустимо, бо порушує цілісність істини, її єдність, яка постійно ховається за різноманітним зовнішнім проявом чесноти. Тоді чи є потреба у постійному контролі за порушеннями істини з боку доглядача та судді? ... Но тоді вона є тільки теоретичною конструкцією згідно з риторичним висловленням І.Канта «alsob» – («як начебто»), але тоді буде неможливо ні довести, що саме це істина, ні спростувати це твердження в межах дії модальної влади. І тоді виникає питання, чим саме істина відрізняється від пост-істини при функціонуванні модальної влади, чи не є істина лише варіацією останньої? Тому, якщо вважати риторику основою існування модальної влади, тоді треба констатувати, що починаючи з давньогрецького демократичного суспільства в політиці намітився глибокий розрив між думкою та реальністю, між мисленням та його риторичними виразами. І коли Отто фон Бісмарк висловлював думку, що політика – це мистецтво можливого, він тим самим підтвердив відкриття Платона, що будь-яка влада – завжди модальна влада, іншої просто не буває.

Розгортанням цього погляду на політику в демократичному суспільстві як постійного контролю широких верств населення за рахунок модальної влади займався аргентинський вчений Е. Лаклау. Спочатку, у співавторстві з Ш. Муфф, він розробляв теорію дискурсу як підґрунтя ідеології та нової онтології соціального [2]. Згідно цієї теорії соціальне – це завжди дискурсивне, і де дискурс є матрицею, яка встановлює позиції діючих акторів. Ця ідея не нова, і була вже висунута у концепції дискурсивних практик і диспозицій М.Фуко, але оригінальність теорії дискурсу Е. Лаклау та Ш. Муфф забезпечувало те положення, що кожна людська тотальність, яка передбачає соціальні відносини, може бути *зруйнована* «полем дискурсивності». Це поле є надлишковим, тобто воно безмежно, як свого роду нескінчений резервуар лінгвістичних знаків, які можуть втілюватися в той чи інший момент в актуальний дискурс та суттєво переформовувати соціальні відносини [3, р.113]. Але, якщо соціальні відносини розглядаються як дискурсивні конструкції, то і дихотомія «думка-реальність», де повинна використовуватися автологічна мова для розуміння соціальної реальності вже зовсім не спрацьовує. І, згідно точки зору Е. Лаклау і Ш. Муфф, – синонім, метафора, метонімія та інші фігури речі розуміються тепер не як «форми думки, які додають додатковий сенс до основного, а як частина первозданної території, на якій будується все соціальне» [3, р.110]. Тобто, тропи риторики мають в сучасності вже не тільки рівень гносеології (логосу) – думка- мова, мовлення, але виходить на рівень дослідження онтології соціального.

Подальші одноосібні теоретичні розробки Е. Лаклау дозволяють краще розуміти складну палітру риторики як онтологічного явища. Так, вчений значно розширив та поглибив це теоретичне бачення в теорії популізму [3]. Цю теорію, яка ще має назву теорії риторичної політичної онтології, вчений розробляв на протязі багатьох років. На думку соціального теоретика у сучасному масовому суспільстві, у риторичних політичних

практиках дуже мало що є спільного з логічними законами мислення класичної риторики. Риторичної природи набувають скоріше соціополітичні процеси, які вбудовуються в концептуальний комплекс, що є для Е. Лаклау знаковим – *теорію гегемонії* як логіки структуризації сучасного політичного поля. Це не тільки пов'язано з тотальним впровадженням у соціополітичній сфері, ЗМІ, соціальними мережами сучасних моделей риторичного переформування несвідомого багатьох людей, тобто є суттєвим впливом на психіку людей, але ж і є формування тимчасових колективних суб'єктивностей або тимчасової тотальності. Тому розробки вченого присвячені концептуалізації політичного як системи тропів, тобто розглядаючи механізм популізму як спосіб розуміння онтологічної побудови політичної сфери в цілому, Е. Лаклау пропонує дискурс, плаваюче означальне, гегемонію та риторику тропів. Розглядання цих аспектів сприяє вивченню механізмів функціонування суспільних дискурсів та наративів, які формують колективну і індивідуальну ідентичність та закладають базові цінності.

В розробці цієї теорії вчений робить наголос саме на топологічну модель як засіб будування логічної моделі несвідомих процесів, які обумовлюють створення і особливості функціонування всіх знакових систем, що раніше досліджували у літературознавстві та філософії Р. Якобсон, П. де Ман та Ж. Женетт. Однак, основну увагу Е. Лаклау зосереджує навколо аналізу онтології соціального завдяки вивченню не стільки метафори, скільки метонімії, і однієї з найбільш вагомих для існування онтології соціального – синекдохи. Загальновідомо, що синекдоха – це різновид метонімії, яка передбачає перенесення значення з одного слова на інше на основі кількісних відношень: частина замість цілого, ціле замість частини, однина замість множини, множина замість однини. Цей троп набуває значення в концепції популізму як фундаментальна логіка суспільства, яка втілюється переважно на несвідомому рівні масової спільноти. Але, в кінцевому рахунку дослідник приходять до катахрези – фігурального найменування, яке не може бути замінене на буквальне. Згідно з класичним розумінням катахрези має місце з'єднання слів в переносному значенні всупереч їх буквальних значень. Тому, на рівні сучасної соціополітики має місце логічна несумісність, абсурдність, нонсенс. Але на думку Е. Лаклау, в межах соціальної онтології та теорії популізму це одне з ключових положень. Зокрема, цей підхід має загальне значення коли визнається, що будь-яке спотворення ґрунтується на необхідності виразити те, що буквальний термін просто зовсім не може передати. Більш того, катахрезу вже не можна розглядати як рівноцінну метафорі та метонімії, а потрібно розуміти як троп, який має відмінність від інших тропів тільки через онтологічну функцію – є функцією ключового тропу (*mastertrope*) [2, p.86-90].

Таким чином, в межах теорії популізму Е.Лаклау приходять до висновку, що сучасну владну гегемонію пояснює риторика тропів, яка спирається на метонімію, зокрема синекдоху і катахрезу. Катахреза як поняття соціальної онтології, визначає словник політичної риторики. Тому і не дивно, що в понятійний словник сучасної соціополітики давно увійшли такі катахрези як фукіанська «капіляри влади» або ролзівська «завіса незнання».

Література:

1. АгамбенДж. Що сучасно? – Київ. «Дух і літера»,2012. 76 с.
2. LaclauE. TheRhetoricalFoundationofSociety. New York: Verso, 2014. 229 p.
3. Laclau E., MouffeCh. Hegemony and Socialist Strategy. Towards a Radical Democratic Politics - London; New York: Verso, 2001. - 198 p.
4. Fuller S., Post-Truth. Knowledge as a Power Game.- London; New York: Anthem Press, 2018. 368 p.

ПОЛОВЦЕВ Олег

*доктор наук, професор кафедри
державного управління і місцевого
самоврядування,
Херсонський національний технічний
університет (м. Хмельницький, Україна)*

НОВІ АСПЕКТИ ФІЛОСОФІЇ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

В червні 2022 року Національна рада з відновлення України представила на суспільний розгляд проєкт Плану відновлення України. У липні 2022 року Офіс Президента України повідомив про створення плану швидкого відновлення України (Fast Recovery план), який передбачав оперативну відбудову об'єктів соціальної інфраструктури. Цей план складається з 23 частин, які були розроблені відповідними робочими групами. Горизонт цього плану – 2032 рік, вартість його втілення оцінювалась у 750 мільярдів доларів.

Всього на січень 2023 року було офіційно анонсовано 9 стратегічних планів повоєнного відновлення України:

- Європейська Комісія 18 травня 2022 року оприлюднила план Rebuild Ukraine, головною метою якого є створення “вільної та процвітаючої країни, заснованої на європейських цінностях, добре інтегрованої в європейську та світову економіку”. У вересні, спільно зі Світовим банком та урядом України, Європейська комісія оцінила вартість відновлення та реконструкції станом на 349 мільярдів доларів [1].

- Світовий банк 20 квітня 2022 року опублікував “неофіційний концептуальний документ, підготовлений працівниками Групи Світового банку і представлений в якості контексту для Міністерського круглого столу на підтримку України на Весняних зборах МВФ і Світового банку 2022 року” під назвою “Допомога, відновлення та стійка відбудова: Надання допомоги Україні у задоволенні невідкладних та середньострокових економічних потреб” [2].

- Центр досліджень економічної політики (CEPR), аналітичний центр, що базується в Лондоні, 8 квітня 2022 року опублікував “План відновлення України”, серед авторів якого були Юрій Городніченко та Тимофій Мілованов [3].

- У вересні Німецький фонд Маршалла США (GMF) зі штаб-квартирою у Вашингтоні опублікував звіт “Проєктування відновлення України в дусі Плану Маршалла” [4].

- У грудні 2022 року Комітет міністрів Ради Європи ухвалив “План дій “Стійкість, відновлення та реконструкція” (2023-2026) для України. Цей план розроблений разом з українською владою і розрахований на 2023-2026 роки, бюджет виконання – 50 мільйонів євро (вказується, що це рекордний бюджет для таких ініціатив). Наголошується на ролі Банку розвитку Ради Європи в реалізації плану: “Реалізація Плану дій супроводжуватиметься значними заходами з боку Банку розвитку Ради Європи. Банк зробить відповідний внесок шляхом часткового фінансування інвестиційних проєктів в Україні з високою соціальною доданою вартістю, спрямованих на покращення умов життя найбільш вразливих груп населення” [5].

- 28 грудня 2022 року було опубліковано спільний концептуальний текст ВООЗ, Представництва Європейського Союзу в Україні, Агентства США з міжнародного розвитку в Україні (USAID Україна) та Світового банку “Пріоритети у відновленні системи охорони здоров'я України. Спільний документ для обговорення” який пропонує пріоритети відновлення медицини в короткостроковій перспективі (18-24 місяці) [6].

- В січні 2023 року Boston Consulting Group на замовлення Європейського інвестиційного банку (однієї із основних інституцій ЄС, які залучені до відновлення України) опублікувала план “Supporting Ukraine: a study on potential recovery strategies for

Ukraine”. Цей план примітний тим, що здійснює спробу провести кількісний аналіз для пріоритезації можливих ініціатив підтримки України у процесі відновлення [7].

Як зазначається в цих планах повномасштабне повоєнне відновлення має розпочатися одразу після завершення бойових дій та формування міжнародних гарантій безпеки.

Але, на думку експертів, реалізація цих планів буде стикатися з типовими проблемами, притаманними органам публічної влади України всіх рівнів на сучасному етапі. Як вказується в дослідженні “Упровадження рішень із відбудови в регіонах та громадах” основна з проблем процесу організації повоєнного відновлення країни – це проблема модернізації системи публічної влади в Україні.

Незважаючи на більш як тридцятирічний період ринкових трансформацій, Україна так і не визначилася щодо концепції нової філософії та моделі публічної влади і європейських стандартів її діяльності. Переосмислення ціннісних орієнтирів та ідеологічного підґрунтя діяльності публічної влади в Україні не було здійснено та не покладено в площину створення нових механізмів, інструментів та важелів нового змісту. Процеси постійних правових та інституційних трансформацій не зафіксували сталу та ефективну модель системи публічного управління в країні. Виходячи з цього, наукове розуміння та пошук векторів і шляхів вирішення проблем даного напряму діяльності є надзвичайно важливим для визначення стратегії і тактики України у вирішенні сучасних соціально-економічних проблем.

Окрім того, проблеми повоєнного відновлення територій, що впливають на зміст цих процесів, безпосередньо пов’язані з організацією різноманітних процесів на місцевому рівні, що, безумовно, підкреслює значущість питання правильного вибору технік, технологій, методів, інструментів і важелів щодо організації процесів життєдіяльності територій та організації процесів життєдіяльності на різних рівнях публічного управління.

В сьогоденній ситуації маємо говорити про створення «нової філософії» системи публічного управління, побудованої на європейському світогляді, принципах і цінностях та розроблення на її основі ефективних технік і технологій діяльності публічної влади на усіх рівнях.

Відмінною рисою сучасного світу є швидкі зміни. Вони стосуються усіх складових соціальної системи, включно з системою публічного управління. Для системи публічного управління та адміністрування фактор відповідності змінам є безумовно важливим, з огляду на те, що від якості і ефективності як самої системи публічного управління та адміністрування, так і її діяльності, залежить якість і стан усієї керованої нею соціальної системи.

Враховуючи наведені вище обставини, можна констатувати – система публічного управління та адміністрування, як керуюча соціальна система відкритого типу, повинна вміти продукувати та просувати ефективні соціальні пропозиції: стратегії, програми та проекти розвитку, переміщувати соціальні ресурси та зусилля у необхідних для суспільства, як керованої системи, напрямках. Це змушує своєчасно та змістовно змінювати техніки та технології здійснення влади та адаптувати систему управління під зовнішні зміни та внутрішні потреби, адже сучасна проблематика характеризується комплексністю та високим рівнем складності.

Дослідження практичної складової діяльності суб’єктів публічного управління і адміністрування показало, що залежно від зміни зовнішніх умов функціонування складові системи органу публічної влади можуть ставати невідповідними новим умовам, з точки зору їх функціонального та організаційного змісту, а техніки і технології здійснення влади або стають технічно застарілими, або морально невідповідними тим цілям і завданням, які стоять перед органом публічної влади. Це знаходить прояв в певних системних проблемах, що з’являються в діяльності органу публічної влади. До наявних на даний час, типових і циклічно виникаючих проблем можна віднести наступні:

1. Організаційні структури систем управління суб’єктів публічного адміністрування не повною мірою відповідають завданням, що стоять перед ними:

2. Неякісно організована робота структурних підрозділів суб'єктів публічного адміністрування – невідповідність діяльності суб'єктів публічного адміністрування найкращим світовим практикам організації діяльності публічної влади.

3. Неефективна система роботи суб'єктів публічного адміністрування. Структурні підрозділи суб'єктів публічного адміністрування, в більшості випадків, не керуються при розробці програм та вирішенні проблем соціально-економічного розвитку території кількісними даними («розривами») між нормативними та існуючими показниками забезпечення життєдіяльності мешканців територій. Це породжує суб'єктивність у розподілі бюджетних коштів на етапі планування, конфліктні ситуації при затвердженні бюджетів, нерозуміння суспільством підстав для вибору пріоритетів розвитку та відсутність можливості об'єктивно оцінити роботу структурних підрозділів та суб'єкта публічного адміністрування в цілому.

4. У представників суспільства відсутнє розуміння того, що, як і в які терміни, суб'єкти публічного адміністрування мають намір робити для відповідної території та її мешканців. В публічній площині відсутні динамічні плани діяльності структурних підрозділів суб'єктів публічного адміністрування та дані системного моніторингу і бенчмаркетингової оцінки результативності і ефективності відповідної діяльності публічної влади

5. В системі нормативних документів, що регламентують функціонування структурних підрозділів та діяльність посадових осіб суб'єктів публічного адміністрування (Положення про департаменти, управління, відділи, посадові інструкції), існують розбіжності та різночитання. Ця проблема породжує «втрату» низки завдань (чи їх різночитання), що загалом негативно впливає якість управління та результативність управлінських процесів.

6. Існуюча, у ряді випадків, професійна невідповідність працівників структурних підрозділів суб'єктів публічного адміністрування вимогам посадових інструкцій, тобто невідповідність персональних властивостей службовців функціональному змісту їх управлінської діяльності на різних рівнях, що породжує низьку якість управлінської діяльності і, відповідно – результатів.

7. Суспільні маркери свідчать про наявність стійкої громадської думки про відсутність системної інформаційної діяльності суб'єктів публічного адміністрування щодо надання представникам суспільства публічної інформації про власну діяльність. Діяльність суб'єктів публічного адміністрування не висвітлюється достатньою мірою в публічному «полі». Система оф- та онлайн інформування представників суспільства не відповідає їх запитам на повноту інформації та об'єктивним потребам організації життєдіяльності території.

8. Мешканці байдуже ставляться до спроб влади залучити їх до активних процесів самоорганізації та змін на території міста.

9. Суб'єкти, що впливають на розвиток та управління територією (виконавча влада, суб'єкти місцевого самоврядування та суб'єкти делегованих повноважень) не мають спільної платформи для взаємодії та форм об'єднання зусиль у розвитку міста.

Варто зазначити, що більшість з вищезазначених проблем не з'являється окремо, вони є корельованими між собою, виникають комплексно і характерні для діяльності більшості суб'єктів публічного управління і адміністрування.

Як показує практика, «точкові» зміни не призводять до системних зрушень в якості роботи органів публічної влади та системи публічного управління і адміністрування в цілому, тому, що націлені на трансформації або перетворення в окремих елементах або локальних підсистемах, але вони не оновлюють роботу системи в цілому і до цього ж, в багатьох випадках, створюють додаткові «конфлікти взаємодії» між оновленими та застарілими елементами системи.

Постає питання щодо необхідності існування в системі публічного управління та адміністрування відповідних інструментів комплексного вирішення проблем органів публічної влади.

Постає питання щодо необхідності існування в системі публічного управління і адміністрування зрозумілого, пристосованого до реальних умов діяльності публічної влади механізму і інструментів системного оновлення і модернізації суб'єктів публічного управління і адміністрування та їх діяльності. Цей механізм потрібен для керування змінами, що мають запроваджуватись у відповідності до характеристик системи органу публічної влади та змін умов його діяльності у формі оновлення і модернізації, що є вкрай необхідним для досягнення якісного результату діяльності системи.

Це може бути запроваджено у вигляді, так званого, «стандартного протоколу»/регламенту – чітко визначеного набору напрямків, інструментів та змісту керованої системної циклічної комплексної модернізації і оновлення органу публічної влади та його діяльності в чітко регламентовані проміжки часу – системної керованої еволюції органу публічної влади.

Відмінність такої системи від інших мала б полягати в стандартно-зафіксованих процедурах і інструментах оновлення і модернізації за визначеними напрямками, що мають здійснюватися у визначені проміжки часу, системно постійно і регулярно.

Література:

1. План відновлення України. Ukraine Recovery Conference 2023 (UA). URL: <https://ua.urc-international.com/plan-vidnovlennya-ukrayini>
2. Допомога, відновлення та стійка відбудова : Надання допомоги Україні у задоволенні невідкладних та середньострокових економічних потреб. World Bank. URL: <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/099547405052230400/idu063b2f81900861047a70b5540e3e950f93a8c>.
3. A Blueprint For The Reconstruction Of Ukraine. CEPR. URL: <https://cepr.org/publications/books-and-reports/blueprint-reconstruction-ukraine>.
4. Designing Ukraine's Recovery in the Spirit of the Marshall Plan. GMFUS. URL: <https://www.gmfus.org/news/designing-ukraines-recovery-spirit-marshall-plan>.
5. Council of Europe. Resilience, recovery and reconstruction: Council of Europe adopts new Action Plan for Ukraine - Directorate of Programme Co-ordination - www.coe.int. Directorate of Programme Co-ordination. URL: <https://www.coe.int/en/web/programmes/-/resilience-recovery-and-reconstruction-council-of-europe-adopts-new-action-plan-for-ukraine>.
6. Пріоритети у відновленні системи охорони здоров'я України - спільний документ для обговорення. World Health Organization (WHO). URL: <https://www.who.int/ukraine/uk/publications/priorities-for-health-system-recovery-in-ukraine-joint-discussion-paper>.
7. Supporting Ukraine: a study on potential recovery strategies for Ukraine. Media Publications. URL: <https://mediapublications.bcg.com/Supporting-Ukraine-Potential-Recovery-Strategies-Feb-2023.pdf>

ПРИСЯЖНЮК Світлана

ад'юнкт (штатний)

науково-організаційного відділення

Військового інституту,

Київський національний університет імені

Тараса Шевченка (м. Київ, Україна)

ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Ідентичність як феномен соціокультурних відносин існувала завжди. Проте через низьку соціальну мобільність, визначальну роль традицій та замкнутість традиційного суспільства ідентичність не завжди була предметом наукових досліджень. Зацікавлення цим феноменом припадає на другу половину XIX – початок XX століття й ідентичність відтоді стає загальнонауковою категорією. Сьогодні феномен ідентичності став своєрідною призмою, крізь яку розглядають, вивчають й інтерпретують важливі сфери людського життя.

З початком повномасштабної агресії РФ проти України дослідження проблематики формування громадянської ідентичності набуває особливої актуальності. Водночас в сучасних умовах існує потреба систематизації підходів до формування громадянської ідентичності, ключовим інструментом якого може бути гуманітарна політика держави.

Громадянська ідентичність є одним із видів соціальної ідентичності та тісно пов'язана із ціннісно-сисловою сферою особистості, оскільки для того, щоб індивід визначив свою приналежність до соціальної групи, він повинен визначити цінності, властиві цій групі, і, головне, прийняти рішення – чи готовий він їм відповідати. Її місце в структурі соціальної ідентичності залежить від цінностей та актуальності для конкретної людини чи спільноти в цілому [1, с. 73].

Громадянська ідентичність є чинником, що об'єднує індивідів приналежністю до однієї держави, відбувається об'єднання в «ми» і «вони» («інші») як певні групи, наділені відмінною рисою – «громадянина цієї країни» і тих, хто не мають цієї якості. Громадянська ідентичність підтримує загальну систему цінностей, ідеалів, переконань, уявлень і сенсів, обґрунтовує цивілізаційний розвиток, уявлення про ресурси своєї країни, досягнення культури та історичної спільноти, що в кінцевому підсумку дозволяє індивіду заявити про себе як про громадянина своєї країни [2, с. 56].

Громадянська ідентичність є динамічним утворенням, яке конструюється особистістю в ході порівняння з іншими, перегляду цінностей, наповнюваністю сенсами, пошуку нового місця в соціальному середовищі. Вона дозволяє особистості знайти стабільне місце в соціальній структурі, знайти сенс і систематизувати отриманий досвід. Вона відбувається на основі ототожнення індивідом себе з певною громадянською спільністю, сформованою на основі одного або кількох етносів, які проживають на одній державній території та володіють одними громадянськими правами та обов'язками [3, с. 52].

Тому головною метою сучасної гуманітарної політики є максимальне розкриття потенціалу кожної людини, створення гідних умов для реалізації усіх її інтелектуальних і творчих можливостей. Вона має спрямовуватися передусім на підвищення освітнього, наукового та інформаційно-комунікативного потенціалу країни, поліпшення здоров'я громадян, формування здорового способу життя, створення умов для підвищення трудової та творчої активності населення, подолання бідності і формування на цій основі нової якості життя. Важливою складовою такої політики є узгодження загальнодержавних інтересів з інтересами всіх громадян, що проживають на території України, розвиток їх культурної, мовної та релігійної самобутності, формування української загальнонаціональної ідентичності [4, с. 91].

Отже, значна увага держав, які сповідують ідеали демократії, має приділятися розбудові системи гуманітарної стійкості. Умовним алгоритмом формування громадянської ідентичності інструментарієм гуманітарної політики з метою формування гуманітарної стійкості може бути:

1. Усвідомлення як власної унікальності, так і подібності із певною спільнотою співгромадян, її основних ознак та критеріїв.

2. Трансформація (посилення – послаблення) чинників становлення громадянської ідентичності, що спрямована на формування психологічної та гуманітарної стійкості громадянина.

3. Осмислення – формування особистісних сенсів і значень на основі яких відбувається побудова власної поведінки, що ґрунтується на прийнятті або ж відкиданні стереотипних уявлень, змін у соціально-психологічній сфері, які нав'язуються особистості соціумом.

Література:

1. Петровська І. Р. Розробка та психометрична перевірка опитувальника «Громадянська ідентичність». Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки». Херсон, 2016. Вип. 1, Т. 1. 190 с.

2. Ївженко Ю. В. Формування у студентської молоді почуття громадянськості в молодіжних громадських організаціях : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 – теорія та методика виховання. К. : Інститут модернізації змісту освіти, 2017. 221 с.
3. Петровська І. Р. Психологія становлення громадянської ідентичності особистості : дис. ... д. псих. н. : 19.00.11 – політична психологія. К. : Інститут соціальної та політичної психології НАПН України. 2023. 410 с.
4. Малімон В. І. Соціальна і гуманітарна політика : навч. посібник. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2012. 350 с.

РІПА Андрій

*аспірант кафедри філософських і
політичних наук, викладач кафедри
політичних і філософських наук,
Черкаський державний політехнічний
університет (м. Черкаси, Україна)*

ПРОТИ БАНАЛЬНОСТІ ЗЛА

1. **Сучасний контекст.** Після повномасштабного вторгнення та масових злочинів російських військ на території України в 2022 р. багато філософів та інтелектуалів звернулися до роботи осмислення Зла, але деякі намагаються описувати російську агресію в термінах нацистської «банальності зла» – як ключ до розуміння сучасної російської агресії та насильства. Справді, «анатомія російської деструктивності» багато в чому віддзеркалюється в переосмисленні нацистських злочинів. Коментатори доводять, що цей тип Зла – породження тоталітарної системи, з відповідним особливим типом людини. Відома політична мислителька Ханна Арендт присвятила цим темам декілька впливових праць «Джерела тоталітаризму» (1951), «Становище людини» (1958), «Айхман в Єрусалимі: репортаж про банальність зла» (1963) тощо; уособленням «банальності зла» в її очах став нацистський функціонер, співробітник гестапо, який курував відділом «остаточного розв'язання єврейського питання», один з найбільших убивць в історії Адольф Айхман, якого вона змалювала як звичайного, безликого, несамотійного, бездумного, нецікавого, комічного, передбачуваного, непримітного, сірого чиновника-бюрократ, «гвинтика системи», який не відав, що чинив і «просто виконував накази». Однак проблема аналізу та й самої концепції Арендт у тому, що Айхман зовсім не був таким банальним. Та й сам концепт «банальності зла» виявився далеко не тим, що в нього вкладали коментатори. Якщо розібратися, то цей «ключ» виявляється оманливим, недостовірним, ба навіть шкідливим (відповідно, і для нашого розуміння сучасної російської агресії).

2. **Ідентичність злочинця.** Нескладно помітити, що в цій концепції «банальності» характеристика Зла здійснюється через визначення *ідентичності* злочинця, а не через *наслідки* злочинів. Достатньо було показати, що особа та характер лиходія – незначна, обмежена, тривіальна, а тому і вчинки, дії, думки, скоєні ним злодіяння – відповідні. Авторка стає на один з класичних шляхів, добре відомих з історії світової літератури, шукаючи загадку зла у самій природі людини. Вона претендує на проникнення у «свідомість» персонажа. Втім, робить це не літературно, а переважно філософськи. Можливо, їй не до кінця вдалося, але це надихнуло інших авторів значно ускладнити картину: так, Джонаттан Літтел у «Благоволительках» (2006), багато в чому натякаючи на роботу Арендт, теж намагається працювати з прозою не про жертв, а, навпаки, про катів: зокрема, зображує повсякденне життя та внутрішній світ нацистського офіцера Максиміліана Ауєв багатьох подробицях, показуючи, як мінімум, амбівалентність головного героя [4]. Проблема аналізу Арендт ще й у тому, що все, що буде сказано мислителькою у її репортажі про Айхмана під часу суду над ним у Єрусалимі, вона завчасно описала у книзі «Джерела тоталітаризму». Підсудний у скляній будці під час процесу, зрештою, став ілюстрацією для її

ідей. Доведеться чекати ще кілька десятиліть, поки з'являться історичні розвідки, присвячені фігурі А. Айхмана (Д. Чезаріні, А. Вівйорка, А. Руссо, І. Дельпла, Б. Штангнет).

3. **Відмова від радикального зла.** Але Арендт далеко не обмежується вивченням ідентичності злочинця; позаду нього її цікавить феномен крайнього зла, породженого тоталітаризмом. Вона прийшла до концепції «банальності зла» не відразу, поступово, спершу розробляла тему тоталітаризму в термінах абсолютного, радикального зла. Цю ідею вона бере без змін у Канта через свого учителя Ясперса. Але вона йде далі: в останньому розділі «Джерел тоталітаризму» виводить дві основні категорії тоталітарного режиму – терор та ідеологію. Вони виникають з віри в надлюдські сили: Природи (у випадку нацизму) та Історії (у випадку сталінізму), які режим покликаний здійснити або прискорити. Терор є інструментом для досягнення мети, а ідеологія якраз привчає не думати, точніше, не думати самотійно (звідси ідея безмислення – *thoughtlessness*); натомість вона привчає до особливого ставлення до світу та мислення, який Арендт називає «самотністю» (*loneliness*), особливе «відчуття відчуження від світу взагалі» [3, с. 529]. Бездумність, самотність, відчуження від світу: так Арендт закладає підґрунтя для «банальності зла», ще не називаючи його. В ньому немає нічого містичного, загадкового, потойбічного. У листі до Г. Шолема вона напише: «Тепер я вважаю, що зло ніколи не буває радикальним – воно сягає лише крайніх форм, не маючи ані глибини, ані демонічності. Воно може проникати в усе і спустошувати весь світ, саме тому, що розповсюджується як цвіль».

4. **Джозеф Конрад як фігура замовчання.** Попри переконання широкої публіки, Х. Арендт не була творцем концепції «банальності зла» (хоча й говорила, що ідея належить їй). На цю ідею, скоріше за все, вона натрапила у відомого польсько-британського романіста Джозефа Конрада. Так, у передмові до роману «Очима Заходу» він писав про персонажа Нікиту – революціонера з підпілля: «Що найсильніше бентежило мене у ньому, так це не його монструозність, а банальність» (*what troubled me most in dealing with him was not his monstrosity but his banality*) [1, р. 15]. Тема «банальності» людини у надзвичайних ситуаціях проходить крізь більшість творів письменника, і, безперечно, Арендт добре знала про цю особливість у творчості Конрада, адже неодноразово публікувала рецензії на його книги. Вона згадує його повість «Серце півми» у «Джерелах тоталітаризму», хоча як про знавця расової тематики. У «Банальності зла» вона не згадує його жодного разу. Ця мовчанка доволі красномовна. У багатьох романах та оповіданнях Конрад порушує теми банальності в аспекті нездатності самотійно думати, вирішувати, говорити послідовно, не займатися самообманом тощо [*Ibid.*].

5. **Витоки модерної людини.** За Ханною Арендт, тоталітарна система визначається, радше, як кульмінація розвитку масової, безликої, викоріненої людини, переважно робітника промислового виробництва й техніки, становище якого призводить до його парадоксальної «зайвості», «бездомності», «викорінення». Ці процесі сягають у зародження епохи модерну: у «Становищі людини» Арендт говорить про «перемогу *animal laborans*» – індивіда масовізованого, егоїстичного, плаского, секуляризованого. «Перемога *animal laborans* не була б повною без процесу секуляризації, без новочасної втрати віри, яка стала неунікним наслідком картезіанського сумніву і яка позбавила індивідуальне життя безсмертності чи принаймні певності безсмертя» [2, с. 247]. Зрештою, новочасна людина характеризується тими категоріями, що стануть згодом визначальними для розуміння для Арендт тоталітарної людини. Значною мірою у цих роздумах на Арендт вплинув інший близький їй учитель – М. Гайдеггер, філософ, який, як не парадоксально, підтримував на певному етапі нацистський режим. Прикметно, що Арендт вважала Гайдеггера взірцем «великого мислителя» (такого собі анти-Айхмана; хоча обидва належали, за іронією долі, до однієї партії).

6. **Висновки.** Концепція «банальності зла» характеризує Зло через ідентичність злочинця, а не через наслідки його вчинків. Так, загадка зла стає заручницею певного типу людини – нездатної самотійно мислити, вирішувати, говорити «ні» тощо. Х. Арендт відмовляється від кантіанської ідеї «радикального зла» заради «світської» концепції, яку

знаходить у Дж. Конрада, але не визнає цього. Оскільки злочинець виявляється нічим не видатною, звичайною особистістю, його портрет значною мірою залежить від політичної системи, породженням якої він є. Ця система уподібнюється грибку, цвілі, що розповсюджується на плоскій поверхні секуляризованого, картезіанського, бюрократичного світу – царства «працюючої тварини» епохи модерну. Зрештою, цим можна виправдати, нівелювати або знецінити будь-які злочини.

Джерела літератури:

1. Mordechai G. Arendt and the Banality of Evil: Some Implications for Education // Journal of Thought, Vol. 34, No. 2. 1999. P. 15–30.
2. Арендт Г. Становище людини / пер. з англ. М. Зубрицької. Львів : Літопис, 1999. 253 с.
3. Арендт Х. Джерела тоталітаризму / пер. з англ. В. Верлоки, Д. Горчакова. Київ : Дух і літера, 2002. 539 с.
4. Літтел Дж. Благоволительки / пер. з франц. Л. Кононовича. Київ : Фонд пам'яті «Бабин Яр», 2021. 720 с.

САЩУК Ганна

*доктор політичних наук, професор,
професор кафедри радіо і телебачення
Інституту журналістики,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка (м. Київ, Україна)*

ЦІННІСНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОЇ ГУМАНІТАРНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Зауважимо, що національний гуманітарний простір є середовищем, завдяки якому виробляється та функціонує система ідей, цінностей, ідеалів, міфів, стереотипів, образів, що впливають на свідомість людей, і, таким чином, визначають напрями поступу нації та держави. Саме тому так послідовно, цілеспрямовано розбудовують і захищають від різноманітних впливів свій власний гуманітарний простір розвинені держави світу, або ті, що претендують бути такими. Його цілісність виступає запорукою національної безпеки, суверенітету та територіальної цілісності країни. Цей складний духовно-ціннісний комплекс формується взаємодією систем освіти, культури, виховання, науки, медіа, у цьому просторі функціонує історична пам'ять, розгортаються конкуруючі ідеології, які борються за вплив на суспільну свідомість.

Сучасна людина стикається з медіазамінниками реальних фактів, з якими вимушена взаємодіяти через фактичну неможливість охопити всі події реальності. Через великий обсяг інформації її сприйняття стає фрагментним через неспроможність обробити весь обсяг джерел і побачити «загальну картину». Власне цією властивістю людської психіки активно користуються суб'єкти маніпулятивного інформаційного впливу. Для подолання зазначеної проблеми важливим є формування спільної громадянської ідентичності, що знаходить своє вираження у ціннісному вимірі реалізації гуманітарної політики, що й обумовлює актуальність даного дослідження.

Враховуючи сучасні суспільно-політичні реалії в Україні ціннісний вимір є основною складовою саме гуманітарної політики й ключовим фактором утворення загальнонаціональної ідентичності. Цінності трансформуються й в систему національно-державних інтересів за аналогічними критеріями важливості: критично (життєво) важливі, важливі, периферійні, а також національні цілі.

Критично (життєво) важливими національними цінностями вважаються національна безпека, соціальна справедливість, міжнародні зв'язки, патріотизм, духовні надбання та добробут. Важливими національними цінностями вважаються конституційний лад, територіальна цілісність країни, державний суверенітет, права і свободи людини, право на приватну власність та природні ресурси. Периферійними національними цінностями

вважаються загальнолюдські цінності, ліберальні і демократичні традиції, міжетнічна злагода, міжконфесійна терпимість та індивідуалізм. Конкретизуючи, можна зазначити, що життєво важливими національними інтересами України є виживання країни і нації, їхній розвиток, збереження і захист суверенітету та незалежності країни, система національної безпеки та оборони, консолідація українського суспільства, міжетнічна й міжконфесійна злагода, економічні та соціальні реформи, зростання національного матеріального багатства, збереження історичної пам'яті і духовних цінностей, зростання наукового і технічного потенціалу країни. Такі національні інтереси залежать від ефективності механізмів та відповідного реформування системи державного управління й місцевого самоврядування, гарантуванню державою недоторканості права на приватну власність, надійного захисту територіальної цілісності країни тощо. Периферійними національними інтересами є раціональне використання наявних у країні природних ресурсів, ефективний громадський контроль за діяльністю держави у сфері національної безпеки тощо [1].

У процесі формування системи національних цінностей будь-якої країни важливе місце займає освіта й національно-патріотичне виховання. Можна констатувати, що в освітній та інтелектуальній сфері Україна має значний потенціал. Однак цілком зрозуміло, що реалізація цього потенціалу на пряму залежить від цілої низки факторів, передусім умов закінчення російсько-української війни, рівня соціального й економічного розвитку країни та психологічного стану суспільства.

Можемо виокремити *основні джерела внутрішніх загроз національним цінностям* у контексті реалізації гуманітарної політики України, до яких відносять:

- регіональні історично-культурні відмінності;
- несформованість загальнонаціональної ідеї, яка б забезпечувала консолідацію й інтеграцію суспільства;
- недостатність уваги і державної підтримки розвитку культурних індустрій;
- нечітка етнонаціональна політика держави;
- заполітизованість проблем у гуманітарній сфері (мова, історія, релігія часто використовуються як інструменти маніпуляцій в політичних цілях);
- повільні реформи і впровадження інновацій процесів у сфері науки й освіти;
- недостатність державної уваги до створення сприятливих умов для зростання творчого й інтелектуального потенціалу України;
- слабкий розвиток недержавних інститутів, як складової частини загальної системи захисту національних цінностей;
- слабка взаємодія між державними і недержавними (громадськими) структурами при формуванні та реалізації державної стратегії захисту національних цінностей;
- недостатня повнота й чіткість нормативно-правової бази, у сфері регулювання суспільних відносин, які стосуються захисту національних цінностей;
- слабка підготовка та низька ефективність механізмів підготовки і реалізації управлінських рішень у сфері захисту національних цінностей;
- падіння інтелектуально-освітнього рівня громадян, неефективність систем виховання й освіти;
- слабкий розвиток соціального капіталу тощо [1; 2].

Відповідно відсутність цілісності й повноти гуманітарного простору визначає в сучасних умовах ціннісно-світоглядне розшарування українського суспільства, поширення сепаратистських настроїв та практик, негативно позначається на забезпеченні національної єдності та соборності Української Держави, становить суттєву загрозу її національній безпеці. Послідовне впровадження державної гуманітарної політики, котра у своїй основі спиратиметься на національно-культурні, історичні традиції Українського народу, сучасні соціально-економічні, політичні й соціокультурні реалії, сприятиме формуванню національної ідентичності, консолідації суспільства.

Цілісність гуманітарного простору держави потребує загальнонаціонального культурно-комунікаційного середовища, що забезпечується пріоритетом функціонуванням української мови та мережі ефективних каналів культурних зв'язків, що охоплюють усе суспільство. Саме у ході комунікації у єдиному мовно-культурному просторі відбувається національна консолідація, твориться національна ідентичність. Формування та забезпечення цілісності й повноти українського гуманітарного простору має бути віднесене до найважливіших національних завдань. Воно має шанс бути успішно вирішеним за умови широкого суспільного консенсусу та адекватних цілеспрямованих зусиль усіх гілок державної влади, структур громадянського суспільства, культурно-мистецької громадськості України [3].

Тому в умовах воєнного часу реалізація державної гуманітарної політики має базуватися передусім на ціннісних засадах й відповідати наступним **принципам**:

- пріоритет національних цінностей;
- захист громадянських прав і свобод;
- безумовне верховенство права;
- баланс між інтересами окремих громадян, суспільства й держави;
- ненасильницькі методи розв'язання внутрішніх проблем;
- об'єктивність оцінок поточної ситуації та вірне прогнозування гуманітарного складника державної політики;
- оперативне реагування на потенційні і реальні загрози;
- збалансованість інструментів, які використовуються для захисту національних цінностей, інтересів і цілей;
- чіткий і прозорий розподіл повноважень органів управління у сфері реалізації державної гуманітарної політики;
- тісна співпраця органів державної влади та місцевого самоврядування з громадськими інститутами.

Отже, національні цінності є неодмінною передумовою ефективної реалізації державної гуманітарної політики, особливо в умовах воєнного часу, оскільки вони націлені у майбутнє, прогностичні, та безпосередньо пов'язані з культурними, звичаєвими, політичними традиціями і нормами, забезпечують зв'язок з історичним минулим, слугують морально-патріотичному вихованню, визначають і регулюють соціальне життя. У даному контексті найбільш важливими національними цінностями є патріотизм, готовність захищати вітчизну, почуття національної гідності, соціальна справедливість, рівність перед законом, добробут, міжконфесійна та міжетнічна злагода.

Література:

1. Бондарчук П. С. Ціннісні засади системи національної безпеки: державно-управлінський аспект. Дис. д-ра філос. : 281. Київ : Київський національний університет ім. Тараса Шевченка, 2023. 261 с.
2. Гуманітарна політика в Україні: виклики та перспективи (Біла книга) : аналіт. доп. За заг. ред. Ю. Б. Каплан, Ю. А. Тищенко. Київ : НІСД, 2020. 126 с.
3. Сащук Г. М. Гуманітарна політика як інструмент подолання кризи громадянської ідентичності. Політичне життя: наук. журнал. 2024, № 1. С. 50-55. DOI : <https://doi.org/10.31558/2519-2949.2024.1.8>

ШАРКО Маргарита

*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри туризму
ДВНЗ «Приазовський державний
технічний університет»
(м. Маріуполь, Україна)*

ПАНИОТОВ Єгор

*здобувач вищої освіти, ДВНЗ
«Приазовський державний технічний
університет» (м. Маріуполь, Україна)*

ТРАНСФОРМАЦІЙНІ УМОВИ ТА ПРЕВЕНТИВНІ ЗАХОДИ ІСНУВАННЯ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ В УКРАЇНІ

Починаючи з 2022 р. туристична галузь в Україні притерпіла значних змін. Кількість туристів, які подорожували до військових дій значно змінюється. Війна змінила дії туристів, але незважаючи на це туристична галузь продовжує працювати. Особливою категорією українського туризму з початку військових дій в Україні стало вимушене переселення з окупованих територій, а також районів наближених до фронту. Основними туристичними регіонами, що приймають, став Захід України.

Змінюється структура відпочинку. Якщо раніше більшість туристів віддавали перевагу морському відпочинку, то тепер переважання змістилося у бік відпочинку в горах. Карпатський регіон представляє унікальні можливості та краси, у тому числі для екологічного туризму. Якщо раніше основними категоріями туристів були сімейні пари, то зараз мандрують переважно жінки з дітьми. Ця тенденція призвела до перегляду пропозицій щодо відпочинку та послуг. Туристичний бізнес став пропонувати безпечніші маршрути та послуги для жінок з дітьми.

Необхідно усвідомлювати, що подорожую Україною, у вигляді податків поповнюється держбюджет країни, де частка доходів йде на оборону та армію. Сьогодні стало популярним брати участь в турах, які допомагають зібрати гроші на допомогу Збройним Силам України, де учасниками є українці з Європи, що є тимчасово під захистом Європейського союзу [1].

Туристична галузь як ніколи потребує туристів, які сплачуючи податки. Тому важливо розуміти, що мандруючи Україною, споживачи туристичних послуг не тільки переавантажуються та набираються сил і натхнення для праці, а й зміцнюють обороноздатність нашої армії. Внаслідок військових дій в Україні надходження до держбюджету від туристичної галузі за 2022 р. зменшилася на 31% в порівнянні з 2021 р. Так, 1 млрд 288 млн грн здобув бюджет України від готелів у 2021 році, коли у 2022 році ця сума склала 898 млн грн. Також зменшилися податки від діяльності туристичних операторів на 35%. Туристичні агентства недодали 27% до держбюджету податків, хоча Львівська, Київська, Івано-Франківська області надалі більш коштів у 2022 році ніж у 2021 році. Значний спад податкових надходжень зафіксований у Києві та Одеській областях. Це показники зростають у 2023 році. Так у 2023 році представники туристичної галузі України сплатили податків на 13% більше (1 млрд 451 млн 317 тис. грн)[2]. Зареєстрована позитивна динаміка щодо бронювання житла на короткі терміни в Закарпатті.

Отож, аналіз вищезазначених тенденцій свідчить про те, що не дивлячись на воєнний час, люди продовжують подорожувати Україною, що сприяє розвитку внутрішнього туристичного ринку нашої держави.

Разом з тим, розвиток внутрішнього туризму ускладнює ряд проблем, зумовлених складною ситуацією в Україні. Такими проблемами є [3]:

– військові дії, які є небезпечними як для туристів, так і для всього населення, особливо в зонах окупації та активних бойових дій;

– втрата значної частини туристично-рекреаційних ресурсів, таких як історичні пам'ятки, культурні об'єкти, архітектура, релігійні та природні заповідники, у зв'язку з їх руйнуванням або розміщенням в зонах окупації та бойових дій;

– руйнування туристичної інфраструктури в зонах проведення активних бойових дій;

– порушення логістики на території України, пов'язані з руйнуванням шляхів сполучення або розміщенням окупаційних військ на них;

– втрата відпочинку та рекреаційних центрів на морському узбережжі, у зв'язку з їх руйнуванням або розміщенням в зонах окупації та бойових дій;

– втрата трудових ресурсів, цепов'язано з переміщенням персоналу в інші регіони країни та з виїздом працівників за кордон, з залученням персоналу у воєнних діях [3].

В наслідок військових дій в Україні туристична галузь зазнала значних втрат. Під час війни в Україні при постачанні туристичних продуктів туристичний бізнес може зіткнутися з низкою проблем через конфліктну ситуацію, економічну нестабільність та інші фактори [4]. Деякі з найпоширеніших проблем включають превентивні заходи існування туристичної галузі в умовах військових дій в Україні у зв'язку з військовими конфліктами – це:

– доступ до туристичних ресурсів – обмежувати доступ до ключових ресурсів, таких як електроенергія, паливо, вода та інші базові потреби;

– евакуація та переміщення населення – військові дії можуть змушувати населення залишати міста відпочинку;

– порушення прав людини – знищувати права людини, в тому числі права на безпеку, життя і здоров'я;

– втрата інфраструктури – доступ до об'єктів, таких як дороги, мости та залізниці та ін.;

– гуманітарні кризи – військові дії можуть призвести до гуманітарних криз, включаючи бідність, голод, неналежне медичне обслуговування та проблеми з харчуванням, що ускладнюють закупівлю різних видів товарів споживання і задоволення основних потреб населення;

– заблоковані та погіршені маршрути постачання: військові дії можуть блокувати дороги, міста, залізниці та інфраструктуру, що ускладнює або унеможлиблює туристичні маршрути;

– порушення роботи логістичних мереж – військові дії можуть призвести до руйнування інфраструктури та транспортних засобів;

– високі ціни – військові дії та економічна нестабільність можуть змінити попит на туристичні ресурси та підвищити ціни на туристичні послуги.

Для пошуку альтернативних маршрутів постачання з урахуванням безпеки та доступності ресурсів важливо розробити ефективні вітчизняні та європейські напрямки розвитку на випадок надзвичайних ситуацій і координувати дії між урядом і громадянським суспільством.

Таким чином, трансформаційні умови та визначення превентивних заходів існування туристичної галузі в умовах військових дій в Україні, в якості основних вітчизняних та європейських напрямків розвитку галузі дозволяють співпрацювати з міжнародними та неурядовими організаціями та розробляти нові туристичні маршрути та тури для подальшого розвитку туризму та країни в цілому.

Література:

1. Подорожі під час війни: де дозволено відпочивати і як безпечно організувати мандрівку. Кременчуцька газета. 2022. URL: <https://kg.ua/news/podorozhi-pid-chas-viyni-de-dozvoleno-vidpochivati-i-yak-bezpechnoorganizuvati-mandrivku> (дата звернення: 12.03.2023).
2. Новини ДАПТ. URL: <https://www.tourism.gov.ua/blog/u-2022-roci-nadhodzhennya-do-derzhbyudzhetu-vid-turistichnoyi-galuzi-skorotilisya-mayzhe-na-31>

3. Тарасовський Ю. Куди і як подорожували українці під час війни. JoinUP! показав результати й тенденції 2022 року. Forbes. 2022. URL: <https://forbes.ua/news/kudi-i-yak-podorozhuvali-ukraintsi-pid-chas-viyni-joinup-pokazav-rezultati-y-tendentsii-2022-roku-09022023-11629> (дата звернення: 12.03.2023).
4. Божко Л. Д., Холодок В. Д. Туризм: проблеми та перспективирозвитку під час війни. Культура України. 2022. № 77. С. 60–62. DOI: <https://doi.org/10.31516/2410-5325.077.07>.
5. Зарубіна А., Сіра Е., Демчук Л. Особливості туризму в умовахвоєнного стану. Економіка та суспільство. 2022. № 41. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-41-14>.

ЯКОВЛЄВ Ігор

*кандидат історичних наук,
головний спеціаліст відділу з реалізації
гендерної політики управління з реалізації
гендерної політики, запобігання та
протидії домашньому насильству і
торгівлі людьми Департаменту праці та
соціальної політики Одеської міської ради
(м. Одеса, Україна)*

ВНЕСОК ФІЛОСОФІВ У РОЗВИТОК СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЛІТИКИ

Філософія політики в Україні завжди відігравала ключову роль у формуванні суспільно-політичних поглядів, вирішенні важливих проблем та встановленні стратегічних напрямків розвитку держави. Українські діячі в цій галузі не тільки вивчають та аналізують сучасний політичний ландшафт, але й активно впливають на його формування, розробляючи нові ідеї, концепції та стратегії. Їхні дослідження та розуміння політичних процесів є важливими для побудови стійкої, демократичної та процвітаючої держави. В цих тезах ми розглянемо внесок українських філософів у розвиток сучасної української держави та їхній вплив на політичну ситуацію в країні.

Україна, як молода незалежна держава, стикається з низкою складних політичних викликів, і розвиток політичної філософії в країні відіграє ключову роль у вирішенні цих проблем. Одним із найвідоміших українських філософів політики є Іван Дзюба. Його праці зосереджені на вивченні української політичної ідентичності та впливу історичного спадку на політичні процеси в країні. Дзюба активно виступає за розвиток демократії та захист прав людини в Україні [1].

Ще одним видатним українським діячем в галузі філософії політики є Олесь Доній. Він вивчає політичну теорію та міжнародні відносини, зосереджуючи увагу на українській зовнішній політиці та інтеграції України до міжнародних структур.

Не можна не згадати про Григорія Сковороду, який, хоча і працював у більш широкому культурному та філософському контексті, вніс важливий внесок у розвиток української політичної думки. Сковорода активно обговорював ідеї справедливості, влади та суспільства, які залишаються актуальними й сьогодні [2].

Іншим українським діячем, який заслуговує на увагу, є Юрій Шевельов. Він вивчав філософію політики та політичну культуру України у контексті її культурної спадщини та впливу геополітичного середовища.

Українські діячі в філософії політики продовжують розробляти та розширювати область знань у цій галузі, допомагаючи країні крокувати шляхом розвитку та зміцнення демократичних інститутів та цінностей. Їхні дослідження та думки мають важливе значення для розуміння політичного ландшафту України та його місця у світі [3].

Крім зазначених вище, в Україні є багато інших діячів у галузі філософії політики, які вносять свій внесок у розвиток цієї науки.

Ці діячі не лише аналізують сучасний політичний контекст України, але й розвивають нові концепції та підходи до вирішення її найважливіших проблем. Вони сприяють формуванню критичного мислення та розумінню політичного процесу як важливого аспекту суспільного життя.

Внесок українських діячів у галузі філософії політики у розвиток сучасної української держави є значний та багатогранний. Вони не лише аналізують сучасний політичний контекст та виклики, що стоять перед країною, але й активно впливають на формування ідей, концепцій та стратегій для подолання цих викликів.

Перш за все, українські філософи допомагають у виробленні нових підходів до управління та формування політичних інститутів, сприяючи підвищенню ефективності державного управління та розвитку демократії.

Вони також активно працюють над вирішенням етичних та соціальних проблем, які стоять перед сучасним українським суспільством. Їхні дослідження та пропозиції стосуються питань справедливості, прав людини, соціальної відповідальності та інших аспектів, які визначають якість життя громадян.

Крім того, українські філософи політики активно працюють над інтеграцією України до міжнародних структур та співпраці з іншими країнами. Вони аналізують міжнародні відносини, розробляють стратегії зовнішньої політики та сприяють підвищенню міжнародного престижу та впливу України на світовій арені.

Завдяки внеску українських філософів політики сучасна українська держава має можливість стати більш стійкою, розвинутою та гідною учасницею світового співтовариства.

Українські філософи грають важливу роль у розвитку сучасної української держави, працюючи над формуванням нових ідей, стратегій та концепцій, спрямованих на підвищення якості демократії, розвиток державного управління та вирішення соціальних та етичних проблем. Внесок цих діячів полягає у їхній активній участі у розвитку політичної культури, сприянні соціальній справедливості, підтримці прав людини, а також у зміцненні міжнародного статусу та впливу України на світовій арені. Діяльність українських філософів політики спрямована на побудову сучасної, демократичної та процвітаючої країни.

Література:

1. Дзюба. І. "Українська культура" в контексті української культури." Українська культура / за ред. Д. Антоновича. К.: Либідь, 1993.
2. Доній. О. Трансформація української національної ідеї. 2020.
3. Шинкарук, В., Іваньо, І. Григорій Сковорода. Григорій Сковорода. Повне зібрання творів: у, 2002. 2, 11-59.

СЕКЦІЯ 12

ФІЛОСОФІЯ СПІЛКУВАННЯ

BOZHKO Anastasiia

student National University

"Odesa Law Academy" (Odesa, Ukraine),

FROLOVA Yevheniya

National University "Odessa Law Academy",

Associate Professor,

*Associate Professor at Administrative
and Financial Law Department, PhD in Law
(Odesa, Ukraine)*

MANDATORY SOFT SKILLS OF PROFESSORS

Soft skills – our behavior, personal qualities and interpersonal communication skills. In any job, such skills are an advantage, which help to communicate harmoniously with people and which the employer respects and looks for in his employees. Soft skills are immeasurable personal skills. They are necessary to ensure effective interaction between team members and achieve corporate and personal goals. Each of us has a certain set of skills from childhood and school, but in order for them to work for you, you need to constantly develop and improve them.

One recent survey conducted by LinkedIn showed that 92% of HR managers consider soft skills more important than professional skills. Why? In addition to the fact that such skills help to create a favorable climate in the team, it also indicates your uniqueness.

The versatility of soft skills lies in the uniqueness of each person, the peculiarities of his character and his various skills. Ability to empathize, encourage team members, and communicate effectively in conflict or high stress situations. During the work process and generally in the labor market, where everything is fast-moving and directly depends on technological progress, this type of skills is indispensable.

After all, it is your soft skills that help to understand whether you know how to work in a team, whether you take all the work on yourself, how you deal with crisis situations and conflicts during the work process, whether you have leadership qualities or whether you give this role to others and much more.

Many scientists set themselves the goal of perfect study of soft skills, determination of their birth and development processes. Scientists study their characteristic features, the conditions that affect them, and also try to identify the main and derived groups of skills.

What five skills do scientists call basic? The most flexible skills that a professional in any field should possess are considered to be:

- critical thinking, which consists in collecting problems and information, analyzing them and finding solutions;
- adaptability, that is, the ability to quickly adapt and cope with various "blows" and challenges;
- communication skills, which is the ability to convey any information clearly and comprehensibly;
- teamwork, which reveals your role in the group and the ability to find a common language with different people;
- emotional intelligence, that is, the skill of managing and delimiting one's emotions and adequately responding to various challenges.

Paying attention to the teaching profession, it should be noted that the issue of soft skills is one of the most important here. What are the main skills teachers should develop? First, the ability

to explain difficult material in simple words. It is difficult to perceive a lot of new information, and it is even more difficult to perceive a lot of new and complex information. That is why teachers who know how to structure and present the material more simply and clearly for students get better learning results. It is important to understand how information is absorbed, how our brain and memory work. When we receive new information, we need time to structure it, combine it with existing knowledge and assimilate it. If the material is already structured and easily perceived by students, then our brain processes it more quickly.

Secondly, the ability to structure information and choose the best form of its presentation.

This soft skill follows from the first one. In the era of the latest technologies and the Internet, we have many assistants who will help formulate and present the material more succinctly and structured. Teachers who possess this skill qualitatively know how to present information in a format that is most understandable to their students, understand that assimilation of information using several forms of hearing (for example, through videos with text or subtitles, tables with pictures, etc.) is more effective and easier to perceive. An important addition to this soft skill is the professor's creativity.

Thirdly, the ability to be a mentor. Learning is a struggle, and during this process it is important to be able to help your students, not do the work for them. If a person wants to learn something, then he should understand that 60% of his success still depends on him. The teacher must guide and prompt, structure and organize knowledge, but he cannot learn or do for the student.

Summarizing the material presented, it is important to note that our soft skills consist of those acquired in childhood and developed during our studies and work. They help us analyze problems and information, look for appropriate solutions, quickly adapt and cope with various "blows" and challenges; to convey any information clearly and understandably, to find a common language with different people and to separate one's emotions and respond adequately to various challenges.

References:

1. What is a Soft Skill? How to upgrade soft skills? URL: <http://surl.li/sogws>
2. What Are Soft Skills? URL: <https://www.thebalancemoney.com/what-are-soft-skills-2060852>
3. What Are Soft Skills? Definition, Importance, and Examples URL: <https://www.investopedia.com/terms/s/soft-skills.asp>

FILIPPOVA Viktoriya

*Doctor of Science in Public Administration,
Professor, Acting Head of the Department of
Public Administration
and Local Self-Government
of the Kherson National Technical University
(Kherson, Khmelnytskyi, Ukraine),*

RODIONOV Evgeniy

*graduate student of the Department of State
Administration and Local Self-Government
of the Kherson National Technical University
(Kherson, Khmelnytskyi, Ukraine)*

PHILOSOPHY OF COMMUNICATION MECHANISMS OF GOVERNMENT AND SOCIETY

Communication is a fundamental element in the relationship between government and society. Effective communication mechanisms play a crucial role in ensuring transparency, accountability, and participation in governance. In the field of public administration, understanding the philosophy behind communication mechanisms is essential for fostering trust and collaboration between the government and the public. The philosophy of communication mechanisms of

government and society is rooted in the principles of democracy, transparency, and accountability. In a democratic society, communication serves as a bridge between the government and the public, facilitating the exchange of information, ideas, and feedback. Transparent communication mechanisms ensure that government actions and decisions are open to scrutiny, fostering trust and credibility in the eyes of the public. Accountability, on the other hand, holds government officials responsible for their actions and ensures that they are held answerable to the public.

Communication mechanisms can take various forms, including traditional media, social media, public consultations, and feedback mechanisms. Each of these mechanisms serves a specific purpose in facilitating communication between the government and society. Traditional media, such as newspapers and television, play a crucial role in disseminating information to the public and holding the government accountable for its actions. Social media, on the other hand, has revolutionized communication by providing a platform for direct interaction between government officials and the public. Public consultations and feedback mechanisms allow citizens to participate in decision-making processes and voice their opinions on policy matters.

Communication is essential for any government to function effectively and for citizens to participate meaningfully in their own governance. The philosophy underlying communication mechanisms between government and society shapes the nature of these interactions and has significant implications for democratic governance.

Transparency is a core principle in democratic societies, requiring government decisions and actions to be accessible to the public. Open communication channels such as access to public records, official websites, and social media allow citizens to hold their representatives accountable for their actions.

A robust democracy depends on the active participation of its citizens. Effective communication mechanisms enable citizens to voice their opinions, influence policy decisions, and hold government accountable. These may include town hall meetings, public hearings, citizen advisory boards, and online platforms for public engagement.

Distrust between government and citizens can erode public confidence and undermine civic engagement. Clear, consistent, and accessible communication can help build trust by providing citizens with reliable information, addressing their concerns, and demonstrating transparency and accountability.

Democratic legitimacy requires that government actions are perceived as fair, just, and representative of the will of the people. Effective communication mechanisms play a crucial role in ensuring that government decisions are based on a legitimate foundation by informing citizens of the reasons behind those decisions and facilitating dialogue with various stakeholders.

In our opinion, the choice of communication mechanisms is influenced by the context and underlying philosophy of democratic governance. We believe that successful communication can be achieved through traditional, social and digital mechanisms, etc.

At the same time, traditional mechanisms can be implemented through townhall meetings as a direct involvement of citizens in decision-making at the local level; public hearings where the public can speak on specific issues; press conferences to disseminate official information in the press.

Social engagement mechanisms (social media) can be implemented through social media platforms for real-time information exchange, citizen engagement and feedback collection; public online forums for discussion, question and answer sessions and feedback collection on specific topics, etc.

In turn, digital interaction mechanisms (digital technologies) can be implemented through government websites as information centers, transparency initiatives and public engagement portals; mobile applications as a tool for convenient access to public services, information and notifications; virtual meetings as a tool for remote communication for public participation and engagement of other stakeholders.

However, it is important to keep in mind various risks in the process of implementing mechanisms of effective communication between the government and society, namely: information over load: too much information can overwhelm citizens and prevent them from understanding the essence of the issue at hand; misinformation and disinformation: false or misleading information can undermine trust and distort public opinion; digital divide: unequal access to digital technologies limits the participation of individual citizens. To overcome these risks, it is necessary to empower citizens to access government information and participate in decision-making processes at the national, regional and local levels.

HADZHYIEV Amir

student National University

"Odesa Law Academy" (Odesa, Ukraine)

FROLOVA Yevheniya

National University "Odessa Law Academy",

Associate Professor, Associate Professor

at Administrative and Financial Law

Department, PhD in Law (Odesa, Ukraine)

SOFT SKILLS AND THEIR IMPORTANCE IN POLITICS

Developing soft skills is critical to successful leadership for those in the political sphere. While hard skills (i.e., policy knowledge, experience in the field, etc.) are necessary, soft skills will set you away from the competition and help you build trusting relationships with those you work with. Politics does not exist outside of human activity, various ways of interaction of its carriers, outside of communication processes that connect, guide and innovate socio-political life. Communication (from the Latin *communico* – I make it common, I connect, I communicate) involves some information, thought, emotion, feeling that is transmitted from person to person, from one generation to another, i.e. it represents a specific form of interaction and communication between people in the process of their joint activities. Political communication is the process of developing, transmitting and exchanging political information that structures political activity and gives it new meaning. Political communication acts as a unique social and information field of politics. Its importance in the political life of society and its culture is comparable to the importance of the nervous system for humans.

One of the most complete interpretations of political communication was given by the famous French sociologist of politics R.J. Schwarzenberg. He defined this concept as “the process of political information transmission by which information circulates between different elements of a political system, and between political and social systems. A continuous process of information exchange is carried out both between individuals and between managers and managed in order to achieve agreement.”

The study of propaganda during the First World War can be considered the beginning of the study of the phenomena of political communication in developed countries. Fundamental works in this area, as well as the term “political communication” itself, appeared in the late 40s and early 50s. XX century The emergence of political communication studies as an independent direction was caused by the democratization of political processes in the world in the second half of the 20th century, the development of cybernetic theory, the emergence and growing role of new communication systems and technologies.

In its most general form, the theory of political communication considers the following sets of problems:

1) the essence and features of the structure and functioning of various means of political information: speech, gestures, print, media. Accordingly, the activities of communication networks

are studied according to the principle: “sender – processor – addressee of political information”, problems of interaction of speech and electronic channels of information, government control over the media, etc.;

2) development and improvement of sign, symbolic and semiotic systems for political and communication programs, methods of encoding and deciphering political information, creating various political mythologies, symbolic, advertising and propaganda images and plots;

3) socio-political consequences of information influence on the behavior and activities of political subjects, the formation of public opinion, the course of electoral processes, and the political management of society.

It should come as no amazement that communication skills are essential for any leader, but they're necessary for those in politics. A good political leader must communicate clearly and concisely in writing and person. They also need to listen attentively and understand what others are saying. Only then can they hope to find common ground and build consensus. One of the essential soft skills for political leaders to develop is communication skills. Communicating effectively is crucial for conveying your message to the public, media, and political leaders. It is also essential for developing relationships with other leaders. Strong communication skills will help you build trust and understanding with others, making finding common ground and reaching compromises easier. Communicating concisely and effectively is essential for any leader, but it is significant for political leaders. They must be able to share their vision and rally people around a common cause. A good political leader is an effective communicator. They know how to articulate their thoughts and convey their messages in a way that resonates with their audience. They're also good listeners; they know how to listen to what others are saying and incorporate feedback into their decision-making process. Main functions of political communication are: dissemination of ideological and political values, knowledge about politics, political information; integration and regulation of political relations; formation of public (political) opinion; dissemination of political culture, its development among individuals; political and cultural exchange; preparing the public for participation in politics.

Intellectual freedom, the presence of an enlightened public opinion, a democratic political culture, freedom of the media from power structures are important prerequisites for the optimal development of political communication and a sustainable social process. In this sense, the theory of political communication should increasingly act as the science and art of achieving harmony, coordinating the interests of society, its groups and individuals through mutual understanding based on truth and full awareness, respect for the fundamental interests of man.

References:

1. Mannheim K. Diagnosis of our time. M., 1994.
2. Gadzhiev K.S. Political Science. M., 1997.
3. Jaspers K. The meaning and purpose of history: Trans. with him. - M.: Politizdat, 1991. – 527 p. - (Thinkers of the 20th century). ISBN 5 – 250 – 01357 – 0 (p. 507)
4. The success manual <https://www.thesuccessmanual.in/chapter/12-essential-skills-politicians-need>
5. Gerald R. Ferris, Pamela L. Perrewe, B. Parker Ellen III, Charn P. Mcallister, Darren C. Treadway: Political Skill at Work, Revised and Updated: How to influence, motivate, and win support (p. 323)

MOKANU Polina

student National University

"Odesa Law Academy" (Odesa, Ukraine),

FROLOVA Yevheniya

National University "Odessa Law Academy",

Associate Professor, Associate Professor

at Administrative and Financial Law

Department, PhD in Law (Odesa, Ukraine)

INFLUENCE OF EMOTIONAL INTELLIGENCE ON COMMUNICATION EFFICIENCY

Effective communication is the key to success in various areas of life. It helps to establish mutual understanding between people, build strong relationships and achieve set goals. However, in addition to having communication skills and knowledge in a certain field, emotional intelligence plays an important role. This term was coined by psychologists Peter Seloway and John Mayer in 1990 and refers to the ability to understand, control, and effectively use one's own and other people's emotions to achieve success in various areas of life. [1]

Emotional intelligence helps to better understand the emotions of the interlocutor, manage one's own emotional reactions and find the appropriate tone and approach in communication. This is especially relevant in situations that require delicacy, diplomacy or consideration of cultural differences. A high level of emotional intelligence also helps to increase the level of trust, strengthen relationships and improve the atmosphere during communication.

In my opinion, when studying the impact of emotional intelligence on communication, first of all, attention should be paid to its non-verbal component, which plays an important role in communication, since a significant part of information is transmitted using gestures, facial expressions, intonation and other non-verbal signals. People with a high level of emotional intelligence better recognize and interpret these signals, which allows them to better understand the emotional state of the interlocutor and adapt their behavior accordingly. For example, during business negotiations, a person with high emotional intelligence may notice that his partner has started nervously tapping his fingers on the table or changing the tone of his voice. These non-verbal cues can indicate growing tension or dissatisfaction, and such a person will be able to react in time by changing communication tactics or taking a break to defuse the situation.

Understanding non-verbal signals also helps to better recognize the emotional state of the interlocutor, even if he does not express it in words. This allows for more compassion and empathy, which improves relationships and the atmosphere during communication. In addition, people with high emotional intelligence better control their own non-verbal signals, which allows them to more effectively convey the desired messages and create a positive emotional background during communication. [2]

Emotions play an important role in communication because they can both enhance and hinder effective information sharing. People with high emotional intelligence are better able to recognize and regulate their own emotions, which helps them remain calm and focused during communication.

For example, in a stressful situation, when the interlocutor shows aggression or criticizes, a person with high emotional intelligence will be able to cope with his negative emotions, such as anger or resentment, and maintain a constructive approach to solving the problem. Instead of responding in kind or withdrawing into herself, she will be able to remain calm and look for ways to understand [3].

Emotion regulation also helps avoid emotional outbursts or impulsive decisions that can damage communication and relationships. People with high emotional intelligence know how to postpone decision-making in order to cool down and analyze the situation with a cold mind.

In addition, the ability to manage emotions allows you to create a favorable emotional climate during communication. Individuals with high emotional intelligence can set a positive tone, show enthusiasm and motivate others, which contributes to a better perception of information and increases the effectiveness of communication.

The impact of emotional intelligence on such an important component of communication as trust should also be considered, because it is the basis of strong and effective relationships, and emotional intelligence plays a key role in its formation. People with high emotional intelligence demonstrate greater honesty, sincerity and empathy, which helps establish trusting relationships. [4]

First, they know how to openly express their feelings and thoughts, without belittling or hiding them. Such openness and honesty increases the level of trust on the part of the interlocutor, who sees that this person is not trying to manipulate or mislead.

Secondly, individuals with high emotional intelligence better understand the emotional state of other people and show more empathy. They are able to put themselves in the place of the interlocutor, understand his experiences and needs, which creates a feeling of acceptance and support.

Making brief conclusions, it should be noted that emotional intelligence is an integral component of effective communication in various spheres of life. The ability to understand and manage one's own and other people's emotions helps to build strong interpersonal relationships, create a favorable environment for teamwork, succeed in negotiations and resolve conflicts. A high level of emotional intelligence also facilitates effective cross-cultural communication, improves the quality of teaching and learning, and aids in community service and volunteering. The development of emotional intelligence is important for personal growth and improving the quality of communication in various areas of life.

Literature:

1. Salovey, P., & Mayer, J. D. (1990). Emotional intelligence. *Imagination, Cognition and Personality*, 9(3), 185-211.
2. Goleman, D. (1998). *Working with Emotional Intelligence*. Bantam Books.
3. Brackett, M. A., Rivers, S. E., & Salovey, P. (2011). Emotional intelligence: Implications for personal, social, academic, and workplace success. *Social and Personality Psychology Compass*, 5(1), 88-103.
4. Bradberry, T., & Greaves, J. (2009). *Emotional Intelligence 2.0*. TalentSmart.

MOKHAMMAD Zhuak

student National University

"Odesa Law Academy" (Odesa, Ukraine),

FROLOVA Yevheniya

National University "Odessa Law Academy",

Associate Professor, Associate Professor

at Administrative and Financial Law

Department, PhD in Law (Odesa, Ukraine)

CULTURAL DIFFERENCES IN COMMUNICATION

Cultural differences in communication can be enormous and influence how people perceive, understand and respond to messages. Diversity of cultures lies at the core of human civilization. Differences in cultural identity often become causes of crises and conflicts. Therefore, dialogue between cultures in the era of globalization becomes one of the most important requirements of the 21st century. It is known that the first steps of potential partners in establishing contacts with each other at the international level may not always lead to success. Culture acts as a kind of organizer of

our social life, as well as the glasses through which we look at the world. Societies and groups cannot exist without culture. Therefore, each newly formed group develops its own standards of behavior. be it a group of friends or a group of employees in a newly formed company [4]. Depending on the type of culture in which a person was raised, he perceives, interprets and evaluates rules, behavior, objects, and people differently. If a person lives in a society with people with whom he was raised in the same culture, then he has the feeling that the person lives in a safe and friendly environment. If people who were raised in other cultures begin to appear, a person begins to feel uncomfortable because he notices their otherness and cannot predict and understand their behavior.[3]

Minkow, Hofstede and Hofstede identify three sources of differences between countries and groups: identity, values and institutions. All three are inextricably linked to the history of the society they define. Identity is based on a sense of community with a particular group. Values determine the goals that members of a given group strive for, and institutions are the rules and laws that govern the activities of institutions in a given country. Culture is a complex multidimensional system. In everyday life, only part of it is visible. Many elements of culture remain invisible and unconscious. This is of particular importance in the case of communication with representatives of a foreign culture. By meeting them, you can learn their language, art, literature, religion, music, clothing, ways of entertainment and spending free time. [1, 100-103] Most of the cultural rules that order people's lives remain invisible and unconscious. All these factors influence how a person behaves, perceives and understands the world. Because some factors remain unconscious, we take them for granted and do not realize that other cultures may perceive the problem very differently. This is especially noticeable in the case of contacts with representatives of other cultures, whom we very often evaluate through the prism of our own culture [1, 107-110].

Contextuality is important when communicating. Low contextuality means higher accuracy of the message, without ambiguity. People from a low-context culture say what they think, do not use assumptions, irony, sarcasm, or beat around the bush in everyday communication. They often rephrase the same thought several times. A low-context culture is characterized by fairly direct and open communication. Body language is not given much attention. A strong commitment to time and a division of work and relationships between people are also important there [1,111]. Countries that communicate directly include the USA, Australia, Canada, the Netherlands and Germany. People from these countries are accustomed to straightforward, natural messages. In high-context countries, in order to understand the intentions of the interlocutor, communication must be built based on one's intuition and experience. This is the case in many Asian countries, where many of the same words take on different meanings depending on the context. Communication relies on careful selection and weighing of words; directness and expressing an opposing opinion are not encouraged. Interlocutors rely more on intuition and trust than on facts and statistics. Indirect messages are best for communicating with people from China, Japan or Indonesia. When communicating with people from other cultures, it is important to understand whether direct or perhaps indirect messages are best used [1, 112].

Methods of approaching convincing the other side of the correctness of your arguments and arguing your position can be divided into those that are based on deduction and those that are based on experience. Practical application is given first place by residents of Spain, France, the Netherlands, Germany, etc. Differences between countries are reflected in the way decisions are made, from cooperative to imperative. The style of decision-making does not necessarily coincide with the style of management – this can be seen in the example of Japanese culture, where, despite a strong hierarchy, decisions are made through the mutual agreement of everyone with everyone. In countries like Japan or Sweden, the decision takes a long time, but it is final for all parties. In the UK or the US, everything is different – decisions are made faster, but flexibility is considered an advantage, and changing your mind is something natural , 55-57]. In countries where decisions are made jointly (the left side of the scale), problem analysis begins very early. Trust is an important attribute in communication. The way trust is built is very different – some cultures build trust on the

results of work or tasks. A different kind of trust is built on relationships and direct contacts. A different kind of trust is built on relationships and direct contacts. The group of countries where trust is based on competence includes most European countries and the United States. In countries such as Brazil, China, India, Saudi Arabia, and Nigeria, this looks different [2, 58-59]. Relationships are often much more important than competencies. When building business relationships in these countries, joint dinners or integration events should not be neglected – it is their success that will allow us to achieve the best results. In many cultures, debate, lively discussions, and exchange of opinions are something completely natural. In others it's the opposite. This scale is very similar to the feedback expression scale, but has some differences. For example, in Sweden, where negative feedback is expressed quite directly, in the event of a discussion they try to avoid confrontation.

There is no universal behavior. The rules of the culture to which a person belongs are also relative and do not have universal validity. There will never be an absolute world culture, but there will be a need for greater openness towards different cultures [2, 60].

Culture is the key to spiritual innovation, communication, intellectual challenge, all forms of communication. Dialogue of cultures presupposes a mutual willingness to learn. It requires attentive listeners and can only function when it is assumed that the other side can be right.

Literature:

1. Hofstede, G., Hofstede, G., Minkow, M. (1991). *Cultures and Organizations: Software of the Mind*. 100-112 p.
2. Gestelanda, R. (1997). *International Business: Cross-Cultural Communication Strategies*. 55-60 p.
3. Smith, P. (2008). *Indigenous Aspects of Management*.
4. Dearden, D., Alfonsa, C. (2001). *Building Cross-Cultural Competencies*

АРСЕНТЬЄВА Галина

*кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри філософії,
Національний університет «Запорізька
політехніка» (м. Запоріжжя, Україна)*

СПІЛКУВАННЯ І КОМУНІКАЦІЯ: СПІЛЬНЕ І ВІДМІННЕ

І спілкування, і комунікація являють собою сумісну діяльність, в основі якої лежить соціальна взаємодія. В цьому їх схожість. Соціальна взаємодія, яка міститься в сумісній діяльності – це така дія осіб, соціальних спільнот, "за якою систематично здійснюється їхній вплив один на одного, реалізується соціальна дія кожного з партнерів, досягається пристосування дій одного до дій іншого, спільність у розумінні ситуації, змісту дій і визначеного ступеня солідарності між ними" [1].

Але за зовнішньою схожістю таких феноменів, як спілкування і комунікація ховається їх зовсім різний внутрішній зміст. У двох головних відношеннях різняться спілкування і комунікація. Перше полягає в тому, що спілкування має і практичний, і матеріальний, і духовний, і інформаційний, і практично-духовний характер, тоді як комунікація є суто інформаційним процесом – передавання тих або інших повідомлень. Друге відношення, у якому різняться спілкування і комунікація, – характер самого зв'язку суб'єктів, що вступають у взаємодію. І це найголовніша відмінність між ними. У спілкуванні – це зв'язок між суб'єктний, а в комунікації – це зв'язок суб'єкт-об'єктний. У спілкуванні його учасники однаково активні і розглядають один одного як мету, а не як засіб. А в комунікації активний лише той учасник, який передає інформацію, а той, хто її приймає, або зовсім пасивний, або частково.

Між суб'єктний зв'язок в спілкуванні – процес симетричний, це дія, що розвертається між учасниками, але не дія, яку один із них робить з іншим. В спілкуванні учасники однаково активні і розглядають один одного як мету, а не як засіб. В комунікації ж зв'язок за своїм

змістом асиметричний. Та хоча взаємодія – це завжди двоспрямований процес обміну діями, обмін цей нерівнозначний. В комунікації суб'єкт передає якусь інформацію (знання, ідеї, ділові повідомлення, фактичні відомості, вказівки, розпорядження і т.п.), яку одержувач повинний прийняти, зрозуміти і відповідно до цього поводити себе. Одержувач інформації є в подібних випадках виключно об'єктом, тому що відправник дивиться на нього як на пасивний приймач інформації. І не має значення є таким приймачем людина, тварина або технічний устрій, і там, де можна замінити першого останнім, це і робиться. У цій ситуації активність приймача спрямована або на підвищення "коефіцієнта корисної дії" самого засобу засвоєння інформації, або є "шумом", тобто викривленням переданого повідомлення. Так, наприклад, в армії – одержувач повинний повторити отриману вказівку дослівно, розпорядження або відомості, а, наприклад, на іспиті хоч і не дослівно, але так само перевіряється на скільки точно і повно студент засвоїв ту чи іншу навчальну дисципліну. Так що тільки відправник є в цьому комунікативному процесі суб'єктом, а одержувач інформації виступає тут лише як об'єкт.

Зовсім по-іншому відбувається в спілкуванні, коли відправник інформації бачить в її одержувачі суб'єкта, а не об'єкта. В цьому випадку він виходить з того, що дана інформація адресується такій системі, яка є індивідуально не повторною, активною, і відповідно повинна переробити одержану інформацію, становлячись партнером її відправника в їх спільному виробленні інформації, і як результат цього, ця інформація вже буде доповненою, оновленою. Інакше кажучи, у спілкуванні немає відправника й одержувача повідомлення – є співрозмовники, співучасники спільної справи. Вони обидварівні, обидва активні. В такому випадку відправник інформації вже не просто передає її адресату як слухняному виконавцю, а і звертається до нього як до вільного інтерпретатора і співавтора цієї інформації. Інформація при цьому не зменшується, а збільшується, збагачується, розширюється в процесі її циркуляції.

У комунікації ми маємо справу з процесом односпрямованим, передача повідомлення по суті є монологом. В такому випадку інформація йде тільки в один бік, і – за законами теорії комунікації, – кількість інформації зменшується в ході її прямування від відправника до одержувача. У комунікації повідомлення звернено до будь-якого адресата, має безособовий характер. Наприклад у наукових повідомленнях, посадових інструкціях чи адміністративних наказах. Тому це повідомлення отримує монологічну форму і посиляється його одержувачам, як об'єктам. Спілкування ж є інформаційним контактом двох осіб, кожний з яких звертається саме до цього партнера як до свого єдиного слухача й інтерпретатора своєї інформації, орієнтованої як за змістом, так і за формою саме на цього і тільки на цього учасника і ні до кого іншого, тому що суб'єкт є завжди унікальним. Тому інформація, адресована даним унікальним суб'єктом іншому унікальному суб'єкту сама стає теж унікальною та індивідуально неповторною. Водночас таке послання розраховане не на його просте засвоєння, запам'ятовування або виконання, як це мало місце при передачі повідомлень, а на відповідну сповідь, відповідне визнання, відповідне саморозкриття. Тому результат спілкування є радикально відмінним від результату простої комунікації, яка збільшує кількість інформації в одержувача повідомлення і нічого не змінює у відправника.

У спілкуванні кожне повідомлення розраховане на його інтепретацію співрозмовником і повернення в такому відбитому, збагаченому, інтерпретованому вигляді для аналогічного подальшого опрацювання іншим учасником. Це фактично вже процес утворення нового змістовного знання, загального для людей, що спілкуються, яке народжує їх спільність, їх спів-буття, взаємне проникання в душі один одного.

У комунікацію людина вступає не інакше, як частково, фрагментарно, функціонально-вибірково, відділяючи щось від себе для повідомлення іншому, а решту затримуючи в собі поза зверненістю до нього. В цьому значенні всяка, навіть найточніша й слухна в своїх межах інформація, далеко не цілком щиросердна і безумовна, вона нейтральна і мало емоційна. Комунікатор одягає на себе певну соціальну маску і має своїм логічним

продовженням не меншу частковість, яку очікують в адресаті. Повідомлення робиться без розрахунку, без надії на повноту розуміння. В результаті чого комунікативні навички перетворюються в мистецтво маскування й відсутність реальної спільності. Нікому себе не адресуючи, людина і сама стаєфрагментарною, не цілісною душевно й духовно.

На відміну від комунікації людина вступає в спілкування у всій своїй єдиній й неділимій усталеній цілісності, адресує не щось від себе і замість себе, а людина усю себе адресує, максимально проявляє саму себе і розкриває навіть те зі свого потенціалу, що до цієї взаємодії було не проявленим і не усвідомленим нею самою і те саме оптимізує проявитися в іншому учаснику спілкування в його інакшості.

Спілкування допомагає відшукати самого себе більш справжнього, ніж того, кого він первісно в собі мав. Спілкуваннядопомагає через іншого його учасника створити оновлене й доповнене своє Я. Глибоке спілкування – це фактично взаємне творення особистостями одна одну. Бо ж, як підкреслював К. Ясперс, тільки зв'язок двох самотійних самотей дає можливість кожній із них зрозуміти своє власне буття, інакше можна не просто втратити себе, а через втрату іншого зрадити собі [2, с. 132 - 148].

Комунікація є процесом односпрямованим, інформація тече тільки в один бік, другий учасник лише інформує, що її засвоїв, і – за законами, встановленими теорією комунікації, – кількість інформації зменшується в ході її руху від відправника до одержувача (наприклад, під час слухання лекції).

У *спілкуванні* ж інформація циркулює між партнерами, оскільки вони однаково активні, і тому інформація не убуває, а збільшується, збагачується, розширюється за рахунок того, що в спілкуванні метою є не обмін інформацією і не підпорядкування одного опонента іншому, а спільний пошук якоїсь спільної позиції, через що зіткнення і боротьба думок стають діалогом, а його учасники – партнерами. У діалозі кожне повідомлення розраховане на його інтерпретацію співрозмовником і повернення в такому переломленому, збагаченому, інтерпретованому вигляді для подальшої аналогічної обробки іншим партнером. Спілкування – це єдиний і нероздільний процес циркуляції інформації, а не обміні інформацією. Коли б переваги, наприклад, наукового спілкування вичерпувалися обміном і накопиченням ідей, говорити про його творчу сутність було б безглуздо. Істинний прогрес полягає в тому, що в головах дослідників, які пройшли школу спілкування, зіткнення ідей породжує принципово нові продукти. Перед нами феномен творчого синтезу.

На цьому хочу зробити висновок, що спілкування – це скоріше до мистецтва, аніж до технології. Останнє – все ж таки прерогатива комунікації.

Література:

1. Волович В.І. Соціологія: Підручник. К.: ЦУЛ, 2019, 808с.
2. Ясперс К. Комунікація //Ситниченко Л.А. Першоджерела комунікативної філософії. К.: Наукова думка, 1996. 112 с.

БОНДАРЧУК Володимир

здобувач вищої освіти кафедри
філософії та культурології,
Національний університет водного
господарства та природокористування
(м. Рівне, Україна)

ІВЕНТ-МЕНЕДЖМЕНТ ТА ФОРМУВАННЯ КОРПОРАТИВНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

У наш час, динамічний і непередбачуваний, суспільно-політичний ландшафт став викликом для багатьох країн, і Україна не є винятком. Військові конфлікти, економічна нестабільність та політичні трансформації впливають не лише на державу, але й створюють складні умови для функціонування підприємств. У цьому контексті, розгляд ролі івент-менеджменту в формуванні корпоративної ідентичності стає надзвичайно важливим.

Різні експерти дають різні визначення й окреслюють різні аспекти цього багатогранного явища. Роберта Ф. Джані бачить в ньому практичне застосування менеджменту в організації подій, відмінне від рутинного життя. У. Хальцбаур розширює це визначення, описуючи івент-менеджмент як комплексний процес, що включає дослідження бренду, залучення учасників, розробку концепції, логістичне планування та технічну координацію. К. Каверіна робить акцент на стратегічній складовій, стверджуючи, що серія спланованих подій може слугувати інструментом просування, відповідати комунікаційній стратегії та формувати імідж. Р. Близняк підкреслює управлінську сторону, описуючи івент-менеджмент як організацію події з урахуванням інтересів замовника, порівнюючи його з PR-комунікаціями та технологією проведення заходу[1].

Івент-менеджмент перетворився на неабиякий інструмент, що дозволяє компаніям не тільки організовувати події, а й системно впливати на корпоративну культуру. Цей процес охоплює планування, організацію та проведення різноманітних подій, таких як корпоративні заходи, конференції, семінари, тимбілдинги та інші. Його вплив можна розглядати у різних аспектах, адже це робить компанію сильнішою, згуртовуючи команду, підтримуючи мотивацію, поширюючи цінності, допомагаючи адаптуватися до змін та підвищуючи імідж.

Івенти відіграють надзвичайно важливу роль у сприянні не лише професійному, а й особистому розвитку співробітників. Вони не лише створюють можливості для неформального спілкування, а й сприяють обміну ідеями та створенню плідних зв'язків між колегами. Під час івентів люди мають можливість не лише обговорювати робочі питання, а й висловлювати свої думки, ініціювати нові проекти та спільно шукати рішення для вирішення завдань компанії. Створена під час івентів атмосфера сприяє підвищенню морального духу та командного духу в колективі. Кожен співробітник відчуває свою цінність та значущість у роботі команди, що зміцнює віру в свої можливості та мотивує до досягнення нових висот. Відчуття власної важливості та участі у спільних проектах стимулює кращу робочу продуктивність та позитивно впливає на загальний успіх компанії. Безумовно, корпоративні заходи сприяють побудові сприятливого робочого середовища, де працівники відчувають себе комфортно та знайомляться один з одним у більш невимушених обставинах. Це сприяє покращенню комунікації, зменшенню конфліктів та підвищенню загального настрою в колективі. Така атмосфера позитивно впливає на робочу ефективність та сприяє досягненню спільних цілей компанії. Ці заходи, виконуючи роль ефективного інструменту, стають не лише формою комунікації місії та цінностей компанії, але й пропонують унікальну можливість для співробітників особисто відчувати і усвідомити свою роль у великій справі, це спільний досвід та емоції, що сприяють зміцненню внутрішньої спільноти та розумінню спільних цілей та завдань.

Сучасне бізнес-середовище характеризується стрімкими змінами та необхідністю гнучкості та адаптації до нового. Івенти стають каталізатором для співробітників, допомагаючи їм краще розуміти та приймати зміни, ставши основою для інновацій та покращень. Під час таких заходів люди відчують себе більш підготовленими до нових викликів та готовими до нового досвіду та адаптації.

Організація корпоративних заходів має важливе значення не лише для внутрішнього розвитку підприємства, але і для формування зовнішнього іміджу та відносин із зацікавленими сторонами. Крім того, ці заходи можуть відобразити культуру та цінності компанії, підкреслити її відкритість та готовність до співпраці. Привернення уваги партнерів та клієнтів до єдності та сили колективу може стати перевагою на конкурентному ринку, де довіра та співпраця визначають успіх. Таким чином, кожен корпоративний захід стає своєрідним інструментом для будівництва позитивного іміджу та встановлення довгострокових відносин з партнерами та клієнтами.

Ринок івент-послуг в Україні пройшов динамічний шлях розвитку з 2005 року. За цей час він зазнав значних змін як кількісно, так і якісно. Покращилась якість пропонованих послуг, розширився спектр пропозицій, з'явилася гнучка цінова політика, що робить івент-послуги доступнішими для більшості компаній[2]. Однак повномасштабна війна, що розпочалася в 2022 році, поставила перед івент-індустрією України нові виклики. Безпека, емпатія та відповідальність стали ключовими принципами організації будь-якого заходу. Забезпечення безпеки учасників стало найвищим пріоритетом. Це включає ретельний вибір безпечних локацій, розробку чіткого плану дій у надзвичайних ситуаціях та постійне інформування учасників про правила безпеки. Організатори заходів також повинні бути чутливими до емоційного стану аудиторії. Війна спричинила психологічні травми у багатьох людей, тому важливо враховувати це при плануванні та проведенні івентів. Зміна пріоритетів у контексті воєнного часу створює нагальну необхідність для організаторів подій адаптувати свої стратегії та підходи. Спрямовуючи свої зусилля на допомогу армії, волонтерство та підтримку постраждалих, компанії визначають нові пріоритети, які вимагають відповідного реагування[3]. У таких умовах івент-менеджмент стає важливим інструментом для втілення цих пріоритетів у дії. Вимагається не лише ретельне планування, але і глибока емпатія та відповідальність з боку організаторів. Їхні дії повинні відображати нову реальність, забезпечуючи безпеку та емоційну підтримку учасників. Лише завдяки адаптації до нових умов, організатори зможуть створити івенти, які сприятимуть досягненню цілей компаній та підтримці їхніх співробітників у цей складний період. Незважаючи на всі виклики, івент-індустрія України продовжує розвиватися. Організатори заходів знаходять нові формати та способи проведення івентів, які відповідають потребам воєнного часу.

Зрозуміло, що івент-менеджмент перетворився на важливий інструмент, дозволяючи не лише організувати події, а й системно впливати на корпоративну культуру. Спільні переживання, емоції та досвід, набуті під час корпоративних заходів, об'єднують людей, зміцнюючи командний дух та мотивацію. Івенти, як платформа для неформального спілкування та обміну ідеями, сприяють покращенню взаєморозуміння та співпраці між учасниками. Така атмосфера сприяє почуттю важливості та значущості кожного учасника, стимулюючи досягнення результатів.

Дослідження місця та ролі івент-менеджменту засвідчує його еволюцію від рутинного адміністрування подій до потужного інструменту формування та підтримки корпоративної культури. Івент-менеджмент має значний потенціал для розвитку та змін, а його роль у формуванні та підтримці корпоративної культури буде лише зростати.

Література:

1. Івент-менеджмент : навчальний посібник / Т. Л. Повалій, Н. Д. Світайло. – Суми : Сумський державний університет, 2021. – 198 с.
2. Івент-менеджмент в умовах війни. Національний університет "Чернігівський колегіум" імені Т.Г.Шевченка. URL: <https://epub.chnpu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/8863/1/Івент-менеджмент%20в%20умовах%20війни.pdf> (дата звернення: 05.04.2024).

3. Ковальчук О. Проектний менеджмент в ARENA CS: управління івентами під час війни. ARENA CS. URL: <https://arenacs.ua/ua/news/proyektnyj-menedzhment-v-arena-cs/> (дата звернення: 05.04.2024).

ВОРОНЕНКО Марія

кандидат технічних наук, доцент
кафедри інформатики і комп'ютерних наук,
Херсонський національний технічний
університет (м. Херсон, Україн)

ЖИЛО Данило

здобувач першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти факультету інформаційних
технологій та дизайну, Херсонський
національний технічний університет
(м. Херсон, Україна)

РОЗВИТОК НАВИЧОК ФІЛОСОФІЇ СПІЛКУВАННЯ У СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Навички філософії спілкування, або мистецтва ефективної комунікації, є надзвичайно важливими для успішної кар'єри студентів зі спеціальності «Комп'ютерні науки», оскільки вони допомагають майбутнім фахівцям ефективно спілкуватися з колегами, в галузі комп'ютерних наук та інформаційних технологій. Філософія комунікативних компетентностей при підготовці спеціалістів з комп'ютерних наук визначається не лише технічними навичками та знаннями, але й здатністю до ефективного спілкування, співпраці та розв'язання проблем в команді. У більшості випадків спеціалісти з комп'ютерних наук мають стикатися зі спільнотою користувачів або клієнтами. Ефективна комунікація допомагає зрозуміти їхні потреби та вимоги, що є ключовим для розробки продуктів або послуг, що задовольняють їхні вимоги. Багато проектів у сфері комп'ютерних наук виконуються у командному середовищі. Ефективна комунікація допомагає уникнути непорозумінь, конфліктів та забезпечує успішну співпрацю між членами команди [1].

Спеціалістам з комп'ютерних наук часто потрібно презентувати свої ідеї, рішення або проекти. Вміння чітко та переконливо висловлювати свої думки допомагає отримати підтримку для власних ініціатив та запустити реалізацію проектів. Навички письмової комунікації – це вміння чітко описувати свій код, документувати його та розуміти коментарі інших розробників. Ефективна комунікація є ключовою для розв'язання проблем у розробці програмного забезпечення. Здатність чітко формулювати проблему, обговорювати можливі варіанти розв'язання та приймати конструктивну критику допомагає забезпечити швидке та ефективне вирішення завдань. Усі аспекти важливості навичок філософії спілкування продемонстровано на рис.1.

Рис.1. Навички філософії спілкування, або мистецтва ефективної комунікації [1, 2]

Комунікаційні проблеми серед ІТ-фахівців можуть виникати з різних причин, включаючи [3]:

1. **Технічну специфіку галузі:** іноді фахівці поглиблено заангажовані в технічні деталі своїх проектів, що робить їх менш здатними спілкуватися зі своїми не-технічними колегами або клієнтами. Їхній спосіб мислення та використання технічної термінології може бути несвідомо незрозумілим для інших.

2. **Брак емоційного інтелекту:** Не всі фахівці мають розвинені навички ефективного керування власними емоціями. Це може призводити до конфліктів та непорозумінь у спілкуванні з оточуючими.

3. **Різниця в мовленні та комунікаційних стилях:** дуже часто технічні фахівці мають відмінність у мовленні та комунікаційних стилях, залежно від їхнього фахового досвіду, особистості та культурного контексту. Це може призводити до затримок у проектах.

4. **Недостатнє навчання комунікаційним навичкам:** фахівці можуть бути недостатньо підготовлені у сфері міжособистісної комунікації. Недостатнє навчання або недооцінка важливості цих навичок може призвести до недоліків у спілкуванні.

5. **Культурні різниці:** У багатокультурних командних середовищах, які часто зустрічаються в сфері комп'ютерних технологій, можуть виникати комунікаційні проблеми через різницю в культурних звичаях, мовленнєвих стереотипах та нормах спілкування.

6. **Недосконалість засобів комунікації:** Часом проблеми виникають через недосконалість або неефективне використання засобів комунікації, таких як електронна пошта, месенджери або відеоконференції.

Усі ці причини можуть призвести до різних видів комунікаційних проблем, тому важливо надавати належну увагу розвитку комунікаційних навичок серед ІТ-спеціалістів для забезпечення успішної співпраці та виконання проектів. В таблиці 1 показані основні принципи філософії спілкування.

Таблиця 1

Принципи філософії спілкування [3]

Назва принципу	Опис
Інтердисциплінарність	Розвиток комунікативних навичок важливий для спеціалістів з комп'ютерних наук, оскільки вони часто працюють у міждисциплінарних командах. Вміння ефективно спілкуватися з фахівцями інших галузей допомагає досягти кращих результатів у розробці продуктів та проектів.
Активне слухання	Важливо навчити студентів слухати інших уважно, розуміти їхні потреби та перспективи. Це сприяє побудові довіри та ефективному вирішенню проблем.
Емпатія і толерантність	Спеціалісти з комп'ютерних наук повинні бути здатними співпрацювати з колегами різних культур, віросповідань та фахових спрямувань. Розуміння та повага до різниць важливі для побудови плідних комунікаційних відносин.
Критичне мислення і аналітичні навички	Спеціалісти з комп'ютерних наук повинні вміти аналізувати інформацію, висловлювати свої думки обґрунтовано та раціонально, а також критично оцінювати аргументи інших учасників комунікації.
Вміння представляти ідеї	Важливо, щоб студенти навчилися чітко, лаконічно та переконливо висловлювати свої думки та ідеї як у письмовій, так і вусній формі.

Висновки. Комунікаційні проблеми можуть виникнути через складність ІТ-концепцій, які необхідно ефективно донести до нетехнічних зацікавлених сторін. Загалом вирішення цих проблем вимагає цілісного підходу, який поєднує філософські роздуми про вплив

технологій, інноваційні освітні стратегії для врахування зміни тенденцій, та ефективні комунікаційні навички для подолання прірви між ІТ-експертами та ширшою спільнотою.

Філософія комунікативних компетентностей в підготовці спеціалістів з комп'ютерних наук покликана підготувати молодих фахівців до успішної роботи у сучасному інформаційному середовищі, де комунікація відіграє ключову роль у досягненні успіху.

Література:

1. Courtney B. Cazden. Communicative Competence, Classroom Interaction, and Educational Equity: The Selected Works of Courtney B. Cazden. Routledge. 2017. 274 p.
2. Matthew Kanwit, Megan Solon Communicative Competence in a Second Language: Theory, Method, and Applications. Routledge. 2022. 356 p.
3. Varanasi Bhaskara Rao. Communicative Competence. BSP BOOKS. 2018. 247 p.

ДРОЗД Катерина

здобувачка вищої освіти, Національний університет «Одеська юридична академія» (м. Одеса, Україна),

ФРОЛОВА Євгенія

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри адміністративного і фінансового права, Національний університет «Одеська юридична академія» (м. Одеса, Україна)

ВЗАЄМОДІЯ ПРОФЕСІЇ ЮРИСТА З ІТ-СФЕРОЮ

В епоху цифрової трансформації, коли технології стрімко проникають у всі сфери життя, взаємодія між професією юриста та ІТ-сферою стає все більш актуальною та необхідною. Юридична практика сьогодні неможлива без використання сучасних інформаційних технологій, які допомагають юристам ефективно працювати з великими обсягами даних, автоматизувати рутинні процеси та забезпечувати високий рівень захисту конфіденційної інформації.

Зростаюча цифровий розвиток суспільства ставить перед юристами низку викликів, які вимагають адаптації до нових умов роботи. По-перше, це необхідність опанування та використання спеціалізованих програмних рішень для юридичної діяльності, таких як системи електронного документообігу, бази даних законодавства, автоматизовані системи управління справами та інші. По-друге, юристам потрібно постійно відстежувати та вивчати зміни у законодавстві, пов'язані з регулюванням ІТ-сфери, такі як захист персональних даних, електронна комерція, інтелектуальна власність у цифровому середовищі тощо [1, 5].

Крім того, поширення технологій штучного інтелекту (ШІ) та машинного навчання ставить перед юридичною професією нові виклики та можливості. З одного боку, ШІ може допомогти юристам ефективніше аналізувати великі обсяги даних, швидше знаходити відповідні прецеденти та формувати юридичні висновки. З іншого боку, виникають питання щодо етичних та правових аспектів використання ШІ в юридичній практиці, а також необхідності захисту прав людини в умовах розвитку цих технологій [6].

ІТ-рішення відіграють ключову роль у сучасній юридичній практиці, забезпечуючи ефективність, точність та швидкість роботи юристів. Хочу навести в приклад деякі з найбільш поширених застосувань ІТ у юридичній сфері:

1) Системи електронного документообігу (СЕД) дозволяють юристам створювати, редагувати, зберігати та обмінюватися документами в електронному вигляді. Вони

забезпечують централізоване зберігання документів, контроль версій, захист від несанкціонованого доступу та спрощують пошук необхідної інформації.

2) Юристи активно використовують спеціалізовані бази даних, які містять актуальне законодавство, судові рішення та юридичні коментарі. Ці ресурси допомагають юристам швидко знаходити необхідну інформацію та забезпечують доступ до повної та достовірної правової інформації.

3) Автоматизовані системи управління справами дозволяють юристам ефективно керувати своїми справами, відстежувати терміни, призначати завдання, планувати зустрічі та нагадування. Вони покращують організацію роботи юридичних фірм та підвищують продуктивність юристів.

Розвиток інформаційних технологій вимагає постійного вдосконалення правового регулювання, яке має забезпечувати баланс між інноваціями та захистом прав і свобод громадян. Юристи відіграють ключову роль у формуванні законодавчої бази для ІТ-сфери, а також у її практичному застосуванні та тлумаченні.

Одним з ключових питань у сфері ІТ є захист персональних даних користувачів від несанкціонованого доступу, витоку або зловживань. Юристи беруть активну участь у розробці та імплементації законодавства про захист персональних даних, а також забезпечують дотримання цих норм компаніями та організаціями.

Ще хоча зазначити, що поширення цифрових технологій та Інтернету створило нові виклики для захисту інтелектуальної власності. Юристи працюють над розробкою ефективних механізмів захисту авторських прав, патентів та торгових марок у цифровому середовищі, а також представляють інтереси правовласників у судових спорах.

Також розвиток електронної комерції та цифрових платформ вимагає створення відповідної правової бази для регулювання відносин між продавцями, покупцями та посередниками. Юристи беруть участь у розробці законодавства про електронну комерцію, захист прав споживачів у цифровому середовищі, а також надають консультації з питань дотримання вимог законодавства.

На сьогоднішній день кіберзлочинність набирає все більше обсягів, кіберзагрози стають все більш масштабнішими та складнішими, тож юристи відіграють важливу роль у розробці ефективних механізмів протидії кіберзлочинності. Вони беруть участь у розслідуванні кіберзлочинів, представляють інтереси потерпілих у судових процесах та забезпечують дотримання вимог кібербезпеки організаціями.

Взаємодія професії юриста з ІТ-сферою буде тільки зростати в майбутньому. Очікується, що розвиток технологій штучного інтелекту та машинного навчання суттєво змінить юридичну практику. Ці технології дозволять юристам ефективніше обробляти великі обсяги даних, виявляти складні закономірності та формувати більш точні юридичні висновки [1, 5, 6].

Однак, впровадження ІІІ у юридичну сферу ставить низку етичних та правових питань, які потребують ретельного вивчення та регулювання. Юристи відіграватимуть ключову роль у розробці нормативно-правової бази для регулювання використання ІІІ, захисту прав людини та забезпечення прозорості та підзвітності цих систем [5, 6].

Крім того, очікується посилення ролі юристів у сфері кібербезпеки та боротьби з кіберзлочинністю. З ростом кількості та складності кіберзагроз юридичні експерти будуть все більше залучатися до розслідування кіберінцидентів, представлення інтересів постраждалих у судах та розробки ефективних механізмів протидії кіберзлочинності на національному та міжнародному рівнях [2].

Зростатиме також значення юридичного супроводу інноваційних технологічних проєктів, таких як розробка та впровадження блокчейну, криптовалют, Інтернету речей та інших перспективних напрямків. Юристи будуть відігравати важливу роль у забезпеченні правової визначеності та захисту інтересів учасників цих проєктів [3].

Нарешті, у майбутньому можна очікувати більш тісної інтеграції ІТ-рішень у юридичну освіту та підготовку фахівців. Юридичні навчальні заклади будуть все більше уваги приділяти вивченню технологій, їх правового регулювання та практичного застосування у юридичній діяльності. Це дозволить підготувати нове покоління юристів, які володітимуть необхідними цифровими компетенціями для ефективної роботи в епоху цифрової трансформації.

Використана література:

1. "Artificial Intelligence and the Future of Legal Practice" by Dana Remus and Frank Levy (2018)
2. "Cybersecurity and Cyberlaw" by P.W. Singer and Allan Friedman (2019)
3. "Legal Technology and the Future of Law Practice" by David Colarusso (2022)
4. "The Future of Law and Technology" by JeanneNja Moute (2023)
5. "The Future of the Professions" by Richard Susskind and Daniel Susskind (2015)
6. "The Law of Artificial Intelligence and Smart Machines" by Ryan Abbott (2021)

ЗАХАРЧЕНКО Раїса

*кандидат технічних наук, доцент кафедри
програмних засобів і технологій,
Херсонський національний технічний
університет (м. Херсон, Україна)*

РАСТОРГУЄВ В'ячеслав

*аспірант, Херсонський національний
технічний університет
(м. Херсон, Україна)*

ФІЛОСОФІЯ КОМУНІКАТИВНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ПРИ ПІДГОТОВЦІ ІТ-СПЕЦІАЛІСТІВ

Комунікаційна компетентність складається з кількох компонентів, зокрема мовної, соціолінгвістичної, дискурсивної та стратегічної. Ці компоненти працюють разом, щоб дозволити людям ефективно спілкуватися в різних ситуаціях. Комунікативний складник є нагальною потребою ІТ-фахівців, цінність якого в добу цифрових технологій постійно зростає[1,2].

Успішні програмісти в наш час часто володіють не лише технічними навичками, але й відмінними комунікативними здібностями. Філософія комунікативних компетентностей в сфері ІТ може включати в себе вміння ефективно спілкуватися з іншими фахівцями, розуміти їхні потреби і вимоги, вести перемовини та здійснювати спільні проекти [3]. ІТ-фахівці повинні чітко і вичерпно висловлювати свої ідеї, пояснювати складні технічні питання простою мовою, проявляти толерантність та розуміння до інших точок зору, а також вміти адаптувати способи комунікації в залежності від аудиторії. Комунікативні компетентності програмістів грають важливу роль в успішному виконанні проектів та спілкуванні з колегами та клієнтами. Серед найважливіших аспектів таких компетентностей можна виділити вміння ефективно спілкуватися через електронні та інші засоби зв'язку, а також вміння працювати в команді та вирішувати конфліктні ситуації [1, 2].

Філософські питання в ІТ-сфері можуть включати в себе дослідження філософських основ внутрішніх та зовнішніх комунікацій при створенні проектів. Внутрішні комунікації в компанії, по суті, діалоги всіх з усіма. Сам процес комунікації настільки важливий, що багато організацій навіть утримують окремих фахівців з інформаційного забезпечення [3].

З розвитком технологій зростає потреба в кваліфікованих ІТ-спеціалістах. Сьогодні вони необхідні в кожній компанії. Коли йдеться про підготовку програмістів іноді можуть виникати комунікаційні проблеми через групову динаміку. Наприклад, деякі учасники

можуть мати різний рівень знань і навичок, що може викликати конфлікти та нерозуміння. Також, недостатня відкритість у спілкуванні або невміння слухати інших може призвести до непорозуміння. ІТ – професіонали відрізняються від здобувачів інших спеціальностей нестандартним мисленням, манерами і, навіть, зовнішнім видом. Тому HR-менеджеру, який проводить співбесіду на посаду системного адміністратора, програміста, тестувальника необхідно використовувати особливий підхід до кандидата [1,2]. Для того щоб правильно оцінити кандидата, визначити усі якості, які необхідні для конкретного виду діяльності пропонуються досвідченими менеджерами такі етапи відбору на посаду:

- 1) пошук резюме на сайтах, в соціальних мережах;
- 2) проведення попереднього інтерв'ю по телефону;
- 3) проходження психологічних тестів;
- 4) співбесіда з HR-менеджером;
- 5) технічна співбесіда або виконання технічного завдання.

Проте, більшість компаній пропускають етап психологічних тестів, вважаючи їх зайвими. Це може призводити до того, що новий працівник не впишеться в колектив, є варіант потрапити на «конфліктну» особистість або, якщо це рівень Trainee/Junior обрати людину, якій не притаманна робота саме в цій галузі. Це пов'язано з тим, що в цій сфері досить великі зарплати і люди, які не мають схильності до цієї діяльності також намагаються працювати в ній.

При підготовці ІТ-фахівців за спеціальністю 121 «Інженерія програмного забезпечення» в ХНТУ на заняттях з дисципліни «Менеджмент ІТ-проектів ПЗ» особлива увага приділяється придбанню практичних навичок командної роботи: проводяться тренінги та краш-тести. Здобувачі знайомляться з роботою Project-менеджерів, які постійно повинні керувати роботою своєї команди, починаючи з отримання вимог, закінчуючи релізом та подальшою підтримкою проекту. Для того, щоб впливати на свою команду, менеджери повинні вчасно виявляти і вирішувати її проблеми, обов'язково проводити статус мітинги та готувати звіти.

На практичних заняттях із здобувачами обговорюються можливі проблеми спілкування між програмістами та іноземними роботодавцями, які можуть виникнути через відмінності в мові, культурні нюанси, часові пояси та очікування. Для обох сторін важливо встановити чіткі канали зв'язку, визначити очікування та негайно вирішувати будь-які непорозуміння. Використання таких інструментів, як відеодзвінки, обмін миттєвими повідомленнями та платформи управління проектами, може допомогти подолати розрив у спілкуванні. Не всі методи зв'язку можна назвати рівними. Різні клієнти віддають перевагу різним варіантам спілкування: телефон, електронна пошта, відеочат, особиста зустріч – тому пропонується пристосуватися до того способу зв'язку, якому віддає перевагу клієнт. Звертається увага студентів на те, що вони таким чином зможуть продемонструвати свою гнучкість та клієнтоорієнтованість. На кафедрі Програмних засобів і технологій ХНТУ проводяться зустрічі майбутніх ІТ-фахівців з досвідченими спеціалістами, з досвідом роботи в ІТ-компаніях, які відповідають на питання та надають цінні рекомендації. Спеціалісти рекомендують здобувачам у випадку спілкування з іноземними роботодавцями обов'язково переконатися в тому, що і замовник зі свого боку підтримує їх варіант зв'язку з ним. Ще на початку проекту необхідно дати зрозуміти, що це будуть ваші офіційні способи зв'язку. Адаптивна, асинхронна, письмова комунікація дає можливість краще контролювати спілкування. Для більш успішної співпраці здобувачам рекомендується:

- перевіряти правильність відповідей перед надсиланням листа;
- формулювати та коригувати свої відповіді;
- встановити частоту обміну листами та керувати очікуваннями клієнта.

Крім того, культурна чутливість і розуміння можуть значною мірою сприяти розвитку позитивних робочих відносин між програмістами та їхніми іноземними роботодавцями.

Згідно освітньої програми, здобувачі виконують комплексний КП. Для цього призначається групова тема та відповідні індивідуальні завдання на курсове проектування студентам, що входять до складу малої групи, які затверджуються на засіданні кафедри Програмних засобів і технологій. Працюючи в групі, студенти розподіляють між собою об'єм роботи, вчаться та набувають досвіду працювати разом в команді.

У контексті підготовки ІТ-спеціалістів деякі сучасні філософські питання можуть включати етику технологій, штучний інтелект і конфіденційність даних. Освітні виклики можуть включати швидкий темп технологічного прогресу, який вимагає постійного навчання та підвищення кваліфікації [3]. Комунікаційні проблеми можуть виникнути через складність ІТ-концепцій, які необхідно ефективно донести до нетехнічних зацікавлених сторін. Загалом вирішення цих проблем вимагає цілісного підходу, який поєднує філософські роздуми про вплив технологій, інноваційні освітні стратегії, щоб йти в ногу зі змінними тенденціями, та ефективні комунікаційні навички, щоб подолати прірву між ІТ-експертами та ширшою спільнотою.

Література:

1. Орлова О.М. Особливості управління персоналом в ІТ-сфері/О.М. Орлова// Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2017. Вип.11 – С.117-120.
2. Кузьмінов Є.В. Рефлексивне моделювання в оцінюванні ефективності праці фахівців з розробки програмних продуктів / Є.В. Кузьмінов [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.economy.nauka.com.ua/> 2017
3. Дзьобань О.П. Філософія інформаційних комунікацій <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/5235>

ІВАНЧЕНКО Богдан

*здобувач вищої освіти,
Національний університет «Одеська
юридична академія»
(м. Одеса, Україна),*

ФРОЛОВА Євгенія

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративного і
фінансового права, Національний
університет «Одеська юридична
академія» (м. Одеса, Україна)*

ІДЕЇ ДЕЙЛА КАРНЕГІ ЯК ОСНОВНІ ЗАСАДИ ДЛЯ ЕФЕКТИВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ЮРИСТА

Актуальність

Ідеї Дейла Карнегі, включаючи його принципи ефективної комунікації, залишаються актуальними для сучасного юридичного середовища. Здійснюючи роботу з клієнтами, колегами або в суді, юристи постійно взаємодіють з іншими людьми. Ефективна комунікація стає ключовим елементом успіху в їхній професійній діяльності. Принципи, які Карнегі розвинув у своїх книгах, такі як "Як здобути друзів і впливати на людей" або "Як говорити так, щоб люди слухали, і слухати так, щоб люди розуміли", надалі зберігають свою цінність для професійного й особистого розвитку кожного юриста. Вони допомагають підвищити навички ведення переговорів, управління конфліктами, здійснення публічних виступів та загальну ефективність у взаємодії з іншими людьми.

Метою цієї роботи є дослідження основних навичок, викладених у працях Дейла Карнегі, які напряду впливають на ефективність комунікації юриста.

Ефективна комунікація є важливою для юристів, оскільки вона допомагає їм представляти інтереси клієнтів, проводити переговори, взаємодіяти з клієнтами та вести публічні виступи.

«Не критикуй». [1, 62]

Юристам не варто критикувати своїх клієнтів з кількох причин. По-перше, це може підірвати довіру клієнта до їхнього юриста та вплинути на робочі відносини. Клієнти часто шукають юридичну допомогу у важких ситуаціях, і вони очікують підтримки та розуміння від свого адвоката. Критика може створити напругу в цих відносинах та підірвати співпрацю.

«Усміхайтесь». [1, 81]

Усмішка може заспокоїти та зменшити стрес клієнта, особливо якщо вони перебувають у складній юридичній ситуації. Усмішка може допомогти зняти напругу та відчуття неспокою, що дозволить клієнту краще сприймати інформацію та робити обдумані рішення.

«Будьте добрим слухачем. Заохочуйте інших говорити про себе». [1, 97]

Активне сприйняття та ретельне слухання допомагають збирати необхідну інформацію та розуміти сутність справи. Клієнт може мати ключову інформацію або спостереження, які вирішально важливі для успішного вирішення справи, тому важливо надати йому можливість висловитися.

Активне слухання допомагає зберегти довіру та підтримку клієнта. Коли клієнт відчуває, що його слова розуміють та приймаються на увагу, він почувається більш комфортно та впевнено у своєму адвокаті. Це дозволяє збудувати позитивне співробітництво між адвокатом і клієнтом та сприяє ефективному вирішенню справи.

«Говоріть з точки зору інтересів іншої людини». [1, 113]

Юристу важливо говорити з точки зору інтересів клієнта, оскільки це дозволяє зрозуміти потреби, побої та очікування клієнта. Представлення позиції з перспективи клієнта створює сприятливу атмосферу співробітництва та підвищує ймовірність успішного вирішення справи. Крім того, це дозволяє юристу краще захищати інтереси клієнта в суді або під час переговорів, що веде до досягнення більш задовільних результатів для клієнта.

Висновок

Отже, для ефективної комунікації юриста з клієнтами будь-який правник має першочергово дотримуватись наступних принципів: не критикувати клієнтів, усміхатися, бути добрим слухачем та говорити з точки зору інтересів клієнта.

Література:

1. Карнегі Д. Як здобувати друзів і впливати на людей. Київ: КМ-БУКС. 2020. 256 с.

КАРАМУШКА Марина

*кандидат технічних наук, доцент
кафедри інформатики і комп'ютерних наук,
Херсонський національний
технічний університет
(м. Херсон, Україна),*

ТАРАСЕНКО Вікторія

*здобувачка вищої освіти спеціальності
126 Інформаційні системи і технології,
Херсонський національний технічний
університет(м. Херсон, Україна)*

ФІЛОСОФІЯ СПІЛКУВАННЯ В ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМАХ І ТЕХНОЛОГІЯХ

Філософія спілкування в інформаційному суспільстві торкається глибоких і багатоаспектних питань про те, як інформаційні технології трансформують способи, за допомогою яких ми взаємодіємо один з одним, будуємо соціальні структури і розуміємо себе у світі, де інформація стає все більш доступною і всепроникною. Ця сфера філософії досліджує, як інформаційне суспільство впливає на наше спілкування і як ми маємо навігувати в нових умовах існування. Розглянемо кілька ключових аспектів:

Демократизація інформації.

Інформаційне суспільство сприяло демократизації доступу до інформації, роблячи знання доступнішими для широких верств населення. Це зруйнувало традиційні ієрархії у поширенні знань та викликало питання про якість інформації, авторитет та надійність джерел.

Цифрова нерівність.

Незважаючи на розширення доступу до інформації, цифрова нерівність залишається значною проблемою. Відмінності у доступі до технологій та навичок їх використання посилюють існуючі соціальні та економічні розриви. Філософія спілкування в інформаційному суспільстві досліджує, як ці розриви впливають на суспільну взаємодію та доступ до знань.

Зміни у самовираженні та ідентичності.

Соціальні мережі та платформи для самовираження надали людям нові способи представлення себе у цифровому просторі. Це викликало дебати про вплив цифрової ідентичності на особистісний розвиток, питання автентичності та вплив соціальних медіа на самооцінку та міжособистісні стосунки.

Приватність та спостереження.

В інформаційному суспільстві приватність стала одним із центральних питань, особливо у світлі можливостей для масового збору та аналізу даних. Філософія спілкування досліджує, як збереження приватності впливає на свободу вираження, довіру у суспільстві та відносини між індивідами та інститутами.

Інформаційний шум та якість спілкування.

Потоки інформації у світі можуть призвести до перевантаження і «шуму», ускладнюючи фокусування на значному спілкуванні. Філософія досліджує, як ми можемо знаходити сенс і встановлювати глибокі зв'язки за умов надлишку інформації.

Етичні та моральні виклики.

Інформаційне суспільство породжує нові етичні та моральні дилеми, що стосуються обробки та поширення інформації, маніпуляції свідомістю та впливом алгоритмів на наші переваги та рішення.

Взаємодія людини та машини.

Інтеграція штучного інтелекту та інших форм машинного інтелекту у повсякденне життя ставить питання природі міжособистісного спілкування, коли машини стають посередниками і навіть учасниками у процесі.

Філософія спілкування в інформаційному суспільстві спонукає нас до роздумів про те, як ми можемо будувати значні, етичні та продуктивні форми спілкування у світі, де інформація та технології продовжують радикально трансформувати наше існування.

Філософія спілкування в інформаційних системах відіграє ключову роль у проектуванні, розробці та використанні цифрових технологій. Ця філософія зосереджується на підходах та принципах, які лежать в основі взаємодії між людьми та інформаційними системами, включаючи мережі, програмне забезпечення та бази даних. Розуміння цих принципів є важливим для створення ефективних, доступних та користувацьки орієнтованих систем.

Ось кілька ключових аспектів філософії спілкування в інформаційних системах:

1. Централізація на користувача

– Потреби та переваги користувача: Розробка інформаційних систем з акцентом на зручність і інтуїтивне використання для кінцевого користувача.

– Інклюзивність та доступність: Створення систем, доступних для людей з різними потребами та обмеженнями, включаючи людей з інвалідністю.

2. Взаємодія та спілкування

– Інтерактивність: Розробка інтерфейсів, що сприяють легкому та змістовному спілкуванню між користувачем та системою.

– Комунікація між системами: Принципи та стандарти, що дозволяють безперешкодне спілкування та обмін даними між різними інформаційними системами.

3. Етика та конфіденційність

– Захист даних: Забезпечення безпеки та конфіденційності особистих даних користувачів.

– Етичні розгляди: Розгляд етичних питань, пов'язаних з використанням та впливом інформаційних систем на суспільство.

4. Адаптивність та гнучкість

– Масштабованість: Розробка систем, здатних адаптуватися до зростаючого обсягу даних або кількості користувачів.

– Гнучкість: Створення систем, які можуть бути легко модифіковані для відповіді на змінні потреби користувачів або технологічні розвідки.

5. Трансдисциплінарний підхід

– Інтеграція знань: Залучення знань з різних дисциплін, включаючи соціологію, психологію, дизайн, комп'ютерні науки та інші, для створення більш ефективних систем.

Розвиток інформаційних систем, які відповідають цим принципам, допомагає створювати технології, що забезпечують позитивний досвід для користувачів, сприяють інклюзивності та доступності, та враховують етичні та соціальні аспекти використання цифрових технологій.

Філософія спілкування в інформаційних технологіях стосується способів взаємодії людей за допомогою інформаційних технологій (ІТ) та їх впливу на суспільство, культуру та міжособистісні стосунки. Це широкий і багатогранний предмет, що охоплює як технічні аспекти комунікації через ІТ, і філософські і соціологічні питання, пов'язані з цим.

Ось кілька ключових аспектів філософії спілкування в інформаційних технологіях:

1. Цифрова взаємодія: Як інформаційні технології змінюють способи, якими спілкуємося? Це включає перехід від традиційних форм спілкування, таких як віч-на-віч або телефонні розмови, до електронної пошти, текстових повідомлень, соціальних мереж і відеоконференцій. Як ці нові форми взаємодії впливають на наші відносини та розуміння один одного?

2. Цифрова культура та ідентичність: Як інформаційні технології впливають на наше уявлення про себе та інших? Цифрова культура, що включає соціальні медіа, онлайн-ігри та інтернет-комунікацію, формує нові форми самовираження та соціальної взаємодії. Як це впливає на нашу ідентичність та соціальну динаміку?

3. Приватність та безпека: Які етичні та філософські питання виникають у зв'язку з обміном інформацією через інформаційні технології? Проблеми приватності та безпеки стають дедалі актуальнішими з розвитком ІТ. Як збалансувати необхідність обміну інформацією із захистом особистих даних та конфіденційності?

4. Глобалізація та культурна різноманітність: Як інформаційні технології впливають на глобалізацію та культурну різноманітність? Інтернет та мобільні технології скорочують географічні та культурні відстані, але як це впливає на збереження та розвиток унікальних культурних ідентичностей?

5. Етика та відповідальність: Як забезпечити етичне використання інформаційних технологій у контексті комунікації? Питання про баланс між свободою вираження та запобігання шкоді, а також про цінності та норми в онлайн-просторі стають все більш важливими.

Ці аспекти формують основу філософії спілкування в інформаційних технологіях, яка досліджує не лише технічні аспекти, а й їхнє соціокультурне значення та вплив на наше суспільство.

ІТ (інформаційні технології) та філософія спілкування взаємопов'язані багатьма засобами, відображаючи вплив технологій на засоби, за допомогою яких люди взаємодіють та обмінюються ідеями. У контексті ІТ, філософія спілкування охоплює міркування про те, як технології формують наші методи комунікації, впливають на наше розуміння інформації та змінюють наші соціальні та культурні норми. Декілька ключових тем, пов'язаних з цією областю, включають:

1. Цифровий дуалізм: Розгляд відмінностей та взаємозв'язків між онлайн та офлайн світами. Філософія спілкування в ІТ часто займається питанням, наскільки штучно створені цифрові простори відрізняються від фізичного світу і як ці відмінності впливають на спілкування.

2. Віртуальна ідентичність: Вивчення того, як люди створюють та сприймають ідентичність у цифровому просторі. Це включає анонімність, псевдоніми і способи, за допомогою яких цифрові платформи дозволяють або обмежують самовираження.

3. Етика спілкування в мережі: Роздуми про моральні та етичні стандарти у цифровому спілкуванні, включаючи проблеми конфіденційності, цифрового сліду та згоди на обробку даних.

4. Цифрова нерівність: Розгляд того, як доступ до технологій та здатність їх використовувати впливають на суспільство, посилюючи чи знижуючи соціальні, економічні та культурні відмінності.

5. Мова та комунікація: Дослідження того, як цифрові платформи впливають на мову, у тому числі на створення нових форм сленгу, жаргонів та символів (наприклад, емодзі), а також на способи, якими ми будемо та інтерпретуємо повідомлення у текстовому та мультимедійному форматах.

6. Штучний інтелект (ШІ) та міжособистісна взаємодія: Аналіз впливу ШІ та автоматизації на спілкування між людьми, у тому числі на питання про те, чи може ШІ повністю імітувати людське спілкування та як це змінить наше розуміння міжособистісних відносин.

Ці теми пропонують безліч можливостей для глибоких роздумів та дискусій про те, як ІТ формує сучасні форми спілкування і як ми, у свою чергу, можемо використовувати ці технології для створення більш смислових та ефективних форм комунікації.

Література:

1. Галицька М. М. Міжкультурна комунікація та її значення для професійної діяльності майбутніх фахівців. Освітологічний дискурс. 2014. № 2 (6). С.23 – 32. URL: file:///C:/Users/User/Downloads/127-Текст%20статті-265-1-10- 20140604.pdf
2. Соціальні комунікації інформаційного суспільства: теоретичні та прикладні аспекти: монографія / під заг. ред. А.Г. Гудманяна, С.М. Ягодзінського. – К.: Талком, 2020. – 260 с.
3. Гринюк, С.П. Концепція «діалогу культур» в контексті іншомовної освіти. Подолання мовних та комунікативних бар'єрів: освіта, наука, культура. – Київ: НАУ, 2019. – С. 159-162.

КАСЬЯНОВ Павло

*здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти факультету інформаційних технологій та дизайну,
Херсонський національний технічний
університету (м. Хмельницький, Україна)*

”РАКЕТНИЙ ТЕРОР” ЯК СПРОБА ЗАЛЯКУВАННЯ УКРАЇНЦІВ

Ракетний терор – це використання ракет або ракетних систем як знарядь для атаки на цілі з метою поширення страху, завдання збитків та викликання психологічного тиску на ворога чи населення.

Цей вид терору ми постійно спостерігаємо зі сторони рф, як спробу залякування населення України, намагання вплинути на керівництво країни та світу.

Бойова російська ракета складається з боеголовки, пускової установки, засобів наведення на ціль, імперіалізму та ненависті. І кожна – намагається здійснити свій смертоносний політ до дитячої колиски в Одесі, чи на тихий вокзал у Краматорську або на лікарню Дніпра чи житловий будинок Києва, торговельний центр у Вінниці, чи у будь-якому з міст України.

Головний ворог цієї ракети – цивільне населення, адже наших військових вона здається боїться, як і сама рф і її керівництво. Та українці винахідливі і мужні, будують щит, «який незабаром позмагається навіть з магічним куполом викладачів Hogwarts» – системи ППО. Дані системи надають нам країни партнери, які підтримують Україну в її боротьбі за свободу, незалежність та Європейські цінності.

На жаль українській системі ППО не вдається збивати всі російські ракети, але наші захисники «неба» працюють з дуже високою ефективністю і постійно поліпшують показник. Адже вони знають кожна знищена ракета – врятоване життя!

За два роки війни було багато спроб ворога здійснити ракетний терор та занурити країну у повну темінь та холод. Але українці вкотре довели, що ні холоду, а ні темряви вони не бояться. Головне для них шлях до Перемоги! Кожного разу після вчинення терористичного акту, українці як фенікс підіймаються з попелу, гуртуються підтримуючи один-одного і стають сильнішими.

Так, 10 жовтня 2022 року російські війська завдали першого масованого ракетного удару по енергетичній інфраструктурі України, а також наймасовішого від початку повномасштабного вторгнення ракетного удару по всій території України. Росіяни застосували крилаті ракети повітряного, морського та наземного базування, балістичні ракети, зенітні керовані ракети, розвідувальні та ударні БПЛА типу «Shahed-136».

Від обстрілів загинули 23 особи, 105 – поранено.

Станом на 11 годину ранку 10 жовтня внаслідок ударів пошкоджено 11 важливих об'єктів інфраструктури у 8 регіонах та місті Києві. Частину областей знеструмлено. Укренерго повідомила, що у деяких містах і населених пунктах країни можливі перебої з електропостачанням. Усього протягом 10 жовтня та під час менш інтенсивних обстрілів у

два наступні дні ракетними ударами було пошкоджено 28 об'єктів енергетичної інфраструктури.

За кількістю випущених ракет – близько 100 одиниць, був перевершений обстрілом 15 листопада 2022 року.

15 листопада 2022 року, у рамках російського вторгнення в Україну, російські військові здійснили четвертий масований ракетний удар по енергетичній інфраструктурі України, який за кількістю випущених ракет – 96 одиниць – перевершив обстріл 10 жовтня з 84 ракетами, та поступився обстрілу 29 грудня 2023 року.

Окрім того, вранці було завдано чотирьох ударів з комплексу С-300 по околицях Запоріжжя, а під час масованого обстрілу крилатими ракетами ще шість ударів із С-300 було завдано по Харкову і Чугуївському району. Також щонайменше 1 ракета влучила у житлову забудову у Белгородській області рф.

14 січня 2023 року о 15:30 за київським часом російська армія під час чергового ракетного удару по Україні завдала ракетного удару по багатоквартирному житловому будинку в Дніпрі, внаслідок якого було зруйновано два під'їзди (72 квартири). Початково повідомлялося про 9 загиблих та 60 поранених, проте наступного дня вже повідомлено про 25 загиблих.

За даними Офісу Генерального прокурора, ракетна атака здійснювалась крилатими ракетами типу Х-22, які є вкрай неточними, але досить масивними, та можуть призвести до численних людських жертв.

Рятувальні служби на місці ракетного удару працювали впродовж доби без перерви, та мають намір працювати до того часу, поки з-під завалів не дістануть усіх потерпілих. 15 січня о 17:35 за Київським часом було повідомлено про 29 загиблих, 73 поранених, 30 з них у лікарні, 12 – важкі. На 19 січня стало відомо про не менше: 46 загиблих (серед яких 3 дітей), 80 поранених. 11 залишаються безвісно зниклими.

8 березня 2024 року, уночі російська армія обстрілювала Тягинку, Милове, Качкарівку, Білозерку, Томарине, Михайлівку, Ольгівку, Гаврилівку, Кізомис, Антонівку, Веселе, Козацьке, Велетенське, Приозерне, Софіївку, Станіслав, Садове, Придніпровське та саме місто Херсон. Відомо про влучання у житлові квартали населених пунктів області, пошкоджені 4 багатоповерхівки та 30 приватних будинків. Також є влучання у дві адмінбудівлі, дитячий садок, газогони, гаражне приміщення та автівки.

"Вночі ворог вдарив по Херсону з авіації. Було зафіксовано влучання авіабомби у багатоповерхівку. Також внаслідок обстрілів в обласному центрі пошкоджено медичну установу та припортову інфраструктуру", – повідомив Прокудін. Через російську агресію 2 людини загинули, ще 2 дістали поранення, одна з них – дитина.

Ворог дуже чекав на зиму, щоб посилити терор цивільного населення та знов намагався позбавити нас світла, тепла, води та знищити інфраструктуру в цілому.

Зі ста ракет – вісімдесят чотири збили, інші зруйнували об'єкти інфраструктури. Вони сподіваються, що це змусить українців здатися, але наш народ після кожної спроби терору стає лише сильнішим.

Навіть у тотальній темряві українці не припиняють допомагати одне одному.

Знаходять альтернативні джерела енергії, тепла, облаштовують пункти незламності, допомагають один одному. Найголовнішим джерелом світла, надії є сама Україна і її народ, адже найяскравіше світло в наших серцях.

Без світла, без води, без зв'язку але головне, що без росіян – найактуальніше гасло насьогодні! Навіть у зимовій темряві, холоді поки війна триває і вдень і серед ночі, українці відновлюють те, що вже зруйнували російські загарбники. Українці будуть боротись разом, наближаючи Перемогу!

КИРИЙЧУК Дмитро

кандидат технічних наук,
доцент кафедри програмних засобів і
технологій, Херсонський національний
технічний університет (м. Херсон,
Україна)

ФРОЛОВА Маргарита

старший викладач
кафедри загальноосвітніх гуманітарних
та природничих дисциплін,
Херсонський національний технічний
університет (м. Херсон, Україна)

ІНФОРМАЦІЙНА ТЕХНОЛОГІЯ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ

Під комунікативною компетентністю розуміють здатність встановлювати і підтримувати необхідні контакти з іншими людьми, певну сукупність знань, умінь і навичок, що забезпечують ефективне спілкування. Вона передбачає уміння змінювати глибину і коло спілкування, розуміти і бути зрозумілим для партнера по спілкуванню [1,2].

Комунікативна компетентність формується в умовах безпосередньої взаємодії, тому є результатом досвіду спілкування між людьми. У процесі опанування комунікативної сфери людина запозичає з культурного середовища засоби аналізу комунікативних ситуацій у вигляді словесних і візуальних форм [2-4].

Метою розробки інформаційної технології (ІТ) є формування у студентів комунікативної компетентності, шляхом засвоєння доступного і необхідного обсягу знань з англійської мови, опанування всіх видів мовленнєвої діяльності та набуття певного соціального досвіду із застосуванням ігрового підходу.

Для досягнення зазначеної мети передбачається виконання таких завдань [2,4]:

- формування у студентів мотивації вивчення мови, забезпечення гармонійного розвитку усіх видів мовленнєвої діяльності (слухання і розуміння, говоріння, читання і письма);

- формування комунікативних умінь опанування найважливіших функціональних складових мовної системи з урахуванням особливостей фонетичної і граматичної систем мови;

- соціально-культурний розвиток особистості;

- формування вміння вчитися.

Курс англійської мови заснований на навчальних відео. Курс включає 60 модулів і ділиться на такі рівні:

- А – елементарне володіння (BasicUser);
- А1 – рівень виживання (Beginner);
- А2 – передпороговий рівень (Elementary);
- В – самостійне володіння (IndependentUser);
- В1 – пороговий рівень (Intermediate);
- В2 – пороговий просунутий рівень (Upper-Intermediate);
- С – вільне володіння (ProficientUser);
- С1 – рівень професійного володіння (Advanced);
- С2 – рівень володіння досконало (Proficiency).

ІТ містить безліч онлайн-вправ, які допоможуть покращити англійську та виправити помилки незалежно від рівня мови. За допомогою ІТ можна тренувати всі мовні навички: читання, письмо, розуміння мови на слух та вимову.

ІТ містить уроки для закріплення матеріалу, що вивчається на основному курсі, а також групові уроки розмовної практики, щоб практикувати говоріння та освоювати просунуту лексику англійською. На уроках можна спілкуватися з викладачами та іншими студентами зі схожим рівнем англійської мови. Брати участь в уроках можна без обмежень.

Крім того, ІТ має такі додаткові функціональні можливості:

1. Вивчення реальних життєвих виразів за допомогою популярних відео. Не має значення, чи користувач вивчає мову вперше або володіє нею на просунутому рівні. Відеоролики адаптовані до рівня користувача, тому не доведеться вивчати слова та фрази, які не цікавлять користувача.

2. Інтерактивне навчання.

3. Допомога в покращенні вимови, граматики та збільшення словникового запасу.

4. Можливість відстеження та перегляду щотижневого прогресу.

5. Можливість практикувати розмовні навички за допомогою групових занять.

6. Можливість змагатися з друзями, підвищуючи рівень володіння мовою. ІТ має вбудовану функцію, яка дозволяє записувати свій голос при вивченні слів і фраз, використаних у відео.

Прилади використання ІТ для формування комунікативної компетентності студентів подано на рис.1.

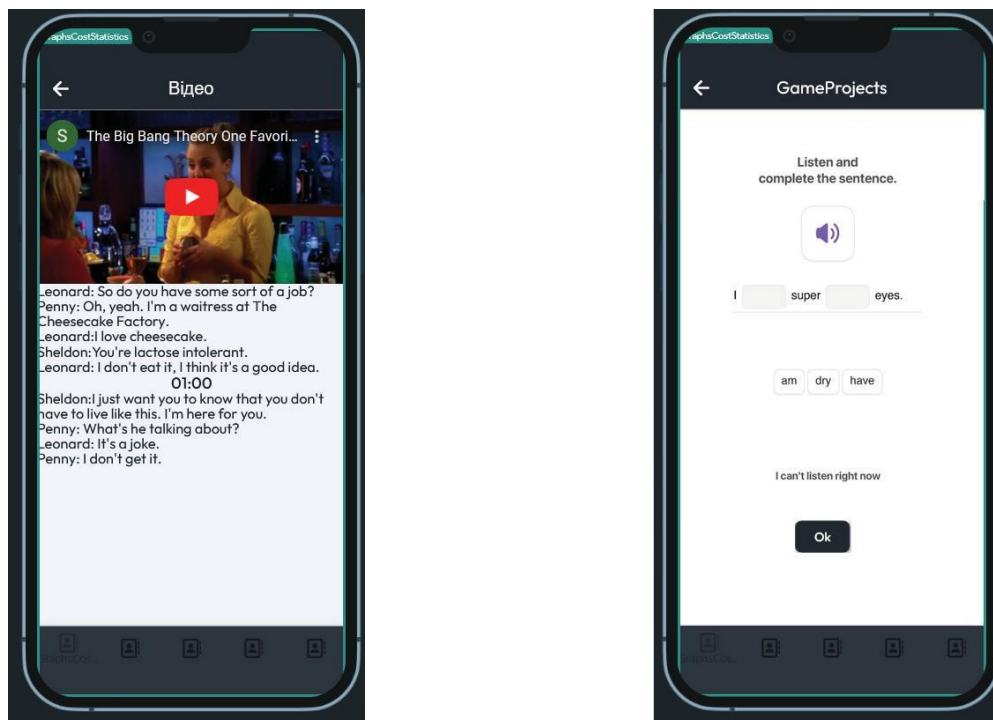

Рис.1. Прилади використання ІТ для формування комунікативної компетентності студентів

Література:

1. Назарян Р.С., Хмиз Т.Г., Кузина В.В. Теоретичні засади процесу формування комунікативної компетентності студентів-медиків. Актуальні проблеми сучасної медицини. 2017. № 17. Вип. 4 (60). Ч.2. С. 303-311.
2. Краченко-Дзондза О. Формування комунікативної компетентності студентів у процесі вивчення культурологічних дисциплін. Актуальні питання гуманітарних наук. 2014. Вип. 10. С.205-208.
3. SongulDoganGer, VildanaDubravacIntercultural Communicative Competence. LAP LAMBERT Academic Publishing. 2017. 132 p.

4. Matthew Kanwit, Megan Solon Communicative Competence in a Second Language: Theory, Method, and Applications. Routledge. 2022. 356 p.

КІМ Вікторія

*здобувачка вищої освіти, Національний
університет «Одеська юридична
академія»
(м. Одеса, Україна),*

ФРОЛОВА Євгенія

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративного і
фінансового права, Національний
університету «Одеська юридична академія»
(м. Одеса, Україна)*

ТОНЕ OF VOICE ДЛЯ ЮРИСТІВ У СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ

Ефективна комунікація є ключовим аспектом успіху в юридичній та державній сферах. Сучасні юристи, незалежно від їхньої сфери діяльності, все частіше вдаються до використання соціальних мереж для встановлення довірливих стосунків з клієнтами, колегами та громадськістю, а також підвищення рівня сприйняття та розуміння наданої інформації. Кожен з нас знає наскільки важливо будувати зараз особистий бренд, однак, окрім суто технічних навичок ведення акаунтів, надзвичайно важливим є правильне застосування toneofvoice(ToV).

Toneofvoice – це те, що вирізняє бренд між тисяч однакових експертів чи особистостей. Весь світ знає, яка реклама належить Coca-Cola, яка Pepsi, українці відрізнять ПриватБанк і Моно з першого ж повідомлення. Але це не те ЩО ми говоримо, а ЯК ми говоримо [1].

Розвиток того самого Instagram та інших платформ значно трансформував комунікаційні практики юристів. Toneofvoice дозволяє їм ефективно позиціонувати та "продавати" свої послуги, наголошуючи на їхніх перевагах та унікальності [2]. Проте той, який застосовується в таких онлайн-комунікаціях, має свої відмінності, тому пропонуємо розглянути їх на прикладі приватних адвокатів та державних службовців.

Приватні адвокати, які ведуть власну юридичну практику, зазвичай мають більшу гнучкість та свободу у веденні своїх акаунтів у соціальних мережах. Вони можуть використовувати гумор, іронію, а також більш експресивні формулювання та живі, яскраві та емоційно забарвлені висловлювання для привернення уваги аудиторії [3]. Toneofvoice надається більш особистісний характер, підкреслюючи унікальність своєї особистості, професійного досвіду та цінностей. Це допомагає встановлювати тісніший емоційний зв'язок з читачами, який здебільшого спрямований на демонстрацію клієнтоорієнтованості, готовності надати індивідуальну увагу та підтримку кожному клієнту. Також важливим є те, що присутній акцент на експертності та переконливості, щоб підкреслити свою професійну компетентність, глибокі знання правової сфери та здатність ефективно вирішувати юридичні питання клієнтів.

На відміну від приватних адвокатів, державні службовці, які представляють інтереси органів державної влади, мають дотримуватись більш формального та стриманого toneofvoice на своїх платформах. Він зазвичай характеризується офіційним, діловим стилем мовлення, уникненням емоційності та суб'єктивних оцінок [4]. Таким чином демонструється відкритість, чесність та відповідальність в певній діяльності. Toneofvoice державних службовців спрямований переважно на надання громадянам повної, об'єктивної та зрозумілої

інформації щодо їхніх прав, обов'язків та можливостей у взаємодії з органами влади. Також, він має демонструвати їхню лояльність, неупередженість та політичну нейтральність.

Загалом, *tone of voice* державних службовців у соціальних мережах характеризується більшою офіційністю, нейтральністю та інформативністю. Це допомагає їм підтримувати імідж компетентних, надійних та підзвітних представників органів державної влади.

Порівнюючи ці *tone of voice*, перший з них, який відноситься більш як до особистості, а другий до бренду, можна виділити такі ключові відмінності: рівень емоційності, ступінь персоналізації (у перших більш особистісний характер, в той час як другі зберігають більш офіційний, безособовий стиль мовлення). Приватні адвокати спрямовані на встановлення тісних взаємовідносин з клієнтами, тоді як державні службовці орієнтуються переважно на надання інформації та роз'яснень громадянам.

Одним із найважливіших аспектів є акцент на експертності чи підзвітності – адвокати використовують свої акаунти для демонстрації професійної компетентності, в той час як державні службовці для прозорості та відповідальності своєї діяльності. До того ж, відрізняється рівень креативності, треба розуміти де можна проявити більш нестандартним підходом, а де варто дотримуватись більш усталених, формальних мовленнєвих патернів.

Розуміння цих відмінностей дозволить юристам ефективніше використовувати *tone of voice* у своїй онлайн-комунікації, досягаючи бажаних цілей та максимально задовольняючи потреби своїх клієнтів чи громадян. Манера спілкування юриста у соціальних мережах безпосередньо відіграє важливу роль, впливаючи на формування їхнього іміджу, встановлення довірливих стосунків з аудиторією, позиціонування себе як експерта чи бренду, ефективне надання юридичних послуг та налагодження зворотнього зв'язку.

Література:

1. Режим доступу: <https://wezom.academy/ua/chto-takoe-golos-brenda-tone-of-voice/>
2. Паршина О.А. "Культура ділового спілкування" / О.А. Паршина. - Дніпро: Університет митної справи та фінансів, 2018. - 248 с.
3. Палеха Ю.І. "Етика ділових відносин" / Ю.І. Палеха. - К.: Ліра-К, 2018. - 240 с.
4. Гурєєв В.О. "Дисциплінарна відповідальність державних службовців" / В.О. Гурєєв. - Х.: Право, 2012. – 208 с.

КОЗЕЛ Віктор

кандидат технічних наук,
доцент кафедри комп'ютерних
систем та мереж,
Херсонський національний технічний
університет
(м. Херсон, м. Хмельницький, Україна),

ДРОЗДОВА Євгенія

старший викладач кафедри комп'ютерних
систем та мереж,
Херсонський національний технічний
університет
(м. Херсон, м. Хмельницький, Україна),

ІВАНЧУК Олексій

Аспірант, Херсонський національний
технічний університет
(м. Херсон, м. Хмельницький, Україна)

ЗАПОБІГАННЯ МЕТОДАМ СОЦІАЛЬНОЇ ІНЖЕНЕРІЇ В ONLINE-СПІЛКУВАННІ

Спілкування завжди було найважливішою частиною життя людства. Воно несе нові знання і навички, однак може мати також негативні наслідки. Розвиток інформаційних технологій в купі з пандемією COVID-19 внесли зміни в філософію спілкування, оскільки більша частина контактів між особистостями перейшла в цифровий простір. Це змінило мислення, погляди, настанови та стереотипи особистості, що також мало наслідком зміну методів соціальної інженерії.

Соціальна інженерія – це психологічна експлуатація, процес використання психологічних та маніпулятивних технік для отримання інформації, доступу або маніпуляції людьми з метою досягнення певних цілей. Він може передбачати використання соціальних навичок, маніпулювання емоціями, імітацію довіри, фальшиві обставини тощо. Зараз фахівці акцентують увагу на соціальному інженері, описуючи його як майстра маніпуляції. За їхнім переконанням, соціальний інженер покладається на те, що люди не розуміють цінність володіння інформацією та неадекватно ставляться до її захисту, що дозволяє проводити маніпуляції та шахрайські дії.

Збереження конфіденційної інформації, особливо під час війни, може бути частиною військової стратегії. Змусити носіїв порушити таємницю противник може намагатися за допомогою тактики соціальної інженерії.

Важливість вивчення основ соціальної інженерії стало особливо актуальним, оскільки шахраї та зловмисники постійно шукають нові способи використання соціальної інженерії для досягнення своїх цілей. Розуміння методів маніпуляції та шляхів захисту можуть допомогти особам та організаціям уникати потенційних загроз та захищати свої інтереси. Серед потенційних загроз можна виділити такі види:

— Кібербезпека: зловмисники все частіше використовують соціальну інженерію як спосіб отримання доступу до конфіденційної інформації або комп'ютерних систем. Це може мати серйозні наслідки для безпеки користувачів та організацій.

— Захист особистої інформації: знання основ соціальної інженерії може допомогти людям бути обережнішими щодо того, як вони розголошують свою особисту інформацію та взаємодіють з незнайомцями, щоб запобігти випадкам шахрайства та обману.

— Корпоративна безпека: підприємства повинні бути готові відстоювати свої системи від атак, що використовують соціальну інженерію, а також навчати своїх співробітників розпізнавати підступні схеми та уникати їх.

— Психологічна безпека: люди, які свідомі щодо психологічних методів маніпуляції, можуть краще захищати себе та своїх близьких від шахрайства та обману.

Для прикладу можна розглянути фішингову атаку на працівника підприємства або установи. Соціальний інженер створює електронний лист, що нібито містить інформацію, яка зацікавить працівника, аби він його відкрив: наказ від начальника або виграш у лотерею. Це початковий етап з використанням психології – людина з великою ймовірністю зреагує на ключові слова темі листа та відкриє його. Соціальний інженер намагається максимально достовірно підробити інформацію, щоб навіть обережна особа відкрила лист. Це може бути підробка адреси відправника або злам реального аккаунту, до якого є довіра, що є ознакою порушень вимог кібербезпеки та корпоративної безпеки, чим скористувався соціальний інженер. Коли перший бар'єр зламано і користувач відкрив листа, то він може побачити в ньому посилання, за яким рекомендується перейти – це наступний етап атаки. Посилання максимально ретельно підроблюються, аби позбавити жертвупобоювань перед переходом, а оскільки психологічний трюк першого етапу атаки вже спрацював, то користувач стає менш обережним і звертає увагу на справжність посилання менше, ніж у інших випадках. Після переходу за посиланням пропонується ввести персональні дані – це заключний етап атаки. Однією з проблем інформаційної безпеки є випадки, коли користувач залишає персональні дані в місцях, де неможливо отримати гарантії надійного збереження інформації. Як видно з прикладу, може бути задіяний повний спектр загроз лише для однієї атаки, і такі атаки стають все більш масовими.

При спілкуванні, особливо в онлайн-середовищі, важливо дотримуватися декількох загальних правил для захисту від методів соціальної інженерії:

— Бути пильним щодо запитів на особисту інформацію. Не розголошувати конфіденційну інформацію, таку як паролі, номери банківських карток, адреси тощо незнайомим або ненадійним контактам. Потрібно пам'ятати, що ніяка поважна компанія або організація ніколи не буде запитувати про конфіденційні дані через електронні листи або повідомлення.

— Перевірити ідентичність. Перед наданням інформації або виконанням запиту, потрібно перевірити ідентичність особи чи організації, з якою відбувається спілкування: перевірити домен електронної пошти, телефонний номер або інші контактні дані на офіційній веб-сторінці або інших надійних джерелах.

— Бути обережними з посиланнями та вкладеннями. Потрібно уникати відкривання посилань або вкладень у електронних листах або повідомленнях від незнайомих або ненадійних контактів. Це може бути засобом впровадження вірусів або інших шкідливих програм на комп'ютер або пристрій.

— Не довіряти непередбачуваним запитам або пропозиціям. Необхідно бути обережним з будь-якими непередбачуваними запитам/пропозиціями на гроші, послуги або інші маніпулятивні дії. Зловмисники часто використовують соціальну інженерію, щоб змусити людей реагувати швидко і без міркувань.

— Навчитися розпізнавати схеми маніпуляції. Для цього потрібно ознайомитись з типовими методами соціальної інженерії, такими як фішингові атаки, імітація авторитетних осіб або організацій, маніпуляція емоціями тощо. Це допоможе краще розпізнавати та уникати підступних схем.

— Зберігати свої системи оновленими та захищеними. Встановлювати оновлення програмного забезпечення та антивірусні програми на своїх пристроях, щоб захистити їх від шкідливих програм, які можуть бути введені в обіг через соціальну інженерію.

Дотримання цих загальних правил може допомогти захиститися від потенційних загроз, пов'язаних з соціальною інженерією під час спілкування у онлайн просторі. Однак соціальна інженерія також може використовуватися в етичних цілях, наприклад, для підвищення обізнаності про безпеку серед користувачів комп'ютерів або для покращення комунікації в організаціях.

Література:

1. Бурячок В. Л., Корченко О. Г., Бурячок Л. В. Соціальна інженерія як метод розвідки інформаційно-телекомунікаційних систем. Захист інформації. 2012. № 4. С. 5–12. doi :10.18372/2410-7840.14.3471.
2. Драгомирецька Н. М. Сучасне зарубіжне розуміння соціальної інженерії та її можливості в державному управлінні. Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування. 2015. № 2. URL: http://el-zbirn-du.at.ua/2015_2/32.pdf.
3. Мельниченко А. А. Проблема співвідношення соціальної інженерії та соціального управління: філософська рефлексія. Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського». 2008. № 1 (22). С. 40–43. (Серія «Філософія. Психологія. Педагогіка»). URL: <https://ela.kpi.ua/handle/123456789/8747>.
4. Войтко О. В., Кацалап В. О., Рахімов В. В. Аналіз особливостей маніпуляції, як інструменту психологічного впливу на свідомість. Сучасні інформаційні технології у сфері безпеки та оборони. 2019. № 2 (35). С. 121–126. doi: 10.33099/2311-7249/2019-35-2-121-126.
5. Чорноус Ю. М. Психологічні основи реалізації тактичних прийомів. Юридична психологія. 2020. № 1 (26). С. 13–21. doi: <https://doi.org/10.33270/03202601.13>

ЛАТИШ Яна

здобувачка вищої освіти, Національний університет «Одеська юридична академія» (м. Одеса, Україна)

МОМОТОК Олена

старший викладач кафедри загальноосвітніх гуманітарних та природничих дисциплін, Херсонський національний технічний університет (м. Херсон, м. Хмельницький, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ СПІЛКУВАННЯ КЕРІВНИКІВ ІЗ ПІДЛЕГЛИМИ ВІДПОВІДНО ДО РІЗНИХ СТИЛІВ КЕРІВНИЦТВА: АВТОРИТАРНОГО, ДЕМОКРАТИЧНОГО ТА ЛІБЕРАЛЬНОГО

Ефективне керівництво відіграє ключову роль у досягненні успіху в організаціях. Одним із важливих аспектів керівництва є комунікація між керівниками та їх підлеглими. Спілкування відображає стиль керівництва, який впливає на ефективність команди, стимулює її членів до досягнення поставлених цілей та формує корпоративну культуру. Саме тому вивчення особливостей спілкування керівників із підлеглими залежно від використовуваного стилю керівництва є актуальною та важливою проблемою для дослідження. Пропоную дослідити вплив авторитарного, демократичного та ліберального стилів керівництва на спілкування в організаційному середовищі, а також сформулювати їхні переваги та недоліки з точки зору створення ефективної командної взаємодії.

Стиль керівництва можна розглядати як спосіб, за допомогою якого вирішуються завдання в організаційному середовищі. Курт Левін, видатний німецький вчений, класифікує стилі керівництва в залежності від способу, яким приймаються рішення в соціальній групі

[1]. Загалом, виділяють три основні стилі керівництва: авторитарний, демократичний та ліберальний. Авторитарний або директивний стиль базується на припущенні, що люди, в основному, нехтують відповідальністю і їх можна керувати лише за допомогою грошей, погроз та покарання. У такому стилі керівництва рішення приймаються централізовано, без урахування думки підлеглих, що може призвести до недостатньої мотивації та обмеженого обміну інформацією. У порівнянні з авторитарним стилем, демократичний або колегіальний підходить для розв'язання завдань за допомогою обговорення та спільного прийняття рішень між керівником та підлеглими. Такий стиль роботи полягає в тому, що керівник спирається на своїх підлеглих, враховує їх думку, залишаючи за собою лише особисте рішення основних питань, але не виключає виявлення творчої ініціативи та активності, передбачаючи можливість делегування повноважень по вертикалі. Ліберальний стиль, у свою чергу, полягає в тому, що керівник не виявляє активності, і виконання тих або інших задач визначається прагненням підлеглих. Головна мета керівника при такому стилі керівництва – це уникнути конфліктів в колективі та з підлеглими. Розглянемо детальніше в чому полягає особливість кожного із наведених стилів.

Демократичний стиль керівництва ґрунтується на принципах відкритості, взаєморозуміння та співпраці між керівником і підлеглими. Основними особливостями цього стилю є активна участь підлеглих у прийнятті рішень та відкрите спілкування із керівником. Відмінною рисою демократичного керівництва є залучення співробітників до процесу прийняття рішень. Керівник прослуховує думку своїх підлеглих, враховує їх ідеї та пропозиції, перед тим як прийняти остаточне рішення. Це стимулює відчуття власної важливості та залучення до спільних цілей. Демократичний керівник прагне до відкритого обміну інформацією з підлеглими. Він створює сприятливу атмосферу для вільного обговорення питань та висловлення різних точок зору. Це сприяє виробленню довіри та зміцненню комунікаційних зв'язків у колективі. Він підтримує ініціативу своїх підлеглих та заохочує їх до самостійного прийняття рішень, вірить у потенціал кожного члена команди та стимулює їх до виявлення креативності та відповідальності у виконанні завдань.

Керівник колегіального стилю взаємодіє на рівні “дорослий-дорослий”, який дозволяє вільно спілкуватись, виражати власну думку. Там, де автократ діє наказом, тиском, демократ прагне переконати, довести доцільність рішення проблеми та користі, яку можуть отримати робітники [3]. Прагне використовувати рефлексивні методи управління, а при здійсненні контролю звертає особливу увагу на кінцевий результат. У робітників розвивається самостійність, яка сприяє досягненню цілей фірми та керівника. Авторитет посади підкріплюється особистим авторитетом.

Авторитарний стиль керівництва є одним з традиційних та застарілих підходів до управління, що характеризується централізованою владою та строгим контролем над підлеглими. Такий стиль, як правило, характерний для організацій із підвищеною відповідальністю, наприклад для воєнних установ. Основні риси авторитарного стилю включають такі концепції як абсолютна влада керівника та централізований контроль. У цьому стилі керівництва керівник має абсолютну владу над прийняттям рішень та визначенням стратегій розвитку організації. Він приймає рішення без урахування думки підлеглих та не заохочує їх до активної участі у процесі управління. Авторитарний керівник здійснює жорсткий контроль за діяльністю підлеглих, часто використовуючи накази, розпорядження, зауваження та погрози як засоби впливу. Він вимагає виконання інструкцій беззаперечно та без обговорення. На відміну від демократичного стилю, такий керівник часто не допускає відкритого обговорення проблем або висловлення різних точок зору. В такій ситуації у підлеглий, як правило, обмежений доступ до інформації, яка приховує від них певні аспекти роботи організації. В свою чергу, це може призводити до недостатньої мотивації та розуміння цілей і завдань.

Як вже зазначалося раніше, поширені методи авторитарного керівництва є накази, розпорядження, зауваження, виговори, погрози, зняття пільг [2]. Зацікавлення

співробітників, як правило, не враховується, а в спілкуванні з людьми характерна чітка мова, недоброзичливий настрій, різкість, нетактовність і навіть грубощі. За таким стилем керівництва інтереси справи для нього стоять вище за інтересів людей.

Останній, але не менш цікавий стиль керівництва – ліберальний. Такий стиль керівництва є дещо відмінним від авторитарного та демократичного підходів, оскільки він передбачає відсутність активного втручання керівника в робочі процеси та надає більше вільності підлеглим у вирішенні завдань. Ліберальний керівник не втручається у деталі робочих процесів та не контролює кожен крок підлеглих. Він надає їм вільність в самостійному прийнятті рішень та виконанні завдань. Такий керівник активно підтримує ініціативу та творчість своїх підлеглих. Він стимулює розвиток нових ідей та рішень, сприяючи таким чином інноваціям та пошуку нових шляхів розвитку. У взаєминах з підлеглими такі керівники, зазвичай, коректні та ввічливі. Позитивно реагують на критику, загалом, не вимогливі до підлеглих та не люблять контролювати їх роботу. Надаючи незаслужовані пільги прагнуть закріпити власний авторитет.

Ліберальний стиль ґрунтується на довірі до здатностей та професіоналізму своїх підлеглих. Він вважає, що вони самі найкраще розуміють свою роботу та можуть здійснювати власні рішення на основі своїх знань і досвіду. Такий стиль керівництва особливо підходить для творчих організацій та для робітників, які є професіоналами в своїй справі. Він сприяє стимулюванню креативності, розвитку інновацій та самореалізації працівників, що в свою чергу може призвести до підвищення продуктивності та якості виконаної роботи.

Підсумовуючи, слід наголосити, що вибір стилю керівництва залежить від конкретних умов та потреб організації. Керівнику будь-якої компанії важливо балансувати між контролем та вільністю, стимулюванням ініціативи та забезпеченням активного спілкування для досягнення успіху. Усі наведені вище стилі керівництва є ефективними, якщо їх застосовувати у необхідних ситуаціях. В свою чергу, вибір стилю впливає на результативність роботи організації в цілому. Тому важливо враховувати особливості команди, типи завдань та ситуацію, щоб вибрати найбільш підходящий стиль для досягнення спільних цілей.

Література:

1. Бездітко О.Є., Лавриненко С.О. Управління командною роботою в організації. Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Економічні науки. Випуск 2 (61), 2021.
2. Саврук О.Ю. Стилi керівництва: сутність та характерні риси. Національний університет "Львівська політехніка", кафедра менеджменту і міжнародного підприємництва, 2009.
3. Стилi керівництва в Україні: авторитарний, демократичний і ліберальний. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://delovoy.com.ua/kozhen-drugij-nachalnik-vvazhay-sebe-demokratom/> (дата звернення: 16.04.2024).

ЛЄШАН Антоніна

*здобувачка вищої освіти, Національний
університет «Одеська юридична
академія» (м. Одеса, Україна)*

ФРОЛОВА Євгенія

*кандидат юридичних наук, доцент, доцент
кафедри адміністративного і фінансового
права, Національний університет
«Одеська юридична академія»
(м. Одеса, Україна)*

ОСНОВНІ ОСОБЛИВОСТІ СПІЛКУВАННЯ АДВОКАТА З КЛІЄНТАМИ

Спілкування адвоката з своїми клієнтами є досить важливим фактором успішного укладання правничого договору та ведення справи в подальшому. Адвокату важливо встановити довірливі відносини з клієнтом, створити атмосферу відкритості та взаєморозуміння, бо лише при такій атмосфері людина зможе довіритись вам. Це досягається через активне слухання, розмови, підтримку позитивного настрою та використання нетяжкої комунікації. Клієнт повинен відчувати, що адвокат готовий вислухати його, поставитися з повагою та співчуттям до його проблем та допомогти з їх вирішенням [1].

Адвокат повинен чітко роз'яснити клієнту можливі результати справи та їхні ймовірності, обговорити усі часові рамки та етапи ведення справи, відверто проінформувати про можливі ризики та перешкоди, які можуть виникнути під час ведення справи. Усі ці дрібниці, як для звичайних людей, є досить важливими, тому що клієнти на стресі, занепокоєні і їм потрібно детально усе роз'яснити. Ці дії дозволяють уникнути непорозумінь та розчарувань клієнта в процесі співпраці з вами.

Ефективне спілкування адвоката передбачає правильне та послідовне збирання та обробку інформації, доказів, документів. Також, вчасне звернення до компетентних органів, подача заяв, явка на судові засідання тощо. Адвокат повинен отримати від клієнта повну та достовірну інформацію, ретельно її проаналізувати та виявити ключові факти, які виступають проблемою у справі та ті, які клієнт бажає вирішити. Адвокату, зі своєї сторони, потрібно ставити запитання для уточнень, розповіді про ситуацію та як клієнт бажає її вирішити, тоді адвокат зможе виявити усі прогалини ще на початку справи та усунути їх [2].

Не менш важливим, у спілкуванні та співпраці, є надання клієнту чітких та зрозумілих пояснень. Адвокат повинен використовувати просту, доступну мову, структурувати інформацію для кращого сприйняття клієнтом, перевіряти, чи правильно той розуміє надану інформацію та бути готовим відповісти на будь-які запитання, які можуть виникнути у будь-який момент ведення справи [3].

Ще одна важлива особливість спілкування це врахування індивідуальних особливостей та побажань клієнта. Адвокат повинен адаптувати свій стиль спілкування з клієнтом під його потреби, виявляти та враховувати його психологічні особливості, які можуть виникнути або вже наявні [4].

Не менш важливий аспект у спілкуванні – надання емоційної підтримки та співчуття в складних ситуаціях клієнту. Коли клієнт переживає складну життєву ситуацію, емпатійне ставлення з боку адвоката допомагає зміцнити довірчі відносини та налаштувати клієнта на конструктивне вирішення проблеми. Адвокат повинен вміти проявляти розуміння, співчуття та надавати клієнту моральну підтримку, що сприятиме зниженню рівня стресу та тривоги клієнта. Такий підхід дозволяє адвокату краще зрозуміти позицію та потреби клієнта, налаштувати його на ефективну співпрацю. Оскільки судові процеси часто супроводжуються високим емоційним напруженням, вміння адвоката надавати емоційну

підтримку клієнту є суттєвою складовою успішного ведення справи та гарних відгуків від клієнтів.

Проте, адвокату слід пам'ятати про необхідність дотримання етичних норм та професійних стандартів при спілкуванні з клієнтом. Це включає в себе збереження конфіденційності, уникнення конфлікту інтересів, чесне інформування клієнта про процес ведення справи та дотримання його побажань [5].

Дотримання усіх вище наведених особливостей, дозволяє адвокату досягти взаємопорозуміння та продуктивну співпрацю з клієнтом, що, в свою чергу, підвищує шанси на успішне вирішення справи та повернення клієнта з новою справою або щира рекомендація ваших послуг родичам, друзям тощо.

Список використаних джерел:

1. Ткачук О. П. (2019). Ефективна комунікація як складова успішної адвокатської діяльності. Юридичний вісник.
2. Фулей Т. І. (2017). Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя. Київ: ВАІТЕ.
3. Кузьмишин Ф. В. (2020). Комунікативні аспекти професійної діяльності адвоката. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка.
4. Савенко М. Д. (2021). Етичні засади адвокатської діяльності. Право і суспільство.
5. Косюта М. В. (2019). Професійні та етичні вимоги до адвокатської діяльності. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки.

ЛІХАЧОВА Тетяна

здобувачка вищої освіти, Національний університет «Одеська юридична академія» (м. Одеса, Україна)

ФРОЛОВА Євгенія

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри адміністративного і фінансового права, Національний університет «Одеська юридична академія» (м. Одеса, Україна)

СПІЛКУВАННЯ ТА ДІАЛОГ ЯК ІНСТРУМЕНТИ ПІЗНАННЯ І ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

У сучасному світі, де інформація швидко поширюється та різноманітні точки зору конкурують за нашу увагу, спілкування та діалог стають не лише засобами взаємодії, але й ключовими інструментами пізнання та інтелектуального розвитку.

В інформаційному суспільстві, де переважно виробляються і споживаються інтелект, знання, і де більша частина членів суспільства зайнята виробництвом інформаційного продукту, освіченість та інтелект потрапляють до розряду найважливіших якостей. Життєдіяльність у такому суспільстві вимагає від членів соціуму високого інтелектуального рівня, інформаційної культури, творчої активності. В умовах постійної зміни технологій та соціальних практик, вміння ефективно спілкуватися та аналізувати інформацію стає надзвичайно важливими для успішної адаптації та розвитку.

Одним із видів діяльності людини є спілкування – процес установлення та розвитку контактів між людьми, що включає в себе розуміння та сприйняття людьми одне одного, взаємний обмін інформацією та взаємодію. Своєю чергою, інтелектуальний розвиток – це здатність людини опановувати різні типи мислення та ефективно їх використовувати. Таким чином, взаємозв'язок спілкування та інтелектуального розвитку полягає в тому, що

спілкування виступає як взаємний вплив людей один на одного, у процесі певної діяльності. Своєю чергою діяльність є формою активності людини, яка інтелектуально розвивається.

До таких форм можна віднести процес пізнання, який відбувається через активну діяльність людини. Він включає в себе сприйняття, розуміння, оцінку та організацію інформації про світ навколо нас. Пізнання не є пасивним процесом, а складається з усвідомлених дій та зусиль, спрямованих на розширення нашого знання та розуміння. До них можна віднести:

- передання інформації людьми один одному;
- взаємодію людей один з одним;
- соціальну перцепцію [3].

У процесі передачі інформації відбувається не лише одностороннє отримання, але і активне сприйняття та обробка отриманої інформації. Люди аналізують, узагальнюють та інтерпретують отримані дані, що сприяє подальшому розумінню та розвитку. Взаємодія людей один з одним, що складається з обміну різноманітними діями, відбувається на основі тієї чи іншої сприйнятої і так чи інакше зрозумілої інформації, яка виступає як основа для визначення цілей і способів взаємодії в конкретних умовах дійсності.

Соціальна перцепція існує в процесі спілкування в нерозривному зв'язку з процесами пізнання і розуміння. Неможливий повноцінний акт спілкування без використання високорозвиненої сфери розумової діяльності. Пам'ять, увага, уява, мислення нерозривно взаємопов'язані й рівень розвитку всієї пізнавальної сфери особистості стає умовою ефективності її спілкування з іншими людьми.

В аспекті досліджуваної теми, варто розкрити поняття когнітивного спілкування. Процес взаємодії між людьми, у якому активно використовуються пізнавальні здібності кожного учасника. У його основі лежить здатність мислити, сприймати інформацію, шукати рішення та обмінюватися знаннями. Однією з особливостей когнітивного спілкування є активне використання мислення та міркувань для аналізу та розуміння інформації. Учасники висловлюють свої думки, аргументують свою позицію і прагнуть досягти взаєморозуміння.

Важливим аспектом взаємодії в когнітивному спілкуванні є вміння слухати та бути відкритим до ідей інших людей. Це передбачає оцінку поданих інформацій і рефлексію, а також обговорення та аналіз різних точок зору. Критичне мислення та готовність до діалогу є ключовими навичками в такому спілкуванні.

Діалог – це така взаємодія між людьми, яка істотно визначає ефективність зазначеної діяльності, призводить до зрушення у розв'язанні проблем [1]. У діалозі інтелектуальні позиції доповнюють одна одну й утворюють таке ціле, яке не можна звести до простої суми складових. Необхідною умовою діалогу є наявність відмінностей у точках зору співрозмовників щодо єдиної проблеми, інтелектуальні позиції мають бути незводимі одна до одної. Ефективний діалог призводить до розвитку критичного мислення – навички активного, творчого й усвідомленого використання розуму для раціонального й об'єктивного аналізування інформації.

Здатність мислити критично не означає заперечення або спростування всього, що нам кажуть або показують. Це здатність самостійно думати, перевіряти, відчувати сумніви, ставити запитання, дивитися на ситуацію з різних боків, обирати і створювати своє життя.

Основна ознака розвиненої навички критичного мислення це уміння проводити аналіз даних, виявляти головні аспекти та зв'язки між ними, оцінювати надійність джерел та відрізняти факти від думок і переконань, розглядати, досліджувати й розуміти складні системи, включно з їхніми взаємодіями й наслідками, здатність проводити розбір та аналіз аргументів і доказів, спираючись на логіку та здоровий глузд [2].

Також діалог має великий вплив на розвиток мовленнєвих та соціальних навичок. Під час спілкування люди активно використовують свою мову, що сприяє розвитку вокабуляру, граматики та вимови. Саме в діалозі розвивається вміння вислухати співрозмовника,

поставити запитання, відповісти залежно від навколишнього контексту. Важливо також розвивати вміння використовувати норми та правила мовленнєвого етикету, що необхідно для виховання культури мовленнєвого спілкування.

Розвиток мовних здібностей надає великі можливості для розв'язання багатьох завдань розумового, естетичного та морального характеру. Особливо чітко тісний зв'язок мовленнєвого та інтелектуального розвитку виступає у формуванні мовлення змістовного, логічного, послідовного, організованого. Щоб зв'язно розповісти про що-небудь, потрібно чітко уявляти об'єкт розповіді (предмет, подію), уміти аналізувати, відбирати основні властивості та якості, встановлювати різні відношення (причинно-наслідкові, тимчасові) між предметами та явищами. Крім того, необхідно вміти добирати найбільш підходящі для вираження даної думки слова, вміти будувати прості та складні речення і пов'язувати їх різноманітними способами зв'язків.

Отже, спілкування та діалог є ключовими інструментами інтелектуального розвитку, і їх сутність полягає у формуванні критичного мислення, розвитку мовленнєвих навичок та соціальної компетентності. Шляхом активного спілкування та обміну думками ми розширюємо свої знання, розвиваємося як особистості та сприяємо взаєморозумінню та взаємодії у суспільстві.

Література:

1. Метте Ліннгрєн Гелле. Мистецтво діалогу. Данська Молодіжна рада та Данський центр з вирішення конфліктів, 2023.
2. Піскун Р. Критика чистого розуму: Що таке критичне мислення та як воно полегшує пошук рішень. Журнал Skvot, 2020.
3. Поцелуйко А. О. Соціальна перцепція: історико-філософські та загальнопсихологічні передумови дослідження. Науково-теоретичний альманах Грані. № 4 (120), 2015.

ЛЯШЕНКО Олена

*кандидат технічних наук, доцент кафедри
програмних засобів і технологій,
Херсонський національний технічний
університет (м. Херсон, Україна)*

ФРОЛОВА Маргарита

*старший викладач кафедри
загальноосвітніх гуманітарних
та природничих дисциплін,
Херсонський національний технічний
університет (м. Херсон, Україна)*

WEB-ОРІЄНТОВАНА ПРОГРАМНА СИСТЕМА ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ІТ-ФАХІВЦІВ

Із збільшенням темпів розвитку цифрових технологій, впровадженням інноваційних рішень у всіх сферах суспільного життя виникає необхідність у формуванні іншомовної комунікативної компетентності майбутніх ІТ-фахівців, розвитку навичок роботи у групі, володіння різними соціальними ролями [1-3].

Таким чином, розробка та застосування web-орієнтованих програмних систем як засобу розвитку комунікативної компетентності майбутніх ІТ-фахівців є актуальною науково-прикладною задачею [4,5].

Основною функцією web-орієнтованої програмної системи є проведення навчальних занять з вивчення іноземних мов для студентів з різним рівнем знань. Програмна система

дозволяє підібрати курс, який потрібен користувачу при вивченні англійської, німецької, польської та турецької мов [1,4].

Програмна система надає можливість обрати такі курси [1]:

1. Курс іноземної мови (від елементарного A1 до рівня C2).
2. Бізнес курс іноземної мови (ділова переписка, телефонні переговори, проведення презентацій)
3. Підготовка до міжнародних іспитів IELTS, TOEFL та інших.
5. Підготовка до єдиного вступного випробування з іноземною мовою.

Також однією з функцій програмної системи є надання користувачам нового зручного та функціонально достатнього web-інтерфейсу для пошуку та реєстрації курсів, для роботи із викладачами, для взаємодії з усіма структурами Університету.

Додатковий функціонал [1]:

1. Реєстрація та авторизація редакторів сайту (викладачів).
2. Зручна система додавання, редагування та публікації HTML сторінок, курсів, тестів, новин, банерів на сайті.
3. Надання користувачам із спеціальними правами можливості перегляду статистики сайту.
4. Реєстрація нових користувачів в особистому кабінеті та реєстрація для проходження курсів.
5. Надання користувачам із спеціальними правами можливості налаштування відображення особистого кабінету, реєстрація курсів, роботи з викладачами, роздруківки відповідних документів, підписки відписки на розсилку нових курсів з вивчення іноземних мов тощо.

Зареєстрованому користувачу доступні такі функціональні можливості [1]:

- 1) налаштування особистого кабінету;
- 2) реєстрація на курсі;
- 3) перегляд переліку зареєстрованих курсів та друк документів;
- 4) зміна персональної інформації;
- 5) управління підписками на розсилки.

Адміністратору програмної системи доступні такі функціональні можливості [1]:

- 1) створення, редагування ролей користувачів;
- 2) створення, редагування користувачів;
- 3) редагування будь-яких розділів сайту;
- 4) здійснення розсилок з будь-яких тем;
- 5) перегляд статистики сайту;
- 6) створення, перегляд та редагування всіх тем розсилок;
- 7) додавання та редагування банерів та іншої реклами на сайті;
- 8) додавання та редагування новин;
- 9) реєстрація користувачів на курс;
- 10) редагування загальної бази користувачів.

Відвідувачу доступні такі функціональні можливості [1]:

- 1) перегляд сайту;
- 2) реєстрація в системі;
- 3) перегляд онлайн-модулів, доступних без реєстрації;
- 4) управління підпискою на розсилки.

Приклад роботи web-орієнтованої програмної системи подано на рис. 1.

Тестування
25 питань, у кожній пропозиції слово: потрібно вибрати правильний, на вашу думку, варіант. Майте на увазі: тест краще писати вголос, щоб перевірити свою відповідь.
[ПОЧАТИ ТЕСТУВАННЯ](#)

1. The Weeknd's "Save Your Tears" <...>
the most popular 2021 music video on Vevo

is
are
have
does

2. Many singers streamed <...>
online concerts for people all around the world

his
its
your
their

[ПРОДОВЖИТИ ТЕСТУВАННЯ](#)

Рис.1. Приклад роботи web-орієнтованої програмної системи

Література:

1. Ляшенко О.М., Чижова А.В., Кирийчук Д.Л. Проектування та розроблення програмної системи для центру вивчення іноземних мов на базі Java-технологій. Вісник херсонського національного технічного університету. 2023. 2(85). С.174-180.
2. Courtney B. Cazden. Communicative Competence, Classroom Interaction, and Educational Equity: The Selected Works of Courtney B. Cazden. Routledge. 2017. 274 p.
3. Raechele L. Pope, Amy L. Reynolds, John A. Mueller. Multicultural Competence in Student Affairs: Advancing Social Justice and Inclusion. Jossey-Bass. 2019. 432 p.
4. Varanasi Bhaskara Rao. Communicative Competence. BSP BOOKS. 2018. 247 p.
5. James W. Leigh. Communicating for Cultural Competence. Waveland Press. 2001. 356 p.

ЧЕРНЯВСЬКИЙ Владислав

*здобувач вищої освіти факультету
міжнародних економічних відносин,
управління і бізнесу, Херсонський
національний технічний університет
(м. Хмельницький, Україна)*

БАЙША Кіра

*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри галузевого перекладу
та іноземних мов, Херсонський
національний технічний університет
(м. Хмельницький, Україна)*

КРОСС-КУЛЬТУРНЕ СПІЛКУВАННЯ ЯК ЧИННИК ОСОБИСТІСНОГО ВЗАЄМОЗБАГАЧЕННЯ

Міжособистісне спілкування в сучасному світі стає переможним. Воно описує взаємодію між людьми (суб'єкт-суб'єктні відносини) і характеризує базову потребу людини – бути включеним в соціум і культуру. Спілкування передбачає не тільки інформаційну, але і особистісно – екзистенціальну зв'язок між людьми, що забезпечує нелінійне рух інформаційних потоків в системі спілкування і приріст особистісно значущої інформації, конституюючи членів спілкування як спільність. Останнім часом відчувається надпотреба у діалозі, що передбачає унікальність кожного партнера та їх принципову рівність один одному, відмінність і оригінальність їх точок зору ... І це цілком природньо, первісним виступає саме міжособистісне спілкування, яке є невід'ємним екзистенціалом суспільного буття людини і соціуму. Адже воно виникло задовго до появи як філософії взагалі, так і спроб філософського осмислення феномену спілкування. З іншого боку воно має імпровізований для кожного учасника характер, виражає глибинні якості суб'єкта – його вільної активності, здатності породжувати нові смисли, долаючи стереотипність репродуктивної поведінки.

Сучасна ситуація в країнах, долучених до болю України, може розглядатися, як позиція співзалежного: емпатія – страх, допомога – відсторонення, нове – традиційне. На допомогу всім учасникам/партнерам процесу приходять спілкування. Утруднене, патологічне, необхідне, продумане, імпровізоване. Спілкування покликане керувати емоціями, вислухати й спробувати зрозуміти свого партнера по спілкуванню. А вже тільки те, що ви його вислухали, може дати принаймні такі два важливих результати. По-перше, людина, яку вислухали, частіш за все відчуває певну вдячність за це і здатна дещо пом'якшити свою позицію і більш уважно вислухати ваші аргументи. По-друге, вислухавши і навіть не прийнявши позицію цієї людини, ви краще її можете зрозуміти, виявити її сильні й слабкі сторони і спробувати навести більш переконливі аргументи [2, с.286].

Філософія спілкування як вагомий чинник досягнення взаєморозуміння необхідна не тільки на макрорівні, в системі координат глобальних проблем і міждержавних відносин. Вона є вкрай необхідною буквально на всіх рівнях міжнаціональних, міжособистісних та міжгрупових взаємовідносин. Нехай навіть ця філософія розуміється та використовується учасниками спілкування не як наука про найзагальніші закономірності, а як певна система чітких взаємоприйнятних норм і правил спілкування. І в такому спрощеному вигляді вона здатна активно сприяти досягненню взаєморозуміння. Але у цьому разі перш за все необхідно визначитися зі спільними цілями й цінностями [2, с. 98].

Безперечно, суспільство адаптується до такого стану, особливо у складні для нього періоди, але величезну роль у прискоренні цього дозрівання має відігравати система освіти.

Крім суто формального змісту навчання вона має істотно посилити увагу завданням з виховання та особистісного розвитку здобувачів. А ці завдання прямо передбачають необхідність навчити їх культурі спілкування, прищепити їм справжнє толерантне ставлення до інших людей незалежно від раси, національності, мови, культури, релігії тощо.

Особливе місце в цьому процесі відводять (або мають відвести) перекладачеві. Мова – інструмент трансформації та транспорту інформації з одного боку, та взаємо або саморозуміння людей, їх самоідентифікації та сприйняття. Мультифункційність перекладачів, або здатних до взаємодопомоги мовнообізнаних медіаторів процесу адаптації переселенців/мігрантів різного віку, хворих, вагітних та військових на лікуванні, представників різних релігійних конфесій логічно вимагає від фахівців цього профілю особистісної трансформації та виконання суміжних соціальних ролей – психолога, вихователя, парамедика, соціального працівника, духовника та просто співрозмовника.

Життячко показує, що таке міжособистісне спілкування не тільки активно веде до взаєморозуміння, але й допомагає молоді краще засвоювати мовні конструкції, ніж це відбувається під час навчальних занять. Але головним тут стає все-таки взаєморозуміння і культурне взаємозбагачення.

Взаєморозуміння та взаємозбагачення дійсно повинно набувати глобального характеру, а їх філософія, яка реалізується через спілкування, має вектор на спільну взаємну діяльність задля збереження цінностей та культури людства. Для цього знов-таки слід звернутися до цілей і завдань освіти, до цінностей, які вона має формувати і прищеплювати молоді.

Саме тому система вищої освіти все більше схиляється до забезпечення якраз утилітарної практичної користі й зосереджує свої зусилля на навчанні, точніше на примусі учнів і студентів засвоювати дедалі все більший обсяг знань. Це особливо стає характерним для системи інженерної освіти, яка формує технократичний тип мислення студентів, ігноруючи той факт, що для їхньої майбутньої діяльності не менш важливими, ніж професійні знання, є навички взаєморозуміння і плідної взаємодії з людьми. А для належного ж формування таких навичок майбутнім фахівцям необхідні знання психології і філософії взаємодії, цілісна система поглядів і уявлень про спілкування та його культуру і можливості, сукупність яких утворює філософію спілкування у широкому її розумінні.

Тому прищеплення майбутнім фахівцям, особливо майбутнім керівникам, ідей і положень належної філософії спілкування постає важливим завданням освіти. Для його успішного розв'язання слід забезпечити системну цілісність навчально-виховного процесу з гармонійним поєднанням вивчення фахових дисциплін з дисциплінами соціально-гуманітарного циклу. При цьому важливо освоєння одного з необхідних складників майбутньої практичної діяльності – оволодіння важливим інструментарієм успішного взаєморозуміння і взаємодії з людьми. [3, с.36]Студент повинен розуміти, що йому в подальшому житті й діяльності доведеться зустрічатися не з якимись стандартними схемами, а з реальними людьми, кожному з яких притаманні свої характерні особливості, свої інтереси і прагнення, свої цілі, цінності та ідеали.

Більш того, він, як майбутній фахівець, повинен вже на студентській лаві добре розуміти, що в його професійній діяльності досягнення взаєморозуміння і забезпечення плідної взаємодії з різними людьми буде одним з найскладніших завдань, що успішне вирішення цього завдання вимагатиме від нього не тільки глибоких людинознавчих знань, а й розвиненої інтуїції, уміння швидко обирати лінію поведінки і характер спілкування з тим чи іншим працівником. Для забезпечення його готовності до таких ситуацій, необхідно, по-перше, використовувати в навчально-виховному процесі інноваційні педагогічні технології та інтерактивні методи навчання. По-друге, вкрай важливу роль мають відігравати філософія і культура як один з проявів майстерності і професійної компетентності. Саме цьому може сприяти введення до загальноосвітніх компонент дисциплін вільного вибору студентів дисципліни «Філософія міжособистісного спілкування» або «Психологія міжкультурного спілкування», як альтернативної. До дисциплін фахової підготовки того ж циклу підготовки

студентів спеціальності 035 «Філологія» «Кросс-культурне спілкування та переклад», як запорука уміння успішно досягати належного взаєморозуміння як з групою у цілому, так і з кожним реципієнтом особисто, і має розглядатися як один з важливих критеріїв його професійної зрілості. Це виправдано й фактом того, що істотні зміни індивідуального і суспільного буття, зумовлені науково-технічним і соціальним прогресом, процесами глобалізації, появою, стрімким розвитком та ускладненням інформаційно-комунікаційних засобів і технологій, викликають якісні зміни в самих цілях, змісті й характері міжособистісного спілкування. Також, необхідність відповідних змін у комунікативній підготовці вже не тільки підростаючих поколінь, а й досвідчених фахівців в системі післядипломної освіти та в процесі самоосвіти викликає потребу у глибокому осмисленні змін, що відбуваються й доцільних реакцій на ці зміни. Таке осмислення і є одним із складників предмету досліджень філософії людського спілкування.

Тим більш філософія спілкування стає вкрай необхідною при пошуку доцільних шляхів і засобів комунікації між конфліктуючими сторонами з метою досягнення взаєморозуміння і подолання конфлікту або, принаймні, зниження рівня напруженості й забезпечення готовності сторін до обговорення спірних проблем та до взаємодії у пошуку можливостей їх розв'язання. Наш життєвий досвід, наукові дослідження і багаторічна практика педагогічної діяльності переконливо свідчать, що простих шляхів, способів і засобів тут не існує, що подолання не те що конфліктів, а навіть певних розбіжностей в цілях і цінностях, прагненнях та інтересах сторін вимагає і терпіння, і толерантності, і глибоких знань [1, с.81] У тому числі вкрай необхідними є і знання філософії міжособистісного спілкування, яка виступає логіко-методологічною основою комунікативної діяльності, спрямованої на досягнення взаєморозуміння та перемогу.

Розглянуті проблеми, зумовлені недостатнім рівнем взаєморозуміння між людьми і різними їх угрупованнями, вимагають істотного посилення культури спілкування, особливо міжкультурної комунікації. Однак для того, щоб освіта в першу чергу, засоби масової інформації, політичні та релігійні організації мали можливість ефективно впливати відповідно на своїх учнів і студентів, читачів і слухачів, прихильників і віруючих, необхідні певні теоретичні напрацювання та воля.

Література:

1. Дениско Л. М., Мошинська Є. Ю., Пилипенко С. Г. Медіаконфігурація філософії. Філософія спілкування: Філософія, Психологія, Соціальна комунікація. 2015. № 8., С. 78-84..
2. Кремень В.Г., Мазоренко Д.І., Завітний С.О., Пазиніч С.М., Пономарев О.С. Філософія спілкування: монографія – Харків: ХНТУСГ ім. П.Василенка, 2011., 440 с.
3. Пазиніч С. М. Філософія спілкування у просторі вищої художньо-гуманітарної освіти. Філософія спілкування: Філософія. Психологія. Соціальна комунікація. 2018. № 11. С. 34-40.

СЕКЦІЯ 13

ЗМІ, КОМУНІКАЦІЯ, ДЕЗІНФОРМАЦІЯ

ATKOČIŪNIENĖ Zenona Ona

Professor Dr. Department of Creative Communication, Faculty of Creative Industries, Vilnius Gediminas Technical University

SIUDIKIENĖ Daiva

Assoc. Prof. Dr. Faculty of Communication, Vilnius University

GIRNIENĖ Ingrida

Assoc. Prof. Dr. Faculty of Communication, Vilnius University

THE ROLE OF COMMUNICATION IN THE IMPLEMENTATION OF SUSTAINABILITY AND SUSTAINABLE INNOVATIONS

Abstract

Sustainable development is becoming a strategic goal and aspiration of modern business organizations (Eisenreich et al., 2021; Liotta et al., 2020; Badurdeen, Jawahir, 2017), etc. In modern organizations, which have become extremely competitive due to globalization, creativity becomes more and more important for achieving organizational efficiency, as well as innovation (Inegbedion et al. 2021). A. Yagnik (2020) notes that creativity is a powerful force with a huge potential to increase the effectiveness of development and social change.

Research on the issues of sustainability of business organizations have paid considerable attention to stakeholders' activism and their pressure in the development of organisational sustainability. J. Wolf (2014) notes that it is namely the stakeholder pressure that forces large corporations to review their entire supply chain and avoid any reputational risk. M.J. Meixell and P. Luoma (2015) state that interested parties put pressure on business not only to provide economic benefit but also to solve environmental and social problems. It is noted that the currently established economic system is based on a linear model "take-make-dispose", which creates a high demand for resources and an increasing amount of waste, and if it is not transformed into a more sustainable one, various problems can be intensified (Eisenreich et al., 2021).

G. George and S.J.D. Schillebeeck (2022) state that the changing expectations of customers and investors expand organizations' understanding of value creation and influence business models. Therefore, in the modern world, the emphasis is placed on the necessity of developing sustainable business (Nosratabadi et al., 2019), while creation and dissemination of sustainable innovations is an important prerequisite for sustainable development and a source of growth (Evans et al., 2017). Sustainability innovations are aimed at increasing the effectiveness of environmental, social and economic solutions (Liotta et al., 2020; Juntunen et al., 2019). Innovative activity is a complex process taking place in certain stages, which is influenced by both the internal and external environment of the organisation, involves many actors, and makes use of external and internal resources, while a smooth transition from one stage to another requires respective knowledge, technologies and effective solutions (Atkočiūnienė, Siudikienė, 2021). It is emphasized that the innovativeness of organizations is greatly influenced by the readiness of organizations to promote the processes of collective cooperation, knowledge sharing and creative expression (Fan, Luo,

2020; Kim, Choi, 2019). Value creation has always been essential for any on the basis of the organization's activities, but in the innovative activities and value creation processes of modern organizations, the need to promote creative cooperation of various stakeholders, the generation of new ideas, the sharing of knowledge and experience is gaining more and more importance, so communication management solutions must be strategized accordingly (Mathrani, Edwards, 2020; Boyd, Koles, 2019).

The research problem presented in this paper is complex, encompassing an important participation and involvement of stakeholders, their role and organizational initiatives, which promote creative collaboration between organizations and their stakeholders in developing sustainability activities and in the creation of sustainable innovations. Many researchers note that stakeholders' participation in sustainable development processes of organizations is particularly significant in seeking to develop sustainability (De Luca et al., 2022; Eisenreich et al., 2021). Successful communication of innovations in creating value in business builds a culture of continuous change and renewal as well as new business models (Ye et al., 2015). However, it is stated that organisations need to look for ways and opportunities for increasing stakeholder involvement in these processes (De Luca et al., 2022). This article analyses the dimension of sustainability at the organizational level, revealing the role of creativity and communication for the implementation of sustainable innovation development.

The research object is the role of communication and creativity in developing sustainability and sustainable innovations. The purpose of the research is to determine how communication and creativity decisions lead to the involvement of the organization's interested groups in developing sustainability and creating sustainable innovations in Lithuanian business organizations. Research tasks: to analyze the theoretical aspects of sustainability and sustainable innovation; reveal the role of communication in developing sustainable innovations in business organizations; to investigate the approach of Lithuanian business organizations to the development of sustainability and sustainable innovations; to identify the forms of promotion of stakeholder engagement applied by organizations and their implementation in sustainability communication. Methods applied: the analysis of scientific literature, synthesis, secondary data analysis, qualitative content analysis.

The empirical research has shown that the topic of sustainable innovation is still not widely studied today, although two separate areas – sustainability and innovations – are very important and are publicly communicated in order to involve stakeholders were possible. However, it is assumed that the creation and implementation of sustainable innovations in the context of investigated organizations operating in Lithuania is currently carried out insufficiently actively, more in a project format: there are many different initiatives aiming to encourage people to change their habits and contribute to sustainable development; however, there is not much communication about them and it is insufficient to change the perception of the public and to form the appropriate opinion about the necessity and benefits of sustainable innovations.

References:

1. Atkočiūnienė, Z. O., & Siudikienė, D. (2021) Communication management in promoting knowledge and creativity in fostering innovations in the creative organizations. *Creativity Studies*, 14(2), 549-576. <https://doi.org/10.3846/cs.2021.15550>
2. Badurdeen, F., & Jawahir, I.S. (2017). Strategies for Value Creation through Sustainable Manufacturing. *Procedia Manufacturing*, 8, 20 – 27. <https://doi.org/10.1016/j.promfg.2017.02.002>
3. Boyd, D. E., & Koles, B. (2019). Virtual reality and its impact on B2B marketing: a value-in-use perspective. *Journal of Business Research*, 100(July), 590-598. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2018.06.007>
4. De Luca, F., Iaia, L.; Mehmood, A., & Vrontis, D. (2022). Corrigendum to “Can social media improve stakeholder engagement and communication of Sustainable Development Goals? A cross-country analysis”. *Technological Forecasting & Social Change*, 182. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2022.121853>
5. Eisenreich, A., Füller, J., & Stuchtey, M. (2021). Open Circular Innovation: How Companies Can Develop Circular Innovations in Collaboration with Stakeholders. *Sustainability*, 13 (23), 13456. <https://doi.org/10.3390/su132313456>
6. Evans, S., Vladimirova, D., Holgado, M., Van Fossen, K., Yang, M., Silva, E.A., & Barlow, C.Y. (2017). Business Model Innovation for Sustainability: Towards a Unified Perspective for Creation of Sustainable Business Models. *Business Strategy and the Environment*, 26 (5), 597–608. <https://doi.org/10.1002/bse.1939>

7. Fan, X., & Luo, Y. (2020). Value co-creation: A literature review. *Open Journal of Social Sciences*, 8(2), 89–98. <https://doi.org/10.4236/jss.2020.82008>
8. George, G., & Schillebeeck, S.J.D. (2022). Digital transformation, sustainability, and purpose in the multinational enterprise. *Journal of World Business*, 57 (3), 101326. <https://doi.org/10.1016/j.jwb.2022.101326>
9. Inegbedion, H., Inegbedion, E., Obadiaru, E., Asaleye, A., Adeyemi, S., & Eluyela, D. (2021). Creativity and organisational efficiency: empirical evidence from private organisations in Nigeria. *Creativity Studies*, 14(2), 461–487. <https://doi.org/10.3846/cs.2021.12446>
10. Juntunen, J. K., Halme, M., Korsunova, A. & Rajala, R. (2019). Strategies for Integrating Stakeholders into Sustainability Innovation: A Configurational Perspective. *Journal of Product Innovation Management*, 36(3), 331–355. <https://doi.org/10.1111/jpim.12481>
11. Kim, J., & Choi, H. (2019). Value co-creation through social media: A case study of a start-up company. *Journal of Business Economics and Management*, 20(1), 1–19. <https://doi.org/10.3846/jbem.2019.6262>
12. Liotta, G., Tanev, S., Gorra, A., Pospieszala, A.I. (2020). Sustainability-related Communication Patterns on the Websites of European Top R&D Spenders. *Technology Innovation Management Review*, 10 (10), 43–54.
13. Mathrani, S., & Edwards, B. (2020). Knowledge-Sharing Strategies in Distributed Collaborative Product Development. *Journal of Open Innovations: Technology, Market, Complexity*, 6 (4), 194. <https://doi.org/10.3390/joitmc6040194>
14. Meixell, M.J., & Luoma P. (2015). Stakeholder pressure in sustainable supply chain management: A systematic review. *International Journal of Physical Distribution & Logistics Management*, 45 (1/2), 69–89. <https://doi.org/10.1108/IJPDLM-05-2013-0155>
15. Nosratabadi, S., Mosavi, A., Shamshirband, S., Zavadskas, E.K., Rakotonirainy, A., & Chau, K.W. (2019) Sustainable Business Models: A Review. *Sustainability*, 11 (6), 1663. <https://doi.org/10.3390/su11061663>
16. Wolf, J. (2014). The Relationship Between Sustainable Supply Chain Management, Stakeholder Pressure and Corporate Sustainability Performance. *Journal of Business Ethics*, 119, 317–328. <https://doi.org/10.1007/s10551-012-1603-0>
17. Ye, Ch., Jha, & S., Desouza, K.C. (2015). Communicating the Business Value of Innovation. *International Journal of Innovation Science*, 7 (1), 1–12. <https://doi.org/10.1260/1757-2223.7.1.1>

BALTRUŠYTĖ-VAVILOVA Giedrė
*Master of Arts with a Major in Media and
 Communication Studies (Malmö university),
 LRT (Lithuanian National Radio and
 Television), Radio news editor and host
 (Lithuania)*

JOURNALISM FACING FAKE NEWS AND DECLINING PUBLIC TRUST IN PROFESSIONAL NEWS MEDIA DURING COVID-19 PANDEMIC: CASE OF LITHUANIA

In 2017, 46 percent of the population in Lithuania trusted the media and it was the sixth highest indicator in the European Union, according to the Eurobarometer survey [3]. Despite this, there have been indicators that media trust has been decreasing worldwide for over a decade [9]. Moreover, during the COVID-19 pandemic, which was declared by the World Health Organization on March 11th, 2020, disinformation has increased globally. The worldwide impact of the pandemic has emphasized the crucial importance of providing accurate, truthful, and reliable information as a resource essential to preserving human life, and to mitigate the confusion it has generated. Nevertheless, “coinciding with this global, deadly pandemic is the proliferation of fake news” [8, 812]. During the early stages of the COVID-19 pandemic the wave of misinformation was so huge that in February 2020, the World Health Organization (WHO) declared that the world is facing an ‘infodemic’ as part of the efforts to combat the novel coronavirus [7].

At the same time, trust in the media in Lithuania has reached record lows. In August of 2021 it dropped to the lowest level from 1998: according to Market and Opinion Research Centre “Vilmorus”, only 24,8 percent of Lithuania’s inhabitants responded that they trust Lithuania’s Mass media while 33,4 percent told that they do not trust it [10].

Journalists are continuously adapting to a dynamic landscape of pressures, upheavals, and changes. They are in a constant state of becoming, actively exploring, and transitioning between different roles [6]. Do these roles and journalism as such undergo any changes in the pandemic circumstances of lowering public trust and proliferation of fake news? And how do journalists perceive their role in regaining public trust and fighting fake news? The claim in this thesis is that the way journalists perceive their role can explain a bit of their perception and implementation of combatting fake news and regaining public trust in media.

This research has the purpose of studying how journalists in Lithuania perceive how journalism was affected by the COVID-19 pandemic and how they perceive their role in fighting fake news and regaining the trust of the public. It also aims to figure out what professional roles journalists in Lithuania identify themselves with the most and what influences from the Hierarchical Influences model of Shoemaker and Reese have the biggest effect on them. I follow the approach of Donsbach [2], who defines journalists' role perceptions as "generalized expectations which journalists believe exist in society and among different stakeholders, which they see as normatively acceptable, and which influence their behavior on the job" [2, 1]. Numerous terms have been employed to refer to fake news, such as misinformation and disinformation although it is not the same thing. Here I follow the point that the phenomenon of "fake news" should be described as "either wholly false or containing deliberately misleading elements incorporated within its content or context" [1, 1].

The study is based on the questionnaire completed by 51 journalists from the main newsrooms in Lithuania. In the paper, a model called the "model of influences to roles of journalists" was developed to demonstrate how the various influences can interact with each of the normative, cognitive, practiced, and narrated roles of journalists which were described by Hanitzsch & Vos [4].

A central finding is that there is no big difference between journalistic role perception and their declared measures in fighting fake news and trying to regain the public's trust in the media. As it is shown in the research, all six dimensions of journalistic role performance, introduced by Claudia Mellado [5], are influenced by all five levels of influences from the Hierarchical Influences model.

References:

1. Bakir, V., & McStay, A. (2017). Fake news and the economy of emotions. *Digital Journalism*, 6(2), 154–175. <https://doi.org/10.1080/21670811.2017.1345645>
2. Donsbach, W. (2008). Journalists' Role Perception. *The International Encyclopedia of Communication*. <https://doi.org/10.1002/9781405186407.wbiecj010>
3. Eurobarometer 87. (n.d.). [Dataset]. http://data.europa.eu/88u/dataset/S2142_87_3_STD87_ENG?locale=en
4. Hanitzsch, T., & Vos, T. P. (2017). Journalistic roles and the struggle over Institutional identity: The Discursive Constitution of Journalism. *Communication Theory*, 27(2), 115–135. <https://doi.org/10.1111/comt.12112>
5. Mellado, C. (2014). Professional roles in news content. *Journalism Studies*, 16(4), 596–614. <https://doi.org/10.1080/1461670x.2014.922276>
6. Mellado, C., Hellmueller, L., & Donsbach, W. (2016). Journalistic Role Performance: Concepts, contexts, and methods. In *Leiden Repository (Leiden University)*. <https://hdl.handle.net/1887/3196652>
7. Richtel, M. (2020, February 6). W.H.O. fights a pandemic besides coronavirus: An 'Infodemic.' www.nytimes.com.
8. Rose, J. (2020). The mortal coil of COVid-19, fake news, and negative epistemic postdigital inculcation. *Postdigital Science and Education*, 2(3), 812–829. <https://doi.org/10.1007/s42438-020-00192-7>
9. Strömbäck, J. (2021). Media Trust in Europe: Breaking News, Polarized Views. *European Liberal Forum Policy Paper*, 4.
10. Vilimorus. (2023). Pasitikėjimas žiniasklaida (TV, radijas, laikraščiai) 2020-2022 [Dataset]. Acquired via personal email communication with "Vilimorus" on February 13, 2023

JANONE Juna

lecturer, Vilnius Gediminas

Technical University (Vilnius, Lithuania)

ALGORITHMS OF DEATH

This research proposal explores the evolution of war communication through photography, with a specific focus on the use of drama as a narrative element. By employing interdisciplinary methods, this study contributes to a comprehensive understanding of war communication, the impact of visual elements, and their applications within war photography and communication analysis.

In 1847 an unknown American photographer produced a series of sheets of silver-plated copper photographs, which depict scenes from the Mexican-American war in Saltillo, Mexico and which became the first photographic images of war. Yet because of its technology called 'Daguerreotype' they couldn't be reproduced thereupon not suitable for distribution to the masses, which could change the course of war as we might think about it now. In the end, those one-off under-distributed pictures are famous for what they do not show: in them, we see no active battle scenes or people dying, nor the glory or purpose of warfare. Then six years later in 1853, the British government acknowledged the possible benefits of war documentation by bringing 'factual' knowledge of historic events to the public via photography. Making it possible to change/reshape negative public opinion on the increasingly unpopular Crimean War.

One of the Crimean war photographers, or the most famous one Roger Fenton, created 360 glass plate negatives of battlefield landscapes, and portraits of British, French, and Turkish soldiers and their daily routine at war. And like in the previous/first one-like documentation of war, there is a notable absence of death or suffering. The most famous picture from R. Fenton is called 'Valley of the Shadow of Death' in which he probably tried to portray the horrors of undergoing heavy fire with cannonballs. It is assumed (I would like to mark no one knows it for a fact) that Fenton staged this photograph by moving additional cannonballs into the road to emphasize the bombardment experienced by troops going the road earlier. So instead of documenting 'factual' casualties he portrayed war in a very subtle way. In the end, it is of a question why Roger Fenton avoid documenting the gruesome scenes he likely encountered. And put an obvious effort to exclude death and suffering from the Crimean warfare images and represent it through symbolism giving its dignity (on purpose or not?).

During the American Civil War of the 19th century, two businessmen named Matthew Brady and Alexander Gardner hired groups of photographers to capture images of the war. They believed that producing mass-produced war imagery for the public to consume would be a profitable endeavour. As a result of their efforts, the third American Civil War became the most extensively documented war of the 19th century, with a substantial body of work surviving today. However, the reporting of this particular conflict varied significantly from previous ones, both in terms of the substance of the coverage and how images were distributed. The initial effort to extensively and methodically record war and stir the public's interest in photography was a success during the American Civil War. Additionally, this document introduced two crucial new elements to the vocabulary of war photography: images of

the dead in the aftermath of battles, and the first images of active combat. In a similar manner to Roger Fenton's staged photographs, American Civil War photographers employed tactics such as moving bodies and incorporating props to intensify the drama in their images and generate more captivating scenes. Alexander Gardner's well-known photograph, Home of a Rebel Sharpshooter, Gettysburg, serves as an example of this, featuring a fallen Confederate soldier with his own firearm deliberately posed to convey a narrative of his death.

As a result of the successful commercial distribution of images from the Civil War, the way war reporting was carried out changed significantly. War images were made available for purchase

and photographers started compiling albums, including Alexander Gardner's "Gardner's Photographic Sketchbook of the War". P.S. Notably stereographs were a common source of entertainment during the Civil War. They consisted of two paired images taken at slightly different angles, which created a 3D effect when viewed through a stereoscopic viewer. This indicates humanity's love for narrative and theatricality, along with a desire to be informed and aware.

Stories matter because they have the power to evoke emotions, challenge perceptions, and ignite social and political change. They help us make sense of the world around us, connect with others, and empathize with different experiences. Furthermore, stories allow us to explore complex issues and dilemmas in a relatable and accessible way. But what is a visual or textual narrative and how does it affect our brain? Science claims that drama is a drug to which people become easily addicted. And as with all drugs, over time a person develops a tolerance to it. Eventually, the body requires an increase in dose to get the same effect. Search engine algorithms and social media in general are based on the same principle. This happens due to the hormones that a person releases when experiencing a dramatic story, primarily oxytocin, which is associated with orgasm, social recognition, motherly love, couple bonding, anxiety, and finally fear.

So what is storytelling and why it is a part of our daily life? When someone shares a story, the brain activity of both the storyteller and the listener synchronizes. Uri Hasson, a psychology and neuroscience professor at Princeton University, explains that the listener's brain responses become coupled with those of the storyteller. During a study, Hasson's team used fMRI to compare the brain activity of a storyteller and a listener. The listener's brain activity was similar to the storyteller's but with a short delay. This synchronous activity was present not only in basic language processing areas but also in more complex ones which are involved in understanding meaning. Hasson stated that the degree of synchronized activity predicted the success of communication. He explained that a stronger coupling between the storyteller and listener led to a better understanding of the story. Creating stories not only establishes a connection between the storyteller and the listener, but also engages the brain regions that are responsible for social interactions and areas responsible for predicting the emotions, motivations, and beliefs of other people. According to a study conducted by McMaster University researchers, the brain activities of participants were measured while sharing a story using words, drawings, or gestures. The task involved a person acting, such as discovering scissors inside a patient during surgery. In all three types of mediums, creating a story stimulated multiple brain regions from the mentalizing areas of the brain. The importance of stories in human evolution can be explained. Stories have been present across various cultures and times, uniting people and providing them with a better understanding of the world. They act as a process of collective sense-making. Stories explain life. They also help in identifying the heroes and villains which makes us aware. And this is the reason our brains are fond of storytelling. It is essential for our survival. Our brain releases hormones when we engage in storytelling, mainly oxytocin which is vital for bonding behaviors and stress management. Character-driven stories have the power to transform our brains and enhance empathy, generosity, and unity among strangers, whether it is watching a play, reading a fiction book, watching a movie, or persuading a client to buy a product. However, due to the similar manner in which drama and opiates stimulate the brain, individuals can develop an addiction to drama. As with any addiction, a tolerance is created, resulting in a constant need for a greater amount of emotional reaction to get the same neurochemical response. In today's world, there is no lack of stories from mass media designed to provoke emotions and release increasing amounts of oxytocin. Whilst social media can make us feel significant by providing the attention, connection, and information we seek we increasingly become dependent. And as a result, this can alter our perception of reality, and without being aware of that we all play a role in creating our new normal.

References and bibliography:

1. Debord, G. (1967). *The society of the spectacle* Bredekamp, H. (2018). *Image Acts A Systematic Approach to Visual Agency*, Chapter IV: Substitutive Image Acts: The Exchange of Body and Image

2. Carnagey, L., Anderson, A., Bushman, J. (2007). The effect of video game violence on physiological desensitization to real life violence, *Journal of Experimental Social Psychology*, Volume 43, Issue 3.
3. Peterson Salahuddin C., Diakopoulos, N. (2020). Negotiated Autonomy: The Role of Social Media Algorithms in Editorial Decision Making. *Media and Communication* (ISSN: 2183 2439), Volume 8, Issue 3, Pages 27 38.
4. Regev, M., Honey, U., Hasson, U. U.(2013). Modality selective and modality invariant neural responses to spoken and written narratives. *Journal of Neuroscience*. *Journal of Neuroscience* 33(40):15978 15988.
5. Roberts, F. (2018, in press). Your brain on drama: What social media means for you. *Forbes*, article.
6. McMurray, C. (2021, in press). Why the Brain Loves Stories. *Brainfacts.org*
7. Keller, U. (2001). *The Ultimate Spectacle: A Visual History of the Crimean War*.
8. Gingerenzer G. (2022). How to Stay Smart in a Smart World: Why Human Intelligence Still Beats Algorithms.
9. Sontag, S. (1989). *On Photography*, New York: Anchor Doubleday.
10. Roberts, J. (2021). Empathy Cultivation through (Pro)Social Media: A Counter to Compassion Fatigue. *Journal. Media 2*, 819 829.

БАДАРЛА Теодор

*здобувач вищої освіти факультету
інформаційних технологій та дизайну,
Херсонський національний технічний
університет
(м. Херсон, м. Хмельницький, Україна),*

БЕНГЕР Олена

*кандидат технічних наук, доцент,
в.о. завідувача кафедри загальноосвітніх
гуманітарних та природничих дисциплін,
Херсонський національний технічний
університет
(м. Херсон, м. Хмельницький, Україна)*

ДІПФЕЙКИ ЯК ЗАСІБ МАНІПУЛЯЦІЇ СВІДОМІСТЮ ЛЮДСТВА

На сьогодні, війна інформації стала одним з найнебезпечніших видів зброї. Користуватися компроматами, виливанням бруду, підкиданням неправдивої інформації, намагання за допомогою інформації ввести в оману – стало для багатьох сенсом життя. Інформація має вплив на маси, тобто за умови вдалого маніпулювання свідомістю мас, можна досягти практично будь-якої мети: знищити опонента, прибрати з дороги конкурентів чи розпалити війну, як це було з Іраком [1]. Також прикладом впливу інформаційної війни є російська інформаційна війна, постійно здійснювана урядовими та неурядовими організаціями в інформаційному просторі України, Росії, інших країн та міжнародних організацій, спрямованих на отримання стратегічно-політичних переваг шляхом деморалізації або введення в оману.

Одним улюблених технологічних прийомів пропагандистів в інформаційній війні є діпфейк. На сьогодні, діпфейки стрімко розвиваються. І хоч ця технологія є виключно інформаційною та нездатна завдати шкоди фізично, руйнуючий потенціал діпфейків не можна недооцінювати. Технологія діпфейк – це один з різновидів маніпуляції свідомістю, яка досить небезпечна саме зараз у воєнний час.

Сучасні рішення, у тому числі й комунікаційні, часом вражають. Як мовив колишній президент США Б. Обама: «Ми входимо в еру, в якій вороги можуть приймати будь-який облік, застосовувати будь-який засіб інформації, у будь-який час» [6]. Насправді, це не його слова. Дж. Піл створив це фальшиве відео про президента Обаму, аби продемонструвати, як це легко – вкласти хибні слова до рота будь-якої людини, і це виглядатиме правдоподібно.

З технологічним прогресом необхідно критичніше ставитись до того, що пропонує Інтернет. Технології стрімко розвиваються, й рівнозначно з ними збільшується кількість та

якість діпфейків. Своїй реалістичності діпфейки завдячують системам цифрової трансформації людської особистості. Принцип їх роботи доволі прямолінійний. Ці системи (як і моделі штучного інтелекту) натреновані за допомогою фото-, відео-, та аудіо-інформації. У якості запиту система отримує інформацію від актора, де зчитує його рухи, міміку, поставу, характер обличчя. Як відповідь, повертається інформація, у якій освітлюється конкретна особистість з аномальним викривленням її поведінки.

М. Сомерс (M. Somers) стверджує, що: «Маніпуляція інформацією не є новинкою. Стародавні римляни виточували імена та портрети з каменю, повністю видаляючи інформацію про людину, та її історію. Ще одним прикладом є радянський лідер Йосиф Сталін, який використовував цензуру та викривлення фото для контролю особистості та суспільства в цілому, на початку XX-го століття. З настанням ери комп'ютеризації, кількох кліків вистачало, аби стерти людину з фотографії. У наш час така тенденція набула лише більшої популярності – і негативними наслідками цього став вплив не лише на фото, але й на голос, і на відео у реальному часі – і все це завдяки технологічній еволюції штучного інтелекту» [7]. Не можна не погодитись із думкою М. Сомерс, адже на відміну від технологій, характер людини від самого зародження цивілізації є спрямованим на творення та руйнацію. Ці обидві характеристики можна застосувати до діпфейків, які нині створюються у глобальних масштабах. С. Аді (S. Adee) підтверджує цю думку, аргументуючи наступним чином: «Головним інгредієнтом приготування діпфейків є інтеграція штучного інтелекту. Щоб зробити відео з кимось, інженер спочатку натренує нейромережу шляхом введення декількох годин справжнього відеозвернення людини, аби мережа «зрозуміла», як виглядає жертва під багатьма кутами, та під різним світлом. Наступним кроком буде поєднання натренованої моделі разом з комп'ютерною графікою, щоб зробити копію цієї моделі, як маску для іншого актора. Хоч процес створення діпфейку є набагато швидшим, ніж у XX-му столітті, все ж це займає час, адже переміщує модель в абсолютно іншу ситуацію. Інженер має додатково налаштувати параметри програми, аби запобігти динамічних плям та артефактам на фото» [2].

Діпфейки руйнують нашу приватність, індивідуальність та право голосу. Проблема індивідуальності є основою у етичних питаннях штучного інтелекту. Сенс у тому, що становище приватності є неприйнятним. Ціль створення таких діпфейків – маніпуляція даними, вкладання власних ідей до рота жертви, зміна свідомості інших.

К. Штуфер (C. Stouffer) наводить приклади таких маніпуляцій. За її словами: «Ця технологія використовується не лише в кіно, як-от відродження померлих акторів, імітація аудіо або омолодження. Інші компанії також використовують діпфейки в якості додатків для зміни обличчя. Якість такої технології не голлівудська, проте дає хороші результати. Попри негативні оцінки, діпфейки здатні відроджувати історичні фігури, які прямо звертаються до аудиторії студентів. Повернення закоханих до життя за допомогою масиву фото та відео» [3]. Звісно, діпфейки мають не лише негативні аспекти, а й привносять користь до нашого суспільства. Якщо ми не можемо уявити свого життя без того, кого цінуємо, «повернення з мертвих» за допомогою діпфейків є справою фантастичною, проте цілком реальною. Крім того, діпфейки залишили свій слід у гумористичній культурі, а саме в так званих «мемах».

Ф. Гамільтон (P. Hamilton) мовить, що: «Якби хтось 20 років тому сказав мені, що президент буде читати образливі жарти з майже достовірною точністю, я б розсміявся на всю кімнату. Тепер, коли технологія дійшла до рівня швидкості поглинання контенту користувачами, діпфейк-меми тепер може створювати будь-хто. Поширення фейків завжди було частиною мем-культури, фальшиві твіти та пости в соціальних мережах – вершина айсбергу. Діпфейки дійшли до надвисокого рівня відтворення – від голосу до вигляду. Прикладом такої еволюції діпфейків є поп-балада «Baka Mitai» з гри Yakuza O, «виконавцями» якої були і є відомі особистості, від розробників до політиків» [5]. Переконатись в цьому можна перешлянувши інтеграцію обличчя Н. Кейджа у серії фільмів

«Володар Перснів», обробку Disney-анімації «Король Лев» та участь Б. Хейдера замість Т. Круза.

Дж. Вейкфілд (Wakefield J.) стверджує, що: «Компанії Meta та YouTube спіймали дипфейк-відео президента, в якому він нібито говорить про здачу України росії. Непереконливий фейк про Володимира Зеленського викликав гумор у багатьох українців. В. Зеленський стоїть за подіумом, та вмовляє українців скласти зброю. Його голова завелика, піксельна, більша за тіло, а голос глибший». Це відео, опубліковане на акаунті Instagram, справжній Володимир Зеленський описує як «дитячу провокацію». Проте Український Центр Стратегічних Комунікацій попередив, що російський уряд мав місце у цьому заклик у українців на здачу своїх територій [10].

Крім того кремлівські пропагандисти поширили фейкове відео, на якому псевдобійці 119-ї окремої бригади територіальної оборони закликають до свавілля та порушення Конституції України [8]. Також вони закликали до непокори владі створивши дипфейкове відеозвернення у листопаді 2023 року Головнокомандувача Збройних сил України Валерія Залужного. У відео дипфейковий Залужний закликав українців вийти на площі своїх міст, а військових – не підкорятися «злочинним наказам влади». Підробне відео вийшло у світ під час хвилі, яку здіймали пропагандисти, що контрнаступ України у 2023 році «провалився», а Президент України Володимир Зеленський планує змістити Залужного з посади через те, що Залужний занадто популярний у суспільстві, а це, мовляв, є загрозою для влади Зеленського [9].

На думку Джеймса Клейтона (James Clayton): «Це був достатньо очевидний дипфейк – тип фейку, у якому штучний інтелект замінює обличчя або створює цифрову версію когось. Але оскільки штучний інтелект здатний на значне збільшення подібної продукції, системи мають вміти розрізняти дипфейки. Компанія Intel знайшла рішення, створивши систему «FakeCatcher». Науковиця з Кремнієвої долини Ілкі Дімір (Ilke Demir) аргументує це наступним чином: система «FakeCatcher» працює зі зміною у кровотоці, і на основі цього знаходить вразливості. Система також аналізує рух очей для перевірки реальності. «Зазвичай, коли люди дивляться на точку, коли я дивлюсь на вас, це як стріляти променями з моїх очей, на вас. Але дипфейки мають жумлясті очі, тобто їх рух випадковий». Завдяки таким деталям компанія Intel відрізняє дипфейки від реальності за лічені секунди» [4].

За думкою кандидата політичних наук Доскіч Л. С.: «Фейкові новини також стали популярними частково через втрату інтересу до традиції та урядових ЗМІ, оскільки люди вважають, що вони зазвичай підтримують неправдиву інформацію для досягнення політичних та соціальних цілей. Тобто, хоча соціальні мережі і полегшують шлях до демократії, відкритості інформації, саме вони і відкривають вікно для необмежених можливостей щодо продукування неправдивої інформації з метою маніпулювання громадською думкою». [11] І з цим твердженням не можна не погодитись. На сьогодні існує значна більшість людей, які цікавляться новинами в мережі Інтернет. Ще частка з цієї більшості є жертвами дипфейків. Але поки існують дипфейки, знайдуться й люди, які їх знешкоджують заради інформаційної безпеки.

Отже, на сучасному етапі розвитку технологій інформація відіграє ключову роль у функціонуванні кожної окремої людини, суспільних, державних інститутів. Країни, які мають гармонійно розвинуте та надійно захищене інформаційне суспільство, матимуть більші шанси на успіх у відстоюванні своїх позицій в інформаційному просторі. Недооцінка можливостей інформаційно-психологічної зброї, заходів протидії впливу та особливостей конкретної території може стати фатальною під час подальшого загострення воєнно-політичної обстановки навколо нашої країни та інших країн світу [12].

Список використаних джерел:

1. Бабенко Ю. Інформаційна війна – зброя масового знищення. Українська правда 2021. URL: <https://www.pravda.com.ua/rus/articles/2006/04/20/4399050>.

2. Adeo S. World's First Deepfake Audit Counts Videos and Tools on the Open Web. URL: <https://spectrum.ieee.org/the-worlds-first-audit-of-deepfake-videos-and-tools-on-the-open-web> (дата звернення: 19.02.2024).
3. C. Stouffer. What are deepfakes? How they work and how to spot them. URL: <https://us.norton.com/blog/emerging-threats/what-are-deepfakes> (дата звернення: 19.02.2024).
4. Clayton J. Intel's deepfake detector tested on real and fake videos. URL: <https://www.bbc.com/news/technology-66267961> (дата звернення: 22.02.2024).
5. Hamilton P. Deepfakes Are Changing The Way We Meme. URL: <https://knowyourmeme.com/editorials/meme-insider/deepfakes-are-changing-the-way-we-meme> (дата звернення: 19.02.2024).
6. Peele J. Watch Jordan Peele make Obama say 'Killmonger was right' in fake news PSA. URL: <https://mashable.com/video/jordan-peeel-fake-obama-psa> (дата звернення: 19.02.2024).
7. Somers M. Deepfakes, explained. URL: <https://mitsloan.mit.edu/ideas-made-to-matter/deepfakes-explained> (дата звернення: 19.02.2024).
8. Російська пропаганда поширює дипфейк із «бійцями 119-ї бійцями ТРО». URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3828204-rosijska-propaganda-posirue-dipfejk-iz-bijcami-119i-brigadi-tro.html>
9. Штучний інтелект і дезінформація : як російський агітпроп використовує дипфейки у війні з Україною URL: <https://ms.detector.media/propaganda-ta-vplivi/post/33631/2023-12-01-shtuchnyy-intelekt-i-dezinformatsiya-yak-rosiysky-agitprop-vykorystovuie-dypfeyky-u-viyni-z-ukrainoyu/>
10. Wakefield J. Deepfake presidents used in Russia-Ukraine war. URL: <https://www.bbc.com/news/technology-60780142> (дата звернення: 22.02.2024).
11. Доскіч Л. С. Фейкові новини як новітній засіб маніпуляції та дезінформації. Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. 2022. №4. С.72-77.
12. Городиська Н., Василечко К. Інформаційна війна як один із видів маніпуляції людством. URL: https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/37874/2/MCTD_2022_Horodyska_N-Information_war_as_one_42-44.pdf

ВАТУЛЯ Юрій

*кандидат історичних наук,
доцент кафедри суспільних наук
Херсонського навчально-наукового
інституту Національного університету
кораблебудування ім. адмірала Макарова
(м. Херсон, Україна)*

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В ЕКІПАЖАХ СУДЕН

Значення ефективної соціальної комунікації складно переоцінити, оскільки життя екіпажу відбувається у постійній комунікації, яка характеризується багатогранністю та різноманітністю, її ефективність залежить від великої кількості факторів. В процесі своєї роботи моряк може спілкуватися з представниками різних організацій, служб та іншими особами, серед яких пасажери, екіпажі інших суден, представники портових служб, судовласники, фрахтувальники, представники класифікаційних товариств, служби контролю руху суден митної служби, страхові агенти, лоцмани, і т.ін.

У цьому контексті одне з найважливіших місць займає Конвенція про Міжнародні правила запобігання сутичкам суден у морі (МППРС) 1972 [1].

В цьому акті з метою забезпечення безпеки судноплавства незалежно від ситуації, чітко сформульовані певні комунікативні знання та вміння, а саме:

- вміти сприймати та розуміти радіоповідомлення, що надходять від інших судів;
- вміти встановлювати радіозв'язок з іншими суднами та підтримувати його;
- знати та розуміти значення судових вогнів, знаків та прапорів, а також їх розташування залежно від ситуації, а також вміти їх використовувати;
- знати, вміти розрізняти та розуміти значення звукових та світлових сигналів судів,
- знати, у яких випадках та за допомогою якого обладнання необхідно подавати звукові та світлові сигнали;
- знати та розуміти значення буїв та їх світлових сигналів;
- знати та розуміти значення світлових сигналів маяків.

Отже, із загальної кількості Міжнародних правил попередження сутичок суден у морі для виконання 29 із них морякам необхідно володіти переліченими вище комунікативними вміннями. Це свідчить про важливу роль, яку відіграє комунікація у роботі моряків, особливо у питаннях, що стосуються взаємодії з іншими судами у морі.

Значний вплив на безпеку судноплавства, є спілкування між членами екіпажу кожного окремого судна. Від їх злагоджених дій залежить як збереження судна і вантажу, так і збереження довкілля та людських життів. Наприклад, за останні роки сталася низка серйозних подій у морі, які вразили світову спільноту, – це загибель російського теплохода «Булгарія», італійського круїзного лайнера «Коста Конкордія» та аварія південнокорейського порома «Севол» [2]. Здавалося б, такі різні судна, збудовані в різний час, з різними районами плавання та пасажиромісткістю та іншими характеристиками, але, незважаючи на це, їх поєднують відсутність ефективної комунікації між членами екіпажу та пасажиром судна, особливо після виникнення аварійної ситуації, а також серйозні порушення у несенні навігаційної вахти.

Статистика, проведена Міжнародною морською організацією (ІМО), свідчить, що незважаючи на зростаючий рівень модернізації суден і, відповідно, покращення умов праці моряків, причиною виникнення 80% аварійних ситуацій у морі є саме людський фактор. При цьому основною причиною таких невтішних результатів є недостатня комунікативна компетентність членів екіпажу або практично повна її відсутність [3, с.77].

Отже, виходячи з вищевикладеного можна зробити попередній висновок, що комунікація є невід'ємним компонентом при роботі в морі, використовується практично в будь-яких ситуаціях і залежить від багатьох факторів, які так чи інакше впливають на неї. Враховуючи той факт, що комунікація це передусім процес передачі інформації, її можна розділити на два види: 1) комунікація між людьми; 2) комунікація між людиною та машиною. У цьому кожен із видів слід розглядати з урахуванням низки чинників. Наприклад, для першого це мова, релігія, особисті комунікативні особливості комунікантів, якість сприйняття та аналізу інформації комунікантами, інші фактори, що можуть впливати на процес комунікації. Для другого це рівень автоматизації судна, особливості дизайну та специфіка програмного забезпечення судового обладнання [3, с.78].

Враховуючи все це, можна зробити висновок, що недостатня комунікація між членами екіпажу судна, власне, як і недостатня комунікація між суднами, а також судами та береговими службами може призвести до значних збитків та втрати людських життів.

Слід зазначити, що успішною комунікація фахівців флоту вважатиметься за умов їхньої повноцінної взаємодії з іншими членами багатомовного екіпажу, включаючи як безпосереднє, так і опосередковане технічними посібниками спілкування у ході експлуатації судового обладнання.

Схожої позиції дотримуються і методисти, розглядаючи у якості критерія ефективності професійного спілкування не стільки певний ступінь володіння навичками й уміннями усного та письмового мовлення, як продуктивність взаємодії, тобто досягнення бажаного результату. Зважимо на те, що подібні тлумачення збігаються із сучасною тенденцією до об'єктивації знань, їх упредметнення в результатах діяльності та людських стосунках. Очевидно, що володіння іноземною мовою набуває дедалі більш функціонального характеру, задовольняючи найважливіші потреби людини, зокрема потреби у спілкуванні та пізнанні, та передбачаючи вміння співвідносити засвоєні мовні засоби з певними цілями, ситуаціями, умовами та завданнями професійного спілкування

У контексті особливих умов роботи ряд досліджень з психології моряка містить аналіз особливостей спілкування на судні протягом тривалого рейсу.

Наголошуючи на підвищеній потребі у здатності до соціально-психологічної адаптації, тобто органічного входження у колектив, на необхідності більшої, аніж в інших трудових колективах, згуртованості та спрацьованості екіпажу судна, можна зазначити, що специфіка роботи на судні позначається на спілкуванні.

Також треба зазначити, що важливим фактором формування колективу є чинники, які своєрідно відбиваються на процесі комунікації на судні та мають бути враховані через ймовірність їх несприятливого впливу на ефективність взаємодії членів екіпажу. З усіх наведених факторів як такі, що найбільш позначаються на характері й особливостях спілкування, виділяємо:

- різке звуження зовнішніх соціальних зв'язків в умовах обмеженого простору судна, іншими словами, відносно соціальну ізоляцію моряків;
- нерозділеність сфер виробництва та побуту з безпосередньою близькістю місць праці й відпочинку;
- багатонаціональний екіпаж й іншомовне комунікативне середовище [4, с.43].

Профілактиці комунікативних стресів сприятиме обізнаність командного складу у питаннях становлення екіпажу як соціальної групи, а також знання щодо динаміки міжособистісного спілкування. Відстежуючи динаміку стосунків, офіцер може передбачити й попередити прояви роздратування, нервової напруги між членами екіпажу й, скоригувавши умови спілкування, запобігти конфліктам [4, с.57].

Окреслені способи щодо забезпечення успішного спілкування морських фахівців в умовах іншомовного багатокультурного середовища матимуть дієвий характер лише за умов їх якісного методичного та змістовного підкріплення.

Поінформовані про стадійність спілкування на борту, різний характер прояву комунікативних відносин, а також про те, що є звичним предметом спілкування на тій чи іншій стадії розвитку професійної та побутової взаємодії майбутні морські фахівці вже наполовину готові протистояти комунікативному стресу. Запобігти йому вони зможуть за наявності сформованих англомовних мовленнєвих навичок і вмінь, засвоєної професійної лексики та термінології, опанованих правил міжкультурної комунікації і ще багато чого, що робитиме їх комунікативно компетентними у сфері професійного та повсякденного спілкування на флоті.

Подальші дослідження мають дати відповіді на питання щодо системного представлення основних компонентів процесу формування професійної комунікативної компетентності фахівців флоту.

Список літератури:

1. Конвенція про Міжнародні правила запобігання зіткненню суден на морі 1972 року [Електронний ресурс] / Верховна Рада України – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_137
2. Звіт про результати технічного розслідування аварії круїзного лайнера Коста Конкордія [Електронний ресурс] / Міністерство інфраструктури і транспорту Італії – URL: <http://www.icsshipping.org/FullInvestigationReportonCostaConcordia.pdf>
3. В.В.Кузьменко, А.В. Роменский. Эффективная профессиональная коммуникация моряков – залог безаварийной работы судна. Вестник Приамурского государственного университета им. Шолом Алейхеа. № 1 (18) 2015. с.72-78.
4. Криворотько Г.С. Психологічна характеристика особливих умов діяльності моряків далекогоплавання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL : http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/

ГАРЬКАВИЙ Євгеній

*доктор філософії з політології, доцент
кафедри міжнародних відносин і
стратегічних комунікацій,*

Воєнна академія

імені Євгенія Березняка (м. Київ, Україна)

МЕХАНІЗМИ ФОРМУВАННЯ НАРАТИВІВ ДЛЯ ПРОТИДІЇ ГІБРИДНИМ ЗАГРОЗАМ

Повномасштабна війна росії проти України та інші воєнні конфлікти сучасності суттєво змінили картину світу та зумовили зростання невизначеності, непередбачуваності та, відповідно, нервозності поведінки окремих акторів, спричинили тектонічні зсуви у сприйнятті безпеки, а також відповідні зміни механізмів її забезпечення, реагування на кризи різного походження та їх врегулювання. Дедалі більше стираються відмінності між безпосередньо війною і політикою, протиборство сьогодні вже не обмежується районами проведення активних бойових дій, а включає в себе комплекс дипломатичних, економічних, гуманітарних, інформаційних та інших заходів.

Стрімкий розвиток технологій штучного інтелекту разом із загостренням міждержавних протиріч актуалізують значення передусім інформаційної складової сучасних конфліктів. Широке залучення населення до соціальних мереж, легкість в доступі до будь-якої інформації вносить нові рамки у планування та реалізацію державної політики, забезпеченні національної безпеки і оборони. Інформаційні впливи ведуться у першу чергу за уявлення і переконання населення, створюючи необхідну для стейкхолдерів картину реальності. Суб'єктами даного впливу можуть бути особи, організації, установи та інституції, які мають довіру серед населення: починаючи від лідерів громадської думки у соціальних мережах, закінчуючи транснаціональними корпораціями, державами і міждержавними об'єднаннями. Засобами такого впливу можуть бути наративи різних рівнів.

У випадках відсутності загальнодоступної, зрозумілої і своєчасної офіційної позиції (наративу) держави/установи/організації у тій чи іншій сфері можуть виникати інформаційні приводи, що потенційно нестимуть загрозу для національної безпеки.

Для упередження подібних загроз, удосконалення гуманітарної політики та налагодження ефективних стратегічних комунікацій органам державної влади необхідно постійно працювати над оновленням механізмів формування та поширення наративів держави. З огляду на зазначене актуальним є аналіз та узагальнення досвіду Північноатлантичного Альянсу у сфері формування наративів.

Основним об'єктом впливу наративів є цільова аудиторія, яка визначається взаємності від мети та завдань реалізації стратегічних комунікацій. Результатом такого впливу є формування у цільовій аудиторії такої системи стійких уявлень про дії іншої держави, який би повністю виправдовував такі дії. Тим самим забезпечується лояльність політичної еліти держави, на яку направлений даний вплив, і, як наслідок, формування дієвої системи геополітичного контролю над заданою територією, що передбачає по-перше, стійкий позитивний образ того, хто здійснює вплив, по-друге, стійку систему культурних цінностей адекватну тій, яка існує у країні, яка здійснює вплив.

Основними властивостями наративів є:

– багатозначність викладів оповідачів (опису і ставленням до події різними сторонами зіткнення інтересів). Іноді такі оповідачі висловлюють дійсно власну точку зору, підкріплюючи її реальними фактами і цитатами з висловлювань лідерів громадських думок, в інших випадках вони висловлюють чужу точку зору, виконуючи політичне або комерційне замовлення, в інших випадках – надають слово самим учасникам події, самотійно її коментуючи;

– містить у собі інформацію різного роду: оповідач опирається на певні факти, які іноді можуть або частково співпадати, або повністю повторювати наратив. Зазвичай дані факти так чи інакше вплітаються до авторського відношення до них. У той же час значну роль відіграє контекст, який завуальовано схиляє адресата прийняти точку зору адресанта. Причому цей контекст може і не бути усвідомлений відразу усіма аудиторіями, а може накопичуватися з різних джерел;

– під час формування якнайширше використовує, з однієї сторони, установлені політичні, юридичні, економічні та інші терміни, а з іншої сторони – сукупність образної термінології, передусім метафор [1].

Варто зауважити, що в умовах війни забезпечити сталість, адекватність, синхронність та своєчасність наративів – надзвичайно складне завдання. Ситуації, які відбуваються в нинішньому суспільно-політичному й економічному житті України, можна охарактеризувати як досить складні та кризові. Сучасному військово-політичному керівництву України необхідно мати знання, вміння і навички, що дають змогу не лише передбачати їх, а й адекватно реагувати на зміни в управлінських ситуаціях.

Отже, ефективне формування зазначених наративів вимагає узгодженої та скоординованої міжвідомчої горизонтально-вертикальної комунікації, а також визначеного плану дій у комунікативному просторі. Для результативної протидії гібридним загрозам систему стратегічних комунікацій має бути скоординовано на всіх рівнях управління з метою забезпечення адекватного реагування на гібридні загрози та формування проактивної позиції держави в інформаційному просторі.

Література:

1. Allied Joint Doctrine for Strategic Communications/NATO Standard AJP-10. Edition A, Version 1. March 2023. URL : <https://www.gov.uk/government/publications/allied-joint-doctrine-for-strategic-communications-ajp-10> (дата звернення: 17.04.2024).

ДОБРОВОЛЬСЬКА Вікторія

*кандидат історичних наук, доцент,
завідувач кафедри соціально-гуманітарних
дисциплін та інноваційної педагогіки,
Херсонська державна морська академія
(м. Херсон, Україна)*

НАЗАРЮК Руслан

*здобувач вищої освіти 2-го курсу
факультету суднової енергетики,
Херсонська державна морська академія
(м. Херсон, Україна)*

СТЕРЕОТИПИ ЯК БАР'ЄРИ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ МІЖ ЧЛЕНАМИ МОРСЬКОГО ЕКІПАЖУ

Морський транспорт відіграє важливу роль у світовій економіці і має значний вплив на інтеграцію країн у світовий економічний простір. Морські вантажні перевезення є одним із найважливіших видів міжнародної торгівлі та логістики. Україна відіграє важливу роль у процесі розвитку морського транспорту, насамперед завдяки діяльності високопрофесійних фахівців. Українські моряки активно співпрацюють з представниками інших країн, що веде до обміну досвідом.

Українські морські фахівці відомі своїм професіоналізмом і якісною підготовкою в національних закладах вищої освіти. За даними Конференції ООН з питань торгівлі та

розвитку (UNCTAD), у 2021 році Україна посідала шосте місце у світі за кількістю працюючих моряків. Це понад 4% працівників світової морської галузі. За даними 2023 р. українські моряки щороку забезпечували 3-4 млрд валютних надходжень в країну [3].

Українські моряки, як і представники будь-якої нації, можуть стикатися з різноманітними стереотипами серед членів багатонаціонального суднового екіпажу.

Метою даної роботи є дослідити негативний вплив етнічних, соціальних та гендерних стереотипів на комунікацію та співпрацю між членами багатонаціонального морського екіпажу, запропонувати стратегію боротьби зі стереотипами метою забезпечення ефективної міжкультурної комунікації.

Стереотипи – це один з ключових бар'єрів на шляху до ефективної міжкультурної комунікації, одночасно з вербальними невербальними бар'єрами [5, с. 336]. Стереотипи можуть виникати через культурні, історичні, соціальні, гендерні відмінності тощо.

Під час міжкультурної комунікації на судні спостерігаються певні дискурсивні помилки, пов'язані із:

- 1) помилками, викликаними незнанням соціокультурних стереотипів;
- 2) нерозумінням ментальних стереотипів;

3) етнічними стереотипами – етнічними, які використовуються для характеристики індивіда в одній культурі, які, однак, мають інше значення або цілком відсутні в іншій культурі [4, с. 77].

Соціальний стереотип – це стійке уявлення про будь-які явища чи людей, властиве представникам тієї чи іншої соціальної групи. Екіпаж морського судна можна вважати соціальною групою. Це пов'язано з тим, що морські фахівці мають «особливий» характер умов праці, перебувають під час рейсу в умовах відносної соціальної ізоляції, мають чітко визначені терміни рейсу, знаходяться в умовах певних особливостей управління судновою командою (статутна система відносин, субординація), а також перебувають під впливом нероздільності побутової та виробничої сфер життєдіяльності.

Прикладами соціальних стереотипів на судні є:

- Стереотипи соціальної ієрархії.

Стереотип: Офіцери є вищими за посадою, тому не повинні спілкуватися з членами екіпажу, які перебувають на нижчих посадах. Варто зазначити, що ефективна командна робота залежить від чіткого спілкування на всіх рівнях. Професійна атмосфера між офіцерами та іншими членами екіпажу повинна бути обов'язковою.

- Соціальні стереотипи за національністю.

Стереотип: певні національності від природи є більш товариськими або стриманими, що призводить до відсутності інтеграції між членами екіпажу з різним походженням. Насправді, соціальні уподобання є індивідуальними, а не національними.

Частиною соціальних стереотипів є гендерні стереотипи. Стереотипи щодо жінок-морських фахівців можуть включати уявлення, що робота на морі – це цілком чоловіча справа; жінки не здатні бути керівниками, а тільки працювати у сфері обслуговування і на кухні; дівчата не можуть працювати на морі через важку фізичну працю; представниці жіночої статі можуть працювати тільки на круїзних лайнерах або на пасажирських суднах; жінки обирають професію моряка для того, щоб знайти чоловіка тощо [1].

Українські моряки поступово долають ці стереотипи. Так, у березні 2016 року вперше в історії Військово-морських сил України високе військове звання капітана I рангу було присвоєно жінці-військовослужбовцю Марині Каналюк [2]. У 2023 р. Марія Михайлюк стала першою жінкою в Україні, яка успішно здала визнаний міжнародною морською спільнотою CES-тест на присвоєння звання капітана [3].

Все більше дівчат з'являється серед курсантів національних морських закладів вищої освіти. Так, у 2023-2024 році на факультеті судноводіння Херсонської державної морської академії навчаються 17 дівчат, які у майбутньому можуть стати старшими помічниками капітанів або капітанами.

Важливо розуміти, що згадані стереотипи можуть обмежувати можливості жінок у морській галузі. Сучасні морські фахівці жіночої статі можуть успішно виконувати різноманітні функції та займати важливі посади в морській індустрії.

Провідні морські компанії намагаються запобігти конфліктам на судні і проводять тренінги та збори, присвячені харасменту та булінгу на судні. Також моряки можуть подзвонити на спеціальні телефонні лінії у разі конфліктних ситуацій.

Крім соціальних і гендерних стереотипів, виділяють етнічні стереотипи. Етнічний стереотип визначають як сукупність відносно стійких уявлень якого-небудь етносу про моральні, розумові, фізичні якості, властиві представникам інших етнічних спільнот.

Проблеми спілкування, що виникають у міжнародному екіпажі, пов'язують з теорією етнічних стереотипів. І досі існує проблема визнання істинності стереотипів, співвідношення стереотипу та упередженості, стереотипу та поведінки.

До етнічних стереотипів, які можуть бути перешкодою для міжкультурного спілкування на морському судні, можна віднести:

- Стереотипи трудової етики.

Наприклад, стереотип, що моряки зі Східної Європи ліниві і мало працюють. Хоча трудова етика не залежить від національності. Дотримання трудової етики є необхідним для кожного на борту морського судна, незалежно від походження.

- Стереотипи спілкування.

Наприклад, стереотип, що жителі Південної Америки голосні та балакучі, тому їм важко зосередитися. Насправді, стилі спілкування відрізняються культурно. Деякі культури можуть бути більш експресивними, ніж інші. Ефективне міжкультурне спілкування передбачає повагу до цих відмінностей і пошук способів взаємодії.

- Стереотипи навичок.

Існує стереотип, що вихідці з Азії у якості членів екіпажучудово справляються з механічними завданнями, але їм бракує лідерських якостей. У реальності навичками та здібностями володіють окремі люди, а не цілі етнічні групи. Багатонаціональна команда виграє від різноманітного досвіду, а не від обмежень за походженням.

В міжнародних екіпажах причини конфліктів найчастіше криються:

- в етнічних стереотипах (зокрема, у неприйнятті, упередженості стосовно людей певної національності, що виявляється у відповідному ставленні до них) й етноцентризмі;
- у відмінностях національних менталітетів, релігійних або культурних відмінностях, що виявляється у ставленні до тих чи інших об'єктів (до національної кухні, етикету; до роботи, в тому числі до оцінювання та оплати праці, до обов'язків конкретних фахівців, до посадових повноважень; до традицій, звичаїв, ритуалів; до часу і його організації; до особистої гігієни; до «морських» прикмет, прислів'їв, жестів та іншого [5, с. 338].

Позитивними наслідками стереотипів для комунікації є те, що вони допомагають морякам швидко зорієнтуватися у нових обставинах, зрозуміти ситуацію і діяти швидко. Негативними наслідками є:

- тенденція до етноцентризму;
- схильність негативно оцінювати представників іншої культури крізь призму стандартів власної;
- стереотипізація етнічної свідомості, що виявляється у формуванні спрощених образів представників своєї та інших культур;
- забобони як результат селективних включень у процес міжкультурних контактів [5, с. 338].

На нашу думку, побороти стереотипні уявлення під час рейсу з метою забезпечення ефективної міжкультурної комунікації можна за рахунок наступних кроків:

- бути обережним у спілкуванні, думати що, як, коли і де говорити;
- здійснювати спілкування з толерантною та доброзичливою позиції;

-обмежувати час спілкування з людьми, вести розмову з якими дуже важко, і зводити розмову до суто ділових питань;

– бути уважним і чуйним до психологічної атмосфери спілкування, до стану співрозмовника, його емоцій;

– ставити себе на місце співрозмовника і аналізувати, як сприймається почуте;

– дотримуватися етикету, субординації, враховувати місце, час та обставини спілкування;

-вміти слухати і чути колегу;

– вміти виділяти головне у процесі спілкування;

– бути коректним, толерантним.

Таким чином, при побудові успішної кар'єри для морського фахівця потрібно враховувати традиції, звичаї, національні особливості, стереотипні уявлення та упередження носіїв інших культур. Стереотипи – це узагальнення, які часто є неточними. Вони можуть призвести до непорозумінь, упереджень і конфліктів. Важливим аспектом успішної міжкультурної комунікації на морському судні є визнання цих стереотипів і боротьба з ними, а також виховання культури взаємної поваги та розуміння.

Література:

1. «Ви можете досягти всього, чого захочете: жінки спроможні на все». URL:<https://mtwtu.org.ua/news/vi-mozete-dosagti-vsogo-cogo-zahocete-zinki-spromozni-na-vse>
2. Аксанюк М. Марина Каналюк, капітан першого рангу. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/2006916-marina-kanaluk-kapitan-persogo-angu.html>
3. В Україні перша жінка отримала звання капітана за новою системою дипломування моряків. URL: <https://rubryka.com/2023/07/12/v-ukrayini-persha-zhinka-otrymala-zvannya-kapitana-za-novoyu-systemoyu-dyplomuvannya-moryakiv/>
4. Дмитренко О.П. Причини невдач у міжкультурній комунікації. Стратегії міжкультурної комунікації в мовній освіті сучасного ВНЗ : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. Київ : КНЕУ, 2016. С. 75-78. URL: <https://docplayer.net/68795958-Strategiyi-mizhkulturnoyi-komunikaciyi-v-movniy-osviti-suchasnogo-vnz.html>
5. Сотер М. Шляхи подолання бар'єрів міжкультурної комунікації (на прикладі інженерів-судномеханіків). Фундаментальные и прикладные исследования: современные научно-практические решения и подходы: мат. II-й Международ. науч.-практ. конф. (Баку–Ужгород – Дрогобыч, 10 марта 2017 г.). Баку –Ужгород – Дрогобыч: Посвіт, 2017. С. 336–339.

ЗВЯГІНЦЕВА Ольга

*доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри менеджменту та
фінансів, Міжнародний класичний
університет імені Пилипа Орлика
(м. Миколаїв, Україна)*

ФІЛОСОФІЯ РЕКЛАМНОГО КРЕАТИВУ В СИСТЕМІ ЕФЕКТИВНОСТІ РЕКЛАМНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

Стратегічним інструментом комунікативного успіху будь-якого бізнесу стає творчий підхід до створення, виробництва та розміщення рекламної продукції у засобах масової інформації. Творча складова реклами постає інструментом соціокультурної оптимізації процедур кодування, надсилання, прийняття та декодування торгової пропозиції цільовими споживачами. Творча ідея – запорука успіху будь-якої рекламної кампанії, спрямованої на вирішення значних брендингових завдань.

Креатив по праву вважається найбільш складною структурою у виробничій ієрархії реклами. Проблематика визначення сутності та специфіки рекламного креативу як вузькоспеціальної прикладної модифікації творчої діяльності ускладнюється дискретністю накопичених за всю історію питань дефініцій творчості як фундаментальної засади людської самоактуалізації.

Креативність – одне з основних внутрішніх детермінант творчої активності – визначається психологією як особлива індивідуальна здатність створювати нове. Філософське розуміння креативності дискваліфікує її роль професійної самореалізації, оскільки латеральне мислення включає набагато ширший клас креативних процесів, ніж творчість [2, с. 27].

Розвиваючи силу спонукального впливу, реклама синтезує досвід фундаментальних видів творчості (мистецтва, науки та інженерії) задля досягнення прагматичної мети матричного управління споживчою поведінкою. Значення істини реклама заміняє установкою на підприємницьку продуктивність, яка перебуває у позитивній когнітивній реакції цільової аудиторії та економічної ринку. Креативність у рекламі набуває значення групової характеристики чи технології організації ефективної діяльності творчих колективів у рекламі. Рекламний креатив утворює особливу галузь професійної діяльності з розробки та виробництва продуктивної реклами, його по суті можна порівняти з процесом технічного конструювання. Однією з ключових особливостей рекламного креативу є загальноприйнятий механізм відчуження продукту від автора (або групи авторів) на користь об'єкта перетворення.

Креативна реклама як особлива форма продуктивного комерційного звернення реалізує віртуальну цінність об'єкта просування у вигляді міцного закріплення в цільовій аудиторії асоціативної ідентифікації предмета просування, індивідуальних світоглядних цінностей і наказової установи активний купівельний вибір. Креативна реклама має найбільш виражену рекламоспроможність з володіння здатністю збільшувати суб'єктивно сприйману значимість купівлі-споживання-використання. Ефективна дія механізму інтеграції споживчої матриці та соціокультурної дійсності продукує спеціальні функції креативної реклами, залучення уваги та купівельного інтересу цільової аудиторії до об'єкта просування, поточних та подальших рекламних звернень, формування особистісної довіри до рекламодавця, поліпшення асоціативного взаємозв'язку між рекламою та торговою маркою, прискорення динаміки та обсягів продажу. Зміст креативної реклами є породженням, відображенням та індикатором соціокультурних процесів. Соціокультурне значення креативної реклами полягає у специфіці переходу споживчих переваг цільової аудиторії на світоглядний рівень [1, с. 381].

Сучасна реклама прагне заміщення функцій інших видів творчості, насамперед, – естетичного виховання – мистецтва. Специфіка креативної реклами відображається у таких аспектах:

1. Основним виразним засобом та формою креативної реклами служить імідж – актуальне для цільової аудиторії синтетичне змістоутворення, асоціативно пов'язане з предметом просування. Об'єкт реклами у композиційному рішенні рекламного засобу нерозривно примикає до іміджу дотримання ідентифікації рекламодавця. Такий зв'язок може бути як прямим, так і опосередкованим асоціативними посиланнями до актуальних ціннісних орієнтирів цільових споживачів. Фундаментальна характеристика рекламного іміджу, що визначає його специфіку щодо поняття «художній образ», міститься щодо якості новоутворення. Реклама, зважаючи на спеціальні вимоги продуктивності, не може використовувати якісно нові значення подібно до інших видів творчості. Все унікальне не може мати масовий попит, тому рекламна ідея не може суттєво відхилятися від загальноприйнятих традицій. Істина в рекламному креативі полягає у відображенні не об'єктивного світу, але лише вузької частини емпірично пізнаваного – сфери прогностичних відносин рекламованої торгової марки та цільового споживача.

Рекламний імідж може бути прямим (зображення об'єкта реклами) чи креативним (нелінійне уявлення предмета просування). Остання форма вважається продуктивнішою, оскільки використовує найефективніші технології маніпуляційного впливу на формування у свідомості цільових споживачів стійкого асоціативного зв'язку між предметом просування, системою цінностей і установкою активного споживання.

Основні відмінності креативного іміджу від художнього образу полягають у наступному: суворо прагматична спрямованість, орієнтація на масове, а чи не індивідуальне сприйняття, використання односкладових рецептурних сенсів, відомих та актуальних для цільової аудиторії. Креативний імідж (залежно від конструктивних елементів) може реалізовуватись у трьох формах знакової, символічній, метафоричній.

2. Завдання рекламного іміджу – привернення уваги цільової аудиторії та каталіз прийняття рішення про купівлю.

3. Реклама, впроваджуючись в індивідуальне, має на меті формування споживчої культури та корекції масової свідомості. Сприйняття креативної реклами має «квазіхудожній» характер.

4. Спрямованість на розв'язання протиріч у вигляді псевдохудожнього перетворення комунікаційного поля торгової марки уподібнює рекламний креатив проектно-конструкторської діяльності. Але якщо науково-технічна творчість орієнтована на звільнення від протиріч, то рекламне рішення – на закріплення споживчої псевдосвободи [1, 2, 4].

Рекламний креатив – процес розробки проекту креативної реклами, що формально відповідає технічному конструюванню продуктивних засобів впливу на споживчу поведінку за допомогою псевдохудожніх іміджів. Синтез досвіду науково-технічної та художньої творчості в рекламному креативі підвищує його продуктивність в аспектах формування нових ефективних засобів для максимально ефективного впливу на масову свідомість, удосконалення матеріальної основи та технологій рекламного проектування, посилення впливу на формування споживчої культури.

Література:

1. Оверчук В.А. Психологія реклами та Паблік рілейшнз. Навчальний посібник. Вінниця: ЦОП «Документ Принт», 2019. – 548 с.
2. Рекламний креатив: навчальний посібник / Укладачі: О. І. Вікарчук, О.О. Калініченко, С.М. Ніколаєнко, І.О. Пойта. – Житомир: Видавець О. О. Євенок, 2018. – 208 с.
3. Reinartz W. Creativity in Advertising: When It Works and When It Doesn't [Електронний ресурс] / W. Reinartz, P. Saffert // Harvard Business Review. – 2013. – Режим доступу до ресурсу: <https://hbr.org/2013/06/creativity-in-advertising-when-it-works-and-when-it-doesnt>.
4. Рябова Т. А., Рябов І. Б. Роль креативу в рекламній діяльності. Ефективна економіка. 2019. № 6. [Електронний ресурс]– Режим доступу до ресурсу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=7128>
5. Хавкіна Л. Сучасний український рекламний міф. Монографія. Х.: Харківське історико-філологічне товариство, 2010. – 352 с.

КОЗАЧОК Дарина

*здобувачка вищої освіти кафедри
філософії, Національний університет
водного господарства та
природокористування (м. Рівне, Україна)*

КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ КІНОМИСТЕЦТВА ХХІ СТОЛІТТЯ

Сучасне кіномистецтво стикається з різноманітними викликами та можливостями, які впливають на його подальший розвиток і перспективи. Від інноваційних технологій до змін у соціокультурних уявленнях, від процесів глобалізації до різноманітності культурних контекстів – кінематограф в ХХІ столітті відтворює та сприймає сучасний світ у всій його складності. Сучасне кіно виступає не лише як потужний засіб для розваг та відпочинку, але й як важливий інструмент для висловлення соціальних, політичних та культурних поглядів, а також формування ідентичності глядача. Від широко відомих блокбастерів до авторських фільмів, від документальних робіт до анімаційних шедеврів – сучасна кінематографія надихає, викликає емоції та стимулює активне обговорення. У цій публікації розглянемо

ключові аспекти кіномистецтва ХХІ століття враховуючи його історію, сучасні тенденції та перспективи майбутнього, а також вплив кінофільмів на культурні стереотипи та цінності.

На перехресті ХХ і ХХІ століть у кінематографі відбувається переломний момент. У цей період спостерігався значний прогрес у сфері цифрових технологій, що сприяло поліпшенню якості зображення та звуку, а також розвитку комп'ютерної графіки. Щоб проілюструвати ці зміни, необхідно згадати останні роки: з моменту появи відеокамер для зйомки, кіно зазнало впливу естетики аматорського кіно. Режисери часто акцентують увагу на особливостях ручної камери, перетворюючи негативні аспекти таких зйомок (трясіння камери) на спецефекти.

Кіно завжди було одним з найпотужніших засобів візуального мистецтва, яке здатне відтворювати світ, що оточує нас, або створювати альтернативні реальності. Кіно дає ілюзію реального життя на екрані. Це відображає специфіку кінематографа, який, за допомогою зображень, звуків та режисерських засобів, може перенести глядача у світ фантазії або відтворити реальні події так, що вони здаються живими.

Кіно створює ілюзію реального життя на екрані через різноманітні засоби та техніки:

- акторське мистецтво та персонажі
- монтаж та сценарій
- звукові ефекти
- візуальні ефекти та майстерна робота оператора [2].

Кінофільми мають значний вплив на формування культурних стереотипів та цінностей у суспільстві. За допомогою їх формуються образи націй, чоловіків і жінок і т. д. Такі механізми мають значний вплив на свідомість індивіда, виробляють його упереджене ставлення до тих чи інших явищ і об'єктів соціального життя. Однак, такі стереотипи можуть бути як істинними, так і хибними. Кілька способів, якими кіно впливає на ці аспекти:

– створення образів і персонажів. Кінофільми створюють широкий спектр образів, які можуть впливати на уявлення глядачів про різні соціальні групи, такі як релігійні, національності, гендерні ролі та ін.

– рефлексія соціальних проблем. Багато кінострічок можуть висвітлювати актуальні соціальні проблеми такі як сексизм, класова нерівність, расова дискримінація, класова нерівність тощо. Яскравим прикладом є кінофільм «Пастка» 2017, у якому розкривається тема расизму, про те як світлошкірі люди, так звана «еліта», сприймають темношкірих за рабів.

У ситуації міжкультурної комунікації носій своїх культурних стереотипів занурюється в новий контекст за допомогою сформованої і представленної картини в певному фільмі. Відзначається схильність людини відзначати негативні якості нової національно-культурної спільноти.[1]. Таким яскравим прикладом є висвітлення українського народу у різноманітних російських кінострічках. Деякі з цих стереотипів виникли в історичному та культурному контексті, інші є результатом уявлень або політичної пропаганди. Відповідно до даного стереотипу українці часто зображуються як люди сільських районів, прості в манерах і мові, з великим акцентом на селянському житті. У деяких російських фільмах можна помітити використання політичних стереотипів, таких як зображення українців як патріотично налаштованих або, навпаки, як сепаратистів чи агресивних щодо Росії. Такі стереотипи формують і спрямовують свідомість людей на негативне сприйняття українців. Отже, проблема стереотипізації у сфері кінематографа є досить актуальною і важливо вміти її аналізувати.

Отже, у ХХІ столітті кінематограф пережив значний розвиток та трансформації, ставши однією з найвпливовіших та найбільш розвинених галузей мистецтва і розваг. Протягом цього періоду кіно відображало широкий спектр культурних, соціальних, політичних та технологічних змін у суспільстві. Розвиток технологій відкрив нові можливості для створення більш ефектних та захоплюючих візуальних ефектів, що розширило межі кіноіндустрії. Загалом, розвиток кінематографа у наш час свідчить про його значущість як

важливого аспекту культурного та соціального життя сучасного світу, а також про його вплив на формування сучасної світової культури.

Література:

1. Палига О. Стереотип у сфері кінематографа як один із чинників впливу на масову свідомість : матеріали наук.-практ. конф., м. Острог, жовтень 2013.
2. Брюховецька Л. Кіномистецтво. Київ : Вид-во «ЛОГОС». 2011. С. 16-18.

СТЕКОВИЧОВА Валентина

*кандидат наук із соціальних комунікацій,
доцент, завідувачка кафедри
журналістики та філології,
ПЗВО «Міжнародний класичний
університет імені Пилипа Орлика»
(м. Миколаїв, Україна)*

ТОЛГАРЕНКО Тетяна

*здобувачка вищої освіти спеціальності
«Журналістика»,
ПЗВО «Міжнародний класичний
університет імені Пилипа Орлика»
(м. Миколаїв, Україна)*

МЕДІАКУЛЬТУРА СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ УКРАЇНСЬКИХ ЗМІ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Сьогодні соціальні мережі інтегровані у повсякденну професійну журналістську діяльність і стали важливим джерелом інформації для медіа. Соціальні мережі для журналістів – це інструмент і їх використання для медіа є необхідним з ряду причин: соціальні мережі активізують свою інформаційну функцію, випереджаючи всі інші ЗМІ за оперативністю і швидкістю розповсюдження інформації; взаємодія з активними читачами підвищує репутацію ЗМІ, а також допомагає збільшити її аудиторію; публікація новин у соціальних мережах є швидким способом обміну інформації, вони не зобов'язують до великого обсягу, а навпаки траншують необхідність лаконічного викладу інформації; допомагає покращити оперативність. Ще однією причиною є доступ до великої аудиторії користувачів соцмереж, цікаві дописи виводять сторінку в топи, що дозволяє безкоштовно долучати аудиторію для платформи. Тому робота над контентом в соціальних мережах є вкрай необхідною [4, с. 172].

Соціальна мережа як інформаційний канал дозволяє компаніям інформувати свою потенційну аудиторію не лише напряму, без посередників, але й через акаунти офіційних ЗМІ [3, с. 61]. Соціальні мережі, завдяки характерній для них двосторонній комунікації, також можуть допомогти встановити та в подальшому підтримувати контакт з людьми та структурами – організаторами, учасниками чи свідками подій. Крім того, це також можливість дослідити багато різних точок зору, отримати початкові ідеї та поради від користувачів для майбутніх статей і історій. Соціальні медіа також можуть допомогти у збиранні новин та інформації. Згідно з опитуванням, проведеним неурядовою організацією «Детектор медіа», журналісти та медіафахівці в Україні вважають, що соціальні медіа активно використовуються як джерело інформації в їхній журналістській роботі. Українські журналісти та медіафахівці вважають, що соціальні медіа активно використовуються як джерело інформації в журналістській роботі. Згідно з проведеним аналізом, кожна п'ята новина в основних онлайн-ЗМІ надходить із соціальних мереж. Більша частина інформації в

ЗМІ надходить із Facebook – 63 % усієї інформації із соціальних мереж. 23 % інформації надходить із Instagram, на Twitter припадає 6,5 % журналістських матеріалів, а на Telegram і Youtube – 4,5 і 3 % контенту ЗМІ відповідно. Ба більше, у 95 % матеріалів, створених із використанням інформації із соціальних мереж, соціальні мережі є єдиним джерелом інформації, і лише 5 % матеріалів включають інші джерела [4].

Використання інформації із соціальних мереж безпосередньо пов'язане з ключовими характеристиками професійної журналістики та дотриманням основних її стандартів: об'єктивності, достовірності, неупередженості та збалансованості. Значення соціальних медіа для професійної журналістики важко переоцінити. Важливо зазначити, що останні – відносно нове явище. Це відносно новий інструмент для виконання традиційного завдання журналістики – висвітлення подій, що відбуваються в суспільно-політичній та інших сферах життя держави і суспільства.

Використання соціальних медіа-платформ ставить перед журналістами складні завдання, особливо в плані верифікації та перевірки фактів. Медіаексперт Д. Дуцик підкреслює, що елемент соціальних медіа в Україні дуже важливий. Відповідальність лежить на журналістах, які поширюють інформацію серед громадськості, не перевіряючи її достовірність [2]. За професійного підходу соціальні медіа-платформи можуть стати хорошим інструментом для журналістики. Тому зростаюча роль соціальних медіа в контексті журналістики потребує більшої уваги як з боку журналістів, так і з боку науковців.

Як зазначає львівський науковець О. Романчук, «соціальні інтернет-мережі – це платформи, онлайн-сервіси та сайти, призначені для побудови та організації соціальних відносин» [7, с. 158]. Переваги ефективності, охоплення великої аудиторії, зручності, відкритості та діалогу збільшили активну присутність у веб-просторі соціальних платформ неурядових організацій, ЗМІ, державних установ та органів влади, а також громадян.

Висновки. З розвитком інтернету та активним використанням соціальних мереж, єдиний спосіб для професійної журналістики – мати високу якість, репутацію та авторитет. Не перебільшуючи значення соціальних медіа в журналістській роботі, варто зазначити, що вони створюють можливості для професії. Критично, акуратно і правильно використовуючи соціальні медіа, журналісти можуть продукувати якісний контент і виконувати роботу, яка є частиною загальної роботи журналіста – професійно інформувати про події в соціополітиці та інших сферах життя держави і суспільства.

Література:

1. Гарматій О., Онуфрив С. Соціальні мережі як джерело інформації у роботі журналіста. Вісник Національного університету «Львівська політехніка» : журналістика. 2021. № 2 (2) URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2021/may/23700/9.pdf> (дата звернення : 10.04.24).
2. Голуб О. Сайти соцмереж як джерело інформації. Соцмережі / статті: веб-сайт. URL: <https://ms.detector.media/sotsmerezhi/post/16123/2016-02-24-saiti-sotsmerezhi-yak-dzherelo-informatsii/> (дата звернення : 16.04.24).
3. Єжижанська Т.С. ЗМІ у соціальних мережах: тенденції, можливості, перспективи. Масова комунікація: історія, сьогодення, перспективи. Луцьк: Східноєвропейський національний університет ім. Лесі Українки, 2015. № 7–8 (6). С. 61–67.
4. Інформації із соцмереж більшає, а фактчекінг не посилюється. Дослідження професійних стандартів: веб-сайт. URL: <https://imi.org.ua/monitorings/informatsiyi-z-sotsmerezhi-bilshaye-a-faktcheking-ne-posylyuyetsya-i29719> (дата звернення : 12.04.24).
5. Науменко Д.Ю., Родигін К.М Використання соцмереж українськими ЗМІ. Вісник ДонНУ імені Василя Стуса. №2.172–174.
6. Рекомендації журналістам щодо організації роботи на військових об'єктах. Підготовлено Управлінням зв'язків з громадськістю Збройних Сил України. Київ 2024. 47 с.
7. Романчук О. К. Соціальна інформатика. Львів : Універсум, 2016. 224 с.

СТЕКОВИЦЬКА Валентина

кандидат наук із соціальних комунікацій,
доцент, завідувачка кафедри
журналістики та філології
ПЗВО «Міжнародний класичний
університет імені Пилипа Орлика»
(м. Миколаїв, Україна)

ХОЛЯВКО Єлизавета

здобувачка вищої освіти спеціальності
«Журналістика»
ПЗВО «Міжнародний класичний
університет імені Пилипа Орлика»
(м. Миколаїв, Україна)

ГЕНДЕРНИЙ ПАРИТЕТ У МИКОЛАЇВСЬКІЙ РЕГІОНАЛЬНІЙ ЖУРНАЛІСТИЦІ: ВПЛИВ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ

Питання гендерної представленості в різних сферах суспільного життя, включаючи журналістику, досліджується вже давно. До появи терміну «гендерний паритет» історики відзначають випадки, коли жінки брали на себе нетипові для їхньої статі ролі. Наприклад, у сарматських племенах 3 тисячі років тому жінки повинні були стати воїтельками, щоб вийти заміж.

Хоча війна, традиційно, сприймається, як чоловіча справа, на сьогодні вже 45 тисяч жінок служать у ЗСУ, згідно з даними MilitaryMediaCenter. Перша світова війна стала переломним моментом, коли через мобілізацію чоловіків, жінки масово почали освоювати «чоловічі» професії.

Подібну ситуацію ми спостерігаємо і зараз – жінки опановують нові навички, наприклад, штукатурки чи трактористи.

Журналістика також не залишилася поза гендерної проблематики, адже на початку ХХ століття з'явилися перші військові кореспондентки, такі як Дороті Лоуренс, Марі Етель Маколі, Мері Робертс Райнгарт. А повномасштабна війна Росії проти України знову поставила перед журналістикою нові виклики, автоматично зробивши військовими кореспондентами не лише чоловіків, але й жінок, які працюють у ЗМІ у прифронтових регіонах.

Відтак, **гендерна проблематика в журналістиці перейшла на новий рівень**, отримавши додаткове навантаження мілітарного забарвлення. У зв'язку з цим також актуалізувалося й питання залученості жінок, як експертток, у порівнянні з чоловіками у статтях та сюжетах. Адже на перший план вийшла військова тематика, яка, за стереотипами, вважається більш чоловічою.

Дана тема є актуальною, оскільки забезпечення гендерного паритету, як у самих ЗМІ, так і публікаціях, по-перше, забезпечує рівноправ'я, а по-друге, – плюралізм, який може зіграти позитивну роль в трансформації тих чи інших процесів. Гендерний паритет сьогодні перетворився на один із важливих індикаторів демократії; він став темою міжнародних зустрічей на вищому рівні, метою політики урядів, ООН, Європейського Союзу та інших міжнародних організацій [3, с. 71].

Результати власного дослідження показали, що у 2024 році затребуваність жінок, як працівниць в медіа збільшується. Пов'язано це, як з мобілізацією чоловіків на фронт, в тому числі і журналістів, так і з наявністю тих, хто уникає офіційного працевлаштування, саме через можливість бути мобілізованим. Так, наприклад, станом на квітень 2024 року серед

кореспондентів «Суспільне Миколаїв» – 5 жінок та 3 чоловіків. До початку повномасштабної війни цей показник був рівним.

У таких медіа, як «Суспільне Миколаїв» та «НикВести», посади шеф-редакторів обіймають жінки, водночас, на телерадіокомпанії «Март» та в газеті «Південна Правда» – це чоловіки.

Підтверджує дану тезу і дослідження проведене Національною радою України з питань телебачення і радіомовлення на всеукраїнському рівні. Воно показало, що у більшості медіа, що заповнили анкети, більшість складу працівників становлять жінки. Лише у медіа, які мають ліцензію на ТБ та радіо більшість працівників – чоловіки. Приблизно рівномірно представлені тільки у віковій групі 36-60 років [2].

Однак, не все так добре в представленні жінок як експерток. Миколаївські медіа все ще не дотримуються гендерного балансу щодо цитувань жінок. За останній рік фактично не змінилася частка цитувань жінок у новинах. У лютому 2024 року становила 15% загальної кількості експертів і експерток. Також стабільними залишаються показники щодо частки героїнь: у миколаївських онлайн-новинах на одну героїню припадає чотири герої-чоловіки. Такі результати моніторингу, який Інститут масової інформації провів в онлайн-медіа НовиниН, Преступности.НЕТ, НикВести, 0512.com.ua, Корабелів.інфо.

З відібраних 50 новин у кожному медіа – всього 250 новин, ми з'ясували наступне: сім експерток проти 41 експерта. Такий розподіл у регіональних новинах Миколаєва. Водночас, жодної експертки не було в новинах видання «Корабелів.інфо», по одній – у публікаціях «Новини-Н» та «Преступности.НЕТ», дві згадки – на сайті «0512.com.ua» 0512.com.ua, три – у новинах «НикВести».

Найбільша кількість, 100% згадок жінок як експерток, була в новинах про здоров'я, медицину та економіку. За даними гендерного моніторингу регіональних медіа, проведеного Інститутом масової інформації, у Миколаївській області жінки вже частіше виступають експертами з питань війни та її наслідків. На цю тему припало 23% усіх коментарів експерток, що потрапили до моніторингової вибірки. Це на 5% більше, ніж у порівнянні з 2023 роком, коли присутність жінок-експерток у медіа суттєво знизилася через вищезазначені причини. Проте цей показник ще не дотягує до умовного паритету [1].

Відтак, якщо представництво жінок в медіа забезпечене майже на паритетних основах з чоловіками, то рівень ретрансляції їх думок, в якості експерток, поки досить низький. Для вирішення цієї проблеми потрібна чітка стандартизація у ЗМІ щодо забезпечення гендерного паритету героїв сюжетів та статей з чітко прописаною квотою. Для реалізації цього завдання було б необхідно створити відповідний орган, який би здійснював контроль за дотриманням цих правил. Аби цей перехід був м'яким, доцільно було б запровадити на першому етапі їх на добровільній основі.

Висновок: повномасштабна війна вплинула на гендерний баланс у миколаївській журналістиці. Жінки продовжують активно працювати в ЗМІ, але їхня представленість у деяких медіа дещо нижча, ніж чоловіків. Інша ж ситуація щодо представництва жінок в якості героїнь та експерток в новинах. Відтак, для досягнення гендерного паритету потрібні спільні зусилля з боку медіаорганізацій, профільних асоціацій та громадськості. В якомусь сенсі було б необхідним запровадження добровільних гендерних квот, які б сприяли наближенню до гендерного паритету.

Список використаних джерел:

1. Серета К. Як і скільки пишуть про жінок у миколаївських медіа. Режим доступу: <https://imi.org.ua/blogs/tina-karol-bez-makiyazhu-i-minimum-ekspertok-u-novynah-yak-i-skilky-pyshut-pro-zhinok-u-i59411> (дата звернення : 08.04.2024).
2. Гендерний профіль українських медіа. Режим доступу <https://wim.org.ua/materials/hendernyy-profil-ukrayinskykh-media/> (дата звернення : 09.04.2024).
3. Ісакова Н.Б. Гендерний паритет у науці: тенденції в світі та в Україні. Наука та наукознавство. 2018. № 2. С. 68–90.

СТЕКОВИЦЬКА Валентина

кандидат наук із соціальних комунікацій,
доцент, завідувачка кафедри
журналістики та філології
ПЗВО «Міжнародний класичний
університет імені Пилипа Орлика»
(м. Миколаїв, Україна)

ЧЕРНЕГА Вікторія

здобувачка 3 курсу першого бакалаврського
рівня спеціальності 061 «Журналістика»
ПЗВО «Міжнародний класичний
університет імені Пилипа Орлика»
(м. Миколаїв, Україна)

РОЛЬ ЗМІ У ВИСВІТЛЕННІ КОНФЛІКТІВ: СТРАТЕГІЇ І ТАКТИКИ

Міжнародний конфлікт виникає тоді, коли конфлікт переходить у третю і четверту стадії. В даному випадку поняття «міжнародний конфлікт» ширше поняття «війна», так як війна є окремим випадком міжнародного конфлікту.

Принциповим моментом розгляду висвітлення конфліктних процесів засобами ЗМІ є визнання їх необхідним чинником розвитку суспільства.

Слід зазначити, що до сьогодні не існує загальноприйнятої дефініції конфлікту. Відповідно єдиного трактування конфлікту не дотримуються і засоби масової інформації. Для ЗМІ притаманний широкий підхід: конфліктними вважають усі процеси, які характеризуються зіткненням протилежних інтересів, поглядів, цінностей, позицій, намірів. Часто у ЗМІ конфлікт ототожнюється зі скандалом – подією, випадком, що набуває широкого розголосу й ганьбить своїх учасників[2, с. 104].

Аналіз висвітлених конфліктів засвідчує, що найпоширенішими причинами їх виникнення є розподіл ресурсів, взаємозалежність діяльності, незадовільне інформування, розбіжність в уявленнях і цінностях, відмінності в манері поведінки і життєвому досвіді. Критеріями диференціації, актуальними для дослідження конфліктної тематики, є також тематика конфліктних процесів, їх локалізація, участь ЗМІ. За тематикою виділяють конфлікти: соціально-політичні, економічні, у сфері духовності; за локалізацією – внутрішні (всередині певних органів і організацій) і зовнішні (між такими органами і фізичними чи юридичними особами, що структурно не входять до них); за участю засобів масової інформації – конфлікти з безпосередньою участю ЗМІ (коли останні виступають опонентом) та з опосередкованою участю (коли мас-медіа відіграють роль третьої сторони) [4, с. 91].

Поряд з обов'язковим перенесенням у журналістику основних характеристик реального протистояння, конфлікт, відтворений у пресі, і життєвий конфлікт відрізняються динамікою та структурою. Вимушена однолінійність конфлікту в ЗМІ компенсується тим, що з реальних життєвих подій береться усе найсуттєвіше, найбільш характерне і конкретне. Найчастіше в поле зору ЗМІ потрапляють такі елементи структури конфлікту, як склад учасників, об'єкт, конфліктна ситуація, інцидент, конфліктна взаємодія, позитивні чи руйнівні наслідки. Щодо останніх, загалом ЗМІ не властиве трактування конфлікту, як виключно негативного явища, однак таке тлумачення конфліктності є більш поширеним.

Публікації конфліктної тематики зазвичай викликають увагу аудиторії, не в останню чергу, завдяки специфіці заголовкового комплексу.

«Конфліктне» обличчя преси визначають замітка й кореспонденція. Популярними також є звіт, репортаж, інтерв'ю. Перерозподіл у бік інформаційних жанрів продиктований великою кількістю конфліктів у суспільному житті та потребою їх оперативного й точного

висвітлення. Пошук оптимального варіанту в широкому діапазоні жанрів залежить насамперед від якісних характеристик конфронтації. Якщо конфлікт – очевидне, рельєфне зіткнення інтересів, то преса вдається до замітки та кореспонденції. Видовищні, яскраві за формою конфлікти найчастіше обслуговуються жанром репортажу. Коли об'єктом публікацій стає колізія, яка потребує глибокого опрацювання, журналісти шукають резерви у журналістському розслідуванні, статті, коментарі. До поширених прийомів жанрового оформлення конфлікту з очевидною увагою до його учасників належать звіт, інтерв'ю [1, с. 293].

Сюжетно-композиційні характеристики журналістських виступів про конфлікти свідчать, що сюжетна і композиційна будова творів найчастіше підпорядковуються адекватному відображенню руху конфліктного процесу. Сюжет найбільш органічно відповідає життєвому матеріалу конфліктності і найвиразніше оформлює зміст у творах, що містять хронологічно послідовний виклад конфліктної динаміки. Використання окремих елементів сюжету спостерігається тоді, коли немає реального розгортання протистояння, і конфлікт як об'єкт публікації пізнається в іншому русі: аналітичному поділі на елементи. Відтворення конфлікту полягає в логіці авторських роздумів, аналізі фактичних даних, побудові висновків [5, с. 207].

Стратегія ЗМІ у конфліктних процесах зумовлена важливим завданням мас-медіа – ефективно впливати на аудиторію. Реалізацію стратегії інформаційної діяльності ЗМІ у конфліктах забезпечують тактики запобігання, вирішення, врегулювання, уникнення, роздмухування. Тактика запобігання передбачає недопущення конфліктів. Використовуючи зазначену тактику, журналісти працюють за такими напрямками: ідентифікація конфлікту; виявлення прихованих конфліктів; дослідження конфліктних ситуацій; підвищення соціальної компетенції населення. Тактиці вирішення властиві такі прийоми: напрацювання власних варіантів управління конфліктом; залучення арбітрів – відомих фахівців і високоморальних особистостей; розгляд конфлікту в компетентно вибудованій комплексній картині соціального організму; оцінювання актуального стану колізії; реалізація системи винагород; переакцентування параметрів конфлікту; переведення конфлікту в площину морально-духовних стосунків; залучення до обговорення читачів [3, с. 117]. Тактика урегулювання передбачає діяльність ЗМІ, спрямовану насамперед на вивчення документальної бази щодо нейтралізації конфліктів; налагодження співпраці влади та інших ключових учасників конфлікту; спонукання до дотримання запропонованого владою варіанта розв'язання; засудження незгоди з прийнятими управлінськими рішеннями; констатацію конфлікту. Тактика уникнення реалізується засобами масової інформації за допомогою таких дій, як обхід конфлікту на основі об'єктивних критеріїв; самоусунення від інтерпретації конфліктних дій. До такої тактики діяльності у конфліктах медіа вдаються порівняно рідко. Натомість тактику роздмухування конфліктних процесів використовують дуже часто. Участь ЗМІ у конфліктах засвідчує успішне з погляду роздмухування використання таких прийомів: розгляд проблеми через параметри конфліктності; заохочування конфліктної поведінки; зосередження уваги на суб'єктивних чинниках конфліктності; створення образу ворога; намагання примітивізувати опонента; перехід від аргументів до особистих випадів; втягування у конфлікт значної кількості учасників; віртуальна глобалізація протистояння [2, 88].

Вибір оптимальної тактики залежить від якісних реєстрів суб'єктно-об'єктних відносин: з одного боку, творчого завдання, особистісних характеристик журналіста, а з іншого – специфіки конкретного конфліктного процесу.

Отже, роль ЗМІ у висвітленні конфліктів є багатогранною та суперечливою. З одного боку, ЗМІ можуть допомогти людям краще зрозуміти конфлікт, надаючи їм інформацію про його причини, перебіг та наслідки. З іншого боку, ЗМІ можуть ескалацію конфлікту, використовуючи емоційну мову, сенсаційні заголовки та однобічне висвітлення подій.

Важливо, щоб ЗМІ дотримувалися високих стандартів журналістики при висвітленні конфліктів.

Список використаних джерел:

1. Богуш Л. А. Роль засобів масової інформації у висвітленні збройних конфліктів у світі: теоретичний підхід. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика. 2021. № 4. Ч. 3. С. 291–295.
2. Журналістика в умовах конфлікту: передовий досвід та рекомендації : Посібник рекомендацій для працівників ЗМІ. Київ, 2016. 118 с. веб-сайт. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/9/3/254531.pdf>(дата звернення 03.04.2024).
3. Капітоненко М.Г. Міжнародні конфлікти. КИЇВ : Либідь, 2009. 352 с.
4. Радецький В. Г. Класифікація сучасних воєнних конфліктів і види миротворчої діяльності. Вісник Київського міжнародного університету. 2009. Вип. 9. С. 87–104.
5. Стасюк С. В. Особливості регулювання сучасних збройних конфліктів: проблеми та перспективи. Юридична наука. 2011. № 1 (1). С. 206–210.

ХИЛЬКО Максим

*кандидат філософських наук,
старший дослідник, завідувач
інформаційно-аналітичного відділу
Фонду Президентів України,
Національна бібліотека України
імені В.І. Вернадського
(м. Київ, Україна)*

СТРАТЕГІЧНІ КОМУНІКАЦІЇ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ЯК СКЛАДОВОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

В сучасних умовах національна безпека держави немислима без належного забезпечення її інформаційної безпеки, а остання – неможлива без ефективного застосування стратегічних комунікацій. У випадку України це питання є особливо актуальним, зважаючи на те, що із відбиттям повномасштабної воєнної агресії РФ доводиться протидіяти і її потужній інформаційній складовій. Зважаючи на обмежені матеріальні ресурси, успішне забезпечення інформаційної безпеки України потребує високої ефективності реалізації відповідної політики, впровадження інноваційних технологій, оперативності та креативності.

Стратегія інформаційної безпеки України, введена в дію Указом Президента від 28 грудня 2021 р., визначає інформаційну безпеку як складову національної безпеки, наголошуючи, що «забезпечення інформаційної безпеки України є однією з найважливіших функцій держави». Документ визначає стратегічні комунікації як «скоординоване і належне використання комунікативних можливостей держави – публічної дипломатії, зв'язків із громадськістю, військових зв'язків, інформаційних та психологічних операцій, заходів, спрямованих на просування цілей держави» [10].

Варто відзначити, що таке українське бачення стратегічних комунікацій відповідає домінуючому тренду західної експертної думки. Зокрема, фахівці авторитетного британського Chatham House виділяють такі три складові стратегічних комунікацій: 1) публічна дипломатія як комплекс заходів, спрямованих на дослідження зарубіжних аудиторій та їх інформування; 2) зв'язки із громадськістю як управління громадською думкою, формування відносин державних органів та/або корпоративних структур із суспільством; 3) інформаційно-психологічні операції як сплановані форми та методи поширення інформації для здійснення певного впливу на установки і поведінку соціальних спільнот [2]. У публікаціях провідного американського аналітичного центру RAND Corporation під стратегічними комунікаціями розглядають узгодження дій, повідомлень, образів та інших форм представлення або взаємодії, що призначені для інформування, впливу або переконання цільових груп з метою реалізації національних інтересів [3].

Сам термін «стратегічні комунікації» вперше почали вживати у військових колах США, а у 2007 р. підрозділ зі стратегічних комунікацій та публічної дипломатії Ради національної безпеки Сполучених Штатів підготував першу «Національну стратегію США з публічної дипломатії та стратегічних комунікацій». У документі викладалося бачення розбудови ефективних комунікацій зі світом з метою досягнення наступних цілей: запропонувати власне позитивне бачення можливостей, що базуються на цінностях свободи, гідності та рівності; разом із партнерами у світі ізолювати та маргіналізувати екстремістські групи; просувати спільні інтереси та цінності американців та інших народів у всьому світі. Документ визначав стратегічні аудиторії, з якими потрібно працювати на міжнародній арені, а також методи та формати роботи із ними [4].

Що стосується Євросоюзу, то хоча він і запровадив посаду комісара з комунікаційної політики ще в 2004 р., проте тривалий час фокусувався переважно на спробах покращити комунікації всередині самої організації. Саме на це була орієнтована перша Інформаційно-комунікаційна стратегія Євросоюзу [1]. Лише після початку російського вторгнення до України, у 2015 р. в рамках Європейської служби зовнішньополітичної діяльності було створено Східну оперативну групу зі стратегічних комунікацій (East StratCom Task Force), якій було поставлено завдання виявлення і протидії російським кампаніям дезінформації в ЗМІ, а також сприяння налагодженню ефективної комунікації ЄС у країнах Східної Європи.

В українському законодавстві термін «стратегічні комунікації» вперше з'явився у Воєнній доктрині України, затвердженій Указом Президента від 24 вересня 2015 р. [12]. У тому ж місяці Секретарем РНБО України і Генеральним секретарем НАТО було підписано «Дорожню карту Партнерства у сфері стратегічних комунікацій», яку було розроблено з метою вдосконалення й посилення співпраці між українськими органами влади з питань комунікації щодо стратегічних цілей держави, урядової політики і проведення реформ. Реалізація стратегічних комунікацій стала частиною Річної національної програми співробітництва Україна-НАТО, яка визначила серед цілей і пріоритетів вироблення стратегії протидії російським кампаніям з дезінформації та пропаганди в Україні з урахуванням досвіду держав-членів Альянсу, а також розроблення за участю фахівців НАТО моделі системи стратегічних комунікацій в Україні [11].

У структурі МЗС України в 2015 р. було утворено Управління публічної дипломатії, пізніше перетворене на Департамент комунікацій та публічної дипломатії, до ключових завдань якого було віднесено: розвиток відносин з громадськими об'єднаннями та медіа інших країн; реалізацію іміджевих, культурних та інформаційних проєктів України за кордоном; координацію відповідних заходів інших органів виконавчої влади у цих сферах. В 2021 рр. МЗС затвердило Стратегію публічної дипломатії [7] та Комунікаційну стратегію [5]. У Стратегії зовнішньополітичної діяльності України, затвердженій Указом Президента від 26 серпня 2021 р., публічна дипломатія названа «важливим інструментом формування позитивного іміджу України як надійного партнера і форпосту захисту демократичних цінностей на європейському просторі, що набуває особливої актуальності в умовах зростання гібридних загроз». Відзначено, що публічна дипломатія має носити скоординований характер та супроводжуватися максимальним посиленням комунікаційної спроможності всіх органів виконавчої влади з метою утвердження міжнародного авторитету України та піднесення у світі її іміджу як демократичної, мультикультурної та людиноцентричної держави. Для цього розбудовуватиметься та запроваджуватиметься ефективна система стратегічних комунікацій [9].

У березні 2021 р. Указом Президента України №106/2021 було введено в дію рішення РНБО України «Про створення Центру протидії дезінформації», підпорядкованого Раді національної безпеки і оборони України [8]. У тому ж місяці відбулася презентація Центру стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки, створеного при Міністерстві культури та інформаційної політики [6]. З початком повномасштабного російського вторгнення ці центри

стали важливими джерелами достовірної інформації для української та зарубіжних аудиторій.

У грудні 2021 р. Указом Президента була введена в дію Стратегія інформаційної безпеки України, в якій серед стратегічних цілей зазначено «створення ефективної системи стратегічних комунікацій». Основною метою створення та розвитку системи стратегічних комунікацій названо гарантування ефективної інформаційної взаємодії та діалогу між органами державної влади, органами місцевого самоврядування та суспільством з питань, що стосуються кризових ситуацій, а також утвердження позитивного іміджу України, інформаційне сприяння просуванню інтересів держави у світі. Зазначено, що ефективна побудова міжнародної інформаційної діяльності дасть змогу Україні здійснювати проактивні інформаційні заходи, інформувати світову спільноту про події в Україні та на її тимчасово окупованих територіях, прогрес у реформах та позитивні внутрішні зміни в державі попри наявну збройну агресію проти України, про ключові рішення органів державної влади щодо стратегічних питань розвитку держави, що сприятиме кращому розумінню міжнародними партнерами внутрішньої і зовнішньої політики держави, забезпечить міжнародну підтримку та покращить імідж України як надійного і передбачуваного партнера [10].

Завдяки початку впровадження стратегічних комунікацій, в Україні помітно зростає координованість внутрішньої та міжнародної комунікаційної політики українських органів влади. Президент, Голова Верховної Ради, Прем'єр-міністр, міністри та інші українські високопосадовці дотримуються спільної лінії у ключових питаннях зовнішньої та внутрішньої політики, що робить державу більш зрозумілою для міжнародних партнерів, допомагає консолідувати підтримку України в протистоянні російській агресії, посилює внутрішню згуртованість суспільства, допомагає більш ефективно протидіяти пропаганді й дезінформації, сприяє забезпеченню інформаційної безпеки держави.

Література:

1. Communication on implementing the information and communication strategy for the European Union. EUR-Lex. 2004. URL : <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2004:0196:FIN:EN:PDF>.
2. Cornish P., Lindley-French J., Yorke C. Strategic Communications and National Strategy. Chatham House. 2011. URL : <https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/r0911es%E2%80%9393stratcomms.pdf>.
3. Paul Ch. Getting Better at Strategic Communication. RAND. 2011. URL : https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/testimonies/2011/RAND_CT366.pdf.
4. U.S. National Strategy for Public Diplomacy and Strategic Communication. U.S. Department of State. 2007. URL : <https://2001-2009.state.gov/documents/organization/87427.pdf>.
5. Комунікаційна стратегія Міністерства закордонних справ України. URL : <https://mfa.gov.ua/storage/app/sites/1/Стратегії/communication-strategy.pdf>.
6. Презентовано Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки. 01.04.2021. URL : <https://www.kmu.gov.ua/news/prezentovano-centr-strategichnih-komunikacij-ta-informacijnoyi-bezpeki>.
7. Стратегія публічної дипломатії Міністерства закордонних справ України. URL : <https://mfa.gov.ua/storage/app/sites/1/Стратегії/public-diplomacy-strategy.pdf>.
8. Указ Президента України №106/2021 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 березня 2021 року «Про створення Центру протидії дезінформації». URL : <https://www.president.gov.ua/documents/1062021-37421>.
9. Указ Президента України №448/2021 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 липня 2021 року «Про Стратегію зовнішньополітичної діяльності України». URL : <https://www.president.gov.ua/documents/4482021-40017>.
10. Указ Президента України №685/2021 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 року «Про Стратегію інформаційної безпеки». URL : <https://www.president.gov.ua/documents/6852021-41069>.
11. Указ Президента України Про затвердження Річної національної програми співробітництва Україна – НАТО на 2016 рік. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/45/2016/page>.
12. Указ Президента України Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 року «Про нову редакцію Воєнної доктрини України». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555/2015>.

СЕКЦІЯ 14 ПЕДАГОГІКА ВИЩОЇ ШКОЛИ

DRUZHENENKO Raisa

*Candidate of Pedagogical Sciences, Associate
Professor of the Ukrainian Language
Department, Kyiv Metropolitan University
named after Borys Grinchenko*

PHILOSOPHICAL FOUNDATIONS OF THE PRAGMATIZATION OF MODERN EDUCATION IN THE ASPECT OF LANGUAGE TRAINING OF HIGH SCHOOL STUDENTS

At the current stage of the development of Ukrainian pedagogy, in particular its linguistic didactic field, the interest of researchers in the problem of pragmatization of modern education in the aspect of language training of students of higher institutions has revived. This is due to a number of reasons, among which are: the state's interest in the formation of citizens of a modern nation who possess the skills of successful communication at various levels – international, professional, interpersonal, etc.; educational priorities for the formation of the experience of a successful linguistic personality of a specialist with clear motivation, skills of a leadership communicative position, flexible speech behavior, positive interaction and influence on the interlocutor in order to achieve a communicative goal; the search for modern and optimal methodological tools for language learning that meet modern standards of European education.

Pragmatization of the language training of a student of higher education institutions is a direction of linguistic didactic practice aimed at the formation of communicative and pragmatic competence, which will later become the basis of professional communicative activity aimed at obtaining successful results.

The pragmatic paradigm of modern Ukrainian language didactics is represented by a number of concepts: pragmatic didactics, pragmatic aspect, pragmatic (communicative-pragmatic) approach, pragmatic (communicative-pragmatic) competence, communicative-pragmatic basis of learning, etc. The scope of research includes the problems of the pragmatic aspect of teaching grammar, stylistics, the pragmatic basis of the formation of professional linguistic and communicative competence, the development of text-creating and discursive skills based on pragmatics, the formation of communicative and pragmatic competence of students and future specialists, etc. (F. Batsevich, R. Druzhnenko, A. Nikitina, A. Popovych, M. Oliyar, S. Omelchuk, T. Symonenko, L. Struganets, etc.). Meanwhile, we do not observe the unity of scientific concepts, which is caused by a shallow study of the methodology of the phenomenon of pragmatism. This became the reason for the analysis of the philosophical foundations of the pragmatic theory.

Pragmatism is a philosophical direction of the late 19th and early 20th centuries; a section of semiotics dealing with aspects related to the subject (author) of the text, the addressee (reader, recipient) and their interaction in the act of communication [6]. According to tradition, the pragmatic level of linguistic personality is the level of identifying the relationship between the subject and the signs he uses in his activities. Pragmatics (from the Greek pragma, pragmatos) – business, action. At the current stage of the development of pragmatic theory, researchers connect the case and the action with the concepts of the subjective factor of speech behavior, because behind every statement there is a person, the author of events, a successful result of communication, the achievement of a perlocutionary effect through mutual understanding and influence on the interlocutor, as well as influence as values.

Elements of pragmatic theory can be observed in the thoughts of Aristotle, Heraclitus, Epicurus, Marcus Aurelius, Plato, Seneca, Socrates, Cicero: the problem of active, correct, mutual, situational, influential, effective behavior as a human activity. Accordingly, there were statements about the role of the subjective factor in the uniqueness of knowing the world and the corresponding human activity; about the dependence of successful human behavior on the level of its sensitivity, intelligence, wisdom (experience); about the dependence of the choice of behavior on the situation, etc.

The foundation of scientific pragmatics is laid in the studies of I. Kant (pragmatic anthropology course, 1798). The subject of study is an active person who learns and creates the world around him. The scientist takes into account the physiological aspect (what nature has given a person for successful activity) and the pragmatic (what a person can successfully do by himself as a free subject). In the writings of I. Kant, we also observe elements of communicative pragmatics: according to the researcher, people who speak the same language can be far from each other in terms of concepts, and this can be felt only in a specific situation, when everyone acts according to their own understanding [2]. Therefore, he attaches special importance to the idea of understanding and mutual understanding between interlocutors as a factor of successful communication.

Later, explorations of pragmatics were reflected in the semiotic concept of the sign as a tripartite phenomenon by C. Morris, C. Peirce, in the idea of selectivity in the activity of consciousness by W. James, pragmatic personality education by J. Dewey, in the understanding of the cult of aesthetic feeling in the pragmatic and rational life of J. Santayana, in the theory of language games of L. Wittgenstein, in the interpretation of mutual understanding by Y. Habermas, the subjective understanding of truth by M. Heidegger, the category of intersubjectivity as a condition of mutual understanding by K.-O. Apel, ethics of responsibility of E. Levinas, discursive practices of M. Foucault, etc.

Achieving success and influencing the interlocutor or audience in any activity (including communicative) and in various ways [4], [5] is one of the basic provisions of philosophical pragmatism. What does success depend on? One concept is not found in scientific concepts. For example, within the framework of fallibilism, C. Pierce, K. Poper develop the idea that success depends on the situation in which a person finds himself), besides, personal experience is also important; radical empiricist U. James defends the pragmatic principle of "will to believe", and therefore considers willpower as a means of achieving success, although he does not reject the influence of feelings and emotions in achieving results; according to research by scientists [3], D. Dewey, as a supporter of philosophical instrumentalism, considers reason and intelligence to be a means of successful activity.

Philosophical positions are valuable in modeling the pragmatic concept of language training, because they give an understanding that the signs of a pragmatic linguistic personality are the ability to own the communication situation, evaluate the interlocutor and influence him with linguistic means as markers of revealing will, emotion, feeling, as well as professional experience and intelligence. In view of what has been said, it is possible to influence and achieve success by voluntary, logical, aesthetic means of the language system.

A sign of the pragmatization of philosophical concepts is the study of the problem of the interaction of personalities and the interpretation of meanings: success in communicative interaction can be achieved on the basis of mutual understanding due to the same interpretative capabilities of the participants (D. Dilthey, M. Heidegger, F. Schleimacher). The concepts of meaning, interaction, mutual understanding, interpretative competence, in our opinion, should become an asset of the linguistic didactic concept of pragmatization of the language training of the applicant of higher education institutions.

The philosophy of language communication [1] supplements the pragmatics with such terms as: language game, communicative action, strategic action, communicative competence, communicative responsibility, communicative rationality, speech act, communicative act, speech behavior, regulation of speech behavior, adaptation to situational conditions, interaction, pragmatic discourse, discursive game, reflection, reflexive competence, intersubjectivity, diapositive (ensemble of said and unsaid), pragmatic ethics, etc. These concepts expand the boundaries of the linguistic didactic concept of language training of the future specialist, and lead to an objective understanding of its main provisions.

The analysis of scientific studies on philosophical pragmatism makes it possible to conclude that this is a philosophy of successful, productive activity. The philosophical tradition of pragmatism gives rise to some basic provisions of the concept of pragmatization of language

training of students of higher education institutions: the goal is the formation of the applicant's communicative and pragmatic competence, pragmatic features of his speech (communicative) behavior aimed at a successful result; a marker of pragmatic signs of speech (communicative) behavior is formed interpretive, adaptive, interactive, reflective skills; a tool in achieving a pragmatic goal – intellectual, emotional, volitional factors, as well as the principles of compliance with ethical norms and aesthetic tastes, which are manifested in pragmatically oriented linguistic means consciously chosen in accordance with the situation; successful pragmatic activity of the future specialist is manifested in positive communicative influence and interaction with partners or colleagues.

Literature:

1. Yermolenko A.M. Communicative practical philosophy. K.: Libra, 1999. 488
2. Kozlovsky V. Origins and principles of Kant's pragmatic anthropology. Philosophy of education. Institute of Higher Education of the National Academy of Sciences of Ukraine, M.Dragomanov NPU. K., 2016. No. 2(19). P.140-154.
3. Radionova I. O. Methodological problems of pragmatically oriented education: the heuristic potential of J. Dewey's legacy. Philosophy of education. 2005. No. 2. P. 127–140.
4. Ruchka A. O. Philosophical reflection of the phenomenon of influence. Philosophy and modernity. 2011. No. 6. P. 148–153.
5. Sinytsia A.S. Pragmatic-cognitive interpretation of modern analytical philosophy. Diss. d. philos. N. Lviv, 2018. 453 p.
6. Philosophical encyclopedic dictionary. K.: Outline. 2002. 744 p.

LISETSKA Iryna

*кандидат медичних наук, доцент, доцент
кафедри дитячої стоматології,
Ivano-Frankivsk National Medical University*

A MODERN WAY OF ORGANISING INFORMATION DURING TRAINING THE USE OF MIND MAPS IS

One of the modern innovative ways of organising the information space during training, taking into account the peculiarities of the thinking of a modern student, is mental maps (mind map, intelligence map, memory map, mind map, consciousness map) – a convenient tool for displaying the thinking process and structuring information in a visual form, implemented in the form of a tree diagram, which displays words, ideas, illustrations, concepts, etc. connected by "branches", based on the research and development of the English psychologist T. Buzen [2, p.19-18].

A mind map is a creative mental tool used to generate new ideas, make decisions, organise information and process it; think strategically (the ability to look at an issue in its entirety and take into account all the features); make plans, understand your goals, describe areas of activity; take notes; create presentations and projects that reflect your train of thought; conduct brainstorming sessions, etc. The main difference between mind maps and other visualisation methods is that mind maps not only activate memory, but also introduce an element of creativity. When developing a mind map to systematise information, it is necessary to follow a clear sequence: the key idea, topic or issue is in the centre, and further branches diverge from it – subtopics, concepts, ideas, etc. Information blocks that are related to each other are combined with the same colour or background. This variant of organising mental processes allows to achieve a high level of generating new ideas [1, p.73, 2, p.19-21, 3, p.62].

Mind maps can be created both by drawing manually and by using templates within computer programs, for example, Google (www.coggle.it), BubblUs (www.bubbl.us), MindMeister (www.mindmeister.com), etc. In addition, mind maps can be created individually, for example, to process a large amount of information in preparation for a practical class, and in groups, for example, when solving a problem or clinical situation in a practical class.

The algorithm for creating a mental map can be presented as follows: 1). determination of the object of study (central concept); 2). selection of basic structural units related to the main object (main branches from the main concept); 3). location of structural units in relation to the main concept (branches with words around the main node); 4). supplementing the map with additional information (branches extending from the structural units); 5). editing the mind map (noting insufficiently or exaggeratedly reproduced structural nodes) [4, p.185].

Thus, mind maps as a tool for structuring the information space of academic disciplines can be considered effective and leads to improved learning outcomes for students. This method helps to reduce the information load, quickly memorise, structure, analyse, comprehend and structure a large amount of information in detail, brainstorm, generate new ideas, and activate creative thinking. The use of mind maps during the educational process in medical education institutions allows to form professional competences, skills and abilities, and to be creative in solving tasks.

Literature:

1. Dolgopol O. The use of mental maps in the training of teachers of higher educational institutions. Theory and practice of social systems management. 2018. №1.P. 73-80.
2. Koltunovich TA, Polishchuk OM. The use of mental maps as a means of visualization in the process of teaching social psychology. Young scientist. 2019. №7.1 (71.1).P. 19-26.
3. Mashkin BB. The use of mental maps in the training of specialists in geography. Problems of continuing geographical education and cartography. 2011. №13.P. 62-64.
4. Romanovsky OG, Grinyova VM, Revzan OO. Mental maps as an innovative way of organizing information in the educational process of higher education. Information technologies and teaching aids. 2018.№2 (64). P. 185-196. Films.

STRONKA-LEWKOWSKA Ewa

Dr., Uniwersytet Łódzki Katedra Chemii

Środowiska Zakład Dydaktyki Chemii

i Popularyzacji Nauki (Łódź, Polska)

ROLA EKSPERYMENTU W NAUCZANIU CHEMII

Praca nauczyciela nie jest prostą czynnością, jest to zawód bardzo wymagający zarówno pod względem czasu, jak i nakładu pracy. Poświęca mu się każdą wolną chwilę, a przygotowanie zajęć, wymyślanie sposobów na uatrakcyjnienie ich prowadzenia, mające na celu zachęcenie ucznia do czynnego udziału w lekcji, często spędza sen z powiek, zwłaszcza początkującym nauczycielom. Dobrym przykładem jest prowadzenie lekcji chemii, przedmiot ten jest uznany za bardzo trudny a treści zawile do opanowania przez uczniów. To w gestii nauczyciela leży przedstawienie tego trudnego przedmiotu w taki sposób, aby był on jak najbardziej zrozumiały dla uczniów.

Podstawa programowa kształcenia chemii w szkole podkreśla, że chemia jest przedmiotem eksperymentalnym. Kładzie ona duży nacisk na rozwijanie umiejętności związanych z projektowaniem, przeprowadzaniem i wyciąganiem wniosków z doświadczenia. Doświadczenie polega na odtwórczym pokazaniu jakiegoś zjawiska. Nie badamy wtedy niczego nowego, a jedynie powtarzamy wykonaną i zbadaną już przez kogoś czynność.

Połączenie tak wielu elementów w pracy nauczyciela chemii jest bardzo trudne i często osiąga się wysoką sprawność nauczania dopiero po wielu latach pracy. Nie dziwnym jest, więc zatem, że osoby będące krótko w tym zawodzie, często boją się wykonywania doświadczeń na lekcjach, w których ważnym jest, ażeby np. przeprowadzane doświadczenie dało taki wynik, który został podany uczniom podczas zajęć teoretycznych. Jednak niestety, doświadczenia często po prostu nie dają pożądanego efektu, może wynikać to z braku kompetencji nauczyciela, stresu, niedokładnym przygotowaniu się do doświadczenia bądź nie zwróceniu uwagi na pewne czynniki, przez które wynik nie odpowiada oczekiwaniom.

W procesie nauczania chemii wyróżnia się dwa rodzaje laboratoryjnych doświadczeń chemicznych:

- obserwację naukową,
- eksperyment chemiczny.

Obserwacja naukowa jest podstawowym rodzajem doświadczenia. Jest to zamierzone i planowe spostrzeganie, prowadzące tylko do zaobserwowania konkretnego zjawiska, oraz umożliwienie uczniom, na przykład poznanie podstawowych właściwości fizycznych i chemicznych substancji.

Eksperyment chemiczny jest to czynna obserwacja danego zjawiska, w którym uczeń sam wywołał pewną zmienną. Prowadzi on do wykrycia przez niego prawidłowości, na podstawie, których wyciąga wnioski dotyczące danego zjawiska. Cechą charakterystyczną eksperymentowania jest aktywny udział ucznia w stosunku do badanych zjawisk.

Eksperymenty możemy również podzielić ze względu na zaangażowanie stron procesu uczenia – nauczania w jego wykonywanie, a mianowicie:

- eksperymenty uczniowskie – podczas których uczniowie sami zajmują się badaniem zjawisk,
- pokazy nauczycielskie – w których to nauczyciel pokazuje na tle klasy doświadczenie.

W nauczaniu chemii ogromną rolę przypisuje się eksperymentowi chemicznemu i w tym miejscu możemy zadać praktyczne pytanie: czym jest eksperyment chemiczny?

Eksperyment chemiczny jest jedną z metod nauczania, zwłaszcza w naukach ścisłych, mającą na celu zrozumienie, wyjaśnienie bądź też udowodnienie pewnej hipotezy. Uczniowie poprzez eksperymenty uczą się samodzielnego rozwiązywania pewnych problemów oraz logicznego myślenia. W eksperymentach jako nauczaniu poprzez doświadczenie możemy wyróżnić trzy funkcje:

1) motywacyjną – uczeń na podstawie nabytej wiedzy, zauważa pewne problemy, które może rozwiązać przeprowadzając eksperyment. Na tym etapie definiuje on hipotezę i szuka sposobu jej weryfikacji.

2) odkrywczą – uczeń poznaje różne metody badania zjawisk i wybiera najodpowiedniejszą do badanego przez siebie problemu.

3) Sprawdzającą – po wykonaniu doświadczenia uczeń analizuje otrzymane wyniki i weryfikuje postawioną hipotezę [1].

Pomimo wielu zalet eksperymentów uczniowskich, nauczyciele odchodzą od bezpośredniego ich przeprowadzania na rzecz pokazów multimedialnych dzieje się tak z kilku powodów: po pierwsze nauczyciele boją się o bezpieczeństwo uczniów, po drugie nie wszystkie szkoły posiadają pracownię chemiczną, po trzecie przygotowanie takich doświadczeń jest bardzo pracochłonne i po czwarte doświadczenia takie, nawet kontrolowane przez nauczyciela, mogą nie dać zamierzonych efektów. Dodatkowo wykonanie przez uczniów takiego doświadczenia trzeba zmieścić w bardzo krótkiej lekcji, co często jest niemożliwe [2].

Jednakże, pomimo wielu trudności nie należy rezygnować z ich przeprowadzania, ponieważ są wartościową metodą nauczania, wspierającą rozwój uczniów oraz pobudzającą ich ciekawość, zainteresowanie oraz pasję do nauki.

Należy pamiętać o tym, aby eksperymenty były przeprowadzane w odpowiednio wyposażonych laboratoriach, dobrze zaplanowane, a ich przeprowadzenie odbywało się zgodnie z zasadami bezpieczeństwa i higieny pracy.

Referencje:

1. Z. Sendecka, Aktywność badawcza uczniów w edukacji chemicznej w szkole podstawowej., Warszawa: Ośrodek Rozwoju Edukacji, 2017
2. A. Burewicz i P. Jagodziński, Eksperyment laboratoryjny w nauczaniu chemii., Zakład Dydaktyki Chemii UAM, 2005.

БУТКЕВИЧ Антон

*аспірант, Центральнуукраїнський
державний університет імені Володимира
Винниченка (м. Кропивницький, Україна)*

ІНФОРМАТИЗАЦІЯ ОСВІТИ ЯК ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМ МОДЕРНІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ

До напрямів освіти на сучасному етапі розвитку належить його інформатизація, тому важливо вести цілеспрямовану роботу щодо впровадження та застосування інформаційних та комунікаційних технологій у навчально-виховному процесі.

Очевидно, що інформатизація освіти вимагає відповідності професійної підготовки вчителів сучасному рівню інформатизації суспільства. Звідси слідує, що однією з глобальних цілей інформатизації освіти є підготовка педагогів, які володіють високим рівнем інформаційної культури, готові застосовувати нові інформаційні телекомунікаційні технології (ІТКТ) в процесі навчання й управління освітою, беруть активну участь у процесі інформатизації освіти.

Л. Макаренко, аналізуючи різні концепції інформатизації освіти [2] виділяє такі її напрями: зміна бази освіти на основі інформаційних технологій (матеріальної, навчальної, методичної, інформаційної) і створення сервісних центрів її обслуговування; зміна цілей і змісту освіти, викликана становленням фундаментального загальноосвітнього курсу інформатики на всіх щаблях освіти, необхідністю формування інформаційної культури студентів в умовах інформаційного суспільства; підвищення ефективності, доступності та якості освіти – досягнення якісно нового рівня освіти за рахунок інтеграції інформаційних технологій у навчання, розвиток і виховання; підготовка і перепідготовка педагогічних і управлінських кадрів освіти до здійснення інформаційно-педагогічної діяльності на інформаційній основі; інтенсифікація науково-дослідної і науково-методичної діяльності в освітніх установах; використання інформаційних технологій в управлінні освітніми установами на різних рівнях, аж до всієї системи освіти загалом; створення єдиного загальноосвітнього простору України та інтеграція національної системи освіти в інформаційну освітню інфраструктуру світової та євроспільноти; вдосконалення нормативно-правової бази науково-освітньої і навчальної діяльності на основі інформаційних технологій; уточнення змісту освітніх програм, моделей і методик; розвиток індустрії освітніх послуг; забезпечення контролю якості інформаційно-освітніх технологій; забезпечення інформаційної безпеки єдиного освітнього інформаційного середовища.

На думку В. Бикова, розробка адекватної сьогоденню стратегії інформатизації освіти, впровадження у сфери організації, управління та реалізації навчально-виховного процесу ІКТ має базуватися на чітких вимогах до інформаційного забезпечення системи освіти. Тому визначення методологічних проблем інформатизації процесу навчання та подання навчальних відомостей потребує організації відповідних досліджень:

- теоретичних та прикладних проблем педагогічної інформатики, особливостей застосування засобів ІКТ в навчально-виховному процесі на сучасному етапі розвитку освіти;
- інженерно-педагогічних характеристик засобів ІКТ, які використовуються в системі освіти;
- психолого-педагогічних проблем створення комп'ютерно орієнтованого підручника, використання комп'ютерних мереж у системі освіти як технологічної складової електронних засобів масового інформування;
- питань модернізації, декомпозиції та педагогічного обґрунтування навчальних планів в умовах інформатизації освіти[1].

В умовах інформатизації освіти актуальним є створення та використання нових засобів навчання, призначених для організації роботи здобувачів освіти у єдиному розподіленому

інформаційно-освітньому середовищі та сприяють підвищенню якості навчання. До таких засобів можна віднести цифрові освітні ресурси, тобто інформаційні джерела, що містять графічну, текстову, мовленнєву, музичну, відео-, фото- та іншу інформацію, представлену в цифровому вигляді, спрямовані на реалізацію цілей та завдань сучасної освіти. Багатофункціональні цифрові освітні ресурси дають можливість розміщення великого обсягу інформації; швидкого пошуку та доступу до необхідної інформації; об'єктивної та якісної перевірки знань суб'єктів освітнього процесу; наочної подачі багатьох складних явищ та процесів; використання різного графічного оформлення; одночасного отримання інформації, поданої у різних формах – візуальної, аудіальної та ін. [3].

Література:

1. Биков В. Ю. Проблеми і цілі інформатизації освіти України. URL: https://lib.iitta.gov.ua/1166/1/%D0%9F%D0%A0%D0%9E%D0%91%D0%9B%D0%95%D0%9C%D0%98_%D0%86_%D0%A6%D0%86%D0%9B%D0%86_%D0%86%D0%9D%D0%A4%D0%9E%D0%A0%D0%9C%D0%90%D0%A2%D0%98%D0%97%D0%90%D0%A6%D0%86%D0%87_%D0%9E%D0%A1%D0%92%D0%86%D0%A2%D0%98_%D0%A3%D0%9A%D0%A0%D0%90%D0%87%D0%9D%D0%98.pdf
2. Макаренко Л. Л. Інформатизація освіти як пріоритетний напрям модернізації освіти в умовах інформаційного суспільства. Науковий часопис НПУ імені М. Драгоманова. 2013. № 43. Серія 5. Педагогічні науки і перспективи. С. 118.
3. Філоненко О., Цуканова Н. Особливості формування цифрової компетентності майбутніх учителів початкових класів у закладі вищої освіти. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. Суми : Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, 2023. № 8–9. С. 155–164.
3. Цюняк О. П. Формування інформаційно-цифрової компетентності майбутніх учителів початкових класів у закладах вищої освіти / О. П. Цюняк, Г. М. Розлуцька, О. В. Кравець. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота / гол. ред. І. Кузьма. Ужгород : Говерла, 2021. № 1 (48). С. 435–438.

ВОЛОШИНА Оксана

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки, професійної
освіти та управління освітніми закладами,
Вінницький державний педагогічний
університет імені Михайла Коцюбинського
(м. Вінниця, Україна),*

ДЕМЧИК Ілля

*здобувач вищої освіти,
Вінницький державний педагогічний
університет імені Михайла Коцюбинського
(м. Вінниця, Україна)*

ПРОФЕСІЙНА МОБІЛЬНІСТЬ СУЧАСНОГО ФАХІВЦЯ ЯК ЗАСІБ КАР'ЄРНОГО РОЗВИТКУ

Сучасний світ називають VUCA-світом, якому притаманна нестабільність (Volatility), невизначеність (Uncertainty), складність (Complexity), двозначність (Ambiguity). Для професійної діяльності у сучасному VUCA-світі у фахівця мають бути сформовані надпрофесійні (softskills) навички, необхідні для ефективної взаємодії з учасниками освітнього процесу в онлайн та офлайн середовищі; професійні (hardskills) навички, необхідні для успішного виконання професійної діяльності, а також навички турботи про себе (selfskills), спрямовані на усвідомлення своїх потреб, відчуттів, осмислення власних інтересів, рефлексію набутого досвіду [1].

Отже, щоб бути успішним у сучасному світі, фахівець має бути мобільним, готовим до будь-яких змін, швидко та ефективно реагувати на обставини і виклики, тобто, бути мобільним [2].

Мобільність є міждисциплінарним поняттям; воно відображає особливості розвитку людини та сучасного суспільства. Мобільність трактується вченими і як якість особистості, і як процес, тобто воно має двосторонній характер. Дуальність цієї категорії характеризується тим, що людина може бути мобільною, якщо має певні особистісні та професійні якості, проте мобільність може проявлятися в діяльності, і говорити про рівень мобільності людини необхідно за умов її самореалізації саме у процесі діяльності [4].

Аналіз поняття «мобільність» свідчить, що цей термін пов'язаний з такими характеристиками людини: цілеспрямована активність, здатність змінити ситуацію та свій професійний статус, уміння швидко реагувати на зміни та виклики в нових умовах.

Залежно від критеріїв класифікації існують різні види, типи та форми мобільності. Зокрема, сьогодні поглиблено вивчають такі види мобільності, як трудову, професійну, кваліфікаційну, освітню, академічну, міжгалузеву, внутрішньогалузеву, міжорганізаційну, внутрішню організаційну тощо. Очевидним є те, що диференціація наукових уявлень про мобільність пов'язана не тільки з дослідженнями у цій галузі, а і з динамічністю сучасних соціальних процесів, що призводить до підвищення мобільності людей за найрізноманітнішими векторами їх соціального життя.

Для сучасного педагога важливою є професійна мобільність. Визначимо передумови, які зумовлюють цю необхідність. Перш за все, це зміна парадигми освіти, формування нової концепції освіти, яка враховує потреби особистості, нові освітні технології. Інші передумови визначені бурхливим розвитком інформаційного суспільства, збільшенням потоку інформації, розвитком нових інформаційних технологій. Наступна група передумов пов'язана з інтеграційними процесами в освіті, розвитком системи безперервної освіти та високим рівнем наступності в освіті, модернізацією навчальних дисциплін та появою нових предметів, які ґрунтуються на інтеграційних засадах. Існують передумови, пов'язані з проблематикою якості освіти, зокрема підвищенням вимог до професіоналізму педагогів, розширенням освітніх можливостей [3].

Студіювання наукової літератури дозволило зробити висновок, що професійну мобільність визначають як поведінкову характеристику, що відображає готовність і здатність фахівця до швидкої зміни виконання професійних завдань, зміни робочих місць та спеціальностей у рамках однієї професії чи галузі, здатність швидко освоювати нові спеціальності та види професійної діяльності, навчатися впродовж життя [5].

Отже, резюмуюмо: поняття «професійна мобільність» поєднує особистісну та поведінкову складові, які є важливими складовими успішної адаптації особистості у всіх сферах життя та діяльності. Професійна мобільність дозволяє людині бути активним суб'єктом професійної діяльності. Узагальнення поглядів щодо поняття «професійна мобільність», дозволило зробити висновок, що незважаючи на існування різних трактувань цього терміну, його визначають як якість особистості, результат професійної освіти та самоосвіти, що відображає готовність та здатність людини до удосконалення, адаптації до нових змін і викликів у соціально-професійному середовищі.

Література:

1. Волошина О.В. Основи корекційної педагогіки Вінниця: ВДПУ ім. М. Коцюбинського. 2012. 168 с.
2. Холковська І.Л., Волошина О.В., Губіна С.І. Основи педагогічної майстерності: Практикум Вінниця: Твори. 2019. 240 с.
3. Dmitrenko N., Voloshyna O. Training of Prospective Teachers of Foreign Language to Work in Inclusive Classes. Pedagogy, t. 129, Nr. 1, p. 187–205, 2018.
4. Фрицюк А. В. Підготовка майбутніх учителів до професійної мобільності як педагогічна проблема. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія. 2023. Випуск 76. С. 45–50. DOI: <https://doi.org/10.31652/2415-7872-2023-76-45-50>.

5. El-Merheb M. Islamic Political Thought and Professional Mobility: The Intellectual and Empirical Worlds of Ibn Talha and Ibn Jama'a. Professional mobility in islamic societies. 2021. Volume 157. Page 207–230.
6. Glinos I. A. Health professional mobility in the European Union: Exploring the equity and efficiency of free movement. Health policy. 2015. Volume 119.

КОВАЛЬ Олександр

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів,
банківської справи та страхування,
Національний університет
«Запорізька політехніка»
(м. Запоріжжя, Україна)*

КОВАЛЬ Вікторія

*старший викладач кафедри філософії,
Національний університет
«Запорізька політехніка»
(м. Запоріжжя, Україна)*

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Актуальність: Дистанційне навчання в сучасних умовах вирішує багато викликів, починаючи від можливості здобувати освіту за дистанційною формою, яка гарантована, згідно ст. 53 Конституції України (право на освіту), до отримування освіти протягом всього життя, використовуючи методи та технології сучасної національної освіти. Такий спосіб комунікації є найбільш актуальнішим, він вже впроваджений у навчальний процес на різноманітних платформах (наприклад, Google Classroom, Moodle, Zoom, вайбер, телеграм, інстаграм та інше).

Починаючи з пандемії (COVID-19), яка відкрила безповоротний процес дистанційного навчання. Розвиток комп'ютерних технологій значним чином вплинув на освітній процес у плані розширення можливостей для дистанційної освіти. З одного боку такі технології в свій час стали для глобальної системи вищої освіти справжнім стрес-випробуванням, з іншого допомогли швидко організувати дистанційне навчання в умовах воєнного стану.

Використання новітніх технологій має дві сторони: позитивна – відсутність географічних кордонів, економічна ефективність, навчання у вільний час; негативна – відсутність мотивації, погане технічне обладнання, відсутність спілкування викладача зі студентами наживо. Пандемія коронавірусу COVID-19 зумовила не тільки загрози вищій освіті України, а й дала нові виклики для росту:

- з боку студента – навчитися самодисципліні та самоосвіті;
- з боку викладача – оволодіти новітніми технологіями та методами викладання дисциплін;
- з боку державних інституцій – визначення чіткої стратегії впровадження та розвитку дистанційної освіти.

Відсутність методичної та технологічної допомоги та підтримки освітянам до впровадження дистанційного навчання тощо – все зазначене вище також є негативними наслідками дистанційного навчання в умовах пандемії. Крім того, деякі викладачі можуть відчувати загрозу повної заміни своєї праці онлайн-технологіями або що онлайн-формат може обмежувати їх педагогічний талант і вироблене з роками майстерність «прямого» спілкування зі студентською аудиторією. Як відомо, навчальний 2020 рік закінчився також дистанційно, поставивши перед викладачами нові виклики, пов'язані з прийняттям іспитів.

Проведення онлайн-іспитів для всіх вишів є великою проблемою через ризик шахрайства з боку випробовуваних. Найслабше місце в цій процедурі – аутентифікація. Студент може замість себе попросити здати свій іспит більш підготовленого однокурсника. Наприклад, з метою запобігання такої підміни в арабських університетах вже використовуються методи розпізнавання зображення конкретної людини, його голосу і райдужної оболонки ока, штучний інтелект

Про проблемні зони роботи закладів вищої освіти в умовах карантинних обмежень та соціального дистанціювання, тенденції розвитку світової системи вищої освіти в умовах дестабілізації суспільства чинниками природного характеру, нові вимоги до ефективного забезпечення освітнього процесу в умовах кризової ситуації, реакцію урядів світових держав на нові виклики. Аналіз пріоритетних стратегій і ключових підходів до забезпечення і реалізації якісного освітнього процесу в кризовій ситуації і подолання негативних наслідків пандемії в освітній галузі постав першочерговим завданням. За короткий період часу викладачі трансформували багаторічний досвід освітнього процесу з режиму офлайн в онлайн. Серед негативних чинників кризової ситуації, які кардинально вплинули на ефективне забезпечення освітнього процесу, наступні: соціальна ізоляція, блокування можливості навчання face-to-face, напруження в суспільстві, економічна криза, відсутність достовірних знань про реальний стан речей, низький рівень аналітичного мислення, зміни традиційної картини світу, непідготовленість педагогічних кадрів, нерівний доступ до якісного Інтернету, низький рівень цифрової обізнаності. До позитивних ознак цифрової освіти відносимо: гнучкість, незалежність від часу та місця, онлайн-конференції, економічність, формування цифрового інтелекту та цифрового капіталу, доступність, відсутність кордонів та інтернаціональність, віртуальна мобільність. Дистанційна освіта у кризовій ситуації, що стала засобом неперервної освіти для відновлення освітнього процесу, увійшла у суспільство на двох рівнях: соціальному й індивідуальному. Вивчення соціально-психологічного (професіоналізація свідомості студентів з психологічних перспектив, комунікація як механізм за яким визначається зміст освіти та процедури її трансформацій, психотипологічні характеристики особистості, принципи психологічного забезпечення змісту дистанційної освіти) й індивідуально-психологічного (індивідуальні особливості, що проявлятися в когнітивних стилях, мотивації, локусі контролю, саморегулюванні, здібностях, відносинах, інтелекті, особистості і настрої) контекстів уможливить врахування необхідних елементів для усунення потенційних недоліків дистанційної освіти при наданні рекомендацій, розробці методології і спецкурсів. Загрози та потенційні можливості дестабілізуючих обставин природного характеру в суспільстві мають різний вплив на системи вищої освіти залежно від країни. Однак спостерігаються і спільні для всіх закладів вищої освіти тенденції. А саме: сприяння, підтримка та участь держави та державних органів влади всіх рівнів у реалізації принципів цифрової освіти; масштабне використання цифрових технологій навчання та викладання; розвиток цифрових навичок і компетентностей, формування культури цифрової комунікації; покращення якості освіти шляхом аналізу статистичних даних, аналітика в системі освіти, стратегічні прогнози. Екстраординарна ситуація, яка склалася сьогодні, має потенційні шанси для виведення освіти із зони комфорту. Правильна самодіагностика та самоаналіз дозволять закладам освіти випробувати ефективність наявних цифрових рішень, визначити свої потреби в технологічній модернізації, забезпечити перепідготовку викладачів, визначити стратегії подальшого розвитку, стабілізувати освітню сферу та вивести її на новий рівень якості. Нові умови організації освітнього процесу, а власне вимушений і швидкий перехід до режиму дистанційного і змішаного навчання, не могли не позначитися на його якості. У цьому зв'язку актуальності набуло питання моніторингу якості освітнього процесу в нових умовах його організації, оскільки в системі управління вищої освіти України відсутня інформаційна база, яка б систематично оновлювалася й давала можливість вірогідно характеризувати якість освітньої діяльності як науково-педагогічних працівників ЗВО, так і студентів, та на

цій основі приймати обґрунтовані рішення щодо коригування управління освітнім процесом. Існуюча інформація є неповною, різномірною та несистематизованою, що спричинює труднощі виявлення й аналізу проблем, пов'язаних з якістю освітньої діяльності в нових умовах, а головне – причин, які їх зумовлюють. Здійснення моніторингу передбачало розробку методики для діагностики стану, рівнів та особливостей адаптації і гнучкості учасників освітнього процесу до нових умов його організації, оскільки саме їхня адаптивність та гнучкість безпосередньо позначаються на якості освіти. Ситуація пандемії та карантинних обмежень негативно відображається на усіх аспектах психологічного благополуччя особистості. Частими психологічними наслідками стали негативні психоемоційні стани: напруження, тривога, страх, нудьга, туга, фрустрованість, дратівливість, агресія, відчуття емоційного виснаження, горювання тощо. Значна кількість людей відчують зрозумілу тривогу, а деякі з них піддаються паніці. Вищеперераховані факти безпосередньо пов'язані з роботою закладів вищої освіти, які в цілях запобігання поширенню коронавірусу, захисту життя і здоров'я студентів та співробітників перейшли на дистанційну форму навчання, яка принципово відрізняється від навчання в аудиторії. У зв'язку з цим виникає питання про вплив дистанційної форми навчання на психологічне благополуччя особистості студента і його психологічну готовність до навчання у режимі «дистант». Пошук стратегій і тактик свідомої психологічної протидії пандемічній тривозі слухачів вищої школи України, ЄС та світу є важливим завданням, яке зумовлюють наступні аспекти: загострення ситуації невизначеності, переживання, невпевненість, дезорганізованість, панічні атаки, адаптація до життя під час пандемії та у постпандемічному суспільстві. Шляхи вирішення цієї проблеми полягають не лише у ретельному аналізі пандемічної тривоги слухачів вищої школи України, ЄС та світу, а й у швидкому реагуванні на загрози й виклики в освітній галузі.

КОВАЛЬСЬКА Наталя

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри державного управління і
місцевого самоврядування,
Херсонський національний технічний
університет
(м. Херсон, м. Хмельницький, Україна),*

КОЗЛОВСЬКА Анна

*здобувачка вищої освіти факультету
міжнародних економічних відносин,
управління і бізнесу,
Херсонський національний технічний
університет
(м. Херсон, м. Хмельницький, Україна)*

КОМУНІКАТИВНА ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК ВАЖЛИВА КОМПЕТЕНЦІЯ В ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ АКАДЕМІЧНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

У сучасному глобалізованому світі вища освіта має унікальну можливість не тільки надавати знання, але й формувати світогляд, культивувати цінності толерантності, взаємоповаги та відкритості. Таким чином, університети виступають не просто як освітні інституції, а як важливі центри формування соціально відповідальних, культурно обізнаних та етично свідомих особистостей, готових вносити вклад у розвиток мирного та інклюзивного суспільства.

Комунікативна толерантність може бути розглянута як «здатність людини до взаємодії з іншими. Вона є пізнанням особистості самої себе та іншої людини, толерантними настановами поведінки й спілкування» [4, с. 80]. Крім того, толерантність може виступати вираженням особистісної якості, яка виявляється у здатності знаходити спільну мову з різними людьми у різноманітних ситуаціях, здатності підбирати індивідуальний підхід, стримувати себе під час взаємодії з іншими. Ця якість може розглядатися як стійкий особистісний стан, що сприяє формуванню особливого типу взаємодії з оточенням, характеризується наявністю в свідомості суб'єкта успішного зразка терпимості (безконфліктної) комунікативної поведінки та домінуванням у свідомості націленості на її реалізацію [2]. В цьому контексті, наявність толерантності як особистісної якості свідчить про готовність і спроможність позитивно взаємодіяти з іншими людьми, виявляючи до них емпатію та повагу, що ґрунтується на певному рівні розвитку інтелектуальної гнучкості та здатності до самоконтролю [1].

Зауважимо, що на думку науковців, важливо акцентуватися на комунікативній толерантності як інтегрованій формі, що об'єднує риси різних видів та рівнів толерантності, зумовлених цілями, завданнями та особливостями діяльності індивіда, а також різноманітністю педагогічних ситуацій. Така якість особистості впливає на ефективність взаємодії з суб'єктами освітнього процесу, сприяючи професійному становленню спеціалістів у різних галузях. В цій площині комунікативна толерантність розглядається як соціальна категорія, що проявляється в установці на прийняття іншої людини, емпатичне розуміння, та відкритий довірливий діалог.

Також, толерантність є ключовим чинником, що забезпечує гармонійне та мирне співіснування різноманітних соціальних груп, виступає як громадський гарант недоторканності та протидії насильству, легалізуючи становище меншин за допомогою законодавства. Цей феномен дозволяє стримувати ворожість, пропонуючи конструктивні рішення для вирішення конфліктних ситуацій, сприяє нормалізації психологічної атмосфери у колективах та суспільстві в цілому, підтримує та розвиває самооцінку особистостей і колективів. Таким чином, толерантність виявляється не тільки як особистісна якість, але й як суспільний ідеал, що формує основу організації життєдіяльності в соціумі та забезпечує успішну соціалізацію індивідів.

Комунікативна толерантність у контексті вищої освіти відіграє вирішальну роль у формуванні професіоналів, здатних ефективно функціонувати у складному мультикультурному світі. Вищі навчальні заклади стають ареною, де студенти і викладачі з різноманітними культурними, релігійними та соціально-економічними фонами взаємодіють, обмінюються знаннями та досвідом. Таке середовище вимагає від усіх учасників освітнього процесу не тільки володіння фаховими знаннями, а й здатності до толерантності, емпатії та відкритості до інших поглядів.

Розвиток цієї компетенції у вищій освіті передбачає не тільки інтеграцію відповідних курсів та програм у навчальний план, але й створення сприятливого середовища для міжкультурної взаємодії в університеті. Це може включати проведення культурних заходів, які демонструють різноманіття світових культур, організацію зустрічей і дискусійних клубів з метою обговорення актуальних соціальних, політичних та культурних питань. Такі ініціативи не тільки збагачують навчальний досвід студентів, але й сприяють вихованню поваги та розуміння між представниками різних культур.

Розвиток комунікативної толерантності у вищій освіті також включає застосування новітніх технологій та інноваційних підходів до навчання, які дозволяють студентам з різних куточків світу взаємодіяти, обмінюватися досвідом та навчатися один від одного в реальному часі. Цифрові платформи для співпраці, онлайн-форуми та віртуальні класи відкривають нові можливості для міжкультурної комунікації та співпраці, роблячи процес навчання більш доступним та інклюзивним.

Окрім того, для забезпечення успішної інтеграції комунікативної толерантності у вищій освіті важливу роль відіграє підтримка з боку адміністрації університетів. Це означає залучення ресурсів для розвитку міжкультурних програм, підтримку наукових досліджень у цій області, а також стимулювання викладачів і студентів до участі в міжнародних проектах та обмінах.

Особливу увагу варто звернути на роль викладачів у формуванні комунікативної толерантності. Професорсько-викладацький склад має не тільки передавати знання, але й бути прикладом толерантного ставлення, відкритості до діалогу та взаємоповаги. Викладачі, які демонструють готовність до сприйняття інших культурних та індивідуальних особливостей, виховують у студентів подібні якості, сприяючи формуванню інклюзивної академічної спільноти. При цьому важливо зазначити, що А.О.Молчанова, розмірковуючи про толерантність як ціннісну основу професійної діяльності педагога, визначає її як «здатність людини співпрацювати, чути, цінувати, розуміти і поважати іншу думку та невороже її зустрічати» [3, с. 6]. Крім того, у контексті педагогічної науки толерантність як якість особистості педагога, особливо проявляється у двох основних видах професійної діяльності: навчальній та виховній. Ці аспекти діяльності вчителя спрямовані на розвиток у учнів здібностей до організації та проведення діяльності різноманітного змісту.

Отже, впровадження принципів комунікативної толерантності у вищій освіті є критично важливим для підготовки студентів до успішної кар'єри та життя у все більш глобалізованому та різноманітному світі. Така освіта сприяє не тільки академічному зростанню, але й розвитку особистісних якостей, необхідних для будування відкритого, толерантного та мирного суспільства. Виклики сучасності вимагають від майбутніх фахівців не тільки глибоких знань у своїй галузі, але й вміння адаптуватися до швидкозмінних умов, ефективно спілкуватися та взаємодіяти з людьми різного походження та культурних традицій. В цьому контексті, комунікативна толерантність стає однією з ключових компетенцій, що дозволяє розвивати гнучкість, відкритість до нового та готовність до постійного особистісного та професійного зростання.

Література:

1. Карпюк Ю.Я. Комунікативна толерантність як детермінанта професійної компетентності сучасного психолога. Теорія і практика сучасної психології, 2019. №5(1). С. 93–99.
2. Матієнко О.С. Виховання толерантності у старшокласників середніх загальноосвітніх ліцеїв 2019 р., № 5, Т. 1. Франції : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07. Київ, 2006. 20 с.
3. Молчанова А.О. Толерантність як ціннісна основа професійної діяльності педагога: посібник. Київ: Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України. 2013. 150 с.
4. Скок А.Г. Комунікативна толерантність викладача вищого навчального закладу. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. 2007. № 34. С. 79–84.

ЛІСОВА Богдана

*здобувачка вищої освіти факультету
інформаційних технологій та дизайну,
Херсонський національний
технічний університет
(м. Херсон, Україна),*

ТОЦЬКА Наталія

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доктор філософії, доцент кафедри
загальноосвітніх гуманітарних
та природничих дисциплін, Херсонський
національний технічний університет
(м. Херсон, Україна)*

МЕТОДИЧНІ ЗАСОБИ ПРОВЕДЕННЯ ЗАНЯТЬ У ТЕХНІЧНОМУ ВИЩІ

Суспільству потрібні фахівці, володіючі гнучкістю, адаптивністю, здатністю переробляти значні обсяги інформації, отримувати та оновлювати знання, постійно вдосконалювати професійні компетенції. Мова фахівців з вищою освітою має бути бездоганною, простою, зрозумілою, лаконічною. Вільне володіння рідною мовою сприяє розумовому і загальному розвитку студентів, успішному засвоєнню інших предметів, формування свідомості, української ментальності, моральних переконань. Метод навчання – це спосіб взаємодії двох суб'єктів навчального процесу, спрямованого на формування мовної, а також мовленнєвої компетентності студентів. Розширення сфери функціонування української мови як державної потребує оновлення методики викладання мови.

Методика проведення занять у технічному вищій вимагає переходу від методів «пасивного вивчення мови» до «активного». Цього можна досягти такими шляхами: 1) спостереженням і аналізом власне українських слів у текстах українознавчого характеру; 2) перекладом власне української лексики і фразеології; 3) добором слів і виразів власне українських відповідників; 4) роботою з міжмовними омонімами; 5) опрацюванням специфічної української термінології.

Міжмовні термінологічні омоніми семантично та функціонально нееквівалентні терміни, які є представниками аналогічних частин мови, і мають інтерферентно-схоже фонетичне або графічне оформлення. Перша спроба лексикографічного опису «псевдо друзів перекладача» була в роботі Е. Мовільона 1747 року.

Кобякова І. К., зазначає, що «за приклад можна взяти таке запозичене із східних мов слово, як магазин. В українській мові воно вживається із значеннями: 1) крамниця; 2) коробка, трубка тощо для однорідних предметів у механізмі або приладі; 3) склад для зберігання чого-небудь. Що ж стосовно англійської мови, то слово *magazine* має значення: по-перше, журнал; по-друге, склад боєприпасів. Головною особливістю дослідження міжмовної омонімії є те, що кожне зіставлення певної конкретної пари мов з метою виявлення певних спільних чи відмінних рис є унікальним за своєю суттю, оскільки передбачає врахування їхнього щораз нового ступеню спорідненості, типологічних характеристик тощо» [1; с. 93]. Існує багато й інших специфічних для кожної з порівнюваних мов інтра- та екстралінгвістичних чинників, що при взаємодії на міжмовному рівні призводять до щораз інших результатів. У дефініціях міжмовних явищ пропонується обов'язкове зазначення конкретних порівнюваних мов. Вчені, які досліджували міжмовні омоніми (М. П. Кочерган), часткові інтернаціоналізми (Ф. А. Циткіна), «фальшиві друзі перекладача» (К. Г. М. Готліб) та інші, стверджують, що існуючі розбіжності фонетико-графічного та формально-граматичного оформлення паралельних слів у кожній мові є

закономірними. Міжмовні омоніми присутні як в споріднених, так і в неспоріднених мовах. Їх уживання може призвести до певних незручностей.

Як становий хребет національної культури, мова повинна виконувати усі суспільні й культурні функції, бути мовою науки і навчання. Здобуття потрібних відомостей з текстів наукового змісту залежить від знання термінологічної лексики та загальних закономірностей її формування й розвитку. Технічні тексти потрібно перекладати абсолютно точно. Студенти легко читають їх, бо в них багато знайомих технічних термінів. Однак ця легкість поверхова. Викладачеві зі студентом доводиться багато працювати над ними, і тому потрібний чималий досвід роботи на певному факультеті. Наприклад, коли йдеться про фізичний факультет, студентам треба прочитати зразки літератури з різних розділів фізики, механіки, ознайомитися з математичними термінами, деякими латинськими і грецькими назвами, а також засвоїти ряд термінів з усіх цих галузей фізики з точним розкриттям їх значення. Ознайомлення з власне українською лексикою маємо розпочинати з опрацювання термінів. Візьмемо для прикладу широко відомий у техніці термін «сорочка», що означає ізольовану порожнину в машинах і апаратах, призначену для циркуляції охолоджуючого чи обігрівного середовища (рідини або газу). Це основне його спеціальне значення. Крім того, слово «сорочка» означає верхній шар, оболонку. У дев'яти слов'янських мовах це науково-технічне поняття порожнини відтворюється майже спільним образом – назвою одягу. На практиці – спеціальні терміни далеко не завжди вільні від двозначності, про що свідчить наведений вище приклад. У наш час, період бурхливого розвитку науки і техніки, в кожній країні проблема уніфікації та інтернаціоналізації термінології набуває великої ваги. Дуже зручно, коли не тільки поняття, але й терміни при перекладі відповідають один одному (наприклад, за ознакою, що відбита в термінах, за звуковим складом терміна, написанням). Прикро, що в українській термінології трапляються невдалі, невиправдані випадки запозичень і пристосувань слів.

Завданням викладача є старанний добір зразків технічних текстів і опрацювання зі студентами мінімуму словникового запасу, без якого їм буде важко читати науково-технічну літературу. Корисним видом самостійної роботи студентів технічного ВНЗ є письмові та усні перекази наукових статей, уривків технічних текстів. Одним із головних завдань роботи над мовленням студентів є засвоєння якнайбільшої кількості лексичного матеріалу (окремих слів, лексичних словосполучень, фразеологічних зворотів). Студентів треба вчити критично оцінювати лексичний матеріал тексту, самостійно визначати, які слова необхідні для активного чи пасивного вжитку, які потрібні лише для розуміння змісту прочитаного; роботу над розвитком мовлення студентів необхідно організовувати з перших занять, добираючи такі методи і види вправ, які впливатимуть на засвоєння власне української лексики і фразеології. Для цього, крім таких методів активізації мовлення, як спостереження над мовою, відповіді на питання, переказу тексту, розповіді на визначену тему, необхідно застосовувати заучування напам'ять формул мовної етики, що використовуються у щоденному розмовному мовленні. Студенти охоче вивчають короткі, цікаво написані оповідання про щоденні справи – діалоги, в яких широко представлені специфічно українські слова і вирази. Засвоєння власне української лексики і фразеології студентами на заняттях активно впливає на формування мовної особистості, на сприйняття спеціальних дисциплін українською мовою. Перехід на викладання у вищих технічних навчальних закладах українською мовою створює для студентів певні труднощі, зумовлені опрацюванням технічного тексту. Ці труднощі підсилюються відсутністю професійних термінів та словосполучень у загальних словниках, а також гострим дефіцитом навчальної та науково-технічної літератури українською мовою. У зв'язку з цим викладачам вищих технічних закладів необхідно здійснювати вибір методів та прийомів навчання в ході підготовки до заняття, враховуючи його дидактичну мету, характер змісту навчального матеріалу, рівень знань студентів.

Плиско К.М. стверджує, « щоб успішно оволодіти оптимальним вибором методів і прийомів навчання, слід глибоко осмислити склад, структуру, функції кожного з них і можливості застосування. Реалізація того чи іншого методу навчання на практиці означає застосування відповідних дидактичних і методичних прийомів навчання, які здебільшого складаються в систему» [2, с.199]. Зміст та структура навчання професійної лексики мають бути спрямовані на виконання головного завдання – оволодіння словниковим запасом, достатнім для професійної діяльності студентів з фаху. Важливо для викладача там, де є для цього можливість, пов'язувати свій предмет з виховними проблемами, прагнути прищепити майбутнім фахівцям імунітет проти технократичного мислення, навчати їх бачити свою спеціальність у зв'язку і взаємодії з усіма сферами життя суспільства; якщо людина оволодіє мовою, вона оволодіє духовним началом свого народу, а значить – здатна буде примножувати його матеріальні та культурні цінності.

Саме тому студенти вищих технічних закладів мають стати висококваліфікованими фахівцями, здатними не тільки успішно реалізувати набуті закладі знання та практичні вміння, а й швидко адаптуватись до умов праці, стати частиною колективу, конкурентно спроможним фахівцем, накопичувати успішний досвід, урахувати помилки, самовдосконалюватися.

Література:

1. Кобякова І. К. Соціально-гуманітарні аспекти розвитку сучасного суспільства : матеріали Всеукраїнської наукової конференції викладачів, аспірантів, співробітників та студентів факультету іноземної філології та соціальних комунікацій, м. Суми, 19-20 квітня 2013 р. / Відп. за вип. В.В. Опанасюк – Суми : СумДУ, 2013. – Ч.1. – С. 93-94.
2. Плиско К.М. Вибір методів і прийомів навчання мови. – Харків. 1995. – С.199-201.

ПОГРЕБНЯК Ірина

*кандидат технічних наук, доцент кафедри енергетики, електротехніки і фізики Херсонський національний технічний університет
(м. Херсон, м. Хмельницький, Україна)*

ДОН Наталя

*кандидат фізико-математичних наук, доцент кафедри енергетики, електротехніки і фізики, Херсонський національний технічний університет
(м. Херсон, м. Хмельницький, Україна).*

ФІЛОСОФСЬКІ ОСНОВИ ФІЗИКИ

Сучасна фізика є системою теоретичних моделей природи, що пронизані онтологічними та методологічними змістами, розуміння яких відбувається за допомогою філософського знання. Фізика як природнича наука, досліджує загальні властивості матерії та явищ у ній, а також виявляє загальні закони, які керують цими явищами. Вона є наукою про закономірності природи в широкому сенсі цього слова [4-5].

Методологічні знання в курсі фізики являють собою узагальнені знання про структуру і методи фізичної науки, основні закономірності її розвитку й застосування. Методологічні знання стають найважливішим елементом змісту здобуття освіти. Тож можна сказати, що до головних його цілей відносяться оволодіння науковими методами пізнання і формування уявлень про сучасну фізичну картину світу. При цьому передбачається, що такі знання

можуть вирішити ряд актуальних проблем сучасного фізичної освіти, а саме: системність, зближення наукового і навчального знання, підвищення рівня пізнавальної мотивації тощо.

Взаємовідносини фізики і філософії реалізуються в рамках єдиної людської культури. Загальним для них є їх безпосередній зв'язок зі світоглядом.

Взаємопроникнення фізики і філософії породжує суміжну область знання, названу філософією фізики. Сама філософія фізики є розділом філософії, яка вивчає поняття, межі та методологію фізики як частини науки, тобто досліджуються світоглядні і методологічні питання, що виникають в ході розвитку фізичного пізнання, хоча сама філософія не вивчає закони природи й суспільства, але саме вона формує уявлення щодо сутності закону. Особливо слід виділити, що саме визнання існування законів природи є філософським постулатом. Певні закони природи вивчаються певними природними науками. Яскравим прикладом є висловлювання Альберта Ейнштейна: «У наш час фізик змушений займатися філософськими проблемами в набагато більшому ступені, ніж це доводилося робити фізикам попередніх поколінь. До цього фізиків змушують труднощі їх власної науки» [1-3].

Сучасна фізика являє собою цілісну систему теоретичних моделей природи, що містять онтологічні, епістемологічні та методологічні уявлення, об'єднані філософією пізнання.

Філософія фізики, як дисципліна, містить багато аспектів, а саме [1,2,4]:

1. Онтологічний – виявлення і вивчення загальних властивостей і законів структурної організації і розвитку різних типів природно-матеріальних систем. Одним з найважливіших проявів онтологічних підстав фізичної науки є її фундаментальні поняття, такі як фізична реальність, закони природи, взаємодії полів і елементарних частинок.

2. Епістемологічний (теорія пізнання) – логіко-гносеологічне обґрунтування фізичних теорій й їх важливих елементів – визначення меж застосування, універсальності. У логіко-гносеологічному плані підставами сучасної фізики є ті фундаментальні принципи та ідеї, які направляють загальний хід наукового пошуку, сприяють становленню і узагальненню фізичного знання як певної теоретичної структури, формуючи в ідеалі цілісну концептуальну систему, яка в себе включає:

- філософські принципи, такі як принцип загального зв'язку, принцип розвитку, принцип причинності – за допомогою відбору варіантів вони направляють процес «приватно-наукового» пізнання;

- сукупність конкретизованих філософських принципів – принципи відповідності, спостережливості (означає, що досліджуються лише принципово спостережувані об'єкти) і простоти (з двох гіпотез перевага віддається більш простій). Також слід додати принципи додатковості, інваріантності, симетрії, цілісності і деякі інші;

- фізичні теоретичні принципи та ідеї.

3. Методологічний – дослідження методології фізичного пізнання, співвідношення між старими та новими теоріями, а також визначення не лише можливостей, а й сфери застосування методів. Методологічні основи фізики включають в себе широкий набір засобів наукового пізнання, без яких важко уявити розвиток цієї науки. До них можна віднести фізичну картину світ, фундаментальні парадигми фізики, методологію фізичних дослідних програм, тематичний аналіз фізичної науки.

4. Соціокультурний – вивчення соціальних наслідків застосування фізичних ідей і методів, виявлення соціокультурного статусу науки, її місця в сучасному науково-технічному прогресі і людській цивілізації. Ідеали, норми і цінності пізнання завжди вплетені в широкий історико-культурний та соціально-психологічний контекст життя і діяльності вчених.

Для сучасної фізики характерне зростання ролі гносеологічних проблем, так як без аналізу пізнавального процесу важко, а часом і неможливо визначити сам об'єкт дослідження. Знання про процес наукового пізнання дозволяють краще зрозуміти суть фізичних явищ, законів, теорій.

Набуття наукового світогляду на заняттях з фізики повинно спиратися не лише на засвоєння здобувачами фундаментальних фізичних понять, але й на формування уявлень щодо процесу наукового пізнання.

Література:

1. Лосик О. Лосик О. Філософія: навчально-методичний посібник для студентів природничих спеціальностей. – Львів, 2012. – 120 с.
2. Кривуля О. М. Філософія: Навчальний посібник. – Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2010. – 592 с.
3. Філософи та фізики античності / Дідух В.Д., Рудяк Ю.А., Багрій-Заяць О.А., Майхрук З.В., Паласюк Б.М., Горкуненко А.Б. // Бібліографічний довідник. – Тернопіль: Медобори, 2022. – 102 с.
4. Філософія науки: навчальний посібник / І.М.Гоян, І.С.Матвієнко, С.В.Сторожук; за ред. С.В. Сторожук. – Івано-Франківськ: Симфонія форте, 2016.
5. Гнатюк Я.С. Аналітика філософії: Навч. посіб. / Я.С. Гнатюк. – К.: Видавничий дім «Кондор», 2020. – 236 с.

РАКОВА Анна

*викладач кафедри журналістики та
філології, Міжнародний класичний
університет імені Пилипа Орлика
(м. Миколаїв, Україна)*

MODERN METHODS OF TEACHING THE ENGLISH LANGUAGE IN HIGH SCHOOL

People can frequently distinguish the finest language educators by their dedication to inventive and novel classroom teaching techniques. They are always trying new ways to teach a language to keep their students interested and new tools to help them learn better. These language instructors know they can employ no quick fix to allow pupils to rapidly acquire fluency in their target language. This article presents various modern methods of teaching English.

Keywords: *teaching techniques, method, communication, learning process, understanding*

Люди часто можуть відрізнити найкращих викладачів мови за їх відданістю винахідливим і новим методам навчання в класі. Вони завжди випробовують нові способи викладання мови, щоб зацікавити своїх учнів, і нові інструменти, які допомагають їм краще вчитися. Ці викладачі мови знають, що вони не можуть застосувати швидке рішення, щоб дозволити учням швидко набути вільного володіння цільовою мовою. У цій статті представлені різні сучасні методи викладання англійської мови.

Ключові слова: *методика навчання, метод, спілкування, процес навчання, розуміння*

Language teaching, like any other topic, has undergone a lot of changes. It has shifted to role-plays, interactive games, short visuals, etc. from the traditional ways, such as lectures by facilitators with only a blackboard to support and spell repetition and grammar worksheets, have shifted to role-plays.

In general, everything you teach needs to be relevant to the students' environment, as students are the focal point of the teaching and learning process.

In line with the words of W.B Yeats, 'Education is not the filling of a pail, but the lighting of a fire,' the teachers of the 21st century have improvised specific methods to make learning more fun and easily understandable.

Language teaching has its challenges. Most of the time, it is a foreign language that the learner can't pick up from his/her surroundings, and you should teach patiently and systematically so that the students become confident and can read, write and speak the language effortlessly.

The English language is the language of the world, and English teachers have changed their methods of delivery over the years to suit the present scenario. In this article, I will be discussing specific popular and efficient ways of teaching the English language, which fulfills the demand of modern learners.

Natural Method

This English language teaching method, also known as the direct method, seems to be a response to the Grammar translation technique. In this process, the teacher who is aiming to teach

English as a second language, asks the learner to think in English so that they can communicate in English.

The technique aims at building a connection between thought and expression. It required the teacher to strictly prohibit the student from using his/her native language. The learner is supposed to perfectly express himself/herself in English, with proper accent and usage of grammatical skills.

This method of teaching English is used in modern times and is useful in teaching to communicate in English. As the student thinks and talks in English in real-life situations, they learn the language accurately, and there is no rote learning or translation. This might take some time, but whatever is learned has a long term effect on our memory.

Audio Lingual

This method of teaching English was initially called 'the Army Method,' as it was devised during the second world war when it became necessary for soldiers to learn the language of their opponents. It resembles a direct method in a way. This approach is based on thinking in the language and expressing thoughts in the same. And in the process, learning happens.

The Teaching process is based on Skinner's theory of behaviorism and his representative experiment of operant conditioning. According to which a positive reinforcement helps in learning new things.

In this approach, the student is supposed to learn the language's structure and everyday usage rather than emphasize understanding the words. Patterns of commonplace discussions are taught, and the learners repeat it, followed by testing. This process is carried on until the student answers correctly.

To sum up, the process of the audio-lingual method is characterized by conventional drilling of set phrases which are used in daily communication, and grammatical rules are not emphasized upon, the vocabulary taught is contextual, the technique uses audiovisual aids. It focuses on pronunciation, and, lastly, any correct response is immediately reinforced positively.

The method of teaching English is used until now and is suitable for learning to communicate properly in English or any other second language. Still, extensive relearning and memorization led to a lack of routine learning of English, which developed an obstacle in diverse communication.

Humanistic Approach

During the 1970s, teaching and learning course underwent a radical change wherein the learner's innate potential and acquired skills were the focal point of the education process. A few teaching methods were devised based on this idea, and these were grouped under the title of the humanistic approach.

Some of the Methods of Teaching English under the Humanistic approach are:

Suggestopedia

This method of teaching English is based on the fact that the mind has great potential and can memorize information by suggestions. This method uses certain principles of memory to teach English as a second language.

The learners are provided with chunks of new information in the original language (English in our case), and it is read aloud with classical music in its background. This activity is known as a concert reading.

The idea of suggestopedia is to provide a relaxed atmosphere for the mind to learn and retain that information. This method is useful if the learner is shy or apprehensive.

Silent Way

This method of teaching English, also known as the Natural approach, is based on the idea of how human beings learn to speak their mother tongue. Caleb Gattegno devised this method of language teaching. According to him, the teacher should be silent as much as possible, but the students should be motivated to speak the language. The silent way method uses elements such as color charts and the colored Cuisenaire rods, etc. Certain principles on which this method is based are:

Learning happens when the learner learns to discover new things about the foreign language and is creative rather than repeating what is taught.

Learning is encouraged by physical objects in the surrounding.

It is based on problem-solving

Total Physical Response

This method involves acting out language rather than speaking. It can be through mimicry or only responding to audiovisual cues. Games like ‘Simon says...’ or the charades are classic examples of this method of teaching.

This method is a fun way of learning language and therefore is very useful.

Content and Language Integrated Learning (CLIL)

This method applies in classes where most of the important subjects are taught in English. This is prevalent in modern classrooms. The focus is on the content, and the lessons are tailored to suit the student’s needs and preferences.

CLIL is effective in teaching students the real-life application of the English language as a means of expressing culturally.

Communicative Language Teaching

This broad term is an accepted standard of teaching English in modern times. It does not focus on grammatical fluency. Instead, it emphasizes on communicating the meaning of the message; in other words, it focuses on how well a person (non-native speaker) can deliver in the English language.

The various characteristics of this method are:

1. Interaction in English language results in a proper understanding of the language.
2. Students are taught strategies to understand English.
3. The experiences of the students are focused on making up the content of the lessons.
4. Authentic text in English is used for teaching
5. Principled Eclecticism: This refers to the variety of teaching methods, depending on the aptitude of the learner. Different methods are put together to suit the requirement of the student.

Any single method has its strengths and weaknesses. Therefore it may not be suitable for a specific learner, so the teacher in this approach uses a combination of techniques to make the language understandable.

This is the most contemporary method of teaching a foreign language and is very useful.

Now let us Sum up Specific basic Approaches to Teaching English in Modern Times.

1. **Task-Based Approach** – This approach focuses on competencies the students want to develop and is based on the idea, why is English taught? Rather than what is shown. So here, the language is learned by doing certain activities and relating English to daily conversation. The tasks given range from ‘ordering in a restaurant’ to ‘reviewing a movie,’ and the grammar and vocabulary revolve around the job itself.

2. **Project-Based Approach** – as a teacher, you need to ask yourself why your students have come to learn English. Now keeping their requirements in mind, you need to devise a project which the learner works on. The project might be a role-play or a presentation.

3. **Lexical Syllabus** – In this approach, the teacher is supposed to develop the student’s vocabulary, which is specific to their needs. The word list, if found to be big, is categorized under different headings. For, e.g., the coronary syndrome is terms related to medicine, and so their word list will consist of these words.

4. **Usage of Smartphones in the Classroom** – Smartphones have become an inevitable part of our existence. It also provides many essential tools to students like a dictionary, reference apps, or grammar apps. The only thing is that we must guide students about how to use it.

Teachers are the torchbearers of a civilized society. For ages, teachers have used different methods, approaches, and styles to suit the child’s requirements. Teaching English as a second language is a challenge as we can see that for non-native speakers, various methods need to be devised.

Література:

1. Skolverket: [http://www.skolverket.se/polopoly_fs/1.1745431/Menu/article/attachment/English %20120912.pdf](http://www.skolverket.se/polopoly_fs/1.1745431/Menu/article/attachment/English_%20120912.pdf)
2. UNESCO: <http://portal.unesco.org/education/en/ev.php>
3. URL_ID=26925&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html
4. Yu, Yuanfang & Wang, Bing. "A study of language learning strategy use in the context of EFL curriculum and pedagogy reform in China". *Asiapacificjournalofeducation*. 29.4 (2023): 457-468.

САРКІСЯН Тетяна

*аспірант кафедри германських мов,
зарубіжної літератури та методик
їхнього навчання, Центральнотериторіальний
державний університет імені Володимира
Винниченка (м. Кропивницький, Україна)*

**ВПЛИВ ЕТНІЧНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ НА ФОРМУВАННЯ
МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ-ФІЛОЛОГА У ЗВО**

У сучасній ситуації в Україні, де є багато національностей, спостерігається зростання етнічної взаємодії, що призводить до зменшення етнічної ізоляції. Насправді, міжетнічна нетерпимість не тільки не зменшується, а й зростає. Однак мирне співіснування народів та етнічних груп є важливим. Останні політичні, економічні і духовні зміни в країні мали вплив на соціальну стабільність українського суспільства. Тому розвиток міжетнічної толерантності є одним з ключових аспектів свідомого та цілеспрямованого регулювання суспільних процесів, який на сьогодні є надзвичайно актуальним і вимагає ґрунтовного й збалансованого наукового дослідження.

Сьогодні молодому поколінню необхідно набути здатності розуміти та орієнтуватися в етнокультурному середовищі своєї нації. Вони повинні розвивати критичне мислення, вміти проводити аналіз та оцінювати досягнення національної культури. Саме таке молоде покоління українців матиме можливість формувати вчитель-філолог, який сам володітиме етнічною толерантністю та етнокультурною компетентністю на високому рівні.

Одним із головних завдань педагогіки ХХІ століття є формування етнічної толерантності. Вчені вивчають створення співіснування, стратегії згоди та компромісу на розумному рівні в педагогічній діяльності. Це розглядається як складна риса особистості викладача, а також як умова успішного суспільного та професійного зростання.

Етнічна толерантність має фундаментальне значення в роботі вчителя-філолога, оскільки саме філолог починає формувати в особистості почуття належності до певної культури, в контексті засвоєння мовного та літературного потенціалу. Усвідомлення того, що етнічна толерантність – це повага та визнання рівності, відмова від переваги та насильства, визнання багатомірності людських культур, традицій, звичаїв, норм, вірувань і відмова зводити це розмаїття до єдності або домінування однієї точки зору над іншою має стати фундаментом професійної діяльності вчителя-філолога [6, с. 14].

Етнічна толерантність – це вміння поважати та приймати інших людей, незалежно від їхньої етнічної приналежності. Філологія, з свого боку, вивчає мови та літератури з точки зору їхнього походження, розвитку, структури та використання. Філолог може досліджувати літератури різних культур та епох, що дає йому можливість бути у контакті з різними етнічними групами.

Толерантність в суспільстві є запорукою його стійкості та гармонії. Це не лише здатність приймати інших людей з їхніми унікальними культурними та етнічними особливостями, але й готовність поважати їх права, не принижувати чи дискримінувати їх. Толерантність сприяє розвитку різноманіття, співжиттю та взаєморозумінню між різними культурами та національностями [1, с. 13].

У контексті етнічної толерантності філолог може здійснювати наступні дії:

- може досліджувати та аналізувати літературу різних народів і етнічних груп. Це допомагає розширити розуміння та усвідомлення різноманітності культурних виразів.
- може використовувати культурно-компетентний підхід, розуміючи контекст і специфіку кожної культури, з якою він працює. Це може включати розуміння важливих культурних символів, нюансів, цінностей та традицій.
- може демонструвати повагу до інших мов та культур, уникати стереотипів та приймати культурну різноманітність. Він може використовувати мову, яка є прийнятною та не образливою для різних етнічних груп.
- може активно спілкуватися та співпрацювати з представниками різних етнічних груп, виявляти інтерес до їхніх мов та культур, а також сприяти розумінню та взаємному навчанню.

Етнічна толерантність є важливою якістю для філолога, оскільки вона сприяє сприйняттю інших культур і вивченню мови та літератури з різних перспектив. Це допомагає розширити світогляд та поглибити розуміння міжкультурних взаємодій. Основними принципами виховання толерантності є освіта, особистий приклад та активна участь у формуванні відкритого та толерантного суспільства. Це означає сприяти розумінню та повагу до інших культур, мов, релігій та традицій, викорінення стереотипів, вироблення навичок комунікації та взаємодії з різними групами населення. Важливо надавати освіту про права людини, рівність, взаємовигідне співробітництво та мирне вирішення проблемних питань [3, с. 35].

Так, етнічна толерантність дійсно може бути розглянута як психологічна якість або риса характеру, яка відображається у ставленні людини до інших людей різних етнічних груп. Вона відображається в готовності до співпраці та взаємодії з іншими, базуючись на загальнолюдських цінностях. Етнічна толерантність також включає готовність до культурного взаємообміну і взаємозбагачення. Це означає, що людина відкрита для вивчення та розуміння культури інших народів, і це приносить позитивний вплив на її власну культуру та світогляд [2, с. 11]. Крім того, етнічна толерантність передбачає здатність до взаємної емпатії. Людина, яка має цю якість, може співчувати та розуміти почуття та досвід інших людей, незалежно від їхньої етнічної належності. Також важливою складовою етнічної толерантності є установка на діалог. Людина з такою установкою ставиться до інших з бажанням спілкування та досягнення взаєморозуміння. Це сприяє зменшенню конфліктів та побудові конструктивних відносин між представниками різних етнічних груп [4, с. 13].

Варто також зазначити, що визнання інтелігентності учителя-філолога є суттєвим фактором вищої освіти. Інтелігентність включає не лише фахову компетентність, а й загальну культуру особистості, її мову, поведінку та цінності. Ці якості ґрунтуються, по-перше, на освоєнні власної національної культури. Справді, український інтелігент завжди відрізнявся глибоким зв'язком з культурою свого народу. Він мав цінний духовний доробок, який відображався в рідній вірі, традиціях, звичаях та народному мистецтві. Ця єдність з культурою народу допомагала інтелігенту розуміти його потреби, проблеми, цінності та специфіку. Український інтелігент, як культурний носій, здатний передати цю спадщину молодому поколінню, зберегти і примножити національну культуру. Він повинен бути не лише джерелом знань і вмінь, але й прикладом для наслідування, особою з високим моральним становищем [1, с. 103].

Формування етнічної толерантності у майбутнього вчителя-філолога є надзвичайно важливим завданням. У світі, де культурна різноманітність стає все більшою, а міжнаціональні взаємини мають вирішальне значення, вчителі мають бути готовими працювати з учнями різних етнічних та культурних груп.

Для формування етнічної толерантності вчителя-філолога необхідно враховувати декілька ключових аспектів. По-перше, важливо розуміти та приймати різницю між культурами і етнічними групами як природну та цінну складову суспільства. Вчителі повинні мати почуття культурної рівності та поваги до усіх учнів, незалежно від їх етнічного

походження. По-друге, вчителі-філологи повинні бути відкритими до різних культурних виразів та літератури, що представляють різні етнічні групи. Вони повинні включати різноманітність у свої уроки та навчальні матеріали, щоб допомогти учням розширити свій культурний горизонт та розуміння різних етнічних традицій. По-третє, активна комунікація та спілкування з учнями різних етнічних груп є важливим елементом формування етнічної толерантності. Вчителі повинні сприяти створенню атмосфери взаєморозуміння, де кожен учень почувається поважаним та схваленим. Розмови про культурні та етнічні питання, використання позитивних прикладів історії різних етносів можуть сприяти розвитку емпатії та толерантності [1, с. 103].

На практиці, вчителі-філологи можуть організовувати спільні проекти, де учні з різних етнічних груп спільно працюватимуть над творчими завданнями, наприклад, створенням власних творів або міжкультурних досліджень.

Отже, формування етнічної толерантності майбутнього вчителя-філолога – це постійний процес самоосвіти та особистісного розвитку. Вчителі повинні бути готовими вчитися, оновлювати свої знання, виявляти інтерес до культурного розмаїття та активно працювати з учнями, щоб створити гармонійне навчальне середовище, в якому кожен учень почуватиме себе прийнятим та потрібним, незалежно від свого етнічного походження.

Література:

1. Белова Н. А., Кашкарьова Е. А. Методичні шляхи підвищення особистісної комунікативності. Азіатське суспільствознавство. 2015. Вип. 11. №. 8. с. 19-25.
2. Березюк О. С. Методичні засади формування етнокультурної компетентності особистості. Освітлогічний дискурс. 2015. № 3 (11). С. 13–21.
3. Вовк М. П. Фольклористика у класичних університетах України (друга половина XIX – початок XXI ст.): навч. посібн. К.: Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України, 2014. 202 с.
4. Зарицька В. Мовно-культурологічний аспект формування професійної культури сучасного педагога. Українська мова в культурному просторі Східної України: Матеріали міжрегіональної науково-практичної конференції. Донецьк: Український культурологічний центр, 2010. С. 90–99.
5. Савчук Б. Українська етнологія: навч. посібник. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2004. 559 с.
6. Семенов О. М. Професійна підготовка майбутніх учителів української мови і літератури: монографія. Суми: ВВП «Мрія-1» ТОВ, 2005. 404 с.
7. Сяваско Є. Народознавча культура викладача як складова філософсько-етичної концепції педагогічної діяльності у вищій школі. Вісник Львівського університету. Серія педагогічна. 2009. Вип. 25. Ч. 1. С. 213–220.
8. Ангеліна Е. О. Етнічна толерантність старшокласників. Психологічні науки: Збірник наукових праць Приватного вищого навчального закладу “Донецький інститут соціальної освіти”. Том 2. Випуск 10 (91). 2013. С. 16 – 20.
9. Бакальчук В. О. Тенденції етнокультурної толерантності в українському суспільстві. Стратегічні пріоритети. 2007. № 4. С. 69 – 75.

ТЕРЕПИЩИЙ Сергій

*доктор філософських наук, професор,
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова
(м. Київ, Україна)*

ВПЛИВ ВІЙНИ НА ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС В УКРАЇНІ ТА ЗА ЇЇ МЕЖАМИ

Ми живемо у часи значних викликів та змін, і освіта, як ніколи раніше, вимагає нашої уваги та відданості. Особливо це стосується нашої рідної України, яка зіткнулася з безпрецедентними викликами внаслідок подій, що розгорталися після 24 лютого 2022 року. Ці події радикально трансформували ландшафт освіти, поставивши перед нами нагальну потребу адаптації та інновацій. Сьогодні я хочу поділитися з вами результатами нашого дослідження, яке фокусується на впливі внутрішніх та зовнішніх міграцій на освітню систему України. Ці переміщення не лише змінили демографічний склад учнівських та

вчительських колективів, але й поставили під сумнів наші звичні підходи до навчання та освітньої політики. В контексті цих викликів ми досліджуємо, як освітні установи можуть зберігати та розвивати демократичні цінності, забезпечуючи при цьому якісну освіту для всіх учнів.

Наша робота зосереджена на аналізі соціальної творчості у шкільному середовищі, яка проявляється в умовах великих викликів та обмежень. Ми документуємо інноваційні практики, які впроваджуються в школах для вирішення проблем, з якими зіштовхуються переміщені діти та їх сім'ї, і демонструємо, як ці практики можуть бути інтегровані у ширший освітній контекст. Завдяки нашому дослідженню ми прагнемо розробити стратегії, що дозволять школам не лише адаптуватися до нових реалій, але й активно формувати суспільство, засноване на принципах відкритості, справедливості та рівності.

У зв'язку з подіями, що відбулися після 24 лютого 2022 року, українська освітня система зіткнулася з низкою складних викликів, зумовлених масштабною внутрішньою та зовнішньою міграцією, що, у свою чергу, спричинила різке збільшення кількості учнів, які потребують інтеграції в нові освітні середовища. Ця ситуація вимагала від освітніх інституцій та їхніх керівників невідкладної реакції, спрямованої на адаптацію навчальних планів та методик, забезпечення належної підтримки вчителів і створення умов, що сприяють психологічному комфорту та освітньому прогресу переміщених учнів.

Один із викликів полягав у необхідності швидкої адаптації до нових демографічних реалій, оскільки школи мусили приймати велику кількість дітей з різних регіонів, кожна з яких мала свій унікальний освітній та соціокультурний досвід. Відповідно до цього, освітні заклади розробили і впровадили спеціалізовані програми для забезпечення інтеграції та включення, що включали мовну підтримку, соціально-емоційне навчання та психологічну допомогу, щоб зменшити бар'єри і сприяти успішному навчальному процесу для всіх учнів.

Ще одним серйозним викликом стала потреба у підтримці ментального здоров'я учнів, багато з яких зазнали травматичних подій або втратили зв'язок зі своїми родинами та спільнотами. В рамках відповіді на цей виклик школи започаткували співпрацю з кваліфікованими психологами та організаціями, що спеціалізуються на психологічному консультуванні, та розробили цілісні програми, спрямовані на забезпечення стабільності та розвиток резиліентності серед учнівської молоді.

«Я помітила, що після переїзду мій син став більш замкнутим, але завдяки підтримці в школі, він поступово почав відчувати себе у безпеці та впевненіше. Школа надала йому можливість зустрічатися з психологом, і це допомогло йому адаптуватися до нових обставин» (P1). Ця цитата ілюструє значення соціально-емоційної підтримки в школах, що особливо важливо для дітей, які переживають травматичні події або великі зміни в житті. Вона підкреслює роль шкільних психологів у забезпеченні психологічної стабільності та адаптації учнів.

«Важливо, щоб у школах було достатньо ресурсів для допомоги дітям мігрантів. Моя дочка мала проблеми з мовою, і лише завдяки зусиллям вчителів, які витрачали додатковий час на індивідуальні заняття, вона змогла завершити навчальний рік» (P2). Ця цитата вказує на необхідність наявності адекватних освітніх ресурсів та індивідуалізованого підходу в освіті. Особлива увага до дітей, що мають мовні бар'єри, є критично важливою для їхньої інтеграції та успішної адаптації.

«Нам знадобилася допомога громади, щоб впоратися з освітніми викликами. Я вдячна місцевим волонтерам, які організували групи допомоги для батьків як ми, допомагаючи нам зрозуміти, як краще підтримати наших дітей в учбовому процесі» (P3). Ця цитата підкреслює важливість громадської підтримки та ролі волонтерів у наданні допомоги родинам, які переживають освітні і особистісні виклики. Вона також вказує на важливість спільної дії та ресурсів громади для сприяння освітній рівності та інклюзії.

Враховуючи зібрані дані та проведені аналізи в контексті освітніх викликів, викликаних внутрішніми та зовнішніми міграціями, можна сформулювати наступні питання для обговорення:

- Належна адаптація освітніх систем є ключовим елементом забезпечення якісної освіти в умовах масових міграцій. Ефективність цих систем прямо залежить від їхньої здатності інтегрувати переміщених учнів, що вимагає від шкіл розробки спеціалізованих програм, які адресують мовні бар'єри, культурні різниці та психоемоційні потреби учнів.
- Психологічна підтримка учнів, які пережили травматичні події, є вирішальною для їх успішної адаптації та академічного прогресу. Співпраця освітніх закладів з професійними психологами та терапевтами сприяє створенню безпечного та підтримуючого навчального середовища.
- Активна участь громади та волонтерів у підтримці освітнього процесу є критично важливою. Ініціативи, що базуються на спільнотах, дозволяють швидше і ефективніше реагувати на освітні потреби, забезпечуючи додаткові ресурси та підтримку для вчителів, учнів та їхніх сімей.

Наш проєкт підкреслює критичну роль освіти у вирішенні соціальних та емоційних викликів, що виникають внаслідок масових міграцій. Забезпечення доступу до якісної освіти та належної підтримки для переміщених дітей є фундаментальним для їхнього особистісного розвитку та інтеграції в нові спільноти. Важливо продовжувати вдосконалювати освітні методики та стратегії залучення громади, щоб вони відповідали цим зростаючим потребам. Також це дослідження закликає до подальшої академічної уваги та ресурсів для підтримки шкіл у їх зусиллях адаптувати і розширити свої практики відповідно до змінюваних умов. Заохочуючи співпрацю між освітніми закладами, урядами та неурядовими організаціями, можемо створити більш стійке та інклюзивне освітнє середовище для всіх дітей.

Література:

1. Arhevan, A., & Tunggal, A. R. (2023). A UNICEF's Protective Role for Child Victims of War in Ukraine. *Mediasi: Journal of International Relations*, 6(2), pp. 1-22.
2. Johnson, R. J., Antonaccio, O., Botchkovar, E., & Hobfoll, S. E. (2022). Wartrauma and PTSD in Ukraine's civilian population: comparing urban-dwelling to internally displaced persons. *Social psychiatry and psychiatric epidemiology*, pp. 1-10.
3. Nidzvetska, S., Rodriguez-Llanes, J. M., Aujoulat, I., Gil Cuesta, J., Tappis, H., Van Loenhout, J. A., & Guha-Sapir, D. (2017). Maternal and child health of internally displaced persons in Ukraine: a qualitative study. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 14(1), 54.
4. Oleksiyenko A., Terepyshchyi S., Gomilko O., Svyrydenko D. (2021) 'What do you mean, you are a refugee in your own country?': Displaced scholars and identities in embattled Ukraine. *European Journal of Higher Education*, Vol. 11(2), pp. 101-118.
5. Terepyshchyi S. (2021) In Search of Peacebuilding Strategies for the Global Civilization: from "Education for War" to "Education for Peace". *Philosophy and Cosmology*. 2021. T. 27. pp. 153-162.
6. Terepyshchyi S., Khomenko H. Development of Methodology for Applying Non-Violent Conflict Resolution in Academic Environment. *Future Human Image*. 2019. T. 12. pp. 94-103.
7. UNICEF. (2022, March 24). More than half of Ukraine's children displaced after one month of war. Retrieved from <https://www.unicef.org/press-releases/more-half-ukraines-children-displaced-after-one-month-war>

ФІЛОНЕНКО Оксана

*доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки та
спеціальної освіти, Центральноукраїнський
державний університет
імені Володимира Винниченка
(м. Кропивницький, Україна)*

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ МОБІЛЬНОСТІ

Професійна мобільність набуває особливого значення в умовах конкуренції на ринку праці. А це стимулює вчителів до самоосвіти, підвищення власного професіоналізму. Трудові переміщення є однією з форм визнання професійного статусу працівника, приведення фізичного, інтелектуального й духовного потенціалу у відповідність з умовами його динамічного руху [2, с. 7].

Ю. Клименко вважає, що з «позицій педагогіки мобільність розуміється як внутрішнє самовдосконалення особи, засноване на стабільних цінностях і потребі в саморозвитку, є ознакою її внутрішньої свободи» [1].

Р. Пріма вказує, що «професійна мобільність – це складне системне утворення, інтегральна якість особистості та діяльності педагога, що формується і виявляється у процесі професійної підготовки, перепідготовки, самовиховання і творчої самореалізації фахівця, тобто розуміється як можлива стратегія професіоналізації педагогічних кадрів» [3, с. 147].

Професійну мобільність майбутнього педагога ми визначаємо як властивість особистості, що сприяє швидкому реагуванню на складну ситуацію та актуалізує всі потенційні можливості суб'єктної активності студента при виборі варіантів та способів вирішення професійно-педагогічних завдань та прогнозування професійної самореалізації. Професійна мобільність є фундаментом ефективності реагування особистості різні проблемні ситуації, що склалися у суспільстві. Вона виступає в якості особистісного ресурсу, що лежить в основі дієвого перетворення навколишнього світу і себе в цьому світі та забезпечує фахівцеві готовність до змін не тільки професійного, а й особистого життя; сприяє розвитку творчого ставлення до професійної діяльності, до саморозвитку, ефективного вирішення професійних і життєвих проблем з багатоаспектними факторами вибору.

Професійна мобільність залежить від багатьох чинників: рівня освіченості, комунікативної та професійної компетентності, діяльності, професійної інтуїції, цінностей та смислів життя, моральних установок та здатності до прогнозування, соціальної мобільності, життєвого та професійного досвіду.

Проблема професійної мобільності – проблема розвитку та зміни людських цінностей, їх сфери дії, конфліктів між новими та традиційними цінностями та шляхів їх подолання. У міру зміни суспільства (як прогресивного розвитку, так і регресивного) створюються все нові умови, які одночасно і сприяють більш повній реалізації людиною самої себе, своїх можливостей і вимагають адекватної оцінки ситуації, що змінюється, вміння не тільки адаптуватися до цих нових динамічних умов, а також переорієнтуватися та переоцінювати нові професійні реалії.

Очевидно, що готовність до професійної мобільності відрізняється від готовності до діяльності педагога, тому що вона передбачає не стільки вміння виявляти професійні здібності, скільки вміння мобілізувати свої сили на інше сприйняття себе в нових ситуаціях, активне прагнення знайти вихід із складних ситуацій, забезпечити задоволення потреб, ціннісних орієнтацій та позитивну зміну професійно-особистісної позиції.

Показниками сформованості готовності до професійної мобільності є:

- розуміння сутності професійної мобільності, усвідомлення рівня готовності бути мобільним у вирішенні професійних завдань;
- рефлексивні вміння: оцінювати ситуацію і співвідносити зі своїми можливостями;
- вміння спрямовувати потреби, мотиви, світогляд, настанови, цілі на свідоме подолання складних ситуацій;
- потреба в суб'єкт-суб'єктній взаємодії у процесі професійного становлення;
- вияв вольових рис (рішучість, наполегливість, самовладання, самостійність, ініціативність) у досягненні ситуації успіху;
- відкритість до змін;
- здатність до цілепокладання, планування дій, проєктування власного професійного розвитку та досягнення професійно значущих компетенцій у вирішенні педагогічних завдань;
- вміння знаходити оптимальні виходи із складних ситуацій;
- вміння аргументувати варіант вибору рішення та якість обґрунтованості явищ професійної діяльності;
- активний самовияв у звичайних та спеціально змодельованих (квазіекстремальних) умовах;
- усвідомленість, широта, інтенсивність, стійкість спрямованості (соціальної, професійної, особистісної) для досягнення високих результатів діяльності.

Отож професійна мобільність педагога є інтегративною професійно-особистісною якістю та виявляється у внутрішньому особистісному потенціалі, який може бути охарактеризований певними параметрами: відкритість новому; готовність до професійної рефлексії; мотивація успіху; здатність до інтерпретації; здатність до внутрішньо вільного вибору ситуації прийняття відповідальних рішень; включеність у неперервний процес освіти та самоосвіти.

Професійна мобільність педагога проявляється насамперед у відкритості новому, новим думкам, новим ідеям, новим позиціям, новому досвіду. Педагог має бути «відкритий», тобто готовий прийняти те, що не бачить сам зі своєї позиції, припускаючи таким чином багатоальтернативний підхід до вирішення проблем. Мобільність дозволяє педагогу приймати у свідомість нові цінності та на їх основі висувати нові цілі своєї професійної діяльності, знаходити шляхи їх реалізації.

Література:

1. Клименко Ю. А. Професійна мобільність майбутніх учителів у країнах Євросоюзу : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». Умань, 2011. 20 с.
2. Латуша Н. В. Поняття «Професійна мобільність» у педагогічному аспекті. Наукові записки Вінницького держ. пед. ун-ту ім. М. Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія [зб. наук. праць]. Вінниця, 2014. Вип. 42. Ч. 2. С. 6–9.
3. Пріма Р. М. Компонентно-структурний аналіз сутнісної характеристики феномена «професійна мобільність учителя». Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія № 11 «Соціологія. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Управління». К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2008. Вип. 8. С. 146–151.

ЦУКАНОВА Наталія

*кандидат педагогічних наук, доцент,
старший викладач кафедри
дошкільної та початкової освіти,
Центральноукраїнський
державний університет
імені Володимира Винниченка
(м. Кропивницький, Україна)*

ІННОВАЦІЙНІ ОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Процес підготовки майбутнього вчителя початкових класів, згідно з принципами неперервної освіти, сьогодні стикається з низкою протиріч: між репродуктивним характером навчання педагогів та необхідністю продуктивної педагогічної діяльності, між труднощами засвоєння педагогом способів інноваційної діяльності та необхідністю професійно-педагогічної взаємодії з метою вирішення завдань, пов'язаних із впровадженням інноваційних освітніх технологій.

У зв'язку з цим необхідною особливістю успішності освіти є використання інноваційних методів навчання, включення до навчально-виховного процесу новітніх наукових знань, застосування стандартів якості освіти світового рівня. Ефективному формуванню готовності майбутніх вчителів до інноваційної діяльності сприяє спеціально розроблена система навчальних ситуацій творчого характеру та виділені нами основні компоненти творчої інноваційної діяльності: творче опрацювання науково-педагогічної літератури; творча підготовка доповідей з проблем інновацій; ділові ігри; творчі навчальні завдання; лекції-дискусії, лекції-діалоги, прес-конференції, круглі столи; проведення студентами експериментальної дослідницької роботи; робота у майстер-класах; вирішення різних педагогічних ситуацій; проведення мікроуроків; система неперервної педагогічної практики.

До напрямів освіти на сучасному етапі розвитку належить його інформатизація, тому важливо вести цілеспрямовану роботу щодо впровадження та застосування інформаційних та комунікаційних технологій у навчально-виховному процесі.

Дослідники О. Цюняк, Г. Розлуцька, О. Кравець, розглядаючи питання формування інформаційно-цифрової компетентності майбутніх учителів початкових класів у закладах вищої освіти вказують, що сучасний учитель початкової школи повинен володіти інноваційними практиками для впровадження таких моделей навчання, як: адаптивне навчання, синхронне та асинхронне навчання, змішане навчання, самостійно направлене навчання, дистанційне навчання, хмарне та мобільне навчання, віртуальний клас, перевернутий клас, система управління e-learning, система управління навчальним процесом, курсом (CMS), гейміфікація, персоналізація, цифровий сторітелінг тощо. Тому цифровій підготовці сучасних учителів початкової школи слід приділяти особливу увагу. Зауважують, що інформаційно-освітнє електронне середовище (цифрове середовище) закладу вищої освіти, атрибутом якого є наявність вільної WI-FI зони, сучасної техніки, комп'ютерних класів, програмового забезпечення, електронних навчальних ресурсів тощо, сприяє формуванню інформаційно-цифрової компетентності майбутніх учителів початкових класів. Доцільно також використовувати репозитарії, які створені у більшості закладів вищої освіти, електронні хрестоматії, електронні наукові журнали тощо. Часто у ЗВО практикують проведення міських, регіональних, Всеукраїнських та Міжнародних конференцій, семінарів, конкурсів наукових студентських робіт у режимі онлайн спілкування. Окрім того, використовуються соціальні мережі як додаткові засоби інформаційної взаємодії, спілкування у наукових групах за інтересами, обговорення навчальних і наукових проблем у

чаті. Беззаперечно, що це розширює інформаційний освітній простір закладу вищої освіти і сприяє забезпеченню якості вищої освіти [3, с. 436].

В умовах інформатизації освіти актуальним є створення та використання нових засобів навчання, призначених для організації роботи здобувачів освіти у єдиному розподіленому інформаційно-освітньому середовищі та сприяють підвищенню якості навчання. До таких засобів можна віднести цифрові освітні ресурси, тобто інформаційні джерела, що містять графічну, текстову, мовленнєву, музичну, відео-, фото- та іншу інформацію, представлену в цифровому вигляді, спрямовані на реалізацію цілей та завдань сучасної освіти. Багатофункціональні цифрові освітні ресурси дають можливість розміщення великого обсягу інформації; швидкого пошуку та доступу до необхідної інформації; об'єктивної та якісної перевірки знань суб'єктів освітнього процесу; наочної подачі багатьох складних явищ та процесів; використання різного графічного оформлення; одночасного отримання інформації, поданої у різних формах – візуальної, аудіальної та ін. [2].

М. Згуровський зазначає: «Одночасне використання мультимедійних засобів, комп'ютерів та інтернету дозволяє зробити процес навчання більш інтенсивним й інтерактивним. Найкращий результат досягається застосуванням таких методів як взаємне навчання; навчання в умовах, наближених до реальних; проблемно-орієнтоване навчання; рефлексія тощо» [1].

Використання цифрових технологій поряд із традиційними технологіями навчання допоможе вчителю початкових класів у підборі цікавого та різноманітного навчального матеріалу, здійснити диференційований підхід до кожного учня, і тим самим сприятиме кращому засвоєнню навчального матеріалу.

Література:

1. Журавський В. С. Україна на шляху до інформаційного суспільства / В. С. Журавський, М. К. Родіонов, І. Б. Жилиєв / За заг. ред. М. З. Згуровського. К. : ІВЦ "Вид. "Політехніка", 2004. 484 с.
2. Філоненко О., Цуканова Н. Особливості формування цифрової компетентності майбутніх учителів початкових класів у закладі вищої освіти. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. Суми : Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, 2023. № 8–9. С. 155–164.
3. Цюняк О. П. Формування інформаційно-цифрової компетентності майбутніх учителів початкових класів у закладах вищої освіти / О. П. Цюняк, Г. М. Розлуцька, О. В. Кравець. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота / гол. ред. І. Кузьма. Ужгород : Говерла, 2021. № 1 (48). С. 435–438.

СЕКЦІЯ 15 НАУКОВІ СТУДІЇ ТА ДИСКУСІЇ

ВИСОЧИНА Тетяна

здобувачка вищої освіти магістерського
рівня, спеціальність 053 Психологія,
Міжнародний класичний університет
імені Пилипа Орлика
(м. Миколаїв, Україна)

ЗНАЧЕННЯ РЕЗИЛІЄНТНОСТІ В УМОВАХ ВИМУШЕНОГО ПЕРЕМІЩЕННЯ: АКТУАЛЬНІСТЬ, ВИЗНАЧЕННЯ ТА КОРЕКЦІЙНІ ПІДХОДИ

Актуальність

В часи російсько-української війни вимушено переміщені українці стикаються з травмогенним подіями, які часто призводять до погіршення психічного здоров'я і ускладнюють долаття труднощів. Однак спрощення вимушеного переміщення до характеристики травмівного подія, призводить до ігнорування успішних стратегій долаття стресу без утворення травми та розладів [1]. Фактори резилієнтності зменшують ризик виникнення психічних розладів або сприяють покращенню психічного благополуччя.

Визначення

За визначенням Стівена М. Саутвік та Денніса С. Чарні, «резилієнтний» означає той, який має здатність гнутися, але при цьому не ламатися та повертатися до попередньої форми чи стану [2]. Резилієнтність – це здатність особистості подолати стрес, труднощі, травми чи адаптуватися до змін і витримувати важкі обставини, не втрачаючи свою функціональність чи психічне благополуччя.

Аналіз даних виявив, що до резилієнтних ресурсів відносяться не обмежена кількість різних навичок, особистісних рис та зовнішніх факторів, таких як віра, афект, соціум, уява, когнітивна активність, фізична активність (BASIC Ph) [3], навички регуляції реакції тіла на стрес; емоційної регуляції; збільшення почуття щастя; вивчення стратегій подолання проблем; емоційна підготовка на важчі часи (Гленн Ширалді) [4]. Плекання оптимізму, протистояння страхам, зміцнення морального компаса, практика релігії та духовності, отримання і надання соціальної підтримки, наслідування резилієнтних рольових моделей, фізичні тренування, ментальні та емоційні тренування, посилення когнітивної та емоційної гнучкості, знаходження сенсу, вищої мети та зростання (Стівен М. Саутвік) [5].

Віктор Франкл, розробник логотерапії, який пережив перебування в концентраційних таборах під час Голокосту доводить в своїх роботах, що пошук сенсу існування це рушійна сила життя людини. Цей сенс унікальний, бо мусить і може бути знайденим лише самою людиною; тільки тоді він набуде значущості, яка задовольнить людську волю до сенсу [6].

Респонденти дослідження в Польщі [7] вважали захисними і підтримуючими наступні фактори: соціальні зв'язки, підтримка сім'ї та друзів, мовні курси, робота та відволікання, турбота про дітей, зустрічі із співвітчизниками, обмеження соціальних контактів, віра, відвідування церкви, контакт з природою, прояви доброти та допомога один одному.

Відповідно до дослідження автора, в якому брали участь 160 вимушено переміщених українців в Німеччині, старші 18 років, які стали свідками війни в Україні притаманними українській культурі протективними факторами є: час з родиною та друзями (62,3%), перебування на природі (49,7%), а також час, присвячений хобі (30,8%). Серед менш поширених відповідей респонденти визначили протективними факторами наступні:

психологічна освіта, фармакотерапія, усамітнення, перегляд фільмів, серіалів та відео-контенту, читання книжок, робота, паління та алкоголь, сон та здорове харчування, нові знання та досвід, прослуховування музики, мистецтво, кохання, догляд за дітьми.

Респондентами найчастіше сприймається, як позитивний, досвід проживання в іншій країні, а саме: туризм, вивчення нової культури, позитивний досвід спілкування з іноземцями (56,7%). Друге та третє місця посідають можливості для освіти та професійного розвитку (42%), а також відчуття єдності (40,7%)

Наведені дані зображають загальну тенденцію в розрізі української культури, в той самий час індивідуальні показники можуть варіюватися, що важливо враховувати в процесі надання психологічної допомоги.

Корекційна підходи

Метою корекційних програм плекання резилієнтності є покращення стану вимушено переміщених та послаблення симптомів поширених психічних розладів шляхом плекання резилієнтності та здатності до самопомоги. Завданнями програми можуть виступати: діагностика до та після програми, едукція щодо найпоширеніших психічних розладів, тренінг резилієнтності, вивчення допоміжних технік стабілізації (наприклад, медитація «Гора», майндфулнес "Свідоме дихання", техніка м'язової релаксації Якобсона, техніка щоденника вдячності) та оцінку результатів.

Стівен М. Саутвік зазначає, що в практиці резилієнтності більшості людей варто розпочати з вибору 1 або 2 чинників резилієнтності, які збігаються з їхніми особистими цінностями, відчуються природними, підходять способу життя і видаються посилюючими. Згодом можна додати більше чинників до тренування. Також автор наводить перелік активності, яка поєднує у собі численні чинники резилієнтності: волонтерство, спортивні змагання, наставництво та місія уцілілого, тобто об'єднання в організації допомоги людям, які пережили подібні події.

Корисним є розглянути КІТ модель резилієнтності на основі сильних сторін PadeskutaMooney (Strengths-Based CBT model). Модель досліджує вже існуючі резилієнтні звички клієнта та як застосовувати їх в непритаманних раніше сферах життя, а також включає формування адаптивних переконань й поведінки. Результатом психологічного втручання має бути утворення моделі поведінки та переконань клієнта, завдяки яким людина буде почуватися резилієнтною та стійкою до утворення патологій [8].

Модель резилієнтності на основі сильних сторін складається з 4 кроків:

Крок 1 – пошук сильних сторін

Сильні сторони – це внутрішні та зовнішні ресурси: переконання, стратегії, особисті характеристики. Автори моделі стверджують, що плекання резилієнтності може відбуватися багатьма способами із цього випливає, що немає потреби засвоювати нові навички та переконання, тому що кожна людина є резилієнтною в якійсь сфері свого життя, і ці стратегії можна екстраполювати на інші сфери.

Крок 2– створення особистої моделі резилієнтності, відповідно до її складових елементів:

1. сильні сторони в специфічних сферах життя;
2. загальні стратегії для інших ситуацій;
3. Запам'ятовування сильних сторін за допомогою метафор та образів.

Крок 3 – Інтеграція в життя особистої моделі резилієнтності.

Складання переліку повторюваних стресових ситуацій та способів застосування моделі в сферах, в яких клієнт стикається з негодами.

Крок 4 – Практика резилієнтності

Планування поведінкового експерименту, а саме зміст експерименту, можливі проблеми, стратегії для подолання, що сталося і чому навчився. Результати експерименту оцінюються відповідно того, чи почувався клієнт більш резилієнтним, коли застосував нову стратегію. Відповідно до оцінки відбувається корегування моделі за необхідністю. Цей

процес є корисним через покращення самопочуття в стресогенних ситуаціях, й через утворення переконання, що з будь-якої ситуації є вихід і знань, як саме його шукати.

Висновки

Підсумуємо. Резилієнтність – це здатність особистості подолати стрес, труднощі, травми чи адаптуватися до змін і витримувати важкі обставини, не втрачаючи свою функціональність чи психічне благополуччя. Вивчення протективних факторів дозволяє краще зрозуміти, чому деякі люди можуть легше адаптуватися до стресових ситуацій і переборювати труднощі, тоді як інші можуть бути більш вразливими. Це може допомогти розробляти програми та інтервенції для підтримки та зміцнення резилієнтності під час та після війни. Також дослідження протективних чинників може допомогти в розробці стратегій профілактики психічних розладів.

Література:

1. У чужому домі. Травма вимушеного переміщення: шлях до розуміння і одужання / Пападопулос Ренос, пер. з англ. Інна Бодак і Наталія Яцюк. – К. : Лабораторія, 2023. – 416 с. ISBN 978-617-8203-37-5
5. Резилієнтність: мистецтво долати найбільші виклики життя. Видання друге / Стівен М. Саутвік, Денніс С. Чарні / пер. з англ. Ірини Куришко. Львів : Галицька Видавнича Спілка, 2022. – 384 с. ISBN 978-617-8092-35-1
3. The “BASIC Ph” model of coping and resiliency: Theory, research and cross-cultural application. / Lahad M., Shacham M., Ayalon O. / London, England: Jessica Kingsley. 2013.
4. Siłarezyliencji. Jak poradzić sobie ze stresem, traumą i przeciwnościami losu? / Shiraldi, G. R. / Sopot: GWP, 2019 р.
6. Man's Search For Meaning: The classic tribute to hope from the Holocaust / Frankl V. - London. Sydney. Auckland. Johannesburg : Rider, 2004. – 160 p. Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля» 2016 ISBN 978-617-12-0652-6. Переклад з англійської Олени Замойської.
7. Жодного безпечного місця. Українські біженці в небезпеці: насильство, торгівля людьми та експлуатація Висновки дослідження у Польщі та Україні [Електронний ресурс] // Звіт SEREDA для Центральної і Східної Європи. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.birmingham.ac.uk/Documents/college-social-sciences/social-policy/iris/2022/sereda-cee-ukrainian-briefing.pdf>.
8. Strengths-Based Cognitive–Behavioural Therapy: A Four-Step Model to Build Resilience / Padesky, Ch., Mooney, K. A. / Clinical Psychology and Psychotherapy, (2012) 19, (4), 283–290.
9. Mentalhealth: streng the ning our response / WORLD HEALTH ORGANIZATION report, 30 March 2018

ГРИГОР'ЄВ Костянтин

аспірант кафедри екології,

Чорноморський національний університет

імені Петра Могили

(м. Миколаїв, Україна)

ПРОПОЗИЦІЇ ДО РАДІАЦІЙНОГО МОНІТОРИНГУ АТМОСФЕРНОГО ПОВІТРЯ ПІД ЧАС ВОЄННИХ ДІЙ

За визначенням науковців у сфері радіаційної безпеки [3] радіаційно-екологічний (радіаційний) моніторинг довкілля – це комплексна інформаційно-технічна система регулярних спостережень за радіаційним станом навколишнього середовища, процесами міграції та накопичення радіонуклідів, потенційно небезпечними явищами тощо, яка реалізується за допомогою спеціального обладнання (систем, комплексів чи окремих

приладів) для оцінювання та прогнозування радіаційного стану довкілля. Практикуються радіоекологічні спостереження за окремими підприємствами, особливо підприємствами ядерного паливного циклу та іншими, які є джерелами викидів радіоактивних речовин у навколишнє середовище[4]. За час агресії РФ проти України через постійні обстріли територій ракетами та безпілотними апаратами підвищилася увага до радіаційної безпеки на території України [1, 5], і, особливо, поблизу АЕС [2]. Науковці актуалізують питання транскордонного перенесення радіаційного впливу при ймовірнісних надзвичайних ситуаціях на АЕС під час військових дій [2, 6].

Представлено матеріали досліджень за радіоактивним станом атмосферного повітря, вмістом радіонуклідів в атмосферних випадіннях у місті Миколаєві у 2023 р., порівняльного аналізу з показниками у минулі роки та у населених пунктах Миколаївщини. З результатів вимірювання маємо, що середнє значення потужності ефективної дози у м. Миколаєві у 2023 р. становило $0,12 \pm 0,02$ мкЗв/год. Результати обчислення використано при створенні карти EDRA_Myko (Effectivedoserateofatmosphericair, Mykolaiv) на базі географічної інформаційної системи QGIS.

Результати радіометрії проб атмосферних випадіннь у м. Миколаєві наведено у таблиці 3. Загальна бета-активність випадіннь складала в середньому $12,1 \pm 2,4$ Бк/(місяць* m^2). Вміст ^{137}Cs у цих випадіннях складав $1,2 \pm 0,4$ Бк/(місяць* m^2). Сумарна бета-активність атмосферних випадіннь у м. Миколаєві складала, в середньому, $12,7 \pm 3,1$ Бк/(місяць* m^2). Вміст ^{137}Cs у цих випадіннях складав, у середньому, $1,2 \pm 0,3$ Бк/(місяць* m^2).

Для повноти оцінювання ефективності та оперативності діючої системи радіоекологічного моніторингу атмосферного повітря представлено аналіз результатів радіометрії проб атмосферного повітря на території Миколаївщини під час пересування радіоактивної хмари з рутенієм-106 восени 2017 р (через аварійне його витікання на російському підприємстві з перероблення ядерного палива «Маяк»). У пробах атмосферного повітря та атмосферних випадіннь реєструвався ^{106}Ru у підвищених кількостях. Рутеній-106 є бета-радіоактивним. Тому присутність його в атмосферному повітрі не буде призводити до підвищення рівня потужності ефективної/експозиційної дози, за показниками чого, як показано вище, здійснюється радіаційний контроль стану атмосферного повітря.

Результати радіометрії проб атмосферного повітря в окремих населених пунктах вказали, що вміст рутенію-106 значно підвищився, досягав величини $0,03$ Бк/ m^3 . Цей радіонуклід з β -випроміненням було зафіксовано також в атмосферних випадіннях у вказаних населених пунктах Миколаївської області. Вміст ^{106}Ru в атмосферних випадіннях складав $4,1 \pm 0,2$ Бк/(місяць* m^2). Присутність рутенію-106 в атмосферному повітрі та атмосферних випадіннях було зафіксовано лабораторією зовнішньої дозиметрії ВП ПАЕС під час планових систематичних радіометричних досліджень проб атмосферного повітря у контрольних точках 30-км зони навколо ПАЕС. У м. Миколаєві такий контроль не проводився, тому інформація про вміст рутенію-106 в атмосферному повітрі та в атмосферних випадіннях відсутня. Вважаємо, що цей факт є показовим відносно того, що радіоекологічний моніторинг атмосферного повітря під час підвищених ризиків виникнення надзвичайної ситуації на АЕС, як це є під час військових дій, потрібно розширити до обов'язкової радіометрії проб атмосферних випадіннь та, при можливості – радіометрії проб атмосферного повітря.

Висновки

У м. Миколаєві та у населених пунктах Миколаївської області у період військових дій у 2022-23 рр. величини потужності ефективної дози атмосферного повітря не виходили за межі коливань природного радіаційного фону і складали $0,12 \pm 0,02$ мкЗв/год. Загальна бета-активність атмосферних випадіннь у м. Миколаєві у 2023 р. складала в середньому $12,1 \pm 2,4$ Бк/(місяць* m^2). Вміст ^{137}Cs у цих випадіннях складав $1,2 \pm 0,4$ Бк/(місяць* m^2). Ці величини не перевищували рівнів природних атмосферних випадіннь.

Під час військових дій, коли підвищується ризик виникнення аварійних ситуацій через обстрілами ракетами та безпілотниками з боку РФ, на нашу думку, бажано розширити радіаційний моніторинг атмосферного повітря з постійним вимірюванням не тільки потужності ефективної/експозиційної дози, а й радіометрією проб атмосферних випадін та, при можливості – радіометрією проб атмосферного повітря. На прикладі пересування в атмосферному просторі України радіоактивної хмари з рутенієм-106 у вересні 2017 р. (через аварійне його витікання на російському підприємстві з перероблення ядерного палива «Маяк»), показано, що потужність ефективної дози атмосферного повітря при цьому не підвищилася, хоча ^{106}Ru реєструвався у підвищених кількостях у пробах атмосферного повітря та атмосферних випадін.

Рекомендації:

1. Розширити територію використання станцій індикативних вимірювань радіаційного фону (потужності ефективної/експозиційної дози) по всій Миколаївщині.
2. Вимірювання потужності ефективної/експозиційної дози атмосферного повітря разом з радіометрією проб атмосферних випадін та атмосферного повітря дозволить вчасно реагувати на можливі зміни радіонуклідного складу атмосферного повітря як від гамма-випромінюючих радіонуклідів, так і від чистих бета-випромінюючих радіонуклідів.

Література:

1. "Dirtybomb" at ZNPP. Екологічна безпека: Проблеми і шляхи вирішення: зб. наук. статей XVIII Міжнародної науково-практичної конференції 15-16 вересня 2022 р. 2022, 92-99. URL: <http://www.niiep.kharkov.ua/sites/default/files/konfer2022.pdf>.
2. Вітько В.І., Карташов В.В., Хабарова Г.В. Оцінка транскордонного впливу викидів радіонуклідів АЕС України при нормальних та аварійних умовах експлуатації. Зб. наукових праць Проблеми охорони навколишнього природного середовища та екологічної безпеки. ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2020. Вип. 42. 92-98.
3. Моніторинг радіоактивних речовин у водоймах та ґрунтах. URL: <https://www.uation.org/2021/09/28/monitoring-radioaktivnih-rechovin-u-vodojmah-ta-gruntah.html>
4. Новосьолов, Г., Масько, М. Про радіаційний вплив Запорізької та Южно-Української АЕС на довкілля. Nuclear Power and the Environment № 2 (14) 2019. 58-70
5. Про можливі наслідки ядерної аварії на Запорізькій АЕС. Екологічна безпека: Проблеми і шляхи вирішення: зб. наук. статей XVIII Міжнародної науково-практичної конференції 14-15 вересня 2023 р. /УКРНДІЕП.–ПП «Стиль-Іздат», 2023. 85-91. URL: http://www.niiep.kharkov.ua/sites/default/files/Prezentac/Prezent_Vitko2023.pdf

КОПОТІЄНКО Олег

*аспірант соціологічного факультету,
ІЗВО «Міжнародний класичний
університет імені Пилипа Орлика»
(м. Миколаїв, Україна)*

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПІДЛІТКІВ ІЗ РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРУ

Підлітки із розладами аутистичного спектру – це особлива група молодих людей, які переживають різноманітні виклики у взаємодії зі світом навколо себе. За сучасними уявленнями аутизм є частиною спектру споріднених станів, для яких характерні соціальний, комунікативний дефіцити та наявність повторюваної поведінки. Аутизм зустрічається серед представників всіх соціальних верств населення, в усіх регіонах світу. Хлопчики хворіють на аутизм приблизно в 4 – 5 разів частіше, ніж дівчатка [1, с. 21]

Розлад аутистичного спектру (РАС) включає в себе широкий спектр симптомів та особливостей, які можуть проявлятися по-різному у кожного індивіда. Деякі з найпоширеніших ознак включають обмежені інтереси, труднощі у спілкуванні та взаємодії з

іншими людьми, а також стереотипні та ритуальні поведінкові шаблони. Для підлітків із РАС можуть бути особливо важливі такі аспекти:

Підтримка соціальних навичок у підлітків з розладами аутистичного спектру (РАС) є ключовою для їх успішної адаптації та взаємодії у соціумі. Деякі стратегії, які можуть бути корисними у роботі із дітьми: 1) розвиток емпатії та розуміння емоцій – допомагає розуміти власні почуття та почуття інших (обговорення різних емоцій, ігри на розширення емоційного словника та відчуття емпатії через рольові ігри); 2) навчання невербальних навичок – вагома роль надається тілу, жестам та міміці у спілкуванні. Можна проводити тренування, що допомагають розпізнавати невербальні сигнали та використовувати їх ефективно; 3) у соціальних іграх та групових вправах підлітки із аутистичним спектром можуть практикувати свої соціальні навички у безпечному середовищі. Групові вправи допомагають у вивченні соціальних правил та взаємодії з однолітками; 4) рольові ігри дозволяють підліткам експериментувати з різними ролями у спілкуванні. Це може полегшити вивчення правильних способів реагування на різні ситуації; 5) використання візуальних підказок для багатьох підлітків з РАС допомагає їм розуміти та пам'ятати про соціальні норми та правила; 6) підтримка взаємодії з однолітками сприяє новим можливостям для взаємодії в структурованих середовищах (спортивних групах, гуртках тощо).

Навчання стратегій саморегуляції є важливою складовою підтримки для дітей з розладами аутистичного спектру (РАС), оскільки вони часто мають труднощі з контролем власних емоцій та реакцій на подразники. Для роботи ефективними підходами можуть бути:

1) використання візуальних підказок допоможе дитині створити візуальні сигнали або плани дій для різних ситуацій, що можуть викликати стрес або неспокій. Це може бути візуальна шкала для вираження рівня емоційного стану або списки стратегій для заспокоєння; 2) навчання технік дихальних вправ допомагають заспокоїти нервову систему та знизити рівень стресу. Оволодівши простими техніками дихальних вправ, підліток-аутист зможе їх використовувати в ситуаціях напруження; 3) встановлення структури. Структурованість та передбачуваність допомагає зменшити тривогу. Створивши ритуали або регулярний розклад, дитина зможе передбачати, тобто те, що буде відбуватися; 4) використання технік відволікання. Підлітка із РАС треба вчити ефективному відволіканню від негативних думок або емоцій. Це може включати використання спеціальних іграшок або ігор, зосередження на конкретних завданнях або вправах для заспокоєння у вигляді розумових зігрівів або рухливих діяльностей; 5) підтримка сприяє позитивному підкріпленню за використання стратегій саморегуляції; 6) спільне моделювання та практика. Моделюючи різні стратегії саморегуляції, варто їх практикувати разом з дитиною в різних контекстах, щоб вона могла відчувати їхню ефективність.

Індивідуалізована підтримка. Кожен підліток з РАС унікальний, тому важливо кожному надавати індивідуальну підтримку, враховуючи потреби та сильні сторони підлітка. Індивідуальна підтримка для дітей з розладами аутистичного спектру (РАС) є надзвичайно важливою, оскільки кожна дитина має унікальні потреби, здібності та виклики. Корисні підходи у роботі із дітьми РАС: 1) індивідуалізована програма навчання, яка враховує потреби та цілі кожної конкретної дитини (індивідуальні навчальні плани та адаптації навчального матеріалу); 2) створення позитивного середовища, яке сприяє успіху кожної дитини, забезпечуючи безпеку, підтримку та можливості для розвитку їхніх сильних сторін; 3) індивідуальна підтримка у класі через взаємодію із асистентом учителя, отримання індивідуальних консультацій та всебічна підтримка у виконанні завдань; 4) терапія та інтервенція. Розробка індивідуальних терапевтичних планів, що включають у себе психологічну терапію, заняття з терапії мови та інші інтервенційні методи, які враховують конкретні потреби дитини; 5) залучення батьків – забезпечення індивідуальної підтримки батькам дитини з РАС, надання порад та ресурсів для розвитку навичок спілкування та підтримки дитини вдома; 6) моніторинг та оцінка прогресу. Регулярний моніторинг прогресу дитини та адаптація програми підтримки відповідно до її змінних потреб; 7) фокус на

інтересах та акцентуація на сильних сторонах дитини з РАС при розробці програми підтримки, щоб сприяти її максимальному розвитку та самовираженню.

Розвиток навичок самостійності, що включає навчання основам самообслуговування, планування розкладу та виконання завдань. Розвиток навичок самостійності у дітей з розладами аутистичного спектру (РАС) є важливим аспектом їхнього розвитку, який може сприяти їхній незалежності та успішному функціонуванню у світі. Стратегії для сприяння цьому процесу: 1) поступове навчання – поетапне навчання дитини новим навичкам, дозволяючи їй відчувати успіх на кожному етапі. Наприклад, навчання простих щоденних навичок, як самостійне одягання або гігієнічні процедури; 2) використання візуальних підказок – візуальні графіки або списки, що показують послідовність дій для виконання певних завдань. Підліток з РАС легше зможе орієнтуватися та виконувати завдання самостійно; 3) моделювання та практика – проведення часу спільно, демонструючи та практикуючи різні навички разом з дитиною. Наприклад, можна моделювати правильний спосіб приготування їжі або виконання домашніх обов'язків, а потім просити дитину повторити ті ж дії самостійно; 4) підтримка. Всебічна допомога дитині з РАС допоможе вирішувати переходи між різними діями або середовищами, надаючи їй чіткі інструкції та підтримку.

Підтримка в навчанні. Деякі підлітки з РАС можуть мати проблеми з академічними навичками, тому важливо надавати їм підтримку в навчанні, щоб вони могли досягти свого повного потенціалу. Найважливіше – це створити сприятливе середовище, де підлітки з РАС можуть відчувати підтримку та розуміння оточуючих. Це може допомогти їм розвивати свої унікальні здібності та досягати успіху в житті.

Підлітки з розладами аутистичного спектру (РАС) можуть зіткнутися зі значними соціально-психологічними викликами через свої особливості сприйняття, комунікації та соціальної взаємодії. Розуміння соціально-психологічних аспектів допоможе створити сприятливі умови для соціальної інтеграції та розвитку підлітків з РАС.

Література:

1. Літвінов О. О. Клініко-психопатологічні та соціально-психологічні особливості розладів аутистичного спектру у повнолітніх. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата медичних наук за спеціальністю 14.01.16 – психіатрія. Державна установа «Науково-дослідний інститут психіатрії Міністерства охорони здоров'я України». Київ, 2019. 174 с.

КУЗЬМІН Анатолій

аспірант соціологічного факультету

ПЗВО «Міжнародний класичний

університет імені Пилипа Орлика»

(м. Миколаїв, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОГО СТАНОВЛЕННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ

Тривале виконання військовослужбовцями службових обов'язків у складних та екстремальних умовах може призводити до дезадаптації, зниження опірності організму, нервово-психічної перенапруги та виникнення в них стійких негативних психічних станів. Тому проблема формування психологічної готовності військовослужбовців Збройних Сил України (далі – ЗС України) до виконання завдань за призначенням є надзвичайно значущою, оскільки від такої готовності залежить не тільки ефективність службової діяльності військовослужбовців, але й їх особиста безпека [1, с. 5].

Досвід проведення Антитерористичної операції (далі – АТО) та операції Об'єднаних сил (далі – ООС) на території Донецької і Луганської областей показує, що результат виконання бойових завдань підрозділами ЗС України залежить, насамперед, від

психологічної готовності особового складу, яка забезпечується професійним відбором, професійною підготовкою фахівців до ефективної та безпечної діяльності та безпосередньою професійною діяльністю. Її формування є одним із пріоритетних завдань впродовж професійної підготовки та подальших етапів професійного становлення фахівця. Зрозуміло, що психологічна готовність до різних видів діяльності має свої специфічні особливості.

Аналіз наукової літератури за цим напрямом та досвід проведення ООС (АТО) указує на те, що формування психологічної готовності військовослужбовців має здійснюватися протягом усього строку служби. Однак проблема психологічної готовності військовослужбовців саме на етапі бойового злагодження у майже не досліджена. Також на неналежному рівні залишається методичне забезпечення діагностування психологічної готовності військовослужбовців до виконання завдань за призначенням, оскільки не запропоновано чіткого переліку методичного інструментарію для діагностування такої готовності.

Психологічна підготовка військовослужбовців – це важливий етап перед вступом на службу, оскільки дозволяє підготувати психологічно кожного військовослужбовця до можливих стресових ситуацій та викликів, які можуть виникнути під час виконання їх обов'язків. Ця підготовка допомагає зміцнити психічну стійкість, розвивати стресостійкість, покращувати спроможності до прийняття рішень у складних умовах та підвищувати загальний рівень професіоналізму військовослужбовців.

Психологічне становлення військовослужбовця є складовою всієї підготовки військових, при чому слід розрізняти підготовку військових до умов життя та служби у військовій системі та загальну і спеціальну підготовки до бойових дій.

На відміну від інших організацій, військова система характеризується домінуванням формальних відносин над неформальними, жорсткою ієрархічною структурою (субординація) та специфікою цілей і завдань. Хоча, особливо в мирних умовах, армія може мати і інші завдання, вона все-таки здебільшого займається збройною діяльністю (це масова, планована організація людей для використання різного виду зброї з метою насильницького фізичного знищення потенційного супротивника). Керівництво в армії засноване на жорсткій військовій дисципліні і субординації (чітко прописані статутні відносини з метою забезпечення швидкого і чіткого функціонування кожного військового у підрозділі відповідно до рішень командування).

Для військової організації характерні й високий ступінь змін (постійна кадрова плинність у підрозділах в результаті реорганізації, поповнення, додаткових навчань, втрат на війні) і майже постійний високий рівень залучення (у війні та під час мирного часу). З огляду на такі специфічні ознаки військової організації, необхідно передбачити певний час для адаптації військовослужбовців. Становлення військовослужбовців при першому знайомстві з армією особливо важко даються:

1. Військова дисципліна (визначений режим життя, нормативне регулювання взаємовідносин), яка є всеохоплюючою, жорсткою і значно важчою від вимог цивільного життя, з жорсткими покараннями за недотримання та відносно нечастим позитивним стимулюванням (подяки і нагороди);
2. Втрата традиційної емоційної підтримки (відокремленість від родини та друзів) до моменту встановлення нових дружніх стосунків всередині військового підрозділу;
3. Збільшені фізичне та психічне навантаження з першого дня життя в казармі;
4. Публічність життя та служби (в армії разом їдять, разом виконують різну діяльність, що створює враження втрати особистості);
5. Зміна якості життя (в порівнянні з мирним життям, солдатів очікують погіршені життєві умови) [2].

Варто наголосити, що найбільш критичний період адаптації становлення військовослужбовців – це перші декілька тижнів в армії, причому важливим є недопущення появи неприйнятних форм поведінки, а від командирів очікується високий ступінь розуміння

чутливості новобранців до всього нового. Вже на початку військової служби слід постійно роз'яснювати мету та доцільність кожної дії, оскільки новобранці відверто сприймають лише ті вимоги, які мають раціональне підґрунтя.

Психологічне становлення військовослужбовців – це комплексний психологічний стан особистості, який формується в умовах військової служби. Це включає в себе психологічну готовність до виконання службових обов'язків, реакцію на стресові ситуації, здатність до прийняття рішень в умовах обмежених ресурсів та вплив військової дисципліни на психологічний стан. Для забезпечення оптимального психологічного становлення військовослужбовців необхідно проводити психологічну підготовку, психологічну підтримку та ретельно відстежувати їх психологічний стан під час служби.

Література:

1. Кокун О. М., Мороз В. М., Пішко І. О., Лозінська Н. С. Формування психологічної готовності військовослужбовців військової служби за контрактом до виконання завдань за призначенням під час бойового злагодження : метод. посіб. К. : 7БЦ, 2021. 170 с.
2. Комар З. Психологічна стійкість воїна : підр. для військ. психол. К., 2017. 185 с.

ЛЮБЕЗНИЙ Артем

*здобувач вищої освіти, Херсонський
національний технічний університет
(м. Хмельницький, Україна)*

ВЕНГЕР Олена

*кандидат технічних наук, доцент,
в.о. завідувача кафедри загальноосвітніх
гуманітарних та природничих дисциплін,
Херсонський національний
технічний університет
(м. Хмельницький, Україна)*

ВАЖЛИВІСТЬ ЕЛЕКТРОБЕЗПЕКИ В НАШОМУ ЖИТТІ

Електрика стала невід'ємною частиною нашого повсякденного життя. Вона живить наші домівки, робочі місця, школи та лікарні, забезпечує освітлення, опалення, охолодження, зв'язок та безліч інших зручностей до яких ми звикли. Однак, важливо пам'ятати, що електрика може бути небезпечною. Неправильне використання або несправність електроустаткування може призвести до серйозних травм, опіків, пожеж, і навіть до смерті. Тому електробезпека є надзвичайно важливою для всіх. Вона включає в себе знання та дотримання правил безпечного використання електроенергії, а також вжиття заходів для запобігання нещасним випадкам [1].

Власне, почнемо з визначення поняття електробезпеки. Це комплекс заходів, спрямованих на захист людей від шкідливого впливу електричного струму, дуги, електромагнітного поля та статичної електрики. Її дотримання є життєво важливим для запобігання травмам, опікам, летальним випадкам, а також пожежам та пошкодженням майна [4].

Розглянемо основні фактори небезпеки та наслідки їх впливу на людину. Першим, та найпоширенішим є електричний струм, він може викликати опіки, судом, зупинку дихання та/або серця, призвести до порушення діяльності окремих органів та/або систем, а в деяких випадках призвести до летального випадку. Іншим небезпечним фактором є електрична дуга, що може спричинити опіки, пошкодження очей, та призвести до вибухів і пожеж. Ще одним небезпечним фактором є електромагнітне поле, яке впливає на репродуктивну систему, може викликати головний біль, нудоту, втому та негативно впливати на загальний стан здоров'я. І

заключним фактором небезпеки є статична електрика: може призвести до іскріння, розрядів, пожеж, а також пошкодження електронних приладів [1, 2].

Після визначення основних факторів небезпек, окреслимо, хто саме найчастіше піддається небезпеці. А саме, це особи, які власне і працюють з електроустаткуванням: персонал електростанцій, ліній електропередач, електромонтажники, електротехніки. Найменшими потенційними потерпілими є діти, саме через свою допитливість та неусвідомлення небезпеки можуть торкатися електроприладів, розеток, дротів. Також, серед потерпілих є люди похилого віку. З віком знижується реакція, увага, втрачається частково координація, може погіршитися зір, що робить їх більш вразливими до ураження електричним струмом. Це також люди з обмеженими можливостями, власне з фізичними вадами, вадами зору, слуху, інтелектуальними розладами, які саме через ці особливості можуть мати додаткові труднощі з дотриманням правил електробезпеки [2, 4]. Для останніх, через їх специфічні вади та можливості, повинні бути організовані додаткові засоби безпеки.

За статистичними даними, кількість травм, викликаних електричним струмом, становить 11-17 % від загального числа нещасних випадків із смертельними наслідками. Електротравми в загальному виробничому травматизмі складають 1-1,5 %, а в енергетиці – 3 – 5 %. Проте серед нещасних випадків зі смертельним наслідком електротравми становлять 20 – 40 % на виробництві, а в енергетиці до 60%, займаючи одне з перших місць. Із загального числа смертельних випадків до 80 % припадає на експлуатацію електроустановок напругою до 1 кВ, а решта – на електроустановки напругою понад 1 кВ. Останнє пояснюється тим, що електроустановки, які працюють під напругою до 1 кВ мають значно ширше розповсюдження, ніж електроустановки напругою понад 1 кВ. Окрім цього, з обладнанням, яке працює під напругою до 1 кВ контактує величезна кількість людей, які зазвичай не зважають на величезну небезпеку електричного струму. Найбільш електротравм відбувається у сільському господарстві (біля 31 %), далі йдуть: будівництво (біля 16 %), комунальне господарство (біля 9 %), електричні станції, підстанції (біля 8 %), вугільна промисловість (біля 4 %), залізничний транспорт (біля 4 %), хімічна та нафтохімічна промисловість (біля 3 %), зв'язок (біля 3 %), деревообробна та паперова промисловість (біля 3 %), текстильна промисловість (біля 2 %), металургія (біля 2 %). Зазначивши цю статистику, з легкістю можна усвідомити, наскільки важливим є дотримання базових правил та нормативних положень [9, 10].

Беручи до уваги вищевказану інформацію, треба зауважити, що слід дотримуватись правил електробезпеки, щоб кількість нещасних випадків звести до нуля. А саме, можна окреслити такі основні правила електробезпеки:

- 1) Не залишайте без нагляду дітей у приміщеннях з електроприладами.
- 2) Не використовуйте пошкоджені електроприлади та розетки.
- 3) Не слід користуватись електроприладами та розетками мокрими руками або на мокрих поверхнях, адже волога значно збільшує ризик ураження електричним струмом.
- 4) Регулярно перевіряйте стан електропроводки та електроустановок, звертайтеся до кваліфікованих фахівців для їх обслуговування та ремонту.
- 5) Не намагайтеся самостійно ремонтувати електроустаткування, якщо не маєте відповідної кваліфікації та досвіду.
- 6) У разі виникнення надзвичайної ситуації негайно вимкніть електроенергію та зверніться до служби електромонтажу.
- 7) Знати правила електробезпеки, вміти надавати першу допомогу при ураженні електричним струмом, регулярно проводити інструктажі з персоналом та дітьми, що допоможе поширювати корисну інформацію [1, 2].

Експлуатація електроустановок повинна здійснюватися відповідно до Правил улаштування електроустановок (ПУЕ), затверджених наказом Міністерства енергетики та вугільної промисловості України № 889 від 15 грудня 2017 року. Згідно нормативних положень документу ПУЕ 2017р. [9] можна окреслити основні технічні заходи безпеки. А саме: застосування захисних пристроїв для автоматичного відключення електроустановок

при виникненні несправностей; забезпечення заземлення та занулення корпусів електроустановок, а також захист від блискавок; огороження та маркування зон з підвищеною небезпекою, використання знаків безпеки.

Заходи безпеки є однією з важливих переваг на сьогодні не тільки у різних сферах діяльності людини, на виробництві, а й у побуті. Основою є захисна ізоляція, саме електричні прилади та інструменти повинні мати неушкоджену ізоляцію корпусу, дріт та інших елементів. Наведемо деякі заходи безпеки згідно ПУЕ-2017 [9]:

1) Застосування автоматичних захисних пристроїв для відключення електроустановок при несправностях (автоматичні вимикачі, запобіжники, реле захисту). Використання блокувальних пристроїв для запобігання несанкціонованому доступу до електроустановок.

2) Використовувати заземлення корпусів електроустановок, щоб відвести струм витоку на землю, та занулення корпусів електроустановок, щоб з'єднати їх з нейтральною точкою джерела живлення.

3) Застосування блискавкозахисних пристроїв (громовідводи, блискавкозахисні сітки) для відведення блискавок від електроустановок.

4) Розробка та затвердження інструкцій з експлуатації для кожної електроустановки. Інструкції повинні містити інформацію про порядок експлуатації, обслуговування та ремонту електроустановок, а також про заходи безпеки.

5) Проведення періодичних перевірок електроустановок власником або орендарем. Перевірки повинні проводитися кваліфікованим персоналом згідно з графіком, затвердженим власником або орендарем.

Тож, дотримання вимог ПУЕ-2017 [9] є запорукою безпечної експлуатації електроустановок та запобігання нещасним випадкам. Нехтування правилами безпеки може призвести до серйозних аварій та людських жертв [2, 4, 9].

На останок, визначимо хто саме має нести відповідальність за дотримання правил електробезпеки. По-перше це власники та орендарі приміщень. Вони повинні забезпечити належний стан електроустановок, регулярно проводити їх огляд та ремонт, інформувати персонал та мешканців про правила електробезпеки та проводити інструктажі з персоналом з питань електробезпеки, призначити відповідальних осіб за експлуатацію електроустановок, забезпечити наявність засобів захисту та першої допомоги. В свою чергу державні органи повинні здійснювати контроль за дотриманням правил електробезпеки, проводити розслідування аварій та нещасних випадків, розробляти та впроваджувати заходи з покращення електробезпеки. Виробники електрообладнання повинні гарантувати відповідність продукції стандартам безпеки, долучати до комплексу інструкції з експлуатації та правила електробезпеки. [1, 2, 3, 9].

Підсумовуючи, можна сказати, що електробезпека – це комплекс заходів, спрямованих на захист людей від шкідливого впливу електричного струму, дуги, електромагнітного поля та статичної електрики. Дотримання правил є життєво важливим для запобігання травмам, опікам, летальним випадкам, а також пожежам та пошкодженням майна. Наслідками нехтування правил електробезпеки є також зупинка роботи підприємств та організацій, адміністративна та кримінальна відповідальність осіб винних у порушенні правил. Дуже важливо ознайомитися із нормативно правовими актами [5, 6, 7, 8, 9], щоб зменшити ризики порушення правил безпеки. Пам'ятайте, електробезпека – це не просто правила, вимоги, а питання вашого життя та здоров'я!

Література:

1. Пам'ятка по електробезпеці. URL: <https://grp-osvita.gov.ua/%C2%A0pam%E2%80%99yatka-po-elektrobezpeci-u-shkoli-dlya-personalu-pid-chas-navchannya-na-iiii-grupu-dopusku-z-elektrobezpeki%C2%A0-%C2%A0-%C2%A0-13-46-00-18-01-2021/>
2. Електробезпека (Служба охорони праці) URL: <https://pro-op.com.ua/article/745-elektrobezpeka>
3. Правил будови електроустановок. Електрообладнання спеціальних установок URL: <https://ips.ligazakon.net/document/FIN8216>
4. Електробезпека (Wiki) URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%95%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%B5%D0%B7%D0%BF%D0%B5%D0%BA%D0%B0>

5. Правила електробезпеки для експлуатації електроустановок URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0093-98>
6. Кодекс законів про працю України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>
7. Санітарні норми та правила щодо експлуатації електроустановок URL: <https://ips.ligazakon.net/document/RE13017>
8. Правила технічної експлуатації електроустановок споживачів URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1143-06>
9. Нормативний документ ПУЕ-2017р URL: <https://enext.ua/upload/books/pueh-ukraina-2017.pdf>
10. Статистика електротравматизму URL: http://ni.biz.ua/15/15_8/15_82956_statistika-elektrotravmatizmu.html

МАКАРОВА Олена

старший викладач,
Чорноморський національний
університет імені Петра Могили
(м. Миколаїв, Україна)

ГРИГОР'ЄВА Людмила

доктор біологічних наук, професор,
завідувачка кафедри екології,
Чорноморський національний
університет імені Петра Могили
(м. Миколаїв, Україна)

РОЗПОДІЛ РАДІОНУКЛІДІВ ТА ПОГЛИНЕНА ДОЗА РАДІОАКТИВНИХ РЕЧОВИН РИБОЮ З ТЕХНОЛОГІЧНИХ ВОДОЙМ

Серед сучасних радіоекологічних та радіоекотоксикологічних досліджень природних водпріоритетними є: вивчення метаболізму радіонуклідів у водних біосистемах; комплексні радіоекологічні дослідження водних екосистем у регіонах техногенних радіоекологічних аномалій; оцінка відгуку біосистем на радіоактивне забруднення і визначення факторів, які модифікують радіаційне ураження і процеси репарації у гідробіонтів і т. ін.

Метою даної роботи є дослідження акумуляційних властивостей риб, які мешкають у водоймах Південно-Бузького річкового басейну і, зокрема, у ставку-охолоджувачі ЮУ АЕС. Методами дослідження виступали гамма-спектрометричний аналіз, радіометрія проб риб. Застосовано радіоекологічні методи дослідження розподілу радіоактивності серед окремих органів і тканин організму риби.

У статті представлено матеріали багаторічних досліджень вмісту радіонуклідів у ставку-охолоджувачі ВП ПАЕС (Південноукраїнська АЕС), результати радіометрії і гамма-спектрометрії рибних організмів зі ставка-охолоджувача ЮУ АЕС. Представлено розраховані коефіцієнти акумуляції ^{137}Cs та ^{90}Sr цими гідробіонтами, визначено розподіл цих радіоактивних речовин в організмах риб та визначено розміри поглинутої дози для основного представника риб цих водних об'єктів – карася (*Carassius carassius* L.).

В м'язах карася вміст радіонуклідів складав: ^{90}Sr 0,2 – 0,4 Бк/кг, ^{137}Cs 2,2 – 2,3 Бк/кг. Порівняння з даними про їхній вміст в інші роки вказало, що у 1997-2004 рр. вміст ^{90}Sr у рибі коливався від 0,3 до 0,5 Бк/кг, ^{137}Cs – від 6,8 до 8,5 Бк/кг, ^3H – від 56 до 75 Бк/кг. Особливістю тих років було те, що в рибі реєструвались ще радіонукліди ^{54}Mn , ^{60}Co на рівнях 0,2-0,8 Бк/кг.

Аналіз динамік вмісту цих радіонуклідів у м'язах карася свідчив про наявність лінійної залежності з вмістом цих радіонуклідів у воді ставка, що дозволило визначити коефіцієнти накопичення радіонуклідів м'язовою частиною риб. Середнє значення коефіцієнтів накопичення для ^{90}Sr дорівнювало 9 ± 3 , для ^{137}Cs – 237 ± 51 , для ^3H – $0,7 \pm 0,4$. Якщо для ^3H коефіцієнт накопичення за час спостереження знаходився на одному рівні, то для ^{137}Cs і ^{90}Sr коефіцієнти накопичення коливалися від 6 до 10 і від 115 до 358 відповідно. Це

обумовлювалося тим, що особливості харчування риби і природні умови кожного року суттєво впливали на рівень радіоактивного забруднення риб.

Визначено розподіл ^{90}Sr , ^{137}Cs між органами і тканинами риби: м'язами, нутрощами, кістками, лускою. Співвідношення між питомими активностями ^{90}Sr у різних частинах організму (м'язи ÷ нутрощі ÷ кістки ÷ луска) для різних видів риб зі ставка-охолоджувача АЕС можуть бути представлені наступним чином: для карася (*Carassius carassius* L.): $1 \div 7 \div 29 \div 150$, для коропа (*Cyprinus carpio* L.): $1 \div 3 \div 35 \div 90$, для головані (*Leuciscus cephalus* L.): $1 \div 3 \div 150 \div 240$, для судака (*Stizostedion luzzioperca* L.): $1 \div 5 \div 20 \div 100$. Співвідношення між питомими активностями ^{137}Cs у різних частинах організму (м'язи ÷ нутрощі ÷ кістки ÷ луска) відповідно виглядають наступним чином: для карася (*Carassius carassius* L.): $1 \div 0,25 \div 0,1 \div 0,4$, для коропа (*Cyprinus carpio* L.): $1 \div 0,4 \div 0,1 \div 0,2$, для головані (*Leuciscus cephalus* L.): $1 \div 0,2 \div 0,1 \div 0,4$, для судака (*Stizostedion luzzioperca* L.): $1 \div 0,2 \div 0,1 \div 0,6$.

Обчислено величину поглиненої дози для організму риб, яка становила від $(2,1 \pm 0,4) \cdot 10^{-6}$ для ^{90}Sr , до $92,7 \pm 9,1) \cdot 10^{-6}$ для ^{137}Cs .

ОСТАПЕНКО Владислав

аспірант кафедри екології,
Чорноморський національний
університет імені Петра Могили
(м. Миколаїв, Україна);

ГРИГОР'ЄВА Людмила

доктор біологічних наук, професор,
завідувачка кафедри екології,
Чорноморський національний
університет імені Петра Могили
(м. Миколаїв, Україна)

ВИЩІ ВОДЯНІ РОСЛИНИ ПРИ БІООЧИЩЕННІ ЗЛИВОВИХ ТА КАНАЛІЗАЦІЙНИХ СТОКІВ

Вищі водні рослини, такі як комиш, очерет, рогоз, володіють здатністю видаляти з води забруднюючі речовини: біогенні елементи (азот, фосфор, калій, кальцій, магній, марганець, сірку), важкі метали (кадмій, мідь, свинець, цинк), феноли, сульфати, нафтопродукти, синтетичні поверхневоактивні речовини (СПАР), і поліпшити такі показники органічного забруднення середовища, як біологічне споживання кисню (БСК) і хімічне споживання кисню (ХСК).

Водні рослини в водоймах виконують наступні основні функції [1]:

- фільтраційну (сприяють осіданню завислих речовин);
- поглинальну (поглинання біогенних елементів і деяких органічних речовин);
- накопичувачу (здатність нагромаджувати деякі метали і важко розкладаючі органічні речовини);
- окислювальну (в процесі фотосинтезу вода збагачується киснем);
- детоксикаційну (рослини здатні накопичувати токсичні речовини і перетворювати їх в не токсичні).

При очистці стічних вод використовують такі види вищих водних рослин (ВВР), як комиш, очерет озерний, рогоз вузьколистий і широколистий, рдест гребінчастий і курчавий, спіродела багатокорінева, елодея, водний гіацинт (ейхорнія), касатик жовтий, сусак, стрілолист звичайний, гречиха земноводна, резуха морська, уруть, хара, ірис та інші.

Коренева система рогозу має високу акумулюючу здатність відносно важких металів.

Концентрація металів у кореневій системі рогозу, який ріс на берегах шламонакопичувачів електростанцій, досягала (мг/кг): заліза – 199,1; марганцю – 159,5; міді – 3,4; цинку – 16,6 [2].

Відомо, що очерет має високі адаптивні властивості і здатний проростати в дуже забруднених промисловими стічними водами водоймах [3]. Встановлено, що очерет здатний видаляти з води такі сполуки, як феноли, нафтоли, аніліни та інші органічні речовини. Питоме поглинання мінеральних речовин досягає (г на 1 г сухої маси): кальцію – 3,95, калію – 10,3, натрію – 6,3, кремнію – 12,6, цинку – 50. марганцю – 1200, бора – 14,6 [4].

В роботі [5] було оцінено здатність трьох видів вищих водних рослин (комиш, очерет і рогіз) видаляти із забруднених вод азот і знижувати БСК. При середній концентрації амонію у стоках 24,7 мг/л, після очистки з використанням ВВР його концентрація становила (мг/л): для комишу – 1,4, для очерету – 5,3, для рогозу – 17,7. Ефективність зниження БСК також була вище у комишу і очерету.

Системи очистки шахтних вод на плантаціях очерету, комишу використовується в багатьох країнах Америки. Ведуться дослідження можливості очистки та видалення металів із води металургійної промисловості. Описані споруди з очеретяною рослинністю для очистки господарсько побутових стічних вод в Нідерландах [7], Японії [8], Китаї [9]; для очистки забрудненого поверхневого стоку в Норвегії, Австралії та в інших країнах. Стійкість очерету до дії великої концентрації забруднень дозволила досить успішно використовувати його для очистки стічних вод свиноводських комплексів в Великобританії.

В м. Бентон (США) із населенням 4700 чоловік з 1985 року здійснюється очистка побутових стічних вод у ставках з заростями очерету та інших водних рослин. Підраховано, що вартість такої системи очистки в 10 разів менша за вартість традиційних систем при задовільній якості очистки води від сполук азоту, фосфору, завислих та органічних речовин.

В Ірландії (місто Вільямстоун) успішно експлуатується система сумісної очистки господарсько побутових вод (72 %) і поверхневого стоку (28 %), сконструйована у вигляді трьох мілководних лагун, дві з яких засаджуються очеретом і рогозом, а третя являє собою біопруд, з плаваючими водними рослинами – лілією і ряскою. В процесі очистки вода очищається до наступних показників (мг/л): БСК – 9, завислі речовини – 9, повний азот – 14,2, аміак – 0,8, нітрати – 9,2, повний фосфор – 4,45, ортофосфати – 3,15. Середнє процентне зменшення концентрацій забруднюючих речовин в системі за дворічний період вивчення складає: 48 % для БСК, 83 % для завислих речовин, 51 % для повного азоту, і 13 % для повного фосфору, видалення патогенних організмів 99,77 %.

Очисні системи вторинної та третинної очистки побутових стічних вод, оснований на елодеї, придатні для використання в помірному кліматі, де можуть цілий рік видаляти біогенні елементи зі стічної води.

За результатами промислово експериментальних досліджень процесу очистки побутових стічних вод з використання водного гіацинту в США ступінь очистки по БСК5 досягає до 97-98%. В Китаї водний гіацинт використовують для очистки стічних вод кінофабрики від срібла. Встановлено, що ступень очистки від срібла, завислих речовин, сполук фосфору та азоту відповідно складав 100; 91; 53,9 і 92,9% при цьому БСК та ХСК зменшилось на 98,6 і 91%. Автори повідомляють, що запропонований метод дозволяє відмовитися від використання сорбційних методів очистки.

Література:

1. Тимофеева С.С.(2015) Біотехнологія знешкодження стічних вод // Хімія і технологія води, 2015. - Т.17, № 5. 525-532.
2. Samkaram Unni K., Philip S. (2010) Heavy metal uptake and accumulation by *Thypha angustifolia* from wetland and around thermal power station // Int. J. Ecol. and Environ. Sci. - 2010. - 16, № 2/3. - P. 133-144.
3. Seidel K. (2018) Gewasserreinigung durch höhere Pflanzen // Garten und Landschaft. - 2018. - 88, № 1. 917.
4. Gersberg R.M., Elkins B.V., Lyon S.R., Goldman C.R. (2016) Role of Aquatic Plants in Wastewater Treatment by Artificial Wetlands. – Water Research, March 2016. - Volume 20, № 3, 363-368
5. Dunbabin J.S., Bowne K.H. (2018) Potential use of constructed wetlands for treatment of industrial wastewaters containing metals // Sci. Total. Environ. - 2018. - 111, № 2/3. - P. 56-60.

6. Gleichman - Verheyc E. G., Putten W.H., Vander L. (2012) Alval waterzuvering methel ofyten filters, eenhaalbaarheidsstudie // Tijdschr. Watervoorz. En. Efvalwaterbehande. - 2012. 25, № 3. 56-60.
7. Hosokova Yasuschi, Miyoshi Eiich, Fukukawa Keita (2011)Характеристика процесу очищення прибережних вод очеретяними заростями// Rept. PartandHarbour. Res. Inat. - 2011, № 11. 206-257.
8. Дин Яньхуа. (2012) Исследование образцового проекта системы очистки сточных вод на увлажненных землях с зарослями тростника // Chim. J. Environ. Sci. 2012. № 2. 813.
9. Blankenberg AG.B., Braskerud B.C. (2003) "LIERDAMMEN" - a wetland test field in Norway. Retention of nutrients, pesticides and sediments from a agriculturer un off. – Diffuse Pollution Conference, Dublin 2003.

ПАЛАНИЦЯ Микола

*аспірант кафедри державного управління і
місцевого самоврядування,
Херсонський національний
технічний університет
(м. Хмельницький, Україна)*

ЛОБІЗМ БІЗНЕС ІНТЕРЕСІВ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ

Лобіювання відіграє ключову роль при взаємодії бізнесу і влади на місцевому рівні. З одного боку – це форма впливу громадян, окремо взятих груп компаній та інших організацій на владні структури з основною ціллю просування власних інтересів і прийняття рішень «під себе». З іншого боку – це суто професійна діяльність, яка по своїй природі є комерційною, тобто платною послугою. Як правило, лобісти виступають і підтримують зміни в законодавстві, приймають участь в ухваленні та скасуванні законів, нормативно-правових актів. Вітчизняні вчені-правовики і фахівці з державного управління, а саме В. Нестерович, О. Дягілев, Р. Мацкевич, О. Одінцова, Д. Лубінець, С. Годний та інші вивчали проблематику лобіювання [1].

З англійської мови Lobby – кулуари, тобто неофіційне обговорення питань, обмін думками та світоглядами в окремих приміщеннях парламенту, міністерства чи іншої владної установи. Для досягнення свої певних цілей, лобісти активно використовують різні методи. Це можуть бути легальні засоби – виступ під час обговорення змін до законодавства, підготовка проектів законів та актів, так і нелегальні – тиск громадськості на суб'єкти публічного управління через дзвінки, громадську думку, підкуп посадових осіб, листи та інші методи впливу на місцеву владу. Разом із тим, через лобізм передається певна думка чи занепокоєння бізнес-елітами тими чи іншими явищами в суспільстві, які прямо і опосередковано впливають на діяльність підприємців і сталий розвиток регіону [1].

Лобіювання виражається і в агресивно-прогресивній формі, коли меншість (компанія чи бізнес асоціація) забезпечує власні інтереси взаємодіючи з представницькими органами влади, досягаючи компромісів, намагаючись при цьому зберегти принципи демократії і виступаючи тригером до активізації державотворчих і політичних процесів на місцевому рівні. Тому проблема інституціоналізувати лобізм в Україні назріла не лише через вимогу Європейського Союзу на шляху до повноцінного членства, але й покращення процесу ухвалення рішень органом публічної влади. Закон України «Про лобіювання» від 23.02.2024 року набуде чинності не пізніше 01 січня 2025 року одночасно з запуском Реєстру прозорості. Ключовий меседж Закону легалізація лобізму в Україні, тобто бізнесу або асоціації, яка представляє ці галузь юридично укладати угоди з лобістами з метою захисту власних інтересів. Документ встановлює права, обов'язки, методи впливу, етичну поведінку та інше учасників впливу. Мета Закону зробити лобіювання прозорим, привести його до відповідності з міжнародними нормами, щоб усі знали, хто і яким чином здійснює вплив на прийняття рішення [2].

Подібний Реєстр прозорості, який створений НАЗК (національним агентством з питань запобігання корупції) пройшов практичну апробацію в Німеччині. Реєстр лобістів в Німеччині існує з січня 2022 року, затверджений Законом про запровадження

представництва лобістів у Бундестазі та Федеральному уряді (далі закон про реєстр лобі – LobbyRG) від 25.03.2021 року [3]. Із закликом створити подібний Реєстр лобістів в Німеччині виступав громадський сектор, деякі політичні партії та регіональний бізнес. Якщо лобісти не зареєструвалися в Реєстрі та займаються лобіюванням, то вони отримують величезний штраф в 50 000 Євро, який накладає адміністрація німецького Бундестагу. Під представництвом інтересів мається на увазі – встановлення контактів юридичних і фізичних осіб, представників асоціацій із членами та парламентською групою в Бундестазі або Федерального уряду з метою прямого чи опосередкованого впливу на прийняття «потрібних рішень». Усі відносини згідно Закону будуються на засадах відкритості, прозорості та чесності [3].

Щоб зареєструватися в Реєстрі лобістів потенційний кандидат має відповідати наступним критеріям:

- здійснювати лобіювання на комерційній основі;
- здійснювати лобіювання на довготривалій основі;
- представляти інтереси регулярно;
- протягом останніх 3х місяців відбулося 50 різних адвокаційних контактів (контактів із метою отримання прибутку) [3].

За даними німецької аналітичної компанії Statista м. Гамбург, яка вивчає статистику Реєстру лобістів Німеччини, найбільшими лобістами є Bayer, Bosch, Volkswagen, BASF і Siemens. Станом на лютий 2024 року вказані компанії на лобіювання виділили понад 20 млн євро, де лише Bayer виділила 7 млн євро. Але не завжди великі компанії-гіганти напямую займаються лобіюванням своїх інтересів в Брюсселі. Останнім часом вплив на прийняття економічних і політичних рішень в Європейському парламенті здійснюється через PR-компанії та інші консалтингові фірми. Лише в лютому 2024 року PR-агентство Fleischman-Hillard витратило понад 10 млн євро на лобістську діяльність, тому ми бачимо лише тенденцію до збільшення фінансових витрат на лобіювання [4].

Аналітичне агентство Statista зазначає, що лобісти в Німеччині і ЄС в цілому досить активно впливають на політику, змінюючи політичне та економічне середовище в країнах. Саме через це до лобізму негативно відноситься громадськість, побоюючись, що він призведе до розвитку корупції. Однак за останні роки кількість компаній, організацій та асоціацій занесених до Європейського реєстру прозорості лише зростає. Так, станом на грудень 2023 року в Брюсселі вже зареєстровано понад 12 000 лобістських компаній. Однак мало професійних компаній, які можуть представляти інтереси цілих галузей через крупні асоціації, здебільшого це вузькоспеціалізовані організації, які лобіюють консалтингові чи юридичні фірми. Велика кількість неурядових організацій, які займаються захистом навколишнього середовища також активно лобіюють свої інтереси в Європейському парламенті. Окрема увага прикута до політичних партій та їх діяльність. Хоча партії і покладаються на благодійні внески, все ж таки є певне побоювання в кулуарах Брюсселя, що лобісти можуть використовувати ці добровільні внески і кошти на купівлю політичного впливу при голосуванні за окремі рішення. Якщо внесок на рахунок партії більше 50 000 євро потрібно негайно про це повідомити, хоча це правило не відноситься до «політичного спонсорства», де фактично відсутні вимоги щодо розкриття інформації [4].

Тож хто такі лобісти, друзі чи вороги? В сучасній політиці їх цінують і бояться одночасно, бо лобісти перші визнають про якісь політичні зміни в країнах маючи при цьому тісні контакти в парламенті, міністерствах і муніципалітеті на місцевому рівні. Головна їх перевага в тому, що вони новатори, вносять певні галузеві і спеціальні знання в політичний процес і за допомогою них – у суспільства є можливість оцінити наслідки змін до законодавства. Саме тому доцільно всі зміни до законів проводити за допомогою консультацій із бізнесом та лобістськими компаніями. Головна проблема в тому, що ніхто до кінця не знає наскільки точна інформація, яку подають лобісти, вірна вона чи викривлена. Окрім того, фінансово сильні лобісти мають більше впливу й активно заявляють за себе, на

відміну від екологічних лобістів чи захисту прав споживачів. Великі лобісти наймають величезну кількість вчених, економістів і фінансистів, окрім цього мають чималу армію в своєму складі з числа екс-міністрів, екс-депутатів і колишніх держсекретарів. Великі німецькі антилобістські компанії LobbyControl та Transparency International здійснюють постійний моніторинг за лобізмом в Німеччині та ЄС, вони закликають до ще більшої прозорості. Німецька журналістка Беате Крол відмічає, що лобіювання відбувається в багатьох місцях, а не обмежується лише стінами Парламенту чи місцевої громади і сьогодні лобісти мають явну перевагу над політиками. Як правило лобісти проводять свою діяльність на прийомах, офісах, різноманітних клубах, парламентських сніданках тощо [5].

Професор Амстердамського університету Марсель Ханеграфф зазначив, що із збільшенням витрат на лобіювання знижується ефективна податкова ставка. Тобто, фірми, які витрачають більше коштів в поточному році на лобіювання, в наступному році сплачують меншу ставку податків. Подібна активність притаманна фірмам, які працюють в найбільш захищених галузях: промисловість, фінанси, банки. Також досліджено, що корпоративне лобіювання зростає внаслідок зміни економічної політики ЄС, а також зміни попиту відносного збільшення лобістів у спільноті Європейського союзу. Збільшення частки лобіювання у ЄС пов'язано із зростанням присутності транснаціональних корпорацій (ТНК). ТНК важливі гравці в країнах з розвинутою економікою і країнах із перехідною економікою, це призводить до прогресуючих темпів інтернаціоналізації та фрагментації виробництв, розподілу та торгівлі. Було також виявлено, що ті фірми, які найбільше постраждали від глобальної фінансової кризи в 2007-2008 рр. більш активно вкладали фінанси в лобіювання на відміну від інших [6].

Література:

1. В. Кравчук. Лобіювання як правовий концепт у загальнотеоретичному ракурсі. Актуальні проблеми правознавства. 2022. №4 (32). URL: DOI:10.35774/app2022.04.012
2. Про лобіювання: Закон України від 23.02.2024 р. №3606-IX: станом на 23 лютого 2024 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3606-IX#Text> (дата звернення: 18.04.2024)
3. Gesetz fuer Einfuehrung eines Lobbyregisters fuer die Interessenvertretung gegenueber dem Deutschen Bundestag und gegenueber der Bundesregierung (Lobbyregistergesetz – LobbyRG). 25.03.2021р. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/lobbyrg/LobbyRG.pdf> (дата звернення: 18.04.2024)
4. Lobbyismus in Deutschland und der EU. Statista.de. Hamburg. 02.2024. URL: <https://de.statista.com/themen/8460/lobbyismus/#topicOverview>
5. B. Krol. Lobbyisten. Deutscher Bundestag. Planet Wissen. 01.2020. URL: https://www.planet-wissen.de/geschichte/deutsche_geschichte/der_deutsche_bundestag/lobbyisten-100.html
6. M. Hanegraaff, A. Poletti. The Rise of Corporate Lobbying in the European Union: An Agenda for Future Research. Wiley Online Library. 01.2021. URL: <https://doi.org/10.1111/jcms.13132>

РУССКИЙ Андрій

*здобувачка вищої освіти факультету
інформаційних технологій та дизайну,
Херсонський національний
технічний університету
(м. Хмельницький, Україна)*

РИЗИКИ ІНТЕРНЕТ-ЗАЛЕЖНОСТІ ТА МЕТОДИ ЇЇ ПРОФІЛАКТИКИ

Сьогодні багато з нас перевіряють мобільні телефони або сидять за комп'ютером не тільки для розваг, але й як спосіб уникнути нудьги, стресу чи відчуття самотності. Ця постійна доступність до цифрового світу приводить до ситуацій, коли ми втрачаємо контроль над своїм часом та увагою, занадто поглиблюючись у віртуальну реальність.

Інформаційна мережа Інтернет надає великі можливості для діяльності та самовираження людини, які не можуть бути реалізовані в реальній дійсності. Разом з тим, у певної категорії користувачів оперування її ресурсами забирає все більше часу та стає

настільки домінуючим, що згодом у них прогресує зниження здатності до вольового контролю над власною активністю у віртуальному просторі, виникає ціла низка особистих та соціальних негараздів. Таке використання інформаційної мережі призводить до виникнення Інтернет-залежності. На відміну від інших залежностей, Всесвітня мережа стає не просто сенсом життя, а по суті, самим життям.

У 2017 р. частка постійних користувачів мережі Інтернет становила 48,7% в Азії, 17% в Європі та 10,9% в Африці. У зв'язку з розробленням та поширенням дешевших та зручніших у користуванні комп'ютерних технологій (наприклад портативних комп'ютерів) та програмного забезпечення використання Інтернету різко збільшилося з 0,5% серед населення у 2000 р. до 34,1% – у 2017 р., тому тему Інтернет-залежності почали розглядати вчені.

Близько половини молодих українців не змогли б прожити без Інтернету. Він став життєвою необхідністю як для дітей, так і для молодих людей. Живе спілкування між собою зайняло останні позиції в рейтингу необхідних цінностей. Про це свідчать результати соціологічного дослідження «Сучасна молодь України», проведеного Інститутом Горшеніна. Так, у комп'ютерні ігри грають 62,6% респондентів, а проводять час в соціальних мережах – 80%. Комп'ютер на сьогодні – це те, без чого не обійтися, тим паче, коли він перетворюється на предмет залежності, а спокусі ним скористатися майже неможливо протистояти.

Американська науковиця Кімберлі Янг виділяє чотири основних видів Інтернет-залежності:

- 1) комп'ютерна залежність (computer addiction): обсесивна пристрасть до роботи за комп'ютером (програмування, ігор або інших видів діяльності);
- 2) компульсивна навігація в мережі (net compulsions): компульсивний пошук інформації у віддалених базах даних;
- 3) перевантаженість інформацією (information overload): патологічна схильність до опосередкованих інтернетом азартних ігор, онлайн-аукціонів, електронних покупок;
- 5) кіберкомунікативна залежність (cyber-relational addiction): залежність від спілкування в соціальних мережах, форумах, чатах, групових іграх і телеконференціях, що може призвести до заміни реальних членів сім'ї і друзів віртуальними.

В Україні розповсюджена саме кіберкомунікативна залежність. Так, за проведеними дослідженнями, перше місце за відвідуванням посідають саме соціальні мережі – 27% загалом серед молоді. Вищий показник у дівчат – 29,8%, менший у хлопців – 23,9%. [1]

Симптоми хвороби були описані американським психіатром Айвеном Голдбергом, а сам термін *problematic Internet use (PIU)* запропонований ще у 1995 році.

З 2008 року на міжнародному рівні було визнано інтернет-залежність реальною хворобою, головними проявами якої є: [2]

- постійне бажання бути онлайн;
- роздратованість при відсутності доступу до мережі;
- відсутність бажання відволікатися від віртуального простору;
- максимальне фіксування подій життя у віртуальній реальності (світлина, переміщення, думки тощо)
- порушення уваги;
- відмова від їжі або нерегулярне харчування;
- відмова від «живого» спілкування;
- конфлікти з оточуючим, яке не розділяє надмірного захоплення інтернетом тощо.

На сьогодні проблема залежності від віртуального світу набирає все більших масштабів і підіймається повсюдно.

Дослідження, проведені спеціалістами Масачусетського інституту свідчать про те, що діти та підлітки, які регулярно використовують соціальні мережі понад 3 години на добу, схильні до депресії та самогубств на 27% більше за своїх однолітків. Причому депресивний стан в такому випадку у 5 разів важчий, ніж депресії іншого походження. [4]

Вперше всерйоз проблему інтернет-залежності підняли у Південній Кореї. За даними The Korea Times від інтернет-залежності в цій країні страждає понад 2 млн дорослих та 26% підлітків. Тому саме тут з'явилася перша в світі лікарня для геймерів. А інтернет-залежність є для цієї країни серйозною соціальною проблемою.[5]

Згідно з зарубіжним досвідом, можна зазначити, що найнебезпечнішим впливом Інтернет-залежності на соціалізацію молоді у світі визнаються: погіршення взаємостосунків з близькими та друзями, зміни настрою, безцільний кіберсерфінг, «токсичне спілкування», віртуальний шопоголізм, різновиди кібербулінгу та ін. У свою чергу, досвід профілактики, дав підстави виокремити такі напрями, як:

- підготовка соціального середовища до профілактичної роботи(загальнодержавний профілактично-просвітницький підхід (США, Японія);
- створення спеціалізованих центрів комплексного вирішення проблеми профілактики через професійне інформування, консультування соціальних інститутів та закладів, які вимушені долучатися до попередження (США, Нідерланди, Тайвань);
- підготовка до профілактики родини, яку сприймають здатною подолати чи, відповідно, попередити Інтернет-залежність у будь-яких її проявах (Японія, Тайвань);
- підготовка до профілактики педагогів шкіл.

Безпосередня профілактика Інтернет-залежності молоді, що реалізується через загальний розвиток особистості людини, духовне вдосконалення, інтелектуальну динаміку, психологічну просвіту для саморегулювання молоді, урізноманітнення дозвілля (Канада, Нідерланди, Тайвань). Подальше вивчення проблеми пов'язане з обґрунтуванням тенденцій вітчизняної профілактики Інтернет-залежності молоді.[3]

Головне завдання дорослих полягає в тому, щоб бути небайдужими до дітей та підлітків, вміти грамотно попередити ризики і небезпеки цифрового середовища. Чи потрібно обмежувати час перебування? Мабуть, у сучасному цифровому середовищі зробити це важко, а от приділення більше уваги якісному наповненню дитячого часу перед екранами буде значно ефективнішим за формальне його обмеження. Але й медичні рекомендації спеціалістів також варто враховувати.

Профілактика Інтернет-залежності у підлітків, може включати такі методи та форми:

- психогімнастичні вправи;
- систематичні тренінги комунікативної компетентності, особистісного зростання; – тренінги-семінари професійної самореалізації;
- спільні походи з обов'язковою участю психолога;
- групові методи роботи (мозковий штурм, майстер-клас, круглий стіл, синектика, групова дискусія);
- соціально-психологічний тренінг;
- психолого-педагогічне консультування;
- коучинг: організаційне консультування, метод проблемних ситуацій, організаційно-діяльні ігри;
- терапевтичні техніки».

Ефективність профілактики Інтернет-залежності забезпечують наступні «педагогічні умови:

- формування ціннісного ставлення до умов реальної дійсності як результату та наслідків соціального досвіду особистості;
- використання потенціалів впливу молодіжних громадських об'єднань;
- інтеграція зусиль соціальних інститутів з розробки та реалізації профілактичних програм для молоді;
- підготовка кадрів у молодіжному середовищі для реалізації профілактичних програм;
- розвиток волонтерського руху на базі молодіжних громадських об'єднань».[6]

Залежність від інтернету вже не просто технічний феномен, але й складна проблема, що має серйозний вплив на психічне та соціальне благополуччя сучасного суспільства. Ця

проблема стає все більш актуальною в умовах постійного розвитку технологій та глибокої інтеграції інтернету у наше повсякденне життя.

Розуміння інтернет-залежності та розробка ефективних стратегій її запобігання та лікування є надзвичайно важливим завданням для сучасних дослідників, психологів, педагогів, батьків та всього суспільства в цілому. Лише шляхом об'єднання зусиль та розуміння глибинних механізмів цього явища ми зможемо забезпечити здоровий та збалансований розвиток людей у цифрову епоху та зберегти гармонію між віртуальним та реальним світами.

Список літератури:

1. Кулешова, О. В., & Міхеєва, Л. В. (2022). Інтернет-залежність осіб юнацького віку: аналіз, шляхи подолання. Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права, (4), 95-100. URL: <https://chasopys-ppp.dp.ua/index.php/chasopys/article/view/268/235>.
2. Інтернет-залежність чи саморозвиток: технології в умовах цифрового світу URL: <https://naurok.com.ua/post/internet-zalezhnist-chi-samorozvitok-tehnologi-v-umovah-cifrovogo-svitu>
3. Рижанова, А. О., & Потьомкіна, Н. З. (2021). Зарубіжний досвід профілактики Інтернет-залежності молоді. Наукові записки. Серія: Педагогічні науки, (194), 51-56.
4. <https://www.businessinsider.com/teen-suicides-outnumber-homicides-smartphones-2017-8>
5. https://koreatimes.co.kr/www/news/nation/2010/03/113_62386.html
6. Поветкіна, С. І., & Чижма, Д. М. (2022). Теоретичні аспекти дослідження проблеми інтернет-залежності у підлітків. Редакційна колегія: Головний редактор, 48.

СОРОКОВСЬКИЙ Максим

*здобувачка вищої освіти факультету
інформаційних технологій та дизайну,
Херсонський національний
технічний університет
(м. Хмельницький, Україна)*

ВЕНГЕР Олена

*кандидат технічних наук, доцент,
в.о. завідувача кафедри загальноосвітніх
гуманітарних та природничих дисциплін,
Херсонський національний
технічний університет
(м. Хмельницький, Україна)*

ЗАГРОЗИ ТА БЕЗПЕКА В ІНТЕРНЕТІ

Інформаційні технології – одна з найдивовижніших речей в історії людства. Сьогодні доступ до всього, що пов'язано з Інтернетом, – це розкіш, яку ми не можемо собі дозволити втратити. Однак, чим більше людей користуються Онлайн-системами, тим більшою є кіберзагроза. Витоки інформації вже впливають на геополітичні процеси і стають потужною зброєю в руках опонентів, у тому числі політичних. Користувачі Інтернету можуть бути змушені під тиском або обманом завантажити шкідливе програмне забезпечення на свої комп'ютери. Таке програмне забезпечення може мати різні форми, включаючи віруси, троянські програми, шпигунські програми та черв'яки [1].

Шкідливе програмне забезпечення – це програмне забезпечення, яке використовується для пошкодження комп'ютерів, збору конфіденційної інформації або отримання доступу до персональних комп'ютерних систем. Шкідливе програмне забезпечення визначається зловмисними намірами діяти всупереч вимогам користувача комп'ютера і не включає програмне забезпечення, яке завдає ненавмисної шкоди через дефекти. Термін "шкідливе програмне забезпечення" може використовуватися і застосовуватися як до власне

шкідливого програмного забезпечення, так і до ненавмисно шкідливого програмного забезпечення. Розглянемо деякі із зловмисних програмних засобів до яких належать наприклад:

Ботнет – це мережа зомбованих комп'ютерів, захоплених роботами або ботами, які здійснюють широкомасштабну шкідливу діяльність від імені творця ботнету.

Комп'ютерний вірус – це програма, яка може заражати інші файли або структури на комп'ютері, копіюючи їхню структуру та ефекти. Віруси зазвичай використовуються для проникнення в комп'ютери та крадіжки даних. Як приклад можна привести хакерські атаки на Україну – масштабна хакерська атака з боку Росії проти України, що відбувалась у декілька етапів. Розпочалась щонайменше 14 квітня 2017 року з компрометації системи оновлення програми М.Е.Дос. Останній етап, з використанням різновиду вірусу Petya, відбувся 27 червня 2017 року, та спричинив порушення роботи українських державних підприємств, установ, банків, медіа тощо. Внаслідок атаки була заблокована діяльність таких підприємств, як аеропорт «Бориспіль», ЧАЕС, Укртелеком, Укрпошта, Ощадбанк, Укрзалізниця та низки інших великих підприємств. Зараженню піддалися інформаційні системи Міністерства інфраструктури, Кабінету Міністрів, сайти Львівської міської ради, Київської міської державної адміністрації, кіберполіції та Служби спецзв'язку України. Жертвою вірусу також стали телеканал «Інтер», медіа холдинг ТРК «Люкс», до складу якого входять «24 канал», «Радіо Люкс FM», «Радіо Максимум», різні інтернет-видання, а також сайти Львівської міської ради, Київської міської державної адміністрації. Повідомлялося, що постраждав Кабінет Міністрів України, але пізніше ця інформація була спростована і названа невдалим жартом Павла Розенка. Причиною тимчасової непрацездатності сайту КМУ названі технічні роботи. Трансляції передач припинили канали «Перший автомобільний» та ТРК «Київ». 28 червня 2017 року Кабінет Міністрів України повідомив, що атака на корпоративні мережі та мережі органів влади була зупинена. Відповідальність за атаку на Росію поклали всі п'ять країн-членів союзу FVEY: Австралія, Велика Британія, Канада, Нова Зеландія, Сполучені Штати, а також уряди Данії та України. Адміністрація Президента США назвала цю атаку найбільшою хакерською атакою в історії. Масштабна деструктивна атака різновидом вірусу Petya (також відомого як NotPetya, Eternal Petya, Petna, ExPetr, тощо) стала можливою завдяки компрометації системи оновлення програми М.Е.Дос та встановлення прихованого бекдору. Таким чином, масштабною деструктивною атакою зловмисники закрили собі наявний в них завдяки бекдору доступ до комп'ютерів та комп'ютерних мереж у близько 80 % українських підприємств (в тому числі – представництв закордонних компаній). Є підстави вважати, що зловмисники пішли на такий крок оскільки або здобули надійніший доступ до інформаційних систем важливих для них жертв, або ж вважають, що зможуть доволі просто відновити його.

Комп'ютерні черв'яки – це програми, які розмножуються в комп'ютерних мережах і виконують шкідливі завдання. Одним з найвідоміших комп'ютерних хробаків є «Хробак Моріса», написаний Робертом Морісом-молодшим, який був в той час студентом Корнельського Університету. Поширення хробака почалось 2 листопада 1988, після чого хробак швидко заразив велику кількість комп'ютерів, під'єднаних до інтернету.

Троянський кінь – загальний термін для позначення шкідливого програмного забезпечення, часто званого "троянським конем", яке виглядає нешкідливим і спокушає користувачів завантажити його на свої комп'ютери.

Програми-вимагачі – це тип шкідливого програмного забезпечення, яке обмежує доступ до зараженої комп'ютерної системи і вимагає викуп від творця програмного забезпечення для зняття обмеження.

Вимагачі – це підроблене програмне забезпечення, яке зазвичай містить шкідливе корисне навантаження з обмеженою або нульовою корисністю, що продається споживачам за допомогою неетичних маркетингових прийомів. Ці маркетингові методи використовують

соціальну інженерію для створення відчуття шоку, тривоги та загрози, часто націлені на необережних користувачів.

Шпигунське програмне забезпечення – це програмне забезпечення, яке таємно стежить за діями в комп'ютерній системі та передає цю інформацію іншим без згоди користувача. Одним із видів шпигунських програм є шпигунське програмне забезпечення для клавіатурного шпигунства. Кейлогінг, який часто називають реєстрацією натискання клавіш або захопленням клавіатури, – це акт запису (логування) клавіш, натиснутих на клавіатурі.

Програмне забезпечення, яке може бути віднесене до «шкідливих програм» може бути заснованим на різних технологіях, володіти абсолютно різним набором функцій і можливостей. Єдине, що об'єднує всі типи шкідливих програм – це мета, з якою вони створюються та їх небезпечність. [3].

Розвиток Інтернету призвів до появи низки важливих послуг, доступних кожному, хто має доступ до мережі. Однією з таких послуг є цифрова комунікація. Хоча ця послуга зробила можливим спілкування з іншими людьми в Інтернеті, вона також зробила можливим спілкування зі зловмисниками. Зловмисники часто використовують Інтернет для особистої вигоди, і ця вигода може не обмежуватися фінансовою/духовною вигодою. Це особливо турбує батьків і дітей, оскільки діти часто стають мішенню цих зловмисників. До поширених загроз особистій безпеці належать фішинг, онлайн-шахрайство, шкідливе програмне забезпечення, кібер-переслідування, кібер-булінг, кібер-злочинці та сексуальне вимагання. Розглянемо найбільш поширені з них:

Кіберпереслідування – це використання інтернету або інших електронних засобів для переслідування або цькування особи, групи чи організації. Сюди входять неправдиві звинувачення, наклеп і дифамація. Воно також включає стеження, видавання себе за іншу особу, погрози, вандалізм, схилення до сексуальних стосунків, залякування, збентеження та збір інформації, яка може бути використана для переслідування. Кіберпереслідування – це злочин, що полягає в переслідуванні жертви за допомогою електронних або цифрових засобів, таких як соціальні мережі, електронна пошта, миттєві повідомлення (ІМ), повідомлення, розміщені в дискусійних групах або на форумах. Терміни "кіберпереслідування" та "кібербулінг" часто використовують як взаємозамінні. Приклади кіберсталкінгу включають: надсилання небажаних, лякаючих або непристойних електронних листів або текстових повідомлень. Переслідування або погрози в соціальних мережах. Відстеження використання комп'ютера та Інтернету. Використання таких технологій, як GPS, для відстеження того, де ви знаходитесь.[5]

Кібербулінг – це використання електронних інструментів, таких як обмін миттєвими повідомленнями, соціальні мережі, електронна пошта та інші форми онлайн-комунікації, для знущання, погроз або "залякування" особи чи групи осіб. Згідно з опитуванням, проведеним у 2012 році серед понад 11 925 студентів у США, 23% молодих людей стали жертвами кібербулінгу, а 30% з них повідомили про суїцидальні наміри. За даними веб-сайту Австралійської комісії з електронної безпеки, 20% молодих австралійців повідомляють, що зазнавали соціального ostracizmu, погроз або насильства в Інтернеті. Час від часу на агресивних веб-сайтах з'являються необґрунтовані та незаконні образи. На таких сайтах розміщується реклама, яка спонукає жертв платити тисячі доларів відповідній компанії за тимчасове видалення реклами, на відміну від безкоштовного і постійного видалення, доступного в основних онлайн-пошукових системах.

Онлайн-хижацтво – це коли неповнолітніх змушують вступати у неприйнятні сексуальні стосунки через Інтернет. Онлайн-хижаки можуть намагатися втягнути неповнолітніх у стосунки через чати або онлайн-форуми.

Різні веб-сайти в Інтернеті часто містять матеріали, які користувачі вважають образливими, неприйнятними або непристойними. Такі веб-сайти можуть включати в себе мову ворожнечі та інший провокаційний контент. Він може з'являтися в різних формах, включаючи постійну спливаючу рекламу та підозрілі невидимі посилання [2].

Щоб не стати жертвою, потрібно час від часу виконувати прості вправи та дотримуватися так званої кібергігієни. Подумайте, яка інформація може бути використана проти вас потенційним зловмисником, і намагайтеся максимально запобігти таким сценаріям. Кібергігієна – це, перш за все, самооцінка ризиків для себе. Так само, як ви маєте руки перед їжею, важливо дотримуватися наступних правил при роботі з вашими пристроями:

- не підключайтеся до громадського WiFi. Замість цього використовуйте мобільний інтернет. Якщо вам необхідно підключитися, використовуйте VPN (не безкоштовний);
- не переходьте за посиланнями, якщо ви не знаєте, чому вони були надіслані, навіть якщо вони були надіслані з відомого вам аканта; часто зловмиснику достатньо вашого натискання на посилання лише один раз, щоб отримати доступ до вашого аканта;
- не додавайте незнайомих друзів на Facebook, це пов'язано з тим, що вони можуть надсилати інформацію колегам, які вже мають статус друга;
- змінюйте паролі кожні два-три місяці, використовуйте складні паролі, які важко вгадати, і використовуйте двофакторну автентифікацію через додаток замість SMS;
- завжди встановлюйте автоматичні оновлення програмного забезпечення; якщо оновлення вже вийшли, старі версії можуть бути вразливими;
- регулярно створюйте резервні копії важливої інформації та даних розділів;
- переконайтеся, що веб-сайти, які ви використовуєте, мають протокол https, а не http;
- обережно користуйтеся технічними пристроями: пролита на комп'ютер кави не становить загрози для персональних даних, але може відрізати вас від сім'ї на деякий час, також будьте обережні з флеш-накопичувачами; разом з файлами на них легко переносити віруси та інші шкідливі файли, тому краще надсилати необхідні документи поштою або через хмару;
- будьте обережні з інформацією, якою ділитесь в соціальних мережах: фотографії документів, дати народження, повні адреси та номери телефонів, а також час від'їзду у відпустку можуть становити загрозу. Чи знаєте ви, як швидко перевірити, чи варто ділитися постом у соціальних мережах? Подумайте, чи готові ви побачити цей пост надрукованим на білборді посеред міста;
- не надавайте особисту інформацію на начебто "офіційні" запити, зараз дуже поширеним явищем є отримання електронних листів або повідомлень, які імітують офіційні листи, наприклад, з проханням завантажити файли або ввести особисту інформацію; навіть якщо повідомлення здається надісланим з офіційної поштової скриньки, адреса часто написана неправильно або не вказані повне ім'я, посада та контактні дані особи, яка запитує інформацію [4].

Література:

1. Безпека в інтернеті: найпростіші правила захисту даних - BBC News Україна
2. Безпека в інтернеті – Вікіпедія (wikipedia.org)
3. Інтернет-безпека – Вікіпедія (wikipedia.org)
4. Основні правила безпечної поведінки в Інтернеті, які має знати кожен підліток - Карітас України (caritas.ua)
5. Protecting Americans From Cyberstalking | Congressman Brian Fitzpatrick (house.gov)

БОЙЧЕНКО Наталія

доктор філософських наук, професор кафедри
фундаментальних дисциплін та інформатики,
Національний університет охорони здоров'я
імені П.Л. Шупика (м. Київ, Україна)

ФІЛОСОФІЯ МЕДИЧНОЇ ОСВІТИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Сформувати цілісний підхід до медичної теорії та практики у здобувачів вищої освіти можна насамперед використовуючи філософський інструментарій. Важливість філософського підходу до медичної освіти не потребує додаткового доведення, адже для освіти медичних працівників вкрай необхідно володіти навичками критичного мислення, вміти та застосовувати інтегративний та цілісний підхід, розуміти поняття та категорії, якими послуговується сучасна медична теорія та практика.

Останнім часом, все більш очевидним є зростання ролі філософії та її подальше зближення з біомедичними науками та сферою охорони здоров'я. Йдеться не лише про кроки з подальшої гуманізації медичної освіти на різних рівнях, але й про доцільність та доречність присутності предметів філософського напрямку (йдеться про філософію, етику, біоетику, логіку, релігієзнавство, постколоніальні студії тощо) в освітніх програмах медичних ЗВО на різних рівнях, від бакалаврського до докторантського. Наприклад, в ОНП Національного університету охорони здоров'я України імені П.Л. Шупика для навчання в аспірантурі в галузі знань «Охорона здоров'я» за спеціальністю 222 «Медицина» підкреслюється: «Гуманізація, що передбачає не лише вивчення дисциплін гуманітарного циклу, які наповнюють зміст освіти проблемами людини, а й духовно-особистісну спрямованість кожного навчального предмета, формування стосунків між пацієнтом та лікарем, лікарів між собою на основі поваги до людини, довіри, доброти, чуйності, уваги, співчуття, віри у позитивність її дій.

Аксіологічний підхід, що дозволяє вивчати явища з точки зору виявлення їх можливостей задовольняти потреби пацієнта, розв'язувати завдання гуманізації суспільства. Особистісний підхід, що вимагає визнання особистості як продукту соціального розвитку, носія культури, її унікальності, інтелектуальної і моральної свободи, права на повагу, що передбачає опору на природний процес саморозвитку здібностей, самовизначення, самореалізацію, самоутвердження, створення для цього відповідних умов» [1]. Як бачимо, запит на застосування філософського інструментарію не лише існує, але й реалізовується в освітніх програмах медичних ЗВО.

Ще з часів античності медицина мала потужне підґрунтя у вигляді філософських ідей. Вже тоді лікарі також навчалися в різних філософських школах, намагаючись окреслити свою практику, знайти межі та визначити можливості пізнання природи та людини, встановити особливості та підходи до розуміння людини не лише як частини природи, а й як соціальної істоти. Наприклад, в корпусі «батька медицини» Гіппократа, який також навчався у софіста Горгія, відсутні містичні уявлення про природу хвороб, чи їх божественне походження. Він вперше подивився на медицину як галузь, що має розвиватися окремо від релігії, також він вперше звернув увагу на вплив зовнішніх факторів на розвиток хвороб, на функціонування рідин в організмі (теорія темпераменту); сформулював ключові положення кодексу професійної етики лікаря.

Філософія медичної освіти зосереджує увагу на різних рівнях медичної теорії і практики: онтологічному (зміст понять хвороба та здоров'я, норма та патологія, життя та смерть), гносеологічному (конструювання хвороби, формулювання ключових аспектів клінічного мислення) та аксіологічному (регуляція стосунків лікар-пацієнт, вирішення етичних проблем, що виникають в галузі біології та медицини).

До прикладу, наукова дискусія навколо базових понять здоров'я та хвороби все ще точиться у філософії медицини та біоетиці. В цьому контексті хотілося б звернути увагу на роботу Еннмарі Молл «Множинне тіло: онтологія в медичній практиці», де вона розглядає хворобу як певний штучний феномен. Протягом 4-х років філософія досліджувала особливості атеросклерозу в одній з лікарень Нідерландів. Еннмарі Молл наголошує, що все частіше знання сприймається як питання маніпуляції. «Провідним питанням більше не є «як знайти істину?», а «як поводитися з об'єктами на практиці?». З цією зміною філософія знання набуває етнографічного інтересу до практик знання.

Виникає нова серія питань. Об'єкти, з якими працюють на практиці, не є однаковими в різних місцях: тож як відбувається координація між такими об'єктами? І як різні об'єкти, що мають одну назву, уникають зіткнень і вибухонебезпечних конфронтацій?» [2]. Сама Еннмарі говорить, що її дослідження про множинність тіла та його хвороби. Вона зазначає, так, існує фізичність медичних інструментів, ліків, але це геть відмінна фізичність, ніж тіло. Тіло пацієнтів болить, але у кожного по-різному, оскільки й ми різні; існують відмінності в расі, статі, гендері, інших антропологічних, культурних, психологічних ознаках. Також й інтенсивність болю кожна людина сприймає і переносить інакше. Дослідниця вказує, що діагноз «інсценується» тобто набуває ознак буття в кабінеті лікаря, і для цього потрібна «кооперація» лікаря та пацієнта. Цей досвід співпраці є необхідним, оскільки саме в ньому може «народитися хвороба», це не означає, що до звернення до лікаря хвороби не існує. Тут контекст інший – на консультації деякі суб'єктивні відчуття, симптоматика, про яку говорить пацієнт мають «обрости» об'єктивними фактами, тобто скарги мають бути підтверджені даними огляду, лабораторними та інструментальними дослідженнями тощо. Історія болю та незручностей має постати крізь призму деяких даних та показників, вага, артеріальний тиск, особливості харчування та стилю життя, показники загального аналізу крові та кардіограма і багато іншого, що входить до процедури діагностики захворювання. Дослідниця зрештою приходить до висновку, що хвороба постає щоразу в інший спосіб, вона пише, що атеросклероз різний: один у хірурга, що ампутує уражену кінцівку, інакший у лаборанта, що оцінює показники лабораторних досліджень пацієнта, зовсім відмінний у вигляді зрізів ураженої судини під мікроскопом.

Як бачимо, онтологічний рівень філософських проблем медицини є доволі цікавим та перспективним полем для подальших філософських розвідок.

Слід відмітити, що найбільшу актуальність сьогодні мають питання етичного регулювання сфери охорони здоров'я та біомедичних досліджень, що реалізувалися у окрему дисципліну – біоетику. Стосовно статусу останньої також існують різні тлумачення. Хтось називає біоетику міждисциплінарною сферою дослідження, що виникла у відповідь на морально-етичні проблеми, які виникли в медичній галузі (Johns Hopkins University, the Berman Institute of Bioethics). У визначенні Британської енциклопедії біоетика постає її як галузь застосовної етики, що вивчає філософські, соціальні та правові проблеми, що виникають у медицині та науках про життя [3].

Організація ЮНЕСКО окреслює біоетику як аналіз етичних проблем, що виникають у сфері наук про життя, застосування технологій, медицини та політики в галузі охорони здоров'я [4].

Один із засновників біоетики Ван Ренселлер Поттер стверджував, що біоетика має слугувати мостом між різними типами наукового та гуманітарного знання. Він виводив біоетику не лише на рівень етичної рефлексії щодо біомедичних проблем, а надавав їй глобального характеру. «Вивчення питань, якими займається біоетика, вимагає постійного і складного міждисциплінарного діалогу між представниками різних дисциплін, шкіл і поглядів у пошуках можливого спільного результату [5].

Незалежно від того, до якої позиції ми більше схилиємося, термін «біоетика», як уже було зазначено, може ввести в оману оскільки є надто строкатим. Це пов'язано з тим, що питання/проблеми, якими займається біоетика, потребують розгляду в контексті інших дисциплін, інколи майже не пов'язаних із філософією.

Але попри це, рефлексія щодо моральних утруднень в природничих науках та медицині все ж лишається філософською. Біоетика сьогодні охоплює набагато більше, ніж просто різні погляди щодо ієрархії цінностей у біоетичних питаннях – вона стосується самої сутності людини. Біоетика ставить суто філософські питання: про цінність людського життя, людську гідність, і ширше – про саму природу етики, теорії моралі та особливості аксіології. Саме тому цю науку (особливо в сфері медичної освіти) слід розглядати, виходячи з широкого історичного контексту, залучаючи в цей огляд не тільки праці з історії розвитку медичної етики, а, перш за все, першоджерела з етики, аксіології, філософії, права [6].

Література

1. https://www.nuozu.edu.ua/zagruzka3/04_07_23_9.pdf
2. Mol, Annemarie. *The body multiple: ontology in medical practice*. 2002 Duke University Press, 198 P.
3. <https://www.britannica.com/topic/bioethics>
4. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000234280>
5. Potter, V.R. 1971. *Bioethics: Bridge to the Future*. Prentice-Hall, New Jersey, 196 P.
6. Boychenko N. Принципізм в біоетиці: особливості та можливі обмеження. *Filosofiya osvity. Philosophy of Education*. 2023. Т. 29. №. 1. С. 202-215.

ЗМІСТ

Організаційний комітет.....	3
Вступне слово	6
Секція 1. ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ.....	7
<i>KOVAITĖ Kristina, BUTVILAS Tomas, ŠŪMAKARIS Paulius</i> Shaping the Future of Learning: Policy Strategies for Blended Education and the Role of Metaverse	7
<i>LEŠČINSKIJ Robert, ŠLIOGERIENĖ Jolita</i> Educating Students for the Super-Complex Future: the Importance of Collaboration, Self-directedness and Organizational Learning Capability	9
<i>БЕРЕГОВА Галина</i> Інтелектуалізація змісту філософського знання у вищій школі	11
<i>БОЙЧЕНКО Михайло</i> Європа як домашнє завдання України: навчитися і навчати	14
<i>БОНДАРЕВИЧ Ірина</i> Креативність і її місце в сучасній освітній парадигмі	16
<i>ГОРЯНСЬКИЙ Сергій</i> Етичні виміри штучного інтелекту в освітніх технологіях	18
<i>ЖУК Михайло</i> Виклики та тренди філософії освіти 4.0.....	20
<i>ІЛІЙЧУК Любомира</i> Управління якістю освіти в умовах розвитку інформаційного суспільства.....	24
<i>КНОРР Надія</i> Менеджмент в умовах війни: уроки та висновки.....	26
<i>КОНОНОВА Олена</i> Конкурентоспроможність майбутнього фахівця у світлі філософії науки: шляхи до інноваційного розвитку	28
<i>КУРИЛЕНКО Наталія</i> Проблеми освіти у фаховому морському коледжі: виклики та можливості.....	30
<i>ПОЛІЩУК Ірина</i> Філософія в контексті сучасної університетської освіти в Україні: атавізм чи засіб інтелектуального й морального вдосконалення	32
<i>СЕМЕНЧЕНКО Федір</i> Філософсько-освітня та національно-культурна ідентифікація українського суспільства	34
<i>ЧЕРЕПАНОВА Світлана</i> Філософія освіти: до питання інституціоналізації. США. Велика Британія. Австралазія. Україна	36
Секція 2. ФІЛОСОФІЯ ВИХОВАННЯ.....	39
<i>GATFIELD Gill</i> A philosophy of harmony in abstraction – sculpting virtual and real worlds.....	39
<i>БАГРІЙ Орест</i> До проблеми формування естетичного смаку	44
<i>ВЕРБИНА Юлія, БЄЛІК Руслан</i>	

Філософські основи дослідження та розробки психологічних тренінгових вправ для дітей молодшого шкільного віку з порушеннями зору	46
<i>ДЗОНДЗА Василь</i>	
Роль феномену віри у вихованні	48
<i>ДМИТРИЄВ Дмитро</i>	
Філософсько-психологічні аспекти супроводу технічних проєктів	50
<i>ДУМІК Світлана</i>	
Психологія кризових станів: наука і практика	53
<i>ЗАЙЧКО Владислава</i>	
Мовна інтеграція українських біженців у польське суспільство: проблеми ідентичності	55
<i>ІВАНЕЦЬ Наталя</i>	
Адаптація громадянської освіти до викликів інформаційної війни в умовах глобалізації	56
<i>КУРТИЙ Олег</i>	
До питання про місце самопізнання у вихованні	58
<i>МЕЛІКОВА Оксана</i>	
Умовність теорії справедливості	60
<i>ПЕДЧЕНКО Максим</i>	
Від цінностей до віртуальності: соціально-філософський аналіз аксіологічних змін у мережевому суспільстві	62
<i>ЮВСЕЧКО Ярослав, МАКАРТЕЦЬКА Валентина</i>	
Обґрунтування моральних принципів у сучасному українському суспільстві	63
Секція 3. ФІЛОСОФІЯ МОВИ	66
<i>BILASYK Olha</i>	
Particularités d'apprentissage de la langue française en France	66
<i>ПОДВОЙСЬКА Оксана, АГАПІЄВ Владислав</i>	
Zur frage des übersetzens philosophischer texte	68
<i>КАРЧАК Лариса</i>	
Філософія мови: поняття, підходи, місце в системі інших наук	71
<i>КИСЕЛЕВИЧ Ірина</i>	
Юридичні терміни як основа спеціалізованого дискурсу правознавців	72
<i>ЛАЗАРЄВА Олександра, ЛАЗАРЄВА Наталя</i>	
Мова як мішень vs мова як зброя когнітивної війни	75
<i>ЛОПУШИНСЬКИЙ Іван</i>	
Мовна політика Української держави в контексті євроінтеграційного поступу	77
<i>МАТУСЯК Галина</i>	
Емотивність як синтаксична вербалізація емоцій в англомовному медіаконтенті	80
<i>ПОЙКАН Тетяна, СТЕЦЕНКО Наталя</i>	
Мова та її роль у формуванні світогляду особистості	82
<i>ПРИХОДЬКО Олена, МОМОТОК Олена</i>	
Філософія мови як стиль філософського мислення	84
<i>ПЯТЬКО Лариса, УДОД Людмила</i>	
Формування мовленнєвої компетенції здобувачів фахової передвищої освіти в процесі словникової роботи на заняттях української мови	87
<i>САФОНОВА Єлизавета, КОЗАКОВА Лідія</i>	
Культура мови як важливий чинник формування загальної культури майбутнього фахівця	90

<i>ТАРАСЮК Єлизавета, КОЗАКОВА Лідія</i>	
Шляхи поповнення комп'ютерної сленгової лексики	93
<i>УДОД Людмила, ПЯТЬКО Лариса</i>	
Формування комунікативної компетентності здобувачів освіти засобами клішованих одиниць на заняттях з української мови за професійним спрямуванням у закладах фахової передвищої освіти.....	97
Секція 4. ФІЛОСОФІЯ ІСТОРІЇ	101
<i>KAROLINA Kościelny</i>	
Historical and contemporary aspects of Slavic mythology	101
<i>ГАЛІЧЕНКО Максим.</i>	
Проблема становлення помісної церкви в Україні.....	102
<i>ГУМЕНЮК Галина, РУДЕВИЧ Максим</i>	
Сакральні пам'ятки карпатського регіону як складова екскурсійної діяльності	105
<i>КУЧЕРЕНКО Алла</i>	
Нова концепція історичної освіти – виклики сьогодення	107
<i>ТАТАРЧЕНКО Олександр, ПОЧТАР Назар</i>	
Україна у війнах	110
Секція 5. ФІЛОСОФІЯ МАТЕМАТИКИ.....	112
<i>АДАМЕНКО Катерина, БІЛОУСОВА Тетяна</i>	
Математичне моделювання економічних процесів	112
<i>ВИГОДНЕР Інна, ПРИСМЕЦЬ Катерина</i>	
Філософські аспекти теорії графів: від задачі про Кенігсберзькі мости до сучасних технологій	115
<i>ДЕБЕЛА Ірина</i>	
Нечітка логіка в задачах прийняття рішень: метод лотфі Заде	117
<i>ДЕБЕЛКО Аліна, ВИГОДНЕР Інна</i>	
Феномен бінарних чисел як демонстрація дуального підходу в науці	120
<i>КОВТОНЮК Ольга</i>	
Теорія ймовірностей як результат взаємодії еволюційних досліджень філософії та математики.....	122
<i>МОІСЕЄНКО Світлана, РАНЮК Вадим</i>	
На перехресті наук: математика, філософія, штучний інтелект	124
<i>ПЛОТНИКОВА Олена</i>	
Впровадження нестандартних форм та методів навчання при викладанні математики в морському коледжі	127
<i>ПОЛЯКОВА Катерина</i>	
Підвищення ефективності викладання тригонометрії з використанням методів візуалізації та інтерактивності.....	129
<i>ПРИЩЕНКО Олександр, ВИГОДНЕР Інна</i>	
Родина Бернуллі: сімейна династія в математиці та філософії.....	131
<i>ТУЛУЧЕНКО Галина</i>	
Математичні парадокси та поняття нескінченності.....	134
Секція 6. ФІЛОСОФІЯ ЕКОНОМІКИ.....	136
<i>БОРОВІК Любов, ГЕНС Олексій, ВАЮЦЬКИЙ Артур</i>	136
Вплив фінансової політики на спрямування фінансових потоків аграрних підприємств	136
<i>КАЛУГА Володимир</i>	

Корупція як атрибут сучасної спільноти: профілактика vs «Хрестовий похід».....	139
<i>МАРІЯШ Олег</i>	
Управління персоналом підприємства на основі нематеріального стимулювання в умовах війни	141
<i>МИНКІН Микола</i>	
Сучасні тенденції та проблеми інноваційного розвитку економіки України.....	144
<i>МИНКІНА Ганна</i>	
Роль страхування в системі економічної безпеки держави.....	146
<i>НЕГРОВ Максим, БЕРЕГОВА Галина</i>	
Сфера економічного життя у філософському вимірі	148
<i>ОГОРОДНЯ Вікторія</i>	
Вплив стоїцизму на менеджмент	152
<i>РЯБЕНКО Галина, МАТВІЄНКО Світлана</i>	
Вплив банківських криз на реальний сектор економіки України.....	153
<i>ТАРАСЮК Алла, МЕЛЬНИК Ігор</i>	
Суспільна основа соціального підприємництва	156
Секція 7. ФІЛОСОФІЯ ПРАВА	158
<i>BASKAKOVA Anna, FROLOVA Yevheniya</i>	
Use of state propaganda in performance of public functions.....	158
<i>КНОМУСН Andriy, FROLOVA Yevheniya</i>	
Soft skills of an investigator	159
<i>БАТУРА Ірина, МОМОТОК Олена</i>	
Відношення між правом і мораллю: чи можуть правові норми відступати від моральних принципів?	161
<i>БЕРЕЗОВЕНКО Любова, ШЕВЧУК Сніжана</i>	
Розвиток інноваційного розуміння ерпесексуальних, нан-ерпесексуальних та інших гендерних правопорушень	163
<i>БЕХТЕР Анастасія, ПРЕДМЕСТНИКОВ Олег</i>	
Співвідношення ідеологічної парадигми гендерної нерівності та філософського осмислення права	166
<i>КАМІНСЬКА Олена</i>	
Проблема порушення особистих прав та свобод людей на тимчасово окупованих територіях.....	168
<i>КОЗАЧИНСЬКА Вікторія</i>	
Актуальність філософсько-правових ідей І. Канта у реаліях російської навали.....	170
<i>КОНОНЕНКО Тетяна</i>	
Антропологічний вимір права	172
<i>ШЕДЛОВСЬКА Ельвіра</i>	
Розвиток конституційних основ визначення меж правомірності та трирівневого механізму реалізації конкурентного правового статусу різних соціосуб'єктів.....	175
<i>ЛАНЦЕДОВА Юлія, ШЕРЕМЕТ Ірина</i>	
Розвиток інноваційного розуміння базисного конституційного обов'язку держави та суб'єктів владних повноважень	178
<i>ШАПОВАЛОВА Інна, БЕРЕКЕТ Марина</i>	
Розвиток конституційних основ п'яти ступенів неприпустимості погіршення змісту та/або обсягу правового статусу соціосуб'єктів	181
Секція 8. ФІЛОСОФІЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ	184
Presentation of the educational program / Презентація освітньої програми «Intelligence-	

love-revolution»; «Foreign objekt», San Francisco, USA	184
<i>KULIK-GRZYBEK Danuta</i>	
The role of artificial intelligence in teaching foreign languages	202
<i>АСТАПОВА-ВЯЗЬМИНА Олена</i>	
Технології та людськість або як нас змінює штучний інтелект	203
<i>БАТУРА Ірина, БЕЗПАЛЬЧЕНКО Віолета, СЕМЕНЧЕНКО Оксана</i>	
Філософія використання штучного інтелекту у повсякденному житті	205
<i>КОСТИНА Богдана, БІЛОУСОВА Тетяна</i>	
Штучний інтелект: еволюція, виклики та перспективи.....	208
<i>КУЗНЄЦОВА Анна, БІЛОУСОВА Тетяна</i>	
Роль штучного інтелекту у відбудові України після війни.....	210
<i>ОЛЕЙКО Тетяна, МАЛИМОН Володимир</i>	
Можливості використання штучного інтелекту в навчальній діяльності студентів спеціальності 053 «Філологія»	212
<i>ОСТАП'ЯК Василь</i>	
Філософія національної безпеки в контексті застосування систем штучного інтелекту.....	214
<i>ШЕВЧУК Андрій</i>	
Медіа та штучний інтелект.....	216
Секція 9. ФІЛОСОФІЯ ЕКОЛОГІЇ.....	220
<i>SUSZANOWICZ Dariusz, GAWDZIK Alicja</i>	
Methods of protecting the interior of a residential building from traffic noise in urban areas	220
<i>АНАЦЬКА Наталія, АНАЦЬКИЙ Олексій</i>	
Філософія природи і екологічні цінності у соціальній роботі.....	221
<i>БАТУРА Ірина, БЕЗПАЛЬЧЕНКО Віолета, СЕМЕНЧЕНКО Оксана</i>	
Екологічна криза та її філософське осмислення	224
<i>ГРИГОР'ЄВА Людмила</i>	
Професійне опромінення від радону-222: пропозиції вдосконалення екологічних нормативів для окремих робітників	226
<i>КОМАРНИЦЬКА Любов, КАЧАЛА Софія, КАЧАЛА Тарас</i>	
Заходи мінімізації екологічних впливів туристичної діяльності на довкілля.....	228
<i>КУЗНЄЦОВ Сергій, ВЕНГЕР Олена, ФРОЛОВА Маргарита</i>	
Термічне розкладання оксидів азоту в газових викидах теплоенергетичних підприємств.....	232
<i>КУЧЕР Олена, БЕЗНІЦЬКА Наталія</i>	
Екологічні проблеми та виклики атомної енергетики під час війни.....	235
<i>ЛУЖНИХ Інесса, БЕЗПАЛЬЧЕНКО Віолета, СЕМЕНЧЕНКО Оксана</i>	
Екологічні ризики: причини та аналіз.....	238
<i>РУССКИЙ Андрій, БЕЗПАЛЬЧЕНКО Віолета, СЕМЕНЧЕНКО Оксана</i>	
Наслідки забруднення Світового океану пластиком	241
Секція 10. ФІЛОСОФІЯ ЗДОРОВ'Я.....	245
<i>БАБАТИНА Світлана</i>	
Психологічний капітал у філософії психологічної стійкості особистості.....	245
<i>ГАСАНОВ Денис, ТКАЧЕНКО Вікторія</i>	
Фармакокорекція еректильної дисфункції.....	248
<i>КОШЛЯК Михайло</i>	

Проблема збереження та зміцнення здоров'я підростаючого покоління	250
<i>МАЧКУР Вікторія, КОВАЛЕНКО Олена</i>	
Нейрогенний шок: особливості патогенезу та лікування	252
<i>ПОВЗЛО Олександр</i>	
Філософська – сутність системи управління (проблема коронавірусної пандемії).....	254
Секція 11. ФІЛОСОФІЯ ПОЛІТИКИ	256
<i>VALATKA Vytis, ASAKAVIČIŪTĖ Vaida</i>	
The Scholastic Theory of Just Warandit's Relevance Nowadays	256
<i>БАДАРЛА Теодор, БІЛИК Ярослав</i>	
Стрімкий розвиток штучного інтелекту в контексті політико-правової сфери	258
<i>БАЛІНЧЕНКО Світлана</i>	
Виклики моделювання майбутнього в умовах війни: на прикладі сценаріїв реінтеграції (де)окупованих територій України	260
<i>БІЛИК Анна, БІЛИК Ярослав</i>	
Трансформація демократії – шлях недопущення реваншу авторитаризму	265
<i>ВОЛКІВСЬКИЙ Микола</i>	
Щодо особливостей розбудови громадянського суспільства в Республіці Польща.....	266
<i>ДЕРКАЧ Юлія</i>	
Особливості соціальної політики щодо українських біженців у Чехословаччині 20-30 роках XX століття	269
<i>КРИЦКАЛЮК Назар</i>	
Громадянське суспільство в інституціональному вимірі	270
<i>ЛЕБА Данило</i>	
Гіпотетичні припущення сучасника про актуальні проблеми України	274
<i>МАТВІЙЧУК Андрій</i>	
Практики самоврядування українського суспільства в умовах російської широкомасштабної агресії	276
<i>МОРОЗОВА Юлія</i>	
Міграція: виживання чи відкриття нових горизонтів?	280
<i>ПАЛАГУТА Вадим</i>	
Горизонти існування риторики в контексті соціополітики	283
<i>ПОЛОВЦЕВ Олег</i>	
Нові аспекти філософії публічного управління.....	287
<i>ПРИСЯЖНЮК Світлана</i>	
Підходи до формування громадянської ідентичності.....	290
<i>РІПА Андрій</i>	
Проти банальності зла	292
<i>САЩУК Ганна</i>	
Ціннісні засади державної гуманітарної політики України в умовах воєнного часу.....	294
<i>ШАРКО Маргарита, ПАНИОТОВ Єгор</i>	
Трансформаційні умови та превентивні заходи існування туристичної галузі в умовах військових дій в Україні.....	297
<i>ЯКОВЛЄВ Ігор</i>	
Внесок філософів у розвиток сучасної української політики	299
Секція 12 ФІЛОСОФІЯ СПІЛКУВАННЯ	301
<i>BOZHKO Anastasiia, FROLOVA Yevheniya</i>	
Mandatory soft skills of proffesors	301

<i>FILIPPOVA Viktoriya, RODIONOV Evgeniy</i>	
Philosophy of communication mechanisms of government and society	302
<i>HADZHYIEV Amir, FROLOVA Yevheniya</i>	
Soft skills and their importance in politics.....	304
<i>MOKANU Polina, FROLOVA Yevheniya</i>	
Influence of emotional intelligence on communication efficiency	306
<i>МОКHAMMAD Zhuak, FROLOVA Yevheniya</i>	
Cultural differences in communication	307
<i>АРСЕНТЬЄВА Галина</i>	
Спілкування і комунікація: спільне і відмінне	309
<i>БОНДАРЧУК Володимир</i>	
Івент-менеджмент та формування корпоративної ідентичності.....	312
<i>ВОРОНЕНКО Марія, ЖИЛО Данило</i>	
Розвиток навичок філософії спілкування у студентів технічних спеціальностей.....	314
<i>ДРОЗД Катерина, ФРОЛОВА Євгенія</i>	
Взаємодія професії юриста з ІТ-сферою	316
<i>ЗАХАРЧЕНКО Раїса, РАСТОРГУЄВ В'ячеслав</i>	
Філософія комунікативних компетентностей при підготовці ІТ-спеціалістів	318
<i>ІВАНЧЕНКО Богдан, ФРОЛОВА Євгенія</i>	
Ідеї Дейла Карнегі як основні засади для ефективної комунікації юриста	320
<i>КАРАМУШКА Марина, ТАРАСЕНКО Вікторія</i>	
Філософія спілкування в інформаційних системах і технологіях	322
<i>КАСЬЯНОВ Павло</i>	
"Ракетний терор" як спроба залякування українців.....	325
<i>КИРИЙЧУК Дмитро, ФРОЛОВА Маргарита</i>	
Інформаційна технологія для формування комунікативної компетентності студентів.....	327
<i>КІМ Вікторія, ФРОЛОВА Євгенія</i>	
Tone of voice для юристів у соціальних мережах.....	329
<i>КОЗЕЛ Віктор, ДРОЗДОВА Євгенія, ІВАНЧУК Олексій</i>	
Запобігання методам соціальної інженерії в online-спілкуванні	331
<i>ЛАТИШ Яна, МОМОТОК Олена</i>	
Особливості спілкування керівників із підлеглими відповідно до різних стилів керівництва: авторитарного, демократичного та ліберального	333
<i>ЛЄШАН Антоніна, ФРОЛОВА Євгенія</i>	
Основні особливості спілкування адвоката з клієнтами	336
<i>ЛІХАЧОВА Тетяна, ФРОЛОВА Євгенія</i>	
Спілкування та діалог як інструменти пізнання і інтелектуального розвитку	337
<i>ЛЯШЕНКО Олена, ФРОЛОВА Маргарита</i>	
Web-орієнтована програмна система як засіб розвитку комунікативної компетентності майбутніх ІТ-фахівців	339
<i>ЧЕРНЯВСЬКИЙ Владислав, БАЙША Кіра</i>	
Кросс-культурне спілкування як чинник особистісного взаємозбагачення.....	342
Секція 13. ЗМІ, КОМУНІКАЦІЯ, ДЕЗІНФОРМАЦІЯ.....	345
<i>ATKOČIŪNIENĖ Zenona Ona, SIUDIKIENĖ Daiva, GIRNIENĖ Ingrida</i>	
The role of communication in the implementation of sustainability and sustainable innovations	345
<i>BALTRUŠYTĖ-VAVILOVA Giedrė</i>	
Journalism facing fake news and declining public trust in professional news media during	

COVID-19 pandemic: case of Lithuania.....	347
<i>JANONE Juna</i>	
Algorithms of death.....	349
<i>БАДАРЛА Теодор, ВЕНГЕР Олена</i>	
Діпфейки як засіб маніпуляції свідомістю людства.....	351
<i>ВАТУЛЯ Юрій</i>	
Деякі проблеми соціальної комунікації в екіпажах суден	354
<i>ГАРЬКАВИЙ Євгеній</i>	
Механізми формування наративів для протидії гібридним загрозам	357
<i>ДОБРОВОЛЬСЬКА Вікторія, НАЗАРЮК Руслан</i>	
Стереотипи як бар'єри міжкультурної комунікації між членами морського екіпажу	358
<i>ЗВЯГІНЦЕВА Ольга</i>	
Філософія рекламного креативу в системі ефективності рекламної діяльності підприємств.....	361
<i>КОЗАЧОК Дарина</i>	
Культурологічний аспект розвитку кіномистецтва ХХІ століття.....	363
<i>СТЕСКОЛЬЩИКОВА Валентина, ТОЛГАРЕНКО Тетяна</i>	
Медіакультура соціальних мереж українських ЗМІ під час війни.....	365
<i>СТЕСКОЛЬЩИКОВА Валентина, ХОЛЯВКО Єлизавета</i>	
Гендерний паритет у Миколаївській регіональній журналістиці: вплив повномасштабної війни	367
<i>СТЕСКОЛЬЩИКОВА Валентина, ЧЕРНЕГА Вікторія</i>	
Роль ЗМІ у висвітленні конфліктів: стратегії і тактики	369
<i>ХИЛЬКО Максим</i>	
Стратегічні комунікації в забезпеченні інформаційної безпеки як складової національної безпеки	371
Секція 14. ПЕДАГОГІКА ВИЩОЇ ШКОЛИ.....	374
<i>DRUZHENENKO Raisa</i>	
Philosophical foundations of the pragmatization of modern education in the aspect of language training of high school students	374
<i>LISETSKA Iryna</i>	
A modern way of organising information during training the use of mind maps is	376
<i>STRONKA-LEWKOWSKA Ewa</i>	
Rola eksperymentu w nauczaniu chemii.....	377
<i>БУТКЕВИЧ Антон</i>	
Інформатизація освіти як пріоритетний напрям модернізації професійної підготовки вчителів	379
<i>ВОЛОШИНА Оксана, ДЕМЧИК Ілля</i>	
Професійна мобільність сучасного фахівця як засіб кар'єрного розвитку	380
<i>КОВАЛЬ Олександр, КОВАЛЬ Вікторія</i>	
Проблеми та перспективи освітнього процесу в умовах дистанційного навчання.....	382
<i>КОВАЛЬСЬКА Наталя, КОЗЛОВСЬКА Анна</i>	
Комунікативна толерантність як важлива компетенція в глобалізованому академічному середовищі	384
<i>ЛІСОВА Богдана, ТОЦЬКА Наталя</i>	
Методичні засоби проведення занять у технічному виші	387
<i>ПОГРЕБНЯК Ірина, ДОН Наталя</i>	
Філософські основи фізики	389

<i>РАКОВА Анна</i>	
Modern methods of teaching the english language in high school.....	391
<i>САРКІСЯН Тетяна</i>	
Вплив етнічної толерантності на формування майбутнього вчителя-філолога у ЗВО ..	394
<i>ТЕРЕПИЦІЙ Сергій</i>	
Вплив війни на освітній процес в Україні та за її межами	396
<i>ФІЛОНЕНКО Оксана</i>	
Формування готовності майбутніх педагогів до професійної мобільності.....	399
<i>ЦУКАНОВА Наталія</i>	
Інноваційні освітні технології в професійній підготовці майбутніх учителів початкових класів	401
Секція 15. НАУКОВІ СТУДІЇ ТА ДИСКУСІЇ.	403
<i>ВИСОЧИНА Тетяна</i>	
Значення резиліентності в умовах вимушеного переміщення: актуальність, визначення та корекційні підходи	403
<i>ГРИГОР'ЄВ Костянтин</i>	
Пропозиції до радіаційного моніторингу атмосферного повітря під час воєнних дій...	405
<i>КОПОТІЄНКО Олег</i>	
Соціально-психологічні аспекти підлітків із розладами аутистичного спектру.....	407
<i>КУЗЬМІН Анатолій</i>	
Особливості психологічного становлення військовослужбовця	409
<i>ЛЮБЕЗНИЙ Артем, ВЕНГЕР Олена</i>	
Важливість електробезпеки в нашому житті.....	411
<i>МАКАРОВА Олена, ГРИГОР'ЄВА Людмила</i>	
Розподіл радіонуклідів та поглинена доза радіоактивних речовин рибою з технологічних водойм	414
<i>ОСТАПЕНКО Владислав, ГРИГОР'ЄВА Людмила</i>	
Вищі водяні рослини при біоочищенні зливових та каналізаційних стоків	415
<i>ПАЛАНИЦЯ Микола</i>	
Лобізм бізнес інтересів на місцевому рівні	417
<i>РУССКИЙ Андрій</i>	
Ризики інтернет-залежності та методи її профілактики	419
<i>СОРОКОВСЬКИЙ Максим, ВЕНГЕР Олена</i>	
Загрози та безпека в Інтернеті.....	422
<i>БОЙЧЕНКО Наталія</i>	
Філософія медичної освіти: проблеми та перспективи	426

Наукове електронне видання

МАТЕРІАЛИ

I Міжнародної науково-практичної конференції
«Європейське майбутнє: філософсько-освітні студії»,
присвяченої Дню Європи

(«European Future: Philosophical and Educational Studies»,
dedicated to the Day of Europe)
(9-10 травня 2024 року)

**Збірник тез і доповідей
(Частина 1)**

ISBN 978-617-8187-17-0 (електронне видання)

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних імен та інших відомостей. Редколегія залишає за собою право скорочувати та редагувати подані матеріали.

Відповідальний за випуск: Момоток О. М.

Підписано до видання 27.05.2024 р. Формат 60×84/8.
Гарнітура Times New Roman. Ум. друк. арк. 52,31. Обл.-вид. арк. 56,25.
Замовлення № 3100.

Книжкове видавництво ФОП Вишемирський В.С.
Свідоцтво про внесення до державного реєстру суб'єктів видавничої справи:
серія ХС №48 від 14.04.2005 р., видано Управлінням у справах преси та інформації
73000, Україна, м.Херсон, вул. Соборна, 2,
тел. +38050-133-10-13, e-mail: printvvs@gmail.com
438